

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MAKEDONYA'YI TAHAYYÜL ETMEK: MAKEDONYA
SORUNU'NUN ULUSAL KİMLİK İNŞASI ÜZERİNDEN ANALİZİ**

**DOKTORA TEZİ
Abdullah Muhsin YILDIZ**

**Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kaya BAYRAKTAR

EYLÜL 2020

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MAKEDONYA'YI TAHAYYÜL ETMEK: MAKEDONYA
SORUNU'NUN ULUSAL KİMLİK İNŞASI ÜZERİNDEN ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ
Abdullah Muhsin YILDIZ

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bu tez 01/09/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Prof. Dr. Kaya BAYRAKTAR	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali UĞUR	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Muharrem ES	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Behlül ÖZKAN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Veysel KURT	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Makedonya'yı Tahayyül Etmek: Makedonya Sorunu'nun Ulusal Kimlik İnşası Üzerinden Analizi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 313 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 28/07/2020 tarihinde aşağıda ismi yazılı akademik danışmanım tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %1'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı Soyadı : Abdullah Muhsin Yıldız
Öğrenci Numarası : 147307004
Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Programı : Doktora
Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora Tezi

Danışman

Prof. Dr. Kaya BAYRAKTAR, 28.07.2020

ÖN SÖZ

Makedonya Sorunu'nun eski ve yeni boyutlarıyla Balkan akademilerinin dışında bir konumdan yeniden çalışılması elzem hale gelmiştir. Kuzey Makedonya'ya odaklanan derinlemesine bir araştırma, Yeni Makedonya Sorunu'nda önemli rol oynayan Makedon ulusçuluğunun kökenlerinin ortaya çıkarılmasında ve iddialarının tartışılması bağlamında ehemmiyetlidir. Bu çalışmada, Geç Osmanlı Dönemi'nden itibaren farklı ulusçu ideolojilerin etkisi altında giren üç vilayetteki ulusüstü kimliklerin ulusallaşması sürecine odaklanılmaktadır. Makedonya'daki birbirini izleyen siyasal istikrarsızlık ve çatışma dönemleri, söz konusu vakayı yeni argümanlar üretmek için elverişli kılmaktadır. Bu çalışmada da ulusçu akımların, yüz yıldan biraz uzun bir süre boyunca bölgedeki beşerî kurumları ve nüfusun aidiyet biçimlerini nasıl şekillendirdiği birey, entelektüel ve devlet düzeylerinde ele almaya çalışıldı. MC'nin 1991 sonrasındaki dinamik siyasal hayatı, farklı ulusçulukların mücadelesi, sosyal bilimciler için kavramları anlamaya ve incelemeye yönelik önemli bir laboratuvar niteliğindedir.

Bu tezin ortaya çıkmasında pek çok kişinin dolaylı ya da doğrudan katkısı var, ancak bu kısa ön sözde bu kıymetli kişilerin hepsinin isimlerini zikretmem oldukça zor. Öncelikle, akademik danışmanlığımı üstlenmesinden itibaren tezin biçimlenmesinde ve tamamlanmasında yoğun emeği olan Prof. Dr. Kaya Bayraktar'a teşekkür ederim. Tez izleme komitelerinde öneri ve eleştirileriyle tezin olgunlaşmasına katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Uğur'a teşekkür ederim. Tez savunma jürimde yer almayı kabul ettiği ve beni farklı düşüncelere yönelttiği için Doç. Dr. Veysel Kurt, Prof. Dr. Muharrem Es ve Doç. Dr. Behlül Özkan'a teşekkür ederim. Tezimin bir süre danışmanlığımı yürüten Doç. Dr. Salih Bayram'a; Makedonca'yı öğrenmemi ve Almanya akademisindeki çalışmaları fark etmemi sağlayan Prof. Dr. Mehmet Hacısalioglu'na; etnisite çalışmaları üzerine bilgimi derinleştirmemi sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Alptekin'e; Marmara Üniversitesi'nde aldığım doktora derslerinde zengin bir akademik tartışma ortamı sağlayan ve bu tezin yazım sürecinde kuramsal ve metodolojik olarak öğrettiklerinden oldukça faydalandığım Prof. Dr. Büşra Ersanlı, Prof. Dr. Günay Göksu Özdoğan ve Doç. Dr. Nurşen Gürboğa'ya; çalışmamın her aşamasında destek veren Prof. Dr. Erhan Doğan'a teşekkür etmek isterim. Almanya'da bulunduğum sürede danışmanlığımı üstlenen Stefan Garsztecki'ye, tezimle ilgilenerek önemli kaynakları fark etmemi sağlayan Siniša Malešević'e minnet borçluyum. Boğaziçi ve Leipzig Albertina kütüphanesi çalışanlarının emeklerini de buraya not etmeliyim. Tez sürecindeki katkıları için mesai arkadaşlarım Anıl, Sezin, Volkan, Onur, Sefa, Safa ve Fethi'ye gönülden teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca desteklerini her zaman hissettiğim ve bugünlere gelmemdeki emeklerinden ötürü sevgili annem ve babama, diğer aile büyüklerime, yakın çevreme, Almanya'daki misafirperverliğinden ötürü Kavzan ailesine, tez boyunca büyük fedakârlık gösteren eşim Deniz'e sonsuz sevgiler. Son olarak, 2228-B Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında sağladığı destekten ötürü TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı birimine teşekkür ederim.

Abdullah Muhsin Yıldız
Büyükdere, 14.09.2020

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar	v
HARİTALAR	vi
KISATLIMLAR.....	vii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Konusu	10
Çalışmanın Önemi.....	12
Araştırmanın Argümanları	14
Araştırmanın Metodolojisi	15
Balkan Ulusçulukları Çalışmalarında Metodik Sorunlar	21

BÖLÜM 1: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Modernist Ulusçuluk Kuramları	27
1.2. Etno-Sembolcü Ulusçuluk Kuramları.....	33
1.3. Ulusçuluğa Postmodern Yaklaşımlar	35
1.4. Küreselleşme, “Ulusal Devlet” ve Ulusal, Bölgesel ve Etnik Kimlikler.....	37
1.5. Küreselleşme ve Avrupalılaşma Çağında Ulus Devlet Kimliğinin İnşası	39
1.5.1. Küreselleşme ve Normların Yaşam Döngüsü.....	41
1.5.2. Avrupalılaşma Ekseninde Devlet Kimliği	43
1.5.3. Devlet İmajları ve Pratikleri Yaklaşımı	46

BÖLÜM 2: MAKEDONYA’NIN “İCADI” VE ULUSÇULUKLARIN REKABETİ

2.1. Üç Seyahat Yazımı Metninin Metodik Analizi.....	57
2.2. “Proto-Ulusçuluk” ve Yerel Üstü Bağlar: Rum-Romalı Aidiyeti.....	62
2.3. Siyasi İstikrarsızlık Sürecinde Mesleki Tabakalaşma ve Etnik Özdeşleşme.....	65
2.4. Makedonya’nın Tahayyülü: Yunan ve Bulgar Tarih Yazımında İkonlaşmış Krallar	69
2.5. Yunan, Bulgar ve Sırp Ulusçuluklarının Rekabeti ve Krste Misirkov’da Makedonyalı	71

BÖLÜM 3: MAKEDONYA’DA KİMLİKLERİN ULUSALLAŞMASI

3.1. Makedonya Devrimci Hareketinde Ulusal Kimlik İnşası.....	82
3.1.1. Rumeli’de Siyasi İstikrarsızlık ve Hareketin Ortaya Çıkması.....	83
3.1.2. İç Örgüt’ün Kuruluş Doktrininde Makedonyalı	87
3.1.3. Dış Örgüt’ün Kurulması ve Diaspora’da Aidiyet	90
3.1.4. Mekân Siyaseti: İki Komita’nın İlişkilerinin İç Örgüt’ün Kimliğine Yansımaları	92
3.1.5. Kruşevo Cumhuriyeti’nde Makedonyalı Bölgeselciliği Denemesi	99

3.1.6. İç Örgüt'ün İkiye Ayrılması: Sağ-Bulgar ve Sol-Makedonyalı Kanat.....	102
3.2. Şiddetli Ulusçuluklar Dönemi (1904-1908): Ulusüstü Aidiyetlerin Ulusal Kimliklere Dönüşmesi	106
3.2.1. Siyasal Şiddetin Sebepleri	108
3.2.2. Komitelerin Mobilizasyonu: İdeoloji ve Rasyonalite	115
3.2.3. Makedonya Mücadelesinde Dönüşen Aidiyetler.....	120
3.3. Balkan Savaşları'ndan Sonra Makedonya'da Ulus İnşası Politikaları.....	126
3.3.1. Vardar Makedonyası'nda Sırplastırma ve Bulgarlaştırma	127
3.3.2. Komünist Dünyada Makedonya Sorunu.....	133
3.3.3. 1930'larda Makedon Ulusal Kimliğinin Yükselişi.....	137
3.3.4. II. Dünya Savaşı: Partizan Direnişinde Makedon Komünist Mobilizasyonu.....	141
3.3.5. Bulgar ve Yunan Makedonyası'nda Birleşik Makedonya Tahayyülleri	146
3.3.6. II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Vardar'da Makedonlaştırma Siyaseti	151
 BÖLÜM 4: MAKEDONYA DEVLET KİMLİĞİNİN FORMASYONU	
4.1. Postkomünist Slav Makedon Devlet İmajı ve Pratikleri	163
4.1.1. Slav Makedon Etnokrasisinin Kurulması	164
4.1.2. Makedonya'nın Vatandaşlık ve Azınlık Rejimi	168
4.1.3. Slav Makedon Üstünlüğünün Testi: Dil Üzerine Tartışmalar	170
4.2. İirida'yı Tahayyül Etmek: Arnavut Ayrılıkçı Ulusçuluğunun Yükselişi	172
4.2.1. Makedon ve Arnavut Etnisitelerinin Ayrışması.....	173
4.2.2. İirida Devlet Algısının Güçlenmesi	175
4.2.3. Entegre Makedonya İmajının Kurulamaması	177
4.3. 2001 Makedon-Arnavut Çatışması: Devlet Kimliğinin Dönüşümü.....	182
4.3.1. Baskın, Entegre ve Otonom Makedonya İmajının Çökmesi.....	182
4.3.2. Ohri Çerçeve Anlaşması ve Devletin Yeniden Kurulması.....	186
4.3.3. Çatışma Sonrası Etnisitelerarası İlişkiler	190
4.4. Dışarda Yarışan Devlet İmajları: Makedonya versus Yunanistan	195
4.4.1. Yeni Makedonya Sorunu: Sınırların Ötesinde Bir Devlet Tahayyülü	196
4.4.2. İsim Sorunu	200
4.4.3. Bayrak Sorunu.....	203
4.4.4. Prespa Antlaşması (2018) ve Kuzey Makedonya	204
4.5. Antikomünist Antik Makedon Devlet İmajı ve Pratikleri (2008-2016).....	205
SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA	221
EK.1: MAKEDONCA ÖZET.....	237
ÖZGEÇMİŞ.....	239

TABLÖLAR

Tablo 1. Kimlik Değişiminin Operasyonelleştirilmesi.....	19
Tablo 2. Geç Osmanlı Döneminde Makedonya'nın Tahmini Nüfusu.....	67
Tablo 3. Rum-Romalı Bağlılığının Makedonyalı Kimliğine Dönüşümü	83
Tablo 4. Makedonyalı Ulusüstü Kimliğinin Etnik Makedon Ulusuna Dönüşümü	139

HARİTALAR

Harita 1. Makedonya Tahayyülleri	51
Harita 2. MC Sınırlarında Tahayyül Edilen İirida Cumhuriyeti	54
Harita 3. Yukarı Cuma (1902) ve İlinden (1903) Ayaklanması'nın Etki Alanları	100
Harita 4. Makedonya'nın (Yaklaşık Üç Vilayet) 1899 Tarihli Etnografik Haritası	110
Harita 5. Balkan Savaşları'ndan Sonra Makedonya'nın Paylaşılması.....	128
Harita 6. İnternette Dolaşımda Olan Bir İirida Cumhuriyeti Haritası	176
Harita 7. Makedonya'nın Siyasi ve Coğrafi Ayrımı	205

KISALTMALAR

- AGİT**_____: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
- AİHM**_____: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- ANOK**_____: Ulusal Kurtuluş Eylem Komitesi, Antifaşistički Narodnooslobodilački Komitet.
- ASNOM**_____: Makedonya Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi
- AVNOJ**_____: Yugoslav Halklarının Bağımsızlığı Antifaşist Konseyi
- BKF**_____: Balkan Komünist Federasyonu
- BKP**_____: Bulgar Komünist Partisi
- BM**_____: Birleşmiş Milletler
- BMORK**_____: Bulgar Makedon-Edirne Devrimci Komitesi, 1896-1902
- BOA**_____: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- CKM**_____: Makedonya Komünistleri Birliği, 1952-1990. Sojuz na Komunistite na Makedonija.
- DPA**_____: Arnavut Demokrat Partisi, 1997- . Demokratska Partija na Albancite. Kuzey Makedonya siyasetinde NDP ve PDP'nin birleşmesi sonucu kurulmuştur.
- DS**_____: Demokrat Parti, 1919-1941, Demokratska Stranka, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı.
- DUI**_____: Demokratik Bütünleşme Birliği, 2001-günümüz. Demokratska Unija Za Integratsiya. Arnavut partisi.
- EAM**_____: Ulusal Kurtuluş Cephesi, Apeleftherotikó Métopo, Yunanistan.
- EGİK**_____: Etnik Gruplararası İlişkiler Konseyi. 1991 MC Anayasası 78. Maddesinin verdiği yetkiyle meclis tarafından kurulmuştur.
- ELAS**_____: Yunan Komünist Partizanları
- FYROM**_____: Eski Yugoslav Devleti Makedonya Cumhuriyeti
- HRW**_____: Human Rights Watch
- IMRO**_____: (1905-1934) 1905'teki ayırmadan sonra sağ kanat ihtilal hareketi. 1908'den sonra Osmanlı Mebusan Meclisi'nde temsil edilmiş, Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da faaliyetlerini yürütmüş ve 1934'te yasaklanarak lağvedilmiştir.
- IMRO (Birleşmiş)**_____: 1925-1941. Bulgaristan'da sağ kanat IMRO'dan farklı olarak sol kanat görüşleriyle ayrılmıştır.
- İC**_____: İlirida Cumhuriyeti.
- İTC**_____: İttihat ve Terakki Cemiyeti
- İTF**_____: İttihat ve Terakki Fırkası
- KKE**_____: Yunan Komünist Partisi
- KPJ**_____: Yugoslav Komünist Partisi
- KPM**_____: Makedon Komünist Partisi (1943-1990)
- MC**_____: Makedonya Cumhuriyeti (1991-2019)
- MHC**_____: Makedonya Halk Cumhuriyeti (1944-1963)
- MSC**_____: Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti (1963-1991)

NDP_____: Demokratik Halk Partisi, Narodna Demokratska Partija, Partisë Demokratike Kombëtar (1990-1997). Tetova merkezli Arnavut partisi. 1997’de PDP’yle birleşmiştir.

NOF_____: Ulusal Kurtuluş Cephesi

NRS_____: Halkların Radikal Partisi, 1881-1945, Narodna Radikalna Stranka, Sırbistan Krallığı ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı.

OÇA_____: Ohri Çerçeve Anlaşması (2001)

OGRM_____: Official Gazette of the Republic of Macedonia

ONA_____: Makedonya’daki Arnavutların Ulusal Kurtuluş Ordusu, Osloboditelna Narodna Armija, Ushtria Çlirimtare Kombëtare, 2000-2002.

PDP_____: Demokratik Refah Partisi, Partija za Demokratski Prosperitet (1990-). Kuzey Makedonya’da faaliyet yürüten etnik Arnavut partisi.

PDP-A_____: Arnavutların Demokratik Refah Partisi. Partija za Demokratski Propsperitet na Albancite. Partia p'r Prosperitet Demokratik e Shqiptar'. (1994-1997).

SAA_____: İstikrar ve İş birliği Süreci, Stabilisation and Association Process.

SÇK_____: Sırp Çetnik Komitası, Srpski Çetnički Komitet

SDSM_____: Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği, 1991 – günümüz. Socialdemokratski sojuz na Makedonija.

SFRY_____: Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, 1943-1992.

SNOF_____: Slav Ulusal Kurtuluş Cephesi (1941-43 Bulgar güdümünde, 1943-45 Yugoslav yanlısı Slav Makedon), Yunanistan.

SSCB_____: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (1922-1991)

TMORO_____: Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü, 1902-1905, Tajna Makedono-Odrinska Revoljucionna Organizacija.

UÇK_____: Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Kosova Kuruluş Ordusu.

VMRO_____: İç Makedon Devrimci Örgütü, 1893-1896, Vnatreşna Makedonska Revolutsionerna Organizatsiya

VMK_____: Vrhovnija Makedonski Komitet, Üst Makedon Komitası, 1895-1903

VMORO_____: İç Makedon-Edirne Devrimci Örgütü, 1905-1908, Vıtreşnata Makedono-Odrinska Revoljocionna Organizacija.

VMRO-DPMNE_____: İç Makedon Devrimci Örgütü – Makedonya’nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi. 2006-2016 yıllarında iktidarda olan Antik Makedon milliyetçisi parti.

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Makedonya'yı Tahayyül Etmek: Makedonya Sorunu'nun Ulusal Kimlik İnşası Üzerinden Analizi	
Tezin Yazarı: Abdullah Muhsin YILDIZ	Danışman: Prof. Dr. Kaya BAYRAKTAR
Kabul Tarihi: 01.09.2020	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 235 (tez) + 4 (ekler)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Uluslar ve ulusçuluklar üzerine modernist teorik çalışmalar, 1980'li yılların başına dayanmaktadır. Bu dönemde, ulusların kökeni, ulusçu akımların gelişimleri, kriz zamanlarında ulusal duyguların yükselmesi üzerine pek çok teorik çalışma yapılmıştır. Modernist ulusçuluk kuramlarının özellikle 19. yüzyıl ulusçuluk akımlarını açıklamasındaki başarısının yanı sıra, 1990'lardaki postmodern yaklaşımlara sağladığı akademik birikim sebebiyle günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır. Modernist kuramlar, milliyetçi entelektüeller tarafından koordine edilen ulusal hareketlerin, hanedanlıklardan ayrılarak siyasi iktidarı ele geçirme hedefiyle ortaya çıkmasını ve ulus devletin farklılıkları elimine ederek nüfusun homojenleşmesi sürecini açıklamaktadır. Postmodern yaklaşımlar kimliklerin akışkan, değişken, bağlama, ilişkilere ve geleceğe dönük hedeflere yönelik yeniden inşa edilebilirliğinin açıklanmasına zemin sağlamaktadır. Bu çalışmada ilgili kuramlardan faydalanılarak, özellikle siyasi istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde topluluk, ulusal hareket ve ulus devlet düzeyinde kimliklerin nasıl değiştiklerinin, yeniden inşa edildiklerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Araştırmada her iki kuramdan faydalanılarak, kimliklerin siyasi istikrarsızlık dönemlerinde değişebilir hale geldiği, çatışma dönemlerindeyse değiştikleri argümanını tartışmayı mümkün kılacak gezi yazısı, hatırat, deklerasyon, resmi arşiv, anayasa gibi birincil kaynaklar ile yerli ve yabancı arşiv bilgisi sağlayan ikincil kaynaklar yeniden taranarak içerik analizi yapılmıştır. Çalışmaya, 1991'de Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Makedonya'nın Yugoslavya ile çatışma yaşamadan ayrılması, Birleşmiş Milletler üyelik şartlarını sağladığının açıklanmasına rağmen üyeliğe alınmaması, uluslararası kuruluşlara katılamaması ve komşularıyla çakışan iddiaları sorun olarak ele alınarak, Makedon ulusçuluğunun ve Makedon ulusal kimliğinin uluslararası toplum tarafından kabul görmediği varsayımıyla başlanılmıştır. Makedon ulusçuluğunun kabul görmeyen savlarının incelenmesi amacıyla, literatürde defalarca sorulan "Makedonlar kimdir" sorusunun yerine, modern Makedon kimliği "ne zaman" inşa edilmiştir sorusu sorulmuştur. Bu sebeple, ulusçulukların bugünkü Kuzey Makedonya'ya kültürel kurumlar aracılığıyla yayılmaya başladığı Geç Osmanlı Dönemi, araştırmanın başlangıç tarihi olmuştur. Siyasi istikrarsızlık döneminde ortaya çıkan "Makedonya devrimci" hareketinin değişen kimlikleri, geleceğe dönük hedeflerine ve yapılandırılmış ilişkilerine göre incelenmektedir. Makedonya mücadelesinde farklı komitelerin mobilizasyonu, köylülerin değişen aidiyetleri, ideoloji ve rasyonalite kavramları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Balkan Savaşları'ndan sonra "bölüşülen" Makedonya'da asimilasyon politikaları, Komintern'deki Makedon ulusunun varlığı tartışmaları, II. Dünya Savaşı'ndaki partizan direnişi çerçevesinde oluşan farklı Makedonya tahayyülleri incelenmektedir. Bağımsızlık sonrasında ulus devletin, uluslararası toplum ve ulusal toplum içindeki "imajı"nı belirleyen farklı Makedon ulusçulukları, onunla rekabet halinde olan, içerde İlirida; dışarda devlet pratikleriyle "algı" (Migdal, 2004) olarak sınırlarına taşıdığı Yunanistan ile olan mücadelesi ele alınmaktadır. Çalışmada, Geç Osmanlı Dönemi'nden günümüze devam eden Makedonya'nın Uzun 20. Yüzyılı'nda, birbirini izleyen istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinin farklı Makedon kimliği tahayyüllerinin ortaya çıkmasına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. 19. yüzyıl sonundaki Makedonyalı ulusüstü kimliğinin, 1930'ların ortalarından itibaren genç jenerasyon arasında ortaya çıkan, 1944 ASNOM Konseyi ve 1991'deki bağımsızlık sonrasında küreselleşme ve Avrupalılaşıma sürecinde inşa edilen Slav ve Antik Makedon ulusal kimliklerinden farklı olduğu görülmüştür.	
Anahtar Kelimeler: Ulus İnşası, Ulusçuluk, Modernist Kuram, Postmodern Yaklaşım, Makedonya	

Yalova University Institute of Social Sciences Doctorate Thesis Abstract

Thesis Title: Imagining Macedonia: Analysis of Macedonian Question in the Context of National Identity Building	
Thesis Author: Abdullah Muhsin YILDIZ Advisor: Prof. Dr. Kaya BAYRAKTAR	
Date of Acceptance: 01.09.2020	Total Number of Pages: x (pretext) + 235 (main body) + 4 (appendices)
Department: International Relations	Field of Study: International Relations
Modernist theoretical studies based on nations and nationalisms date back to early 1980s. Plenty of study on the origins of nations, development of national movements, rise of national sentiments in time of crisis, have been completed. Besides the success of modernist nationalism theories in order to understand specifically 19th century national movements, it provided academic background for postmodern approaches which came into prominence during 1990s, therefore it still sustains explanatory power. Modernist theories, on the one hand explains national movements coordinated by nationalist intellectuals to grasp the political power via separation from a dynastic regime, on the other hand, national homogenization processes pursued by nation-states eliminating different cultural identities. Postmodernist approaches provide background for explaining reconstruction of identities toward future oriented goals, and their fluid, shifting, contextual and relational natures. The main aim of this study is, by benefiting from these theoretical accounts, the comprehension of identity change of communities, national movements and nation-state formation during destabilization and conflict processes. To analyze the argument that identities may take a form to change in decentralization processes, and shift dramatically in times of conflicts, primary sources such as travel-writing, memoirs, declarations, archives, constitutions, amendments were used; and secondary sources providing national and foreign archive references were reevaluated. The starting point of the research is that Macedonia's peaceful secession from Yugoslavia, nonacceptance to membership despite fulfilling the UN conditions, disapproval from international institutions, and conflicting claims with neighbor states taken as a problematique that create study's assumption of Macedonian nationalism and Macedonian national identity which were not accepted by international community. Examining nonaccepted claims of Macedonian nationalism, the question, "when" are the Macedonian identity constructed, asked for instead of the question "who are the Macedonians" examined heavily in the related literature. Therefore, the Late Ottoman Era, which signifies the proliferation of nationalisms into today's North Macedonian territory, is the starting date of the study. "The Macedonian revolutionary" movement, which emerged during political instability period and its shifting identities are examined due to its future oriented goals and structured relations. Mobilization of different committees during Macedonian struggle and shifting identities of villagers are evaluated through concepts of ideology and rationality. Assimilation policies in "divided" Macedonia after Balkan Wars, debates on the existence of distinct Macedonian nation in Comintern, and different Macedonian imaginings evaluated until WWII partisan struggle. Macedonian nationalisms that clarify the image of nation-state in both international community and the national society after the independence, and Macedonia's struggle with the image of Illirida internally and violation of Greek borders by Macedonian state practices which deteriorates state "perception" (Migdal, 2004) are examined. The study concludes that ongoing instability and conflict periods within Macedonia's Long Twentieth Century since the Late Ottoman Era has created different Macedonian identity imaginings. Macedonian supranational identity in late 19th century is different from imagining among young generation during late 1930s, 1944 ASNOM Council, and constructed Slavic and Antic Macedonian national identities following the independence during globalization and Europeanization era.	
Keywords: Nation Building, Nationalism, Modernist Theory, Postmodern Approach, Macedonia	

GİRİŞ

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Doğu Bloku'yla beraber komünist ideolojinin çökmesi ve ulusal ideolojilerin ivme kazanmasıyla Yugoslavya¹ dağılma sürecine girmiştir. Yugoslavya'nın federal devlet yapısını oluşturan altı cumhuriyetinden ikisi olan Slovenya ve Hırvatistan'ın, 1991 yılında peş peşe bağımsızlıklarını ilan etmeleri, federasyon içindeki parçalanmayı resmen başlatmıştır. Yugoslavya'nın coğrafi olarak kuzeyindeki cumhuriyetlerden Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından, en güneyindeki cumhuriyet olan Makedonya, 1991 yılının sonunda bağımsızlığını ilan etmiştir. Makedonya Cumhuriyeti'nin (MC) bağımsızlığını ilan ederek Yugoslavya'dan ayrılması, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in tecrübelerinden farklı olarak, çatışmasız bir şekilde neticelenmiştir. Devletin bağımsızlığı, 1992 yılında Bulgaristan ve Türkiye'nin öncülüğünün ardından Yunanistan'ın isim ve bayrak konusundaki şiddetli itirazlarına rağmen, diğer devletler tarafından da tanınmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler (BM) bir süreli tereddütten sonra, nihayet 1993 yılında, ancak farklı bir süreç içinde ve farklı bir isim adı altında MC'yi üye olarak kabul etmiştir. BM, ilk önce Yugoslav Cumhuriyetleri'nden Slovenya ve Makedonya'nın üyelik için hazır durumda olduğunu ilan etmiş, ancak daha sonra bu kararını değiştirerek, Slovenya ve Hırvatistan'ın üyeliği için oylama yapılacağını açıklamıştır. BM, bu iki ülkeyi resmen üye olarak kabul ettikten bir süre sonra, ancak Yugoslavya'daki iç savaşın derinleştiği bir dönemde, Makedonya'yı üyeliğe kabul kararı almıştır. Bu üyelik biçimi, Makedonya siyasetçilerinin tam arzuladığı gibi olmamış, devlet Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya (FYROM) ismiyle kabul edilmiş ve isminin başındaki "the"dan ötürü devlete T harfiyle başlayan ülkeler bölümünde bir sandalye verilmiştir. Görüldüğü üzere, "Yeni Makedonya Sorunu"nın önemli bir konusu, Yugoslavya'dan kopan Makedonya Cumhuriyeti biriminin BM üyesi olması, devletler tarafından resmen tanınması, uluslararası toplum tarafından kabul görmesi, diğer bir deyişle meşru bir devlet olup olmamasıyla ilgilidir.² Bu araştırma, Yugoslavya'nın ve Doğu Bloku'nun dağılması sürecinde, döneminin trendlerine uygun bir siyasal davranış çerçevesinde bağımsızlık talebinde bulunan Makedon ulusçuluğunun ve kimliğinin, ulus devletler sisteminde kendine yer bulamamasının yarattığı meşruiyet krizinden yola çıkmaktadır. Yeni bir katkı sunma amacıyla Makedonya siyasi biriminin, dönemin politik trendlerine uygun, Yugoslav yasaları ve uluslararası hukuku ihlal etmeyen siyasi davranışına rağmen tanınmaması sorunu, alandaki literatürü domine eden resmi tarih tezlerine mesafeli yaklaşılarak ele alınmaktadır. Devlet ile toplum ve devlet ile uluslararası toplum

¹ Sırp-Hırvatça: Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ)

² "Yeni Makedonya Sorunu" ifadesini Loring M. Danforth kavramsallaştırmıştır. Çalışmasında, MC'nin bağımsızlığının ardından diasporadaki mobilizasyonlara odaklanmaktadır. 20. yüzyılın başında Osmanlı'nın Selanik vilayetinden, yani bugünkü Yunan Makedonyası'ndan Yeni Dünya'ya, özellikle Kanada ve Avustralya'ya göç etmiş kimselerin kurdukları Makedon İnsan Hakları hareketini ve bireylerin deneyimlerini inceleyerek, Yunan ve Slav Makedon aidiyetlerine ve bunların anavatan ulusçuluklarıyla ilişkisine dair önemli etnografik veriler sunmaktadır. Bk. Loring M. Danforth, **The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World**, Princeton: Princeton University Press, 1995. Ayrıca Yeni Makedonya Sorunu başlıklı ilk çalışma için bk. James Pettifer, "The New Macedonian Question", **International Affairs**, Cilt: 68, Sayı: 3, 1992. Pettifer'in çalışması, dört devletin yeni ortaya çıkan Makedonya devletine dair bakış açılarını incelemektedir.

ilişkisindeki sorunların kökenine inilerek, literatürde defalarca sorulan ve cevabı yeterince kabul görmeyen, “Makedonlar kimdir” (*who are the Macedonians*) sorusunun yerine, “ne zaman Makedonlar” (*when are the Macedonians*) sorusu sorulmaktadır. Böylece, Makedon ulusal kimliğinin, 19. yüzyıldaki ulusal hareket modellerinde olduğu gibi ne zaman keşfedildiği, entelektüeller tarafından nasıl bir içerikle yüklendiği ve günümüze değin geçirdiği tarihsel evrim süreci incelenmektedir.

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle beraber, süper güç olma mücadelesinin yarattığı konvansiyonel güvenlik algılamaları, yüksek siyaset olmaktan çıkarak, yerini küreselleşmenin getirdiği imkânlarla canlanan, mikro ölçekteki kültürel sorunlara bırakmıştır. Makedonya’nın bağımsızlığını çatışmasız bir şekilde kazanmasına ve diğer devletler tarafından tanınmaya başlamasına rağmen, Soğuk Savaş boyunca güvenliğin öncelenmesi sebebiyle rafa kaldırılmış birtakım siyasi ve kültürel sorunlar yeniden canlanmıştır. Bununla bağlantılı olarak, MC inşa ettiği devlet kimliği sebebiyle komşu devletlerle siyasi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Doğu komşusu Bulgaristan, bağımsızlığının ilk yıllarında MC’yi bağımsız bir siyasi birim olarak tanıyan ilk devlet olmuştur. Buna karşın, Bulgaristan’ın Makedon dilini, Bulgarcanın batı diyalekti olarak kabul etmesi sebebiyle, MC’nin resmi dili olan Makedoncayı tanımadığını açıklaması, Makedon dili, dini ve tarihi üzerinden ulusunu inşa eden Makedon ulusçuluğunu tanımamasına yol açmıştır. MC’nin kuzey komşusu olan Belgrat yönetimi, ayrı bir Makedon Kilisesini tanımadığını açıklamış, bu yüzden Sırp Kilisesi, Makedonya’ya piskopos atamaya devam etmiştir. MC’nin güney komşusu Yunanistan, kendi sınırları içerisinde aynı isimli bir bölge olmasını dayanak göstererek, devlet isminde Makedonya geçen bir siyasi birimi tanımadığını ilan etmiştir. Yunanistan, MC’nin bayrağındaki “vergina güneşi”nin Yunan ulusuna ve tarihine ait olduğunu öne sürerek, yeni devletin uluslararası kuruluşlara üyeliğini veto etmesinin yanı sıra ülkeye yönelik ekonomik ambargo başlatacağını ilan etmiştir. MC’nin komşularıyla yaşadığı bu kültürel tanınma sorunlarının beraberinde getirdiği siyasi meşruiyet krizleri, Yeni Makedonya Sorunu’nun önemli bir boyutunun, Makedon ulusçularının inşa ettiği, Makedon ulusal kimliğiyle ilgili olduğunu göstermektedir.

1990’ların ilk yarısındaki ulus devletleşme ve uluslararası topluluğun bir üyesi olma sürecinde yaşanan kabul görme sorunlarıyla beraber, ülke halkına yönelik meşruiyetin sağlanamadığı bir siyasi istikrarsızlık dönemi hüküm sürmüştür. Küreselleşme ve Avrupalılaşma dönüşümlerinin de tetiklemesiyle ulusaltı alandaki kimliklerin eylemliliğinin ve görünürlüğünün artması, ülkenin siyasal bütünlüğünün ve birlikteliğinin sürdürülmesine yönelik sorunlara yol açmıştır. Toplumsal bir uzlaşma olmadan kabul edilen 1991 tarihli MC Anayasası’yla, ulusal kimliğin dışında kalan ulusaltı toplulukların devletle özdeşleşememesi, devletin teritoryal “altyapısal nüfuzunu” (Mann, 1988) zayıflatmıştır. Örneğin, devletin kurulumu ve ulusun inşası sürecinden dışlanan Arnavutlar, Max Weber’in meşhur argümanı üzerinden değerlendirilirse, 20. yüzyılın sonuna doğru bölgedeki yeni siyasi güç dengelerinin imkân sağlamasıyla, Makedonya devletinin şiddet tekeline meydan okuyacak hale gelmiştir. Bu yüzden, MC ulus-devletleşmeye başladığı ilk on yıl içinde hem ulusal hem uluslararası toplum tarafından kabul görmeme sorunuyla karşılaşmış, meşruiyetinin zayıflamasıyla yönetme

kabiliyetinin giderek istikrarsızlaşması, 2000'lerin başında devletin varlığını dahi tehdit eden bir siyasal çatışmaya yol açmıştır.

1990'lı yıllarda Makedon liderler, ulusüstü kuruluşlara üye olabilmek ve kültürel iddialarından kaynaklı tanınma sorunlarını çözebilmek için, Yunanistan'la BM öncülüğünde, 2018'e değin süren isim müzakerelerine başlamıştır.³ 1990'lı yıllar boyunca içerideki kimlik sorununa çözüm bulunamamasına paralel olarak devam eden siyasal istikrarsızlığın, Makedon-Arnavut çatışmasına dönüşmesi üzerine Batılı arabulucular devreye girmiş ve çatışma istenmeyen boyutlara ulaşmadan, taraflar arasında görüşmeler başlamıştır. Arnavutlarla görüşmeler 2001 yılındaki Ohrid Çerçeve Antlaşması'yla (OÇA) ilk başta başarıya ulaşmış görünse de anayasanın daha fazla siyasal yurttaşlığa (*civic*) yönelik bir içerikle donatılması, taraflar arasındaki ihtilafları kesin olarak çözememiştir. Bu antlaşmanın parlamentoda onaylanmasının ardından Arnavutların siyasal sistem içinde daha fazla söz hakkı kazanmasına karşın, Makedon siyasetçilerin verdiği siyasi taviz, Makedonların karşı bir tepki göstermesine ve VMRO-DPMNE partisinin liderliğinde yeni bir Makedon ulusçuluğunun yükselmesine yol açmıştır. 2006–2016 yılları arasında birinci parti olarak hükümeti kuran milliyetçi VMRO-DPMNE, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlara ve 2007 yılı sonrasındaki küresel finansal krize rağmen, ulusal bütçeden büyük bir sarfiyat yaparak, “Skopje 2014” projesi kapsamında Üsküp şehrini mimari olarak dönüştürmesi, doğrudan süregelen Makedon ulusal kimliği inşası siyasetiyle, yani ulus devlet iktidarının ulusal ve uluslararası meşruiyetinin sağlanmasıyla bağlantılıdır.

1991 yılı sonrasında geç “devlet ulusçuluğu” (Breuilly, 1993: 7) olarak ortaya çıkan Makedonculuğun iktidar alametlerinin, komşu ulus devlet projeleriyle çakışmasına rağmen, MC pek çok gözlemciyi yanıltarak hayatta kalmayı başarmıştır.⁴ John Breuilly (1993: 7), bir ulusçu hareketin detaylı doktrinleri olmasına rağmen, siyasi olarak önemsiz olması durumunda dikkate alınmamasını, ancak tam tersi durumlarda yani siyaseten öneme haiz olan vakaların değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tez çalışmasında, MC'nin ulus devletleşme ve ulus inşası sürecinde resmi kimliğini hem içerdeki hem dışardaki aktörlere kabul ettirmede sorunlar yaşadığı Makedon kimliğinin (*Makedonski identitet*) savlarına odaklanılarak, onun yapısöküme (*deconstruction*) uğratıldığı, ideolojik bir analiz yapılmaktadır. Çalışmada Makedon savlarına ve kimliğine odaklanılmasına ilave olarak, ulusçuluğun temelde siyasetle ilişkili olması sebebiyle bu siyaset biçiminin, Makedon ulusçuları için yeni bir iktidar mücadelesi olduğu kabul edilmektedir. Yeni devletin ideolojik formasyonunu, iktidar sembollerini ve onların komşu devletlerin ulus devlet projeleriyle çakışmasının sebeplerini anlayabilmek için Makedon ulusal kimliğinin kökenleri araştırılacak, söz konusu kimliğin entelektüeller tarafından inşa edilmesi ve tabana empoze edilerek güçlendirilmesi (*consolidation*) süreçleri incelenecektir. Bu sebeple araştırmanın başında, 1991 sonrasında yeni devletin kurulması sürecinde olduğu gibi, 1890'larda entelektüellerin (komitacılar, öğretmenler ve din adamları) Osmanlı yönetimi altındaki Rumeli'nin üç vilayetinde (Makedonya) yeni

³ İsim müzakereleri, 17 Haziran 2018'de imzalanan Prespa Antlaşması'nın her iki ülke tarafından onaylanmasının ardından yürürlüğe girmesiyle resmen 12 Şubat 2019'da sona ermiştir.

⁴ Örneğin, James Pettifer (1992), Makedonya'nın yaşayabilir bir devlet olmadığını savunmuştur.

bir siyasi iktidar alanı yaratma stratejisi içerisinde “Makedonya” kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Bu tez boyunca 93 Harbi’nden günümüze, eski ve yeni boyutlarıyla değerlendirilen Makedonya’daki ulusal kimlik sorunu vakası, yeni kimliklerin ve tahayyüllerin (Makedon ve Makedonya), jeopolitika ve uluslararası siyasetle ilişkili bir şekilde, uygun tarihsel koşullarda, yani siyasi istikrarsızlık dönemlerinde, mekân fark etmeden kürenin herhangi bir yerinde ortaya çıkabileceğini ve çatışma şartlarında değişebileceğini gösterme amacındadır.

Bu tez çalışmasında, Geç Osmanlı Dönemi’nden günümüze Balkanlar’da ulusçulukların ve kimliklerin dönüşümü, ulusçuluk teorileri ve etnisite yaklaşımlarından faydalanılarak, Makedonya örneği bağlamında incelenmektedir. Balkanların jeopolitiğinin değişmesine sebep olan önemli olayların 1870’li yıllarda gerçekleşmesinden ötürü, Geç Osmanlı Dönemi’nden günümüze olan süreç, “Makedonya’nın Uzun 20. Yüzyılı” kavramıyla tarif edilmektedir. İstanbul’da 1870 yılında Bulgar Kilisesi’nin (Eksarhane) kurulmasına müsaade edilmesiyle, Ortodoks Hristiyanlık içinde yeni bir mezhep ortaya çıkmıştır. Patrikhane’nin özellikle Balkanlar’daki dini tekeli kırıan bu gelişme, Bulgar Kilisesi’yle Rum Kilisesi arasında ciddi bir rekabetin başlamasına sebep olmuştur. Ulusçuluk çağında kurulan bu kilise, yalnızca dini yönüyle değil, milli yönüyle de ortaya çıkmıştır. 1875’te başlayan “Büyük Doğu Krizi” içerisinde başlayan 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) sonucunda kurulan özerk Bulgar Devleti, kilisenin ulusallaşmasında önemli bir kurum haline gelmiştir. Ters bir bakış açısıyla, bu kilisenin kurumsal varlığının Bulgar ulusçuluğunun ortaya çıkmasında, münhasır Bulgar ulusunun ve devletinin kurulmasında önemli rolü olduğu belirtilmelidir.⁵ Osmanlı İmparatorluğu’nun “Büyük” Bulgar Devletini kuran Ayestefanos (Yeşilköy) Antlaşması’ndan (1878) itibaren bölgede yaşadığı güç kaybının siyasi ve askeri dengeleri bozması, uluslararası diplomaside “Makedonya Sorunu” olarak nitelenmeye başlamıştır. Bu güç dengeleri, aynı yıl imzalanan Berlin Antlaşması’yla beraber tekrar düzenlenerek, Osmanlı lehine korunmaya çalışılmıştır. Bölgede reformların bir türlü arzu edilen seviyede gerçekleşmemesi, Rumeli’nin etrafında kurulan Sırbistan ve Bulgaristan gibi yeni devletlerin iddiaları ve izledikleri yayılmacı politikalar bölgeyi giderek istikrarsızlaştırmıştır. Özellikle 1885’teki Sırp-Bulgar Savaşı’nın (1885) ertesinde Osmanlı Rumelisi veya özel olarak üç vilayetin bulunduğu Makedonya, önlenemez bir şekilde kültürel mücadele alanı haline gelmiştir. Bu savaştaki askeri bozgunun ardından başlayan Sırp kültürel propagandası, 1878’de özerkliğine kavuşan Bulgaristan Prensliği tarafından tehdit olarak algılanmıştır. 1881 yılında savaşız olarak Teselya’yı topraklarına katmasıyla hudutlarını biraz daha kuzeye kaydıran Yunanistan’ın, Makedonya’yı ulusal hedefleri arasına almasıyla özellikle bu üç devletin temel iddialarının çakıştığı ve yarıştığı bir dönem başlamıştır. Makedonya’nın Uzun 20. Yüzyılı, 1890’lardan 1908’e çetecilik faaliyetlerini, 1897 Türk-Yunan Savaşı’nı, Makedonya’nın paylaşılmasına sebep olan Balkan Savaşları’nı, İki Dünya Savaşı’nı, en önemli evresi Yunan Makedonyası’nda geçen Yunan İç Savaşı’nı ve Makedon-Arnaut

⁵ John Breuilly (1993: 123-148), Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları’ndaki ulusçulukları karşılaştırdığı çalışmada, Habsburglar’da ortaya çıkan hareketlerde tarihsel kurumların varlığının (dietler gibi) elitlerin iş birliğini ve hareketlerin mobilizasyonunu kolaylaştırdığını belirtmektedir. Osmanlılar’daki ulusçuluklarda kurumların olmayışı (Patrikhane istisna) dönemin incelenmesinde Eksarhane’ye verilen önemi artırmaktadır.

çatışmalarını kapsamaktadır. Uzun 20. Yüzyılın başında ortaya atılan tarihsel ve kültürel iddialar, günümüzde de ‘büyük’ fikirlere sahip ulusçuların referans kaynağı olmaya devam etmektedir. 1991 sonrasında Yunan Makedonyası’nda gerçekleşen ulusal mobilizasyonun içeriğiyle, 2018 yılı başındaki Selanik ve Atina’daki eylemlerin içeriğinin uyuşması, Soğuk Savaş Sonrası dönemde ulusçuluk tartışmalarında henüz önemli değişikliklerin olmadığını göstermektedir. Bu belirtilen sebeplerle, Makedonya’nın çatışmalarla ve anlaşmazlıklarla dolu Uzun 20. Yüzyılı’nın halen sürdüğü söylenebilir.

Sosyal bilimlerde kullanılan kavramlar tanım olarak sıklıkla muğlaktır ve tartışmaya açık bir şekilde kullanılırlar. Bu sebeple çalışmanın birinci bölümünde, araştırma boyunca kullanılacak bazı kavramların tanımlarına yer verilerek, bu muğlaklık durumunun ortadan kaldırılması ve çalışma içinde tartışmalı bir kullanımın olmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Donatella della Porta ve Michael Keating’in (2008: 5) “metodolojik milliyetçilik” uyarısı dikkate alınarak, çalışmada kullanılan kavramların, ulusal geleneklerce biçimlenmiş yorumlarının kullanılmasından ziyade, detaylıca tanımlanmış evrensel bilim şartlarını taşıyan bir nitelikte olmasına özen gösterilmektedir. Bu bölümde, uluslar ve ulusçuluklar kavramlarının, çalışma boyunca nasıl anlaşıldığını belirleyen, kimliklerin ne olduğu ve nasıl inşa edildiğini açıklamaya çalışan modernist ve etnosembolist teorilere ve postmodern yaklaşımlara yer verilirken, küreselleşme döneminde ulus devletin sorgulandığı ve ulusal, bölgesel ve etnik kimliklerin tartışıldığı ayrı bir kısım yer almaktadır. Devamında çalışmada modern devletin nasıl anlaşıldığını tarif eden yaklaşımlara yer verilmekte, küreselleşme ve Avrupalılaşma çağında devlet kimliğinin nasıl inşa edildiği incelenmektedir. Küreselleşen normlar bağlamında vatandaşlık politikalarının üretilmesi, stratejik bir tercih olan Avrupa’nın bir parçası olması sürecinde devletin “Kantiyen kültüre” adapte olması ele alınmaktadır. MC devlet kimliğinin içeriye (topluma) ve dışarıya (uluslararası) karşı kurulumunu incelemek ve Yeni Makedonya Sorunu’nun anlaşılması için kullanılan Joel Migdal’in (2004) “devlet imajları” ve “devlet pratikleri” yaklaşımı açıklanmaktadır. Migdal’in yaklaşımından önce 1960’lardan itibaren literatürü oluşturan “siyasal sistem”, “ideolojik ve baskı aygıtı”, “kapitalist devlet”, “devleti geri getirmek” ve “yapısal efekt” olarak devlet yaklaşımlarına yer verilmektedir.

Balkanlar’da ulusçuluk hareketleri öncesi dönemde, Sırp ve Bulgar kullanımları bulunmaktadır. Ulusçuluk fikirleri yayıldığında, bu kimliklerin milliyetçi entelektüeller tarafından Osmanlı öncesi döneme referansla, bir iktidar taktiği içerisinde yeniden canlandırılması (*revival*) söz konusu olmuştur. Mora’da başlayan ayaklanma, eski Yunan kimliğinin iki bin yıl sonra yeniden keşfedilerek tarih sahnesine çıkmasına yol açmıştır. Domuz ticaretindeki anlaşmazlıkla bağlantılı olarak ortaya çıkan Sırp ayaklanması, Sırbistan’ın özerk bir birim olarak kurulmasına yol açmış, devletin idarecileri ve Sırp entelektüeller zamanla Sırp’ların tarihini yeniden keşfetmişlerdir. Bulgaristan’da tarih ve dil araştırmalarıyla ulusun keşfine ve canlandırılmasına yönelik çalışmalar 1850’lerde yaygınlaşmış, Rus Çarlığı’nın Balkanlar’a yönelik Panslavist politikalar izlediği bir

dönemde, özerk Bulgar kilisesinin ve devletinin kurulması gerçekleşmiştir.⁶ Günümüzde bu anlatılanların önemli bir istisnasını Makedonyalılar oluşturmaktadır. Çünkü, Osmanlı'nın üç vilayetinde ulusçuluk öncesi dönemde Orta Çağ ve Yeni Çağ'da resmi olarak kullanılan Makedonyalı diye bir kimlik kategorisi yoktur. Ancak Makedonya devleti kurucu anayasasında Geç Osmanlı Döneminde gerçekleşen İlinden Ayaklanması sırasında kurulan Kruşevo devletine referans verilmiş⁷, ülkenin sembolleri arasında Büyük İskender'in iki bin yıl önceki Makedon krallığının “vergina” yıldızı kullanılmıştır. Bulgaristan, İlinden Ayaklanmasını bir Bulgar isyanı, VMRO'yu Bulgar devrimci hareketi olarak görmektedir. Yunanistan'ın VMRO'ya yönelik resmi görüşü de Bulgaristan'ı desteklemektedir. Yunanistan, Büyük İskender'i Antik Yunan'ın bir parçası olarak değerlendirmekte, onu Helen fikirlerini yayan tarihsel bir kahraman olarak kabul etmektedir. Önceden kurulmuş olmalarının sağladığı fırsatla, bu tarihsel ve sembolik mirasları resmi ulusçuluklarının bir parçası yapan devletler, Makedonya devletini ve ulusunu, Komintern ve Tito'nun ‘yapay’ ürünü olarak değerlendirmektedirler. Ancak günümüzde Balkanlar'da veya Avrupa'nın orta yerinde bu kimliği benimseyen ya da kendilerine empoze edilen (diaspora Makedonları dahil edilmeden) iki milyon kadar insan bulunmaktadır. Bu çalışmaya söz konusu ulusal perspektiflere mesafe alınarak, ulusçuluklar çağında Makedonyalı kimliğinin “ne zaman” ortaya çıktığı sorusuyla başlanmaktadır. Bu sorunun cevabını bulmak için ikinci bölümde, bölgedeki siyasi iktidarın istikrarsızlaştığı Geç Osmanlı Dönemi incelenmektedir. İlgili bölümde yapılan analiz aracılığıyla önce dönemin Balkan yerlileri arasındaki popüler kimlik biçimleri araştırılmaktadır. Bunu açıklamak için Osmanlı millet sisteminin getirdiği dini kimlik, sınıfsal tabakalaşmayı gösteren meslek grupları, krallar üzerinden inşa edilen proto-ulus sembolleri ve farklı ulusçuluk fikirlerinin bölgeye etkileri incelenmektedir. Aynı zamanda bu dönemde Makedonya'da milliyetleri ve dolayısıyla kimlikleri şekillendiren kuvvetler; devlete karşı devrimci hareket, Eksarhane, Patrikhane, Sofya'daki Makedon diasporası, Bulgar, Yunan ve Sırp devlet ulusçulukları, şiddetli ulusçuluklardır.

Geç Osmanlı Döneminde farklı ulusçulukların nüfuzu ve rekabet alanı haline gelen üç vilayeti (Selanik, Manastır ve Kosova'nın merkezi Üsküp) içeren Osmanlı Rumelisi'nde Makedonyalı kimliğinin ortaya çıkışı devrimci hareket ve şiddet kullanımı üzerinden değerlendirilerek; bağlam hakkında bilgi veren koşullar, metodolojik ilişkisellik ve yerindelik ve sonuçsallık mantıklarının bir arada değerlendirilmesiyle rasyonelite çerçevesinden incelenmesi hedeflenmektedir. 1881 Vilayet Kanunnamesi'ne göre Osmanlı Rumelisi dört vilayete bölünmüştür: Selanik, Manastır, Kosova ve Epir. Bu

⁶ Halil İnalçık'ın 1942'de savunduğu doktora tezi, Tanzimat sonrası Bulgar meselesini anlamak için önemli bir başvuru kaynağıdır. Tanzimat reformları sonrasında çıkan ayaklanmaların sebeplerini incelediği bu çalışmada, özellikle Rusların Sırbistan'la beraber Panslavist politikalar izlediği dönemde ortaya çıkan 1850 Vidin Ayaklanması'na odaklanmaktadır. Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.

⁷ Uluslararası hukukta devletin tanımı 1933 tarihli Montediveo Sözleşmesi'yle yapılmıştır. Makedonya'nın 1991 Anayasası'nda 1903 yılında on gün süreyle hayatta kalan Kruşevo Cumhuriyeti'ne yer verilerek devlet devamlılığı kurulması amaçlanmıştır. Bu durumda 1903'ten 1944'teki ASNOM Konseyi'ne kadar Makedonya siyasi olarak varolmamış, ancak sözleşme uyarınca Makedonya ulusal bağımsızlık mücadelesinin başka bir devlet tarafından desteklenmiş olması gerekmektedir. IMRO'yu topraklarında barındırmasıyla buna en yakın aday olan Bulgaristan, 1935'te IMRO örgütünü lağvederek, varsa bile bu devamlılığa son vermiştir.

vilayetlerden ilk ikisi ve Kosova'nın yalnız Üsküp çevresini içerecek şekilde bir süredir seyyahların ürettiği gezi yazılarında ve milliyetçilerin ürettiği ulusal tarih yazımlarında Makedonya olarak nitelenmeye başlamıştır. Bu sınırları tam belirgin olmayan bölgedeki topluluklar arasında Balkanların 19. yüzyılda dünya kapitalist ekonomisine dahil olması sürecinde mesleki ayırım şeklinde ortaya çıkan bir sosyal tabakalaşma oluşmuştur. Dil, din, kabile ve renk farklılıkları ise ulusçuluk ve kapitalizm öncesinde “ortak Balkan kültürü”nün varlığına (*Sprachbund*) bir engel değildir. Modernite öncesi dönemde Rum ve Romalı üst kimliklerinin olduğu, ancak Aydınlanma ve ulusçuluk fikirlerinin yaygınlaşmasıyla Hristiyan nüfus arasında Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut, Ulah ayrımları belirginleşmeye başlamış ve ulus devletleşme sürecinde bu kimliklerin ulusal içerikler kazanmaya başladığı savunulabilir. Ulusal kültürel mücadelenin yoğunlaşması, propaganda biçiminde okullarda öğretilen tarih yazımları, etnografik birer ürün olan seyahat yazımları, tarihi sembolik krallar olan II. Filip ve Büyük İskender üzerine tartışmalar artarken, yerel topluluklar çevredeki yeni kurulan devletlere göçmen işçi olarak gitmekte ve farklılıklarını keşfetmekteydiler. Tarih yazımları ve seyyahlar onlara Makedonyalı etiketini yapıştırırken, Sofya’da Bulgarlar tarafından Makedonyalı olarak nitelenmekteydiler. Nitekim, 1890’larda ortaya çıkan Makedonyalı devrimci hareketinin kurulması fikri, Sofya’da eğitim görmüş Makedonya kökenli genç entelektüellerce ortaya atılmıştı. Sofya ve Selanik merkezli iki örgüte bürünen Makedonyalı hareketinin, Bulgar Devleti ve Bulgar Kilisesi’yle ilişkileri neticesinde kendi farklılıklarını keşfeden ve kendini diğer rakip ulusçuluklardan ayıran bir harekete büründüğü gösterilecektir. Dolayısıyla bu bölümde, 19. yüzyıl sonunda Osmanlı siyasetinin istikrarsızlaştığı bir dönemde Makedonyalı kimliğinin kökenleri araştırılmaktadır. Halkların popüler aidiyetleri önemli etnografik bilgiler sunan 1894, 1903 ve 1906 yıllarında basımları yapılan üç gezi yazısı metni aracılığıyla incelenmektedir. Walker Connor’ın ifadesiyle (1994: 212) halk kitlelerinin kolektif bilinçleriyle ilgili ipuçlarına ulaşmaya çalışılan bu bölümde ilgili metinlerden doğrudan faydalanmadan önce, gezi yazısı literatürü içerisinden analiz edilmektedirler. Üç metnin yazarları von der Goltz, G. F. Abbott ve Henry Brailsford’un emperyal perspektifleri, ulusçuluğun ve ulusal tarih yazımlarının metinler üzerindeki etkileri ortaya çıkarılmaktadır. Metinlerin metodolojik analizi yapıldıktan sonra, 19. yüzyıl sonunda Makedonyalı kimliğinin varlığı sorusuna cevap aranmaktadır. Bunu anlayabilmek için faydalanan Eric Hobsbawm’ın (2014: 65) proto-ulusçuluk teorisi, yerelüstü bağların anlaşılmasını sağlamaktadır. Bölgedeki yaygın grup kimlikleri, toplumsal tabakalaşma üzerinden incelenmektedir. Toplumsal yapıyı anlamak için, Raymond Detrez’in (2013: 42) meslek ve etnik özdeşleşme arasında bağ kuran yaklaşımından faydalanılmaktadır. Özellikle 1890’larda yaşanan siyasal istikrarsızlıkla önemli hale gelen bu özdeşleşme, Michael Hechter’in (1978: 299, 300) yaşama şansının zayıfladığı durumlarda mesleklerin stereotipik hale gelmesi ve yüksek grup sadakatini oluşturması teziyle açıklanmaktadır. Yunan ve Bulgar ulusçuluklarının Osmanlı’nın Rumeli vilayetlerinde kiliseler, okullar ve dernekler aracılığıyla yürüttükleri propaganda faaliyetleri esnasında Makedonya kavramını kralların imajlarıyla donatmasına ve bu ulusçulukların kadim dini aidiyetleri ulusal olana dönüştürmesine odaklanılmaktadır. Kralların imajları, Hobsbawm’ın (2014: 94) proto-ulus inşasında en tatmin edici ikonlar tezinden faydalanılarak incelenmektedir. Bu imajlar sayesinde gelecekteki sınırları bir

ulusun sınırlarına düşecek şekilde bir Makedonya tahayyülünün önü açılmıştır. Kadim aidiyetlerin dönüşümü, siyasal istikrarsızlığın doğrudan sebep olduğu millet sisteminin zayıflaması, ortak Balkan kültürünün bozulması gibi dönüşümlerle bir arada Frederick Barth'ın (1969: 36) zayıf güvenlik ortamıyla etnisiteler arası ilişkilerin zayıflamasına dair ilişki kuran tezi üzerinden incelenmektedir. Ulusçulukların bu ortamdan faydalanarak Rum-Romalı Ortodoks aidiyetini parçalayıp, yeni kimlik biçimlerini empoze ettikleri savunulmaktadır. Bu bölümde savunulan yan argüman, kimlikler toplumla ve tarihsel ilişkisel bir biçimde kurulmakta ve çıkarlara ve tercihlere göre değişmeye açıktırlar, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı Makedonya toplulukları bunun örneklerini oluşturmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, analiz seviyesi aktörler bazında köylü ve kentli kesimlerin bireylerinden, Makedonya devrimci hareketinin liderlerine ve Sofya'da yetişen entelektüeller düzeyine çıkarılmaktadır. Bölümde ulusçuluk öncesi kadim ulusüstü aidiyet biçiminin devrimci hareket, siyasal şiddet ve asimilasyon siyaseti aracılığıyla ulusal olana şekillendiği savunulmaktadır. Makedonya ve Bulgaristan'ın 1993'te kuruluşunu kutladığı 19. yüzyılın sonunda gizli bir cemiyet biçiminde kurulan VMRO'dan itibaren Makedonyalı kimliğinin gelişimine yer verilmektedir. Makedonyalı İç Örgüt, Bulgaristan'la kurulan entelektüel bağlar, Bulgaristan'daki Makedonyalı diasporası, Bulgar Eksarhanesi, Sofya'daki Üst Komita (VMK) üzerinden İlinden Ayaklanması'na ve Kruşevo Cumhuriyeti'nin kurulmasına giden süreç, kimliğin stratejik ve ilişkisel dönüşümü bağlamında incelenmektedir. İlk olarak, Makedonyalı devrimci hareketinin İç Örgütü'nün stratejik olarak inşa ettiği kimlikler ve bu kimliklerin kurulan siyasi ittifaklarla ilişkisel biçimde dönüşümleri ele alınmaktadır. Bu amaçla örgütün 1893, 1896, 1902 ve 1905 yıllarındaki tüzükleri Stuart Hall'un (1996: 3) kimliklerin geleceğe yönelik ve ilişkisel yönlerine vurgu yapan "stratejik ve pozisyonel" inşa olduğu tezi ve "mekân siyaseti" argümanı yardımıyla incelenmektedir. Bu tüzükleri destekler nitelikte olan liderlerin hatıratlarından faydalanılmaktadır. Bulgaristan'da özellikle Sofya'da önemli bir nüfusa ve nüfuza sahip Makedonyalıların diaspora haline gelmesi incelenmekte, buradaki toplumsal hareketliliğin Üst Komita'yı ortaya çıkarma süreci anlatılmaktadır. Bulgaristan'la Osmanlı Rumelisi arasındaki ekonomik ve entelektüel ilişkiler, Edward Shils'in (1961) merkez-çevre tezi aracılığıyla incelenmektedir. Bulgar ve Makedon ulusal tarih yazımlarının görmezden geldiği İç Örgüt'ün Üst Komita'yla ilişkileri ve İç Örgüt'ün Üst Komita yönetimine hakimiyet kurduğu 1899-1901 arası yıllar, Stuart Hall'un (1996: 2, 3) "mekân siyaseti" ve "sınır efektleri" argümanlarıyla incelenmektedir. Bu dönemde İç Örgüt koalisyonunu oluşturan sosyalistlerin Makedonya'nın geleceğine yönelik "Balkan İsviçresi" projesi, Rogers Brubaker'ın tarifiyle (2004: 17), "kurucu ve sonuca yönelik toplumsal tanımlama eylemi" biçiminde değerlendirilmektedir. İlinden Ayaklanması sırasında ilan edilen Kruşevo Cumhuriyeti'nde ulusüstü bölgesel karakterli Makedonyalı fikrinin uygulanma tecrübesi ele alınmaktadır. İlinden Ayaklanması'ndan sonra ikiye ayrılan İç Örgüt'ün iki kanadının yeni kimlikleri, "stratejik ve pozisyonel" inşa kapsamında incelenmektedir. 1905 yılındaki kongresinde kadrosu ve fikirleri üstün gelen, Makedonyalı ulusüstü bölgesel fikrinin temsilcisi sol kanat lideri Jane Sandanski'nin Makedonya tecrübesi ve Osmanlı meclisindeki partisi ele alınmaktadır.

Bu bölümde ikinci olarak, Makedonya'nın, İlinden sonrası dönemde büyük güçlerin baskısıyla imzalanan Mürzsteg Programı aracılığıyla gerçekleştirilen reformlara rağmen, farklı komitacı çetelerin siyasal çatışma alanı haline gelmesinin sebepleri araştırılmakta ve kimliklerin şiddet ve ikna aracılığıyla ulusal olana şekillenmeleri analiz edilmektedir. Bu konunun komitacı çetelerin motivasyonu ve yerlilerin iknası bağlamında koşullar, ilişkisellik, rasyonalite, ulusal irredantizmler ve asimilasyon politikaları göz önünde bulundurularak incelenmesi amaçlanmaktadır. İlinden Ayaklanması'nın Osmanlı Rumelisi'nde yarattığı şiddet ortamı, Yunanistan ve Sırbistan'ı da harekete geçirmiştir. 1903 yılı sonundan itibaren oluşturdukları komitacı çeteler, toplulukların ikna edilmeleri amacıyla Makedonya'nın içlerine gönderilmiştir. Helenizm ve Naçertanije ülküsünün gelişimine yer verilerek, Makedonya'da Yunan ve Sırp çetelerinin mobilizasyonu ve üye kazanma süreçleri incelenmektedir. Siyasal şiddetin hem zor hem ikna yöntemiyle Makedonya'nın toplulukları arasındaki gruplaşma (*groupness*) derecesini artırdığı ve grup kutuplaşmasına (*group polarization*) yol açtığı görülmektedir. Silahın ve toplumsal iknanın vaka örnekleri ve biçimleri, Allen Upward'ın (1908) etnografik raporundan, Fikret Adanır (2001) ve Douglas Dakin'in (1966) arşivlere dayanan çalışmalarından, Osmanlı arşivlerinden faydalanılarak, Pizzorno'nun "rasyonalite" kavramıyla incelenmektedir. 1908'e kadar süren şiddetli ulusçuluklar dönemi, kadim ulusüstü aidiyetleri ulusal kimliklere dönüştürme sürecinde etkili olmuştur. Bu süreçte, komitacıların 'zor' aracılığıyla yerlileri ikna etmesinin yanı sıra, onların yereldeki sosyal meselelere dahil olarak çözüm getirme çabaları, 'rıza' gösterme şeklinde tezahür eden farklı ikna biçimlerini de üretmiştir. Üçüncü olarak, Makedonya'nın Balkan Savaşları sırasında üç devlet arasında parçalanmasıyla Sırbistan tarafında kalan Vardar Makedonyası'nda kimliklerin asimilasyon siyaseti aracılığıyla dönüşümleri incelenmektedir. Dönemin kimliklerini şekillendiren itici kuvvetleri, Balkan Savaşları'ndan sonra merkezden yürütülen asimilasyon siyasetleri, iki savaş arası dönemde Balkan komünist partileri, Balkan Komünist Federasyonu ve Komintern, II. Dünya Savaşı'ndaki Partizan direnişleri olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda, Komünist dünyada Makedonya Sorunu'nun ele alınış biçimi ve 1930'larda Makedon ulusal kimliğinin yükselişi incelenmektedir. Üç bölgede gerçekleşen Partizan direnişlerinde, işgalcilere karşı muhalif Slav-Makedon ulusçuluklarının ortaya çıkması ve komünist milliyetçilerin Vardar'da devlet yönetimine geldiğinde yürüttüğü Makedon ulusçuluğu siyaseti ele alınmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, devlet düzeyinde bir analiz yapılarak, ulus devletleşen Makedonya'nın devlet kimliği analiz edilmektedir. Ulusaltı mobilizasyon ve karar verme süreçlerinde küreselleşme ve Avrupalılaştırmanın etkili olduğu postkomünist ulus inşası süreci, referandumlar, anayasa, yasa değişiklikleri, çerçeve sözleşme, resmi tarih tezleri, müzakere süreci, liderlerin söylemleri ve resmi kaynaklar kullanılarak incelenmektedir. Makedonya'nın Slovenya ve Hırvatistan'la beraber Yugoslavya'dan ayrılması, küreselleşmenin yoğunlaştığı ve Avrupalılaştırma sürecinin hızlandığı bir döneme denk gelmiştir. Küreselleşme, ulusaltı mekânın ve buradaki etnisitelerin daha görünür hale gelmesine yol açmıştır. AB'nin genişleme ve derinleşme sürecinde üyelerine ve üye ülke adaylarına azınlık müktesebatını kabul etmelerini benimsetme politikasını izlemiştir.

Küçük bir devlet olarak kurulması ve güvenlik kaygılarıyla Avrupa ve Atlantik yörüngesine girmeyi arzulayan MC, dışlayıcı bir karaktere ve etnik içeriğe sahip kurucu anayasası sebebiyle zayıf bir siyasal meşruiyetle kurulmuştur. Bağımsızlık referandumuna ve nüfus sayımına Arnavutların katılmamasının yanı sıra uluslararası tanınma ve kuruluşlara üye olma süreçlerinde Yunan vetosu, Makedonya'yı giderek istikrarsızlaştırmıştır. Yasa değişiklikleri ve Ohri Çerçeve Antlaşması gibi resmi kaynakların yanı sıra Arnavutlarla yaşanan olaylar ve Yunanistan'la müzakere sürecinde siyasetçilerin söylemleri aracılığıyla Makedon kimliğinin dönüşümüne odaklanılmaktadır. Joel Migdal'ın (2004) toplum içinde devlet teorisinden faydalanılan bu bölümde, MC kimliği kurulurken içerde Arnavutların tahayyül ettiği İlirida'nın ortaya çıkması ve dışarda ise tahayyül edilen MC'nin sınırlarının Yunanistan egemenlik alanına düşmesiyle bu kimlikler, “yarışan imajlar ve pratikler” üzerinden incelenmektedir. Böylece, analiz seviyesi Makedon ulusçuluğuyla beraber devlet düzeyine yükselmekte; içerde “Makedonya ve İlirida”, dışarda “Makedonya ve Yunanistan” arasında imajlar ve pratikler bakımından bir mücadele olduğu yönünde değerlendirilmektedir.

Bu bölümde, MC ulusal devlet kimliği, siyasal istikrarsızlık döneminde Slav Makedon olarak inşa edilmesi ve 2001 yılındaki çatışmadan sonra dönüşümü süreçleri incelenmektedir. İlk olarak, devlet ve ulus kimliğinin inşa edilmesi sürecinde içeriye dönük Slav Makedon devlet kimliği inşası pratiklerine odaklanılmaktadır. İkinci olarak, Slav Makedon kimlik inşası sürecinin başarısız olması sebebiyle, MC'nin altyapısal olarak nüfuz edemediği, kuzeybatı bölgelerinde alternatif olarak ortaya çıkan İlirida Cumhuriyeti imajıyla yaşadığı kimlik rekabeti süreci incelenmektedir. Burada idarenin içeriye yönelik otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş bir devlet algısı kuramadığında otoritesinin de istikrarsızlaşarak, farklı devlet tahayyüllerinin ortaya çıktığı savunulmaktadır. Bu bölümde üçüncü olarak, 2001 yılındaki Makedon-Arnavut çatışmasının, MC devletini yeniden kurma ve kimliğini dönüştürme süreci incelenmektedir. Dördüncü olarak, devlet olma hali imajlar ve pratikler açısından değerlendirildiğinde, MC'nin dışarıya yönelik olarak da ürettiği kimliğin sınırlarının Yunanistan'ın egemenlik alanına düşmesi ve Yunan kimliğinin özgün, ayrı ve biricik olması imajını bozması sebebiyle, bu kriz yeni bir kuram nirengisiyle (*triangulation*) değerlendirilmektedir. Bu bölümde beşinci olarak, Ohri Çerçeve Antlaşması'yla MC devlet kimliğinin dönüştürülmesinden sonra karşı bir tepki biçiminde ortaya çıkan, yeni, reformcu Makedon devlet ulusçuluğu ele alınarak, onun Makedon devlet imajını antikleştirmesi politikaları incelenmektedir.

Çalışmanın Konusu

Buraya kadar bahsedildiği üzere araştırmanın konusu, Makedonya devletinin kuruluşundan itibaren farklı bir siyasi aktör olarak, uluslararası kabulünü ve toplumuyla entegre oluşunu güçleştiren, Makedon ulusçuluğunun ve Makedon ulusal kimliğinin incelenmesidir. Bulgaristan resmi ulusçuluğunun, Makedon dili, tarihi ve kimliği üzerindeki iddiaları; Yunanistan resmi ulusçuluğunun Makedon tarihi, sembolleri ve kimliği; Sırbistan resmi ulusçuluğunun Makedon toprakları, kilisesi ve kimliği üzerindeki iddiaları, bu çalışmayı kendi özgün metodolojisiyle Makedon ulusçuluğunun iddialarının

ve Makedon ulusal kimliğinin kökenlerinin araştırılmasına yönlendirmektedir. Makedonya toprakları ve Makedonya nüfusu üzerinde hak iddialarında bulunan bu üç çağdaş devletten Yunanistan (1821-32) ve Sırbistan (1832) 19. yüzyılın ilk yarısında, Bulgaristan (1878) ise 19. yüzyılın ikinci yarısında tanınmış ve bürokrasisi olan bir devlet haline gelmiştir. Sanayileşmenin kentleşmeye yol açarak kent çeperlerinde nüfusun yoğunlaşması (Hobsbawm, 1983), devletin topraklarında sayısı hızla artan nüfusunu kontrol edebilmesi amacıyla bürokrasi vasıtasıyla merkezileşmesi (Breuilly, 1982; Smith, 1995), 19. yüzyıldaki büyük dönüşüm çağında kültürel unsuruyla uyumluluk gözetilen siyasi bir birim olan modern devleti ortaya çıkarmış (Gellner, 1983), meşruiyet unsurunu da ulus haline getirmiştir. 19. yüzyılın sonunda bu üç Balkan devleti siyasi meşruiyeti, merkezileşen bürokrasileri ve eğitim kurumlarında yetişen milliyetçi entelektüelleri aracılığıyla genişleyen orta sınıflara yayarak sağlamaktaydı. Yüzyıl içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopan bu üç devlet, milli eğitim ve milli kilise kurumları vasıtasıyla ulus devletleşirken, toplumların “tahayyül”ünü (*imagining*) genişleterek (Anderson, 1983), yerele yönelik olan aidiyet biçimlerini ulusal hale dönüştürmekteydiler. Siyasi seçkinlerin ulusçuluk fikirleri aracılığıyla, kentlerde toplanmaya başlayan göçmen işçileri ve köylerinde kalmaya devam eden taşralıları, yaşadıkları yerel mekanların ötesinde hayal ettikleri bir ulusun üyeleri haline getirmeleri, kurumsallaşan ve nüfuzunu yayan bir merkezi otorite aracılığıyla mümkün olmuştur. Bu bakımdan 19. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı olarak ortaya çıkan Makedonyalı ulusçuluğu, diğer üç devletin ulusçuluklarıyla kurumsal bakımdan benzer kapasitelere sahip değildi.⁸ Bu sebeple, 19. yüzyıl sonundaki ayrılıkçı (*separatist*) Makedonyalı ulusçuluğunun, ulusal eğitim örgütlenmesi gibi “devlet kapasitelerine” (Skocpol, 1985) veya “devletin ideolojik aygıtlarına” (Althusser, 1971) sahip olmayışı, siyasi iddialarını zayıflatmıştır. Makedonya siyasi biriminin idari tecrübesini, komşularının tecrübesinden ayıran, ancak 1944'ten sonra özerk bir ulusal birime sahip olabilmesidir. 20. yüzyıldaki Makedon devlet ulusçuluğunun, Yunan, Sırp ve Bulgar ulusçuluklarından sonra ortaya çıkmasının, Makedon kimliğini, diğer ulusal kimliklerden daha gerçek dışı veya ‘yapay’ gösterdiği kabul edilebilir. Ancak, iletişim olanaklarının daha gelişmiş olduğu bir dönemde yapılan kimlik inşa politikalarının daha yapay görünmesine rağmen, bu çalışmada iktidar meydan okuması şeklinde ortaya çıkan ulusal kimliklerin inşa edildikleri, geleceğe dönük projeksiyonlara ve toplumsal ilişkilere göre -stratejik ve ilişkisel olarak- yeniden yorumlandıkları benimsenmektedir.

Bölgedeki en erken ulusçuluk tezahürü olan ve benzer biçimde iki bin yıllık bir geçmişten günümüze devamlılık kuran Yunan ulusçuluğu, entelektüeller düzeyinde Fransız İhtilali'nin hemen ertesinde 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Bunun aksine Makedonya devleti ve ulusu yeni bir fenomen olarak değerlendirilmesine karşın, Makedon ulusçuluğu, günümüzden yüz – yüzyıl elli öncesinde yaşanan olaylara atıfta bulunarak, ulusun devlet kurma isteğini, bu süre zarfındaki olaylar üzerinden kurgulamaktadır. Örneğin, 1991 tarihli MC Anayasası'nda 1903'te on gün hayatta kalan Kruşevo Cumhuriyeti'ne yapılan atıf, devletin devamlılığını iddia etme amacındadır.

⁸ Çalışma boyunca farklı etnisiteleri kapsayıcı olduğunda Makedonyalı, tek etnisiteye yönelik dışlayıcı olduğunda Makedon ulusçuluğu ifadesi kullanılmaktadır.

(Slav) Makedon ulusunun kitleleşmesi (*popularization*), 1920’lerden itibaren ideolojik inşasına başlanan “Yunan Makedon” (Mackridge ve Yannakasis, 1997: 1) kategorisinden daha geç bir süreçte yaşanmasına rağmen, ikisinin de inşa edilmiş olması, eski olanı bilimsel kabul olarak, yeni olandan daha fazla meşru yapmaz. Bu sebeple, bu araştırmaya Makedonya resmi görüşünün atıf yaptığı, Geç Osmanlı Dönemi’nde ‘Makedon’ kimliğinin varlığı ve bunun ulusal niteliğinin değerlendirildiği bir bölümle başlanmaktadır. 19. yüzyıl sonundan beri gelişmekte olan, o dönemde popüler olarak topluluklar arasında yayılmış ve devrimciler tarafından benimsenmiş ortak bir Makedon kimliği var mıdır? Makedon ulusçuluğunu veya ulus inşası sürecini, diğerlerinin tecrübesinden ayıran belirgin özellik, 19. yüzyılın sonunda komşu Balkan ulusçuluklarının mücadelesinin kesişim noktasında filizlenmesidir. Makedonya resmi tarihinin Makedon ulusçuluğu olarak kabul ettiği, bu çalışmada “proto-ulus” (Hobsbawm, 2014) dönemi⁹ olarak kabul edilen, Geç Osmanlı Dönemi’nde bölgeyi oluşturan üç vilayetin bölgenin panulusçuluklarının mücadele alanı haline geldiği mekânsal ve tarihsel kesişim noktası, araştırmanın başlangıç tarihi olarak belirlenmiştir.

Makedon devrimci hareketi ve farklı ulusların çetecilik faaliyetlerinin, bu çalışmanın ilk inceleme konusu olarak seçilmesinin diğer bir nedeni, ilgili dönemde başlayan çatışma eğilimli ulusçuluk vakalarının, Yugoslavya sonrası dönemde devamlılık arz etmesidir. Makedonya’nın uluslararası alanda kabul görmemesiyle birlikte bir kimlik krizi yaşaması, Geç Osmanlı Dönemi’ndeki Makedonya Sorunu’yla doğrudan bağlantılıdır. Ulus devletler ve kurumsal ideolojik aygıtları olan okullar, kiliseler, enstitüler, müzeler, kitle iletişim araçları, önceki kimlik krizine ve dolayısıyla kimlik arayışlarına denk gelen Geç Osmanlı Dönemi’ne yeni bir kimlik krizi döneminden sıkça atıfta bulunmaktadır. Diğer yandan, rakip ulusçuluklar, ulusal fikirlerin yeni yayılmaya başladığı söz konusu döneme özel ilgi göstererek, kendi ulusal anlatılarını yani “sembolik tarihlerini” (Breuilly, 1993: 66) yeniden üretmektedirler. Dönemi kendi destansı (*heroic*) direnişleri olarak kurgulayarak, ulusal kabullerini, ideolojik araçları aracılığıyla toplumlarına benimsetmektedirler. Bu araştırma, söz konusu döneme odaklanarak, ulusçuluk ve etnisite literatüründen faydalandığı teoriler aracılığıyla, istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde birbirinden farklı ulusçuluk siyasetlerini anlama amacındadır. Böylece, Makedonya’nın bir ulus devlet olarak bağımsızlığını kazanmasından sonra diğer üç komşu devletle ihtilafa düşme sebepleri, bu araştırmanın benimsediği metodoloji ve yaklaşımlarla derinlemesine incelenmektedir.

Çalışmanın Önemi

Makedonya devletinin komşularıyla ulusal konularda pek çok ihtilaf yaratan meselelere sahip olması, araştırmaya Makedonya’nın farklı ulusçulukların mücadele alanı haline geldiği Geç Osmanlı Dönemi’nde, Makedon ulusçuluğunun ve kimliğinin varlığı sorusuyla başlanmaktadır. Bu konu çeteler üzerinden defalarca çalışılmasına rağmen, Makedon ulusçuluğu ve Makedon kimliği, Türkiye’de daha önce bir araştırma konusu

⁹ Bölgede yaşayan kimselerde ve ulusu inşa eden entelektüellerde, henüz ulusal bir tahayyül olmamasına rağmen, böyle bir muhayyel ulusun oluşması için gereken semboller bulunmaktadır. Farklı ulusçulukların iddiaları ve ürettikleri malzemeler, yeni bir ulusun inşası için Makedon devrimcilerine veya entelektüellerine kolaylık sağladığı öne sürülebilir.

olmamıştır. Konuyla ilgili Balkan devletlerinin ulusal perspektiflerinin yansıtıldığı çalışmalarla beraber, Balkanlar'dan ve özellikle Almanya'dan olmak üzere bölge dışından farklı akademisyenlerin çalışmaları bulunmaktadır. Makedon kimliği, literatürde çoğunlukla Bulgar olanla özdeşleştirilmekte ve Makedonya'da gizli 'devrimci' faaliyetler yürüten örgütler, yaygın bir ön kabulle Bulgar çeteleri olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın önemi ise Türkiye akademisinde daha önce merak edilmemiş bir alana yönelerek, Osmanlı siyasi iktidarının istikrarsızlaştığı bir dönemde Makedonyalı kimliğinin varlığını veya bu kimliğin ne kadar popülerleştiğini sorgulaması, Makedonyalı ulusçuluğunun stratejik ve ilişkisel olarak ortaya çıkmasını araştırmasıdır. Bu çalışmayı nesnel olma bakımından önemli kılan, bölgedeki ulusçulukların rekabetinin doğrudan etkisi altında bulunan, ancak Balkan akademilerinden ayrı bir konumdan, yani hem bu sorunlarla doğrudan alakalı hem bu sorunlara yeterli mesafeyle bakabilecek bir yerden yapılmasıdır. Böylece bu çalışma, Makedon kimliği üzerinde yapılan tartışmalara büyük oranda apolitik bir konumdan dahil olmakta ve değerler üstü bir perspektifle göreceliliği kabul etmektedir. Öte yandan, ulusçuluk fikirlerinin geç yayıldığı ve geç deneyimlendiği, kentleşmenin ve ulaşım imkanlarının yüzyıl sonunda henüz yoğunlaşmaya başladığı, yaklaşık olarak Osmanlı'nın Rumeli topraklarındaki üç vilayetini (Selanik, Manastır ve Kosova) kapsayan Makedonya'nın kimliklerinin, kapitalizmin Balkanlar'a genişlediği, orta sınıfların oluştuğu ve ulusal ideolojilerin yayıldığı bir dönemde nasıl şekillendiği ve millet sisteminin bu gelişmelerden nasıl etkilendiği araştırılmaktadır. Din, mezhep, dil, diyalekt ve renk kategorileri olarak oldukça çeşitli olan 19. yüzyıl sonu Makedonyası'nda ortak yaşam dinamiklerinin ve ortak Balkan kültürünün sömürgeci, birleştirmeci ve ayrılıkçı ulusçuluk fikirleriyle nasıl değiştiği incelenmektedir. Öte yandan, söz konusu sosyal dinamiklerin ve yaşam kültürünün, şiddete eğilimli Batı ve Orta Avrupa kaynaklı ulusçuluk fikirlerinin tezahürüyle beraber değişimi takip edilmektedir.

Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti'nin hem komşularıyla düşmüş olduğu ihtilaflar hem içeride yaşadığı siyasal istikrarsızlık, Balkanlar'da Makedonya Sorunu'nun yeniden canlanmasına yol açması tezin temel sorunudur. İrredantist (tarihsel iddialarla yayılmacı) ulusçuluklar dönemine denk gelen ve Makedon ulusçuluğunun en azından başlangıcında doğrudan bir boyutunu oluşturmadığı, Eski Makedonya Sorunu'ndan farklı olan Yeni Makedonya Sorunu'nun, doğrudan Makedon ulusal kimliğinin kendisiyle ilgili olduğu kabul edilmektedir. BM'nin MC'yi önce üyelik şartlarını taşıyarak resmen üye olarak kabul edeceğini ilan edip, sonra bu davranışından vazgeçmesi sebebiyle Makedon devletinin modern devletler sisteminde kendisine yer bulamaması, Yeni Makedonya Sorunu'nun, Makedon devlet ulusçuluğunun kendisiyle ilgili olduğunun ipuçlarını vermektedir. 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden devletin ulusal kimliğinin inşasında, nüfusunun ortak bir tarih anlatısı etrafında toplanması sürecinde geçmişe yönelik atıflarının bir kısmını iki bin yıl öncesine, diğer bir kısmını Geç Osmanlı Dönemine dayandırması, diğer ulusçulukların savlarıyla çelişmektedir. Bu durum, Makedonya ulusal devlet kimliğinin, Yunanistan ve Bulgaristan'ın devlet kimliklerini inşa eden ulusal sembollerle ve resmi tarih tezleriyle çakışmasına yol açmaktadır. Öte yandan, Makedon ulusçuluğunun, seçilmiş bir geçmişe atıf yaparak inşa ettiği devlet kimliğinin kültürel içeriği, Makedonya'nın geniş bir

kesimini devlet kimliğinden dışlamaktadır. Hem içerde hem dışarda kimliğinin benimsenmesinde, yani ulus devletleşme sürecinde hayati sorunlar yaşayan böyle bir siyasi birimin, aksi yöndeki tahminlere karşın hayatta kalabilmesi, ilgi gösterilmesi gereken bir ulusçuluk vakası olduğunu göstermektedir. Geç başlayan bir ulusal kimlik inşası örneği olmasının dikkatleri üzerine çekmesinin yanı sıra Balkanların nüfus olarak dil, diyalekt, din, mezhep ve renk kategorileri bağlamında en çeşitli yerlerinden birinde gerçekleşmesinin siyasi önemini artırması, Makedonya ulusçuluğunu çalışılması için ehemmiyetli hale getirmektedir. Bölgede yaşayan insanlar kendilerini Makedon ulusal kimliğinin bir parçası olarak hissetmektedirler mi ve bu söz konusu muhayyel (*imagined*) ulusun devletine bağlılık göstermektedirler mi? Ulusal kimlik inşasının nüfusa benimsetilmesinde başarılı olunmayan durumlarda, yani muhayyel bir cemaat (ulus) oluşmadığında, siyasi istikrarsızlık, siyasi düzenin bozulması yani kurumların işlememesi, toplumsal çatışma ve devletin topluma nüfuz edememesi gibi sorunlara yol açabilmektedir. Makedonya örneğinde, 1990'lı yıllarda tüm bunların mevcudiyetinin yanı sıra komşu devletlerle çeşitli ihtilaflar ortaya çıkmış ve siyasi gerginliklere sebep olmuştur. Bu durumda çalışma boyunca şu temel sorunun cevabı aranmaktadır: Bu bölgede yaşayan nüfus geride bırakılan yaklaşık yüz otuz yıl boyunca içeride ve uluslararası alanda Makedonya'yı ve içinde Makedonların yaşadığı bir siyasal birimi neden tahayyül edememektedir? Makedon ulusçuluğunun ve devletinin Makedonya, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya ve Kuzey Makedonya gibi farklı isimlerle anılmasında da görüldüğü üzere neden kendini kabul ettirmede başarısız olduğu araştırma konusu yapılmaktadır.

Araştırmanın Argümanları

Bu çalışmada, Makedonya'nın "Uzun 20. Yüzylında"¹⁰, birbirini izleyen siyasal istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinin, bölgede kimliklerin tekrar eden bir şekilde değişimine yol açması, sınırları sabit olmayan bir Makedonya ülkesine, hedefi ve savları birbirinden farklı Makedon ulusu tahayyüllerine yol açtığı temel argümanı savunulmaktadır. İçerisinde bulunan tarihsel bağlamın ve toplumsal koşulların sunduğu kısıtlı ekonomik imkanlar ve bu bağlamın ürettiği mekân siyaseti içerisindeki ağlar, çıkarlar ve tercihler etrafında kurulan birey, grup ve devlet kimlikleri siyasal istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde stratejik kaygılarla değişmektedirler. 1890'lar Makedonyası'nda Rum-Romalı ulusüstü aidiyeti, Makedonyalı devrimci hareketinin ulusüstü, bölgesel ve ulusal şekilde değişen kimlikleri, 1900'lerin başında Makedonya sakinlerinin rıza-zor aracılığıyla Yunan, Bulgar ve Sırp ulusu tercihleri, Komintern'deki Makedon ulusu tartışmaları, II. Dünya Savaşı'ndaki partizan direnişi ve birleşik Makedonya tahayyülleri, 1944'ten sonra Makedon ulus inşası, 1991'de bağımsızlığını ilan eden MC'nin devlet kimliği, bu kimliğin 2001'deki çatışma sonrasında değişmesi ve Prespa Antlaşması sonrasında tekrar şekillenmesi çalışma içerisinde temel argümanı doğrulamaya yönelik

¹⁰ Makedonya'nın Uzun 20. yüzyılında yaşanan olaylar: 1876 Bulgar ayaklanması, 93 Osmanlı-Rus Harbi (1877-78), 1903 İlinden Ayaklanması, 1904-1908 Şiddetli Ulusçuluklar Dönemi, 1912-1913 Balkan Savaşları; 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı, Yunan İç Savaşı, Tito sonrası Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ve 1989 sonrası komünizmin çöküşü, 2001 Makedon-Arnavut çatışması.

incelenen vakalardır. Araştırmanın ikinci bölümünde yan argüman olarak, farklı ulusçulukların hak iddiası oluşturma çerçevesinde Makedonya'yı keşfederken izlediği siyasetin hem birey hem entelektüel düzeyde Makedonyalının keşfine yol açtığı savunulmaktadır. Araştırmanın üçüncü bölümünde, Osmanlı iktidarının istikrarsızlaştığı 1890'lı yıllardan itibaren farklı ulusçulukların mücadelesinin kesişmesi, komitacılık faaliyetlerinin yoğunlaşması, şiddet kullanılması ve asimilasyon politikalarıyla Rumeli'nin üç vilayetini kapsayan Makedonya'nın yerel kimliklerinin, dini Rum-Romalı ulusüstü halinden ulusal kimlik hallerine geçiş yaptığı yan argümanı savunulmaktadır. 1890'lardaki istikrarsızlık ve 1900'lerin başındaki çatışma dönemlerini, Balkan Savaşları'yla beraber Sırp, Bulgar ve Helen asimilasyonculuğu izlemiştir. Bu asimilasyon politikalarının yanı sıra komünist partilere giden oylar, 1920'li yıllarda Makedonya Sorunu'nun gündemde kalmasının ve Komintern'deki Makedonya ulusu, özerkliği, birleşmesi tartışmalarıyla Makedonya'nın yeniden tahayyül edilmesinin önünü açmıştır. Belgrat yönetiminin sürdürdüğü "Güney Sırbistan" (Južna Srbija) politikalarının, 1930'larda Vardar Makedonyası'nda tepkiye yol açması, antifaşist siyasetin yarattığı Makedon ulusunun tanınması ve Makedon Komünist Partisinin kurulmasının teklif edilmesi gibi yeni fırsatlara ilave olarak, II. Dünya Savaşı'ndaki partizan direnişinin Makedon kimliğini ulusallaştırdığı savunulmaktadır. Savaş esnasında ortaya çıkan kurumlarla birlikte klasik Makedon ulus inşası ve kimliğin popülerleşmesi süreci başlamaktadır. Araştırmanın dördüncü ve son bölümünde, Yugoslavya'nın istikrarsızlaştığı 1990'lı yıllarda, sosyalizmin yerini milliyetçiliğin alması, küreselleşmenin azınlık ulusçuluklarını tetiklemesi, Avrupalılaştırmanın karar verme süreçlerini etkilemesi süreçleriyle inşa edilen "Slav Makedon" MC devleti kimliği, 1990'lı yıllardaki istikrarsızlık sürecinde rakip İllirida tahayyülüyle rekabete girdiği, 2001 yılındaki Makedon-Arnavut çatışmasından sonra dönüştüğü yan argümanı savunulmaktadır. 1990'lardaki istikrarsızlığı ve 2001 yılındaki çatışmayı, 2006 yılından itibaren iktidardaki milliyetçi partinin antikomünist antik Makedonculuk biçimindeki reformist siyaseti izlemiştir. Bu bölümde diğer bir yan argüman olarak, Makedonya ile Yunanistan arasında yaşanan isim sorununun, uluslararası alanda iki devlet imajının mücadelesi olduğu iddia edilmektedir.

Araştırmanın Metodolojisi

Bu doktora araştırmasının amacı, ulusal kimliğin deneyimlenen topluma göre nasıl toplumsal olarak inşa edildiğini anlamaktır. Bu inşa sürecinde etkili olan, bireylerin iradelerini yansıtan karar verme süreçleri ve bu kararların toplamını yansıtan toplumsal kategoriler incelenmektedir. Bu çalışmada, 'grup' kavramının yerine özellikle kategori kullanımı tercih edilmektedir, çünkü grup kavramı çoğunlukla sınırlandırılmış (*bounded*) insan topluluklarını tasvir etmek için kullanılmaktadır. Bu çalışmada sınırlardan ziyade, ilişkiselliği ve süreçselliği dikkate alan dinamik ve analitik bir anlatıma önem verilmektedir. Kimliğin kurulma sürecinde ulusçu fikirlerin, toplulukların üzerindeki etkisi açığa çıkarılmakta, kimliğin ilişkilere, çıkarlara ve tercihlere göre değişebilir olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yorumcu sosyal bilim anlayışı, toplumsal gerçekliğin, günlük sosyal etkileşimler aracılığıyla anlam inşa eden ve yorumlar oluşturan insanlar aracılığıyla oluşturulduğunu kabul etmektedir (Neuman, 2014: 134). Buradaki tercihler

bireysel olabileceği gibi, bireysel tercihlerden ziyade başkalarının tercihlerinin bireyleri etkileyebildiğinin de altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla genellikle ulusal tarih yazımları tarafından ‘şeyleştirilmiş’, ‘özselleştirilmiş’, ‘doğuştan’ ve ‘sürekli’ oluşunun savunulmasının aksine, bu çalışmada ulusal kimliklerin durumsal, inşa edilen ve müzakere edilen yönü dikkate alınmaktadır. Devlet kurmayla ulus inşasının hangisinin diğerinden önce geldiğinden ziyade diyalektik olarak birbirlerini besleyen bir ilişki içinde oldukları benimsenmektedir.

Bireylerden ziyade hem bir “toplumsal kategori” olan hem bir “insani kurum” olan ulus ve etnisite kavramları inceleme konusu yapılmakta ve çalışmanın ontolojik sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sebeple araştırmanın analiz birimi, sosyal bilimlerdeki bireycilik (*individualism*) geleneği olmamasına rağmen, bireylerden yola çıkarak varılan daha büyük analiz birimleri olan etnisite, ulus, devlet ve diaspora gibi kurumlardır. Mikro düzeydeki davranışlar ve makro düzeydeki toplumsal süreçler ve toplumsal değişimle ilgilenilmesi sebebiyle bu çalışmada makro ve mikro düzeylerde analiz beraber ilerlemektedir. Bu değişimin kaynağını ararken, sonuççuluk mantığına (*logic of consequentialism*) dayalı bireyin bencil bir şekilde çıkarlarını maksimize ettiği varsayımına dayanan bireyci perspektifi göz önünde bulundururken, aynı zamanda metodolojik bireycilikten (*methodological individualism*)¹¹ yararlanan rasyonel tercih teorisine karşı çıkarak metodolojik ilişkiselliği (*methodological relationalism*) benimseyen ağ teorisinden (*network theory*) faydalanmaktadır. Böylece bireye aşırı odaklanma hatasına kapılmadan, bireyin sosyal ilişkilerini de gözetken bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu sayede karar verme sürecinde birey aklına aşırı bir vurgu yapılmaktan kaçınılmaktadır. Zaten post-modern özneliliğin (*subjectivity*) değişkenliği ve göreceliliği göz önüne alındığında, rasyonel tercih teorisine çok fazla yaslanmadan bir analiz yapılması gerekmektedir. Neticede istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde tercihler, son derece kısıtlanmış ve kutuplaşmış durumdadırlar. Bireyin çıkarını üstün tuttuğu, metodolojik bireycilikten ziyade sosyal ilişkilerin dikkate alındığı, ilişkisellik yaklaşımı benimsenmektedir. Bireyin yakınlığı olduğu çevreyi ve topluluğu dikkate alarak yaptığı tercihler, rasyonel tercihten ziyade ‘rasyonalite’ çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak bu rasyonalite tarihseldir ve içinde bulunulan şartlardan kopuk değildir. Tam bu noktada yardıma yetişen “ağ analizi” toplumsal yapıya odaklanan geniş bir perspektif olarak, rasyonel tercih teorisinin radikal bireyseliğinden net bir şekilde ayrılmaktadır (Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1416). Ağ teorisi akademisyenlerinden Barry Wellman, toplumsal davranışı, bireylerin ortak sahip olduğu davranışlar ve normlar olarak görmemektedir, bunun yerine toplumsal davranışın yapılandırılmış toplumsal ilişkilerin içine dahil olma kararı olarak kabul etmektedir (Wellman’dan aktaran Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1414). Ağ teorisi, toplumsal yapıyı inceleme sürecinde ilişkileri, merkezden üretilen ‘resmi’ kategorilerin önüne koymaktadır (Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1414). Bir toplumsal sistemdeki organik dayanışma insanın zihnine değil, nesnel olarak tanımlanabilir toplumsal ilişkilerin etkileşimine dayandırılabilir (Boorman ve White’dan aktaran Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1415). Bireyin etnik kategori

¹¹ Metodolojik bireycilik (MI): bireylerin belli bir toplumsallığın içerisinde hareket ederken, kararlarının alacağı eleştiriyi de hesapladığı varsayımına dayanır.

tercihlerini açıklayabilen ağ analizinden, ikinci bölümde Makedonya yerlilerinin, üçüncü bölümde Makedonyalı devrimci hareketinin ve Balkan Savaşları sonrasında Vardar Makedonyası'ndaki yerlilerin şekillenen kimliklerini analiz etme sürecinde faydalanılmaktadır. II. Dünya Savaşı'nda Tito'nun direnişinde yer alan Makedonların kararları, Yunan İç Savaşı'nda komünistlerin yanında savaşan Slav Makedonların tercihleri, 1944 sonrası Makedonlaştırma siyasetinin nüfusu homojenleştirmesi, 1991 sonrası Makedonya'daki Arnavutların Slav Makedon devletinden ayrışması ve 2001 sonrasında uyum sağlamasının anlaşılmasında kullanışlı bir analizdir.

Seçkinler seviyesinde cereyan eden dönüşümün anlaşılmasını sağlayan konumsal (*positional*) analiz, siyasal olaylara ilham vermede rol oynayan soyut ideolojik öğretilerin yaygın kabulüyle ilgilenmektedir (Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1423). 1903 yılındaki İlinden Ayaklanması öncesindeki seçkinler seviyesindeki fikri dönüşümü anlamak için konumsal analize başvurulmaktadır. Burada sosyal ağları ve isyana giden devrimci ittifakı oluşturan ideolojik öğretilerin, anarşizm ve sosyalizm fikirlerinin seçkinler arasında yayılmasının olduğu görülmektedir (bk. Üçüncü Bölüm). Tarihsel olarak ağ analizinin yapılmasındaki modellerden biri olan yapısalcı inşaacılık (*structuralist constructivism*), gönüllülere talepkar ve potansiyel olarak tehlikeli bir taahhüde katılmaya ilham verenin yüksek düzeyde özdeşleşme (*identification*) sayesinde olduğunu göstermektedir (Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1432). İlinden Ayaklanması'na katılan Makedonyalı devrimcilerin ve isyan sonrasında Makedonya'ya giren Yunan ve Sırp çetecilerin motivasyonlarının incelenmesinde bu modelden faydalanılmaktadır. Yapısalcı inşaacılık, aktörlerin hedeflerinin ve niyetlerinin karmaşık, çok değerlikli ve tarihsel olarak belirlendiğini iddia etmektedir (Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1436). Tarihsel aktörlerin kimlikleri, hedefleri ve arzuları özünde inşa edilmiş fenomenlerdir (Emirbayer ve Goodwin, 1994: 1444). İç ve dış Makedonyalı hareketinin liderlerine ve Sırp ve Yunan çetelerine odaklanılırken, bu inşa edilme fenomenine dikkat edilmektedir. Böylece yorum bilgisi (hermenötik) aracılığıyla anlaşılması zor olanın, basit hale getirilmesi hedeflenmektedir (Neuman, 2014: 130). Araştırma, bu iki varsayıma tarihsel bağlamı da ekleyen tarihsel kurumsalcılığa (*historical institutionalism*) yaklaşmaktadır.

Tarihsel kurumsalcılar, bağlama ve tarihsel olayların sırasına önem vermektedirler. Önceki olaylar ve alınan kararlar sonrakileri etkilediği için, yani Michael Keating'in (2008: 104) deyişiyle bir 'patika bağımlılığı' oluşturmaları sebebiyle, devamlılığın ve değişimin açıklamasına odaklanmaktadırlar. Ama bu olaylar karşılaştırmalı siyasetin alanında olduğu gibi bir ülkeye özgü işleyen kurumların akabinde meydana geldiklerinden ötürü benzer bir olayın, örneğin Theda Skocpol'un (1979) çalışmasında olduğu gibi devrimin gidişatı sürecinin, toplumdan topluma farklılık göstermesine yol açmaktadır. Bu sebeple kurumsal yapı ve onun tarihsel gelişimine önem vermektedirler (della Porta ve Keating, 2008: 30). Kurumsal yapıların, davranışları ve çıktıları nasıl şekillendirdikleriyle ilgilenmektedirler (Steinmo, 2008: 118) Görüldüğü üzere, spesifik vakalarla ilgilenmeyi ve genellemeler yapmaktan ziyade onlardan birkaç tanesinin karşılaştırılmasını benimsemektedirler. (della Porta ve Keating, 2008: 10). Bağımsız değişkenlere karşı kuşucudurlar. Bunun yerine, gerçek dünya vakalarıyla ilgilenerek onları karşılaştırmaktadırlar. Bu sebeple bu çalışmada tek bir ülkeye vaka konusu olarak

odaklanılmasına rağmen, kendi ülkemden başka bir yer olması doğal olarak bu çalışmayı karşılaştırmalı hale getirmektedir. Tarihsel kurumsalcılık, rasyonel tercih kurumsalcılığıyla sosyolojik kurumsalcılığın görüşlerinin ortak paydasında yer almaktadır. Rasyonel tercih kurumsalcılığı, insanların zarar ve fayda hesabı yapmasını ve stratejik davranışlarda bulunmasını incelemektedir. Sosyolojik kurumsalcılık ise ‘kurumları’ kurallar olarak değerlendirmekte ve insanların karar sürecinde toplumsal normları gözeterek, yerindelik (veya uygunluk) mantığına (*logic of appropriateness*) göre davrandıklarını kabul etmektedir. Bu iki görüşün arasında kalan tarihsel kurumsalcılar, bireye, bağlama ve kurallara bakarak, bir tercihin neden yapıldığıyla ve bir sonucun neden ortaya çıktığıyla ilgilenmektedirler (Steinmo, 2008: 126). Çalışma boyunca sık sık karşılaşılan kimlik tercihlerini anlamada, bu yaklaşım oldukça yardımcı olmaktadır.

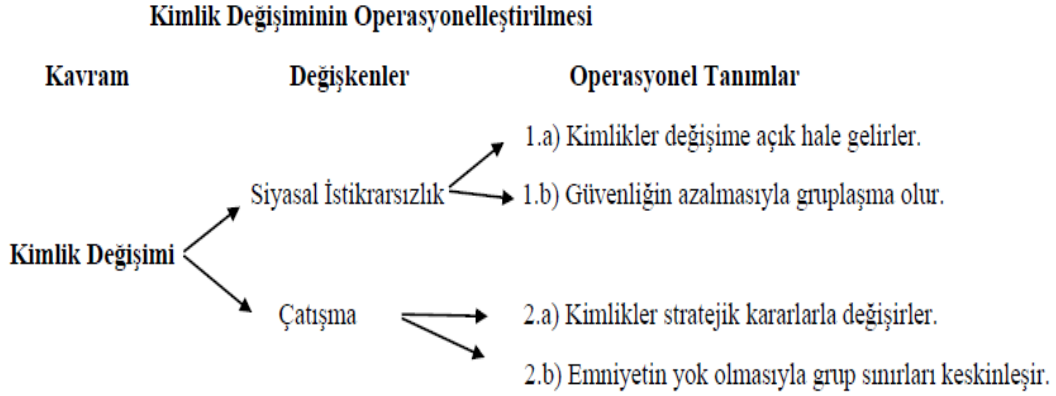
Bu çalışma, değişkenlere (bağımlı ve bağımsız) katı bir biçimde dayalı olarak ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine yapılan vaka (*case*) analizine yönelik bu tercih, değişkenler arasındaki nedene dayalı ilişkileri oluşturan kuralları keşfetmekle uğraşmak yerine insan davranışlarının ardındaki motivasyonları anlamaya dönük bir araştırma yapılmasına imkân sağlamaktadır. Toplumsal yaşama dair bir anlayış geliştirmek, insanların doğal ortamlarında nasıl anlam oluşturduğunu keşfetmekle ilgilenmektedir (Neuman, 2014: 131). Sosyal inşacılıkta (*social constructivism*) toplumsal davranışların açıklanmasında dikkat, aktörlerin algılarına ve motivasyonlarına verilmek zorundadır (della Porta ve Keating, 2008: 8-9). Sosyal inşacılık bu çalışma bağlamında ulusal kimliklerin muhayyel bir karakterde olmasına, tarihselliklerine ve dinamik karakterlerine işaret etmekte; kimliğin statik, tarih dışı ve primordiyal kavramsallaştırmalarına karşı çıkmaktadır. Benedict Anderson’un (1991: 15) belirttiği gibi, yüzyüze iletişim kurulan primordiyal köylerden daha geniş topluluklar tahayyüldür. Bu bağlamlarda değerlendirildiğinde, sosyal inşacılık hem teorik hem epistemolojik bir harekettir. Bu araştırmanın metodolojisi, etnik kategorilerin varlığının veya gerçekliğinin ispatlanmasından ziyade, bu kategorilerin üretilme yolları ya da nasıl toplumsal olarak inşa edildiklerini aramaktadır.

Yorumcu sosyal bilimle yapılan bir araştırmada kimlik değişimini sayısal verilere dayanarak ölçmek mümkün değildir. Ancak yine de kimliğin değişmesini ölçebilmek, yani açıklayabilmek için kavramın operasyonelleştirilmesi gerekmektedir. Aşağıda bulunan Tablo 1 ile bunun yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmada incelenen dönemler olan siyasal istikrarsızlık ve çatışma değişkenler olarak kabul edildiğinde bunların kimlik değişimi ve grup oluşumu ile operasyonel tanıma ulaşması sağlanmaktadır. Buna göre,

- 1.a) siyasal istikrarsızlık dönemlerinde kimlikler değişime açık hale gelirken,
- 2.a) çatışma dönemlerinde kimlikler; çıkarlar, rasyonalite, hayatta kalma, toplumsal hiyerarşide yükselme gibi sebeplerle alınan stratejik kararlar çerçevesinde değişirler. Gruplaşma düzeyi ise;
- 1.b) siyasal istikrarsızlık dönemlerinde merkezi otoritenin kontrolünün zayıflamasıyla güvenliğin azalması, toplumsal gruplaşmaya yol açmaktadır.

2.b) çatışma dönemlerinde merkezi otoritenin kontrolünü tamamen kaybetmesiyle emniyetin ortadan kalkması, gruplar arası sınırları keskinleştirir. Gruplaşmanın belirgin hale gelmesiyle farklı toplumsal aktörler birbirleri ile iletişimlerini tamamen keserler.

Tablo 1. Kimlik Değişiminin Operasyonelleştirilmesi

Bununla beraber tekdüze şekilde bir topluluğu ele alan ve onu bir homojen grup veya ulusal toplum olarak değerlendiren bütüncül (*holistic*) yaklaşım yerine bölünmüş (*disaggregated*) yaklaşım tercih edilmektedir. Bölünmüş yaklaşım çoklu nüfuslara işaret etmekte, farklı zeminlerde özgün süreçlerin cereyan ettiğini benimsemektedir. Çalışmanın nesnesine yönelik olarak bu yaklaşım sayesinde Makedonyalı hareketinin örgütlerinde, eş zamanlı olarak Makedonyalı ulusüstü aidiyeti ile Bulgar ulusçuluğunun içiçe geçmesi görülebilmektedir (Üçüncü Bölüm). Bütüncül yaklaşımın tek boyutlu sorularından ziyade çok boyutlu sorular sorulmasına olanak sağlamaktadır. Bu sebeplerle, çalışmada katı metotlar (*hard methods*) olarak bilinen pozitivist epistemolojiden ziyade “soft metotlar” olarak bilinen yorumlama yöntemine başvurulmaktadır. Sosyal bilimlerde vaka çalışmaları deskriptif olarak hor görülmesine rağmen, Pascal Vennesson bunun yanlış olduğunu savunmaktadır. Ona göre vaka çalışmasının beş biçimi bulunmaktadır: 1) deskriptif; 2) yorumlayıcı (*interpretive*), vakayı yorumlamak için teori kullanır, sonra teoriyi düzenler; 3) hipotez üreten; 4) yeni hipotezler ve teoriler üretmek için olağandışı vaka; ve 5) teori değerlendiren (Aktaran della Porta ve Keating, 2008: 13). Bu çalışma ikinci sıradaki yorumlayıcı kategorisine uygun görünmektedir. Aynı zamanda Makedonya Sorunu, dördüncü kategoride yer alan, yeni teoriler üretmek için olağan dışı bir vaka özelliği göstermektedir. Çalışma vakayı betimlemekte ve sonra onu yorumlamak için teori kullanmaktadır. Teori önemlidir, ancak tümdengelimci (*deductive-empirical*) yaklaşımda olduğu gibi araştırmanın önüne yerleştirilmez (della Porta ve Keating, 2008: 26). Bireyin içinde bulunduğu durumlara göre yorumlama yapmasından ötürü çalışma boyunca olayların geçtiği bağlam büyük bir öneme sahiptir (Flybjerg’den aktaran della ve Keating, 2008: 27). Nitekim sosyal bilimlerde son dönemde büyük açıklamaların ve evrensel teorilerin yerini belli bir bağlam içinde yapılan ve daha sınırlı sayıda karşılaştırma içeren çalışmalar almaktadır. Dietrich Rueschemeyer (2003: 318) de vaka çalışmalarının teorik fikirler üretmekten daha fazlasını yapabileceğini savunmaktadır. Vaka analizleri mevcut teorik önerileri test etmeye yarayabilirler.

Yorumlayıcılar aktörlerin anlayışlarını ve motivasyonları analiz edebilirler, rasyonel fayda maksimizasyonu gibi varsayımları eleştirel tetkik öznesi haline getirebilirler (della Porta ve Keating, 2008: 13). Görüldüğü üzere, bu çalışma “evrensel yasaları aramak yerine insanların eylemlerini harekete geçiren anlamları keşfetme hedefindedir” (della Porta ve Keating, 2008: 24). Böylece sosyal bilim Clifford Geertz’ın ifade ettiği gibi “yasaları keşfeden deneysel bir bilim olmamakta, bunun yerine anlamı keşfeden yorumlayıcı bilim haline gelmektedir” (Geertz’dan aktaran della Porta ve Keating, 2008: 25). Bu anlamı keşfetme faaliyeti için faydalanılan kaynakların, önceki çalışmalardan farklı olarak ayrıntılı okunması, araştırma ile paralel bir şekilde alternatif okuma yürütülmesi ve kendi özel deneyimimle ortaya çıkarılan anlamların karşılaştırılması yapılmaktadır. Aşağıdan (*from below*) bir perspektifle ilgili kategorilerin (Rum, Bulgar, Sırp, Makedon gibi) bireyler tarafından toplumsal dünyanın anlamlı hale getirilmesinde kullanılmasını sağlayan, algısal (*cognitive*) ve etkileşimsel (*interactional*) süreçlere odaklanılarak, kategorilerin “mikro-siyasetleri” çalışılmaktadır. Anlamı arama sürecinde kategoriler üzerinden çalışmak, araştırma sürecinde ‘etnik gruplar’ kullanımıyla Rogers Brubaker’ın (2004: 2) eleştirisinde olduğu gibi tözcü (*substantialist*) bir tutum¹² ve şeyleştirme (*reification*) tuzağına düşülmesini engellemektedir. Çünkü grupları şeyleştirme bilim insanlarının bir amacı değil, “etnopolitik girişimcilerin mesleğidir” (Brubaker, 2004: 10).

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde, etnografik ve mikroetkileşimselci yaklaşımlar üzerinden değerlendirme yapılırken, Brubaker’ın uyardığı gibi (2004: 68) sıradan insanların “günlük”, resmi olmayan pratiklerinin, kategorilerinin ve sınıflandırmalarının esasen resmi kategorilerden oldukça farklı olduğu görülmektedir. İşte bu sebeple ulusal anlatıların, resmî ideolojilerin dışına çıkarak, günlük hayattaki anlatılar, bilimsel kategoriler üzerinden değerlendirilmektedir. Resmileştirilmiş, kodlandırılmış kategorik pratikler, devlet gibi otorite sahibi ve güçlü kurumlar tarafından belirlenmektedir. Bu sebeple resmileştirilmiş kategorilere mesafe alınıp, aynı zamanda günlük kategorileri göz önünde bulunduran bir anlama çabasına girilmektedir. Genellikle deneysel bulgular ve algısal (*cognitive*) araştırmaların varsayımları, kimlikleri ya da çıkarları ırksal, etnik ya da ulusal gruplarla itham etmektedirler. Algısal perspektifler, “grupları” doğrudan temel analiz birimi olarak almaktansa, analitik dikkatlerini “grup-olma”, “gruplaşma” eylemleri gibi kavramlarla sınıflandırmakta, kategorikleştirme ve kimliklendirmektedir (Brubaker, 2004: 79). Algısal perspektifler, ırk, etnisite ve ulusun dünyada olan birimlerden ziyade, dünyayı görme yolları olduğunu kabul etmektedir. Onlar bir kimsenin kendini anlama ve kimliklendirmesinin, problemlerini ve açmazlarını anlamlı bir şekilde ifade etmesinin, çıkarlarını tanımlamasının ve eylemlerini yönlendirmesinin yollarıdır. Diğer insanları tanıma, tanımlama ve sınıflandırma, benzerliği ve farklılığı çözümleme ve eylemlerini programlama ve anlamlı hale getirmenin yollarıdır (Brubaker, 2004: 81). Algısal perspektifler, ırk, etnisite ve ulusu kategorikleştirme, çözümleme, çerçeveleme ve yorumlamanın ürünleri şeklinde ele alarak, onların ilişkisel ve dinamik doğalarının yakalanmasına yardımcı olabilir (Brubaker, 2004: 87).

¹² Brubaker bu eleştirisinde Pierre Bourdieu’dan faydalanmaktadır. (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 228).

Çalışmanın araştırma sorularına önceki kısımda yer verilmişti. Sosyal bilimlerde yorumcuların benimsediği yöntem aracılığıyla tümevarımcı bir şekilde çalışılmakta, bu sebeple araştırma soruları tez ilerledikçe değişikliğe uğramaktadır. Böylece araştırma tasarımı ile araştırmanın uygulanması arasında herhangi bir zaman farklılığı olmamakta, bu ikisi birbirlerini besleyerek birlikte ilerlemektedirler (della Porta ve Keating, 2008: 29). Yorumcu analizler, değişkenlerle ilgilenmekten ziyade bütüncül bir bakışla vakaların öneminin altını çizerek, bağlamın önemine vurgu yapmaktadırlar. Verilerin gösterilmesi, metinlerden alınan heyecanlı anlatılar şeklinde yapılmaktadır. Empati ve tasavvurdan bir arada yararlanılarak, aktörlerin kimlik duygularına dair güvenilir tanım inşa edilir (Smith'den aktaran della Porta ve Keating, 2008: 30). Gözlemci ve gözlenen arasında mesafe olmasından ziyade; yorumcu, “nüfusla empati kurarak, olayları onların da perspektifinden görmeye çalışmaktadır (della Porta ve Keating, 2008: 31). Ancak bu çalışmada, etnograflardan ve hümanistik yaklaşımlardan farklı olarak, empatik bilgi biçimi üretmek yerine bağlamsal bilgi ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu sayede odak alanına dahil olan bireylerin, öznel (*subjective*) bilgileri anlaşılmaktadır. Yorumcu aynı zamanda hem dilde hem konuşmada normatif bileşenler olduğunun farkındadır. Bu yüzden metodoloji olarak anlamlara (*meanings*) ve bağlama (*context*) odaklanır, metot olarak anlamı; metin analizi ve söylem analizi aracılığıyla aramaktadır. Diğer disiplinlerden etkilere açık bir çalışma yapılmaktadır. Günümüzde birçok akademisyen tarihe dönmekte, bu tezin ikinci bölümünde tarih yazımı analizi yer almaktadır. Çalışmada tarihi içinden (*inside*) görmeye çalışarak bir zamanlar çok kullanılan Ranke'nin geçmişi yargılamaktan uzaklaşarak, aslında ne olduğunu göstermeye (*wie es eigentlich gewesen ist*) çalışan mottosu benimsenmektedir. Genetik ilişkisellik kabul edilerek, her bir evrenin bir öncekinden geliştiği, çünkü her insan, eylem ve kurumun kurulduğu çağla ilişkili olduğu görülmesi gerekmektedir (Marwick, 1988: 37).

Balkan Ulusçulukları Çalışmalarında Metodik Sorunlar

Tchavdar Marinov'un (2013a: 3) belirttiği gibi, Balkan ülkeleri arasında yapılan çalışmalarda, Balkan ulusları 'özcü' (*essentialist*) bir bakış açısıyla, zamana sabitlenmiş bir biçimde ve değişim süreçleri, yapay bir şekilde, ani oldu bittilerle resmedilmektedir. Yaygın bir biçimde her ulus, Antikite'den beri olmasa da en azından Orta Çağlardan günümüze değişmez bir devamlılık içinde tarif edilmektedir. Bu çalışma ise, metodolojik önkabul olarak, kesinlikle bu uzun devamlılık iddialarına karşı durarak, ulusçuluklar ve ulusların, modern kitle siyasetiyle ilişkili bir şekilde ortaya çıktıklarını benimsemektedir. Bu çalışma, bağlama bakmakta ve aktörler arasındaki ilişkisellikle ilgilenmekte, dönemlere göre değişen anlamlara önem vermektedir. Böylelikle, Balkan ülkeleri arasındaki çalışmaların oluşturduğu, özcü literatürden belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Bu yüzden, ulusal topluluklar, donuk varlıklar olarak değil, aksine ilişkisel ve bitmemiş bir “kolektif kimlik” inşası olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, 20. yüzyıl başı ulusüstü Makedonyalı hareketi, Osmanlıcı söylemden çok fazla ayrılmamakta ve onunla aralarında pek çok ortak yönler bulunabilmektedir. Makedonyalı söyleminin içinde Yunan, Bulgar ve Sırp ulusçuluğunun söylemlerine de sıklıkla rastlanabilmektedir. Marinov'un belirttiği gibi (2013a: 6), sonradan ortaya çıkan ulusçuluklar öncekini etkilememesine rağmen, erken ulusçuluklar sonrakini etkilerler. Bundan ötürü

Makedonyalı ulusçuluğunun tarihi sembollerinde ve siyasi programlarında Yunan, Bulgar ve Sırp ulusal ideologlarının etnografik argümanlarıyla karşılaşılmaktadır. Bu ulusal ideolojiler de Batı Avrupa'dakileri senkron biçimde izlediği için, bu çalışmada spesifik Balkan tipi bir ulusçuluktan ziyade birçok ulusçu projenin kesiştiği ve iç içe geçtiği ulusçulukların olduğu varsayılmaktadır. Yani Maria Todorova'nın (2009) savunduğu gibi, Balkan ulus inşası geciktirilmemiş, aksine Batı Avrupa'yla senkron bir biçimde oluşmuştur. Burada vurgulanmaya çalışılan, Makedonyalı ulusçuluğunun Yunan, Bulgar, Sırp ulusal ideolojileriyle etkileşim içinde gelişmesinin, onu daha az meşru ya da daha çok inşa edilmiş yapmadığıdır. Bu çalışmaya göre, Makedonyalı ulusçuluğu, diğer ulusçulukların evrimi ve onlarla olan bağlantısı dikkate alınmadan anlaşılamaz. Bu çalışma, diğer ulusçuluklarla etkileşim içerisinde, ulusçulukların kuruluşunun ulusötesi (*transnational*) yönüne de odaklanmaktadır. Marinov'un (2013b: 330) belirttiği gibi, Balkanlarda ulusal ideolojilerin kuruluşu, belirli tarihsel iç içe geçiş süreçlerinin ürünüdür.

Victor Roudometof'a göre (2001: 14), Güneydoğu Avrupa'da tecelli eden vatandaşlık söylemini anlamak için, ulusal kimliğe özcü bir nitelik katan historiyoğrafik yorumlamalarla bağın koparılması gerekmektedir. Bir ulus ya da etnisite vakasında, araştırmacı ona aşkın bir varlık atfederek, onun varlığını icat etmektedir. Böylece, kâğıt üzerindeki etnik kategorileri gerçek gruplara dönüştürmektedirler (Roudometof, 2001: 15). Bu çalışmada söz konusu eğilimden kaçınılmaktadır. Ayrıca ulus ya da etnisite günlük hayatta da gerçek kategoriler gibi algılanırlar. Ancak, bunların insan eylemliliği vasıtasıyla inşa edilme sürecinde olan "tahayyül edilen" (*imagining*) "kategoriler" olduğu benimsenmektedir. Araştırmada, Makedonyalı 'devrimci' hareketi¹³, Balkan ulusal tarih yazımlarından farklı bir perspektifle değerlendirilerek, merkezi Selanik'te ve Sofya'da bulunan, Makedonyalı devrimci örgütlerinin etkileşimleri ve ilişkileri eş zamanlı olarak incelenmektedir. Ulusal tarih yazımları, devrimci hareketi değerlendirirken, genellikle belli olayları seçme ve dışarda tutma, yani görmezden gelme çabasıyla, alandaki akademik çalışmalar da Sofya ve Makedonya arasındaki demografik, ekonomik ve fikrî hareketliliği görmezden gelme eğilimindedirler. Devrimci harekete odaklanarak, Makedonya'da eski aidiyet biçimlerinin ulusal olana dönüşümü incelenirken, kimliklerin ezelden ebede (*primordial*) ve statik olmadığı, aksine inşa edilen ve değişken karakteristiklerinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleşen başarısız İinden Ayaklanması'ndan (1903) sonra komşu ulus devletlerin oluşturdukları komitacı çetelerin Makedonya içlerine girmesiyle başlayan ve İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar (1908) süren şiddetli ulusçuluklar (*violent nationalisms*) döneminde, ulusal kimliklerin zor aracılığıyla yayılması ve eski aidiyetlerin ulusal olana dönüştürülmesi ele alınması gereken bir konudur. Makedonya'daki komitacılık faaliyetlerine odaklanan literatürdeki çalışmalar, genellikle bu komitaların mobilizasyon ve motivasyonlarının kaynaklarını gözden kaçırmaktadır. Bu çalışmada, komitacılık faaliyetlerini harekete

¹³ Şiddetin nesnelleştirilmesi ve yüceltilmesi süreci, Karl Marks'ın devrim kategorisiyle başlamıştır (Brass, 1996: 40). Makedonyalı komitacıların, devrim kavramını, Marksist anlamda kullandıkları aşikardır. Çalışma boyunca, devrim kavramı kullanılırken, bilimsel mesafe korunarak, kavrama yönelik olumlu veya olumsuz bir tavır alınmamaktadır. Kurulan ilk örgütün isminde kavramın geçmesi ve literatürde çoğunlukla bu kavrama yer verilmesi sebebiyle Makedonyalı devrimci hareketi ifadesi kullanılmaktadır.

geçiren kaynaklar, Bulgar, Yunan ve Sırp ulusçuluklarıyla hatta Makedonyalı “proto-ulusçuluğuyla” (Hobsbawm, 2014) bir arada değerlendirilmektedir.

Aynı zamanda Balkan, Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa kullanımları da yüklendiği anlamlar bakımından, akademik yazında önemli ve stratejik bir tercihtir. Çünkü, özellikle Balkan ve Balkanlar kavramları “çoklu kültürel anlamlarla, yan anlamlarla ve stereotipik imgelerle yüklenmişlerdir” (Bideleux ve Jeffries, 2007: 1). Birçok çalışmada Balkan mantalitesi, Balkan davranışı ve Balkan zihniyeti şeklinde kullanımlar bulunmaktadır. Doğuştan gelen ve Balkan topluluklarına has bir şekilde ‘genetik’ olarak aktarılan karakteristikler, barışçıl ve medeni bir şekilde davranamama ve akledememe durumuna işaret etmektedirler. Bu perspektifteki çalışmalar, çoğu zaman bağımsız değişkenleri olan savaşı ve barışı, genetik olarak aktarılan karakteristikler vasıtasıyla kolayca açıklama yoluna girmektedirler. Bilimsel araştırmalarda açıklayıcı kavram setleri olarak kullanılmalarının aksine, bu kullanımların kendileri bağımlı değişken olarak alınıp analiz edilmelidirler. Bu olumsuz algılar, çoğunlukla Batı basınındaki yazınlarda bu bölgede yaşayan toplulukların Balkan, yabancı, öteki, Avrupalı olmayan, ekzotik ve oryantal (doğulu) olarak tasvir edilmelerinden kaynaklanmaktadır. 1876 yılı Nisan ayındaki Bulgar kıyımı, 1903 yılında Sırbistan’daki darbe sürecinde kralın ve kraliçenin öldürülmesi, Balkan ve Dünya Savaşları, Yugoslavya dağılma savaşları ve son olarak Kosova çatışması bu anlatılarda üretilen imajları güçlendirmiştir. Bu söz konusu değer yüklü Balkan kullanımlarına mesafeli yaklaşan araştırmalar, Güneydoğu Avrupa kullanımını tercih etmektedirler. Ancak bu kullanım hem daha geniş bir coğrafyaya işaret etmekte hem Nazi Almanyası’nın jeopolitik bir tasavvuru olan “Südosteuroopa” kullanımıyla çakışarak yine değerle yüklenmektedir (Bideleux ve Jeffries, 2007: 3). Bu sebeple, bu çalışmada son dönemde kullanımı yaygınlaşan bu kavrama yer verilmemektedir. Balkanlar bir yarımada olarak düşünülerek, kültürel bakımdan nötr olarak kullanılmaktadır. Balkanların yanı sıra coğrafi ve siyasi bir referansı olan Osmanlı Avrupası, idari bir kullanım olan Rumeli ve 19. yüzyıl sonundaki Makedonya’nın sınırlarını daha iyi tasvir etmek için Avrupa’daki üç vilayet (Selanik, Manastır ve Kosova [Üsküp]), gibi kullanımlara yer verilmektedir.

Makedonya ulusal kimliğini çalışmanın, siyasi, kavramsal ve metodolojik olmak üzere bazı zorlukları vardır. Jane K. Cowan (1997), Anastasia Karakasidou (1993) ve Andrew Rossos’un (1994) Makedonya üzerine çalışmaları -Yunanistan’ın kuzeyindeki dayanışma hislerinin altını çizmeleri- geçmişte Makedon ulusçularını yayılmacı bir heyecana teşvik ettiği söylenebilir. Bu sebeple, bu çalışmada hassas bir tercih olarak, Soğuk Savaş sonrasında Yunanistan’ın kuzeyindeki demografi kapsama dahil edilmemektedir. Siyasi olarak Yunanistan’da Makedonya ismiyle bir bölge olması, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan’ın Makedonya üzerindeki iddiaları, Makedonya üzerine çalışmayı ve bu iddialara karşı nesnel kalmayı zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, Makedonya kullanımı, nereden bakıldığına ve konuşulduğuna, kavramın nasıl sunulduğuna ve konuşanın kim olduğuna göre değişebilmektedir (Cowan ve Brown, 2000: 21). Özellikle Makedon kavramının üzerinde, kavramsal olarak, Yunan akademik geleneği oldukça güçlü bir tekel oluşturmuştur ve bir Slavın Makedonyalı olabileceğini asla kabul etmemektedir (Maxwell, 2007b: 129). 20. yüzyılın başında Makedonyalıları “Bulgar kabilesi” içinde

kabul eden veya “Güney Sırları” olarak gören yorumlar ve söylemler hâkim olmuştu. Yunanlar ise onları “Slavofonlar” olarak değerlendirecek, Slavlaşmış Yunan anlamına gelen “Slavofon” kavramını benimsemişti. Dolayısıyla, bölgedeki toplulukların üzerindeki farklı iddialar ve kavramsal tanımlar, araştırmacının işini zorlaştırmaktadır. Örneğin, “ulusal” olanın üzerinde bir anlaşmazlık söz konusudur. 20. yüzyıl başında Makedonya’nın Slavlarının teritoryel Makedonyalı ulusçusu mu yoksa etnik Bulgar ulusçusu mu oldukları üzerine oldukça tartışma yapılmıştır.

Bu alanda çalışmanın, metodolojik zorlukları da bulunmaktadır. Ulusal tarih yazımlarındaki ulusların kökenine ve değişmezliğine dair yazınlar, araştırmacıyı önce bu iddialarla uğraşmaya zorlamaktadır. Aynı zamanda ulusal aidiyete dair tarihsel delil toplama süreci, metodolojik ve ampirik zorluklar çıkarmaktadır. Çalışmada görüleceği üzere, özellikle ilk olarak incelenen 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı Makedonyası’nda ikincil ulusal (toprak ya da ırkla ilişkili) kimlikler akışkandır. Bu dönemde, Makedonya’nın Slavları çoğunlukla okuma yazma bilmemektedirler. Okumuş Slavların kaynakları ‘partizan’ veya taraf tutan bir içeriğe sahip olduğu için, incelenen gezi yazıları alternatif veri kaynağı oluşturmakta, ancak yaklaşımları ve metodolojileri hassasiyetle incelenmelidir. Bu çalışmada, faydalanılacak kaynakların belirlenmesinde, sistematik bir biçimde yazılmış olmalarına dikkat edilmektedir. Bu metinlerin taşıdığı ön yargıları aşabilmek için, döneminin gezi yazısı literatürünü eleştirel bir şekilde inceleyen çalışmalardan faydalanılmaktadır. Aynı zamanda, tarih yazımı ve etnografi yapma süreçlerinde kullandıkları metotlar, eleştirel incelemeye tutulmaktadır. Her iki yazım sürecinin bugünden bir değerlendirmesiyle, dönemine has problemleri yanları açığa çıkarılmaktadır. Örneğin, 20. yüzyılın başında Sırp coğrafyacısı Jovan Cvijić’in ortaya attığı “serbestçe süzülen” (*masse flottante, floating mass*) Makedonyalı Slavlar tezine mesafeli yaklaşıldığını belirtmek gerekmektedir. Cvijić’in stratejisi, Makedonya’nın Slavlarını kimliksiz olarak gösterip, bölgenin aslında eski Sırp Krallığı’nın bir parçası, topluluklarının da güneyli Sırlar olduğu yönünde ikna edici bir tez ortaya koymaktı.

Bölgede yapılan görüşmelerde, insanların genellikle Makedonya’nın kimliklerinin çok karmaşık olduğu, böyle bir araştırmanın üstesinden gelinmesinin zor olduğu şeklinde yorumlarda bulundukları görülmüştür. Söz konusu yorumlar tam tersi yönde bir etki bırakarak, bu araştırmanın yapılması için teşvik edici olmuştur. Gerçekten, Makedonya örneği başka bir devletin tecrübesine pek benzememektedir. Balkanlarda buna benzer bir başka örnek, ilk bakışta Bosna-Hersek olarak görünmektedir. Ancak, orada topluluklar arasındaki sınırları, dini ve dile dair kriterler belirlemektedir. 19. yüzyıl sonunda Makedonya, Ortodoksluğun bile içinde farklı ulusal kiliselere bölünerek ayrıştığı, Biondich’in (2011: 67) uyardığı gibi, dilsel kriterin de etnografik gerçekle uyuşmadığı bir yerdi. Bunu anlayabilmek ve açıklayabilmek için araştırmaya ulusçuluk akımının Balkanlar’a sirayet ettiği, 19. yüzyıldan itibaren başlamak gerekmekteydi. Bu konunun üstesinden basitçe nüfus istatistiklerine güvenerek gilemeyeceğini kabul ettikten sonra, toplulukların kolektif bilinçlerini anlayabilmek için, bölgeyi ziyaret etmiş kişilerin gezi yazıları incelenmeye başlanmıştır. Bu metinler incelendiğinde, etnografik gözlemler yaptıkları ve yeni bir tarih anlatısı oluşturdukları dikkat çekici görünmekteydi. Söz konusu metinlerin, gezi yazısı literatürü içerisindeki yerleri saptandıktan sonra, dönemin

etnografi metotlarının günümüzden eleştirisi yapılmakta ve Balkanlar’da ulusal tarih yazımlarının temel sorunları ele alınmaktadır. Bu sayede oluşturulan metodoloji aracılığıyla, bu metinlere karşı nasıl bir yaklaşım sergileneceği saptanılmaktadır. Aynı zamanda, bu yazımların etkisini ortaya çıkarma amacıyla ulusçulukların mücadelesinin incelenmesine karar verilmiştir. Çünkü Stefan Troebst, Yeni Makedonya Sorunu’ndan söz ederken, bunun Makedonya’nın çağdaş tarihi yorumlarıyla olan ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Bunu yaparken Sırp, Yunan ve Bulgar görüşlerinin net olduğunu, buna karşın, Türk ve Arnavut ulusal tarih yazımlarının daha ziyade amatör ve fikri düzeyde kaldıklarını belirtmektedir (Troebst, 2001: 62). Troebst, kendisine gönderilen bir e-postanın yanıtında, daha önce bölgede duyulan söylemlere benzer bir şekilde, Makedonya kimliğinin kapsamlı olduğu kadar anlaşıldığı üzere karmaşık olduğu yönünde uyarıda bulunmuştur.¹⁴ Bu tez araştırması, Makedonya kimliğine dair tartışmalarda Türkiye’nin bir görüşü bulunmayışı ve ulusal tarih yazımının fikir düzeyinde kalmasından ötürü bir hayli önem kazanmaktadır. Türkiye’nin soruna ve bölgeye mekânsal mesafesi olması sebebiyle, üç ülkede ağır basan katma değeri düşük siyasal analizlerden ziyade, konuya katma değeri yüksek bilimsel çalışmalar aracılığıyla daha gerçekçi yaklaşılmasını sağlamaktadır.

Modern tarih biliminin ortaya çıkmasına yol açan İtalyan felsefeci ve tarihçisi Giambattista Vico, aynı zamanda yöntembilimci yönüyle tarihçiyi, yani bugünkü deyişle sosyal bilimciyi, çalışmasına objektiflik sağlayacak metodolojiyi kurarken, kendini koruması gereken ön yargıları listelemektedir. Bunlardan bir tanesi “ulusların kendini beğenmişliği” şeklinde belirttiği hata kaynağıdır (Collingwood, 2007: 115-116). Uluslar üzerine çalışan bir sosyal bilimcinin veya ulusal tarih yazımı örneklerinde görüldüğü gibi, resmi tarihçilerin çoğunlukla kendi ulusunu yüceltmeye yönelik bir ön yargısı vardır. Kabul etmek gerekir ki, bu çalışma da uluslar dünyasının hakimiyetini sürdürdüğü bir dönemde yazılmaktadır. Bu sebeple, sosyal bilim araştırmaları, ulusun başarılarına odaklanmakta ve siyasi ya da askeri başarısızlıklar olduğunda onları görmezden gelme veya anlatılarını kısa kesme eğilimindedirler. Bu hata kaynağını göz önünde bulunduran çalışma, Osmanlı idaresinin özellikle büyük başarısızlıklar yaşadığı, 1878 sonrasında üç Rumeli vilayetine veya Makedonya’ya odaklanmaktadır. Çalışmanın temel sorunu çerçevesinde belirlenen tarih aralığı, Osmanlı dönemi atlanarak, Osmanlı sonrası dönemden de başlatılabilirdi, ancak Makedonya Sorunu’yla yüzleşilmemiş ve çalışmanın argümanları yeterince tartışılmayarak doğrulanmamış olurdu. Söz konusu ulusal ön yargıyı bir kenara bırakarak, tezin yeterince tartışılması için bu araştırma, çağdaş Balkan resmi tarihlerinde “ulusal mücadele” olarak yorumlanan söz konusu dönemi ve bu dönemdeki Osmanlı’nın siyasi, idari ve askeri başarısızlıklarını büyük bir cüretle karşılamaktadır.

Öte yandan bu çalışmada, Loring Danforth (1995) ve Anastasia Karakasidou (2010) gibi Makedonya’nın geçmişi belirsizlik ve muğlaklıklarla dolu bir tarih olarak değerlendirilmemektedir. Bunun yerine, siyaset bilimi perspektifinden bir iktidar meydan okuması olarak, Makedonya ve Makedonyalı için şartlar oluşmuşsa, bu kimliğin varlığı

¹⁴ “Temata e, se razbira, ne samo opsirna, no i slozna.” S. Troebst. 19.10.2018.

onaylanmaktadır. Balkan Savaşları sonrasındaki siyasal düzende, kesin bir biçimde Makedonya siyasi birimi bulunmamaktadır. Ancak, Makedonyalı devrimcilerin faal olduğu bir dönemde, yani 1890'lar ve 1900'lerin başında, yeni bir iktidar mekânı olarak Makedonya devleti ve ulusunun varlığı mümkündür. Bunun için komitacıların mobilize olduğu, her ne kadar bu çalışmada ulusal tarih yazımlarının görüşlerinin aksine kahramanlıkla ilişkilendirilmeyen, bir mücadele dönemi söz konusudur. Yüzyıl başındaki mobilizasyon başarılı olmuş olsaydı, bugünkü Makedonların ulusal iddiaları, çevresindeki ulusçu iddialara meydan okuyabilecek derecede güçlü olabilirdi, ama başarısız olmuştur. Bu çalışmada Makedonyalı ulusçuluğunun, Osmanlı'nın Rumeli vilayetlerindeki siyasal istikrarsızlıktan faydalanarak, bir siyasi meydan okumada bulunduğu görülmektedir. Belki bu hareket, sınırları belirlenmiş özerk ya da bağımsız bir birim aracılığıyla başarılı olsaydı, istikrarsızlığın devam ettiği bir mekânda, bu kez de Bulgar ve Yunan tarihi anlatılarının kesiştiği noktada, Osmanlı'ya karşı ayrılıkçı veya devlet ulusçuluklarının birleştirmeci ajandasıyla Trakya ve Trakyalılar üzerinden yeni bir kimlik ve iktidar meydan okuması cereyan edebilirdi. Makedonyalı hareketi başarısız olunca, Trakyalı hareketinin ortaya çıkma fırsatı olmamıştır.

Özellikle üçüncü bölümde kullanılan ikincil kaynakların bir kısmı, birinci kaynaklarda oldukça vakit harcamış tarihçilerin çalışmasıdır. Örneğin, alanda çalışan tarihçiler, Selanik'teki konsolosluk kayıtlarının tamamını gözden geçirmişlerdir. Bu sebeple, bu çalışmanın söz konusu tarih araştırmalarından farklı olarak, siyaset biliminin verdiği olanaklarla sağlamaya çalıştığı katkı, Makedonyalı hareketine yönelik ideolojik bir analiz yapılması; resmi tarih anlatılarına mesafeli yaklaşarak, aktörlerin resmi ulusal tarih yazımlarında görmezden gelinen ilişkilerinin gözler önüne serilmesi; bu ilişkisellik ve şartlar içerisinde kimliklerinin dönüşümünün analiz edilmesidir. Örneğin, Makedon ulusal tarih yazımları, İç Örgütü VMRO olarak adlandırıp, bunu Makedon devrimci geleneğiyle ilişkilendirdikten sonra, örgütü üstünkörü pragmatik bir şekilde değerlendirme eğilimindedirler. Ancak, bu araştırmada kullanılan kaynaklar sayesinde, örgütün kurduğu ilişkilere göre tüzüğündeki isminin değiştirildiği saptanmaktadır. Örneğin, bir kaynak tüzük değişikliğine yer vermekte, ancak bunun sebebini tartışmamaktadır. Bu çalışmada, resmi tarih yazınlarınca yapboz gibi parçalandığı düşünülen bu bilgiler birleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yapılırken, resmi tarih yazımlarının duyduğu kaygılardan farklı olarak, benimsenen metodoloji aracılığıyla bilimsel bir çalışma ortaya konması hedeflendiği için, tarihçi Ranke'nin ünlü kavramı “aslında olana” ulaşmaya gayret gösterilmektedir.¹⁵

¹⁵ “Wie es eigentlich gewesen ist”, Arthur Marwick, **The Nature of History**, McMillan Education, 1988, s. 37.

BÖLÜM 1

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışma boyunca bireylerin, toplulukların, komitaların, devletlerin ve “hayali cemaatler” olan ulusların, sahip oldukları veya tercih ettikleri kimlikleri, bir sembole veya bir yere aidiyet duymaları ve ulusçulukların tüm bunları ulusal içeriklerle doldurmaları tartışılmaktadır. Bu bölümde, kimliklerin kökeni, ortaya çıkışı, inşa edilmesi, dönüşmesi sorularına, ulusçuluk yazınları aracılığıyla cevap aranmaktadır. I. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslar veya ulusal aidiyet, Wilson ve Lenin gibi önde gelen siyasi liderler tarafından primordiyal, yani ezelden ebede devamlılığı olan, değişmeyen, kan bağıyla süregelen anlamlarını kapsar bir şekilde, siyasi aidiyetleri tanımlama amacıyla kullanılmaktaydı. ‘Kadim’ uluslar arasında yıkıcı ve yok edici çatışmalara sahne olan II. Dünya Savaşı’ndan sonra akademide ulusçuluk üzerine çok az metin yazılmıştır. Ancak 1970’li yıllarda endüstri toplumlarındaki ‘ulusal uyanış’ hareketlerinin ortaya çıkması, postkolonyal toplumlardaki etnik bölünmüşlük sorununun devam etmesi, akademik literatürde yeni bir dalganın (modernist) başlamasına yol açmıştır. Daha önceden sanılanın veya iddia edilenin aksine, 1970’lerden sonra oluşan bu yeni literatürdeki çalışmalar, ulusları, kökenleri modern dönem öncesine uzanan varlıklar olarak değil, doğrudan modernitenin bir ürünü olarak değerlendirmişlerdir. Bu yüzden, ilgili literatür Anthony D. Smith’in (1998: 18) yaygın olarak kabul gören sınıflandırmasıyla “ulusçuluğun modernist paradigması” olarak nitelenmektedir.

1.1. Modernist Ulusçuluk Kuramları

Modernist teoriler, ulusçuluğun oluşumunda ekonomik, siyasi ve kültürel etkenlerin oynadığı rolü ortaya çıkarmaktadır. Bu alandaki tüm çalışmalar söz konusu bu üç etkeni de içermekte, ancak her biri yoğunluğunu farklı bir etkenin üzerine kaydırmıştır. Bu teoriler, ana hatlarıyla, uluslar ve ulusçulukların kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kuruluşu, kentleşme, sekülerleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıktıklarını savunmaktadırlar. Yani uluslar ve ulusçuluğun, modern çağın içerdiği siyasi, toplumsal ve ekonomik koşullarla ilgili ve onların ürünü olduklarını kabul etmektedirler. İlkçi (primordiyal) yaklaşımların savunduğunun aksine milletlerin önceden var olmadığını ve onların ancak ulusçulukların ürünü olduğu görüşünde birleşmektedirler. Özetle, milletler, modern çağın daha da daraltmak gerekirse ulusçuluk çağının ürünüdürler.

Tom Nairn, 1977 yılında makalelerini topladığı *The Break-up of Britain* çalışmasında, ulusçuluğu Marksist bir bakış açısıyla açıklamaya çalışarak, ulusçuluk çalışmalarına Marksizm’in de eklenmesini sağlamıştır.¹⁶ Bu sayede ulusçuluğun köklerinin yalnızca toplumların iç dinamiklerinde değil, dünyanın genel tarihsel gelişim süreci içerisinde de incelenebileceğini göstermiştir. Ona göre, ulusçuluğun ortaya çıkışında en önemli faktör, kapitalizm değil, kapitalist ekonominin 1800’lerden beri eşit olmayan, yani dengesiz (*uneven*) gelişimidir (Smith, 1998: 49). Bu argüman uyarınca, döneminin baskın olan modernleşme yazınlarına paralel bir biçimde analizini sürdürmektedir. İlerleme yoluna

¹⁶ Tom Nairn, *The Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*, Londra: Verso, 2.baskı, 1981.

girmiş ülkelerin milliyetçi orta sınıf entelijansiyaları, gelişmiş ülkeleri ‘kestirme yoldan’ yakalayabilmeleri amacıyla, halklarını tarihe davet etmeleri gerekiyordu.¹⁷ Ulusçuluğun yeni entelijansiyanlarının, halklarının anlayabileceği bir dilde ve yalınlıkta yazılan bu çağrıyla, sınıfsal farklılıkları görünmez hale getiren “ortak milli bilinç” oluşturma stratejisi takip ettikleri görülmektedir. Ulusçuluk ise bu tarihsel dönemde gelişmekte olan ülkelerin, itici gücü rolünü ifa etmektedir. Dolayısıyla Nairn’in kuramı, daha ziyade antiemperyalist hareketleri, yani sömürgeciliğe tepki olarak doğan, 1950’ler sonrası ulusçulukları açıklamaktadır. Onun ulusçuluk çalışmalarına katkısı, ulusal hareketlerin özellikle en kalkınmış sömürgelerde ortaya çıktığının farkına varılmasını sağlamasıdır. Buna karşın oldukça geri kalmış sömürgelerde ise ulusçuluk önem kazanmamıştır (Breuilly, 1993: 413). Bu sebeple, John Breuilly milliyetçiliğin ekonomik sömürü ya da geri kalmışlıkla ilişkili olmadığını savunmuştur. Yine de Nairn’in çalışması, eleştirel yaklaşımları tetikleme bakımından önemli bir katkıdır. Nairn’in Janus heykeli benzetmesi de kendisinden sonraki pek çok çalışmada ulusçuluğun aynı anda hem geçmişe dönüş bir şekilde muhafazakâr hem geleceğe dönük bir şekilde ilerlemeci olduğunu açıklamak için kullanılmıştır. Orta Çağlarda şatoların giriş kapılarını süsleyen bu heykelin yüzlerinin geriye ve ileriye bakması, ‘ilerlemeye’ veya kalkınmaya giden yolun ulusçuluk üzerinden, yani önce geriye bakıp geçmiş kahramanlar ve mitler aracılığıyla kendi içine dönme ve buradan aldığı güçle de ileriye doğru yöneleceğini işaret etmekteydi. SSCB, Çekoslovakya ve Yugoslavya’nın dağıldığı 1990’lı yılların başında “Janus’un özellikle ileriye bakan yönü” (Nairn, 1981: 6) daha açık ve cesaretlendirici bir hal almıştır.

Michael Hechter ise 1975 yılında yayımlanan *Internal Colonialism* kitabında “iç sömürgecilik” kavramı aracılığıyla döneminde ulusçuluk çalışmalarına egemen olan modernleşme yazınına bir alternatif sunmaktaydı.¹⁸ 1960’larda Amerikan sosyal bilimcileri, özümsemecilik (*assimilationism*) yaklaşımına yoğunlaşarak, “merkez”in kimliği olmayan “çevre”ye yayılması vasıtasıyla ona kurumlarını devretmesi veya modernleştirilmesi sonucunda merkezle çevrenin eşitleneceği bir değişim sürecini öngörüyorlardı. Bu yaklaşıma göre, çevre merkezle ilk kez karşılaştığında şok içerisinde kendi kimliğine sarılma davranışı gösterse de bu iki alan en sonunda türdeş hale gelecekti (Özkırımlı, 2013: 120). Bu iki alanın refah düzeyleri de eşitlendiğinde, kültürel kimlik önemini yitirecek ve siyaset, ulusal partiler aracılığıyla sürdürülecekti. Ancak Hechter, bu açıklamayı iyimser bir toplumsal değişim tasavvuru olarak yorumlayarak eleştirmekte ve bu değişimin aslında “iç sömürgecilik” (*internal colonialism*) olduğunu savunmaktadır. Ona göre, türdeşlikten ve eşitlenmeden ziyade merkezin çevreyi sömürdüğü ve siyasi hakimiyet kurduğu bir düzen oluşacaktır (Hechter, 1975: 33-34). Böylece, birbirinden keskince ayrılmış iki ayrı birimden ve topluluktan söz edilmesi mümkün olacaktır. Bunun sonucunda kültürel bir iş bölümü yapılacak ve iki farklılaşmış grubun üyelerine ayrı iş

¹⁷ “Kestirme yol” tabiri üçüncü dünyacı kalkınma yazınlarında sıkça başvurulan ve Soğuk Savaş entelektüellerinin ve bürokratlarının gelişmiş Batılı ülkeleri yakalayabilmeleri için mümkün gördükleri dönemine özgü bir strateji olduğu söylenebilir.

¹⁸ Michael Hechter, **Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966**, Londra, Routledge, 1975.

bölümleri verilmesiyle etnik farklılıklar ortaya çıkacaktır (Hechter, 1975: 30). Ekonomik eşitsizlik, kültürel ayrılma ve ezilen grubun arasındaki iletişim ve dayanışma, bu grubun siyasi bütünleşmeyi reddetmesine, hatta zamanla kendini ulus olarak görmesine ve bağımsızlık istemesine sebep olacaktır.

Bu yaklaşımın, ulusçuluk çalışmalarına katkısı değerlendirildiğinde, iç sömürgecilik modelinin, modernleşme kuramlarının “yayılma modelini” zayıflattığı ve bu yönüyle bu akademik alandaki hakimiyete son verdiği söylenebilir. Dahası ekonomik dengesizliklerle kültürel farklılıklar arasında kurduğu bağlantıyla çevredeki grupların, ulusal kültüre karşı nasıl direndiğine de cevap üretebilmiştir. Kuram ayrıca etnik kültürlerin dayanıklılığını, bir başka deyişle kalıcılığını savunma iddiasındadır (Hechter, 1975: 37). Hechter, Nairn’den birkaç adım daha öteye giderek, modernleşme okuluna Marksizm içinden karşı bir eleştiri getirmiştir. İlave olarak Hechter’in çalışması, ulusçuluk çalışmalarında istatistikî yöntemin de kullanılabileceğini göstermiştir. Hechter’in ulusçuluk çalışmalarına yaptığı bu katkılara rağmen, kuramı İskoçya ve Katalonya örneklerindeki gerçeklerle uyuşmaması oldukça eleştiriye yol açmıştır. Hechter’in çalışması, Makedonya’nın 19. yüzyıl sonunda Bulgaristan’la kurduğu entelektüel ve ekonomik ilişkileri açıklama potansiyeline sahip olması bakımından önemlidir (bk. İkinci Bölüm). Burada çevrenin kendi kimliğini diasporada ayırması söz konusu olmuş, ancak merkez tarafından yutulma süreci, mekansal olarak sadece merkezde gerçekleşmiş, yani Osmanlı Rumelisi’nin (daha sonra Vardar ve Ege Makedonyası) Bulgarlaşma süreci önce Berlin Antlaşması daha sonra Balkan ve Dünya Savaşları’ndaki askeri mağlubiyetlerle başarıya ulaşamamıştır. Ancak, devrimci hareketin bir kısmını kendi topraklarına çektiği ve Pirin Makedonyası’nda bunu başardığı söylenebilir.

John Breuilly, 1982 yılında yayımlanan *Nationalism and the State* isimli çalışmasıyla ulusçuluk çalışmalarında ilk kez karşılaştırmalı tarih çözümlemesini denemiştir. Bu tarzdaki daha önceki çalışmalar kronolojik birer tarih anlatısıyken, Breuilly’nin çalışması bir kuram çizmiş ve onu örnek vakalarla test etmiştir. Üstelik örneklerinin sayısı, ikinci baskısında otuz bire kadar ulaşmıştır. Kuram geliştirmekten ziyade ulusçuluk çalışmalarında metodun nasıl olması gerektiğine odaklanan Breuilly, farklı ulusçuluk kategorileri oluşturma ve bunları da karşılaştırmalı tarih yöntemini kullanarak incelemeyi tercih etmiştir. Ulusçuluğu ise daha ziyade siyaset ve iktidarla ilişkilendirmiş ve modern siyasette ulusçuluğu daha ziyade vazgeçilmez yapanın ne olduğunu sorgulamıştır. Ulusçu bir ideanın siyasi doktrine dayanan üç iddiası olduğunu savunmaktadır. Bu iddialar: “Kendine özgü karakterde bir ulusun varlığı, ulusun çıkarlarının ve değerlerinin herşeyden üstünlüğü ve olabildiğince bağımsız olmasıdır” (Breuilly, 1993: 2).

Adı geçen çalışmasında ayrılıkçı, reformcu ve birleştirmeci olarak üç tipoloji belirlemiş ve bunların ulus devlet olmayan ve ulus devlet olan örgütlenmelere karşı aksiyonlar olup olmadığını kategorize etmiştir (Breuilly, 1993: 9). Böylece, ulusçuluğun muhalefetteki ve iktidardaki hallerini karşılaştırma konusu yapmıştır. Bu çalışmasında daha ziyade modernleşme sürecinde kilisenin, bürokrasinin ve meclislerin rollerinin ayrılmasına dikkat çekerek, kurumsal farklılaşma kuramına ve kurumların işlevselliğine yakın duran analizler yapmaktadır. Bu hareketler, seçkinleri mi birleştirir (koordinasyon), siyasal

süreçlerden dışlanan grupların harekete destek vermesini mi sağlar (mobilizasyon), yoksa siyasal hareketin hedeflerini meşru mu kılar (meşrulaştırma) şeklindeki sorularıyla işlevselci bir analiz yaparak, bu alandaki boşluğu doldurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ortaya çıkan ulusal hareketlerde, seçkinler arası koordinasyonun ve toplumsal mobilizasyonun zayıf olduğu, ancak hareketlerin Batı Avrupa hükümetleri ve kamuoylarında sempati kazanarak meşruiyet elde ettikleri sonucuna varması, Geç Osmanlı Dönemi'nde Makedonya hareketini anlama sürecinde yol göstericidir (Breuilly, 1993: 122).

Paul R. Brass 1985'te yayımlanan *Ethnic Groups and the State* isimli derlemesinde yer alan çalışmasıyla ulusçuluk literatüründe araçsalcı teziyle öne çıkmaktadır.¹⁹ Araçsalcılar, etnik kimliklerin oluşumunu analiz ederken, öznel seçimleri, koşulları ve seçkinlerin yönlendirmeleri faktörlerini ön plana çıkarırlar (Özkırımlı, 2013: 135). Brass da bu bağlamda, milliyetçi seçkinlerin etnik kimlikleri siyasal iktidarı ele geçirmek için kullandıklarını ya da araçsallaştırdıkları görüşünü benimsemektedir (Smith, 1998: 155). Kuramsal çerçevesinde, etnik kimliklerin seçkinlerin tercihleri doğrultusunda değişken niteliğine yer vererek, kimliklerin verili olduğunu kabul eden anlayışa da karşı çıkmaktadır. Etnik dönüşüm sürecine odaklanarak, eski sembollere nasıl yeni anlamlar yüklendiğine ve seçkinlerin bulunduğu grubun diğerlerinden nasıl ayrıldığını ve sınırların nasıl çekildiğini anlamaya çalışmaktadır (Brass, 1991: 19). Bunun yanı sıra “seçkinler arası rekabeti” inceleme konusu yaparak, seçkinlerin pastadan en fazla payı kapmak için önde gelen grupların liderliğini almak için verdikleri mücadeleyi ele almaktadır.²⁰

1890'lardaki Makedonyalı devrimci hareketinin liderlerinin, Brass'ın milliyetçi seçkinleri kategorisine uygun düştüğü söylenebilir. Osmanlı'daki Eksarhane okulları ve Bulgaristan'da yetişen devrimciler, halihazırda Bulgar ve Yunan ulusçulukları tarafından yaratılmış sembollerin olması sebebiyle Makedonya üzerinden Osmanlı sınırları içinde yeni bir siyasal iktidar alanı yaratmak için harekete geçmişlerdir. MC'nin kurucu seçkinleri, 1977'de İskender'in doğduğu yerin yakınlarında bir arkeolojik kazıda bulunan “vergina yıldızını” Makedon ulusal kimliğinin bir parçası olarak kabul edip, bunu ulusal bayrağın bir parçası haline getirmişlerdir. Bu sembolün kullanımı, Yunan seçkinlerin “Makedonya Yunandır” tasarımıyla çelişmesi üzerine Yunanistan'ın şiddetli itirazları olmuş, Atina ve Selanik'te büyük toplumsal gösteriler düzenlenmiştir. Vergina yıldızı ulusal bayraktan kaldırılrsa da İskender'in güneşi MC ulusal bayrağının sembolü olmaya devam etmiştir. Üsküp 2014 projesi kapsamında Büyük İskender'in heykelinin şehrin meydanına dikilmesi üzerine, Arnavut seçkinler Osmanlı'ya karşı ayaklanan İskender Bey'i kendi İskender sembolleri haline getirmişlerdir. Bu örnek, Brass'ın eski sembollere nasıl anlam yüklendiği tezine örnek oluşturmakta ve Makedonya'daki Arnavutların etnik dönüşüm süreci hakkında bilgi vermektedir.

¹⁹ Paul R. Brass, *Ethnic Groups and the State*, Londra: Croom Helm, 1985.

²⁰ “elite competition theory”, Bu kuramı iyi yapılandıramadığı gibi, elitleri, etnik grupları ya da kategorilerini yeterli ve tutarlı bir biçimde tanımlayamadığı eleştirisini almıştır. Bk. M.G. Smith, “Review of Ethnic Groups and the State edited by Paul Brass, *Ethnic and Racial Studies*, Cilt.9 No.1 (Ocak 1986), s. 115.

Eric J. Hobsbawm 1983 yılında yayımlanan *Geleneğin İcadı* isimli eserinde, ulusçuluğun toplumsal mühendisliği sürecinde icat edilen geleneklere bakmaktadır.²¹ Bu icat edilmiş törenler ya da kabul edilmiş kurallar düzenli bir biçimde uygulandığında, geçmişle bugün arasında bir köprü varmış gibi süreklilik hissi yaratırlar (Hobsbawm, 1992: 1). Hobsbawm'ın bakış açısı, ulusal bilincin de icat edilmiş bir gelenek olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Yine Hobsbawm bu geleneklerin icadının, hızlı sanayileşmenin yol açtığı bölünme ve çözülmelere karşı toplumsal bütünlüğü sağlama işlevi olduğunu savunmaktadır (Hobsbawm, 1992: 9). Bu yüzden geleneğin en çok icat edildiği dönemin 1870-1914 arası olduğunu belirtmektedir. Bu sayede yönetime katılmak isteyen halk yığınlarının enerjisi, yönetici seçkinler tarafından tekrarlanan törenlere kanallize edilmeleriyle alınmaktadır. Modern ulusun kurgusal bileşenlerini açığa çıkarması sebebiyle Hobsbawm'ın çalışmalarını dikkate almadan ulusu incelemek yetersiz hale gelmiştir. Ulusların icat edilmiş olması, onların kökenini modern döneme getirir ve uluslar ulusçuluğun hemen arkasından gelmektedir. Bu icat meselesi, modern dönemle alakalıdır, çünkü belli ekonomik ve teknolojik koşulları gerektirmektedir. Bazı çalışmalar “geleneğin icadı” tezinden faydalanarak, Makedonya Sorunu'nun yarışan kimlik “anlatıları” ile ilgili olduğunu öne sürmüşlerdir. 19. yüzyıl sonunda Bulgarlar ve Yunanlar, aynı semboller üzerinden gelenek icat etmeye çalışmaktaydı. 1991 sonrasında ise Makedonların gelenek icadına yönelik anlatıları bu kez de Bulgar ve Yunanların kurumsallaşmış anlatılarıyla çakışmaktaydı.

18. yüzyıl ve 19. yüzyılda Rumeli'deki çete ve eşkıya faaliyetleri, Bulgar ve Makedon ulusal tarih yazımı tarafından ulusal karakterli oldukları resmedilmekte, ulusal uyanış, ulusal bilinçlenme ve ulusal bağımsızlık sürecinin bir parçası olarak yorumlanmaktadır. Bu düzen dışına çıkmış kimselerin yasa dışı eylemleri, Batılı gezi yazısı anlatılarında Balkan eşkıya geleneğiyle özdeşleştirilmektedir. Hobsbawm'ın 1973 yılındaki sosyal isyancılar çalışması bunu, bir gelenekten ziyade kapitalizme geçme sürecindeki tarım topluluklarının nüfus fazlası üretmesiyle açıklamaktadır (bk. Üçüncü Bölüm). Aynı dönemde kapitalizme geçme sürecinde olan dünyanın diğer bölgelerinde de benzer sosyal eşkıyaların ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak resmi ulusal tarihler, bu eşkıyaları günümüzde yiğitlik tarihlerinin bir parçası ve yabancı (Osmanlı) işgaline karşı bir direniş geleneği içerisinde anlatmaktadırlar.

Bir diğer çalışma, Ernest Gellner'in ulusçuluk çalışmalarına büyük katkı veren, 1983'te yayımlanan *Nations and Nationalism* isimli çalışmasıdır.²² Bu çalışmasında yaptığı ulusçuluk tanımı, “siyasi ve milli birimin birbirine uyumlu olması gerektiğini savunan ilke” geniş kabul görmüştür (Gellner, 1983: 1). Çalışması boyunca bu söz konusu milliyetçi ilkenin, tarım toplumundan farklı biçimde sanayi toplumuna özgü olarak sosyolojik bir gereklilik olduğunu savunmaktadır. Gellner çalışmasında insanlığın tarihini, Emile Durkheim ve Max Weber geleneğinden esinlenerek, avcı-toplayıcı, tarımsal ve modern-sanayi şeklinde üç gelişim aşamasına bölmüştür. İlk ikisinden farklı

²¹ Eric Hobsbawm, “Introduction: Inventing Traditions”, (Ed.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, İçinde **The Invention of Tradition**, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

²² Ernest Gellner, **Nations and Nationalism**, Oxford: Blackwell, 1983.

olarak, ancak üçüncü gelişim aşamasında, kültürle toplumsal yapı ve siyaset arasındaki ilişkiler değişmiş ve kültürün düzeni koruması için birtakım gereklilikler ortaya çıkmıştır. Nitekim kitle üretiminde çalışan tüm tabakalardan insanlar aynı dili konuşabilmeliydiler. Bu üretimde kullanılan aletlerin çalışması, talimatlarının yazılı olduğu kullanma kılavuzları, herkesin anlayabildiği standart bir dilde olması gerekmektedir. Bu bağlamda, evrensel standart eğitimin ortaya çıkması, bu eğitimin kurumsallaşması ve kitlelere yönelik yaygınlaşması sanayi toplumunda önem kazanmaktadır. Öte yandan bu standart eğitim, onlara bir yandan kimlik vermiş öte yandan kraldan, topraktan ve inançtan ziyade beslendikleri kültüre sadakat duymalarını sağlamıştır (Gellner, 1983: 36; 2013: 113). Bu karmaşık ve zor olan kitlesel eğitim sistemini idame ettirebilecek olan tek siyasi örgütlenme biçimi modern devlettir. Bahçe kültürlerinin av kültürlerini ortadan kaldırması tezi, imparatorluklardan ulus devletler dünyasına geçişi tarif ederken belirlediği beş evre, ulusçuluğun gelişme sürecini Atlantik'ten doğuya doğru farklı mekanlara bölmesi ve söz konusu mekanlardaki farklı milliyetçi stratejileri ortaya çıkarmasıyla ulusçuluk literatürüne yaptığı önemli katkılar olarak bilinmektedir.²³

Benedict Anderson'un 1983 yılında yayınlanan *Hayali Cemaatler* isimli çalışması da kendinden önceki çalışmaları gölgede bırakan orijinal bir çalışmadır. Anderson (1991: 4), ulusların ve ulusçuluğun özel bir kültürel yapım olduğunu düşünerek yola çıkar. Ona göre ulusçuluk, 18. yüzyıl sonunda bazı tarihsel süreçlerin kesiştiği noktada ortaya çıkmış ve bir kez yaratıldıktan sonra ise kopyalanarak yayılmıştır. Ulus ise hanedanların yerine egemen bir toplum olacak şekilde üyelerinin birbirini tanımadığı, ama birlikte yaşadıklarını düşündükleri hayal edilmiş bir siyasi topluluktur (Anderson, 1991: 6). Bu hayal edilmiş topluluk durumu, bir kardeşlik ve yurttaşlık algılamasını beraberinde getirir ve insanlar bu yüzden canlarını verirler. Böylece, insanların neden canlarını bir toprak parçası ve üzerinde yaşayan insanlar için verir sorusuna ikna edici bir cevaba varması önemli bir katkıdır. Bir diğer katkısı roman ve gazete aracılığıyla zaman anlayışında yaşanan devrimi vurgulamasıdır. Takvim ve saatle ölçülebilen, geçmiş, şimdi ve gelecekte oluşan türdeş içi boş bir zaman (*homogenous empty time*) algısının ortaya çıkması, geçmişten geleceğe uzanan bir topluluğun hayalini kolaylaştırmıştır (Anderson, 1991: 24). Tüm bu gelişmelerle beraber dinin ve krallıkların eski önemlerini yitirmesi ve kapitalizmin yayıncılık sektörüne girmesi, ulusçuluğun doğacağı kültürel ortamı hazırlamıştır. Yayıncılar daha geniş bir okur kitlesine ulaşmak amacıyla yerel halk dillerinde basıma başlamışlardır. Bu antik çağ öncesi dillerin canlanmasına, reform hareketinin ortaya çıkmasına ve bazı yönetimlerin halk dillerini idari merkezileşmenin aracı olarak kullanmasına sebep olmuştur. Ulusçuluğun ilk ortaya çıkışını, Latin Amerika'daki sömürgelerde aynı kökeni paylaşan Avrupa kökenli ama Amerika'da doğmuş idari memurlar olan "Criollo"lar arasında çıktığı tezi, onun çalışmasını farklı kılmaktadır (Anderson, 1991: 47-66).

²³ Sosyal bilimlerde 1990'lardaki kültürel eğilimden etkilenerek, Gellner'in analizini farklı mekanlara göre değişen farklı stratejiler olarak yorumlanıp onun mekansallığa önem veren bir araştırmacı olduğu yorumu yapılabilir.

1985 yılındaki *Social Preconditions of National Revival in Europe* derleme eseriyle tanınan Miroslav Hroch, grubun bilinçlenmesi düzeyine göre belirlediği üç yapısal evreyle ulusçuluk çalışmalarına önemli bir katkı sağlamıştır.²⁴ Bu evreler, tarihten gelen farklılıkların keşfedilmesi, yeni bir eylemci grubun ortaya çıkması ve milli bilinçlenmenin tüm etnik gruba yayılması olarak sınıflandırılan A, B ve C evreleridir. Bu sınıflandırmayla milli hareketleri karşılaştırmalı olarak inceleme imkânı yaratır ve dört tipte milli hareket belirleyerek, bu evreleri tecrübe etmelerine göre çeşitli milli hareketleri karşılaştırmaktadır. Stefan Troebst, Makedon ulusçuluğunun A evresinin ‘akademik’ çalışmalarda 1893 öncesi olarak öne çıktığını belirtmektedir (2001: 66). Bu fikir daha ziyade Makedon ulusal tarih yazımı tarafından ortaya atılmıştır. Troebst bu fikre katılmadığını, akademik ifadesini tek tırnak içine alarak belirtmektedir. Bu çalışmada da 1878 Kresna-Razlık Ayaklanması gibi olayların, A evresinde olmadığı benimsenmekte, farklılıkların keşfinin ve ortak çıkarların öğrenilmesinin, B evresinin içinde ortaya çıktığı savunulmaktadır. Troebst (2001: 67) başarısız B evresinin, 1893-1903 arasında ve 1919-1924 yılları arasında iki kez ortaya çıktığını belirtmektedir. 1893’te Makedonyalı Örgütü’nün ortaya çıkmasından 1903’te İlinden başarısızlığına kadar olan süreç, yeni bir eylemci grubun ortaya çıktığı B evresi olarak değerlendirilebilir. Ancak çalışmada İç Örgüt’ün bu yıllarda farklı tüzüklerde ayrı amaçlara yöneldiği görülmekte, İç Örgüt ve Üst Komite arasında üyelerin geçişkenliği, farklı kimliklerin bir arada olmasına yol açmıştır. 20. yüzyıl başındaki Makedonyalı hareketi, bölgesel içerikli ve kısmen Müslümanları da kapsayıcı yönüyle ulusüstü niteliktedir. 1944 sonrasında Makedonya Halk Cumhuriyeti’ndeki tek tipte Slav Makedon ulus inşası, yüzyıl başındaki farklı unsurları kapsayan ulusüstü idealden farklıdır. 1919 Paris Barış Konferansı’ndan 1924’te VMRO’nun sağ ve sol kanat olarak parçalandığı döneme kadar olan süreçte, örgütün Pirin Makedonyası’nda devlet içinde devlete dönüşmesiyle kısmi bir özerkliğe sahip olmasına rağmen, 1934’te Bulgar makamları tarafından lağvedilmiştir. Makedonya mücadelesinde liderlik, II. Dünya Savaşı’nda sırasında Tito’nun Moskova’yı ikna etmesiyle Bulgar komünistlerinden Yugoslav partizanlarına geçince, Makedonya’nın geleceği Sofya’dan değil, Belgrad’tan belirlenmiştir. Böylece milli bilinçlenmenin empoze edildiği C evresinin başladığı 1944 yılı öncesinde, iki savaş arası dönemde sürekliliği olan bir B evresi bulunması pek mümkün değildir.

1.2. Etno-Sembolcü Ulusçuluk Kuramları

Etno-sembolcü teoriler, modernistlerin yaklaşık yirmi yirmi beş yıl süren hegemonyasına karşı doğmuştur. Bu sebeple tezlerini de modernistleri eleştirerek geliştirmişlerdir. Bu çalışmalar primordiyalizmi reddederken, modernistlerin açıklamalarını ise yetersiz bulmaktadır. Ancak bu iki yaklaşımdan hareketle, bir sentez kurmaya ya da bir orta yol bulmaya çalışmışlardır. Türdeş kategoriler kullanan bu çalışmalar, ulusların gelişim sürecini daha eskiye çekerek, daha uzun bir zaman dilimi boyunca incelemektedir. Bu çalışmalar için ulusal ideolojiden ziyade Eski Ahit’teki seçilmişlik fikri gibi ulusal

²⁴ Miroslav Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

duygunun ortaya çıkışı önemlidir (Smith, 1998: 171). Bugünün uluslarının, modern öncesi toplulukların devamı olduğunu, tarihte meydana gelen göçler, istilalar ve gruplar arası evlilikler gibi olaylara karşın kültürel özlerini yüzyıllarca koruduklarını savunurlar. Onları primordiyalistlerden ayıran nokta ise milliyetçiliğin modern çağın bir ürünü olduğunu kabul etmeleridir. Ayrıca Anthony D. Smith'in (1996: 362) belirttiği gibi, ulusçuluğun yalnızca belirli bir dilde eğitim, kendi dilinde televizyon kanalı açılması gibi sembolik hedefler peşinde koşması, modernist ya da materyalist kuramlarla açıklanması da zor hale gelir.

Bu alandaki önemli yazarlardan olan John Armstrong'un önemli çalışması, 1982'de yayınlanan *Nations before Nationalism* isimli eseridir.²⁵ Ulusların gelişim sürecini antik çağlara dek uzatarak, onu geniş bir zaman içinde incelemiştir. Biz ve onlar ayırımından yola çıkarak, etnik bilincin yeni bir şey olmadığını, antik çağlarda bile var olduğunu iddia etmiş, ulusçuluğun ise bu etnik bilincin son evresi olduğunu benimsemiştir. Frederick Barth'in etkisi altında, etnik kimliğin toprak parçası üzerinde gelişmesinden ziyade diğer gruplarla olan sınırlarının korunmasına bağlı olduğunu ve diğer gruplara bakıp farklılıklarını görerek kendini tanımlaması üzerine çalışmıştır (Armstrong, 1982: 4-5). Fransız Annales Okulu'nun uzun döneme yayılan analiz metodunu ulusçuluk çalışmalarına aktararak, etnik kimliğin dayanıklılığına (*persistence*) odaklanmaktadır. Armstrong, ayrıca uzak geçmişteki 'üstün' yaşam biçimine, yani 'kayıp' altın çağa yönelik iki tip nostalji ayırımı yapmaktadır. Çöllerde ve steplerde gezinen hareketli topluluklarla, Yunan ve Roma yerleşik topluluklarına duyulan iki tip nostaljinin, etnik şecereci ve toprağa ilişkin olmak üzere iki türde toplumsal örgütlenme biçimi oluşturduğunu savunmaktadır (Smith, 1998: 183). Araştırmasında devlet kategorisinden uzaklaşarak, Hristiyanlık ve İslam medeniyeti içerisinde etnik kimlikleri oluşturan sembollerini incelemektedir (Armstrong, 1982: 54-92). Çalışmasında ayrıca, toplumsal örgütlenme biçimleri olan kent planlamalarının, kent yasalarının, imparatorluk başkentlerinin ve dini kurumların etnik kimlikler üzerine etkilerini ele almaktadır.

Adı bu ekolle özdeşleşen Anthony D. Smith, 1971'den itibaren ulusçuluk literatürünün akademik çevrelerce kabul görmesi için epeyce çaba göstermiştir. Çeşitli makaleleri ve kitaplarıyla ulusların harcında etnik öğelerin yoğun bir şekilde bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Etnik kimliklerin son derece dayanıklı olduğunu savunmuş, kapsayıcı ulus kavramının antik Yahudiler, Ermeniler hatta belli bir derece antik Mısır'da da bulunabileceğini iddia etmektedir (Smith, 1998: 190). İncelemesinin temelinde efsaneler, anılar, değerler, gelenekler ve sembollerin etnik devamlılığın sağlanmasındaki rollerine odaklanmaktadır. Yine de fetih, massetme ve parçalanma gibi olayların, etnik kültürde değişime yol açtığını kabul etmiştir (Smith, 1998: 191). Etnik kültürlerin kendilerini yenilemelerini veya bir başka değişle yeniden üretmelerini sağlayan mekanizmaları, dini reform, etnik gruplararası alışverişler, halkın siyasete ve kültürel hayata katılımı, etnik seçilmişlik mitleri şeklinde sıralamaktadır. Smith'in odağı ulusçuluklardan ulusa, ulustan da etnik topluluklara doğru yönelmektedir. *Ethnies* ismini verdiği etnik toplulukları ortak ata efsanesi, ortak tarih ve kültür, belli bir toprak parçasıyla ilişkili, dayanışma duygusuna

²⁵ John Armstrong, *Nations before Nationalism*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982.

sahip ismi belli insan unsuru olarak tanımlamaktadır (Smith, 1991: 21). Ulus oluşum süreçlerini ise iki ana rota üzerinde belirlemektedir. Bunlardan birincisi olan yatay etnik topluluklar; bürokratik dahil etme (*bureaucratic incorporation*), toprağa bağlı milliyetçilik şeklinde yukarıdan aşağıya doğru aristokratlar önderliğinde oluşur (Smith, 1995: 86-90). Avrupa kıtasının doğusunda Habsburg, Romanov ve Osmanlı imparatorluklarında bu ulusçuluk tarzı deneyimlenmiştir. İkincisi olan dikey etnik topluluklar ise yereldeki mobilizasyona vurguyla, şecereci etnik ulusçuluklar yoluyla aşağıdan yukarıya bir biçimde entelijensiya ya da orta sınıfların bir bölümü önderliğinde gerçekleşmiştir. Smith'in etnisite kuramının birinci kategorisi, Makedonya bağlamında Geç Osmanlı Dönemi'nde; ikinci kategorisi, II. Dünya Savaşı sırasında Vardar ve Ege Makedonyası'nda Makedonların mobilizasyonunu açıklamada kullanılabilir.

Etno-sembolcüler, ulusal bilincin ve ulusçuluğun tarihi konusunda bölünmüşlerdir. Smith, etnik duyguları aşan milli bilincin izlerini Fransa, İngiltere, İspanya ve İsveç gibi ülkelerde modern dönemden önceki çağlarda da bulunabileceğini iddia etmiştir. Diğer bir etno-sembolcü olan Liah Greenfeld (1992: 42), İngiliz ulusçuluğunun ortaya çıkışını, 16. yüzyıl olarak belirlemektedir. Adrian Hastings ise İngiltere'de ulusçuluğun ortaya çıkışı üzerine araştırmalarını 14. yüzyıla kadar dayandırmaktadır. Ancak bunun kitleselleşmesinin 16. yüzyıl olduğunu kabul eder (Hastings, 1997: 4-5). Joseph R. Llobera da (1994: xii) son iki yüzyılın gelişmelerini adlandırmak için, önceki gelişmeleri de bilmek gerektiğine dikkat çekmektedir.²⁶ Son olarak, modernistlerin aksine etno-sembolcüler, kitlesel hareketlerin dinamiklerinde sıradan insanların gereksinimlerini, arzularını ve çıkarlarını dikkate almaya çalışmışlardır. Bu gereksinimlerin etnisite, toplumsal cinsiyet, sınıf gibi farklılıklar söz konusu olunca kişiden kişiye değişimini veya göreceliğini önemsemektedirler.

1.3. Ulusçuluğa Postmodern Yaklaşımlar

Bu yaklaşımlar, önceki dönemde üretilen çalışmalara göre yepyeni fikirler içeren ve literatürü önemli bir biçimde sarsan ürünler değillerdir. Önceki çalışmaları eleştirel bir gözle yeniden incelemeleri, literatüre önemli bir katkı sunmuştur. Önceki literatür daha ziyade, kendinden önceki çalışmaların boş bıraktığı alanları doldurma üzerine kuruludur. Yeni dönemin araştırmacıları ise öncekilerinin bakmalarına rağmen fark etmedikleri, alışkanlık haline getirdiklerinden göremedikleri şeylerin nedenini sorgulamaktadırlar. Ulusçuluk çalışmalarındaki değişim, sosyal bilimlerin geneline yayılan bir dizi değişimle ilgiliydi. Çalışmaların interdisipliner hale gelmesi, kültürel çalışmaların sosyal bilimlerde yer bulmaya başlamasıyla kitle iletişim araçları, toplumsal cinsiyet, ırkçılık, popüler hafıza ve tarih yazımı gibi konulara yönelik ilgiyi de artırdı. Özkırımlı'nın belirttiği gibi (2013: 232), klasik ulusçuluk çalışmalarına erkek egemen, Batı merkezci, güç ilişkilerini göz ardı eden ve gündeliği unutan bakış açıları damgasını vurmuştu. Yeni interdisipliner ve farklı epistemolojilere dayanan çalışmalar ise egemen söylemleri devam ettirmenin aksine, sesleri bastırılan kesimlerin, yani eski sömürgelerin, kadınların, siyahların, etnik azınlıkların, işçi sınıflarının da bakış açılarına yer vermeye başladılar. Artık sadece

²⁶ Hastings ve Llobera'nın çalışmaları primordiyalist yaklaşımlar arasında da kabul edilir.

İskoçya'nın ve İrlanda'nın uğradıkları haksızlıkların değil, bunun yanı sıra Afrika ve Asya'daki pek çok sömürgecinin yaşadıkları da gündeme geliyordu. Bu yeni yaklaşımlar, kadını, sömürgelerin deneyimlerini, ulusçuluğun gündelik hayat boyutunu öne çıkaran yaklaşımlarla beraber öznelliği ve kişisel anlatıları önemseyen postmodern açılımlardı (Özkırımlı: 2013: 233).

Artık bu yeni çalışmalar kadınların ulusçu projelere nasıl katıldıklarını, bunlar içerisinde hangi rolleri oynadıklarını ya da zorunda bırakıldıklarını araştırıyorlar ve deşifre ediyorlardı. 1997 tarihinde yayımlanan *Gender and Nation* adlı kitabıyla Nira Yuval-Davis, kadınların milli ve etnik süreçlere katılımlarını kategorize etmiştir.²⁷ Kadınların etnik toplulukların üyelerini doğurması, onları önlemlerin ya da teşviklerin doğrudan hedefi haline getirmekteydi. Bunun yanı sıra, grup içi evlilik zorunluluğu, etnik gruplar arası sınırları yeniden çizmiştir. Yine 'anne' olarak kadınlar, çocuklara ilk eğitimi vererek, etnik veya milli kültürü gelecek kuşaklara aktarmaktaydılar. Savaşlarda doğrudan çatışmaya katılmamalarına rağmen, cephe gerisinde ölümler ve yaralılarla ilgilenmeleri, galip olanın mülkiyeti haline gelmeleri ve yeni kuşakların milli eğitim sürecinin parçası olarak, özgün rolleri bulunmaktaydı (Yuval-Davis, 2014: 178)

Postmodern çalışmalardan önce, klasik döneme ait çalışmalardaki Batı-merkezciliğin kökenleri, Aydınlanma'dan beri kurulan bir dizi diyalektikler ve kodlamalar aracılığıyla sürdürülmekteydi. Hintli Marksist bir grubun öncülüğünü çektiği madun çalışmaları (*subaltern studies*), aynı hikayeleri bir de karşı tarafın, yani ezilenlerin veya sömürgeleştirilenlerin gözünden resmetmiştir. Sömürge ulusçuğu, Batı'dan türetilen bir hikâye olsa da artık ondan kurtulmaya çalışmaktaydı. Bu en iyi Partha Chatterjee'nin, Anderson'un "hayali cemaatler" tezine yapmış olduğu eleştiride görülmektedir. Chatterjee, Anderson'un teziyle alakalı "dünyanın geri kalan bölümündeki toplulukların Avrupa ve Amerika'daki örnekleri kopyalaması söz konusuysa onlar için geriye hayal edilecek ne kalır, bu yüzden hayallerimiz bile sömürgeleştirilmiştir" diyerek ağır bir eleştiri yapmıştır (Chatterjee, 1993: 5). Chatterjee, toplumsal kurumları maddi ve manevi alan olarak ikiye ayırır (1993: 6). Maddi alan, tamamen Batı'nın teknolojik üstünlüğüyle kuşatılmıştır, bu yüzden onun başarıları örnek alınmalıdır. Ancak manevi alan ise antikolonyal ulusçuluğun egemenliği altındadır ve buraya sömürgecilerin girmesini engellemektedir. Bu içsel alanda, ulusçuluk tarafından 'Batılı olmayan modern bir milli kültür' yaratılmaktadır.

Anlatılara odaklanan postmodern çalışmalar ise egemen söylemlerin ve üst anlatıların nasıl üretildiği, popüler kültürün milli kimliği nasıl oluşturduyuyla ilgilenmektedir. Derrida, Fanon, Foucault ve Lacan'ın düşüncelerinden yararlanan Homi Bhabha ve diğer araştırmacılar, etnik azınlıkların, yabancı işçilerin, eski sömürgelerden gelen göçmenlerin milli kimliğin tanımlanmasındaki rollerini incelemiştir (Bhabha, 1990). Dolayısıyla öznenin değişmesiyle, başka açılardan milletin farklı görüldüğü ortaya çıkmaktaydı. Michael Billig'in 1995 yılında yayımlanan *Banal Nationalism* isimli çalışması,

²⁷ Nira Yuval-Davis, *Gender and Nation*, Londra: Sage Publications, 1997.

ulusçuluğun yeniden üretilmesini sistematik bir biçimde inceleyen ilk katkıdır.²⁸ Billig, ulusçuluğun ayrılıkçı hareketlerin, yayılmacı ideolojilerinden ziyade bayramlar ve kriz anlarındaki yükselişine veya revaçtan düşüşüne odaklanmış, gündelik hayat alışkanlıklarında ulusçu fikirlerin nasıl içselleştirildiğine ve yeniden üretildiğine önem vermiştir. Billig, ulusal tarihler aracılığıyla yabancıların kurgulanmasını, stereo tiplerin oluşturulmasını, yani ‘temsilleri’ inceleme konusu yapmıştır. Siyasetçilerin ulus adına konuşarak ve ulusa seslenerek, vatanseverlik kartına başvurmaları, günlük gazetelerin iç ve dış haberler ayrımı gibi konularda ulusçuluğun nasıl üretildiğini incelemiştir (Billig, 1995: 99). Hatta sosyal bilimlerin, ulusçuluğu saldırgan ve yayılmacı hareketlerle özdeşleştirerek, günlük ulusçuluğun unutulmasına sebebiyet vermesi ve ulusçuluğu doğallaştırarak, psikolojik bir gereksinime indirmesi üzerinden sosyal bilimleri de eleştirmiştir (Özkırımlı, 2013: 244). Görüldüğü üzere bu çalışmaların gündeme getirdiği bir diğer alan ise gündelik hayattır. Değişmez denen kimliklerin, gündelik hayatta her gün yeniden üretildiği fark edilmiştir. Örneğin, ulusçuluk kendini yeniden üretmek için şarkılar, danslar, töreler, lehçeler, korkular, ön yargılar aracılığıyla hatırlatma yapmaktaydı.

1.4. Küreselleşme, “Ulusal Devlet”, Ulusal, Bölgesel ve Etnik Kimlikler

Küreselleşmenin ulus devletin egemenlik alanını ve merkezi karar alma kapasitesini zayıflattığı; ulusal hareketleri, aidiyet ihtiyacını, ulusal, bölgesel ve etnik kimlik bağlarını artırdığı, çeşitli akademik çevrelerce savunulmaktadır. Smith’e göre (1995: 85) küreselleşmeyle beraber iletişimdeki gelişmeler ve ekonomik trendler ulusal sınırları aştığı için, ulus devlet, ekonomik ve kültürel akışların üzerindeki kontrolünü daha fazla sürdürememektedir. Küreselleşme, uluslararası sistemin dinamiklerini değiştirerek, ulus devlet üzerindeki odağın, ulusüstü ve ulusaltı alanlara kaymasını sağlamıştır. Bu gelişme sosyal bilimlere de aynı şekilde yansımıştır. Küresel siyasetin ikiye bölünmesini simgeleyen, Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından ulusaltı alanda ortaya çıkan bir dizi toplumsal hareketler, başka bir deyişle ulus devletlerin uzunca bir süredir homojenleştirmeye çalıştığı toplulukların eylemliliği, ulus devlet yapısını erozyona uğratmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Smith modern devletlerin “çoğul” yönüne eğilerek, içinde barındırdığı farklı etnik ve kültürel gruplardan oluşan topluluklardan ötürü onları ulus devlet değil, “ulusal devlet” olarak nitelemektedir (Smith, 1995: 85-86). Küreselleşmenin tam bu noktada tetiklediği ise, iletişim araçlarının gelişmesiyle görünmez olan bu etnik ve kültürel farklılıkların ve ‘bastırılmış’ grupların daha fazla görünürlük kazanmasıdır. Bürokratik ‘yutulma’ (*bureaucratic incorporation*) aracılığıyla uluslaşmakta olan ve bir yerel (*vernacular*) gruba bağlı hale gelen bastırılmış etnik gruplar, küreselleşme döneminde kendilerini, dillerini, geleneklerini, kahramanlarını, mitlerini, vatanlarını yeniden keşfetme veya seslendirme gayretindedirler (Smith, 1995: 86-90). Bu gelişme ulus devletin egemenlik alanının ve merkezi karar alma kapasitesinin, küreselleşmenin etkisiyle bölgesel gruplar tarafından kuşatılmasına yol açmıştır. Bu durum, modern ulus devletin hedeflerine varamamasının bir göstergesi olduğu söylenebilir. Çünkü ulusal eğitim, kitle iletişim araçları ve bürokratik dahil etme yoluyla

²⁸ Michael Billig, **Banal Nationalism**, Londra: Sage Publications, 1995.

tüm nüfusu “terbiye etmeye” veya tek tipleştirmeye çalışan modern devletin kapasitesi, modernleşme hedeflerine varamadığı gibi söz konusu nüfusları da “makbul vatandaşlara” (Üstel, 2019) dönüştürememiştir. Üstelik devletin şiddet araçlarına daha fazla başvurması, bu gruplara karşı olan meşruiyet zafiyetini giderek derinleştirmiştir.

Smith’in diğer bir savı (1995: 117), ulusötesi şirketlerin çıkarlarını, ulus devletin zayıflamasıyla onun yerine bölgesel ve kıtasal federasyonların sürdüreceğidir. Bu biçimde federasyonlar, tarihsel olarak yakın bağlara ve ortak mirasa sahip nüfusların bir arada buluşacağı birimler olacak, askeri teknolojiyi ve egemenliği en yüksek seviyeye taşıyacaktır. Avrupa Birliği örneğinde görüldüğü gibi, bu tarz ulusüstü kurumlar aynı zamanda bölgesel kimliğe duyulan ihtiyacı ve bağı artırmaktadır. Avrofiller, Avrupa’nın eski muazzam gücüne sahip olması için bir birlik altında birleşmesi gerektiğini düşünmektedirler (Smith, 1995: 121). Bu sayede Avrupa’nın halkları yarış edilemez bir bolluğa kavuşacaklardır. Birlik günümüzde, medeni ve çağdaş demokrasi normlarına uygun, insan haklarıyla piyasa beklentilerini eşitleyen bir bürokrasiye ve Komisyona sahip, Avrupa Adalet Divanı gibi saygı duyulan bir yargı organını barındırmaktadır. Smith’e göre (1995: 123), Avrupa kıtasında yaşayanlar gün gelecek, kendilerini Avrupalı görecektir ve bu ideal uğruna öleceklerdir. Bununla birlikte, entegrasyon süreci tersine ulusaltı bölgesel ayrılıkçı milliyetçiliklerin ortaya çıkmasını da tetiklemektedir. Belçika’da Vlaams Belang ve İtalya’da Kuzey Ligi örneklerinde olduğu gibi, bu bölgesel ulusçuluklar ülkelerinin bölünmeleri için mücadele etmekte ve kendi bölgelerinin bağımsızlığı için talepte bulunmaktadırlar. İskoç Ulusal Partisi, Katalunya’daki Yönelim ve Birlik Koalisyonu, Milliyetçi Bask Partisi, Flandra’daki Hristiyan Demokrat Parti, merkezi devletlerinin yetkilerinin bölgeler lehine sınırlandırılması için Avrupa federasyonuna sıcak bakmaktadır. Bu sayede parasal olarak merkezi hükümetlerden kopacak ve Brüksel’le doğrudan ilişki kurma fırsatına sahip olacaklardır.

Görüldüğü gibi, modern devletin toplumsal iktidarı ve kültürel nüfuzu, bilgisayarlaşmış bilgi teknolojileri ve küresel kitle iletişim sistemleri aracılığıyla propaganda yapmasına rağmen, kültürel asimilasyonu kısmen başarılı olmuş, aşağıdan gelen bazı taleplerin önünü alamamıştır. Aslında devlet yöneticileri, iletişim araçlarının önemini çok önceden fark etmiş, bunu uzun süre homojenleştirme ve ulusal kimlik inşasında diğer bilgi akışlarını bastırarak kullanmıştır. Ancak küreselleşmenin getirdiği daha yeni ve ileri teknolojiye sahip iletişim araçları, devletin kültürel iktidarını kuvvetlendirirken, öte yandan bastırılmışların, göçmenlerin, ayrımcılığa uğramışların, marjinalize edilmişlerin, ırkçılığa uğramışların taleplerini dillendirme ve yükseltme imkanını da yaratmıştır. Bu değişim, Batılı modern devletin Aydınlanma Dönemi’nden beri hedefi olan organik bütün ve homojen ulusal kimlik yaratma çabalarında bir çatlamayı simgelemektedir. Ayrımcılık, marjinalleştirilme ve ırkçılık ikliminde yaşayan göçmen azınlıklarla günümüzde daha meşru kabul gören yerleşik azınlıklar, ulusal kimliğin homojen ve tekil olmadığını simgelemektedir. Bu tartışma da söz konusu grupların yaşadıkları sorunun, sadece ulusaltı mobilizasyonlara sebep olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda birtakım bölgesel ve küresel kurumların oluşması ve insan hakları normunun uluslararası toplum tarafından benimsenmesi, sorunun müdafaa örgütleri ve küresel ağlar aracılığıyla ulusüstü

alana da çıktığını göstermektedir. Bu nedenle günümüz “ulusal” devletleri ulusüstü, ulusaltı ve her iki alanı da etkileyen bölgesel ulusçuluklar karşısında hem egemenlik hem meşruiyet sorunu yaşamaktadırlar.

Makedonya bağımsızlığını ilan ettikten sonra Hırvatistan’ın anayasasını kopyalamıştı, ancak ulusaltı dinamizmle mücadele edebilmek için Hırvatistan devleti kadar güçlü değildi. Etnik içerikli anayasanın devletin kimliğiyle uyuşmayan toplulukları marjinalize etmesi, daha derin bir egemenlik ve meşruiyet sorunuyla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, diğer Orta ve Doğu Avrupa devletleri gibi Makedon ulus devlet inşası, tam da küreselleşmenin ulusaltı ve ulusüstü aidiyetleri güçlendirdiği ve onlara ivme kazandırdığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Makedon ulus inşasına karşı en fazla direnç, hem ülke içindeki demografik oranının yüksek olması hem sınırında bulunan Kosova’daki Arnavut ulusal mobilizasyonu sebebiyle, doğrudan Makedonya’daki Arnavut topluluklarından ve siyasetçilerinden gelmiştir. Arnavut siyasetçiler, çoğu defa kuzeybatı Makedonya’da toplanmış Arnavutların kaderleriyle ilgili olarak, pek çok kez Belçika örneğine atıfta bulunmuşlardır.

Yugoslavya’nın dağılma sürecinde ortaya çıkan Sırp-Hırvat Savaşı, Bosna-Hersek Savaşı, Kosova ve Makedonya sorunlarına kıtasal bütünlüğünü genişleten ve derinleştiren Avrupa Topluluğu (AT) da dahil olmuştur. Makedonya, ulusal kimlik sorununun çözümü için müzakereleri, siyasi gücü merkezileşen Brüksel’in yönetimine bırakmıştır. Avrupa Topluluğu ve uluslararası tanınma için yapılan müzakerelerde Yunanistan’la ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, Makedon siyasetçiler Arnavutlarla uzlaşma fikrine, Kosova’da etnik tansiyonun yükselmesi ve bu tansiyonun Makedonya’daki Arnavutlara sıçramasına kadar etnokratik yönetim anlayışını sürdürerek direnmiştir. Dördüncü bölümde, tüm bu ulusaltı ve ulusüstü alandaki dinamizm göz önünde bulundurularak, 1991 sonrasında Makedon ulusal kimliğinin inşası, Avrupa kimliğinin benimsenme çabalarıyla eş zamanlı olarak ulusaltı alanda Arnavutlarla, ulusüstü alanda Yunanistan’la yaşanan kimlik sorunlarıyla birlikte değerlendirilmektedir.

1.5. Küreselleşme ve Avrupalılaşma Çağında Ulus Devlet Kimliğinin İnşası

MC’nin ulus devletleşme sürecindeki kurumsallaşması, devam eden büyük dönüşüm süreçleri olan Avrupalılaşma ve küreselleşmeden doğrudan etkilenmiştir. Bağımsızlık ilanı ile beraber eksenine girdiği AT’nin, demokratik yönetim, insan hakları ve azınlık hakları gibi normlarını benimseme tercihiyle, Avrupa ailesinin bir parçası olma sürecine dahil olmuştur. Söz konusu normların “belli bir eşiği aşırıp çağlayarak” (*norm-cascading*) (Sunstein, 1997: 37) küresel hale gelmesi, Balkanlar’da Arnavutların ulusaltı ve ulusötesi mobilizasyonlarını kamçılamıştır. 1990’lı yıllarda uluslararası iklim, Makedonya’nın ülke içindeki heterojenliğinin korunması yönünde olmuş, çokkültürlülük politikaları ve insan hakları söylemleri azınlıkları inşa etmiştir (Cowan ve Brown, 2000: 10). Bu şartlar altında, tüm Balkanlar’da olduğu gibi MC’de de alt kimlikler güçlenmiş ve görünür hale gelmişlerdir. Makedonya’da 1990’lı yıllarda düzenlenen genel seçimlerde, Doğu Avrupa devletleri arasında tek örnek olarak, etnik ulusçu modeli savunanlarla siyasal (*civic*) vatandaşlık modelini savunanlar başa baş gelmişlerdir. Bir azınlık ulusçusu parti, Doğu

Avrupa'nın tek istisnai örneği olarak, koalisyon hükümetinde yer almıştır. Bu durum Makedonya siyasetinde uzlaşıya yol açabilme koşullarını yarattığı gibi, etnik gruplar arasında bir çatışmayı da körükleyebilirdi.

Bu yeni şartlar altında, bağımsızlık sonrası oluşturulan MC Anayasası için iki tercih belirmişti. Birinci olarak, tüm toplulukları kapsayan siyasal teritoryal içerikli bir vatandaşlık yasası yapılabilirdi, ancak bu gerçekleşmemiştir. İkinci olarak, çoğunluğu oluşturan Makedonlara yönelik etnik içerikli bir vatandaşlık yasasıyla diğer topluluklar ulusal kimlikten dışlanabilirdi. Nitekim Hırvatistan Anayasası'nın girizgâh bölümünün örnek alınarak ikinci tercihin yapılması, bağımsızlığının ilk yıllarında Hırvatların Sırlara karşı yaşadığı gibi iç savaşa sebep olmamasına karşın, MC'nin Arnavutların yaşadığı bölgelere nüfuz edememesine yol açmıştır. Bu çalışmada, Makedonya'daki Arnavutların siyasal ve kültürel taleplerinin görmezden gelinmesi, Üsküp yönetiminin fonksiyonelliğini aşındırarak, siyasi istikrarın zayıflamasına yol açtığı kabul edilmektedir. Bu durum aynı zamanda Makedon siyasi elitleri tarafından “güvenlik meselesi” haline getirildiği için siyasi bir çözüm aranmadığı benimsenmekte, öte yandan ülkedeki Arnavutların gözünde dördüncü bölümde incelendiği üzere “otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş” bir Makedon devleti algısı da oluşturulamadığı savunulmaktadır. Bu durumun Arnavut ulusçuluğunun yükselmesine ve Makedonya içinde yeni bir devlet tahayyülünün doğmasına yol açtığı iddia edilmektedir.

Bağımsızlık ilanının hemen ardından MC, varlığını hem AT'ye kabul ettirmeye çalışmış hem BM'ye üye olarak tanınma ve NATO'da üyelik elde etme girişimlerinde bulunmuştur. BM, AGİT ve Paris Sözleşmesi'ne bağlılık gösterileceği; parlamenter demokrasi, piyasa ekonomisi, azınlık haklarını kapsayacak şekilde insan hakları ve sivil özgürlüklere bağlılık ve devletin etnik örgütlenmesinden kaçınılacağı ilan edilmiştir (Mircev, 2001: 207). Buna karşın, Makedonya'dan siyasi olarak ayrılma eğiliminde olan Arnavut ayrılıkçı ulusçuluğuyla, Kosova ve Arnavutlukla aynı siyasi birim altında yaşama hedefine sahip olan Arnavut birleştirmeci ulusçuluğuyla üç bölgeyi aynı Makedon siyasi birimi altında tahayyül eden Makedon birleştirmeci ulusçuluğu, Yugoslavya sonrası Makedonya siyasetinde güç kazanmıştır. Devletin ismi ve bayrağına ilave olarak, anayasasında geçen komşu devletlerde bulunan “yurtdışı Makedonlar” ifadesi sebebiyle devletin uluslararası tanınmasında ve uluslararası kuruluşlara üyeliklerinde Yunan vetosuna takılması, Makedonya Sorunu'nu küreselleştirmiştir. Bu durum hem BM'nin gündemini işgal etmeye başlamış hem Kuzey Amerika ve Avustralya'da bulunan Yunan ve Makedon diaspora gruplarını harekete geçirmiştir. Yunanlar için Yugoslavya'daki Makedonlar, 19. yüzyıldan beri benimsendiği gibi Slavlaşmış Yunanlardı (*Slavophone Greeks*). Buna karşın Makedonya mücadelesi (1904-08), Balkan Savaşları (1912-13) ve Yunan İç Savaşı'ndan (1944-49) sonra günümüzdeki Yunan Makedonyası'ndan göç etmiş kişiler, çokkültürlülük politikalarıyla dünyanın çeşitli kentlerinde Makedon etnisitesi olarak ortaya çıkmıştı. Çalışmanın dördüncü bölümünde, Yunan devleti, ulusu ve diasporasının katılımıyla oluşan “geniş Yunanistan koalisyonu” iddialarının ve itirazlarının, MC devletinin kimliğine yönelik bir tehdit algısı oluşturarak;

“özgün, ayrı ve biricik” Makedonya devleti imajının oluşmasını engellediği savunulmaktadır.

Bu gelişmelerle beraber, Bulgaristan’ın Makedon ulusunu tanımaması sebebiyle Arnavut olmayan Makedonya’yı işgal edebileceği, Arnavutluk’un ise Makedonya ve Kosova’daki Arnavutları dahil edeceği, irredantist eğilimler giderek yaygınlaşmaktaydı. Bulgaristan Devlet Başkanı Zhelyu Zhelev, 30 Ağustos 1991’de Süddeutsche Zeitung’a verdiği röportajda, Makedonya Cumhuriyeti’ni selfdeterminasyon hakkı sebebiyle tanıdıklarını, Makedon ulusunu tanımamalarını ise Komünist Enternasyonel tarafından “üretilmiş” bir ulus olmasına dayandırmıştır (Insider’den aktaran Todorova, 1993, 152). Nitekim Bulgar resmi tezi, Makedon ulusunun ve dilinin varlığını, Sırp, Komintern ve Titocu propagandanın bir neticesi olarak kabul etmektedir (Drezov, 2001: 51). Bu sebeple Bulgaristan’a göre, Makedon halkı aslında Bulgar ulusunun bir parçasıydı. Makedonca Bulgar dilinin bir diyalekti, Makedonya mücadelesini veren kahramanlar aslen Bulgardı. Buraya kadar anlatılanlarla MC’nin bağımsızlığını ilan ettiği dönemde içerdeki Makedon ve Arnavut ulusçuluklarının ve dışardaki devlet ulusçuluklarının bir dış müdahaleyle siyasi parçalanma riski yarattığı, MC’nin Yunanistan’la yaşadığı isim anlaşmazlığı sebebiyle egemen bir devlet olarak tanınmamasının, MC’nin ulus devletleşme sürecini baltaladığı savunulmaktadır. Görüldüğü üzere, 20. yüzyılın başında olduğu gibi aynı yüzyılın sonunda “Makedonya Sorunu” bir kez daha Avrupa ve uluslararası kamuoyunun gündemine gelmiştir.

1.5.1. Küreselleşme ve normların yaşam döngüsü

Topluluklar başka mekanlarda gelişmekte olan fikirlere, pratiklere ve idari biçimlere uyum göstermektedirler. Bu çalışmada da selfdeterminasyon, vatandaşlık ve azınlık hakları gibi normların ortaya çıkışı, yayılması ve küresel bir hale gelmesi dikkate alınmaktadır. Normların belirli yaşam döngüleri vardır ve bu süreçte her bir aşamanın kendine has davranış kalıpları veya mantıkları bulunmaktadır (Finnemore ve Sikkink, 1998: 888). Makedonya’ya yöntem olarak uzun süreçte odaklanıldığı için, söz konusu kavramları kullanırken, farklı dönemlerde farklı anlamlara karşılık geldiği göz önünde bulundurulmaktadır. Öte yandan, rasyonel tercih kavramı üzerine çalışanlar, norma dayanan kararların rasyonaliteden uzak olduğunu öne sürmektedirler. Ancak çalışma boyunca, Finnemore ve Sikkink’in savunduğu (1998: 888) gibi hem rasyonaliteyi hem normatif etkileri içeren “stratejik toplumsal inşa” süreçleri kavramı benimsenmektedir. Yani aktörler, önceliklerini ve kimliklerini yeniden yapılandırıdıkları toplumsal inşa süreçleri için stratejik bir tercih yapmaktadırlar. Bu tercihler doğal olarak belli normları, dahası aktörün kendisine yakın olan normları ön plana çıkarmaktadır. Ancak bu durum, sonuçları itibariyle zaman zaman irrasyonel sonuçlara sebebiyet vermesine karşın, kendi içinde bir normlar bütünü ve rasyonaliteyi barındırmaktadır. MC’nin demokratik bir şekilde seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olan Kiro Gligorov’un selfdeterminasyon hakkına başvurma tercihinde olduğu gibi, dördüncü bölümde incelenen MC Anayasası’ndaki vatandaşlık tanımı da bu normlara ve rasyonaliteye göre düzenlenmiştir.

Normlar, toplumsal ve küresel çapta kabul gören değerler olarak kabul edilirse, norm olmadan önce onları ne kadar aktör kabul etmiş olmalıdır? Bu sorunun cevaplanması için normların yaşam döngüsüne bakılmalıdır. Yükselen bir norm üzerinde aktörlerin önemli miktardaki yoğunluğu veya onu kabulü, normun taşıma noktasını (*tipping point*) oluşturmaktadır. Bu eşik aşıldığında, normlar çağlayarak yayılır ve zamanla diğer aktörler tarafından da içselleştirilmektedirler. İlk başta ulusal bir norm olarak ortaya çıkan kadın hakları, önce ulusal alanda değişim taleplerini ortaya çıkarırken, zamanla uluslararası norm haline gelmekte ve diğer ulusal alanları da değiştirmektedir. Dolayısıyla normların yaşam döngüsü, üç aşamaya ayrılmaktadır. Birinci aşama normun ortaya çıktığı, ikinci aşama normun yaygın bir biçimde kabul edildiği, Cass Sunstein'in deyiimiyle (1997: 37) "normun çağladığı", üçüncü aşama ise normun içselleştirildiği bir dönemdir. İlk iki aşama, kritik yoğunluk olarak da adlandırılan önemli sayılabilecek miktarda devletin normu benimsediği çizgiyle birbirinden ayrılmaktadır. Teorik tartışmalar, bu aşamada normun ihlal edilmesinin aktörlere ne kadar zarar verdiğinin veya kabul edilmesinin kendilerine ne kadar fayda sağladığının değerlendirilmesinin ardından, normun ortaya çıkmasına yoğunlaşırlar. Her aşamadaki değişim, farklı aktörlerle, motivasyonlarla ve mekanizmalarla karakterize edilmektedir (Finnemore ve Sikkink, 1998: 895).

Taşma noktasına kadar ulusal hareketler olmaksızın çok az normatif değişim meydana gelmektedir. Taşma noktasından sonraki ikinci aşamada, ulusal bir baskı olmaksızın daha fazla ülke normu benimsemeye başlamaktadır. Yayılma süreci, norm değişikliğine yönelik ulusal siyasetten ziyade uluslararası ve ulusötesi norm etkileriyle başlamaktadır. Aktif uluslararası "sosyalleşme" süreci başarılı olduğunda, normu kıran aktörler artık normu takip eden aktörler haline gelmektedir. Devletlere ilave olarak, norm girişimci ağları ve uluslararası örgütler, hedefteki aktörlerin yeni politikalara ve kanunlara uyum sağlaması, sözleşmeleri imzalaması ve uluslararası standartlara rıza göstermeleri için baskı yaparak, sosyalleşmenin diğer ajanları olmaktadır. Bu aşamada devletlerin ana motivasyonu, uluslararası toplumun birer üyesi olmalarıdır. Bu üyelik, çevre baskısından kaynaklı olarak uluslararası meşruiyetle, yerindellikle ve itibarla ilgilidir. Bunlar yitirildiğinde devletler haydut devlet yakıştırmalarıyla, itibar, güven ve kredi kaybıyla karşılaşmaktadır. Bu noktada Finnemore ve Sikkink (1998: 903), devletlerin uluslararası meşruiyeti ciddiye aldıklarını savunmaktadırlar. Bu bağlamda, Robert Axelrod'a göre (1986: 1105) etrafımızdakilerin eylemlerine uyum sağlamamız, bir grubun parçası olmamıza yönelik psikolojik ihtiyacımızı karşılamaktadır. Meşruiyetle ve yerindellikle ilgili olan itibar kavramı ise devletlerin normları bazı zamanlar takip ettiklerini göstermektedir, çünkü devletler diğerlerinin kendisi hakkında iyi düşünmesini istemektedirler (Finnemore ve Sikkink, 1998: 903). Finnemore ve Sikkink bu bağlamda, devletlerin liberalizmle ilişkilendirilen normları takip ettiklerini, çünkü liberal devletler arasında anılmanın gurur verici olduğunu savunmaktadır (1998: 904). Bu sebeple, bazı devlet liderleri, insan haklarını ihlal ediyor imajından kurtulmak için muazzam politika değişikliklerine gidebilirler.

19. yüzyıldan beri, yani Robertson'un ifadesiyle (1992: 59) küreselleşmenin sıçrama yaptığı önemli dönemden beri, vatandaşlık (*citizenship*) ve milliyet (*nationhood*), "ulus"

kavramının manasını biçimlendiren söylemsel formasyonları oluşturmaktadır (Roudemetof, 2001: 8)²⁹. Fransız tipi, farklılıkları üniter devlet çatısı altında eriten, Eugen Weber'in ifadesiyle (1976) köylüleri Fransızlara dönüştüren, vatandaşlık esasına uygun siyasi (civic) model mi, yoksa kan bağı ve ortak tarih anlatısına dayalı Alman etnik modeli mi MC'nin vatandaşlık normunun belirlenmesinde belirleyici olmuştur? Bu modeller, doğal olarak 19. yüzyıl vatandaşlık rejimlerini yansıtırken, günümüze değin bu ülkelerdeki vatandaşlık esasları ve uygulamaları farklılaşmış, hatta pek çok yerde bu iki modelin iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan "anayasal ulusçuluklar" (Hayden, 1992) egemenliğin bu iki biçiminin birleştirilmesi gayreti içinde olmuştur: Uzun süreye dayalı sivil teritoryal egemenlikle çoğunluk egemenliği, yani dil, din ve kana dayalı etnik ulusal egemenlik bu modelde kaynaştırılmıştır.

1.5.2 Avrupalılaşma ekseninde devlet kimliği

Avrupalılaşma kavramı, sosyal bilimlerde yer alan çalışmalarda oldukça farklı anlamlarda ve alanlarda kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise Avrupalılaşma daha ziyade ulusal siyasetle ilişkisi ve ona etkisi bağlamında dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, ulusal siyasetin yapılandırılma sürecinde fikirlerin, çıkarların ve davranışların içinde nasıl belirginlik kazandığı incelenmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde MC'nin vatandaşlık, milliyet ve etnisite politikaları incelenirken, bu kavramdan faydalanılmaktadır. Avrupalılaşma, Featherstone'un belirttiği üzere (2003: 3), küreselleşme gibi siyasette ve toplumdaki değişimlerin daha iyi anlaşılması için kullanışlı bir kavram olabilir. Dolayısıyla Avrupalılaşma sadece Avrupa bölgesel entegrasyonu ile aynı anlama gelmemektedir. Kavram sosyal bilimlerde tarihten kültüre, siyasetten iktisada değin geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Öte yandan, Avrupalılaşma bir yapısal değişim sürecidir. Bu süreç aktörleri, kurumları, fikirleri ve çıkarları açıkça etkilemektedir. Yapı bağlamında Avrupalılaşma, benzer kurumsallaşmış davranış biçimleri gösterme eğilimidir. Aktör bağlamında ise, Avrupa Birliği'nin Brüksel'den üretilen politikalarına verilen cevaplardır. Mekansal bağlamda, mevcut üyelere aday ülkelere Avrupa kıtası boyunca yayılmaktadır.

Featherstone (2003: 6-12), Avrupalılaşma üzerine yapılan yazınlarda dört farklı tipoloji görmektedir: 1) Tarihsel bir fenomen olarak Avrupalılaşma, 2) Sınır ötesi kültürel yayılma, 3) Kurumsal adaptasyon, 4) Politikaların ve karar süreçlerinin uyumlaştırılması. Birinci tipoloji olan tarihsel bir fenomen olarak Avrupalılaşma, tarihçiler tarafından emperyal kontrol, kurumsal örgütlenme ve pratikler, toplumsal ve kültürel inançlar, değerler ve davranışlar bağlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda eski sömürge imparatorlukları olan Britanya, Fransa, İspanya ve Portekiz tarafından medeniyetle ilişkilendirilerek, Avrupa normlarının ve alışkanlıklarının yayılmasını betimlemek için kullanılmıştır. İkinci olarak, Avrupa'yı hangi öğelerin oluşturduğu ve kimlerin Avrupalı

²⁹ Robertson'a göre (1992: 59) küreselleşmenin sıçrama yaptığı dönem 1870'lerden 1920'li yılların ortasına kadardır. Bu dönemde 'makbul' ulusal toplumun 'doğru iskeletinin' küresel kavramlarının yaygınlaşması, ulusal ve kişisel kimliklere dair fikirlerin tematikleşmesi ve insanlığa dair fikirlerin uluslararası olarak resmileşmesi ve uygulamaya konulması gerçekleşmiştir.

olduğuna ilişkin tarihsel olarak sosyal kimliklerin ve çıkarların ayrışması biçiminde kullanılmıştır. Üçüncü olarak, modern dönemde Avrupalılaşma Batı Avrupa değerlerine ve pratiklerine uyum sağlama olarak da anlaşılmıştır. İkinci tipoloji olan, sınır ötesi kültürel yayılma kategorisi, Avrupalılaşmayı giderek ulusötecilik bağlamında belli bir tip kültürel norm, fikir, kimlik ve davranış biçiminin Avrupa içinde yayılması olarak görmektedir. Örneğin, insanların futbola ilgi duyması Avrupalılaşmanın sınır ötesine yayılması olarak görülebilir. Üçüncü tipoloji olan kurumsal adaptasyon ise Avrupa Birliği üyeliğinden kaynaklanan baskılar sonucunda gerçekteşen ulusal adaptasyonlardır. Bu alanda, metodoloji başlığında da kısmen değinilen dört türde kurumsalcılık çalışması bulunmaktadır: Tarihsel, rasyonel tercih, sosyolojik ve söylemsel kurumsalcılık. Tarihsel kurumsalcı çalışmalar, kısa dönemde ulusal kurumların ya da AB kurumlarının aktörlerin tercihleri üzerindeki müdahaleci etkileriyle; uzun dönemde politikalarda ve kurumlarda özgün kalkınma yolları aramaktadır. Rasyonel tercih kurumsalcılığı ise pazarlık ilişkileri içerisinde iktidarın yeniden yapılanmasıyla ilgilidir. Hükümetler AB yükümlölüklerine bağlı olmayı stratejik bir avantaj olarak görebilirler (Moravcsik, 1994: 5). Yine ulusal aktörler, AB yükümlölüklerine bağlı olmayı, ülkede reformlar gerçekteştirip rakipleri üzerinde avantaj sağlamak için de isteyebilirler (Dyson ve Featherstone, 1996). 1991 tarihli MC Anayasası'nda azınlıklara pozitif bir şekilde yer verilmesi tercihiyle AB'nin övgüsü alınıp, anayasaya yönelik eleştirilerin önüne geçilirken, 1974 Anayasası'na göre kurucu unsur olan azınlıklar bu ünvanlarını yitirmişlerdir. Sosyolojik kurumsalcılık, aktörlerin değerleri ve normlarıyla ilgiliyken, söylemsel kurumsalcılık daha ziyade anlatılara odaklanarak bir model aramaktadır. Dördüncü tipoloji olan politikalardan ve karar süreçlerinin uyumlaştırılması ise daha ziyade AB üyeliğinin kamu politikalarına etkileriyle ilgilidir. Örneğin, Thomas Lawton (1999) Avrupa havayolu politikasının gelişmesini incelemiştir. Tabii ki burada egemenliğin AB düzeyine aktarılması durumu da söz konusudur. Ancak Lawton'a göre her ne kadar egemenliğin *de jure* olarak AB'ye aktarılması gerçekteşmişse de *de facto* olarak havayolu politikalarını ulusal devletler yürütmektedirler.

Featherstone'un üçüncü tipolojisiindeki kurumsal adaptasyon kategorisi üzerinden vatandaşlık ve milliyet modellerinin ayrımı vasıtasıyla araştırılmak istenen, söylemlerin toplumsal olarak kapsayıcı mı yoksa dışlayıcı mı olduğunun izini sürebilmektir. Çünkü bu söylemler, kurulumlar ya da eylemcinin formasyonu, onun sadece fikrini ve mantalitesini yansıtmamaktadır. Bu söylemler aynı zamanda insan eylemliliğine yön veren kuralları da göstermektedir. Bu sebeple, çalışma boyunca yer verilen söylemler aracılığıyla bu kurallar tespit edilmektedir. Çünkü belirli bir siyasi tarihsel konjonktür içinde yapılan söylemler de politika yapımı hakkında ipuçları vermektedirler. Vatandaşlık söylemi içinde, bir ulus üyesinin bir vatandaş olarak siyasi komüniteye karşı haklarını ve ödevlerini içermektedir. Milliyet söyleminde ise ulus, bir etnik gruba ya da cemaate soykütüksel ve kültürel bağlarla bir varlık olarak inşa edilmektedir (Roudometof, 2001: 9). Yugoslavya'da devlet sosyalizmi devlet şovenizmine dönüşürken, sınıf düşmanı kullanımı ise etnik ulusa düşman olan hainler olarak değişmekteydi (Hayden, 1992: 665). Böylece, sınıf yerine milliyet söylemi içerisinde gerçekteşen siyasi merkezileşme ve devlet inşası süreci, azınlık grupların marjinalleşmesini beraberinde getirmektedir.

Makedonya'nın siyasi seçkinleri kan dökümünden kaçınmak ve Avrupa'yla entegrasyondan faydalanmak için, ulusal kimliğin bu yolda nasıl inşa edilebileceğine yönelik düşünmeye oldukça vakit ayırmıştır (Rae, 2003: 273). Kullandıkları retoriklerle ve söylemsel inşalarla ulusal kimliği yeniden üretmişlerdir. Bu retorikler aracılığıyla toplumu bir araya getirmeye dönük olarak ikna etmeleri mümkündür. Ama bu ulus söylemi, neticede bir kurumsallaşmaya evrilemeyip, ülke içi çatışmaya yol açmıştır.

Devlet kurma süreci, eş zamanlı olarak birbirine bağlı bir siyasal topluluğun kurulmasıyla gerçekleşmekte, bu durum modern dünya tarihinde çoğunlukla devlet elitlerinin toplumu homojenleştirme stratejileriyle beraber ilerlemektedir. Yugoslavya'dan ayrılan devletlerin bir kısmında özellikle Hırvatistan ve Bosna-Hersek'te bu çabalar görülmüştür. Hatta tarihsel Makedonya'da da zorla, göçle ve devlet destekli politikalar aracılığıyla homojenleştirme uygulanmıştır. Ancak, Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılma sürecinde dışarıyla çatışma olmadığı gibi içerde de böyle ciddi bir homojenleştirme çabasına girişil(e)memiştir. Bunda doğrudan devletin Avrupa'yla entegrasyon isteğiyle beraber çoğulcu bir demokrasi olarak yükselen sosyal kimliği merkezi bir rol oynamıştır (Rae, 2003: 11).

Alexander Wendt'in, devlet kimliği anlamına gelen, devletler arası topluluğun kültürünü belirleyen üç anarşi yapısı bulunmaktadır: düşman, rakip ve dost (1999: 246-312). Bu üç anarşi yapısını, Martin Wight ve İngiliz Okulu'nun diline uyarlamıştır: Hobbesçu, Lockeçu ve Kantiyan. Bunlardan birincisi olan (Thomas) Hobbesçu kültür “düşmanlar” üzerine kuruludur. İkincisi “rakipler” üzerine kurulu olan (John) Lockeçu kültür, uygulamasının Westfalya sistemi egemen devletleri olduğu rakipler üzerine kuruludur. Üçüncüsü ise “dostlar” üzerine kurulu (Immanuel) Kantiyen kültürdür. Çalışma bağlamında ilgilenilen üçüncü kültür tipinde, bir devlet “dostlar” çerçevesinde kolektif bir kimlik geliştirdiğinde, diğer dostlarının refahı ve güvenliğiyle özdeşleşmeye başlamaktadır. Tam da bu devlet kimliklerine örnekler; “liberal demokrasi” ve “Avrupa Birliği üyesi ülke” gibi kullanımlardır. Makedonya'nın bağımsız egemen bir devlet olarak ortaya çıktığı dönem, Avrupa'da önemli değişimlerin meydana geldiği, Topluluktan (AT) Birliğe (AB) yol katedilen bir evrede gerçekleşmiştir. Uluslararası tanınma ve koruma hedefleriyle AT, BM ve NATO'ya üyeliği, küçük bir devlet olması, askeri açıdan güçsüz olması, ekonomik gelişmemişliği gibi sebeplerle Makedonya'nın Avrupalılaşma sürecinde Kantiyen kültüre adapte olmaya çalıştığı dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla Wendt kimliğin devletin çıkarlarını şekillendirdiğini, neticede bunun da devletin davranışına rehberlik ettiğini benimsemektedir. Ocak 1991'de AT, Yugoslavya'dan ayrılan devletlerin tanınma şartlarını; anayasalarında insan hakları ve etnik azınlıklarla ilgili düzenlemelerin bulunması, buna karşın teritoryal iddialarda bulunmaması şeklinde düzenlemiştir. MC'nin Avrupalılaşma sürecinde yapılan ilk anayasası, etnik Makedon üstünlüğüne dayalı olmasına rağmen, etnik azınlıklarla ilgili beklentileri karşılamaya çalışmıştır. Devlet Başkanı Kiro Gligorov, 20 Aralık 1991'de anayasa ilan edilirken mecliste yaptığı konuşmada etnisitelerarası ilişkilere değinmekteydi:

“Zorla ve kısıtlamalarla, başkalarının haklarından korkarak hiçbir şey çözülemez. Etnisitelerarası ilişkilerde Avrupalı görüşlere dayalı geniş bir görüşe ihtiyaç duyulmaktadır. Etnisitelerarası

ilişkiler için anlayış, hassasiyet ve sürekli ilgi; barışımız, gelecekteki ekonomik ve toplumsal büyümemiz ve herşeyin ötesinde Cumhuriyetimizin güvenliği için büyük bir önem taşımaktadır.” (Caca, 2001: 154)

Dördüncü bölümde, MC'nin kurulduğu ilk on yılında Avrupalılaşma ve küreselleşme süreçlerinin, Yugoslavya sonrası dönemde inşa edilen Makedon kimliğinin hegemonyasını bastırdığı, bunun karşısında yerel milliyetçilikleri, özellikle Makedonyalı Arnavut milliyetçiliğini tetiklediği ve güçlendirdiği savunulmaktadır. Yeni kurulan bir devletin ulusunu inşa etme süreci, Yugoslavya sonrası dönemde Doğu Avrupa milliyetçiliklerinin bir karakteristiği olarak dışlayıcı ve etnik bir karakter alırken, söz konusu makro dönüşümler, Makedon devlet ulusçuluğunu doğrudan etkilemiş, ulusaltı alanda mikro milliyetçiliğin güçlenmesine yol açmıştır. Ancak, 2001 çatışmaları sonrasında mikro milliyetçi taleplerin uygun görülmesi ve yasalaştırılmasına rağmen, küreselleşmenin ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleriyle negatif bir imaja dönüşmesi, 2007 ekonomik kriziyle etkisini kaybetmeye başlaması, Makedon ulusçuluğunun yeniden canlanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde küreselleşme zayıflarken, Avrupalılaşma sürecinin rutinini koruyarak devam etmesi, azınlık ulusçuluklarının hayatta kalmasını sağlamıştır.

1.5.3. Devlet imajları ve pratikleri yaklaşımı

Joel Migdal'in (2004) toplum içinde devlet (*state-in-society*) yaklaşımı, Max Weber'in klasik devlet tanımından faydalanarak yola çıkmakta, ancak ondan önemli derecede farklılaşmaktadır.³⁰ Devlet, Migdal tarafından en yalın haliyle, “iktidar alanı” (*field of power*) olarak tanımlanmaktadır (2004: 15-16). Weber'in tanımında olduğu gibi onun anlayışında devlet, şiddeti kullanma ve şiddetin tehdit oluşturma tekeline sahiptir. Öte yandan Migdal'e göre devlet, imajlar (*images*) ve fiili pratiklerle (*practices*) şekillenmektedir (2004: 16). Söz konusu imaj, devletin bir toprak parçası üzerinde tutarlı veya uyumlu (*coherent*) ve kontrolünde bir idareye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Belirli bir imajı yansıtan tutarlı kontrollü idare, aynı zamanda o toprakta yaşayan insanların temsilini de ifade etmektedir. Bu analize göre, mevcut devletlerin iki temel bileşeni bulunmaktadır: İmaj ve pratikler. Migdal'in bu kavramsallaştırmasında Akhil Gupta'nın devlet üzerine yapmış olduğu bir etnografik çalışmasından faydalandığı görülmektedir.³¹ Gupta bu etnografisinde, gündelik pratiklere ve söylemsel inşalara odaklanmıştır. Migdal'in çalışmasında imaj ve pratikler, birbirini besleyici, üst üste gelişti ya da zıtlıkları ve hatta karşılıklı olarak yıkıcı olmaları gibi özelliklere sahiptirler. Toplumsal olarak inşası, 15.- 17. yüzyıllar arasındaki Batı Avrupa'ya dayanan modern devlet imajı, günümüzde tüm küreyi kapsayan bir siyaset biçimi haline gelmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde faydalanan, Migdal'in devlet imajları ve pratikleri çalışmasının, daha anlaşılır hale gelmesi için ilerleyen kısımda devlet teorileri literatüründeki yerinden bahsedilecektir.

³⁰ Bk. Joel S. Migdal, **State in Society: Studying How States and Societies Transform and Consitute One Another**, Cambridge University Press, 2004 [2001].

³¹ Bk. Akhil Gupta, “Blurred Boundaries: The Discourse of Corruption, the Culture of Politics, and the Imagined State, **American Ethnologist**, No: 22 (Mayıs 1995), s. 375-402.

Max Weber ve Otto Hintze gibi Alman bilginlerin, 1910'lu yıllarda devlete gösterdiği ilgi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1960'lı yıllarda tekrar canlanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilimlerde modernleşme çalışmalarının, Keynesçi devrimle beraber ortaya çıkan ulusal makro ekonomik yönetimin ve bağımsızlıklarını kazanan eski sömürgelerde yeni ulusların ortaya çıkması, devlete yönelik araştırmaları tetiklemiştir (Skocpol, 1985: 6). Bu yıllarda Amerikan sosyal bilimlerinde çoğulculuk okulu (*pluralist school*) içerisinde David Easton'un "siyasal sistem" kavramsallaştırması, yarışan çıkarlara ve statü gruplarına odaklanarak toplum merkezli bir analiz yapması, devleti ve kurumlarını gözden kaçırmaya yol açmıştır. Bu dönemde, çoğulculuk okulu ve yapısal işlevselciler, devlet kavramının kullanımına mesafeli yaklaşmış, yerine "siyasal sistem" kavramını önermişlerdir (Mitchell, 1991: 80). Kıta Avrupası sosyal bilim çalışmalarında, 1960'ların ortalarından itibaren, analiz birimi olarak "kapitalist devleti" seçen Neo-Marksist Okul isminden söz ettirmeye başlamıştır. Bu okul, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde devletlerin rolü, gelişmiş endüstriyel kapitalist demokrasilerde devletlerin sosyoekonomik alana dâhil olması ve kapitalist dünya ekonomisine dahil bağımlı ülkelerde devletin doğası ve rolleri üzerine analiz yapmıştır (Skocpol, 1985: 5)³². 1970'li yıllarda Nicos Poulantzas ve Ralph Miliband tartışmasıyla beraber sosyal bilimlerdeki Marksist perspektif, devletin doğası üzerine olan literatürü şekillendirmiştir. Devleti, otonomi sahibi farklı bir varlık şeklinde, yani toplumdan ayrı olarak gören bu yaklaşımlar, devleti her şeyin üstünde değerlendirerek, ona üstün ve ideolojik bir görev atfetmekteydiler. Bu çalışmaların ardından sosyal bilimlerde, devletlerin toplumu şekillendiren kurumsal yapılar olduğu, yaygın olarak kabul görmeye başlamıştır (Skocpol, 1985: 6).

Bu tartışmayı izleyen 1980'li yıllarda, Theda Skocpol, Peter Evans ve Dietrich Rueschemeyer'in editörlüğünü yaptığı "Devleti Geri Getirmek" kitabı, sosyal bilimlerde devlet kavramına yeniden önem atfedilmesi gerektiğini ilan etmiştir.³³ 1980'lerde etkili olan neodevletçi yaklaşımlarda devlet, 1970'lerin aksine sosyal grupların ele geçirip yönettiği bir alan olarak değil, kapasiteleri ve rasyonalitesi olan bir aktör olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan, önceki çalışmaların devamı biçiminde, devletin topluma karşı bir otonomisi olduğu kabul görmeye devam etmiştir. Theda Skocpol söz konusu kitaptaki makalesinde, devletlerin otonomisini ve kapasitesini tartışmaya açmıştır (1985: 3-37). Skocpol devleti, aktör, otonom, rasyonaliteye sahip, hedeflerini başarmaya odaklı, belirli kapasitesi olan ve sosyoekonomik düzenle ilgilenen bir varlık olarak değerlendirmektedir. Devletin rasyonalitesi konusunda, sivil bürokratların, kapitalistlerin kısa dönemli ve kâr amaçlı taleplerini aşarak, bütüncül ve uzun dönemli stratejiler yapmaya ehil olduklarını savunmaktadır. Aynı literatür içerisine katkıda bulunduğu çalışmalarıyla bilinen Alfred Stepan, 1973 ve 1978'de yayımlanan çalışmalarında, Latin Amerika'dan faydalandığı iki örnek (Brezilya ve Peru) aracılığıyla, devlet kurumları içinde stratejik bir biçimde yer tutan, örgütsel güce sahip ve ideolojik bir amaç

³² Ralph Miliband (1969), Nicos Poulantzas (1973), Perry Anderson (1974), Claus Offe (1974), Immanuel Wallerstein (1974, 1980) bu çalışmalar arasındadır.

³³ Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer, and Theda Skocpol, **Bringing the State Back In**, New York: Cambridge University Press, 1985.

duygusuyla bir araya gelmiş memurlar kadrosunun, siyasal düzeni korumak için devlet müdahalesini kullanması ve bu kadronun ulusal ekonomik kalkınmayı sağladığı argümanını savunmaktadır (Skocpol, 1985: 9-10).

Hugh Heclo, 1974'te yayımladığı İsveç ve Britanya'yı karşılaştıran makalesinde, sivil bürokratların sorun çözmelerinde ve yeni politika alternatifleri sunmalarında, devletin özerkliğini tartışmaktadır (Skocpol, 1985: 11). Ellen Kay Trimberger'in 1978'te yayımlanan çalışması, var olan hâkim sınıfı yıkmak için devleti kullanan ve ulusal ekonomik kalkınmaya yeni bir yön veren "dinamik özerk bürokratları" konu edinmektedir (Skocpol, 1985: 10). Stephen Krasner, 1978'deki çalışmasında, ABD dış politikasında güçlü korporasyonların varlığını ortaya çıkarırken, Skocpol ve Finegold 1982'deki çalışmalarında, Amerikan tarım politikasında bir tarım lobisi grubunun güçlenmesini saptamaktadır (Skocpol, 1985: 14). Böylece, devletin sivil toplum karşısında bir otonomisinin bulunduğu öne sürülmekte, ancak bu otonomisinin bazı gruplar lehine kullanılabileceği ortaya çıkarılmaktadır. Eric A. Nordlinger'in 1988 yılında yayımlanan çalışmasında, devletin doğası, öznel bir birim olarak bireysel tercihleri, düşünceleri ve kararları içerdiği görülmektedir (Mitchell, 1991: 83). Bu çalışmada, devlet yalnızca toplumdan ayrı görülmez, aynı zamanda "ulusal çıkara" göre hareket eden bir şeye dönüşür (Mitchell, 1991: 84). Bu yüzden devlet, siyasal ve ekonomik düzenin sürdürülmesi için uzun dönemli ve iyi planlanmış politikaları hazırlamaktadır (Nordlinger'den aktaran Mitchell, 1991: 84). Bu dönemde devlet merkezli bir diğer çalışma Michael Mann tarafından yapılmıştır³⁴. "Devletin Otonom İktidarı" isimli makalesinde Mann, marksist, liberal ve işlevci devlet kuramlarının devletin otonom iktidarını inkâr etmelerini eleştirmektedir (Mann, 1988, 110). Ona göre devletin, onu merkezi yapan "despotik" ve teritoryal yapan "altyapısal" olmak üzere iki türde gücü bulunmaktadır. Mann, Skocpol'a yakın bir biçimde, devleti bir arena ve mekân olarak tanımlar. Bu sebeple ona göre, devlet asıl güç kaynağını otonomisinden almaktadır (1988: 112).

1990'ların başında Michel Foucault'dan yararlanan Timothy Mitchell (1991: 88), devleti karar verici bir aktör olarak kişiselleştiren çalışmalara karşı çıkmış, devleti toplumdan ayırmış gibi inşa eden devlet imajlarını yapısöküme (*deconstruction*) uğratmıştır.³⁵ Mitchell (1991: 86), Skocpol'ün getirdiği yaklaşımları eleştirerek, aksine onun da iradeci ve ideolojik açıklamalar yaptığını ve devlet toplum ayrımında öznelliğe yer verdiğini belirtmektedir. Mitchell'in siyasal sistem ve neodevletçi çalışmalara alternatif olarak önerdiği üçüncü yaklaşım, devletin muğlaklığı sorunuyla ilgilenmekte ve son dönemde "disiplin" gibi mikrofiziksel iktidar biçimleri üzerine yapılan çalışmalardan faydalanmaktadır. Philip Abrams'ın 1977'de yazdığı, ancak 1988'de yayımlanan çalışması, devletin şeyleştirilmesi (*reification*) ve mistifikasyonu (*mystification*)

³⁴ Michael Mann, **The Sources of Social Power: A History of Power from the Beginnings to 1760 AD**, Cambridge: Cambridge University Press, Cilt: 1, 1986; **A History of Power in Industrial Societies**, Cilt: 2, 1987.

³⁵ Timothy Mitchell, "The Limits of the State: Beyond Statist Approaches and Their Critics", **American Political Science Review** 85, No:1, 1991, s. 77-94.

pratiklerine odaklanarak yeni literatürü güçlendirmiştir.³⁶ Bu yaklaşıma göre, devlet toplum ayrımı, daha karmaşık iktidar ilişkilerinin bir özelliği olarak, içsel bir biçimde kurulmuştur. Devletin toplum dışında duran ayrı bir varlık gibi görünmesinde, ordu ve bürokrasi gibi modern tekniklerin etkili olduğunu benimsemektedir. Toplumsal süreçlere ilişkin içsel yönetim ve kontrol metotları, bu toplumsal süreçlere dışsal olan bir devlet yapısı efekti³⁷ yaratmıştır. Mitchell bu ana tezi doğrultusunda, çalışmasında devlet toplum arasında belli bir çizgi belirlemekten ziyade devletle toplum arasındaki bu ayrımın nasıl üretildiğini incelemektedir. Çalışmasının “Aramco Örneği” başlıklı alt bölümünde, Aramco vakasından yola çıkarak, devlet toplum sınırının oldukça geçirgen olduğu sonucuna varmaktadır (Mitchell, 1991: 89). Böylece, algılar düzleminde devletin “hayalet gibi tesir” (*ghost-like effect*) oluşunun nasıl üretildiğini ve devletin otonom görünüşünün modern toplumla bağlantısının ne olduğunu sorgulamaktadır (Mitchell, 1991: 91). Foucault’nun “disiplin” kavramı üzerinden, modern toplumsal düzenin devamlılığını üreten “yeni iktidar teknikleri”ni dikkate alarak, devletin toplumdan ayrı olduğu algısını yaratan “yapısal efekt” incelemiştir. Bu yeni geliştirilmiş yapısal efekt, ulus devlete aşkınlık atfederek, disipline edilmiş modern bireyin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Philip Abrams’ın çalışmasında “efekt” kavramının yerini “illüzyon” kavramı almaktadır. Ona göre, devlet fikrinin kendisi ideolojiktir, yani iktidardaki sınıfın çıkarlarının maskelenmesini ve bu çıkarların genelin çıkarlarıymış gibi gösterilmesini sağlamaktadır (Abrams, 1988: 71). Bu sebeple, yeni çalışmalarda metot olarak devletin “tersine mistifikasyon” (*demystification*) edilmesini önermektedir. İllüzyon olarak gördüğü devlet kelimesinin yerine, “organize itaat” (*organized subjection*) kavramının kullanılmasını desteklemektedir (Abrams, 1988, 63). Bu devlet literatürü incelemesiyle, 1991 sonrası Makedon devlet ulusçuluğunun anlaşılmasında kullanılan Joel Migdal’ın devlet imajları ve pratikleri yaklaşımının ortaya çıkışını daha anlaşılır hale getirmesi beklenmektedir. Migdal, çalışmasından önce kulanılmaya başlayan yapısöküm metodundan etkilenirken, aynı zamanda 1980’lerde etkili olan neodevletçi yazınlardan ayrılarak, çalışmasını “toplum içinde devlet” olarak adlandırmıştır. Migdal’ın yaklaşımı, devleti şeyleştirme hatasına düşmeden, devletin toplum tarafından nasıl algılandığını anlamanın yöntemini sağlamaktadır.

Migdal devleti tanımlamak için, sistem teorisi ekolünden Edward Shils’in (1961) “merkezi” tarif ederken yararlandığı imaj kavramından faydalandığını itiraf etmektedir. Migdal’ın bu tercihi, sosyal bilimin önce üretilene eleştirel yaklaşmasına rağmen, birikerek ilerlediğinin başarılı bir temsilidir. Shils’in imaj kavramı, toplumun dominant ve tek merkezi olan yerini simgelemektedir. Devlet imajı, dominant, entegre olmuş ve otonom bir yapıdadır. Verili toprak parçasında temsilcilikleri aracılığıyla doğrudan kontrole sahiptir ve tam bir kural koyucudur (Migdal, 2004: 16). Shils’in kullanımından farklı olarak Migdal’ın imaj kavramı, içeriye ve dışarıya yönelik üretilen algıyı çağrıştırmaktadır. Algı (*perception*) büyük ölçüde “otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş”

³⁶ Philip Abrams, “Notes on the Difficulty of Studying the State,” *Journal of Historical Sociology*, No:1, 1988, 58-89.

³⁷ Effect kavramı yerine kullanılmaktadır. Türkçe’de bu kelimenin tam karşılığı olan etki, tesir ve izlenim kavramlarından ziyade efekt kavramı kullanılınca yazarın anlatmak istediği daha net anlaşılmaktadır.

tek bir varlığa işaret etmektedir. 1991 sonrasında içeriye ve dışarıya karşı yaşanan meşruiyet krizleri olarak tarif edilen Yeni Makedonya Sorunu, dördüncü bölümde, Migdal'ın bu yaklaşımı üzerinden, otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş Slav Makedon devlet algısının kurulamaması sorunu kapsamında incelenmektedir.

Migdal'ın algı kavramı aynı zamanda iki tip sınır inşa etmektedir: Birincisi, teritoryal sınırlar, ikincisi toplumsal sınırlar. Farklı devletlerin kontrol mekanlarını ayıran teritoryal sınırlar imajı, seyyahların ve ihracatçıların pratikte hissettiği, okul kitaplarındaki haritalarda olduğu gibi dünyanın coğrafi sınırlarla yapılandırıldığını göstermektedir. Montevideo Sözleşmesi'nde kabul edildiği üzere toprak (*territory*), devletin temel karakteristiklerinden biridir. Migdal'ın teritoryel sınır bahsinde temsil kavramı öne çıkmaktadır (2004: 17). Devlet nüfusun tıpkı bir avatarı gibi, yani insan bedeninin bir imajda sergilenmesi bağlamında hareket ederek, onu Birleşmiş Milletler oylamalarında, devletler arası diplomaside ve diğer günlük mekanlarda temsil etmektedir. Bu temsille beraber devletin kontrolünün sınırları ve iletişim halinde olan insanların sınırları, söz konusu koordinatları belli teritoryel sınırlar içerisinde resmedilmektedir. Toplumsal sınır kavramı ise kamu ve özel arasındaki hukuksal ayrıma işaret etmektedir. Toplumsal sınır, bürokratik devleti diğer özel aktörlerden ve toplumsal güçlerden ayırmaktadır. Devletin diğer aktörlerden ayrılmasıyla, daha ziyade resmedildiği teritoryel sınırlara alternatif olarak, diğer aktörlerin aktif olduğu toplumsal sınırların varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda devlet, devletdışı aktörlerin olduğu alandan ayrılırken, algısal olarak 'ortak çıkarların' birleştiği bir alan şeklinde, bu toplumsal sınırların üzerine yükselmektedir.

Bu yoğun teorik anlatının arasına konuya dair birkaç fikir eklenmesi ve teorinin ulusal mobilizasyonlarla ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Bideleux ve Jeffries'e göre (2007: 14) Balkan siyasetinde insanların çoğunluğu, oldukça sınırlı ve çoğunlukla pasif bir role sahiptirler. Ancak bu durum söz konusu Makedonya ismine geldiğinde hem Kuzey Makedonya halkı hem Yunanistan halkı bir anda hızlı bir şekilde mobilize olabilmekte, kırsaldan kent merkezlerine ve başkentlere toplanıp, büyük protestolar düzenleyebilmektedir. Yunanistan'da bu protestolardan ilki, Makedonya'nın Yugoslavya'dan bağımsızlığını aldığı 1991 yılında, sonuncusu ise isim müzakereleri sırasında 2018 yılında gerçekleşmiştir. Yunanistan'daki ilk ve son eylemde kullanılan protesto içerikleri birbirlerine oldukça benzemektedir (Vamvakovski, 2018: 11). Üstelik sağ-sol, milliyetçi-sosyal demokrat, aşırı sağcı-sanatçı demeden toplumun tüm kesimleri bu eylemlerde buluşmaktadırlar. Siyasetçilerin konuşma edimleriyle (*speech act*), bu konuları siyasetdışlaştırıp (*depoliticization*) güvenlik alanına taşıyarak güvenlikleştirmeleri (*securitization*), eylemlerin ulusal boyuta ulaşmasını sağlamaktadır. Bu ulusal mobilizasyonu en iyi açıklayan teorinin, bu çalışmada devletin zihinlerde bir imaj/imge/görüntü (*image*) olarak kurgulanmasından kaynaklandığı kabul edilmektedir. Bu vakaya uygulamak gerekirse, Yunan siyasetçilerinin söylemlerine yansıyan irredantizm korkusundan ziyade, tahayyüllerdeki Yunanistan imgesinin bozulması, zihinlerindeki 'devlet algısı bozulan' kitleleri sokağa dökmetedir. Makedonya'da ise ulusu teritoryal sınırlarda hayal etme ve devleti bilişsel olarak kurgulama sürecinin Yunanistan tarafından engellenmesi, kitleleri meydanlara taşımaktadır.

İmajdan sonra devlet tanımındaki ikinci önemli özellik pratiklerdir (Migdal, 2004: 18). Devlet, aktörlerinin ve temsilciliklerinin performansına göre güçlü ya da zayıf bir imaja sahip olmaktadır. Devlet yöneticilerinin uyguladığı vizeler, pasaportlar, sınır çizgileri, tel örgüler ve elektronik çitler, sınır polisi, ordular, resmi haritalar, okul kitapları devletlerin yönettiği toprakların sınırlarını çizmekte ve devletin imajını beslemektedirler. Devlet ötesi bir uygulama olarak, Birleşmiş Milletler belli bir toprak parçası üzerinde kontrol iddiasında olan her devlete diğer devletlerin arasında bir sandalye vermektedir. Örneğin MC, BM’de 1993’ten 2019’a kadar “T” (The FYROM) sırasından bir sandalyeye sahipken, 17 Haziran 2018’de imzalanan Prespa Antlaşması koşullarının sağlanmasının ardından, 2019 yılı başlarında “N” (*North Macedonia*) sırasından bir sandalyeye sahip olmuştur. Resmi seremoniler, devlet ve toplum arasında olduğu düşünülen ayrımı pekiştirmektedirler. Devlet işlerinin mahkemeler ve belediyeler gibi özel mekanlarda görüşülmesi, devletin toplumdan farklı (*distinct*) olduğuna dair imajı beslemektedir. Michel Foucault da pratiklerin, imajları ya da devlet mitini güçlendirdiğini savunmaktadır (Miller’den aktaran Migdal, 2004: 18). Ona göre hükmetme taktikleri olan pratikler, söz konusu “mitleştirilmiş soyutlama”yı pekiştirmektedir. Foucault’nun iktidarın olduğu yerde direniş olduğu ifadesi üzerinden kurduğu diyalektik hatırlanırsa, söz konusu pratiklerin bazen güçlü mitlerin ve algıların tersine işleyebileceğine de işaret etmektedir.

Devlet, imajlar ve algılar olarak kabul edilirse, ismi Makedonya olarak belirlenen bir cumhuriyetin sınırları, ilk olarak coğrafi biçimde Osmanlı dönemindeki üç vilayeti kapsayan ve antik kralların imajlarıyla oluşturulmuş Makedonya anlamına da gelebilir (bk. İkinci Bölüm’de detaylı olarak ele alınmaktadır). Bu durum MC’nin Sırbistan, Arnavutluk, Yunanistan ve Bulgaristan topraklarında egemen olma ve bölgenin nüfusunu temsil etme çabasına işaret etmektedir.

Harita 1: Makedonya Tahayyülleri

İkinci olarak, Antik Makedonya’nın üzerine yayıldığı, Antik Yunan’ı ve Antik Dünya’yı da kapsar hale gelebilir. Devletler imajlar olarak kabul edildiğinde Makedonya kullanımı, Büyük İskender ve II. Filip gibi Antik Çağ krallarıyla 1850’lerden beri Yunan ulusal tarih yazımı tarafından Yunanistan, Doksan Üç Harbi’nden³⁸ itibaren Bulgaristan devlet imajını güçlendirmektedir. 1991’de yeni bir Makedonya devletinin ortaya çıkmasıyla hem algılar bağlamında biricik Yunan devleti imajını oluşturan önemli

³⁸ Rumi takvimle 1293, miladi takvime göre 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı.

bir mirasa rakip çıkmış, hem sınırlar bağlamında Yunan topraklarında yaratabileceği yeni temsil etkisi sebebiyle rakip bir devlet imajı haline gelmiştir. Yugoslavya içerisinde her ne kadar daha önceden Makedonya Cumhuriyeti olan bir birim olsa da oradaki devlet tahayyülü, Yugoslavya sınırları içinden kurgulanmıştır. MHC’de yaşayanlar hem tahayyüllerinde hem pratiklerinde Güney Slavlarının devleti olan Yugoslavya’yı teritoryal sınırları dahilinde düşünmekteydiler. Görüldüğü üzere, Yunan halkının fiili bir işgal korkusundan ziyade devleti tutarlı ve özgün devlet yapan imajının sekteye uğraması, Yunanistan’da rahatsızlığa yol açmaktadır. Alternatif bir iktidar alametinde bulunan yeni bir siyasi birimin, Yunan devletinin imajını güçlendiren kültürel mirası kullanması, Yunanistan için sorun oluşturmaktadır. Büyük İskender, 1850’lerde Yunan tarih yazımı tarafından Helenleştirilmese ve ona Yunan uygarlığını Antik Dünya’ya yayma rolü atfedilmese, çağdaş Yunan toplumundaki tepki bu derece yüksek olmayabilirdi. Eğer Büyük İskender Yunan ulusal tarih yazımında yer almasaydı, bu kez Bulgar tarihi yazımının, İskender üzerindeki iddialarını daha güçlü dile getirmesi beklenebilirdi. Bu durum 20. yüzyılın başında üç vilayet üzerindeki Bulgar iddialarını güçlendirip, Makedonya üzerinde Yunan tahakkümünün bu derece güçlü olmasını engelleyebilirdi.

Nitekim 1850’lerden itibaren Antik Makedon krallarını sahiplenen Yunanistan, 20. yüzyıl başında Makedonya olarak kabul edilen bölgenin en önemli kenti Selanik’i I. Balkan Savaşı’nda ele geçirerek, Makedonya mirası üzerinde tekeline kurma fırsatını elde etmiştir. Yunanistan’ın Makedon kavramının tekeline eline alıp, 1920’lerden itibaren Yunan Makedon kimliğini inşa etmesi, Komünist dünyada Makedonya Sorunu’nun müzakere edilmesini engelleyememiştir. Komintern’de 1920’lerde kapitalist devletleri sarsmak, 1930’larda faşizme karşı direniş örgütleri kurmak amacıyla Makedonya Sorunu, Makedonya ve Makedon kavramları gündemde tutulmuş, Makedonya Tito’nun II. Dünya Savaşı’ndan sonra kurduğu Yugoslavya’da özerk bir cumhuriyet olarak yerini almıştır (bk. Üçüncü Bölüm). Makedonya devletinin 1991’de bağımsız bir siyasi birim ve Yunanistan’a rakip devlet imajı olarak uluslararası arenaya çıkması, iktidara gelen milliyetçi partinin, yüz yıl önceki birleşik Makedonya ve Trakya hayaline sahip VMRO mirasını sahiplenmesi ve küresel Makedon diasporasının birleşik Makedonya vatani tahayyülüne yönelik propagandası, baskın, entegre ve otonom Yunanistan imajına tehdit olarak algılanmıştır. MSC’nin henüz Yugoslavya parçalanma sürecine girmeden, gelecekte imajlar bağlamında yaratacağı tehdidi algılayan Yunan karar vericiler, 1988’de Makedonya ve Trakya isminde idari birimler kurarak, Yunan devlet imajını korumak için önlem almaya çalışmışlardır.

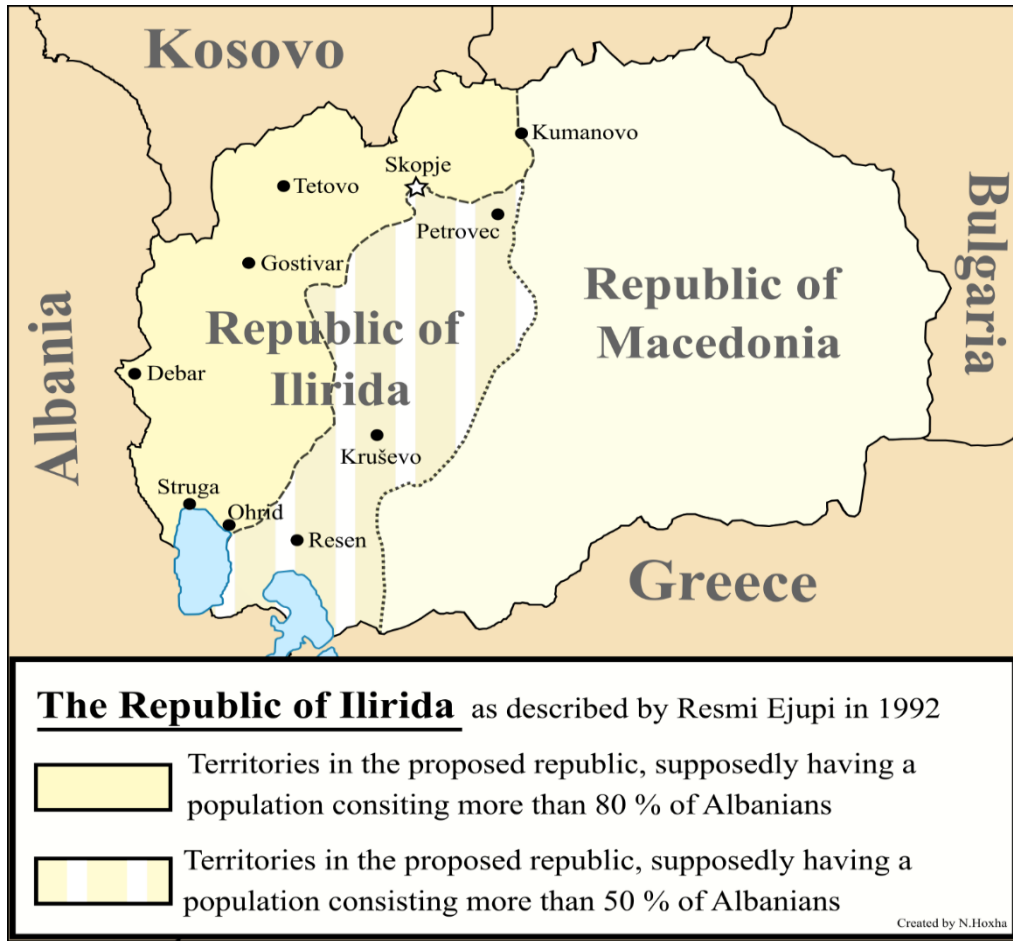
Devlet pratikler olarak kabul edilirse, bireylerin kamu işlerini gördükleri tüm pratikler Makedonya’yı kurar hale gelmiştir. Yugoslavya pasaportlarının yerini Makedonya pasaportlarının alması, başka ülkelerden gelen ziyaretçilere yönelik vize uygulamaları ve damgaları Makedonya imajını kurmaya başlamıştır. Resmi haritalarda yeni Makedonya devletini belirtir sınır çizgilerinin çizilmesi, devletin teritoryal sınırlarına tel örgülerin örülmesi, Yugoslav ordusunda görev yapan personelin geri çağrılıp, Makedonya ulusal ordusu oluşturulması ve okul kitaplarında Makedon ulusal tarihinin okutulması, bu imajı güçlendiren yeni pratiklerdir. Gündelik hayatta kamu kurumlarının önünden geçerken

farkedilmeyen asılı ulusal bayraklar (Billig, 1995: 8), devlet seremonilerinde okunan marş (Hobsbawm, 1992: 7), üzerinde Selanik'teki Beyaz Kule'nin olduğu yeni Makedon dinarının dolaşıma sokulması, Makedonya'nın geçmişten günümüze devamlılık kurma iddiasında olan devlet imajını inşa etmeye ve bir beden olarak hayal edilmesine yani şeyleştirilmesine imkân sağlamıştır. Ancak, BM düzeyinde Makedonya'nın bir insan bedeni, yani avatar suretinde temsili başarısız olunca, Makedon toplumu mobilize olarak Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov'un ve hükümetin istifasına yönelik meydanlara çıkmıştır. Devletin bayrağındaki “vergina” güneşinde olduğu gibi Antik Çağ referanslarının kullanılması, üzerinde Selanik'teki Beyaz Kule'nin olduğu dinarın basılıp dağıtılması gibi pratikler, yeni Makedonya'nın teritoryal etkisini ve iddiasını Yunanistan sınırlarının içine doğru genişletmiştir. Bu durum, BM'deki Yunanistan avatarına ve Yunanların uluslararası temsiline zarar verdiği için, bu kez de Yunan kitleler hem ‘anavatanda’ hem diasporalarda mobilize olarak sokak eylemleri düzenlemiştir.

Üçüncü olarak, MC kuruluşundan itibaren gerek fiziksel şiddet kaynaklarının üstünlüğüne dayanan despotik iktidarını, gerekse yeterli bilgi toplayamayıp, Arnavutların yaşadığı bölgelere nüfuz edememesiyle altyapısal iktidarını kuramamıştır. Makedonya otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş bir cumhuriyet algısı yaratamadığı için, sınırları dahilinde ona meydan okuyan yeni bir devlet imajı daha oluşmuştur: Makedonya'daki Arnavutların cumhuriyeti İlirida (Bk. Dördüncü Bölüm'de detaylıca ele alınmaktadır). Makedonya'daki Arnavutların tahayyül ettikleri İlirida algısı ve pratikleri dördüncü bölümde incelenmektedir. Aşağıda yer alan Harita 2'de yukarıda tartışılan Slav Makedon ve İlirida devlet imajlarının yaklaşık olarak hangi kara sınırlarına karşılık geldiği gösterilmektedir. MC'nin 1991 Anayasası'nın içeriği, kullandığı devlet sembolleri ve siyasal seçkinlerinin söylemleri itibarıyla Yunanistan'ın egemenlik alanına giren bir devlet algısı oluşturmuştur. Aynı süreçte, Arnavutlar üzerinde baskın, entegre ve otonom bir devlet algısı kuramayan MC'nin egemenlik alanında, İlirida Cumhuriyeti (İC) devlet algısı oluşmaya başlanmıştır. Yugoslavya boyunca Kosova'yla olan bağlar ve Kosova Arnavutları'yla birleşme arzusu, bu hayali MC'nin de sınırları dışına taşıyarak, onu Kosova Krizi'yle de ilişkili hale getirmiştir.

1992'de Resmi Ejupi tarafından hazırlanan Harita 2, 1990'lı yıllarda MC sınırlarında tahayyül edilen İC'yi göstermekte, İC devlet algısı özellikle Arnavutların nüfusun %80'ininden fazlasını oluşturduğu iddia edilen, Ohri Gölü'nün kuzeyinden Kumanova'ya kadar olan bölgelerden başlayıp, Kosova'yla teritoryal devamlılığı bulunmaktaydı. Buna ilaveten aynı yıllarda, Üsküp, Kırşova ve Resne hattının doğusunda kalan MC'nin, 1991 Anayasası ve uygulamalarıyla Slav Makedon devlet algısını, Yunanistan sınırından Ege'ye doğru inşa etme arzusu dördüncü bölümde tartışılmaktadır.

Harita 2: MC Sınırlarında Tahayyül Edilen İlirida Cumhuriyeti

BÖLÜM 2

MAKEDONYA’NIN “İCADI” VE ULUSÇULUKLARIN REKABETİ

1990’lı yıllar boyunca, Makedon kimliğini araştırmaya teşebbüs eden akademik yazında, “Makedonlar kim” yani “who are the Macedonians” sorusu defalarca sorulmuştur.³⁹ Bazı metinler Makedonyalıları, 1980’lerde Kosova’dan gelen Arnavut göçmenleri dışarda bırakan “anayasal kimlikle” eşleştirmiştir. Bazı çalışmalar, Yunanistan’ın kuzeyinde yer alan Makedonya bölgesindeki ‘Slavofonları’ yani Slav dilini konuşan Yunanların, bazıları ise, Makedonya kökenli olan, ancak Bulgaristan’da vatandaşlar haline gelen kimselerin Makedon olup olmadığını sorgulamışlardır. Bazı çalışmalar, Makedon olanı kan, gelenek, dil veya kültürle eşleştirerek, “etnik” bir içerikle tanımlamışlardır. Uluslar ve ulusçulukların ortaya çıktığı modern dönemde, Makedonya kullanımının ve Makedonyalı kimliğinin “ne zaman” (*when*) ortaya çıktığı araştırılan bu bölümde, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yazılmış orijinal kaynaklar incelenmektedir.

Birincil kaynaklar, “Osmanlı Rumelisi”nde veya “Makedonya” coğrafyasında gözlem yapmış kişilerin geriye bıraktığı, gezi yazısı (*travel writing*) türünde eserlerdir. Bu eserlerin, döneminin bağlamı içerisinde ortaya çıkmış, birer tarih yazımı denemesi oldukları ve bu sebeple farklı ulusçu ideolojilerin ve ulusal tarih yazımlarının etkisi altında kaldıkları, yani onlarla ilişkisel (*relational*) biçimde etkileşimde oldukları kabul edilmektedir. Bu eserler aynı zamanda, tarih yazımı denemesinden de öteye geçerek, incelenen toplulukların yaşayış biçimi hakkında bilgiler sunmasıyla başta etnografi, kültürel antropoloji ve sosyoloji olmak üzere, bir dönem revaçta olan etnoloji gibi diğer bilimlerin de sınırlarına girmektedirler. Bu eserler aracılığıyla ikinci bölümde;

- a) Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde bir Makedonyalı⁴⁰ kimliğinin varlığı,
- b) Bireylerin söz konusu coğrafyada hangi sebeplerle ve ne türdeki etnisite kategorilerine aidiyet duydukları,
- c) 19. yüzyıl sonunda Makedonya kavramının nasıl bir içerikle kullanıldığı ve kavramın kendisinden ne anlaşıldığı,
- d) Yunan, Bulgar ve Sırp ulusçuluklarının kimlik aidiyetlerinin dönüşümündeki etkileri sorularına cevap aranmaktadır. Özet olarak, bu bölümde, Walker Connor’un ifadesiyle (1994: 212) “halk kitlelerinin kolektif bilinçleriyle ilgili ipuçlarına” ulaşılmaya çalışılmaktadır. Özellikle bu dönemin seçilmesi hem dönemin uluslararası siyasetinde hem bölge siyasetinde Osmanlı iktidarının zayıflamasının yol açtığı siyasal istikrarsızlığın, kimliklerin dönüşümüyle olan ilişkisinin Rumeli bağlamında incelenmesi amaçlıdır.

³⁹ Örnek bir çalışma için bk. Hugh Poulton, **Who are the Macedonians**, London: Hurst&Company, 1995.

⁴⁰ Bu çalışmada “Makedonyalı” kelimesinin kullanımının ulusun sivil teritoryel (batılı) modelini çağrıştırdığı, “Makedon” kelimesinin ise ulusun etnik kökensel (doğulu) modelini çağrıştıran bir kullanım olduğu kabul edilmektedir. Ulusun batı ve doğu modelleri için bk. Anthony D. Smith, **National Identity**, Penguin Books, 1991, s. 9-14; tipolojiyi geliştiren Hans Kohn, **The Idea of Nationalism**, New York: Collier, 1967.

Bu bölümde, önce birincil kaynak olarak faydalanılan üç gezi yazısı metninin incelendiği ve bu metinlerdeki dönemlerine özgü metodoloji sorununun ortaya çıkarıldığı bir kısım yer almaktadır. Metodik eleştiriye ilave olarak, bu metinler, tarih yazımı ve gezi yazısı literatürü içinden de incelenmekte ve Britanya ve Almanya'nın emperyalist doğu politikalarıyla ilişkilendirilerek analiz edilmektedir. Bu metinler aracılığıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, Makedonya'da gözlemlenen kimlik değişiminin -yani kimliklerin inşa edilebilirliği ve jeopolitika çerçevesinde kullanılabilirliği- siyasal istikrarsızlıkla doğrudan bağlantılı olduğu gösterilmektedir. İkinci kısımda, Eric Hobsbawm'ın (2014) "proto-ulusçuluk" (proto-nationalism) kavramı üzerinden ilgili metinler değerlendirilerek, yerel üstü bağlar hakkında bilgi edinilmektedir. Kimliğin tespitinde, George F. Abbott'un seyahat yazısında kullandığı dil kategorisi eleştirilerek, 19. yüzyıl sonu Osmanlı Balkanlar coğrafyasında din kategorisi üzerinden yola çıkılmaktadır. Üçüncü kısımda, Makedonya'nın topluluklarının yapısı analiz edilirken Raymond Detrez'in (2013) meslek ve etnik özdeşleşme ilişkisi varsayımından faydalanılmakta ve özellikle 1890'larda bunun önem kazanması, Michael Hechter'in (1978) "yaşama şansı", "stereotipik meslekler" ve "yüksek grup sadakati" kavramları üzerinden incelenmektedir. Yine Hobsbawm'ın (2014) "ön milli açıdan en tatmin edici ikonlar olarak krallar" tezi üzerinden Makedonya kullanımının incelendiği dördüncü kısımda, 19. yüzyılda Yunan ve Bulgar tarih yazımlarının kralların sembolik mülkiyeti üzerindeki mücadeleleri, bunlar üzerinden Makedonya'da hak iddiasında bulunma çabaları ve bu tarih yazımlarının incelenen üç gezi yazısı üzerine etkileri ortaya çıkarılmaktadır. Bu bölümün beşinci ve sonuç öncesindeki son kısmında ise, millet sisteminin zayıfladığı ve ortak Balkan kültürü tezinin geçerliliğini kaybettiği 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı Osmanlı Makedonyası'nda, Frederick Barth'ın (1969) zayıf güvenlik ve etnisiteler arası etkileşimin zayıflaması tezi üzerinden, ulusçulukların kimlikleri ayırma çabaları siyaseti içerisinde, Yunan (veya Rum)-Bulgar, Slav-Bulgar ayrımlarının ortaya çıkması ve Eflaklılar⁴¹ ve Makedonyalılar kullanımının yaygınlaşması incelenmektedir. Bu bölümün çalışmanın ana argümanını destekleyen yan argümanı, insanlar içinde yaşadıkları tarihsel bağlamın sunduğu kısıtlı ekonomik imkanlar ve kurdukları toplumsal ilişkiler sebebiyle sosyal tercihlerini değiştirmekte ve bu durum kimlik aidiyetlerini şekillendirmektedir. Bu bölümde, bu değişimi analiz etmek için, önce varolan kimlik biçimleri Hobsbawm'ın proto-ulusçuluk kavramı aracılığıyla ortaya çıkarılmakta, değişim süreci Hechter'in yaşama şansı ve grup üyeliği analizi üzerinden incelenmektedir. Topluluklar arasındaki sınırların emniyetsiz koşullar sebebiyle belirginleşmesi ise, Barth'ın etkileşim analizi vasıtasıyla ele alınmakta, Makedonya'da ulusal aidiyetlerin yaygınlaşması, Makedonya tahayyülünün çeşitlenmesi ve Makedonyalı kullanımının bir döneme özgü olarak varlığı bu sayede tespit edilmektedir.

⁴¹ 1878'te kurulan Romanya devletine bağlı hisseden Ulah, Vlah, Kutzovlah şeklinde kullanılan Makedonya'nın göçebe Hristiyan topluluklarına verilen isimdir. 19. yüzyılda birçoğu tüccar mesleğine seçtikten sonra şehirlileşip Helen fikirleri etkisi altında Rum etnisitesine geçiş yaparken, bir kısmı da Ulah mekteplerinin etkisiyle Rumenleşip, 1904'te kurulan Rumen kilisesine bağlı hale gelmişlerdir.

2.1. Üç Seyahat Yazımı Metninin Metodik Analizi

Bu bölümün birinci kısmında, tüm bölüm boyunca faydalanılan von der Goltz Paşa'nın "Makedonya Seyahatim", G.F. Abbott'un "Makedonya: 20. Yüzyılın Başında Balkanlarda Tarihsel Bir Gezi" ve Henry Brailsford'un yazdığı "Makedonya: Irkları ve Geleceği" başlıklı çalışmaların nasıl inceleneceği ele alınmaktadır. Bu üç eserin seçilme sebebini, çalışılan tarih aralığında en öne çıkan ve en sistematik şekilde yazılmış eserler olmaları teşkil etmektedir. Söz konusu metinler, edebi bir zemine oturan gezi günlüklerinden (*travelogue*) ziyade, daha kapsamlı olan gezi yazısı (*travel writing*) türü haline gelmiş eserlerdir. Halkların tasviri, doğaları, gelenekleri, dinleri, yönetim biçimleri ve dilleri 16. yüzyıldan beri Avrupa'da üretilen gezi yazısıyla doğrudan bağlantılıdır ve etnografi de bu tür için oldukça önemlidir (Rubiés, 2002: 242). Gezi yazıları üzerinden Makedonyalı kadını çalışan Tatjana Panova-Ignjatović'in de yararlandığı dört birincil kaynaktan ikisi Abbott ve Brailsford'un çalışmalarıdır.⁴² Bu çalışmada, ilgili kaynaklardan faydalanırken, bir taraftan çalışmanın soruları açıklanmaya çalışılmakta, diğer taraftan literatür incelemesi kapsamında metinlerin eksik veya problemlili yönlerinin altı çizilerek, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmektedirler.

İncelenecek olan ilk iki araştırmanın nesneleriyle kurduğu yakın ilişki bakımından, Makedonyalı kimliğinin oluşumuna ve şekillenmesine etki ettiği düşünülmekteyken, üçüncü metin nesnesini oldukça yakından gözlemlemesine rağmen, onu etkileme ve ondan etkilenmekten kaçındığı ve analiz üzerine kurulu olduğu gözlemlenmektedir. Bu tez çerçevesinde, yazarların sahip olduğu dünya görüşlerine ve araştırmaları süresince faydalandıkları dönemlerine has metodik duruşlarına mesafeli yaklaşılmaktadır. Gözlemledikleri bölgelerde yaşayan insanların/bireylerin ve toplulukların ben idraki (*self-identification*), yani kendilerini ne şekilde tanımladıklarına ve eğer varsa bir grup olarak diğerlerinden nasıl ayırdıklarına dair tespitleri dikkate alınarak incelenmektedir. Bu bölümde, Osmanlı İmparatorluğu idaresinin son döneminde siyasi, ekonomik, toplumsal ve ideolojik olarak önemli değişimlerin gerçekleştiği bir coğrafyada, çeşitli ulusal projelerin hedefinde olan bir nüfusun, aidiyet biçimleri ve bunların dönüşümünün incelenmesi, kısaca Makedonyalı kimliğinin modern dönemdeki köklerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu bölümün araştırma sorularını "ulus nedir?"den ("What is a Nation?") ziyade Makedonya vakası için "ne zaman ulus olur?" ("When is a Nation?") teşkil etmektedir.⁴³

Eserlerden birincisi olan, Prusya ordusunda görev yapan Alman kökenli general von der Goltz "Paşa"nın⁴⁴ yazdığı "Makedonya Seyahatim" isimli çalışması, Alman şirketlerin Osmanlı İmparatorluğu içerisinde veya Avrupa Türkiye'si'nde inşa ettiği demiryollarını inceleme amacı taşıyan görevi sırasında yaptığı gözlemlere dayanarak, 1893 yılında

⁴² Söz konusu çalışma için bk. Tatjana Panova-Ignjatović, "Macedonian Women through the Prism of the British Travel Writers", İçinde **The Balkans in Travel Writing** (39-54), Marija Krivokapić (ed.), Cambridge Scholars Publishing, 2015.

⁴³ Walker Connor 1994 tarihli çalışmasında on yıllardır ulus nedir sorusunun sorulduğunu, ancak ulusun tarihi sorusuna çok önem verilmediğini vurgular. Bk. s. 223.

⁴⁴ Osmanlı ordusunda da görev yapması sebebiyle bu niteleme yapılmıştır.

hazırladığı anı yazısıdır.⁴⁵ Bu eserde, bir yandan diğer komşu Balkan ulusçuluklarının etkisi görülürken, diğer yandan eserin, Makedonya ulusal tarih yazımını iki yönden cesaretlendirdiğini söylemek mümkündür. Eser bir yönüyle, Makedonya'nın geçmişine dair 'kahramansal' bir tarih anlatısı oluşturmaktadır. Bunun aksine, iktisadi hayatta kalma koşullarının ve günlük hayatın tasvir edildiği, insan merkezli bir tarih anlatısı da olabilirdi. Diğer yönüyle Goltz Paşa'nın yabancı bir gözlemci olması sebebiyle, sömürge ilişkileri bağlamında milliyetçi bir reaksiyon yaratarak, sonraki ulusal tarih yazımını etkilediği söylenebilir. Tam da bu bağlamda, von der Goltz'un 1882'de Alman subaylarla birlikte Osmanlı başkentine yapmış olduğu ziyaretten sonra, Osmanlı askeri kurumlarında 1918 yılına kadar sürecek bir Alman etkisi başlamıştır (Anderson, 2010: 239). Özellikle Goltz Paşa'nın yüksek öğretmenlik yeteneği, Osmanlı subayları arasında önemli bir ün kazanmasına ve dolayısıyla orduda Alman etkisinin artmasına yola açmıştır (Ortaylı, 1983: 78-80). Bir anı yazısı olmasına rağmen, Goltz Paşa'nın eseri yöredeki toplulukları incelerken, etnoloji ya da ırk bilimi, tarih ve sosyoloji bilimlerinden faydalanmaktadır. Bu unsur, söz konusu çalışmayı analiz ederken, Goltz Paşa'nın kullandığı yöntemlerin günümüzdeki geçerliliğinin sorgulanması ihtiyacını doğurmaktadır. Çalışmanın içeriğinde, mekânsal olarak İstanbul-Selanik, Selanik-Manastır ve Selanik-Üsküp arasındaki tren yolculukları tasvir edilirken, Büyük İskender'in doğduğu yer olan Pella ve Antik Makedonya tarihinin 'Alman romantik' bakış açısıyla anlatıldığı iki bölüm daha yer almaktadır.

Goltz'un demiryolu ziyareti çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, dönemin Avrupa gezi yazısındaki yaygın eğilimin sonucu, "etnografi ile antikçiliğin birleşmesiyle yeni bir kozmografi denemesine dönüşmektedir" (Rubiés, 2002: 248). Öznenin niyeti, onun deneyimini ve anlayışını belirler ve kontrol eder (Mašović, 2015: 16). Bu sebeple Goltz'un gezi yazısı, sadece bir demiryolu ziyareti olmaktan çıkmakta ve seyahat eden öznenin bir hikayesi olması nedeniyle, Marija Krivokapić'in de belirttiği üzere (2015: 2) onu üreten kültürün de bir parçası haline gelmektedir. Bu çalışmada, bir taraftan Goltz'un deneyimleri ve Doğu'ya yönelik duygusal yaklaşımları gözlemlenirken, diğer taraftan bunların Alman emperyalist jeopolitikası ve Alman ulusal kimliğiyle ilişkisi de ortaya çıkmaktadır. Malte Fuhrmann'a göre (2002: 14), 1890 sonrası seyahat yazıları ve benzeri yayınlar açık bir kolonyal ton içermektedir. Örneğin, Goltz'da gözlemlenen antikiteye dönük Alman Romantizmi, aynı zamanda Almanya'nın emperyalist doğu politikasıyla, hatta Alman ulusal birliğinin kurulması sonrası kimlik inşası süreciyle de ilişkilidir. Bir devlet adamı olarak Goltz'un antik Yunan dönemiyle ilgilenmesi, eş zamanlı olarak Roma dönemini dışlama eylemidir. Bunu doğrudan Fransız karşıtı bir Alman ulusal kimliğinin oluşumuyla bağdaştıran Fuhrmann (2002: 5), orta ve üst sınıf entelektüellerin Yunan klasiklerini okuduklarını ve bu sebeple 'Alman' demiryolu ziyareti yapan von der Goltz'un başarısız bir ziyaret denemesi olmasına rağmen, eserinde 75-150 sayfalar arasında Makedonya seyahatine yer vermesini bu politikayla

⁴⁵ Kitabın orijinali W. L. Colmar Freiherr von der Goltz, **Ein Ausflug nach Macedonien: Besuch der Deutschen Eisenbahn von Salonik nach Monastir**, Berlin, 1894. Bu çalışmada kitabın Türkçe çevirisinden faydalanıldı. **Makedonya Seyahati: Selanik-Manastır Alman Demiryolunu Ziyaret**, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.basım, 2014.

açıklamaktadır. Fuhrmann ayrıca (2002: 11), Goltz'un gezdiği topraklarla çağdaş Almanya arasında "tarih dışı", "doğaya ilişkin" ve "yakın ruh hali" ile bağlantılar kurduğunu, bu vesileyle Osmanlı İmparatorluğu'nu Alman anavatanı (*Heimat*) gibi çizmeye çalıştığını belirtmektedir. Bu sebeple, gezdiği bölgelerin yıpranmamış doğası, küçük kasabaları ve köylerinin modernleşmemiş ve şehirleşmemiş olması, romantik dönemde ortaya atılan Alman "Heimat" kavramıyla ilişkilendirilebilir. Osmanlı'da Alman yatırımları, döneminin iş adamları arasında olmasa bile Alman profesörleri ve yayıncıları arasında popüler olan, Alman İmparatorluğu ile Avusturya-Macaristan, Balkanlar ve Osmanlı topraklarını içerecek "Mitteleurope", yani gelecekteki bir Alman ekonomik ve siyasi birliği fikrini de kamçulamıştır (Anderson, 2010: 279).

Böylece, bu eleştiriler dikkate alındığında, Goltz'un metninde, ulusal birliğini tamamlamasının ardından hızla sömürgecilik yarışına giren Almanya'nın önemli bir bürokratinin, imparatorluk reflekslerinin yansıtıldığı bir yaklaşım görülmektedir. Bununla birlikte, demiryolları aracılığıyla ekonomik ve siyasi olarak Alman İmparatorluğu'nun nüfuzuna girmekte olan bölgenin demografisini ve coğrafyasını anlamaya ve onu isimlendirerek, yeniden inşa etmeye yönelik bir çaba gözlemlenmektedir. Aynı zamanda, imparatorluktaki meraklı kitleyle bu yeni nüfuz bölgesi arasında bağlantı kurma ve Alman emperyalist politikasının ana karadaki kitle tarafından kabul görmesine, yani meşrulaştırılmasına yönelik bir gaye de bulunmaktadır. Sömürge devleti refleksiyle, hiyerarşik bir üstünlük anlayışının ve 'ilerlemişlik-geri kalmışlık' ikiliğinin metinde yer alması, 'henüz el değmemiş topraklar' söyleminin Almanya'daki "volksism" akımının romantik tasviriyle birleştiğinde, Alman jeopolitiğinin (*geopolitik*) iç yüzü aydınlatılmış olmaktadır. Bu yüzden çalışma için seçilen ikinci ve üçüncü eserin, o dönemde Almanya'yla emperyalist mücadele halinde olan İngiltere'den olması, bu manada şaşırtıcı olmamaktadır.

Makedonyalı kimliğinin oluşumunu ve şekillenmesini anlamak için seçilen ikinci eser, bir İngiliz gazeteci olan George Frederick Abbott tarafından, Cambridge Üniversitesi'nin Makedonyalı folklorunun incelenmesi amacıyla desteklediği ve 1903 yılında kitap haline getirilen gezi yazısıdır.⁴⁶ Kitapta, G. F. Abbott'un 1900 senesinde, Üsküp-Selanik, Selanik-Serez ve iç bölgeler olarak tarif edilen Melnik ve Petriç, ardından Serez-Kavala arasında yaptığı seyahatlerde karşılaştığı erkekler, kadınlar ve yöneticilere dair gözlemleri yer almaktadır. Yazar çalışmada, gezdiği yerlerin demografileri, ırk, dil, inanç ve sınıf yapıları hakkında bilgi vermiştir. Bulgar, Yunan ve Sırp milliyetçilerinin propagandalarını gözlemlerken, kimlik aidiyetinin nesilden nesle farklılaştığını tespit etmiştir. Gittiği yörelerde yaşayan toplulukların, kendilerini ve birbirlerini nasıl kimliklerle tanımladıklarına dair bilgiler sunmuştur. Söz konusu grupların, günlük yaşamlarını inceleyen bir sosyolojik eser niteliğinde olan çalışma, kimliğin, çıkar, tercihler ve ilişkiler bağlamında nasıl kısa sürede değişebilir bir fenomen olduğunu açıkça göstermektedir. Bu tez bağlamında, değişebilirlik unsuru, kimliklerin inşa edilebilirliğini

⁴⁶ George Frederick Abbott, **The Tale of a Tour in Macedonia**, London, 1903. Bu çalışmada kitabın Türkçe çevirisinden faydalanıldı. **Makedonya: 20. Yüzyılın Başında Balkanlarda Tarihsel Bir Gezi**, Çeviri: Raşit Gürdilek, Ankara: Akılçelen Kitaplar, 1.baskı, 2013.

ve jeopolitika ya da dış politika stratejisi çerçevesinde kullanılabildiklerini göstermektedir.

Helen Carr (2002: 70), Britanya gezi yazılarının çoğunluğunun, 1876-1915 arasında bulunan kırk yıllık dönemde ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu dönemde, Britanya'nın dünyanın dört bir yanında kolonilere sahip, büyük bir sömürge imparatorluğu olduğu bilinmektedir. Ana karada yaşayan insanların kolonilerdeki yaşamı merak etmesi, buralardaki hikayeleri kurgu ve gerçek arasında resmeden gezi yazılarının popülerleşmesini ve çok sayıda baskı yapmasını beraberinde getirmiştir. Örneğin, Abbott'un ve ilerleyen kısımda bahsedilecek olan Henry Brailsford'un eserleri, bu dönemde üretilen gezi literatürünün içerisinde yer almaktadır. Ancak, Carr'ın gezi yazılarının özneleri açısından önemli bir ayrımı daha bulunmaktadır. Buna göre, 19. yüzyılda yazarlar; genellikle misyonerler, kaşifler, bilim adamları ya da Livingstone, Darwin ve Burton gibi oryantalistlerken, 20. yüzyılda akademik uzmanlar, etnografi örneklerinde olduğu üzere, kendilerini gezi yazısının 'amatörlüğü' olarak gördüğü şeyden uzaklaştırmaya çabalamaktadırlar (Carr, 2002: 74). Abbott'tan Brailsford'a bu geçiş, eserler karşılaştırıldığında açıkça görülmektedir. Abbott, 19. yüzyıl geleneğine daha yakınken; Brailsford, 20. yüzyıl yazınlarına paralel olarak, etnografisinde nesnesine mesafe almakta ve amatörlükten kaçınarak, bilimsel anlama teşebbüsünde bulunmaktadır.

Üçüncü eserin yazarı olan Lord Henry Brailsford, Britanya yardım misyonu çerçevesinde, Makedonya sorunu üzerine bir kitap yazma amacıyla yola çıkan bir İngiliz gazetecidir.⁴⁷ Onun eseri, 1903 yılındaki İlinden Ayaklanması'nın hemen ertesinde yazılmıştır. Çalışmanın ana hedefi, Makedonya'nın köylülüğüne etki eden Türk yönetiminin doğasını incelemektir. Kendisinin deyişiyle, 'Bulgar' ayaklanmasının hemen ardından, 1903-04 kışında Manastır'da beş ay geçirmiştir. Her ırktan⁴⁸, daha doğrusu topluluktan insanla iletişim kurarak, onların günlük hayattaki gerçekleri hakkında bilgi edinme fırsatına sahip olmuştur. İlk bölümde, Türk yönetiminin karakteristiklerini; ikinci bölümde, Makedonya'da köy hayatını ele almaktadır. Sonraki bölümlerde, sırasıyla Ortodoks Kilisesi, Makedonya'nın ırkları, Bulgar Hareketi, Ulahlar, Yunanlar ve Arnavutları inceledikten sonra, Osmanlı'nın reform sorununu ayrı bir başlık altında ele almaktadır. Makedonya'daki yönetimi ve toplumsal hayatı gözler önüne seren bu çalışma, aslında tam bir etnografik saha araştırmasıdır. Çalışmanın bu yönüyle, nesneleriyle doğrudan iletişim kuran ve insani (hümanist) bir yaklaşımla empatik bilgi üreten kapsamlı bir saha-gözlem araştırması olduğu söylenebilir. Ama döneminin kısıtlı etnografi ve antropoloji bilgisiyle hazırlandığı için, Makedonya'da yaşayan insanlar (topluluklar veya halklar) arasında ortaklıkları keşfetmek yerine, onları birbirinden ayıran farklılıkları aramaya odaklanmıştır.

Brailsford'un kültürel antropoloji yöntemi, ulusçuluk çalışmalarında eskilciler (*perennialists*) olarak kategorize edilen çalışmaların argümanlarıyla bir arada ilerler. Yani, Brailsford bu yöntemi kullanarak, Orta Çağ'ın başlangıcından itibaren, bir grubun

⁴⁷ Henry N. Brailsford, **Macedonia: Its Races and Their Future**, London, 1906.

⁴⁸ Irk kullanımı, o dönemde kabile tarzı toplulukların yerine kullanılmaktadır. Irk üzerine çalışmalar renkle ve biyolojik özelliklerle ilişkilendirilince bu kullanımın yerini kabile (tribe) almıştır. Bk. Wallerstein (2012: 27).

yaşayış biçimi hakkında elde ettiği veriler aracılığıyla tahmin yürütmekte, diğer yandan eskilcilerin “eskilik ve değişmezlik” (Özkırımlı, 2013: 84) “milletlerin yüzyıllardır varolan birlikteliğinin uzantısı” ve “milli öz aynı kalır” (Özkırımlı, 2013: 85) argümanlarına yaklaşmaktadır. İlkçiler (*primordialists*) gibi, ulusların kökenlerini Antik dönemde aramak yerine, eskilciler arasında, Llobera’nın öncülüğünü yaptığı bir grup gibi, Orta Çağ’ın başlangıcından itibaren araştırmaktadır.⁴⁹ Antik Makedonyalıların nüfusunun sona erdiği belirtilirken, bölgede yaşayan tüm orijinal ırkların klasik dönemde Helenleştiği ifade edilmektedir (Brailsford, 1906: 92). Atinalı bir profesöre cevaben, Makedonya’nın Yunan olmadığı, Helen medeniyetinin Türklerden bile çok önce yıkıldığı savunulmaktadır (Brailsford, 1906: 93). Bu örneklerde, antik dönem halklarının ve kimliklerinin ortadan kalktığını savunurken, sonraki örnekte görüleceği üzere, Orta Çağ’ın başından itibaren Slavların değişmezliğini vurgulamaktadır. Brailsford (1906: 95), Slav kabilelerini teşkilatlı bir devlet kurmayan, aristokrasileri olmayan ve ırk duygusu bilincinin az gelişmiş olduğu topluluklar olarak tasvir etmektedir. Sırp ve Bulgar fetihlerinin, hatta Türk yönetiminin de günlük hayatlarını çok değiştirmedeğini, primitif ve muhafazakâr olarak kaldıklarını, sadece Hristiyanlığın gelecek dünya algılarını şekillendirdiğini belirtmektedir. Avrupa’nın dünyanın geri kalanında yaşayan halklarla karşılaşması sonucunda ortaya çıkan antropoloji disiplini, bu küçük gruplar halinde hayat süren, yazılı kayıt tutma sistemleri olmayan, coğrafyaya yayılmış dini inanç sistemine sahip olmayan ve askeri bakımdan güçsüz halklara kabile demektedir (Wallerstein, 2012: 27). Döneminin antropoloji disiplinindeki hataya paralel biçimde, Brailsford’un yorumundan, Slav kabilelerinin Hristiyanlığı benimsemelerine rağmen, ‘durağan’ olmaktan kurtulamadıkları, bu dini benimsemelerinin sadece gelecek dünya algılarını belirlediği çıkarılabilir.

Görüldüğü üzere, söz konusu çalışmalar etnografi ve kültürel antropoloji yönleriyle de karşımıza çıkmaktadırlar. Bunun nedenini, bir topluluğun geçmiş kökenlerini, yaşayış biçimlerini, kimliklerini araştırmaları, onları sırasıyla tarihçi ve etnolog, etnograf, kültürel antropolog ve en son olarak seyyah yapması oluşturmaktadır. Ancak bu çalışmalarda açık bir şekilde görüldüğü üzere, 19. yüzyıl sonu etnografi bilimi ve etnografyacıları topluluklar arası etkileşim, hibritleşme ve değişimden ziyade, etnik saflık ve devamlılığa odaklanma eğilimindedirler (Detrez, 2013: 21). Bu eğilim sebebiyle, incelemeye tabi tutulan söz konusu metinlerde kullanılan dönemine has etnografi yöntemi problemli bulunduğundan, çalışmalara metot yönünden mesafeli yaklaşılmaktadır. Raymond Detrez’in çalışması, çağdaş metodoloji ve yorumlamalar aracılığıyla kültürel etkileşimi ve kimlik formasyonunu anlamaya çalışmasıyla yol göstericidir. Detrez (2013: 14-20), gruplar arasındaki farklılıklardan ziyade, ortak gramer, ortak türküleri, ortak müzik gelenekleri, dini senkretizm, karışık evlilikler, patriyarkal ve küçük burjuva değer sistemleri aracılığıyla bir Balkan kültürel birliğinin var olduğunu savunmaktadır.

Eserlere ve metotlarına yönelik kısa bir analizin ardından, Geç Osmanlı Dönemi’nde Makedonya’daki aidiyet biçimleri, yerel veya ulusüstü (*supra-national*) Makedonyalı kimliğinin varlığı sorusu daha net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Makedon devrimci

⁴⁹ Bk. Josep R. Llobera, **The God of Modernity: The Development of Nationalism in Western Europe**, Oxford, Providence: Berg Publishers, 1994.

hareketi öncesi dönem, Osmanlı fetihleriyle başlamakta ve ulusçuluk ideolojisinin bölgede yayılmasıyla sona ermektedir. Balkanlar’da, 19. yüzyılın erken döneminde, ilk örnekler Sırp ve Yunan ulusçuluklarıdır. Her ne kadar Sırp İsyanı (1804-1813)⁵⁰ ve Osmanlı-Yunan Savaşı’nın (1821–1832) ulusal nitelikte olmamalarına rağmen, ulusal fikirlerin entelektüeller düzeyinde varlığı kabul edilebilir. Yüzyılın ortalarından sonra, seçkinler düzeyinde diğer ulusçu fikirler de (Bulgar, Romen gibi) ivme kazanmaya başlamışlardır. İnceleme konusu olan bugünkü Kuzey Makedonya Cumhuriyeti⁵¹ topluluklarının ise, ulusçu ideolojilerle Balkanlar’da en son karşılaşan ve deneyimleyen, ancak birkaç ulusal ideolojinin birden yayılma alanında kalan, münhasır deneyime sahip topluluklar olduğu söylenebilir. “Bölünmüş yaklaşım”ın kullanıldığı bu bölümde, farklı zeminlerde özgün süreçlerin tecrübe edildiğinin kabul edilmesiyle, ilgili nüfus ya da topluluklar üzerinde aynı anda farklı ulusçulukların izlerini gözlemlemek mümkün hale gelmektedir. İzleyen bölümde, kimliklerin içinde yaşanan toplumla ve tarihsel bağlamla ilişkisel biçimde kurulduğu; çıkarlara, ilişkilere ve tercihlere göre değişebilir, yani durumsal (*situational*) oldukları ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başındaki Makedonya topluluklarının, bunun bir örneğini oluşturdukları savunulmaktadır.

2.2. “Proto-Ulusçuluk” ve Yerel Üstü Bağlar: Rum-Romalı Aidiyeti

Eric Hobsbawm’a göre (2014: 65), “insanların yaşamlarının büyük kısmını geçirdikleri, gerçek mekanları tanımlayan çizgileri aşan, yerel-üstü (supra-local) popüler kimlik biçimleri” bulunmaktadır. Popüler proto-ulusçuluk (proto-nationalism) olarak kavramsallaştırdığı bu kimlik biçimleri, modern ulusçuluk öncesi ve erken dönem yerel üstü bağlar hakkında bilgi vermektedir. Bu bağın, dilsel ve etnik farklılıkları dikkate almayan, dini bir içeriğe sahip, “Ortodoks Kilisesi’nin deyişiyle Romalı (Romaioi); Osmanlı yönetimince Fener Patrikhanesine bağlı “Rum cemaati” olarak isimlendirilerek kurulduğu söylenebilmekle beraber (Mackridge, 2008: 4), coğrafi olarak Rum-eli (Rum diyarı) şeklinde tezahür ettiği düşünülebilir. Hans Kohn (1944: 78) da Orta Çağlarda insanların her şeye milliyet ya da ırk üzerinden değil, dini bakış açısı üzerinden (Hıristiyanlar ve kafirler biçiminde) baktıklarını belirtmektedir.⁵² Kiliseler seviyesinde bu durum, en azından Patrikhane’nin biraraya getirdiği, Ortodoks ekselastik liderler konseyinin, Bulgar Kilisesi’ni hizipçi; taraftarlarını kafir ilan ettiği, 28 Eylül 1872’ye kadar sürdüğü söylenebilir. Kilise düzeyinde Rumlarla Bulgarların ‘resmi’ ayrılığının ardından, halk arasında kilise ortodoksisinin (tutuculuk) yerini ulusal kimliklerin alması, üç vilayetteki okul ve kilise rekabetinin organizasyonel başarısına bırakacaktır. Neticede bu çalışmada, 19. yüzyıl sonunda Makedonya coğrafyasında (üç vilayette), sıradan

⁵⁰ Sırp İsyanı’nın uluslararası siyasetin konusu haline gelişini değerlendiren bir kaynak için bk. Selim Aslantaş, “Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804–1913), *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, Sayı: 21, Bahar 2009, s. 109–136.

⁵¹ Yugoslavya’dan ayrılarak kurulan bu devletin resmi adı Makedonya Cumhuriyeti’ydi. Ancak devlet, uluslararası diplomaside Yunanistan’ın itirazları sebebiyle bu ismi kullanmadığı için, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya olarak tanınmıştı. 2018 yılında, Yunanistan’la imzalanan Prespa Antlaşması uyarınca, devletin resmi adı, antlaşma şartlarının tamamlanması ve BM’nin resmen tanımının ardından içerde ve uluslararası alanda ortak kullanıma sahip olarak, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değişmiştir.

⁵² Osmanlı’da bu sosyal tanımlama, Müslümanlar açısından ise, Müslümanlar ve kafirler ya da gavurlar şeklinde değişmektedir.

insanların kimlik aidiyetlerinde, dinin birincil faktör olmayı sürdürdüğü kabul edilmektedir.⁵³ Ayrıca Rumeli'deki, yaklaşık olarak üç vilayeti kapsayan Makedonya'nın değişen sınırlarının siyasi tezahürü, daha ziyade 20. yüzyılın hemen başında hazırlanmaya başlanan, siyasal coğrafya yazınlarıyla pekişmeye başladığının altı çizilmelidir (Wilkinson, 1951: 1-7).

19. yüzyıl tarihçileri, insanlar arasındaki etkileşim ve benzeşmelerden ziyade, gruplar arasındaki farklılıkları aramaya ve onlar arasında sınırlar koymaya çalışmışlardır. Merkezinde etnisitenin olduğu bir konumdan, ulusların kaderlerine odaklanarak, tarih öncesinden günümüze etno-kültürel bir devamlılık arayan ve kuran ilkçi (*primordialist*) bir yaklaşıma sahiptirler (Detrez, 2013: 24). Ancak, günümüzde daha yaygın olarak tarihçiler, 19. yüzyıl Balkanları'nda yaşayan insanların kendilerini etnik değil, dini topluluğun bir parçası olarak tanımladıkları görüşünde birleşirler. Dennis Hupchick'e göre (2002: 134-135), dini inanışa dayanan Osmanlı millet sistemi, imparatorluğun tüm tebaası arasında, grup kimliğinin temel kaynağını oluşturmuştur. Böylece, din birinci kimlik kaynağıyken, yerel dillerse etnik bilince dair sadece ilkel bir duyguyu simgelemiştir (Hupchick, 2002: 144). Millet sistemi, Balkanlar'daki Ortodoks Hristiyan tebaayı, dilsel ya da etnik farklılıkları dikkate almaksızın, Rum tebaası olarak kurgulamıştır.⁵⁴ İdare, yargılama, vergi toplama ve kültürel rolleri olan İstanbul'daki Patrikhane'nin yanı sıra, benzer Ortodoks doktrinine, ayinsel metinlere, törenlere ve Hristiyan ahlaki değerlerine sahip olan, Ohrid, Peç ve Athos Dağı'ndaki dini kurumlar bulunmaktaydı. Bunlardan en etkili olan İstanbul'daki Fener Patrikhanesi, Yunanlaştırma politikası izlemeyen bir Rum kurumu olduğu için etnik olandan bağımsızdı (Detrez, 2013: 35).⁵⁵ Dimitrios Stamatopoulos'a göre (2006: 262), Patrikhane'nin içindeki görevli grupların, ulusal kiliselerin kurulmasından zarar gördüklerinden ötürü, Patrikhane'yi Yunan ulusçuluğuyla isnat etmek hatalı olurdu. Özkırımlı (2013: 224), eski çağlarda etnik kimliği destekleyebilecek niteliğe sahip iki kurum olarak, kilise ve hanedanlığın da etnik bağlılıklara düşman olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim kilise idaresi, ulusal hareketlere zemin teşkil edebilecek sekülerizm, liberalizm ve cumhuriyetçiliğe esin kaynağı olan Aydınlanma ve Romantizm'e bilhassa düşmanlık sergilemekteydi (Malešević, 2012: 51).

Bu örneklerde görüldüğü üzere, 19. yüzyıl Osmanlı Balkanlar coğrafyasında kimlik aidiyeti, din kategorisi üzerinden belirlenmiştir. Aşağıdaki örneklerde, yazarların dil kategorisi üzerinden grup kimliklerine yaklaşımlarına rağmen, yöredeki sıradan insanların kimlik aidiyetinde dilden ziyade dinin belirleyici olduğu görülmektedir.

⁵³ Hans Vermeulen'in çalışması (1995: 46) da bu çalışma gibi aile ve köy bağlarına ilave olarak, dini topluluğa (Rum milleti) duyulan aidiyeti kabul etmektedir. Ancak, onun çalışması Rumların sayıca çoğunluğu, kilise ve okulların dilinin Yunanca olması sebepleriyle, bu dinsel bağa etnik-Yunan çağrışımı yaparak, Helen yayılmacılığına yol açabilecek anlamda kullanmaktadır.

⁵⁴ Osmanlı yönetiminin gayrimüslim topluluklarla ilişkileri ve millet sistemi üzerine detaylı bir çalışma için bk. Benjamin Braude (ed.), **Christians and Jews in Ottoman Empire: The Abridged Edition**, Lynne Rienner, 2014.

⁵⁵ Millet sisteminin kökeninin 1700'lerin başında olduğunu, 1830'larda önemli değişimler geliştiğini, 1856'da yasal hale gelerek kurumsallaştığını, 1908'den sonra çöküşünü savunan bir çalışma için bk. Dimitrios Stamatopoulos, "From Millets to Minorities in the 19th-Century Ottoman Empire: an Ambiguous Modernization", **Citizenship in Historical Perspective**. (Ed.) Steven G. Ellis, Gudmundur Halfdanarson and Ann Katherine Isaacs, Pisa University Press, 2006, s. 253-273.

Abbott'un 1900 yılında Serez'e yaptığı tren seyahatinde uğradığı Cumaiye kasabasında, Eflakça (Ulahça) ve Bulgarca konuşan insanların, kendilerini Rum olarak addettikleri görülmektedir. Abbott'un kimliklendirme ölçütü dil olduğu için, onları konuştukları dil sebebiyle "Bulgar Hristiyanlar" olarak tanımlasa da bu grupların, pratikte Rum Ortodoks kilisesine bağlı, Rum okullarında eğitim alan ve kendilerini Rum olarak tanımlayan kimseler oldukları görülmektedir (Abbott, 2013: 65). Bu örnekte, Balkanlar'daki Hristiyan tebaanın kendini, konuştuğu dil ne olursa olsun, dine dayalı olan Osmanlı millet sistemi içinde, Rum olarak tanımladığı anlaşılmaktadır. Goltz Paşa'nın gözlemlerinde ve yazıya aktardıklarında, 1890'ların başında Makedonya'da etnik hatların belirgin olmadığı ve dini aidiyete bağlı düzenin korunduğu görülmektedir. Örneğin, Selanik'in yakınlarında bir dağ köyü olan Hortaç sakinlerinin, Bulgar olarak zannedilmelerine rağmen -köylüler bu yönde gelen soruyu cevaplamayı kesinlikle reddetmişler- günlük hayatta kendilerine Rum dediklerini gözlemlemiştir (von der Goltz, 2014: 75). Goltz, köylülerin konuştuğu dil hakkında bilgi vermese de bir Slav şivesi konuştuklarından ötürü Bulgar Kilisesi'nin buraya özel bir ilgisinin olduğu, ancak köylülerin bu ilgiye olumlu bir yanıt vermediği anlaşılmaktadır. Bu iki örnek, konuştukları dil farklı olmasına rağmen, Selanik vilayetindeki Cumaiye kasabası sakinlerinin ve Hortaç köylülerinin millet sistemi içerisinde dine dayalı aidiyetlerini sürdürdükleri görülmektedir. Dolayısıyla bu yıllarda Balkanlarda, henüz Müslümanlar ve zımmiler yani Patrikhane'ye bağlı Rumlar, Eksarhane'ye bağlı Bulgarlar ve Yahudiler şeklinde ayrışan Osmanlı millet sistemi, büyük oranda varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Brailsford (1906: 106) ise, ulusçulukların mücadelesinin artık aşikâr hale gelmesi sebebiyle, geç bir tarih olmasına karşın, 1903-04 yılındaki gözlemlerinde, Rum Ortodoks Kilisesi Patrikliği'ne bağlılığını sürdüren, önemli sayıda Makedonyalı nüfustan söz etmektedir. 1896-1909 yılları arasında bölgede çeşitli kazalarda kaymakamlık yapmış olan, Osmanlı idarecisi Süleyman Kani İrtem (1999: 142), "Hristiyan Makedonyalı" kavramının, doğrudan Bulgarı, Rumu veya Sırpı ifade etmediğini, bir Makedonyalı Hristiyanın, çoğu zaman milliyetini bildirmek istemeden sadece "Hristiyanım!" dediğini belirtmektedir.

Abbott (2013: 82), Makedonya'nın Slavlarıyla ilgili olarak, hangi millete mensup olduklarını, kesinlikle söyleyebilmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Toplulukları daha ziyade dil kategorisi üzerinden ölçtüğü için, kuzeyde saf bir Slav dili, güneye inildikçe Rumcayla karışmış farklı dilleri gözlemlemiştir. Onun çalışmasından, Makedonya köylüleri arasında ulusal bir 'ruh'un veya ulusal 'bilinç'in henüz uyanmadığını gözlemek mümkündür. Bu bilince sahip olan az sayıda kimsenin, okullardaki eğitimlerden etkilendiğini ve bu eğitimler sonucunda Bulgar ulusçuları haline geldikleri görülmektedir (Abbott, 2013: 83). Burada bahsi geçen, 'Bulgar' dili konuştuğu tespit edilen Hristiyanların, kendilerini Rum olarak görmeleri dikkate değerdir. Abbott'un Orta Makedonya diye tabir ettiği yerdeki bu köylülerin tezi, "biz Rumuz ancak komşumuzun dilini de (Bulgarcayı) öğrendik" şeklindedir (Abbott, 2013: 112). Bu söylem, Yunan ulusçularının geliştirdiği ve bölgedeki insanların, dilini unutmuş Yunan kökenliler olduklarına yönelik iddia taşıyan bir teoridir (Mackridge, 2008: 18). Dolayısıyla, bu söylem aracılığıyla, yörede henüz ulus bilincine sahip olmayan "yerel

Slav diliyle konuşan Rum Ortodokslara” yönelik Yunan ulusçuluğunun propagandası açığa çıkmaktadır. Alessandro Pizzorno’nun (2008: 168) Max Weber’den aktardığı gibi, bir topluluğun üyesi olarak aktörler, onun içinde toplumsallaşmaktadırlar, tercihlerini yapılandıran değerleri ve sosyal fonksiyonları ondan öğrenmektedirler. Bu örnek, bahsedilen bölgedeki Yunan ulus inşası sürecinde, toplumsal hayatta süregelen dini pratiklerin, bu süreçte araçsal olarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak, Abbott bu orta kesimlerde, insanların karışmışlığı ve kaynaşmışlığının sonucunda, onların deri (renk kategorisi) olarak Yunan olmadıklarını düşünmektedir. Abbott, kendi dil ölçütünü yanlışladığında (köylülerin Bulgarca konuşması), bu kez renk kategorisine başvurmuştur. Böylece, Abbott’un Balkanlar’da kimlik aidiyeti kurulumunda, din kategorisinin önemini yine göz ardı ettiği görülmektedir.

Brailsford (1906: 88), yerel diller üzerinden Makedonya’nın toplulukları arasında ortaklıklar tespit etmektedir. Kırsal kesimin Hristiyanları ve sonradan Müslüman olan Arnavut ve Slavların (Pomaklar) arasında; dil, köken, toplumsal gelenek ve kurumlar arasında farklılıklar bulunmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Makedonya’nın kırsalındaki Arnavutlar ve Slavlar arasında ortak Balkan kültürünü doğrulayacak nitelikte ortaklıklar göze çarpmaktadır. Sonuç olarak, Makedonya olarak kabul edilen bölgede, 19. yüzyıl sonunda Hristiyanlık dininin Ortodoks mezhebine mensup toplulukların, Makedonya ve Bulgar ulusal tarih yazımlarının iddialarının aksine, Makedonyalı ve Bulgar kimliğinden ziyade, Romalı-Rum ulusüstü dinsel kimliği altında birleştiği ve bu son örnekten, İslamiyet dinine mensup topluluklarla da önemli seviyede ortak insani kurumlara sahip olduğu, melez bir coğrafyanın şekillendiği görülmektedir. Millet sisteminde reforma sebep olan ve Hristiyanları ayırıştırıcı yeni bir kimlik (Makedon-Bulgar ve Bulgar) üretme kapasitesine sahip Bulgar Kilisesi’nin (Eksarhane) faaliyetlerinin başarısı ise siyasal istikrarsızlık süreciyle sıradaki alt başlıkta değerlendirilmektedir.

2.3. Siyasi İstikrarsızlık Sürecinde Mesleki Tabakalaşma ve Etnik Özdeşleşme

Detrez’e göre (2013: 42), “etnik üyeliğin bir kişinin mesleğiyle ilişkisi olduğu kadar, bir kişinin mesleği de etnik özdeşleşme ile ilgili olabilir”. Yani, kişi sonradan edindiği mesleğiyle kurduğu ilişki sebebiyle, etnik özdeşleşmesini belirleyebilir. Bu çalışmada, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında incelenen bölgede, bir statü kategorisi olarak “Rumlar”, daha ziyade ticaret erbabı ya da şehir sakinlerini oluşturduğu benimsenmektedir. İstanbul’daki Bulgar Kilisesi ve Bulgar Devleti’nin 1870’lerden beri, bölgede nüfuzunu artırması ve özellikle 1880’lerin ortalarından itibaren başlayan kültürel propaganda sonucunda, Slav dilini konuşan ve toprakla uğraşan köylüler, yine bir statü kategorisi olarak “Bulgar” biçiminde adlandırılır hale gelmiştir. Bölgede yaşayan yarı göçebe Ortodoks Hristiyanlar, “Ulah” olarak nitelenirken, bu yarı göçebelerin İslamiyet’i benimsemiş olanları “Yörük”, silah taşımaya yetkisi olan ve kolluk gücü görevini yürüten silahlı adamlar “Arnavut”, sade Müslüman köylüsü ise “Türk” olarak adlandırılmaktaydı. Yüzyılın sonunda, aralarındaki farklar giderek belirginleşen ve bir toplumsal statü aracı halini alan meslekler, bölgedeki toplulukların hangi kimlikle özdeşleşebileceğini belirler hale gelmiştir. Basil Gounaris (1996: 415), toplumsal bir ayrışma olan bu dönüşümün,

Makedonya'nın tüm köylü toplulukları arasında benzer olduğunu iddia etmenin, çok riskli olmadığını belirtmektedir. "Grup üyeliği, yaşama şansı yüksek olduğu sürece, mesleki ayrımı belirtmenin ötesinde, büyük bir öneme sahip değildir" (Hechter, 1978: 299). Makedonya'da bu düzen, yaşama şansı dengesinin tersine döndüğü 1890'larda, ulusçulukların yarışının belirgin hale gelmesine kadar sürmüştür.

Detrez'in çalışması, ulusçuluk öncesi Balkanlarda dini bir ortaklık örneğinin, Rum yüksek kültürünün gelişmesiyle oluşan Rum cemaati altında kurulduğunu savunmaktadır. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında, önemli seviyede homojen etnisiteler üstü kültürel bir Rum ortak topluluğu belirginleşmiştir (Detrez, 2013: 45). Bu ortak toplulukta kullanılan dilin Rumca oluşunu, etnik bakımdan değerlendirmezken, daha ziyade onun birleştirici rolüne işaret etmektedir. 18. yüzyıl boyunca, tüccar, esnaf ve imalatçılar arasında, Rumca'nın ortak dil (*lingua franca*) haline gelmesine sebep olan yaygın kullanıma dikkat çekerek, onu, Balkan yarımadasındaki çok etnikli üst sınıfın çekirdeği olarak değerlendirmektedir (Detrez, 2013: 46). Yüzyılın sonunda Rumca, Ortodoks Hristiyanlar için ortak ibadet dili olmuş, kilise idaresinde kullanılan, ticaret ve endüstriyle uğraşanların, ortak ve entelektüel iletişim dili haline gelmişti (Detrez, 2013: 47). Ancak, Osmanlı döneminde Ortodoks Hristiyanlar arasında Rumca (halk dili olarak, örneğin Pontus Rumcası), Bulgarca, Romence, Sırpça, Arnavutça, Karaman Türkçesi gibi yerel (vernacular) diller mevcuttur. Yine de ulusçuluklar öncesinde farklı dili konuşmak, Ortodoks Rum cemaati içinde evliliklerin olmasına engel değildir. Anastasia Karakasidou'nun belirttiği gibi (2010: 87), "farklı dil konuşan topluluklar arasında böyle bir sınır bulunmamaktadır", bilakis Makedonya'da dış evlilikler (*exogamy*) oldukça yaygındı. Karakasidou çalışmasının bir bölümünde Selanik yakınlarındaki Langaza havzasındaki köylerde, Rumca konuşan ailelere giden, Slav dilini konuşan gelinleri konu almaktadır (2010: 87-90).

19. yüzyıl başından itibaren, özellikle İstanbul, Bükreş ve Yaş'ta, Fener Rumları olarak bilinen, Ortodoks Hristiyan aristokrasinin ortaya çıkması ve büyük şehirlerde Rum kökenli ticaret burjuvazisinin gelişmesi, Rumca'yı toplumsal ve kültürel bakımdan saygın bir dil konumuna getirmiştir. (Detrez, 2013: 55). Rumca'nın bu saygın konumuna karşın, bu çalışmada, yine Hobsbawm'ı izleyerek (2014: 83), "dilin insanların bir kolektife ait olduklarını gösteren çeşitli kriterlerden yalnızca birisi olmanın ötesinde" bir önem taşımadığı savunulmaktadır. Yani, dil tek başına bir kimliğe işaret etmemektedir. Bu sav, 19. yüzyıl boyunca saygın konuma sahip Rumca için geçerli olduğu kadar, Büyük Bulgaristan idealini dil kriteri üzerinden kurmak isteyen Bulgar resmi tezi için de geçerlidir. Tekrar vurgulamak gerekirse, Avrupa Türkiye'si'nde herhangi bir kolektife aidiyet kurmada, Osmanlı millet sisteminin belirlediği din kriteri her zaman daha baskın olmuştur.

Abbott'un analizinde faydalandığı dil kategorisi, her ne kadar geçerli olmasa da toplumsal dönüşüm analizi dikkate almaya değerdir. Üsküp'e dair yaptığı gözlemde, toplumsal yapının temelde ırk ve dil üzerine kurulduğunu, ancak giderek belirginleşen sınıf ve inanç farklılıklarının gruplar arası ilişkileri düşmanlaştırdığını tespit etmektedir (Abbott, 2013: 8). Bu tespitten yola çıkarak, Balkanlar'ın modern dünya ekonomisine

eklemlenmesi süreciyle eş zamanlı olarak, Rum burjuvazisinin geliştiğini, Rum etnisitesinin Balkan kentlerinde ticaret ve endüstriyle uğraşan gruplar olarak öne çıktığını söylemek mümkündür. Abbott'un çalışmasında, Üsküp'ün kırsalında geleneksel olarak ekip biçmeyle uğraşanlar "Slav" olarak nitelenirken, "Türkler" ise, bu toprakların egemenleri olarak tasvir edilmektedir. Abbott tarafından ırk kategorisiyle tanımlanan bu toplulukların, kapitalizmin genişlemesinin getirdiği yeni ekonomik iş bölümündeki rolleri icabı, kimliklerin birbirlerinden ayrılmakta olduğu görülmektedir. Abbott'un Köprülü kentindeki gözlemlerinde ise, toprakla uğraşan Hristiyanların çoğunun kendine Bulgar dedikleri görülmektedir (Abbott, 2013: 9). Kasabanın 'zengin ve uygar' bireyleri⁵⁶ ise, kendini Rum topluluğunun bir üyesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama, 1890 yılında Manastır'da (Bitola) yaşayan ticaretin bir parçası haline gelerek, zenginleşen Ulahlar için de geçerlidir (Poulton, 1995: 52). Mesleki iş bölümünün oluşturduğu yeni sınıfsal tabakalaşmanın, Ortodoks Hristiyan grupların kendi içlerinde ayrı kimliklerle ve statülerle özdeşlemesine yol açtığı gözlemlenmektedir. Bu durum Rum tüccar, Türk toprak ağası, Slav ya da Bulgar kiracı veya yarıcı (*tenant*), göçebe Ulah gibi "stereotipik meslekleri" (Hechter, 1978: 300) doğurmaktadır.

Tablo 2: Geç Osmanlı Döneminde Makedonya'nın Tahmini Nüfusu⁵⁷

	1895	1904
Müslümanlar	1,137,315	1,508,507
Rum Ortodoks	603,249	307,000
Bulgar Ortodoks	692,742	796,479
Katolikler (Rum)	3,315	-
Ulahlar	-	99,000
Sırp	-	100,717
Yahudiler ve diğerleri	68,432	99,997
TOPLAM	2,505,503	2,911,700

Brailsford'un çalışmasında, göçmen işçiliğin, kimlik üzerine etkileri görülmektedir. Bulgaristan'ın işgücüne olan ihtiyacını, Makedonya'daki göçmenler aracılığıyla

⁵⁶ Karakasidou (2010: 92), doktora tez çalışmasında, bu grupları "çorbacılar" olarak nitelemekte ve Makedonya'da Yunan ulusal kimliğinin inşasında onların rollerinin vurgulamaktadır. Tarımla uğraşan ortakçıların ise, Bulgar ulusal kimliğine yöneldiklerini savunmaktadır.

⁵⁷ 1895 düzenli Osmanlı nüfus sayımıyken, 1904 Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın yaptığı nüfus sayımının sonucudur. 1904'te Ulahlar ve Sırp'ların ayrı millet olarak sayılmasıyla Patrikhane'ye bağlı Rum Ortodoksların sayısında düşüş gözlenmektedir. O dönemde Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın hazırladığı nüfus raporları propaganda amaçlıdır, bu sebeple daha güvenilir olduğu için Osmanlı kaynaklarına yer verilmektedir. Kaynak: Stanford Jay Shaw ve Ezel Kural Shaw, **History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975**, Cambridge: Cambridge University Press, 1977, s. 208.

karşıladığı anlaşılmaktadır.⁵⁸ Bu göçmen işçiler, aynı zamanda, yeni Bulgar devletiyle ilişki kuruyor, bir süre sonra Bulgar idealinin misyonerleri haline geliyorlardı. Brailsford'a göre, bu göçmenler, o dönem için iç işlerinde özerk olan Bulgaristan'ın, "hürriyet, zenginlik ve hızlı ilerleme gibi ünlerini" yaymaktadır (Brailsford, 1906: 105). Buna karşın, Sırbistan'a giden göçmen işçiler, dönüşlerinde, oradaki şartların tercih edilebilir olduğu yönünde görüş belirtmemişlerdir. İnsanların hareketliliği açısından bir tespit yapılması gerekirse, ekonomik şartlar sebebiyle göçmen olmaya zorlananlar, bir süre sonra Bulgar kimliğini benimserken, yerleşik ve ticaretle uğraşan burjuvazi ise, Rum kimliğini korumaktadır. Burada içerisinde yaşanılan topluluğun ve coğrafyanın getirdiği toplumsal şartların, kimliğin şekillenmesinde fonksiyonel olduğu görülmektedir. Bu örnekte, Bulgaristan'a giden göçmenlerin kimliklerinin dönüşerek, Bulgar kimliğini benimsediği görülmekte, bununla beraber, Makedonya'da yüzyıl sonunda belirginleşen ve yaşama şansının düşmesiyle önemi artan grup üyeliklerinde değişimler meydana gelmektedir. Hechter'in (1978: 199) ifadesiyle, toplumsal tabakalaşmada aşağıda kalan ve maddi olarak dezavantajlı hale gelen kesimlerin, etnik kökenini yeniden tanımlamalarına yol açmaktadır. Örneğin, avantajlı olan Rum etnisitesi kimliği tercih edilir hale gelirken, bunu başaramayanların, asıl kimliklerini ayırt edecek şekilde tanımlayıp, "yüksek grup sadakatinin" (örneğin Bulgar) gelişmesine sebep oldukları görülmektedir.

Abbott'un Balkanlar'da ulusal kimliğin değişken bir kavram olduğuna yönelik saptaması, bu çalışmanın temel argümanı ile paralellik göstermesi açısından oldukça önemlidir. Tekrarlamak gerekirse, bu bölümde savunulan yan argüman, insanlar içinde yaşadıkları tarihsel bağlamın sunduğu sınırlı ekonomik imkanlar ve kurdukları toplumsal ilişkileri sebebiyle toplumsal tercihlerini değiştirmekte ve bu durum kimlik aidiyetlerini şekillendirmektedir. Önceki paragrafta irdelenen, Hristiyan tebaa içerisinde Rum ve Slav/Bulgar ayrımı da bu tercihlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kimlik tercihleri, Balkanlar'ın dünya ekonomisine dahil olması, bunun getirdiği sosyo-ekonomik değişim, yeni fikirlerin ulaşması ve Bulgaristan devletinin kurulması gibi dinamikleri değişen bölge siyasetiyle doğrudan bağlantılı olduğu kadar, jeopolitik mücadele içerisinde olan büyük güçlerin uluslararası siyasetiyle de ilgilidir. Netice olarak, tüm bu siyasi, ekonomik, toplumsal ve düşünsel gelişmeler o dönemde, bölgedeki Osmanlı siyasal iktidarını zayıflatmaktadır. Tam da Anthony Smith'in (1995: 33) belirttiği üzere, etnik bağlar, diğer toplumsal ilişkilerde olduğu gibi, ekonomik, toplumsal ve siyasal erklere tabi olmaktadır ve bu sebeple ortam ve koşullara göre değişiklik göstermektedir. Son olarak, Makedonya'daki iş bölümü hiyerarşik bir yapıya sahip olmasına rağmen, Balkan kültürel birliği mirasından ötürü kast sistemindeki gibi segmental bir yapıya sahip olmaması, etnik değişimleri mümkün hale getirmektedir.⁵⁹

⁵⁸ Literatürde yer alan çalışmalar, genellikle Sofya'daki Makedonyalı göçmenleri ekonomik yönden değil, 1878'de Bulgaristan'ın kurulmasından sonra 'milli bir bilinçle' 'anavatana' giden kişiler olarak değerlendirmektedir. Bulgar ulusu ve devletin kurulmasını düşleyen entelektüeller için, bu durum normal olabilir, ancak köylünün milli bir sebeple göç etmesi için tarihin erken olduğunu söylemek gerekir.

⁵⁹ Kast sistemindeki kültürel iş bölümü için bk. (Hechter, 1978: 312).

2.4. Makedonya'nın Tahayyülü: Yunan ve Bulgar Tarih Yazımında İkonlaşmış Krallar

Bu başlık altında, proto-ulus (*proto-nation*) aidiyeti ve ideolojisi yazınları üzerinden, incelenen üç çalışmada, tarihin yeniden yorumlanması ve Makedonya kimliğinin kurulmasıyla ilişkisi incelenmektedir. Ulusçuluktan önce ulusun kökenini arayan bu tarih yazımları, antik kralların zaferlerine yer verip, onları ikonlaştırmaktadır. Hobsbawm'a göre (2014: 94), “ön-milli açıdan en tatmin edici ikonlar, egemenlik alanı gelecekteki bir milletin sınırlarına denk düşen ilahi ya da ilahi güçle donatılmış bir kral veya imparatorla ilişkilendirilen krallardır”. II. Filip ve Büyük İskender'in Yunan ve Bulgar ulusçulukları tarafından keşfiyle, Makedonya kimliği, Makedon ulusçuluğu öncesinde Marinov'un belirttiği gibi (2013b: 278), bir coğrafi veya ırksal nitelemeden ziyade, antik kralların imajlarıyla ilişkilendirilerek kurulmuştur. Yani bu ikonlar, ulusçu hareketlerin ilgili coğrafyayı ve nüfusu hedefe almasıyla ilişkili bir biçimde, “proto-ulus” (*proto-nation*) ikonları olarak tarih yazımına girmeye başlamıştır. Bu başlık çerçevesinde, söz konusu ilahi ikonların ulusal tarih yazımlarının konusu haline gelmeleri incelenmektedir.

Krallar tarihi yazımı, ulusçuluk, hatta Rönesans öncesi dönemde kralların tarihin öznesi olmaları sebebiyle oldukça yaygındı. Bu yüzden, pek çok tarih metni özelliği gösteren kaynak, kralların zaferlerine ve yenilgilerine odaklı bir yazım oluşturmıştır. Antik Makedonya krallarından Büyük İskender'in kazanmış olduğu askeri başarılar, O'na büyük bir ün kazandırdığı gibi, krallar tarihi yazımı içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Bu durum, daha sonra niteliği fark etmeksizin pek çok kaynakta referans olmasına sebep olmuştur. Örneğin, Orta Çağ'da, içinde Makedonya'nın geçtiği Bizans kaynaklarının bir kısmı, burayı “Büyük İskender'in toprakları” olarak nitelemiştir (Marinov, 2013b: 279). 16. yüzyılda bir Dominiken rahip, Antik Makedonyalıların; İskender, Aristo ve Diyokletyan gibi tarihi figürlerin Slav karakterli olduklarını yazmıştır (Marinov, 2013b: 280). 19. yüzyıldaki ilk antik Makedonya referansı ise Bulgaristan'da yapılmaya başlamıştır. İliiryalıları, Antik Makedonyalılarla ve Slavlarla eşleştiren Dalmaçyalı ve diğer Slav yazarların çabaları, modern Bulgar tarih yazımını etkilemişti. Bu bağlamda, İskender, önce 1792'de Spiridion isimli bir rahip tarafından “Bulgarların cesurluğuna hayran” olarak tasvir edilmiş, 19. yüzyılın ortasında ise, bu anlatı değişerek, İskender bizzat “Bulgar” olarak nitelenmeye başlanmıştır (Marinov, 2013b: 281-283). Aslında, burada, sırasıyla din adamları ve eğitilmiş Bulgarlar tarafından İskender figürü kullanılarak yapılan antikite referansı aracılığıyla, önce Bulgarlar övülmeye çalışılmış, ardından yüzyıl ortasında Yunan devletinin benimsediği ulusal ideoloji olan Helenizm'e meydan okuma amacıyla, İskender'in doğrudan sahiplenilmesi eğilimi ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere, bu çalışmalar ve eğilimler, kimlik inşası sürecinin farklı bağlamlarda farklı şekillerde cereyan ettiğine önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Büyük İskender'in Yunan tarih yazımına, yine 1850'lerde girmesi tesadüf değildir. Birinci olarak, Bulgarların yukarıdaki hamlesiyle benzer biçimde Yunan ulusçuluğu da o dönemde, tarihsel figürler aracılığıyla kendini ispat etme ve yayılma eğilimindedir. İkinci olarak, 1790'dan 1840'lara kadar “Antik Makedonyalıları”, Helen tarihçileri gözünde

barbar olarak değerlendirilmiştir. 1794'ten 1841'e kadar en az on dört entelektüelin⁶⁰, Antik Makedonyalıların Antik Yunan dünyasının bir parçası olmadıklarını belirttikleri (Politis'ten aktaran Roudometof, 2001: 102) ve Makedonyalıları işgalci olarak betimledikleri bilinmektedir. 1840'lı yıllarda, medeniyet araştırmalarının Yunan akademisine nüfuz etmesiyle, "Helen medeniyetini yayma rolü tarihte barbar dünyayı fetheden İskender'e verilmiştir" (Marinov, 2013b: 284). Konstantinos Paparrigopoulos, 1853'te ilk kez bir resmi Yunan okul kitabında, antikitenin, Makedonyalıların Antik Yunan'ı fethetmesiyle bittiği tezini tersine döndürerek, Makedonyalıları da Yunan olarak tasvir etmiştir (Roudometof, 2001: 108). Böylece, İskender, Yunan ulusal birliğinin sembolü haline gelirken, öte yandan modern ve antik Yunan arasında tarihsel bir devamlılık kurulmasının aracı haline gelmiştir. Çünkü, Makedonyalıların fethiyle, artık Antik Yunan son bulmamakta, aksine Antik Yunan fikirleri, Makedonya Krallığı ve İskender aracılığıyla barbar dünyaya yayıldığı, yeni bir tarihsel anlatı oluşturulmaktaydı. Bunun sonucunda oluşan karşı bir tepkiyle, yerel Slav entelektüeller, o dönem beslendikleri Yunan tarih yazımının etkisiyle, 1850'lerde kendilerini Makedonyalı olarak tanımlamaya başlamışlardır (Marinov, 2013b: 285). Ancak, Eley ve Suny'nin (1996: 21) uyardığı üzere, o günkü Slav entelektüellerin bağımsızlık gibi "siyasi hedefler peşinde olmamaları sebebiyle bugünkü anlamda ulus sayılamayacakları", sadece Yunan tarih yazımından ve ona bir tepki olarak İskender'i öğrenmeye ve sahiplenmeye başlamış oldukları görülmektedir.

Goltz Paşa'nın 1893 tarihli çalışmasında, Makedonya bölgesiyle onun antik dünyadaki geçmişi arasında, İskender üzerinden bağlantı kurulmaktadır. Onun eserinde İskender figürünün yer alması, yukarıdaki Yunan ulusal tarihi yazımı çabalarıyla benzerlik göstermektedir. Goltz'un çalışmasında, Alman romantizminin etkisi ve bunun beraberinde getirdiği yöntem olarak arkeoloji, yaklaşım olarak devamlılık bulma eğilimi görülmektedir. Bu bağlantı ve devamlılık kurma çabası, kendisinin de Pella harabeleri çevresinde yaptığı arkeolojik araştırma denemelerinde kolaylıkla fark edilmektedir. Seyahatlerinde, Filip idaresi zamanından beri Makedonya krallarının payitahtını, Makedonya'nın kadim başkenti ve aynı zamanda İskender'in doğum yeri olan Pella'yı araştırmış ve kendi kurguladığı tarih yazımında, Antik Çağ kralları olan Filip'ten (M.Ö. 382 – M.Ö. 336) Perseus'a (M.Ö. 212 – M.Ö. 166) kadar yer vermiştir. Orta Çağ kralı Çar Samuel'e (958 – 1014) yer verirken, onun Makedonya krallarının örneğini izlediğini belirterek, bir devamlılık arayışında olduğu görülmektedir. Hatta, milliyet farklılıklarının Osmanlı döneminde Hristiyan veya Rum diye kaybolmasına karşın, son dönemdeki politik gelişmelerin, çeşitli halklar arasında tekrar 'uyanışa' yol açtığına ilişkin yorumu (von der Goltz, 2011: 112), bu arayışın ardındaki ulusal romantik tarih perspektifini açıkça göstermektedir.

Yunan tarih yazımının egemenliğine, kendi kimliğini inşa etme ve jeopolitik çıkarlarına meydan okuyan Bulgar ulusal tezi, Makedonya'nın bir "coğrafi bölge" olduğunu ve bu bölgede yaşayanların "Makedonyalı Bulgarlar" olduğunu iddia etmekteydi. Bu söz konusu Bulgar ulusal tezini yansıtan yaklaşım, Brailsford'un tarih anlatısında

⁶⁰ Önde gelen figürler, Panagiotis Kordikas, Adamantios Korais, Alexandras Soutsos, Georgios Kozakis-Tipaldos, and Iakovos Rizos-Nerulos.

görülmektedir. Brailsford tarihinde, Bulgar Hanı Simeon'un Epir, Makedonya, Trakya ve Bulgaryayı içeren bir imparatorluk kurduğu, onun Çar Samuel döneminde doğu topraklarının kaybedilmesiyle Ohrid başkentli bir "Makedonyalı devletine" dönüştüğü anlatılmaktadır. Ancak ardından Brailsford (1906: 296), "Makedon Orta Çağ entelektüelleri ve yöneticileri" olan Cyril ve Methodius, öğrencileri Kliment ve Naum ve Çar Samuel'e dair anlatının, geç 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyılda Bulgar edebiyatı ve Makedonya'daki Bulgar okullarından yayılan historiyoğrafi olduğunu itiraf eder. Bu "Makedon Slav entelijensiyası", 1870'lerdeki yerli jenerasyondan farklı olarak, 1880'lerde Bulgar okullarının yayılmasıyla Bulgar ulusal tarih formasyonu almıştır.

Yunan ve Bulgar ulusal tarih yazımlarında yer alan ve Goltz, Abbott ve Brailsford'un eserlerinde de görülen "ilahi güçle donatılan kral ya da ruhani önder ikonlar", Hobsbawm'ın belirttiği gibi (2014: 94), "egemenlik alanı gelecekteki bir milletin sınırlarına düşmesiyle en tatmin edici" olanlardır. Yüzyılın ortalarına kadar süren Yunan ulusal tarih yazımına ve yüzyılın ortalarından itibaren nüfuzu artan Bulgar ulusal tarih yazımına karşı, yerel entelektüel tepkilerin yükseldiğini belirtmek gerekmektedir. Henüz 1870'lerde Petko Slayevkov öncülüğündeki "Slav-Makedon girişimleri", Yunan ve Bulgar atıflarından sıyrılmaya çalışmışlardır. Bu entelektüel girişimlerde, Yunan tezlerinin etkisi altında kendilerinin antik Makedonyalıların soyundan geldiklerini kabul etmekle beraber, kendilerini onlardan ayırarak "saf Slav" gördüklerini, Bulgarların Tatar olduğunu ve Bulgarlarla farklı diyalekt kullandıklarını iddia etmişlerdir (Marinov, 2013b: 286-287). Bu girişimciler, "Slav" nitelemesiyle kendilerini Yunan olandan ayırmaya, Bulgarları da "Tatar" olarak niteleyerek, Slav kimliğini Bulgar olandan ayırmaya çalışmışlardır. Görüldüğü üzere, Makedonya'daki Slavların (ve 1893'te kurulan ayrılıkçı komitanın), Antik Makedonya'ya referansı ve bölgenin adı Yunan ulusçuluğundan, Filip ve İskender mitleri ise Yunan ulusal eğitiminden kaynaklanmaktadır (Marinov, 2013b: 329). Abbott'un 1903 tarihli eserinde (2013: 285) ise, "Slav-Makedonya Komitası"nın duyurularında Hobsbawm'ı doğrular bir şekilde Büyük İskender'in, gelecekteki bir milletin sınırlarını belirlemesi ihtimaliyle, ulusal bir kahraman olarak tanıtıldığı görülmektedir.

2.5. Yunan, Bulgar ve Sırp Ulusçuluklarının Rekabeti ve Krste Misirkov'da Makedonyalı

Dini kimliğe dayalı millet sisteminin bozulması ve ortak Balkan kültürü tezinin, 20. yüzyıl başında geçerliliğini yitirmeye başlaması, Abbott'un Selanik ve Serez ovalarından iç kesimlere doğru yaptığı, Melenik ve Petriç seyahatlerinde görülmektedir. Bu yerleşim yerlerinde, Yunan ve Bulgar ulusçulukları ve kiliseler arasındaki mücadeleler oldukça belirgin ve kızışmış görünmektedir. Gruplar arasındaki ayrım, o derece keskinleşmiştir ki, birbirlerinden alışveriş yapmaz ve birbirlerinin fiziksel özelliklerinden dahi rahatsız olur hale gelmişlerdir (Abbott, 2013: 161). Selanik'in kuzeyindeki Langaza havzasını çalışan Karakasidou (2010: 97), milliyetçi çekişmelerin kırsal kesimde gelişmiş olan alışveriş, etkileşim ve bir arada yaşama dinamiklerini, kökünden altüst ettiğini belirtmektedir. Barth'ın (1969: 36) da tespit ettiği gibi, güvenliğin zayıf olduğu ve insanların keyfilik ve şiddet tehdidiyle yaşadığı yerlerde ve durumlarda etnisiteler arasında etkileşimin olması

imkânsızlaşmıştır. Abbott’a göre, aileler Rum ve Bulgar kiliselerinin propagandası altında, farklı fikirlerle bölünmüşlerdir (2013: 160-161). Ulusçuluk faaliyetleri, sadece gruplar oluşturmak (*groupness*) ve onlar arasındaki sınırı daha da keskinleştirmekle kalmayıp, kendi içlerinde de fikri ayrımlara yol açmıştır.

Abbott, bölgedeki Bulgar faaliyetlerine de yönelik, önemli gözlemler sunmaktadır. Metinde, Bulgar ulusçuluğunun etkisini artırmasıyla, Slav dilini konuşanların aidiyet olarak Bulgar’a dönüştüğü görülmektedir. Serez kentine ulaştığında, burada da propaganda faaliyetleri yürüttüğünü düşündüğü, Bulgar, Sırp ve Romen temsilciliklerinin varlığına işaret etmiştir. Bu kentteki “Eflaklıların” (Ulah), farklı dil konuştuğu için çoban olan atalarını, Rumlardan ayırma ve kendilerinin Tuna’nın kuzeyinden geldiğine yönelik bir anlatı üretmekte olduğu gözlemlenebilmektedir (Abbott, 2013: 81). Makedonya’nın bir diğer önemli topluluğu olan Ulahlar üzerinde de ulusçu fikirlerin etkili olduğu, toplumsal kimliklerini yeniden inşa ettikleri ve kendilerini farklılaştırdıkları görülmektedir. Ancak eserden, Ulahların ticari ve genel işlerinde Rumcayı kullandıkları öğrenilmektedir. Yani, toplumsal hayatta dil olarak, halen Balkanlar’ın bir zamanlar prestijli dili olan Rumcayı kullanmaktadırlar. Ancak, kimliklerini çobanlık yapan atalarının benimsediği Ortodoks Rum kimliğinden ayırarak, yeni bir topluluk kimliği inşa etme sürecinde oldukları görülmektedir. Ulahlar, bir yandan geç ve başarısız bir çaba da olsa, Romen’e dönüştürme faaliyetlerine maruz kalmaktadırlar. Goltz Paşa da Manastır kentini ziyaretinde, Sırp propagandasının başladığına yer vermektedir (2014: 104). Duvarlarda Sırpça yazılar, Sırpların kahramanlıklarını gösteren resimler, Sırp kral Küçük Aleksandr ve Dr. Dokiç’e dair ibareler olduğundan söz etmektedir. Böylece, 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında, Makedonya’da eski aidiyet biçimlerinin ulusçu hareketlerin propagandaları aracılığıyla bir rekabet alanı haline geldiği ve dönüşüme uğradıkları göze çarpmaktadır.

Ulusçu fikirlerin rekabeti kadar önemli bir diğer meseleyi de ulusçu akımların birbirlerinden ayrılmak için uyguladıkları taktikler oluşturmaktadır. Brailsford’a göre, 7. yüzyılda Makedonya’da bir ulusal türdeşliğin olmaması ve Slav kökenli grupların bulunması, Bizans’a yönelik bir tehdit oluşumunun önüne geçmiştir. Ancak, bir süre sonra Türklere benzeyen ve Aryan olmayan insanlar, yani ‘Volga adamları’ (Bulgarlar) bu gruplarla karışmaya başlamıştır. Brailsford’un bu tarifinde, etnik köken olarak Slavları, Bulgarlardan ayırma çabasında olduğu görülmektedir. Bulgarların mutlak krala, poligamiye, kölelere ve askeri disipline sahip olmaları özellikleri sebebiyle, onları ayrı bir ‘etnik grup’ olarak ayırırken; onların daha sonra Slav diline uyum sağlayıp, onun yapısını değiştirmesine ve Slavlarla evlilikler yapmalarına yer vermektedir (Brailsford, 1906: 96). Bulgar ve Slav ayrımı bahsinde, Yunan ve Sırp tezlerinin ortaklaşa yürüttüğü bir taktik görülmektedir. Brailsford adını koymadan, sıraladığı özellikler itibarıyla, Bulgarları Moğol ve Tatarlarla özdeşleştirmektedir.

Aslına bakılırsa, Yunan ulusal tezi 1860’larda, Grek dili konuşamayanları Makedonyalı olarak niteleyerek Yunanlaştırmaktı (Marinov, 2013b: 289). Rum kültürünün dominant oluşu, Yunan ulusçuluğunun diğerlerine göre erken ortaya çıkması ve kurumsallaşması, Yunanistan’a tüm topluluklar üzerine hak iddia etme ve onları Yunan ulusu potasında

eritme kolaylığı sağlamıştı. Antik Makedonya'yı Yunan ulusal tarihi içinde kurgulayınca, buradaki topluluklar için, "Slavofonlaşmış Grekler" söylemini üretmiştir. Sadece dillerinin, zaman içinde yeni gelen 'gruplarla' kaynaşma sürecinde değiştiğini kabul ederken, Makedonyalı kökeninden oldukları için, "Yunandırlar" tezi savunulmaktadır. Toprak iddiası üzerine kurulan Helenizm, nüfusu kendine çekme, kendi içinde eritmeye yönelik bir taktik benimsemektedir. Ancak, Bulgar hareketinin ortaya çıkmasıyla ve Bulgar kilisesinin kurulmasıyla, Ortodoksluk içinde yeni bir ulusal aidiyetin ortaya çıkmasına sebep olan, 1878'de kurulan Bulgar devletini "barbar"; mensubu olan Bulgarları da "Tatar" olarak niteleyecek şekilde yaptığı Moğol, Turan ve Hun benzetmeleriyle, ayrı etnik kökenden geldiği yönünde ayırmaya başladı (Marinov, 2013b: 290). Bu tarihten sonra, "Bulgar" olanı Ötekisi haline getirerek dışlayan, kendinden ayıran, yeni bir taktik daha benimsenmiştir. Bu dışlama eylemi, antropolog Georgios Ageolopolous'un tezini yanlışlamaktadır. Ageolopoulos'a göre (1995: 255), aynı sosyo-kültürel temelden gelen Slavlar farklı uluslara ayrılmasına rağmen, farklı kültürden gelenler (Rum köylüleri, Sarakatsan konargöçerleri⁶¹, Ulah göçebe çobanları), Yunan kültürü altında birleşmişlerdi. Helenizmin, Ageolopoulos'un kullanımıyla 'birleşme', ancak potada eritme ya da asimile etme kavramlarıyla daha çok benzeşen bu taktiğinin, yukarıdaki örnekteki gibi başarısız olduğu veya etkisiz kaldığı durumlarda, diğer ulusçuluklar gibi kendini diğerinden ayırıştırma, diğerini dışlama, ötekileştirme ve düşmanlaştırma taktiklerine başvurduğu görülmektedir.

Bu dönemde Sırp tezi, benzer bir şekilde Slav olanı Bulgar olandan ayırmaktadır. 1860'lardan itibaren, özellikle de 1878 tarihindeki Berlin Kongresi'nden sonra, Sırp akademisyenler, entelektüeller ve siyasetçiler, toprak (teritoryal) iddialarını formüle etmişler ve etnik olarak Makedonya'daki Slavların Sırp olduklarında ısrar etmişlerdir. Propagandalarında, Bulgarları ırk olarak, Yunan iddialarına benzer bir biçimde, Tatar ve Moğol şeklinde tasvir ederek, Makedonya'daki saf Slavlarla alakalarının olmadığını savunmuşlardır (Milosavljević'ten aktaran Marinov, 2013b: 314). Brailsford'un çalışmasında da dönemin Sırp tezini görmek mümkündür. Brailsford, Sırp ve Bulgar uyanışlarını karşılaştırırken, "Makedonyalılar Bulgar mıdır Sırp mıdır?" sorusunu ortaya atmıştır. Kanlarının safça Slav olmadığını, Sırp güçleri ve fetihleri sebebiyle Bulgar da olamayacaklarını düşünmektedir. Yarımadayı farklı dönemlerle işgal eden gruplarla karışmış bir Slav halkı denebileceğini, ancak ırk bilinci olmadığını söylemiştir (Brailsford, 1906: 101). Brailsford'un bu açıklaması, Balkan coğrafyacısı ve jeoloğu Jovan Cvijić'in 1906-07 yıllarında yazdığı metinlerde, Makedonyalı Slavları ulusal bilinci olmayan "amorfi" ve değişken kitle" olarak tanımlamasıyla benzeşmektedir (Marinov, 2013b: 315).

Bulgar okullarında eğitim alan Makedonyalılar, 1893'te kendi örgütlü devrim komitasını oluşturmuşlardı (bk. Üçüncü Bölüm). Bu hareket, Makedonyalı köylülere Osmanlı boyunduruğundan hemen kurtulacaklarını vaat etmiştir. Bu dönemde, taktik olarak Bulgaristan -daha önceki Doğu Rumeli örneğinde olduğu gibi- Makedonya'nın otonomisi için uğraşırken, Sırbistan ve Yunanistan ise, onu doğrudan kendilerine katmayı

⁶¹ Türkçesi Karakaçanlar

hedeflemişlerdi. Brailsford'a göre (1906: 105), Bulgarlar yerel Makedonyalı vatanseverliği ruhunu yaratırken, Sırp hareketi açıkça resmi ajitasyondur ve aralarındaki bu farklılık, Bulgar Devrim Komitası'nı 'hakiki' bir Makedonyalı kurumu yapmaktadır. Bulgar ulusçuluğu, Makedonya'yı "coğrafya" olarak algılamış ve orada yaşayanları Makedonya coğrafi bölgesinin Bulgarları olarak görmüştür. Sırp ulusçuluğu ise, doğrudan etnik referansla onları 'Güney Sırları' olarak gördüğü için, "resmi politika" olarak değerlendirilmektedir. Aslında iki ayrı ulusçuluğun farklı taktikleri yarışırken, Bulgar tezi otonomi yönünde, Sırp tezi ise yayılmacı bir söylem benimsediği için, Brailsford'un gözünde "hakiki- ajitasyon" ayrımı ortaya çıkmaktadır. Sonuçta Krste Misirkov'a göre, bölgedeki Sırp propagandası ve onunla yarışan Bulgar propagandası, Makedonyalıların ayrı bir Slav kimliği geliştirmesine yol açmıştır (Misirkov 1903'ten aktaran Marinov, 2013b: 320; Maxwell, 2007a).⁶² İki ayrı ulusçuluğun taktikine karşı yerliler, üçüncü bir yol benimsemişlerdir. Bu iki ulusçuluk, bölgede nüfuz kurma amacıyla yarışırken, yerliler her ikisine göre kendi farklılıklarını keşfederek, aynı zamanda onların coğrafya ve tarih tezlerinin etkisi altında kendilerini ayrı bir cemaat olarak –Makedonyalı- değerlendirmeye başlamışlardır. Christian Voss (2006: 119), Bulgar ve Rum kutuplaşmasının yerel Makedonyalı, Fransız ve Alman kutuplaşmasının Alsas, Polonyalı ve Alman kutuplaşmasının yerel Silesia bilinçliliğini ortaya çıkardığını savunmaktadır. İlinden Ayaklanması'ndan sonra bölgeyi gezen başka bir seyyah Mary Edith Durham⁶³, meselesi Makedonya olan ve kendilerinin ayrı bir ırk (*race*)⁶⁴ olduğuna inanan, yani Makedonyalı olarak gören kimselerle karşılaştığını belirtmektedir (1905: 58). Fredrik Barth'ın belirttiği gibi (1969: 15), diğerleriyle olan farklılıkları keşfetmek, yeni bir sınır biçiminin oluşmasını sağlayacak ve grup üyeliğinin yollarını belirleyecektir. Bu tarihsel olayların kesişimiyle beraber, Misirkov örneğinde olduğu üzere, önce entelektüeller düzeyinde sonra ben-öteki ilişkisi içerisinde, kendilerinin ne olduğunu bilenler arasında, Makedonyalı bilinçliliği filizlenmeye başlamaktadır.

Marinov (2013b: 313), geç 19. yüzyıl ve erken 20. yüzyıl kaynaklarında, milliyetin istikrarsız ve değişken olduğunun belirtilmesini abartılı olarak değerlendirmekte, ulusal bağımsızlık fikirlerinin ve hareketlerinin yayılması için elverişli koşullardan söz

⁶² Jena Üniversitesi'nden Christoph Giesel'le yapılan telefon görüşmesinde, Krste Misirkov'un öğrencilik yıllarında Sırbistan'dan burs aldığının sonradan ortaya çıktığını hatırlatmıştır. Giesel'in de ifade ettiği gibi, arkasında böyle bir mali desteğin olması, Misirkov'un özellikle bu alıntıladığımız tezinin geçersizliğini göstermemektedir.

⁶³ Britanyalı Mary Edith Durham'ın (1863, Londra - 1944) metni, bu bölümde metodolojik olarak eleştiriye tabi tutularak faydalanılan üç metnin arasına alınmamıştı. Her ne kadar eğitimli bir antropolog olsa da bu metin de von der Goltz, Abbott ve Brailsford'un metinlerinin benzeri hata kaynaklarına sahiptir. Ancak, bölgeyi İlinden Ayaklanması'ndan sonra gezen Durham'ın bu gözlemini aktarmak; araştırma süresince farkına varılan, ancak doğrulanması zor olan, bir tarihsel dönem için geçici de olsa, Makedonyalı fikrinin halk arasında varlığına dair net bir ifade olması sebebiyle zorunlu oldu.

⁶⁴ Bu metinlerdeki ırk kullanımının kabile ile eşanlamlı olduğunu tekrar belirtmek gerekmektedir. Hemen ardından kendi fikrini belirten Durham, Makedonya'nın resmi sınırları belli olmayan topraklarında, gerçekte altı kabilenin olduğunu savunmaktadır. Kendisi sıralamasa da çalışmasının giriş bölümünde Balkan erkeğini sıralarken gördüğümüz bu altı kabile: Rum, Sırp, Bulgar, Arnavut, Hristiyan ve Müslüman (1905: 3). Burada Hristiyan ifadesi henüz Rum, Sırp, Bulgar veya Arnavut tarafını seçmemiş, Hristiyan dini kimliğini benimseyerek ulusal bir kimliği henüz kabul etmemiş; içerisinde Ulah ve Makedonyalıyı barındırma potansiyeline sahip bir kategoridir. Bu sıralamada, Ulah kullanımı hiç geçmese de kendini Ulah olarak gören insanların varlığı, Makedonyalı olandan daha az tartışmalı bir konudur (Ulahlarla ilgili bk. İkinci Bölüm Üçüncü Kısım).

etmektedir. Ancak kendi çalışmasında, günümüz Makedon ulusçuluğunun oluşumu sürecinde, Yunan, Bulgar ve Sırp ulusçuluklarının katkılarını anlatırken görülmektedir ki; kimlikler, tarihsel bağlam içerisinde bireylerin koşulları, ilişkileri, tercihleri ve çıkarları doğrultusunda değişebilmektedirler. Ona göre, Makedonya’da Yunan ulusçuluğunun etkisi, Bulgar okullarının açılması, bölgesel ve etnik Bulgar ulusçulukları, Bulgarların Birinci Dünya Savaşı’nda mağlup olması ve bu savaşın ardından Yugoslavya’nın kurulmasıyla Sırp ulusçuluğunun etkilerinin artması gibi gelişmeler, entelektüel seçkinlerin olduğu kadar halk kitlelerinin de kimlik aidiyetini şekillendirmektedir.

İnsanlar sosyal yaşam içinde ilişkisel varlıklardır ve kendisini ve akranlarının uzun vadeli çıkarlarını gözeterek, ama içinde bulunduğu toplumun rasyonelitesini yani “bir düzenlilik modelini” (Pizzorno, 2008: 164) bozmadan bir tercih yaparlar. Burada yaptıkları milliyet tercihiyle, hem günlük yaşam standartlarını daha yukarı çekerken, hem bunu özümseyerek bir kimlik haline getirmektedirler. Abbott (2013: 160-161), bir kimliğin benimsenmesi sürecinde maddi koşullara da yer vererek, örneğin, Bulgarlarla yakın ilişki kuranların pek çoğunun aylık maaşa bağlanmış olduğunu belirtmektedir. Brailsford’un pazar yerinde zengin bir köylü ile diyalogunda, bu kişi “benim köyüm dört yıl önce Yunandı, şimdi ise Bulgar” cevabını vermiştir. Bu kişiye göre, Bulgarlar onlara köyde yaşayacak bir rahip vermişler ve para ödmeden hizmet aldıkları öğretmen tahsis etmişlerdi. “Bizimkisi fakir bir köydür ve tabi ki Bulgar olacaktık” (Brailsford, 1906, 102). Eller ve Coughlan’ın (1993: 188) da desteklediği gibi, “bir etnik gruba üye olmak çoğunlukla çıkarlara ve günün koşullarına göre belirlenmektedir”. Dahası babalarla oğullar arasında, Sırp ve Bulgar şeklinde milliyet farklılıkları dikkate değer bir fenomendir. Abbott (2013: 83), bir babanın ecdadının Sırp olduğunu iddia ederken, aynı babanın oğlunun damarlarında Bulgar kanından başkasının akmadığına yemin edebileceğini belirtmektedir. ‘Sırp’ kelimesi, dönemin semantiğinde diğer kimliklere göre daha korkutucu bir anlam içerdiği için, aile büyüğü kendini öyle tanımlamakla gururlanırken, Bulgar okullarında eğitim alan, onun resmi tarihini ve kahramanlarını öğrenen yeni nesil ise, kendini farklı bir kimlikle (Bulgar) ilişkilendirir. Özellikle Makedonya’daki Slavların Yunan’a dönüşümüne odaklanan çalışmasıyla, Ageolopoulos’un faydalandığı Yunan gazeteci Argiropoulos’un hatıratında, tersi bir örnek bulunmaktadır. Gazeteci, Poroia köyündeki bir Rum babanın, ilk oğlunun eğitim sebebiyle Rumen olup, köyde bir Rumen komünü kurarken; ikinci oğlunun Bulgar olup, köyde bir Bulgar komünü kurduğunu aktarmaktadır (Argiropoulos’dan Aktaran Ageolopulos, 1995: 256). Böylece, kimliklerin değişmez olduğu tezine karşı her kuşakta yeniden tanımlanabilir ve değişebilir olduğu bu örneklerde görülmektedir.

Görüldüğü üzere, bu bölümde incelenen gezi yazıları, ulusal tarih yazımları ve ulusçu ideolojilerle iç içe geçmiş şekilde ilişkiseldir. 19. yüzyıl ulusal tarihçilerinin genel kanılarının aksine, Osmanlı Balkanlar coğrafyasında dil ve ulus kategorilerinden ziyade, dini bakış açısı geçerlidir ve kolektif kimliğin kabulünde din kıstası birincil derecede önemlidir. Geç Osmanlı döneminde, yerlilerin kendilerini tanımlamasıyla Romaioi (Romalı), Osmanlıların deyişiyle Rum Ortodoks aidiyeti varlığını sürdürmektedir. Goltz’un eserinden yansıdığı üzere, 1890’ların başında Makedonya’da dini aidiyete bağlı düzen devam etmektedir. Bu başka bir örnekle, yerlilerin Slav dili konuşmalarına ve

Bulgar kilisesinin yoğun faaliyetlerine rağmen, kendilerini Rum olarak tanıtmalarında görülebilir. Kısaca, Makedonya'nın yerlileri çoğunlukla yerel-üstü aidiyet olarak, Rum Ortodoks Patrikliği'ne bağlılığını sürdürmektedir. Buna karşın, Bulgar okullarında eğitim alan yeni kuşağın üyeleri, kendilerini Bulgar olarak tarif etmeye başlamışlardır. Özetle, 19. yüzyılın sonunda Makedonyalı kimliğinin henüz oluşmamış olduğu, bunun yerine, Rum-Romalı ulusüstü kimliğinin varlığını sürdürmekte ve bu grupların da Müslüman topluluklarla benzeşen yönleri bulunduğunu söylemek mümkündür.

19. yüzyıl Osmanlı Balkanları'nda ekonomik değişimlerle meydana gelen ve sınıfsal tabakalaşmayla birlikte, Rum "yüksek kültürü"nün (Gellner, 1983: 35-38; 50-52) varlığının baskın hale geldiği ve Rumcanın çok etnili üst sınıfın dili olduğu görülmektedir. Rum kimliğinin şehirli burjuva, köylülerin Slav ve Bulgar, egemenlerin Türk olarak kimliklere ayrıldığı bir düzen oluşmuştur. Ekonomik ve toplumsal dönüşümlerle oluşan iş bölümünün getirdiği tabakalaşma, zaman içinde kimlikler arasındaki farklılıkların belirginleşmesine yol açmıştır. Bu tabakalaşmanın hiyerarşik olmasına karşın, ortak Balkan kültürü tecrübesi sebebiyle, segmental bir nitelik göstermemesi, etnisite değişimlerinin mümkün olmasına izin vermiştir. Yine ekonomik koşulların zorlaması sebebiyle yeni Bulgar devletine giden Makedonyalı göçmenler, Bulgar kimliğini benimser hale gelmişlerdir. Özetle, kimlikleri, içinde bulunulan koşullardan doğrudan etkilenebilen ve bu yüzden değişebilir karakterli bir fenomen olarak nitelendirmek mümkündür.

19. yüzyıl sonunda Makedonya kavramı, proto-ulus aidiyetiyle eşleşir şekilde, ulusal tarih yazımları aracılığıyla antik kralların imajlarıyla ilişkilendirilmiştir. Proto-ulus aidiyetinin beraberinde getirdiği ikonlar, ilahi güçle donatılmış kralların yani II. Filip ve Büyük İskender'in imajlarını oluşturmuşlardır. İskender figürü, yüzyılın ilk yarısında Helenizm'e meydan okuma amacıyla eğitilmiş Bulgarlar tarafından Bulgar olarak nitelenirken, 1850'lerden sonra Yunanların medeniyeti yayma rolünü vermesiyle, antik-modern Yunan tarihsel devamlılığının kurulmasında kullanılmıştır. Ancak, Bulgaristan ve Yunanistan'ın bu çabaları, yerel Slav entelektüellerinin tepkisine yol açmış, onların İskender'i sahiplenmesine sebep olmuştur. Bu entelektüeller, İskender aracılığıyla Antik Makedonyalılarla kan bağı yönünden devamlılık kurmuş, saf Slav olduklarını vurgulamış, Bulgarcadan farklı diyalekt kullandıklarını iddia etmişlerdir. Bu sayede, Bulgaristan'ın "Makedonyalı Bulgarlar" şeklinde olan ve Makedonya'yı "coğrafi bölge" olarak gören ulusal tezine karşı çıktıkları anlaşılmaktadır.

20. yüzyıl başında ise, Osmanlı siyasal iktidarının istikrarsızlaşmasına paralel bir şekilde, dini kimliğe dayalı millet sistemi zayıflamaya, ortak Balkan kültürü tezi geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Melnik ve Petriç'ten aktarılan örneklerde olduğu gibi, farklı ulusçulukların mücadelesi sonucunda, artık aileler bile içinde farklı kimliklere bölünmüşlerdir. Bulgar ulusçuluğunun çabalarının bir sonucu olarak, Serez'de Slav dili konuşanlar Bulgar kimliğini benimsemeye başlamış, Eflaklılar (Ulah) dahi ulusçu akımların etkisinde kendilerini Rumlardan ayırtırmaya çalışmışlardır. Henüz 1890'ların başında bölgeyi gezen Goltz Paşa'nın aktardığı üzere, Manastır şehrinde Sırp propagandasının izleri görülmektedir. Özellikle 1878 sonrasında, Sırp ulusçuluğu

abalarını yoğunlaştırarak, ‘henüz ırk bilinci olmayan Makedonyalı Slavların’, Sırp olduğunu iddia etmeye başlamıştır. 1860’lardan itibaren, Yunanlaştırma amacıyla Makedonyalı nitelemesini kullanan Yunan ulusçuluğu, ikna etmekte başarısız olduğu topluluklara “Slavofonlaşmış Grekler” demektedir. Yoğun Sırp ve Bulgar propagandası, bazı yerlilerin ben-öteki ilişkisi içinde farklarına varıp, üçüncü bir yol olarak ayrı bir Makedonyalı kimliği benimsemesine yol açmıştır. Ancak, güven ortamının henüz tam bozulmadığı 1890’larda, ilişkisel ağlar içerisinde yer alan kişilerin milliyetinin belirlenmesinde, yaşam standartlarını yukarıya çekecek bir yöne eğilimli oldukları da görölmüştür. Sırp baba-Bulgar oğul, Rum baba-Rumen oğul-Bulgar oğul örneklerinde kimliklerin dönüşümü ve her kuşakta yeniden belirlenebilir oldukları ortaya ık mıştır.

Buraya kadar ele alınan unsurlar, çalışmanın bundan sonraki bölümleri açısından şu anlamda aydınlatıcı olacaktır: Bu kaynakların yazıldığı tarihlerde henüz bir Makedonyalı ulus kimliği mevcut değilken, Makedonyalı ulusçuluğu öncesi 19. yüzyıl Avrupa Türkiyesi’nde yerel üstü bağ olarak, Rum üst kimliğinin yaygın kabul gördüğünden yola çıkılmaktadır. Ayrıca, henüz yaşama şansı güçlüyken, bireylerin meslekleri icabı Rum burjuvazi, Slav köylü ve egemen Türk olarak ayrılması söz konusuyken, yaşama şansının zayıfladığı bir ortamda mesleklerin stereotipik hale geldiği ve grup sadakatinin güçlendiği görölmektedir. Çalışmada, ancak bu yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Makedonya’dan ve Makedonyalıdan söz edilebilir hale geldiği kabul edilmektedir. Yunan tarih yazımının etkisiyle ikonlaşmış Antik Makedonya krallarının ve Bulgar tezleri etkisiyle bir coğrafî bölge olarak Makedonya’nın kullanılması bunda etkili olmuştur. Aynı zamanda, Makedonya diye tarif edilen mekânda, Rum ve Bulgar ulusal kimliklerinin mücadelesinin belirginleştiği görölmektedir. Ulusal hareketler, Makedonya’nın Hristiyan toplulukları üzerinde hak iddia etmeye, onlara tarih yazımı üzerinden kimlik benimsetmeye çalışmaktadırlar. Bu toplulukların aynı zamanda, söz konusu ulusal propagandaların baskısı altında kaldığı süre içerisinde, kendi farklılıklarını keşfetmesine yardımcı olacak elverişli ortamın oluştuğu görölmektedir. Tam da bu tarihsel kesişimler döneminde, Makedonyalı’dan söz edilebilir hale gelmiş ve böyle bir popüler bilincin oluşması için altyapı hazırlanmaya başlamıştır. Tarihte Makedonyalı ulusal kimliğinin ve Makedonyalı ulusal ideolojisinin entelektüel düzeyde ortaya ıkışı, Yunan, Bulgar, Sırp ulusçuluklarının Makedonya yöresinde ideolojik mücadeleye giriştiği bir dönemde, içerik ve yöntem olarak bu ideolojilerden etkilenererek ortaya ık mıştır. Bu ulusçuluklar da Orta ve Batı Avrupa’daki ulusçuluklardan etkilenmişlerdir. Bu sebeple, geç bir ulusçuluk olan Makedonculukta, bunların hepsinin bir karışımı mevcuttur. Ele alınan çalışmalarda da göröldüğü üzere, 19. yüzyıl sonu itibariyle Yunan, Bulgar ve Sırp ulusçulukları tarih yazımı aracılığıyla Makedonya halklarına etnik bir kimlik benimsetmeye çalışarak, Patrikhane’nin dinsel kimlik hegemonyasını kırmaya başlamıştır. Ulusçuluk çağıyla beraber, dini kimlikler etnik kimliklere dönüşerek, uzun yıllara dayanan Ortodoks-Katolik ayrımının yerine Rum Ortodoks tebaa, güvenliğin zayıfladığı ve etnisiteler arasındaki iletişimin azaldığı bir mekânda ve zamanda Yunanlar, Bulgarlar, Slavlar, Ulahlar (Eflaklılar) ve Makedonyalılar olarak ayrılarak, ‘tarihin keşfi’ aracılığıyla birbirlerinden farklılaşmaya başladıkları görölmektedir.

BÖLÜM 3

MAKEDONYA'DA KİMLİKLERİN ULUSALLAŞMASI

Önceki bölümde, Makedonya'daki toplulukların kimlik aidiyetleriyle ilgili popüler bilinçlerine dair ipuçları ortaya çıkarılmıştır. 19. yüzyılda bu bölgede yaşayan toplulukların kimlik aidiyet biçimlerini, bunların özellikle yüzyılın sonundan itibaren geçirdiği önemli değişimi, bu değişim sürecinde çeşitli ulusçulukların etkilerini ve “Makedonya” deyişine nasıl bir anlam yüklendiği, gezi yazıları aracılığıyla metodolojik olarak etnografi ile tarih-yazımı ve bunların eleştirilerinin yapılması üzerinden irdelenmektedir. Bu bölümde ise birinci olarak, 20. yüzyıl başında Makedonyalı hareketini yürüten entelektüellerin veya kendi deyimleriyle ‘devrimcilerin’ benimsediği kimlikleri ortaya çıkarmak için, şehirlerde toplumsal tabanı bulunan ve şiddet araçlarına sahip, devlet dışı bir aktör olarak 1893 yılında ortaya çıkan, ‘devrimci’ harekete odaklanılmaktadır. İkinci olarak, Makedonya'nın kırsal topluluklarının kimliklerinin dönüşümünü anlamak için 1904-1908 yılları arasındaki siyasal şiddet dönemi incelenmektedir. Üçüncü olarak, asimilasyon siyaseti aracılığıyla Makedonya'da yaşanan kimlik dönüşümünü anlamak için, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın ertesinde Sırbistan Krallığı ve Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığının (1929'dan itibaren 1. Yugoslavya) egemenliğine giren Vardar Makedonyası'na odaklanılmaktadır. Dördüncü olarak, II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'nın faşist güçlerce işgal edilmesi ve Tito'nun Partizan direniş hareketinin Makedonlaştırma siyaseti incelenmektedir. Bu bölümde savunulan yan argüman, ulusçuluk öncesi ulusüstü aidiyet biçiminin, ulusçuluk içerikli devrimci hareketlerin faaliyetleri, siyasal şiddet kullanımı ve Sırbistan krallığının asimilasyon politikaları ve direniş hareketiyle ulusal aidiyetlere dönüştüğüdür. Bu bölümdeki tartışma etrafında, tezin ana argümanının destekler biçimde, bölgedeki birbirini izleyen siyasal istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde entelektüeller, siyasetçiler ve yerel halk düzeyinde değişen çeşitli Makedonya tahayyülleri ortaya çıkarılmaktadır. Bu sebeple bölümde beşinci olarak, Ege ve Pirin Makedonyası'nda birleşik Makedonya tahayyülleri ele alınmaktadır. Altıncı ve son olarak ise, II. Dünya Savaşı'nın ardından devletin kurulmasıyla beraber Vardar Makedonyası sınırlarındaki nüfusu homojenleştirme siyaseti incelenmektedir.

Bu bölümün birinci kısmının ilk alt başlığında (3.1.1.), Makedonyalı devrimci hareketini ortaya çıkaran tarihsel bağlam, literatür incelemesi üzerinden sunulurken, Sırbistan'ın kültürel politikaları, Bulgar ve Yunan ulusçuluklarının okullar ve kiliseler rekabeti, Osmanlı iktidarının istikrarsızlaşması, Makedonya'nın etrafında yeni devletlerin kurulması, bağımsızlık ilanları, özerklik kazanımları, yeni siyasal fikirlerin yayılması, Osmanlı'daki isyancı hareketler gibi gelişmeler üzerinden tartışılmaktadır. Bu çalışma, genel eğilimden farklı olarak, Bulgaristan'daki Makedonyalıları, sadece 1878 sonrasında Bulgaristan'a kaçan kişiler olarak değerlendirmekten ziyade, literatüre yeni bir katkı yapma hedefindedir. Bu bağlamda, Bulgar okullarından mezun olan devrimcilerin Makedonya'daki İç Örgüt'ü kurmaları ve Sofya'da yaşayan Makedonyalı göçmenlerin sivil toplumdaki hareketliliği, Edward Shils'in merkez-çevre tezinden faydalanılarak değerlendirilmektedir. Böylece, özerk Bulgaristan'ın Osmanlı Makedonyası ile ilişkisinde

semboller, değerler ve inançlar itibariyle kendi merkez-çevresini kurduğu yönünde bir önkabulle başlanılmaktadır.

İkinci alt başlıkta (3.1.2.), İç Örgüt'ün kuruluş ideolojisi farklı yıllarda hazırlanmış tüzüklerin karşılaştırılmasıyla analiz edilirken, kimliklerin 'özcü' (essentialist) oluşuna karşı çıkılarak, Stuart Hall'un (1996: 3) ifadesiyle kimliklerin "stratejik ve pozisyonel" inşa olduğu kabul edilmektedir. Yani, kimlikler geleceğe yönelik kaygılarla ve mekânın imkân verdiği sosyal ilişkiler aracılığıyla kurulmakta ve değişmektedirler. Üçüncü alt başlıkta (3.1.3.), Sofya'daki Makedonyalı diasporasının ve Üst Komita'nın (Dış Örgüt) kurulması, demiryolu inşasıyla Rumeli ve Bulgaristan arasında iletişimin artması, ulaşım imkanlarının gelişmesi ve Sofya'nın entelektüel merkez haline gelmesi gibi nedenlere yer verilerek açıklanmaktadır. Bu dönüşüm, merkez-çevre bağlamında değerlendirilerek, bölgedeki yeni aktörler olan İç Örgüt, Eksarhane, Dış Örgüt, Bulgar hükümeti arasındaki organik ilişkilerin kimliklerin stratejik ve pozisyonel olarak kurulmasına yol açtığı savunulmaktadır. Nitekim hem Makedon hem Bulgar ulusal tarih yazımları, farklı aktörler arasındaki ilişkilerin iç içe geçtiği bu dönüşüm dönemini görmezden gelme eğilimindedirler.⁶⁵ Dördüncü alt başlıkta (3.1.4.), İç Örgüt ve Üst Komita'nın" özellikle 1899-1901 yılları arasında ilişkilerinin ve bölge içindeki değişen ittifakların kimliklendirme sürecine yansımaları, Stuart Hall'un (1996: 2, 3) "mekân siyaseti" ve "sınır efektleri" kavramları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeye, toplumsal mekânın yarattığı sınırlı ilişkilerle siyasi meydan okuma için yeterli güç biriktirildikten sonra, Makedon-Bulgar arasında sınır efektlerinin oluşturulmaya başlandığı gösterilmektedir. İlinden Ayaklanması sırasında kurulan Kruşevo Cumhuriyeti'nin ele alındığı beşinci alt başlıkta (3.1.5.), ulusüstü bölgesel Makedonyalı kimliğinin kısa süreli bir uygulaması incelenmektedir. Bu kısımda, ayrıca yüzyıl başında siyasi bakımdan oldukça zayıf olmalarına rağmen, bölgenin gelecekteki aktörleri olacak olan sosyalistlerin, Brubaker'ın deyişiyle (2004: 17) "kurucu ve sonuca yönelik toplumsal tanımlama eylemi" şeklinde değerlendirilen, "Balkan İsviçresi" projesine değinilmektedir. Bu bölümün altıncı alt başlığında (3.1.6.), İlinden başarısızlığının ardından, İç Örgüt'ün (TMORO) sağ-Bulgar ve sol-ulusüstü kanat (VMORO, 1905) olarak ikiye ayrılması, yine Hall'un stratejik ve pozisyonel kimlik inşası kuramıyla incelenmektedir.

Bu bölümün diğer konusu olan Makedonya'da siyasal şiddet döneminin incelendiği ikinci kısmında (3.2.), İlinden Ayaklanması sonrası dönemde Yunan ve Sırp komitalarının de Makedonya'ya girmesiyle istikrarsızlık dönemindeki değişken kimliklerin, kullanılan şiddet sonucunda, daha kalıcı ulusal kimliklere dönüşmesi incelenmektedir. Bir çalışmaya göre, Balkanlar'da ve Makedonya özelinde bir trend olarak dışarıdan tahakkümün yanı sıra, Balkan halklarının birbirine tahakkümüyle de Yunanlar, Bulgarlar, [Sırlar] ve Yugoslavlar örneğinde olduğu gibi, kimlikleri değişime uğratma ya da zor veya

⁶⁵ Bu bölüm üzerine çalışırken Üsküp'te yapılan bir müze ziyaretinde rehberi dinlerken, bu özel dönemin Makedon ulusal tarih yazımı tarafından görmezden gelindiği farkedilmiş ve bunun üzerine bir tebliğ hazırlanmıştır. Bk. Abdullah Muhsin Yıldız, "Construction of the 'Reality': The Case of the Macedonian Struggle Museum", 3rd International Conference on Social Sciences and Humanities (IBU-ICSSH2018), International Balkan University, Skopje, 4-6 Mayıs 2018.

gönüllülüğe dayalı olarak “kültürel asimilasyon” yapılmıştır (Yasamee, 1995: 121-124). Devrimci harekete ilave olarak, 20. yüzyılın başında yayılmacı çetelerin şiddet siyaseti, halkların kimliklerinin “zor” aracılığıyla dönüşümünde rol oynamıştır. Bu sebeple, bu bölümde ikinci konu olarak, 1904-1908 yılları arasında Makedonya’daki şiddet olaylarının aidiyetlere yansımaları ve ulusüstü Rum-Romalı dinsel kimliğinin bu kez, daha kalıcı olan ve siyasi merkezlerden empoze edilen ulusal kimliklere dönüşümü incelenmektedir. Önceki bölümde, ulusçuluk öncesi Patrikhane’ye bağlı Hristiyanları tanımlayan Rum-Romalı kimliğinin büyük oranda sürdüğü irdelenmiştir. Aynı bölümün son kısmında, ulusçulukların bölgede etkili olmasıyla, dini kimliğin ulusal bir hal almaya başladığı da yeni bir trend olarak gözlemlenmiştir. Bu sebeple, bu kısımda ikinci olarak, başarısız İlinden Ayaklanması sonrasına tekabül eden 1904-1908 yılları arasında, çetelerin Makedonya üzerindeki mücadelesinin ya da siyasi şiddet döneminin ulusüstü dinsel ve bölgesel nitelikli kimlikleri ulusal kimliklere dönüştürmeye zorladığı savunulmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde, motivasyonunu Helenizm ülküsünden alan Yunan çetelerinin izlediği “ruhları fethetme politikası”, silahın iknası ve iknanın toplumsal yönlerini içeren taktikler aracılığıyla ele alınmaktadır. Allen Upward ve John F. Fraser’ın etnografik gözlemlerinde yer alan vakalar aracılığıyla nüfusun iknası süreçleri incelenmektedir.

Bu bölümün üçüncü kısmında (3.3), Balkan Savaşları sonrasında, Sırbistan’ın egemenliği altına giren Vardar Makedonyası’nda, asimilasyon siyaseti aracılığıyla, kimliklerin dönüşümü ele alınmaktadır. Böylece, bölümün üçüncü konusunu, iki savaş arası dönemde Vardar Makedonyası’nda uygulanan asimilasyon veya Sırplaştırma politikalarıyla kimliklerin dönüşmeye zorlanması oluşturmaktadır. Sırasıyla tarih yazımı, kiliseler, okullaşma ve siyasi şiddet aracılığıyla Yunan ve Bulgar ulusçuluklarının etkisi altına giren bölge topluluklarının, bu kez de Sırp ulusçuluğunun yayılma kapasitesine sahip olmasıyla, Sırbistan Krallığı ve savaş sonrasında kurulan Yugoslavya’nın kimlik dönüştürme politikalarının etkisi altına girmektedir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ertesinde, Yunanistan’ın kontrolü altında kalan Ege Makedonyası’ndaki Helenleştirme, Bulgaristan’daki Makedonculuk politikaları ise bu tezin kapsamı dışında bırakılarak kısaca değerlendirilmektedir. Araştırmanın tamamında kabul edilen ve ikinci bölümde de tarihsel, iktisadi, toplumsal ve siyasi yönleriyle tartışılan; kimliklerin ilişkisel, durumsal, stratejik ve pozisyonel olarak, aktörlerin eylemleriyle süreç içerisinde inşa edilebilen ve dönüşebilen bir fenomen olduğu varsayımı, bu bölümde üç ayrı konu boyunca (devrimci hareket, siyasi şiddet, asimilasyon, savaş) farklı koşulların ve aktörlerin eylemlerinin incelenmesi aracılığıyla doğrulanmaktadır. Bu bilimsel sağlama, yani siyasi istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde farklı kimlik tasavvurlarının ortaya çıkması ve kimliklerin dönüşebilir hale gelmesi, farklı Makedonya tahayyüllerinin ortaya çıkmasına yol açtığını göstermektedir. Nitekim Sırplaştırma politikalarının başarısı ve yerli nüfusun Yugoslav gerçeğini kabul etmesine rağmen, 1920’ler ve 1930’larda komünist dünyada, özellikle Komintern, Balkan Komünist Federasyonu ve Balkan komünist partileri arasında, entelektüel düzeyde Makedonya’nın alternatif tahayyülleri yaratılmaya devam etmiş, bu tartışmalar dördüncü kısımda ele alınacak olan, II. Dünya Savaşı’ndaki Makedon Partizan direnişinin ideolojik motivasyonunu sağlamıştır. Komünist partiler arası ilişkiler beşinci

kısımda ele alınan, birleşik Makedonya tahayyülünün ve altıncı kısımda ele alınan, Makedon Komünist Partisi'nin (KPM) ulusçuluk siyasetinin doğmasına yol açmıştır.

3.1. Makedonya Devrimci Hareketinde Ulusal Kimlik İnşası

Bu birinci kısımda, 1893 tarihinde kurulan Makedonyalı devrimci hareketinde İç Örgüt (VMRO) tarafından benimsenen, ulusüstü bölgesel Makedonyalı kimliğinin nasıl ortaya çıktığı incelenmektedir. Bu örgütün ele alınmasının sebebi, 1993'te eski Yugoslavya Federe Devleti Makedonya Cumhuriyeti'nde (FYROM) kurulan, VMRO-DPMNE⁶⁶ isimli bir siyasal partinin, söz konusu devrimci örgütün devamı niteliğinde olduğunu iddia etmesidir. (Troebst, 2001: 60). Parti, VMRO'nun yüzüncü yılına ithafen kurduğu devamlılıkla, FYROM'u meşrulaştırma çabasına girişmiştir. Ancak, VMRO'nun yüzüncü yıl kutlaması, Üsküp'ün yanı sıra, onu bir "Bulgar kurumu" olarak gören, Sofya'da da kutlanmıştır. Buna ilaveten, Yunanların ve Sırp'ların yüz yıl önceki VMRO'yu Bulgar fenomeni olarak görmesi, Makedonya devleti ve ulusunun, Stalin ve Tito'nun ürünü olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. 19. yüzyıldan beri süregelen Makedonyalı ulusçuluğunun şekillenmesinde, Sofya, Atina ve Belgrad'ın yanı sıra 1991'den itibaren yeni bir dördüncü aktörün, yani Üsküp'ün ortaya çıkması, "yeni" Makedonya Sorunu'nu doğurmuştur (Troebst, 2001: 61). Bu nevezuhur, 19. yüzyıldaki eski Makedonya Sorunu'ndan farklı olarak, daha ziyade "kimlik" boyutuyla ön plana çıkmaktadır. Kimlik tartışmalarında göze çarpan 'statik' tarih yorumuna karşı olarak, bu çalışmada kimliğin gelişimi, 19. yüzyıl sonundan itibaren bir süreç olarak (*process*) incelenmekte ve dönüşümü anlaşılmasına çalışılmaktadır. Buna müteakip, yüz yıl sonraya, hatta günümüze dek bıraktığı etkiler sebebiyle, çalışmanın bu bölümü, 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkan İç Örgüt'ün kimlik aidiyetinin saptandığı bir kısımla başlamakta, aynı yapının Dış Örgüt (Sofya merkezli Üst Komita) ile kurduğu ilişkiler neticesinde bu kimlik aidiyetinin dönüşümünün analiz edildiği diğer bir kısımla devam etmektedir. Önceki bölümde incelenen, 19. yüzyıl sonunda halkların kolektif bilinçlerinin ulusçulukların etkisiyle dönüşüme uğramasına ilave olarak, aynı dönemde, bu bölümün konusu olan devrimci hareketin, kimliğin dönüşümüne başka bir örnek oluşturduğu savunulmaktadır. Bu sebeple, ulusüstü evrensel Rum-Romalı bağlılığının, bir süreklilik çerçevesinde ulusüstü bölgesel karakteristikli Makedonyalı aidiyetine evrilmesi incelemeye değer görünmektedir. Bu evrim sürecinde, Rum-Romalı kimliğinin dini ve emperyal karakteristikleri aşınırken; dini bağlılık, kısmen Müslüman toplulukları kapsayan bir içerik kazanmış, emperyal karakteriyse bölgele dönüşmüştür. Bu bölümde, söz konusu yönleriyle, kadim ulusüstü kimliğin, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında, seçkinler ve kısmen halk arasında kendini Makedonyalı olana dönüşerek sürdürdüğü savunulmaktadır.

⁶⁶ Bu parti 2006-2016 yılları arasında Makedonya Cumhuriyeti'nde siyasi iktidar olmuştur. Bu dönemde süregelen Makedonya kimlik krizini çözme yolunda (ya da bugünden bakıldığında toplumu kutuplaştıracak şekilde bu krizi daha da körükleyen) politikalar uygulamıştır. Tezin sonraki bölümünde bu politikalar incelenmektedir.

Tablo 3. Rum-Romalı Bağlılığının Makedonyalı Kimliğine Dönüşümü

<u>Rum-Romalı</u>		<u>Makedonyalı</u>
Dini	➡	Dini (kısmen ulusüstü)
Emperyal	➡	Bölgesel

3.1.1. Rumeli’de siyasi istikrarsızlık ve hareketin ortaya çıkması

Ivo Banac (1992), 1890’lı yıllarda, Makedonya hareketinin ortaya çıkışını, Sırbistan’ın bölgeye olan ilgisinin artmasına paralel olarak yürüttüğü kültürel politikaların yarattığı, yerel bir tepkinin sonucu olarak kurgulamaktadır. Bu tarihin biraz öncesindeki siyasi gelişmelere bakıldığında, Sırbistan’ın henüz 1870’li yılların başında, bağımsız Bulgar Kilisesi’nin kurulması ve bu kilisenin Slav-Ortodoks (potansiyel Sırp) unsurlar üzerindeki etkisini artırması sebebiyle, sınırlarının güneyiyle ilgilenme politikası izlemeye başladığı görülmektedir. 1878 yılında Bulgaristan’ın özerk hale gelmesi, Avusturya-Macaristan’ın Bosna-Hersek’i işgal etmesi gibi gelişmelerle beraber, dönemin tüm ulusçuluklarının karakteristiği olan yayılmacılık (*irredentism*) Sırbistan’ı etkilemiş, Sırp yayılmacılığı tarihsel referanslar yapabileceği “Eski Sırbistan”’a, dil aracılığıyla nüfuzunu yayabilme kapasitesi olan güneye, yani Makedonya’ya yönelmiştir.⁶⁷ İrredantist ulusçuluklar çağında Sırp başbakan Nikola Paşiç⁶⁸, “Makedonya’nın hiçbir zaman ve hiçbir şekilde ayrılmamak şartıyla Sırbistan’a ilhak edilmesi gerektiğini, çünkü geçmişte Makedonya’ya hakim olan Balkan devletinin, Balkan yarımadasına hakim olduğunu” açıklamıştı (Hamza’dan aktaran Altıntaş, 2005: 79). Ancak, Sırbistan askeri mağlubiyetle sonuçlanan 1885 yılındaki Sırp-Bulgar Savaşı’ndan sonra, faaliyetlerini askeri alandan ziyade, kültürel alanda yürütmeye odaklanmıştı. Bu amaçla, savaşın ertesindeki yıl, Belgrat’ta ‘Eksarhlık Bulgarcılığıyla’ mücadele amacıyla Saint Sava Cemiyeti kurulmuştur (Banac, 1992: 313). Cemiyet, Osmanlı’nın Avrupa topraklarında Sırp eğitimsel, dinsel ve kültürel faaliyetlerini teşvik etmekteydi (Roudometof, 2001: 122). Sırbistan’ın kültürel etkisinin arttığına, 1887-1912 yılları arasında, ‘güney’ bölgelerinden 20 bin öğrencinin Belgrat’taki okullardan eğitim alması delil gösterilebilir (Banac, 1992: 313). Sırbistan’ın kültürel propaganda etkisinin artmasında, Bulgaristan’ın 1878’de özerk bir birim olarak ortaya çıkmasının neticesinde, Osmanlı otoritelerinin Makedonya’da Bulgarların faaliyetlerine yönelik özel önlemler almasından kaynaklanmıştır (Yasamee, 1995: 126). Çünkü Bulgarlar, okuma yazmanın düşük oluşu, ekonomik gelişmemişlik ve sermayenin yetersizliği gibi özellikleriyle propaganda zemini bulunan Makedonya’da, Eksarhane kurulduğundan beri faaliyet yürütmekteydi. Hatta Bulgar Eksarhlığı, Osmanlı Avrupası’nda 1878 itibarıyla on sekiz psikoposluğu ile 2-2,4 milyon arasındaki tebaasıyla oldukça güçlenmişti (Markova’dan aktaran Roudometof, 2001: 139). Ancak hükümetin Kresna-Razlık Ayaklanması’ndan⁶⁹ sonra Bulgar faaliyetlerine karşı aldığı özel tedbirler,

⁶⁷ Sırbistan hükümeti, Makedonya’daki Slavların konuştuğu yerel dile yakın olan ekavian diyalektiğini, 1878’de resmi dil olarak benimsemiştir.

⁶⁸ Nikola Paşiç, 1891-1892 yılları arasında Sırbistan Krallığı’nda başbakanlık görevi yapmıştır.

⁶⁹ 1878 yılı sonlarında kış aylarında cereyan eden bu ayaklanma, Osmanlı Rumelisi ve Makedonya’da kalan Pirin Dağı’nda geçici bir hükümetin kurulmasına yol açmıştır. Ayaklanma, Berlin Antlaşması’nın sınır düzenlemelerinden ve Avusturya-Macaristan’ın Bosna ve Hersek’i işgaliyle Makedonya’ya gerçekleşen

on yıl kadar sürdükten sonra gevşemeye başlamış, Eksarhane 1890'lı yılların başında dört, 1897 yılında üç psikoposluk daha kurma izni alarak yeniden güçlenmiştir (Anderson, 2010: 280).

Banac (1992: 314), bu gelişmelerden yola çıkarak, Sırp propagandasının kısmi başarısının, kendi deyimiyle 'Bulgar direnişine' yol açtığını iddia etmektedir. Nitekim, İç Örgüt'ün kurucularından Dame Gruev (1871-1906), Sırp propagandasının Makedonya'ya çoktan sirayet ettiğini ve Sırp propagandasının pekişmeden ve insanları ayırmadan önce Makedonya'nın bağımsızlığını kazanması fikrini savunmuştur (Lange-Akhund, 1998: 36). İkinci bölümde yer verildiği üzere, söz konusu Sırp propagandasının yanı sıra, yerelle kurdukları bağlar bakımından Bulgar ve kısmi olarak Yunan ulusçulukları, bölgede etki sahibi olmuşlardır. Özellikle Bulgar Eksarhlığı'nın, 1870'lerden itibaren yürüttüğü, kilise ve okullar politikası aracılığıyla Patrikhane'nin etkisini kırarak, geleneksel Rum-Romalı kimliğini dönüştürdüğüne yer verilmişti. Göçmen olarak oraya gidip pozitif Bulgaristan algısıyla, hatta Bulgarcayı öğrenerek (Ballas'tan Aktaran Brown, 2003: 86) dönen kimselerin etkisiyle bu imaj daha da güçlenmiştir.⁷⁰ 1870'lerde Bulgar kültürel hareketinin Makedonya temsilcileri denebilecek Slav entelektüeller, 1878'de Bulgaristan'ın özerklik elde etmesinin ardından oraya göç etmişlerdir. Yunanistan bu yıllarda, taktik olarak Patrikhane'nin nüfuzundan faydalanma ve çeşitli etnisitelerden oluşan Rum burjuvaziye ikna etme taktiğini seçmiştir. Ancak, Osmanlı yetkilileri iyi ilişkiler içerisinde olduğu, Bulgaristan'ın önemli siyasetçilerinden Stefan Stambulov'un⁷¹ ölümüne değin (1895) Bulgar tarafını destekleyerek, Makedonya'daki Yunan nüfuzunu kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Anderson, 2010: 280).

Lange-Akhund (1998), 1890-95 yılları arasında Osmanlı iktidarının istikrarsızlaştığına ve üç vilayette güvensiz bir ortam yarattığına, özellikle bu durumun örgütlü çeteciliği doğurduğuna temas etmektedir. Lange-Akhund'a göre (1998: 34), bölgede yaşayan Hristiyanlar, kendilerini güvensiz hissetmekte ve zaman zaman Osmanlı kolluk güçlerinin şiddetinin mağduru olmaktaydılar. Bununla beraber, bölgeyi istikrarsızlaştıran birtakım yeni gelişmeler cereyan etmiş, Makedonya'nın etrafında yeni devletlerin ve prensliklerin kurulması bunlardan birini teşkil etmiştir (Lange-Akhund, 1998: 35). Örneğin, Banac'ın, önceki paragrafta yer verildiği gibi, faaliyetlerini özellikle vurguladığı Sırbistan, 1878 yılında bağımsız bir devlet olmuştur. 1881'de Teselya ve Epir'in bir kısmının kendisine bırakılmasıyla Yunanistan, Osmanlı Makedonyası'na doğrudan sınır komşusu olmuştur.⁷² Yine Berlin Antlaşması uyarınca, Bulgaristan ve Doğu Rumeli,

Türk, düzensiz Türk birlikleri, başıbozuk ve Çerkez göçlerinden duyulan rahatsızlığı yansıtmaktaydı. Bk. Pirin Dağı'ndaki Bulgar Geçici Hükümetinin 10 Kasım 1878 Tarihli Çağrısı (Macedonia: Documents and Material, 1978: 375). Mehmet Hacısalihoğlu ise (2011: 133), ayaklanmanın Makedonya'nın Ortodoks halkının Berlin Antlaşması'na yönelik ilk tepkisi olduğunu belirtmektedir.

⁷⁰ İlinden Ayaklanması sırasında kurulan ve on gün hayatta kalabilen Krusevo Cumhuriyeti'nin tanıklarından Nikolaos Ballas'ın 1905 yılında anılarını derlediği kitapta, Krusevo'dan Sofya'ya gitmiş olan yerlilerin bir kısmının Bulgarcayı öğrenerek döndükleri belirtilmektedir.

⁷¹ 1887-1894 yılları arasında Bulgar Prensligi'nde başbakanlık görevinde bulunmuştur. 1895'te suikaste uğramıştır.

⁷² Konuyla ilgili yayınlanmamış bir yüksek lisans tezi için bk. Bülent Akyay, "Teselya Meselesi (1881)", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, İzmir, 2001. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

özerk prenslikler haline gelmiştir. 1885'te iki prenslik Berlin Antlaşması'nı ihlal ederek birleşince, Bulgaristan doğrudan Osmanlı Makedonyası'nın sınır komşusu haline gelmiştir. Tuna prenslikleri Eflak ve Boğdan birleşerek, Romanya'yı kurmuşlardır. Fiziksel varlığının ötesinde Bulgaristan'ın kurulması, yeni siyasal fikirlerin yayılmasına da yol açmıştır. 1890'larda Girit⁷³ ve Ermenistan'da cereyan eden isyancı hareketler, "Büyük Doğu Krizi" (Anderson, 2010) çerçevesinde Makedonya'yı etkilemiş ve devrimciler tarafından dikkatle takip edilmiştir. Yine aynı yıllarda, Arap ulusçuluğunun ilk nümayişleri ortaya çıkmış, bütün bu gelişmeler, istikrarsız ve güvensiz hale gelen Makedonya'yı doğrudan etkilemiştir.

Makedonyalı devrimci hareketi ele alındığında, ilk olarak yerel Makedonyalı devrimci örgütünün (Vnatrešna Makedonska Revolutsiyonerna Organizatsiya, VMRO, İç Makedon Devrimci Örgütü), 1893 yılında Selanik'te gizli bir cemiyet (*secret society*) olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Kurucuları, 1870 fermanıyla açılmasına izin verilen, Bulgar kilisesinin, yani Eksarhane'nin idaresindeki Bulgar okullarından mezun olmuşlardır. Manastır, İştıp, Resne, Üsküp, Avrathisar (Kukuş ya da Kilkis), Doyran ve Gevgeli ilk dereceli; Manastır, Üsküp ve Selanik'te ayrıca orta dereceli (lise) okullar bulunmaktadır. 5 Ekim 1881'de açılmış olan Selanik'teki okulun, 1885-1886 yılında ilk mezunlarını vermesinden bir süre sonra hareketin ortaya çıkması, dikkat çekicidir. Matthew Smith Anderson (2010: 281), bu öğrencileri "Bulgar okullarında durumundan memnun olmayan, yarı eğitilmiş entelektüel proleterler" olarak tanımlamaktadır. Bu hareketin, 1878 tarihli Berlin Antlaşması'nın 23. maddesine dayanarak, Makedonya'da yalnızca 'özerk' bir birimin kurulmasını arzuladığı bilinmektedir. Gelecekteki bir Balkan federasyonunun parçası olarak bu birim, Anderson'a göre (2010: 281), "tek yapıcı çözümü destekleyen gerçekten Makedon bir örgüt"tü. Özerk birimin kurulması aracılığıyla, jandarmada yapılacak bir reformla güvenlik probleminin çözülmesi, aynı zamanda yerel Hristiyan nüfusa yerel yönetimde daha fazla temsil verilmesi beklenmiştir. Borçların feshini ve çiftlikleri yok etmeyi vaad eden VMRO çağrıları, Makedonya'da hoşnutsuzluğun artmasıyla, Slav dili konuşan toprak kiracılarının ve küçük çiftlik sahiplerinin bazılarını etkilemişti (Adanır, 2001: 45; Vermeulen, 1984: 240; Dakin, 1966: 93).

1895 sonrasında, bölge dışında, Sofya merkezli Makedonyalı göçmenler tarafından ikinci bir devrimci örgüt kurulmuştur.⁷⁴ İlk örgütten farklı olarak, Üst Komita (Vrhovnja Makedonski Komitet, VMK, Üst Makedon Komitesi) olarak bilinen, bu Sofya merkezli ikinci örgüt, Makedonya'nın Bulgaristan'a bağlanmasını hedefleyen ve ilk şiddet yüklü metotlar kullanan örgüttü (Anderson, 2010: 281). Özellikle Bulgaristan'ın kurulmasından

⁷³ Girit'teki isyancı hareketin, Yunanistan'la ilişkili olması, onu Makedonya Sorunu'yla da ilişkili yapmaktadır. Nitekim, ilerleyen kısımda görüleceği üzere, Yunanistan'ın Makedonya mücadelesine, Girit'ten gelen çok sayıda Helen milliyetçisi katılmıştır. Girit'te 1860'lardan itibaren süregelen isyancı hareketi analiz eden ve 1900'den 1908'e kadar Makedonya'da kaymakamlık yapan Süleyman Kani İrtem'in çalışması için bk. **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi: Balkanlar'ın Kördüğümü**, İstanbul: Temel Yayınları, 1999, 29-78.

⁷⁴ Yugoslavya yönetimi altında 1950'lerde oluşan Makedon resmi tarih tezine göre, bu örgüt, Makedonya'yı 1878 tarihli San Stefano Anlaşması'nda olduğu gibi, tekrar Bulgar Prenslığı'nin bir parçası haline getirmeyi hedefliyordu. Bu çalışma, resmi tarih tezlerin iddialarına mesafe alarak, özellikle İç Örgüt ile Üst Komita arasındaki ilişkilere ve kimliğin ilişkisel olarak oluşmasına ve şekillenmesine odaklanmaktadır.

sonra buraya göç eden ‘Makedonyalılar’, Bulgar devletine yönelik pozitif duygulara sahip olmuşlardır. Bu göçmenlere Sofya’da ulusal eğitim alan Bulgarların atfetmesiyle, Makedonyalılar denmiştir. Bulgarların, göçmenlerin Makedonya Sorunu’nun cereyan ettiği Osmanlı bölgelerinden gelmekte olduklarını bildikleri dikkate alındığında, Makedonyalı’nın Bulgaristan’da göçmen veya diaspora kimliği olarak şekillendiği görülür. Burada yetişen göçmen ailelerin çocuklarından oluşan ikinci nesil, Bulgar okullarında, Makedonya üzerine eğitim almıştır. Her yaştan “Makedonyalı” göçmenler, Bulgarların sahip olduğu benzer bir özerk siyasal birimin, kendi doğdukları ve tahayyül etmeye başladıkları ‘vatan’ları olan Makedonya’da kurulmasını ve onun daha sonra Bulgaristan’la birleşmesini arzulamaktaydılar (Poulton, 1995: 53; Danforth, 1995: 64). Geç Osmanlı yönetimi döneminde, Kemal Beydilli’nin (1989: 77) belirttiği gibi, Avrupa’da kalan toprakların Rumeli olarak nitelendirildiği doğru olmakla beraber, buna karşın yörenin Hristiyan unsurları arasında bölgenin adı giderek Makedonya olarak geçmeye başladığı gözlenmektedir. Kaya Bayraktar’a göre (2011: 12), Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan bazı belgelerden anlaşıldığı üzere, Osmanlı bürokrasisi resmi yazışmalarda Makedonya tabirinin kullanılmasını uygun bulmamaktaydı. 11 Nisan 1903 tarihinde, merkezden Rumeli’deki müfettişliğe ve valilere gelen tebligatta, mahall-i vilayet olarak, Makedonya tabirinin katiyyen kullanılmaması (Osmanlı Arşivi, TFR.I.UM.1/100/0); bir evrakta doğum yeri olarak Makedonya yazılması üzerine, 11 Ekim 1899 tarihindeki padişah beratıyla, Makedonya tabirinin tezkire-i Osmaniye ve salnamelerde kullanılmamasının, ilgililere tebliğ edildiği (Osmanlı Arşivi, DH.MKT.2255/144/0) görülmektedir. Buna karşın Aydınlanma çağıyla beraber klasik yazının Yunan ve Roma isimleri yer adları geçerlilik kazanmış, eski Makedonya kavramı da moda olmuştu (Adanır: 2018: 35). Aydınlanma ertesinde yazılan seyahatnamelerde ve tarih külliyatlarında sıklıkla görülmeye başlanan bu kavram, birleştirmeci ulusçuluklar döneminde hazırlanan jeopolitik haritalarla giderek yaygınlaşmaktaydı.⁷⁵ 20. yüzyılın başına gelindiğinde, Makedonya Osmanlı İmparatorluğu’nun Manastır ve Selanik vilayetleriyle Kosova vilayetinin Üsküp sancağını kapsar bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Neticede, Bulgar Prensligi’nin başkenti Sofya’da, Makedonyalı göçmenlerin sivil toplum alanındaki bu hareketliliği, 1894 yılında hükümete gelen Konstantin Stoilov’un, Makedonya’yı dikkatle takip etmeye yönelik politikasının bir sonucu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tüm bu gelişmeler, Edward Shils’in merkez-çevre analizi içerisinde değerlendirildiğinde, Osmanlı İmparatorluğu içinde Bulgaristan’ın, kendi merkez-çevresini oluşturduğu savunulabilir. Doksan Üç Harbi sonunda kurulan, ancak Berlin Antlaşması’yla eski sınırlarına çekilen ‘Büyük Bulgaristan’ içerisinde siyasal, ekonomik ve entelektüel olarak merkez-çevre fiili olarak oluşmuştur. Örneğin entelektüel açıdan ele alındığında, Shils’in tarifinde olduğu gibi (1961: 117) Bulgaristan, “toplumu yöneten semboller, değerler ve inançların da merkezi” haline gelmiştir. Özerk Bulgaristan Prensligi “merkezi” oluştururken, Osmanlı Rumelisi ya da Makedonya bu merkezin “çevresi” olarak dönüşmektedir. Bu dönüşümün işaretleri, Rus Harbi (1877-78) esnasındaki Bulgar askeri işgalinde, 1878 tarihli Ayestefanos Anlaşması’nda, ekonomik

⁷⁵ Söz konusu haritalar için bk. Wilkinson, 1951.

amaçlı nüfus hareketlerinde ve Sofya'daki entelektüel etkinliklerde görülmektedir. Makedonyalı hareketinin ortaya çıkışını açıklayan bu kısmı takip eden başlık çerçevesinde, söz konusu hareketin aktörleri olan örgütlere yönelik, derinlemesine bir araştırmayla kimlik, bağlılık ve sadakat biçimleri ve bunların dönüşümü incelenecektir.

3.1.2. İç Örgüt'ün kuruluş doktrininde Makedonyalı

Anılarında belirttiği üzere, 1892 yılının Temmuz ayında Sofya'ya giden İvan Hacı-Nikolov⁷⁶, burada askeri eğitim alma amacıyla bulunan Gotse Delchev (1872-1903) ile bir örgüt kurma planı üzerine görüşmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda dünyaya gelen Delchev, Selanik vilayetinin Avrathisar kazasında doğmuş, Selanik'teki Bulgar lisesini bitirdikten sonra, Sofya'daki Askeri Okula gitmiştir. İkili, Sofya'daki buluşmalarında, örgütün kuruluşuna dair beş prensibi benimsemişlerdir (Makedonium'dan aktaran Murgescu, 2009: 46):

- 1) “Örgüt, Sofya'da değil, Makedonya'da kurulacaktır; eğer Sofya'da kurulursa, Sırlar ve Yunanlılar onu, Bulgar hükümetinin bir icadı olarak değerlendirebileceklerdir.
- 2) Kurucuları Makedonya'dan olmalıdır, bu sayede Makedonya'daki nüfusla daimî bir iletişime geçebilmek mümkün olabilecektir.
- 3) Slogan, Berlin Antlaşması'nın 23. maddesine dayanarak, “Makedonya için özerklik” olmalıdır. Makedonya'nın özerkliği, onu sadece Türklerden değil, aynı zamanda Sırlar ve Yunanlardan da kopararak başarılacaktır. Özerk Makedonya'nın sınırları bir kez çizildiğinde, Sırlar ve Yunanlar onun bazı parçalarını sorgulayacak pozisyonda olmayacak, eğer biz Bulgaristan'a ilhak olmaya gidersek, Sırlar ve Yunanlar yine Makedonya'nın bazı bölgelerini talep edebilecektir.
- 4) Örgütler, özerk ve bağımsız olmalı, komşu ülkelerle hiçbir iletişimi ve bağlılığı bulunmamalıdır.
- 5) Bulgaristan'daki Makedonyalılarından ve Bulgar halkından sadece maddi ve moral destek istenecektir.”

Gotse Delchev cevabında, bir yıl içinde askeri okulu bitirip subay olacağını, subaylıktan istifa ettikten sonra Selanik'e gidip, birlikte devrimci örgütü kuracaklarını söylemiştir (Murgescu, 2009: 47; Macedonia, 1978: 415-416). Delchev kurucuları arasında olmamasına rağmen, İç Makedon Devrimci Örgütü (Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija, VMRO), 28 Ekim 1893'te ortaya çıkmasında anahtar role sahip olan Damyan Gruev (1871-1906) ve diğer beş eylemci tarafından Selanik'te kurulmuştur. Kuruculardan Damyan Gruev, Selanik'te bir öğretmen (Brailsford, 1906: 115), Dr. Hristo Tatarchev (1869-1952) tıp doktoru, Peter Pop Arsov (1868-1941) öğretmen, Ivan Hacı-Nikolov kitapçı, Dr. Andon Dimitrov (1867-1933) öğretmen, aynı zamanda Osmanlı mahkemelerinde hâkim ve Hristo Batandzhiev (1868-1913) ise öğretmendi (Spomeni na Dr. Christo Tatarchev'den aktaran Adanır, 2001: 119). Örgütün kurulma planı, daha ziyade Bulgaristan'a göç etmiş Makedonyalıları tarafından ortaya

⁷⁶ Doğum: 1869, Kilis, Osmanlı İmparatorluğu; Ölüm: 1934, Sofya, Bulgaristan Krallığı. Okulla ilişkisi kesildikten sonraki mesleği: Kitapçı.

atılmış, buna rağmen, örgütün neden Selanik'te ve Makedonya'nın yerlileri tarafından kurulduğunu yukarıdaki beş prensibin ilk ikisi göstermektedir. Makedonya'da kurulması tercihiyle özgün bir hareket imajına sahip olmasının planlandığı, kurucuların Makedonya'dan seçilmesiyle, yerel meşruiyet arandığı görülmektedir. Stuart Hall'un kavramlarıyla, geleceğe dönük, özgün Makedonyalı hareketi, stratejik olarak kurulmuş, yerelle ilişkilere yönelik pozisyonel bir tercih yapılmıştır. Bu bakımdan, Brailsford (1906: 113) da örgütü genel karakteristiği, yani fikir, hazırlanış, eylem ve destekçileri itibarıyla yerel Makedonyalı hareketi olarak değerlendirmiştir⁷⁷. Ancak, yerellik vurgusuna rağmen, Yunan ve Sırp tarih yazımı onu yüzyıl boyunca beşinci prensibinde yer alan ilişkileri sebebiyle Bulgar örgütü olarak değerlendirmiştir.

Örgütün özerklik isteme nedeni, üçüncü prensipte görülmektedir. 1828 yılında özerkliğini elde eden ve 1878'te ise bağımsız bir devlet haline gelen Sırbistan'ın tecrübesi, devrimcilerin gelecek projeksiyonuna örnek oluşturmaktaydı. Nitekim 1878 tarihli Berlin Antlaşması, Osmanlı topraklarındaki özerkliğin hukuki zeminini de hazırlamıştı. Ayrıca gelecekte sınırları bir kez netleşmiş, devlet iskeleti kurulmuş bir siyasi birimi ortadan kaldırmak zor olacaktı. Bu sebeple, Osmanlı sınırlarında “mekân siyaseti”nin bir parçası olarak, Makedonya isminde özerk bir yapı kurulmalıydı. Görüldüğü üzere, devrimciler Berlin Antlaşması'ndan faydalanarak, özerkliği yayılmacı ulusçuluklara karşı bir hayatta kalma ve kendini benimsetme taktiği olarak benimsemişlerdir. Sırbistan, hatta 1878'de özerk hale gelen Bulgaristan'ın ve 1885'te onunla birleşen Doğu Rumeli'nin yolunun bir benzerini, çevresindeki devletlerin üzerinde emelleri olan ve kendilerinin ‘anavatanı’ olan Osmanlı sınırları içinde hayal ettikleri (*imagining*) Makedonya için benimsemişlerdir. Özerk birim kurulduktan sonra ortadan kaldırılmasa bile eğer Bulgaristan'la birleşirse, topraklarındaki Bulgar olmayan Makedonyalı diğer etnisitelerin varlığı sebebiyle sınırlarında Yunanistan ve Sırbistan tarafından düzenleme talepleri olabilecekti. Böylece Makedonyalı'nın tahayyül edilen özerk anavatanda farklı kimlikleri kapsayıcı, ulusüstü bir nitelikte kullanıldığı görülmektedir. Üçüncü prensibin devamında gelecekteki sınır düzenlemelerini dayanak olarak gösteren devrimciler, Bulgaristan'la birleşmenin stratejik nedenlerle mümkün olmadığını, bunun yerine Makedonya'nın sınırlarını özerk bir devlet yapılanması olacak şekilde belirlemişlerdir. Bu prensibin yorumlanmasında görüldüğü üzere, Makedonyalı özerkliği, kimlik olarak primordiyalist tarih yazınlarında olduğu gibi özcü bir nitelik taşımamakta, aksine yeni bir iktidar meydan okuması sürecinde, Hall'un kavramlarıyla (1996: 3) “stratejik ve pozisyonel” olarak inşa edilmektedir.

Devrimcilerin Bulgar okullarında eğitim almaları, Bulgar devletine sempati duymalarına rağmen, örgütün karar süreçlerinde Bulgaristan'ın etkisinin olmayacağı, dördüncü prensipte belirtilmiştir. Nitekim, karar süreçlerine olan bu etkinin zayıf olduğunu söylemek yerinde bir ifade olur. Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan eden ‘halkların hareketi’ haline getirme hedefi, beşinci prensipte yer almaktadır. Devrimci hareketin yöneticileri üzerindeki sosyalist tesir bu prensipte kendini göstermektedir.

⁷⁷ Ama hatırdı tutmak gerekir ki, buradaki Makedonyalı kullanımı, Bulgar familyası içinde değerlendirilir. Yani daha doğru bir kavramsallaştırma yapmak gerekirse, “Makedonyalı Bulgar” tabiri, Brailsford'un görüşünü daha iyi yansıtır. Nitekim, hemen sonra, Resne'de örgütü kurmak için bir araya gelen kişileri, nüfuzlu “Macedonian Bulgarians” olarak niteler (Brailsford, 1906: 115).

Maddi ve moral destek, Bulgaristan'daki Makedonyalıları ve Bulgarları hareketin doğrudan bir parçası haline getireceği düşünülmekteydi. Nitekim Sofya merkezli Dış Örgüt'teki (Üst Komita) Makedonyalı ve Bulgar unsurlarla ilişkiler, tam da bu prensip minvalinde gelişecektir. Hacı-Nikolov'un hatıralarından öğrenilen bu beş prensibin önemi, Makedonya hareketine dair ortaya atılan çeşitli iddialar ve hakkında yapılan farklı yorumlar karşısında, araştırmanın objektif bir biçimde ilerlemesini sağlayacak olmasıdır. Nitekim, örgütün hangi yılda, hangi ismi benimsediği konusu bile, Bulgar ve Makedon tarihçiler arasında uzun süre tartışma konusu olmuştur.⁷⁸ Bu çalışmada söz konusu tartışma, "kimliğin siyaset mekanıyla ilişkisi" (Hall, 1996: 2) içerisinde kurulmasından kaynaklı olduğu yönünde değerlendirilmektedir. Akademik kaygının ötesinde, Makedon tarihçiler, yerel özgünlük iddialarını sürdürmeye çalışırken Makedonya devletinin meşruiyetini desteklemekte, Bulgar tarihçiler, aynı kahramanlık hikayelerini sahiplenerek, Makedonya'nın da absorbe edildiği kendi ulusal anlatılarını güçlendirme hedefindedirler.

Aynı görüşmede olduğu tahmin edilebilen ya da Delchev'i düşünsel olarak etkileyen figürlerden olan Kosta Shahov⁷⁹ (1862-1917), editörlüğünü yaptığı Makedonija gazetesinde, 1889 senesinde Makedonya sorunu üzerine bir makale yayımlanmıştır. Bu makaleye göre, milliyetleri (narodnost) fark etmeksizin tüm Makedonyalılar, aynı çıkarlara sahiptirler ve topraklarının istiklali için çalışmalıydılar (Makedonija, 19 Ağustos 1889'dan aktaran Marinov, 2009: 113). VMRO⁸⁰, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarında olan Makedonya'nın toprak bütünlüğünü, milliyetine ya da mezhebine bakılmaksızın, tüm vatandaşlarının eşitliğini ve daha geniş Balkan federasyonunun bir parçası olarak, özerk Makedonya'nın kurulmasını hedeflemiştir (Biondich, 2011: 67). Bu tanım, Nikolov-Delchev görüşmesi, Shahov'un editörlüğünü yaptığı gazetede yazılarda görülen benzer eğilimde olduğu gibi, farklı toplulukları kapsamasıyla, İç Örgüt'ün kurucu mevzuatı, Marinov'un (2013b: 299-300) çalışmasında savunduğu üzere, "ulusüstü (supra-national) bir karakter" sergilemiştir. Bu çalışmanın savunduğu gibi⁸¹, söz konusu Makedonyalı ulusüstü kimliği, kadim ulusüstü Rum-Romalı kimliğinin, karakteristik olarak bir devamı niteliğindedir. Karakter olarak, Rum-Romalı kimliğinin emperyal yönü, bölgesel olan, daha sınırlı bir coğrafi alana dönüşmüştür. Örgüt ayrıca mevzuatında, gelecekteki bir Balkan federasyonunun parçası olarak, diğer devletlerin yayılmacı hedeflerine son verip varlığını garanti altına almayı amaçlamıştır. 1885'te Makedonya'nın kurtuluşunun Balkan federasyonu olduğu fikrini ilk kez ortaya atan Dimitar Blagoev (1856-1904)⁸², Alman birliğinin kurulması örneğinde olduğu gibi

⁷⁸ Tarihçiler K. Pandev ile Ivan Katardziev arasındaki tartışma için bk. Adanır (2001: 119-121).

⁷⁹ Ohrid (Osmanlı İmparatorluğu) doğumlu ve taşra memuru

⁸⁰ Makedonya hareketinin özerkliği talep edilen bölge içerisinde kurulan İç Örgütü

⁸¹ Bk. Tablo 2. Rum-Romalı Bağlılığının Makedonyalı Kimliğine Dönüşümü

⁸² Makedonya'da 1856 yılında Zagorichani (günümüzde Vasiliada) köyünde doğan Blagoev, 1891'de Bulgar Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştır. Üniversite eğitimini Rusya'da alan ve katı bir Marksist olarak sınıf mücadelesine önem veren Blagoev, Gotse Delchev'in Sofya'daki Üst Komita'nın liderliğini yapması teklifini kabul etmemiş, ancak örgütün üyesi olmuştur. 1894'te kurulan Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1903 yılındaki X. Büyük Kongresinde dar sosyalisler arasında yer almış ve 1905 yılında kısa süre varlığını sürdürebilen, Makedonya Edirne Sosyal Demokrat Örgütü'nü kurmuştur (Yalımov, 2018: 142-143).

Balkan federasyonunun sağlayacağı, büyük ekonomik pazardan Makedonya'nın pay edinmesini hedeflemiştir (Adanır, 2018: 61).

1896 yılında Gotse Delchev'in Merkez Komite'ye üye olarak seçilmesiyle, örgüt tüm Avrupa Türkiye'sindeki yerleşimcilerin üyeliğine açık hale gelmiştir. Aynı sene, ana devrimci liderlerinin katıldığı bir toplantıda, örgüt Hacı-Nikolov'un hatıralarında yer alan beş prensibi benimsemiştir (De Jong'dan aktaran Lange-Akhund, 1998: 38): “1) Örgüt, Makedonya'da kurulduğu için, “bir Bulgar” silahı değildi. 2) Bu sebeple, kurucuları Makedonyalıydı. 3) Siyasal hedefi, Makedonya için özerklik statüsü elde etmektir. 4) Komşu devletlerin hükümetleriyle iletişim kurmadan, gizlice çalışacaktı. 5) Bulgaristan'dan moral ve materyal destek arayabilirdi”. Sonuç itibarıyla, örgütün 1893 tüzüğü ve 1896'da kabul edilen prensiplerde yer alan kimliğe işaret eden kullanımları, ‘özcü’ bir biçimde Makedonyalıların kim oldukları veya nereden geldikleriyle ilgili değil, “stratejik” bir kullanımla, gelecekte ne olabilecekleri (örneğin, özerklik) yönünde bir kaygı taşımaktadır. Osmanlı sınırları içinde, gizli bir cemiyet biçiminde örgütlenmeyi başaran ayrılıkçı hareket, bundan sonraki kısımda görüleceği üzere, özerk Bulgaristan'da, açıkça siyasal bir örgüt haline gelmiştir. Bu durum, 1896 tüzüğünde belirtilen yeni isminde görüleceği üzere, İç Örgüt'ün hem kâğıt üstünde hem Gotse Delchev'in Sofya'daki örgüt üzerinde etkin hale geldiği 1899 yılına kadar ‘Bulgar’ olandan ayrılamamasına veya farklılaşamamasına yol açmıştır.

3.1.3. Dış Örgüt'ün kurulması ve Diaspora'da aidiyet

Makedonya'da 19. yüzyılın başından beri ekonomik sebeplerle bölge dışına, ancak imparatorluk içine sezonluk olarak göç etmek, temayül haline gelmişti (Gounaris, 1989: 133-134). Berlin Kongresi'nde sınır düzenlemeleri yapılmasına rağmen, bağımsız olan Sırbistan ve Romanya ve prenslik olarak kurulan Bulgaristan, Makedonya'dan gelen göçü kendi ülkelerine doğru teşvik etmiştir. Üstelik, Sofya ile demiryolu bağlantısının sağlanması, “gurbetçilerin” imparatorluğun sınırları dışına çıkmasındaki tereddüdü ortadan kaldırmış, Bulgaristan'a göç etmeyi kolaylaştırmıştır (Gounaris, 1989: 135). Tüm bu gelişmeler, önceki bölümde bahsedildiği üzere, insanların yoğun bir şekilde Bulgaristan'a göç etmelerine sebep olmuştur. 1878'den sonra, Bulgar ‘uyanışının’ liderliğini yapan Slav entelektüellerin büyük bir kısmı, bu tarihlerde yeni kurulan ve ardından entelektüel merkez haline gelen Bulgaristan'a göç etmişlerdir. Osmanlı yöneticilerinin demiryollarından beklentisi, “iç güvenliğin sağlanması, merkezi devletin gücünün imparatorluğun uzak köşelerine ulaşması ve savaş dönemlerinde cepheye asker ve malzeme sevk edilmesi” (Pamuk, 2009: 236). Ancak, göçmenlerin ve tüccarların toplu ulaşım ile komşu ülkelere taşınması, onların ulusal propagandayla daha yakından temas kurmasına yol açmıştır (Gounaris, 1993: 298). Zaten bir süre sonra, göçmen Makedonyalılar, Bulgaristan'ı ana (matrix) devletleri olarak, benimser hale gelmişlerdir (Banac, 1992: 308).

İmparatorluk sınırları içinde, olağan akışında süren sezonluk göç trendi, Bulgaristan'a kalıcı göç olarak değişmiştir. Öyle ki, 1900'e doğru Sofya'nın 70 bin olan nüfusunun 18-20 bini Makedonya kökenli olmuştur (Perry'den aktaran Lange-Akhund, 1998: 44). Gounaris (1989: 135), 1880-1900 yılları arasında, iki yüz bin kadar Slavca konuşan

Makedonyalının, Bulgaristan'a göç ettiğini ve kalıcı hale geldiklerini belirtmektedir.⁸³ Makedonya'dan göç edenler, Bulgaristan'da avukat, doktor, gazeteci, hatta memur ve Bulgar ordusunda subay olmuşlar ve hükümeti Makedonya'nın bağımsızlığı yönünde etkileyebilmenin yolunu araştırmışlardır. Makedonya kökenliler, Bulgar ordusundaki subayların üçte birini, 38 bin memurun 15 bin kadarını ve 3 bin 412 papazın 1262'sini oluşturmaktaydılar (Dakin, 1966: 49). Selanik'te orta öğrenimini bitiren gençler, Makedonya'da iş bulamamakta, bu sebeple, Sofya'ya gelip, buranın imparatorluğa düşman olan mutsuz grubunu oluşturmaktaydılar. Eğitimli, ancak işsiz olmalarıyla mutsuzlukları birleşince, her an 'anarşik' ya da 'devrimci' bir mobilizasyona hazır durumda oldukları söylenebilir. Bu göçmenler ve Sofya'da eğitim gören öğrenciler tarafından, hareketin ikinci örgütü ve dış kanadı olarak, 1895 yılının Mart ayında, Bulgaristan'a bağlı Sofya'da bulunan diaspora derneklerinin birleşmesiyle, Üst Makedon Komitası (Vırhovnija Makedonski Komitet, VMK) adıyla kurulmuştur⁸⁴. Bu dernekler, kitle gösterileri organize etmiş; para toplayıp, fon oluşturmuş ve bir kısmını Bulgar ordusundan çalmak üzere silah temin edebilmiştir. Diasporadaki Makedonyalı hareketin, kendi basını, toplantıları, Bulgar parlamentosunda (*sobranie*) temsilcileri olmuş; Makedonya sorunu, Bulgar siyasal hayatının önemli konularından biri haline gelmiştir. Görüldüğü üzere hareket, Türk yönetimi altındaki iç ve Bulgaristan'da diaspora ya da dış olmak üzere ikiye bölünmüştür. Liderlerini Makedonya'da doğmuş ya da Makedonya kökenli Bulgar Prensi Ferdinand'a yakın subaylar teşkil etmiştir. Liderlerine doğrudan bir Bulgar etiketi vermektense, doğdukları yer itibarıyla Makedonyalı, Bulgaristan devletiyle ilişkileri itibarıyla Bulgar olduklarını söylemek doğru olur. Terör metotlarını benimseyen bu ikinci komita, birinci komitanın Makedonya'nın özerkliği talebine ilave olarak, Makedonya'nın bağımsızlığı hedefinde yalnızca Makedonyalılar için çalışmayacak, aynı zamanda Rusya destekli Bulgaristan müdahalesini sağlayacaktı (Banac, 1992: 314).

Dış Örgüt (veya Üst Komita), kuruluş yıllarında iç harekete pek inanç duymadığı için, hızlı bir isyan çıkması isteğindeydi. Bu amaçla, birkaç silahlı komitacı grubu, 1895 yılının Haziran ayında, Makedonya'ya siyasal ajitasyon için yollanmıştır. Bu seferde, sadece Türklerle mücadele etmemiş, aynı zamanda Sırp ve Rum papazları, öğretmenleri ve yerli taraftarlarına şiddet kullanarak, yıldırma çabasına girişmişlerdir. Ancak, halk Kosova ve Selanik vilayetlerinde onlara düşmanca davranmış ve yardım etmeyi reddetmiştir (Lange-Akhund, 1998: 48). Komitacılar, Sofya'nın vaat ettiği gibi 'özgürleştiriciler' olarak karşılanmamış, Sofya'ya dönüşlerinde hayal kırıklığı yaşamışlardır.⁸⁵ 1895 yılının Aralık ayındaki kongrede, Makedonya'nın bağımsızlığının dış müdahaleyle olmayacağını öngörmeye başlamışlardır. Aynı zamanda birçok Makedonyalı, dış politika sorunlarını avantaj elde ederek çözmek isteyen Sofya hükümeti

⁸³ Brailsford (1906: 118), Sofya nüfusunun yarısını Makedonya'dan göç edenlerin oluşturduğunu (yani 35 bin), sayılarının tüm Bulgaristan'da ise 200 bin olduğunu belirtmektedir.

⁸⁴ Siljanov, *Osvoboditelnite borbi na Makedonija* isimli eserinde, 1894 sonlarına doğru, Sofya'da Kardeşlik ve Dostluk Birliği'nin oluşumunda, yaklaşık yirmi Makedonya derneğinin birleştirildiğini belirtir. (Aktaran Adanır, 2001: 123). 1895 yılının Mart ayında, bu birliğin düzenlediği bir konferansta, VMK'nin kurulması kararlaştırılmıştır.

⁸⁵ Gelecekte VMK'nin liderliğini yapacak olan, yalnızca Boris Sarafov'un çetesi, Melnik'e varabilmiştir. Bu sebeple, silahlı hareket, "Melnik isyanı" olarak da adlandırılır. Ancak, diğer çeteler başarısız olup gelemeyince, Sarafov da Sofya'ya dönmüştür.

tarafından istismar edildiğini anlamış, bu sebeple VMK'yi terk edip muhalefete geçmiştir (Adanır, 2001: 125).

Sofya'daki kuruluşuyla beraber, münhasır ilişki ağları ve mekansallığın getirdiği siyasi bir sonuç olarak, daha sonraki kısımda tekrar tartışılacağı üzere, Üst Komita'da "Makedonyalı" diaspora kimliğiyle bir Bulgar perspektifi olan "Makedonyalı Bulgar" kimliğinin bir arada görüldüğü söylenebilir. Örgüt içindeki komitacıların doğum yerleri ve muhtemelen lehçeleri itibarıyla "saf" Bulgar olamamalarından ötürü, diaspora etiketi olarak Makedonyalı kimliğini benimsemeleri olağandır. Öte yandan, kendilerine Sofya yönetimi ve şehrin Bulgar halkı tarafından da "Makedonyalı Bulgar" kimlik etiketi verilmişti. İç Örgüt'ün sahip olduğu özerklik hedefinde, ancak kurduğu ilişkileri itibarıyla özerk ve bağımsız olmaktan ziyade daha ötesinde Rusya desteği aramıştır. Bulgar hükümeti ve prensiyle iş birlikleri kuran bir yapıda olmasıyla kitlesel desteği sadece Bulgaristan'da bulabilmiş, bu sebeple propaganda aracılığıyla Osmanlı Makedonyası'ndaki nüfusa ulaşamamıştır. Bundan sonra görüleceği üzere, Sofya merkezli Üst Komita'nın Makedonya'daki kısıtlı nüfuzunu, kısmen İç Örgüt'le olan ilişkileri üzerinden sağladığı söylenebilir.

3.1.4. Mekân siyaseti: İki Komita'nın ilişkilerinin İç Örgüt'ün kimliğine yansımaları

Bu kısımda görüleceği üzere, devrimci hareketin ilk yıllarında farklı kimliklere bürünmesi, Stuart Hall'un (1996: 2) "mekân siyaseti" (*politics of location*) kavramıyla ilişkilendirilebilir. Gotse Delchev'in Sofya'da bulunduğu dönem, VMK'ye (Dış Örgüt) egemen olduğu dönem, İç Örgüt'ün gücünü kaybettiği yıllarda Bulgar kurumlarının (Eksarhane ve Konçev'in VMK'si) üstün hale gelmesi, mekân siyasetini belirlemiş ve bu sebeple devrimci hareketin kimlik siyasetinde istikrarsızlıklar yaşanmıştır. Kimliklendirmenin (*identification*) devrimci hareket tarafından stratejik ve pozisyonel olarak inşası sürecinde Makedonyalılarla Bulgarlar arasında "bağlayıcı sembolik sınırlar"ın (Hall, 1996: 3) çizilme gayretleri birçok kez görülmektedir.

Gotse Delçev ve İç Örgüt'ün diğer lider kadrosu, Sırbistan ve Yunanistan'ın Makedonya üzerindeki hedeflerini ve politikalarını bilmekteydiler. Bu sebeple, kazanacakları bir özerklik aracılığıyla Makedonya'yı birkaç devlet arasında parçalanmaktan kurtarma, buradaki insanları tek bir siyasi birim altında birleştirerek, onların varlığını garanti altına almayı hedeflemişlerdir. Liderleri henüz bu aşamada, Bulgar okullarında aldıkları eğitimin ve VMK'yle olan ilişkilerinin etkisiyle, Bulgar olandan kendilerini ayırma gibi bir düşünce içerisinde değildiler. Feroze Yasamee (1995: 127), VMRO'nun Makedonyalı Slavlarının Bulgar ulusal kimliğini asla sorgulamadığını, Makedonya'nın özerkliği talebinin, Makedonya'da Bulgar olmayan çok sayıda kimsenin bulunmasıyla, bir siyasal taktik olduğunu savunmaktadır. Üstelik amaçlarının başarıya kavuşması için Bulgar prensliğinden destek beklemeleri, söz konusu Bulgar olup olmama sorgulamasını daha olanaksız hale getirmiştir. Nitekim Sırbistan'ın 1828-1878, Romanya'nın 1829-1878 ve Bulgaristan'ın 1878-1908 yılları arasında bağımsız bir devlet olmadan önce özerklik aşamasından geçmeleri, bu "taktiksel" taleple tarihsel olarak uyumludur. Bu anlatılanlar sebebiyle örgütün ismi, Gotse Delchev ve Gyorche Petrov'un 1896 yılında Sofya'da

hazırladığı yeni tüzükte, Bulgar Makedon-Edirne Devrimci Komitesi (Bulgarski Makedono-Odrinski Revoljicionni Komiteti, BMORK) olarak değişmiştir (Adanır, 2001: 120; Banac, 1992: 314)⁸⁶. Delçev'in Sofya'ya gittikten sonra orada kurduğu ilişkiler sebebiyle örgütün tüzüğüne Bulgar ismini eklemesi, örgütün kimliğinin geleceğe dönük yeni bir planla stratejik ve pozisyonel olarak inşa edildiğini göstermektedir. Tüzükte yine de Bulgaristan'la kesin bir birleşme eğiliminden kaçınılarak, Makedonya'nın bağımsız olmaktan ziyade, özerk bir birim olarak, kendi içinde bölgesel bir yapıya büründürüleceği ve yedi bölgeden oluşacağı tasarlanmıştır.

İlk yıllarında, iki örgüt arasında iş birliği ve ortak aksiyondan ziyade, iletişimin varlığı söz konusudur. Devrimcilerden Damyan Gruev'e göre, örgüt öncelikle gelişmeli ve Makedonya'daki propaganda ağını konsolide etmelidir (Lange-Akhund, 1998: 51). 1896'da iki örgüt (BMORK ve VMK) arasındaki iletişimin yoğunluğu artmıştır. Gotse Delchev gizlice sınır geçiş noktaları örgütlemeye başlamış, Şubat 1896'da Sofya'da Üst Komita'nın yeni başkanı General Nikolaev ile görüşmüştür. Nikolaev, köylülerin isyanını, komik ve saçma bir proje olarak bulmuş, Üst Komita'nın (VMK) VMRO'yu (1896'dan sonra BMORK), ancak alt hiyerarşide bir örgüt olarak kabul etmeye hazır olduğunu belirtmiştir (Lange-Akhund, 1998: 52). Bu dönemde, Gotse Delchev örgüte finansman ayarlamak amacıyla Bulgaristan'da bulunmaya devam etmiş, bu amaçla kurulan Subay Kardeşlikleri (*Rifle Clubs*) ile BMORK arasında sıkı bir iş birliği gelişmiştir (Spomeni na Gjorche Petrov'dan aktaran Adanır, 2001: 155).

İç Örgüt üzerinde, özellikle Sofya'daki Dış Örgüt ile ilişkilerin yoğunlaşmasından sonra, Bulgar etkisi ve kimliği mevcut olmasına karşın, bu örgütün asıl amacı, Makedonya'nın siyasi sınırlarının belirlenmesi ve diğer ulusçulukların kültürel yayılmacılığından kurtularak, içerideki toplulukları Bulgaristan'ın başarıya kavuşturacağı bir isyana yönelik mobilize etmektir. Bu sebeple, Makedonya'ya yönelik Sırp ve Yunan propagandasının tahakkümünden Bulgaristan desteğinde çıkış aramakta, Makedonya'nın tüm unsurlarını içeren ulusüstü nitelikli özerk bir birim kurma hedefindedir. Dış Örgüt'ten İç Örgüt'e çeşitli sebeplerle katılan üyelerin, örgütün yapısını ve düşüncesini etkilediğini belirtmek gerekiyor. Militan grupların, 1880'lerin ortalarından itibaren sürdürdüğü kültürel propaganda eylemlerinin şiddete dönüşmesi, 1897'den itibaren başlamıştır. Buna Türk-Yunan Savaşı'nda, Yunan birliklerinin Makedonya'ya girmesinin sebep olduğu söylenebilir. Artık bu komitaların düzensiz birlikleri, çekinmeden Makedonya'ya girmeye başlamışlardı. Üstelik, savaşı Osmanlıların kazanmasına rağmen, barış müzakereleri sürecinde büyük güçlerin müdahalesi, Girit'e Yunan Kralı tarafından bir Hristiyan valinin atanmasına ve Girit'in özerkliğine kavuşmasına yol açmıştır (Anderson, 2010: 284). Böyle bir sonuç almak isteyen Dış Örgüt'ün (VMK) Makedonya'daki bölgesel komitaları, 1897 ve 1898 yıllarında Osmanlı jandarma kuvvetlerine karşı şiddet eylemlerini sürdürmüştür. Ancak, bu birliklerin, özellikle Vinitsa olayında uyguladıkları şiddet, Osmanlı güvenlik birimlerinin dikkatini çekince, Bab-ı Ali yapılan ev aramaları neticesinde, İç Örgüt'ün varlığından haberdar olmuştur. İç Örgüt, Bulgaristan'daki

⁸⁶ Tarihçi K. Pandev örgütün ismini belirten 1896 ve 1902 tarihli iki tüzüğü de yayımlamıştır. Bk. K. S. Pandev, Statute and Regulations of BMARC before the Ilinden-Preobrazhenie Uprising, Historical Review, 1969, Book 1, s. 68-80.

örgütten katılanların etkisiyle, bu tarihten itibaren başarısız olan İlinden Ayaklanması'na, yani 1903 yılına kadar, gerilla taktiklerini sürdürmüştür. Eş zamanlı olarak, Delchev'in köylere yayılma taktiği çerçevesinde, İç Örgüt'ün silahlı birlikleri, Hristiyan taşra halkını eşkıya baskınlarından koruma görevini üstlenmişlerdir (Adanır, 2001: 138). Bu dönemde, BMORK taşrada düzen ve huzuru sağlayıp, “vergi toplamasıyla” (Lacquer'den aktaran Biondich, 2011: 69) adeta bir devlet içinde devlete dönüşmüştü. “Vergi alıp koruma sağlaması” ile bir devlet gibi (Tilly, 1985) siyaset güden örgüt sayesinde, bölgede 1903'e kadar sivillere yönelik şiddet eylemlerinin nadir olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sınırın Bulgaristan tarafında da benzer bir gelişmenin, yani VMK'nin muhimmat depoları kurması ve çeteleri silahlandırmasıyla, devlet içinde devlete dönüşmesi söz konusudur. Fakat, 1897 yılında Rusya-Avusturya arasında yapılan anlaşmayla Makedonya'nın nüfuz bölgelerine ayrılması ve Makedonya'daki statükonun korunmasına dair Bulgar-Sırp gizli anlaşmasının (*ugodba*) devrimcileri hayal kırıklığına uğrattığına değinilmelidir.

1899'daki VI. Makedonya Kongresi'nde⁸⁷, Boris Sarafov'un Üst Komita liderliğine gelmesinin ardından görevde kaldığı yaklaşık üç yıl boyunca iki örgüt arasında önemli derecede iş birliği kurulmuş, hatta İç Örgüt, Delchev ve Petrov'un listelerinin kazanmasıyla da VMK'ye fiilen egemen olmuştur (Adanır, 2001: 156). Yüzyıl başındaki bu iş birliği döneminde Üst Komita'dan İç Örgüt'e önemli miktarda hem silah yardımı yapılmış hem komitacı geçişi olmuştur (Macedonia, 1978: 443-445). Bu dönemde, VMK'nin liderliğini yapan, aynı zamanda İç Örgüt'le sıkı bağları olan Sarafov, verdiği bir röportajda, Makedonyalıların ayrı bir ulusal unsur olduğunu ilan etmiştir.⁸⁸ 1895'te Bulgaristan'ın teşvikiyle Makedonya'ya isyan çıkarmaya gittiklerini, ancak Sofya'da zamanla kendi meselelerini Bulgar iç siyasetinden ayırdıklarını, Bulgaristan'da bulunmalarından kaynaklı olarak bir yanlış anlaşılma olduğunu ve Makedonya'nın; Bulgaristan, Sırbistan ya da Yunanistan tarafından işgal edilmesini benimsemediklerini, aksine Makedonya'nın Makedonyalılara ait olması gerektiğini belirterek,⁸⁹ Makedonyalılarla Bulgarlar arasına “sınır efekti” inşa etmiştir (The Times, 12 Nisan 1901). Bu röportajdan birkaç gün sonra Sarafov Sofya'da tutuklanmıştır. Bu tutuklama hadisesi, Sarafov'un sınır efekti çizme siyasetinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. 1901'de Selanik merkez komitesi gerçekleşen tutuklamalarla zayıflarken, İç Örgüt zorunlu bir iş birliği çerçevesinde, arşivlerini ve şifrelerini bir süredir mücadele içinde oldukları, Makedonya'daki Eksarhane lideri İvan Garvanov'a teslim etmek zorunda kalmıştır. Böylece, Makedonya'da İç Örgüt gücünü kaybederken, Garvanov'un liderliğinde ve evrimci fikirleri savunan Eksarhane kurumu yükselişe geçmiş; üstelik Garvanov, İç Örgüt'e yakın olan Sarafov'un tutuklanmasının ardından yerine karşıt generaller grubundan Konçev (Tsonchev) ve Prof. Mihaylovski'nin⁹⁰ geçtiği yeni VMK

⁸⁷ 1-5 Mayıs tarihleri arasında Sofya'da olağanüstü olarak toplanmıştır.

⁸⁸ Sarafov, bu röportajı Viyana gazetesi olan Die Information (11 Nisan 1901) için vermiştir. Times gazetesi oradaki röportajına atıfta bulunmuştur (12 Nisan 1901).

⁸⁹ “Makedonya Makedonyalılarındır” ya da “Makedonyalılar için Makedonya” sloganı (Macedonia for Macedonians), Britanyalı siyasetçi William Gladstone tarafından 1897 yılında kullanılmıştır.

⁹⁰ 1872 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Stoyan Mihaylovski, Aix Üniversitesi'nde hukuk okumuş ve Sofya Üniversitesi'nde Fransız edebiyatı profesörü olmuştur. Eylül 1901'de General Konçev ile birlikte VMK'nin başına geçmiştir. Süleyman Kani İrtem'e göre (1999: 217), Mihaylovski, Makedonya'nın Bulgaristan'la birleşmesinin, Makedonya sorununu çözeceğinden emin değildir.

yönetimi ile ittifak yapmıştır (Adanır, 2001: 149). Bu yeni ittifak, 1902 yılı Ekim’indeki Yukarı Cuma⁹¹ Ayaklanması’nı planlamıştır⁹². Ayaklanmanın ardından İç Örgüt kamuoyundaki bilinirliğini kaybederken; VMK’nin başarısız olmasına karşın, sahada artan rolü sebebiyle ‘Büyük Bulgaristan’ taraftarları yükselişe geçmiştir (Adanır, 2001: 149, 164). Nitekim, Brailsford (1906: 167) da bu yeni yönetim altındaki komiteyi, Makedonyalı örgütünden ziyade, Bulgar örgütü olarak tanımlamaktadır. Alexander Maxwell’e göre (2007b: 127):

“Yüzyılın başında Slav vatanseverler çok etnikli bir anavatan yani Makedonya’yı hayal etmekteydiler. Kendilerini Slav olmayan Makedonyalılarla birleştiren, bir ulusüstü Makedonyalı topluluğu tasavvur etmekteydiler. Ancak bu Makedonyalı Slavlar, kendilerini Bulgar olarak görmekteydiler.”

1900 yılında İç Örgüt’e Üst Komita’dan katılanlarla ulusüstü Makedonyalı kimliğiyle, Makedonyalı Bulgar kimliği fikri aynı anda varolmuştur. 1901’de iki Bulgar kurumunun (Eksarhane ve VMK) ve Büyük Bulgaristan taraftarlarının, Makedonyalı hareketinde baskın konuma geçmesi, harekette önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu haliyle, Maxwell’in belirttiği gibi, hareketin yüzyıl başındaki siyasal sadakati Bulgaristan yönündedir. Ama, iki Bulgar kurumunun bu kadar etkin olması durumu, karşı tepkiye de yol açmıştır. Yukarı Cuma Ayaklanması’nın başarısızlığı bu tepkiyi güçlendirmiştir. Bu durum, doğrudan örgütün isim değişikliğinde ve ulusüstü ideolojik tercihinde de görülmektedir. İç Örgüt’teki ruhban karşıtı eğilime, yüzyılın başında sosyalist (Adanır, 2001: 145) ve anarşist⁹³ düşüncelerin eklenmesi, Makedonya’nın özerkliğine odaklanan Gotse Delchev’in; komitanın tüzüğünü, kurallarını ve örgütün adını 1902 yılında yeniden değiştirmesine yol açmıştır. Örgütün ismini yeni tüzüğünde, Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü (Tajna Makedono-Odrinska Revoljucionna Organizajica, TMORO) olarak belirlemiş ve Bulgar karakterinden uzaklaştırmıştır (Marinov, 2009: 114; Adanır, 2001: 120). Diğer bir deyişle, örgütün stratejisinin başarılı olması için, yeni bir mekân siyaseti izlenmektedir. Yeni tüzüğün belirlenmesinde Vasil Glavinov⁹⁴ çevresindeki, kendilerine Makedonya Devrimci Sosyalistleri ismini veren grubun Sofya’da Politiceska Svoboda (Siyasal Özgürlük) dergisinde 1898 yılında yayımladıkları program etkili olmuştur. Program, Makedonya ve Edirne bölgesi halklarının devrim yoluyla tam bir siyasal ve ekonomik özgürlüklerine kavuşmalarını hedeflemiştir (Adanır, 2018: 46). Yeni tüzüğünde, bu programa paralel bir şekilde Makedonyalı veya Edirne vilayeti mensubu herkese üyelik hakkı tanıyan örgütün hedefi, milliyetine (*narodnost*) bakmadan, bu iki

⁹¹ Gorna Dzumaja ya da Osmanlı dönemindeki kullanımıyla Cuma-i Bala ismiyle bilinen ve günümüzde Bulgaristan’da bulunan şehir, geçtiğimiz sayfalarda ismi geçen Dimitar Blagoev’e atfen 1951’den itibaren Blagoevgrad ismini almıştır. (Bk. s. 108)

⁹² Dakin’e (1966: 77) göre de Yukarı Cuma Ayaklanması Konçev’in bir planıydı ve ne iç devrimciler ne de Sarafov’u izleyenlerle ilgisi yoktu. Hatta, Sarafov’un takipçileri ve Damyan Gruev, isyana katılmaktan kaçınmışlardı. Bir iddiaya göre, Konçev bu isyanı İç Örgütü yok etme amacıyla gerçekleştirmiştir. Nitekim isyan sırasında Mihaylovski-Konçev Komitesi’yle İç Örgüt arasında çatışma çıkmış, iki taraftan da ölenler olmuştur (Macedonia, 1978: 475).

⁹³ Delchev’in örgüt üyelerinin okuması için Cenevre’den anarşizm kitapları sipariş ettiği bilinmektedir (Macedonia, 1978: 446). 1903 yılında İlinden Ayaklanması öncesinde vuku bulan Selanik olaylarında, anarşizm fikrinin etkileri görülebilmektedir.

⁹⁴ 1869 yılında Köprülü’de doğan Glavinov, 1887’de Sofya’ya göç ederek, orada marangozluğa başlamıştır. 1890’lı yılların başında Dimitar Blagoev’in kurucusu olduğu Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi’ne katılmış ve 1894 yılında Makedonya’daki sosyalist yapılanmaları kurmak üzere bölgeye gönderilmiştir (Yalimov, 2018: 144).

bölgenin özerklikleri için “mutsuz unsurların” birleşmesiydi (Marinov, 2013b: 300). Bu tüzük, görüldüğü üzere, içerik itibarıyla, Makedonya veya Edirne’den herkese üyeliği açmasıyla, ulusüstü niteliktedir (Marinov, 2009: 114). Luigi Villari (1905: 198) bu fikrin ortaya çıkmasında, örgüte son dönemde katılan Makedonyalı Sırp’ların ve Ulahların etkisi olduğunu belirtmektedir.

Denize olacak bir çıkışıyla böylesine bir Makedonya’nın, Balkanlar’ın en güçlü devleti, gelecekteki Balkan federasyonunun çekirdeği ve Rus yayılmasına karşı istihkam olacağı düşünmekteydi. Neticede Komita, Edirne vilayetine bağlı Malko-Tırnovo⁹⁵ ve Kırkkilise (Kırklareli) kasabalarında, bir süredir etkinlik kurmuştu. Nisan 1903’te meydana gelen Selanik olayları ve Osmanlı Bankası’nın anarşistlerce havaya uçurulmasının ardından, Müslüman nüfusun Manastır’da Bulgar nüfusa yönelik intikam girişimleri, bu bölgelerde de yaşanmış, en az 20 bin köylü Bulgaristan’a kaçarak mülteci olmuştu (Brailsford, 1906: 156). Bu olay, Örgüt’ün göçmenler üzerinde etkin olup çeteler kurmasına müsaade etmiş ve bu sebeple, İlinde Ayaklanması’nın bitiminde Manastır’da inen Bulgar bayrağı, 18 Ağustos’ta (1903) halen Edirne vilayetinde, Malko-Tırnovo’da sallanmaktaydı (Brailsford, 1906: 157). Devrimci hareketin ilk yıllarında farklı kimliklere bürünmesinin açıklanmasında, görüldüğü üzere, Hall’un (1996: 2) “mekân siyaseti” kavramı faydalı olmaktadır. Delchev’in Sofya’da bulunduğu dönem, VMK’ye egemen olduğu dönem, İç Örgüt’ün gücünü kaybettiği yıllarda Bulgar kurumlarının (Eksarhane ve Konçev’in VMK’si) üstün hale gelmesi, mekân siyasetini belirlemiş ve bu sebeple devrimci hareketin kimlik siyasetinde istikrarsızlıklar, değişimler veya kopuşlar yaşanmıştır.

Sofya’daki örgüt ise, VMRO’daki Makedonyalı vatanseverlerin etkisi ve Bulgar örgütlerinden katılanlarla karışık bir hal almış, bu Makedonyalı hareketinin ideolojisine de etki etmiştir. Maxwell’in argümanına yeniden dönersek, 20. yüzyılın başında, Makedonya’nın Slav örgütleri arasında, bölgesel Makedonyalı ulusçuluğu ile etnik Bulgar ulusçuluğu bir aradaydı (Maxwell, 2007b: 128). Yani, aynı anda çoklu (*multiple*) ulusal aidiyetlerin varlığı söz konusuydu (Maxwell, 2005: 385). Dolayısıyla, mekân siyasetinin belirlediği koşullarda, bir ulusun stratejik olarak inşa edilebilmesi için “retorik”te çoklu ulusal aidiyetler bir arada olabilir⁹⁶. Bu sebeple, Bulgar okullarında yetişmiş entelektüeller, Makedonyalı kültürel, Bulgar siyasal ulusunu ve gelecekteki güney Slavları federasyonunu aynı anda tahayyül edebilmekteydiler. Örneğin, 1902 yılında VMK’ye muhaliflerin yayın organı olarak, Sofya’da çıkan *Reformi*⁹⁷ gazetesinde 14 Eylül tarihinde yayınlanan bir yazı, Makedonyalılar Bulgardır teziyle başlamasına karşın, gazete Makedonya’yı Bulgarlar, Türkler, Yunanlar ve Ulahlar’dan oluşan, çok-etnikli bölge olarak tasvir etmekteydi. Yazının böyle bir tahayyülle başlaması, entelektüellerin seslendiği kitleyle de ilgilidir. Ancak, yazının devamında, Bulgaristan’la birleşmek yerine, özerk, çok-etnikli Makedonya çağrısı yapılmaktaydı (Maxwell, 2007b:

⁹⁵ Bugün Bulgaristan’da yer alan Türkiye sınırındaki bir yerleşim yeridir.

⁹⁶ Maxwell’in bu çalışmasında, 19. yüzyıldaki milliyetçilerin, Slovak kültürel, Çekoslovak kültürel ve Macar siyasal uluslarını aynı anda tahayyül ettikleri savunulmaktadır. Aynı yüzyılda, Hırvat milliyetçiler, Hırvat kültürel, Macar siyasal ve gelecekteki Yugoslavizm’i tahayyül etmekteydiler.

⁹⁷ Sofya’da hem VMK lideri Konçev’in hem de onun gazetesinden ayrı olarak, ama aynı isimle yayınlanan Sarafov liderliğindeki VMK muhaliflerinin çıkardığı *Reformi* gazetesi bulunmaktadır. Bu gazete, 28 Temmuz 1902’de başlayan, 10. Makedonya Kongresi’nde varlığını belli eden bu muhalif gruba aittir.

132). İki örgüt arasındaki iletişim ve iş birliği, İç Örgüt'te kimlik değişikliklerine yol açtığı gibi, Dış Örgütü de düşünsel olarak etkilemiştir. Sofya'daki örgüt, yönetim olarak, Bulgar karakter kazansa da İç Örgüt'ün üç yıllık etkisi, örgütün alt tabakalarına ve tasfiye ettiği gruplara dahi yansıdığı görülmektedir. Bu durum, belki eylemciler arasındaki bağlılıkların, Maxwell'in belirttiği gibi, siyasal ve ulusal olarak ikiye ayrılmasıyla açıklanabilir. Bir tarafta, özerkliğe yönelik eylemleri doğuran ve onun mümkün olmasını sağlayacak Bulgar siyasal kimliğine bağlılık; diğer tarafta, gelecekte Balkan federasyonunun altında hayal edilen, ortak kültürel ve dilsel (yaygın iki dillilik, Bulgarca ve Rumca) Makedonyalı ulusal kimliği bulunmaktadır.

Eleştiri almasına rağmen, Fikret Adanır'ın (1979: 146) VMRO eylemcileriyle Bulgar Eksarhanesi'nin dini idarecileri arasındaki silahlı çatışmalarını, Makedonyalı kimliğinin farklılaşmasına örnek göstermesi, bu çalışmayı destekler niteliktedir. Bulgar devletinin kuruluşunda rolü olan Eksarhane, aynı zamanda, Osmanlı millet sisteminin bir kurumuydu. Kabul etmek gerekir ki, Makedonyalı Slavlar "Sırp ve Yunan hegemonyacılığına karşı mücadelelerinde Bulgardılar, ancak bahsedilen dönemde, Bulgar kurumlarıyla kurdukları ilişkilerin neticesinde, "Bulgar dünyasında giderek münhasır Makedonlar haline gelmekteydiler" (Banac, 1992: 327). Kimliklendirme (*identification*) sürecinde Makedonyalılar ile Bulgarlar arasında "bağlayıcı sembolik sınırlar" (Hall, 1996: 3) çizilme gayretleri, birçok defa görülmektedir. Aynı dönemde, bu ayrımı yapan Krste Misirkov da Makedonyalıları Yunan ve Sırlardan ayırırken dil akrabalığını kullanmakta, Bulgarlar'dan ayırırken etnik yönü ortaya çıkarmaktaydı (Josip Hamm'dan aktaran Banac, 1992: 327). Devrimciler, örgütün Pravo⁹⁸ isimli resmi olmayan gazetesinde, Haziran 1902'de yazdıkları bir makalede, William Gladstone'nin bir deyişi olan "Makedonya Makedonyalılarındır" (*Makedoniya za makedontsite*) sloganını teşvik etmiş ve ulusüstü bir siyasal bağlılığı vurgulamıştır (Marinov, 2013b: 300-301). Makedonyalı devrimciler, ilerlemenin ve kültürün yani milliyeti belirleyenin dil olduğunu kabul ettiklerini belirttikten sonra, Makedonya'nın Hristiyan çoğunluğunun Bulgar oluşuna bir çekince koyduklarını ilan etmişlerdir (Macedonia, 1979: 456). Devrimciler, Yunanları ve Sırları teritoryal yayılmacılıkla suçlarken, Bulgar Prensliği'nin de Makedonya'nın mutsuz olduğuna dair spekülasyonlarını kınamaktaydı (Macedonia, 1979: 457). Öte yandan, üst paragrafta savunulduğu üzere, siyasal ayrılıkçılığı (Makedonyalı) desteklemelerine rağmen, "ulusal ayrılıkçılığı" (Bulgar) reddederek, Makedonyalıların Bulgarlardan farklı bir ulus olmadığını ima etmekte, olası bir işgal durumunda Bulgar korumasını kaybetmemek istemektedirler (Marinov, 2013b: 301). Bu sebeple, makale, Bulgar kabilesinin (*balgarskato pleme*) ulusal entegrasyonunun, siyasal ayrılık aracılığıyla sağlanacağını savunmaktadır. Böylece, siyasal ayrılığa rağmen, Bulgaristan Prensliği'nde ve gelecekte kurulacak özerk Makedonya'daki Bulgar halkları, 'manevi kültür' aracılığıyla bütün ve birleşmiş kalacaktı (Macedonia, 1979: 459). Banac da (1992: 315) gazetede yer alan Makedonyalı özerkliği ifadesinin, Bulgar ulusundan bir ayrılıştan ziyade, siyasal olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu metinde, Makedonyalı özerkliği

⁹⁸ "Politicheski separatizam" (siyasal ayrılık), Pravo, Sofya, 7 Haziran, 1902, Nikola Naumov ve Toma Karayovov (ed.), İç Örgütün resmi olmayan platformudur. Bk. Macedonia: Documents and Materials (Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, Institute of History, Bulgarian Language Institute, 1978, 456-459).

hareketine katılmak isteyen milliyeti fark etmeksizin tüm Makedonyalıları açık bir devrim hareketi olduğu beyan edilmiştir (Banac, 1992: 315). Makalede, Bulgar ulus devlet projesinden ayrılarak, modern liberal prensiplere dayalı farklı bir ulusüstü ideoloji izlenmiştir (Marinov, 2009: 118). Bu siyasal ve ulusal ayrımın olduğu ulusüstü uzlaşma aracılığıyla, halkların ortak ‘refahı’ sağlanacaktı (Marinov, 2009: 119). Aslında Makedonya’daki ulusal, etnik ve dini sadakatleri koruyan bu ulusüstü üyelik biçimi, İç Örgüt’ün hedefi olarak ilan edilmiş oldu (Perry: 1988: 109-110). Bu ilandan sonra İç Örgüt’ün gerilla birimleri, “Grekomenleri”, Ulahları ve diğerlerini üye olarak almaya başlamıştır. Neticede makale, Makedonya’da yaşayan insanları bir özerklik aracılığıyla birleştirmeyi, bunu uzun vadede, Makedonyalı özerkliği altında gerçekleştirmeyi ve nihayetinde bir Balkan konfederasyonunun parçası olmayı hedeflemekteydi (Marinov, 2013b: 301). Ancak, Bulgar ulusunun baskın ulusu oluşturacağı bu ulusüstü modelde, “iyi efendi” diğer nüfusları, milliyetleri, azınlıkları, halkları ve kabileleri birleştirmeyi yönetecekti (Marinov, 2009: 118-119).⁹⁹

Özetle, Rum-Romalı kimliğinin bir yansıması ve yüzyıl başında sosyalist fikirlerin tesiri altında, VMRO’nun ulusüstü kimliği TMORO’da (1902) da sürdürülmüştür. Bu iki dönem arasında, Bulgaristan’daki örgütlerle ilişkilerin yoğunlaştığı 1896-1898 döneminde, örgüt, BMORK ismini alarak, Bulgar bir karakter kazanmıştır. Ancak, 1899 seçimlerinde, Sofya grubuna Gotse Delçev’in hâkim olup, Sarafov’la yakın ilişkiler kurmasıyla, Makedonyalılık yönünde açıklamalar yapılmıştır. Sofya’da olmasına rağmen Sarafov, Makedonyalı kimliğinin varlığından açıkça söz etmiştir. 1901’de İç Örgüt’ün zayıflaması, Sarafov’un tutuklanmasının ardından kurulan Bulgar yanlısı Eksarhane ile VMK’nin yeni ittifakı sebebiyle siyasi iklim değişmiştir. Yeniden toparlanmaya çalışan İç Örgüt, 1902’de TMORO ismini almış ve kendini Bulgar karakterinden uzaklaştırmıştır. Edirne ve Makedonya’da yaşayan mutsuz toplulukları birleştirme söylemiyle, ulusüstü aidiyet biçimini sürdürmüştür. Sofya’daki örgüt içinde de örgüt Bulgar karakter kazanmış olmasına rağmen, alt tabakalarda ve entelektüel düzeyde ulusüstü anlayışın olduğu görülmektedir. Yüzyıl başı bir geçiş dönemi olarak nitelenerek, her iki örgüt içinde Makedonyalı ayrılıkçı ulusçuluğunun ve Bulgar devlet ulusçuluğunun bir arada görüldüğü tarihsel bir dönemdir. Buraya kadar anlatılanlarda, Makedonya hareketinde hem taktiksel hem sosyolojik sebeplerle, yerel Makedonyalı Slav fikriyle Bulgar ulusçuluğunun iç içe olduğu görülmektedir. Yine de devrimci hareket, yerli halkı örgütün kimlik etiketleri içine dahil edip, kimliklendirme sürecinde Makedonyalı olanın “sınır efektlerini” (Hall, 1996: 3) üretmeye çalışmaktadır. Sonuç itibarıyla, iki farklı merkeze bürünen Makedonya hareketinde, bölgeselcilik, ulusüstü bağlılık ve çoklu kimlikler bir aradadır. Makedonyalı kimliği, Hristiyan özelliğiyle dinsel; tüm etnisitelerden Hristiyanları kapsamasıyla ve kısmen Müslümanların da desteğini aramasıyla kapsayıcı ve bölgesel karakteriyle ulusüstüdür. Örgütün İinden Ayaklanması sırasında Müslüman köylerle olan ilişkisi bir sonraki alt başlıkta ele alınmaktadır.

⁹⁹ Ancak Maxwell, bu Makedonyalı bölgeselciliğinin fazlasıyla Hristiyan olduğunu ve genellikle Müslümanları hariç tuttuğunu da belirtir (Maxwell, 2007b: 133). Bu yüzden söz konusu model, toprağa ve bölgeye dayanmasına rağmen, vatandaşlık (*civic*) esastan farklıdır. Tüm grupları tek pota altında eritmiyor, daha önce yer verildiği üzere Hristiyan olmayanları dışlıyordu.

3.1.5. Kruşevo Cumhuriyeti'nde Makedonyalı bölgeselciliği denemesi

Selanik Merkez Komitası, Ocak 1903'teki genel kongresinde, genel bir isyan kararı almıştır. (Zafirovski'den aktaran Adanır, 2001: 175) İç Örgüt'ün ilkbaharda genel isyanı başlatma kararı, Bulgar hükümetine bildirilmiştir. (Zafirovski'den aktaran Adanır, 2001: 176). O dönemde, Sofya'da hükümette, Rus yanlısı Danev hükümeti bulunmakta, ancak Rusya'nın Balkanlar'da statükoyu korumaya yönelik muhafazakâr tutumu, söz konusu hükümetin kararlarını etkilemekteydi. Bu sebeple hükümet ileri giderek, Şubat ayında, iki örgütün Sofya'daki ofislerini kapatma kararı almış, VMK liderleri Konçev ve Prof. Mihaylovski'yi tutuklamıştı. Ancak, içerden gelen milliyetçi tepkileri dindiremeyen kabine görevden çekilmiş, yerine Mayıs ayında Avusturya dostu General Raço Petrov'un başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştu. Stambulov geleneğini sürdüren bu yeni hükümet özerklik talep etmiyor, reformların yürürlüğe konmasını isteyen Osmanlı devletine karşı iyi niyetli bir politika izliyordu (Adanır, 2001: 188). Bulgaristan'daki bu statükocu politika, "Makedonya kökenli yaklaşık iki üç bin dolaylarında kişinin isyana destek vermek ve faaliyet göstermek" (Dakin, 1966: 108) amacıyla Makedonya'ya gitmelerine ve İç Örgüt'le temas kurmalarına yol açmıştı.

Yaz ayındaki bir isyanın kararı alınan Mayıs ayındaki Manastır devrim bölgesi kongresinde, genelkurmaya İç Örgüt'ün kurucusu D. Gruev, Dış Örgüt'ün yaklaşık üç yıl liderliğini yapan B. Sarafov ve A. Lozançev seçilmiştir (Adanır, 2001: 193). Bu dönem, yapısalcı inşacılığın verdiği imkanlarla açıklandığında, İlinden öncesinde devrimciler arasında yüksek düzeyde özdeşleşmenin olmasına rağmen, aktörlerin niyetleri ve hedefleri karmaşık, çok değişkenli ve tarihsel olarak inşa edildiği görülmektedir. Bunu baskın iki kategoride toplamak gerekirse, yüzyıl başında Selanik ve Sofya arasındaki iş birliğinin sonucunda, Makedonyalı hareketi ideolojik olarak ulusüstü sadakate ve çok etnikli Makedonyalı bölgeselciliğine bürünmüştü. Şimdi ise yeniden toparlanmaya çalışan Selanik'teki İç Örgüt'ün kurucusu Gruev'le, Bulgar hükümetinin müdahalesiyle Sofya'da bulunan örgütteki iktidarını kaybeden Sarafov, Manastır'da isyanı düzenleyecek genelkurmaya seçilmişlerdi. Gotse Delchev'in Osmanlı güvenlik güçleri tarafından öldürülmesi, Sofya'dan TMORO'ya gelip katılanların nüfuzunu artırması, tarihçi Pandevski'nin deyişiyle örgütte Hristo Matov¹⁰⁰ fikri liderliğindeki "yeni yüksekçilerin" (*neovrhovist*) güçlenmesine yol açmıştır (Hacısalıhoğlu, 2008: 117). Böylece, "İç Örgüt'ün 1903 yazında devrimci çizgiyi terk edip, VMK'nin 1895 ve 1902 yıllarındaki maceracı taktiklerini benimsemesi" (Adanır, 2001: 196) 1903 yılı Ağustos ayının ikinci günü, özel bir dini bayrama denk gelen tarihte, İlinden Ayaklanması'na yol açmıştır.¹⁰¹ Ayaklanmanın hemen başında, "Helenizm etkisinde bir Eflak kasabası olan" (Adanır, 2001: 198) Kruşevo'da¹⁰² geçici bir cumhuriyet hükümeti kurulmuştur¹⁰³. Diğer Ulah

¹⁰⁰ Hristo Apostolov Matov, 1872 Struga doğumludur. Selanik Bulgar Lisesi mezunlarından.

¹⁰¹ Ağustos 2003'te Bulgaristan ve Makedonya'da İlinden İsyanı'nın 100. yıl kutlaması yapılmıştır. Bulgar resmi tarih yazımı, İlinden Ayaklanması'nı Makedonya'daki Bulgarların bağımsızlık mücadelesi olarak değerlendirirken; Makedonya'daki ulusal tarih yazımı, Makedonyalıların ulusal bağımsızlık mücadelesi olarak değerlendirmektedir.

¹⁰² Bugünkü Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Pirlepe kentinin batısında bulunan, Osmanlı döneminde Kırşova isminde adlandırılan kasabadır. Poulton da (1995: 57) kasaba nüfusunun 2/3'sini Helenleşmiş

merkezleri olan Klisura ve Neveska'da da geçici yönetimler oluşturulmuştur (Dakin, 1966: 101).¹⁰⁴ Durham (1905: 6), “bir kartal havada süzülüyor, heyecanın sebebini soruyor, İskender'in çocukları ayaklanıyor” türküsünün, Makedonyalı isyanı sırasında söylendiğini belirtmektedir. Söz konusu geçici yönetimlerin oluşturulmasına rağmen, Durham'a göre (1905: 51) Makedonyalı ayaklanması iyi organize edilmemiş ve her tarafta eş zamanlı ilerlememişti.

Ulahların oluşturduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra, Patrikhane'ye bağlı Slavların da olduğunu belirtmiştir. Kasabada Eksarhane okulunun da olduğu bilinmektedir.

¹⁰⁴ Klisura, 5-26 Ağustos arasında, Neveska ise, 19-27 Ağustos arasında isyancıların elinde kalmıştır.

manifestosunda¹⁰⁶, Makedonya'nın Müslüman nüfusuna bir zeytin dalı uzatılmıştır. “Onlar bizim uzun zamandır birlikte yaşadığımız ve tekrar birlikte yaşamayı arzu ettiğimiz kardeşlerimizdir” (Radin'den aktaran Maxwell, 2007b: 136). Altmış önde gelen temsilciden kurulacak parlamento, eşit temsile dayalı üç millete (Narodnosti: Bulgar, Ulah ve Rum) dayalıdır (Kirov-Majski'den aktaran Brown, 2003: 82). Yirmi temsilci Ulahlardan; yirmi temsilci Ulahça, Slavca, Arnavutça konuşan Patrikhane'ye bağlı kişilerden; yirmi temsilci de Bulgar Kilisesi'ne bağlı Makedonyalı Bulgarlar arasından seçilecektir. Her milletten iki temsilci yürütme konseyinde olacaktır: 2 Rum, 2 Bulgar ve 1 Romen (Ristovski'den aktaran Marinov, 2009: 125). Kruşevo Cumhuriyeti'nin yasama ve yürütme organlarını oluşturacak kişilerin belirlenmesinde, konuşulan dilin önemsenmeyip, Osmanlı millet sisteminde olduğu gibi, kiliselere olan bağlılıklara göre, din kategorisi üzerinden bir bağlılık belirlenmiş ve grup tanımı yapılmıştır. Konsey, Müslüman topluluklar hariç, Makedonya'nın birçok grubunu kapsamaktadır ve açıkça çok uluslu denilemezse de çoklu bir yapı göstermektedir. Maxwell'e göre (2007b: 137), Kruşevo Cumhuriyeti Slav olmayanları kabul edip, Slav olmayan Makedonyalılarından biraz destek alarak, Makedonyalı bölgeselciliği görünümündedir. Selanik Yahudilerinin parasal desteğini, meşhur bir şehidi olan Pitu Gule'nin Ulah oluşunu, jandarmadan birkaç Türk'ün desteğini buna örnek göstermektedir. Marinov'a göre (2009: 124), Osmanlı karşıtı İlinden Ayaklanması, İç Örgüt'ün (TMORO) yüzyıl başındaki ulusüstü ideolojisiyle sosyalistlerin uluslararası programının pratikte uygulama bulmasıdır. Nitekim, Kruşevo Cumhuriyeti'nin lideri Nikola Karev, ulusüstü eşitliği benimseyen sosyalist oryantasyona sahip bir İç Örgüt üyesidir (Marinov, 2009: 124).

Daha sonraki dönemde görüşleri etkili olacak olan Makedonyalı sosyalistler ve anarşistler, çoktan kendilerini ana akım Bulgar ulusçuluğundan uzaklaştırmıştı. Üst başlıkta da kısmen değinildiği gibi Makedonyalı sosyalistlerin ilk programında, Vasil Glavinov tarafından kendini yöneten Makedonya fikri ortaya atılmıştır. Sosyalist bir gazete olan Politicheska Svoboda (Siyasal Özgürlük) Makedonyalıların, Bulgar, Sırp ya da Yunan olarak nitelenmemesini savunmaktaydı (Politicheska Svoboda, 19 Nisan 1899'dan aktaran Marinov, 2013b: 302). Bu gazetede, Makedonyalı Slavların Bulgar karakteri tamamen reddedilmekteydi. Gazetede, Bulgaristan'ın bölgedeki yayımcı emelleri sert biçimde eleştirilmekte ve bağımsız bir “Makedonyalı federatif cumhuriyeti” çağrısı yapılmaktaydı (Marinov, 2013b: 301). Gazetede bir yazıya göre Makedonya, kantonlarının resmi dillerini seçebilmesinin mümkün olacağı, bir Balkan İsviçresi gibi olacaktır (Politicheska Svoboda, 6 Şubat, 1898'den aktaran Marinov, 2013b: 301). Kruşevo lideri sosyalist Nikola Karev'in kuzeni Kirov-Majski, bu bağlamda, Ulah topluluğunun, kilisede Ulah dilini kullanması kampanyasını tavsiye etmiştir (Brown, 2003: 83). Aslında, uluslararası diplomaside sorunlu bir bölge olarak görülen Makedonya'ya yönelik, “Balkan İsviçresi” etiketinin empoze edilmeye çalışılması ve yeni kurulacak birimin böyle bir yorumsal çerçeveye oturtulması, sosyalistlerin, Brubaker'ın belirttiği gibi (2004: 17), “kurucu ve sonuca yönelik toplumsal tanımlama” eylemidir. Paul Brass'ın (1996: 33) kitle şiddetinin isyan olarak etiketlendiği anda

¹⁰⁶ Nikola Karev'in yazdığı Kruşevo Manifesto'nun orijinali metni bulunmamaktadır, ancak 1923 tarihinde kuzeni Nikola Korov Majski tarafından piyes olarak hazırlanan bir metin bulunmaktadır.

başarıya ulaştığını belirten ifadesinden faydalanarak, Brubaker buna aslında olanı maskeleyen yönüyle “stratejik çerçeveleme” demektedir. Ancak, 1903 yılı öncesinde, sosyalistler örgüt içinde önemli yerlerde temsilcileri olmasına karşılık, Makedonya’da çok az desteğe sahipti ve bu yüzden söz konusu söylem üretme mücadeleleri başarısız olmuştur. Öte yandan gazetede geçen Makedonya ve Edirne’nin mutsuz insanları söylemi, İç Örgüt’ün 1902 tarihli tüzüğünde yer alması ve Delchev’i etkilemesinden ötürü başarı sayılabilir.

Bu ideolojik formasyona sahip liderler, Brailsford’un belirttiği bir dokümanda, yalnızca Hristiyan nüfusun sefil durumda olduğu, özgürlük ve insanlık adına düzenlenen bu isyanda, Türk köylülerinin hariç tutulmaması gerektiği ifadesi yer almaktadır (Brailsford, 1906: 152). Birkaç Türk köyünün önde gelenleri, “barışçıl topluluklara saldıracak kadar kalpleriniz katılaşmadı, sizler sadece kötülük edenlere ve onları koruyan hükümete karşısınız... Allah adaletin yanında olanlara yardım etsin” mesajını vermiştir (Brailsford, 1906: 152). Ulusüstü Makedonya bölgeselciliğine bürünen hareket, Müslümanları ayaklanma esnasında tarafsız durumda bırakarak, onların da desteğini kazanma ve dolayısıyla yeni yönetimin meşruiyetini artırma amacıyla olduğu görülmektedir.¹⁰⁷ Nikola Karev, Müslüman halkın silahlanıp, Kruşevo üzerine yürüyüşe geçtiği sırada Müslüman köylere gönderdiği yanıt niteliğindeki bildiride, ayaklanmanın barışçı komşularına değil, feodal rejime karşı olduğunu belirtmiştir: “Müslüman kardeşler bize katılın! Omuz omuza sizin ve bizim düşmanlarımıza karşı yürüyelim. Özerk Makedonya bayrağının altına gelin!” (Zografski’den aktaran Adanır, 2018: 52).

Ayaklanmanın cereyan ettiği dönemde, Avusturya-Macaristan ve Rusya Balkanlar’da statükonun devamı politikasını izlemekteydi. Dönemin uluslararası siyasetinde ve özellikle de Balkanlar’da nüfuzu olan Büyük Güçlerin, bunu bir iç mesele olarak görüp, Hristiyan isyancıların yardımına gelmemesi üzerine, Osmanlı askeri güçlerinin isyanı on gün içinde bastırarak, bu yeni siyasi birimi ortadan kaldırması kolay olmuştur. Henüz Eylül ayı başında (1903), Bulgar ordusunun müdahale etmesi ümidi kaybedilirken (Adanır, 2001: 212), Bulgar ordusunda seferberliğin kaldırıldığı Ekim ayının ikinci yarısında, İlinden Ayaklanması sona ermiştir (Adanır, 2001: 213)¹⁰⁸. Sadece birkaç çete silahlı mücadeleye devam etmiş, bir grup Aralık ayı sonunda Bulgar sınırındaki Kratovo bölgesinden sürülmüş, diğer bir grup, 16 Ocak 1904’te Pirlepe yakınlarında yenilmiştir (Dakin, 1966: 163).

3.1.6. İç Örgüt’ün ikiye ayrılması: Sağ-Bulgar ve Sol-Makedonyalı kanat

İç Örgüt’ün sağ ve sol eğilimli grupları, yüzyıl başından beri giderek ayrışmaktaydı. Örgüt, İlinden başarısızlığının ardından belirgin bir biçimde siyasi ve ideolojik olarak ikiye ayrılmıştır. Manastır bölgesinden Gruev ve Toşev’in olduğu sağ kanat, Bulgar yanlısı bir tavır alırken; sol kanat, bu duruşun ulusüstü ideallere zarar vereceğini belirtmiştir (Adanır, 2001: 229). Bu dönemde örgütün sağ kanadıyla, Konçev

¹⁰⁷ Tüm çağrılara rağmen, Müslümanların öldürüldüğü, köylerinin yakıldığı vakalar olmuştur (bk. Dakin, 1966: 101; Aarbakke, 2003: 113).

¹⁰⁸ Brailsford bu tarihi, tam olarak isyanın bittiğinin resmi olarak ilan edildiği, 2 Kasım günü şeklinde verir (Brailsford, 1906: 155).

liderliğindeki VMK arasında uzlaşma gerçekleşmiştir (Brailsford, 1906: 167). Bu yeni ittifak, yani İç Örgüt'ün (TMORO) sağ kanadıyla Sofya merkezli VMK, Bulgar komitasını oluşturur hale gelmişlerdir. Buna karşın Yane Sandanski'nin öncülüğündeki Serez gerilla grubu İç Örgüt'te üstünlüğü sağlamış, bu sebeple, örgütün baskın ideolojisi sola kaymıştır. 1904 yazında yapılan ve sol eğilimlilerin baskın olduğu Serez ve Strumica devrimci kongrelerinde İllinden Ayaklanması kınanmış ve Bulgar ulusal propagandası reddedilmiştir. (Adanır, 2001: 220). Pirlepe Kongresi'nde ise sol kanadın entelektüeli Gyorche Petrov ile sağ kanadın lideri Damyan Gruev buluşmuş, ancak önemli anlaşmazlıklar yaşamışlardır (Hacısalıhoğlu, 2008: 117). Söz konusu anlaşmazlıklar, 1905 yazında yapılan devrimci bölge kongrelerinde de devam etmiştir. İç Örgüt, bölge kongrelerinin ardından genel bir kongre yapma amacıyla Ekim 1905'te Rila Manastırı'nda, 22 delegenin katılımıyla Dame Gruev'in başkanlığında toplanmıştır. Bu kongrede, örgütün sol grup üyeleri, kendi görüşlerini kabul ettirecek kadar güçlü olduklarını göstermiştir. Yane Sandanski'nin öncülüğündeki Serez gerilla grubu baskın hale gelmiş, örgütün ideolojisi sola kaymıştır. Solun ana talepleri tüzüğe alınırken, örgütün birimlerinde önemli bir kadrolaşma da yaşanmıştır. Yine bu kongrede, örgüt ismini ve dolayısıyla kimliğini hem stratejik ve pozisyonel olarak hem sınır efekti yaratma amacıyla, Bulgarlarla birlikte hareket eden TMORO grubundan ayırmak üzere değiştirmiştir. Bu grubun yeni ismi, İç Makedon-Edirne Devrimci Örgütü (Vıtrešnata Makedono-Odrinska Revoljocionna Organizacija, VMORO) olarak kabul edilmiştir (Marinov, 2009: 125). Yeni tüzüğünde, üyelerin cinsiyete, dine, milliyetine ve görüşüne bakmaksızın¹⁰⁹ ulusüstü çizgisi korunmuş ve “siyasal ayrılık” ideolojisi tekrar onaylanmıştır. Devrimciler, Bulgar resmi ulusçuluğu ruhunda olan Bulgar Eksarhlığıyla mücadele edeceklerini ilan etmişlerdir (Marinov, 2009: 126). Sofya'daki Yüksek Komite'nin (VMK) lideri General Konçev'e Makedonya'daki çete faaliyetlerini durdurması için haber gönderilmiş, Konçev kurtuluş hareketinin birleşmesi için olumlu yanıt vermiştir (Silyanov'dan aktaran Hacısalıhoğlu, 2008: 119).

İç Örgüt, 1905 yılında, Makedonya'daki Eksarhane okullarında, “sınır efekti” yaratma taktiği çerçevesinde, edebi Bulgarcanın yerine Makedonyalı Slavcasını empoze etmeye başlamıştır (Brailsford, 1906: 124). Serez aktivistleri, Bulgaristan'ı yabancı ve düşman gücü olarak tanımlarken, Sandanski de Bulgar emperyalizmini kınamıştır (Makedonski nauçen institut'den aktaran Marinov, 2009: 126). Müslüman ve Hristiyan toprak sahiplerine savaş açılması gerektiğini düşünen Sandanski, sosyalist bir bagajla, tarım reformları vaadettiği köylülerden büyük bir destek görmüştür (Tokay, 1966: 55). Rum esnafa ve iş adamlarına yönelik boykot başlatarak, işçilik ücretlerinin ve çalışma saatlerinin müzakere edilmesini hedeflemiştir (Tokay, 1996: 56). Eğitimde kiliselerin rolünün kaldırılarak, laikleşmeyi ve her halkın kendi dilinde eğitim almasını talep etmiştir (Hacısalıhoğlu, 2003: 112). Sandanski liderliğindeki bu sol fikirleri benimseyen grup,

¹⁰⁹ Marinov (2009: 128), bu ulusüstü söylemle resmi Osmanlılık söylemi arasında bağlantı kurar. Makedon devrimci ideolojisinin, farklı toplulukları ve inançları içeren ulusüstü karakteri, Osmanlı millet sistemiyle benzerlik göstermektedir. Söylemsel düzeyde, devrimcilerin Osmanlı millet sistemini, Makedonya'da sürdürmeyi hedefledikleri söylenebilir. Tabii ki, Makedonyalı hareketine dışardan gelen etkinin, yalnızca Osmanlılık olmadığını belirtmek gerekiyor. Bulgar ulusal ayrılıkçı hareketi, uluslararası sosyalist hareketi, Rus anarşizmi, Ermeni Osmanlı karşıtı devrimci hareketi de bunlar arasındadır.

Sofya yönetimiyle arasına mesafe koymuştur. Serez grubundan Dimo Hacı Dimov (1875-1924) Osmanlı devleti sınırları içinde özerkliğe sahip olacak Makedonya halk federasyonunu tahayyül etmekteydi (Adanır, 2018: 55-56). Sol tandanslı örgüt bu dönemde Bulgaristan'dan uzaklaşarak, bölgedeki halkın bir özerk Makedonya birimi altında birleştirilebileceğini düşlemekteydi. Gelecekte kurulması öngörülen Balkan federasyonu altında yer alacak söz konusu siyasi birim fikri, iki kanadın silahlı çatışmasına kadar sürmüştür. 1905'in ikinci yarısından itibaren meydana gelen gelişmelerin etkisiyle -sağ grup liderlerinin ortadan kaldırılması, Osmanlı güvenlik güçlerinin ve avcı taburlarının çetelerle mücadele yöntemini geliştirmesi ve Jön Türklerin Makedonya'da güçlenmesi- Balkan federasyonu fikri gerçek dışı bir hal almış, sol kanat arasında Osmanlı'nın bütünlüğünü ve Makedonya'nın sınırlı otonomisini destekleyen "meşrutî Türkiye" düşüncesi güçlenmiştir. "Meşrutî Türkiye" fikri Ocak 1908'de Odrinski glas (Edirne'nin Sesi) gazetesi aracılığıyla açıkça ifade edilmeye başlanmıştır (Hacısalıhoğlu, 2008: 122-123). Bu fikrin gelişmesinde Jön Türklerin 1906'dan itibaren Makedonya'da güçlenmesi ve diğer örgütlerle ittifak arayışları da etkili olmuştur. Söz konusu taktik ittifak kurma sürecinde, Jön Türklerin Osmanlıcılığıyla Rila Kongresi'ndeki "Hamit rejimine karşı olan tüm Osmanlıların kardeşliği" (Hanioglu, 2001: 245) fikirleri biraraya gelmiştir. Odrinski glas gazetesini çıkaran Pavel Deliradev, Sandanski'nin Serez grubuna katılmış, 1908 Mayıs ve Haziran aylarında yapılan Serez-Strumitsa kongresinde, terakkici Türklerle iş birliği yapmaya yönelik "yeni fikir" ortaya atılmıştır (MacDermott'tan aktaran Hanioglu, 2001: 247). 1908 Mart'ında Köstendil Kongresi'nde biraraya gelen sağ kanat ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne (İTC) katılmayı reddetmiş, Mithat Paşa Anayasası'nı da kabul etmeyeceğini açıklamıştır (Hanioglu, 2001: 245).

Sol kanat lideri Jane Sandanski, Jön Türk İhtilali'ne giden süreçte, halk egemenliğine dayalı anayasa, vilayetlere geniş özerklik, okullarda anadilde ve temel eğitim ve tarım reformu vaad eden İTC'yle iş birliği yapmış ve II. Meşrutiyet sırasında bu vaadlerin resmen ilan edilmesiyle dağdan inmiştir. İhtilalin ardından, 18 Temmuz'da Selanik'e giderek yaptığı ve manifesto haline gelen konuşmasında Sandanski, 1905'teki VMORO tüzüğüyle devamlılık oluşturacak bir şekilde, insanların dinine ve milliyetine bakılmaksızın ulusüstü birlikteliğini vurgulamıştır. Bu manifestodaki fikirlerin günlerce tekrarlandığı Selanik'te, Sandanski'nin arkadaşı Pavel Deliradev, manifestoda işaret edilen ulusüstü birlikteliğin sağlanmasında "Bulgaristan'la değil, Türklerle yapılması gereken ittifaka" dikkat çekmiştir (Hacısalıhoğlu, 2012: 6). Mini bir Osmanlıcılık olarak, imparatorluğun ideojisini daha küçük Makedonya kapsamında uygulama ve tüm unsurların birlikteliği söylemi doğrudan Osmanlıcı bir fikirdir (Marinov, 2009: 129). İttihat ve Terakki Fırkası'nın (İTF) Osmanlıcılık siyasetinden vazgeçmesinin ardından, Sandanski ve Serez grubunun Osmanlı sınırları içindeki "mini Osmanlıcılık" şeklindeki ulusüstü Makedonya tahayyülleri de sona ermiştir.

Sandanski'nin Jön Türklerle ittifakı, mekân siyaseti içinde bir aktör olarak varlığını garantilemiş, 1908 İhtilali'nden sonra Osmanlı kamuoyunda kazandığı "Sandan Paşa" lakabıyla önceden komitacılık yaptığı, Serez ve Drama bölgesinde etkin bir siyasetçi olmasını sağlamıştır. Nitekim koşullara göre sırasıyla kiliseler, okullar ve komitalar

aracılığıyla Makedonya üzerinde yürütülen mücadele, 1908 Jön Türk İhtilali'nin ardından İstanbul'daki meclis aracılığıyla sürdürülmüştür (Hacısalihoglu, 2003: 114). İhtilalin ertesinde, Ağustos 1908'de yayımlanan Sandanski grubunun siyasi programında, "bölgelere otonomi talebi" ifadesi yer almaktadır (Fecr-i Meşrutiyet, 8/21 Ağustos 1908'den aktaran Hacısalihoglu, 2012: 7). Ekim-Kasım 1908 seçimlerinde, İç Örgüt'ün sol kanadını temsil eden Sandanski grubu, İTF'yle iş birliği halinde girdiği seçimlerde Selanik ve Serez'den iki milletvekili çıkarmıştır.¹¹⁰ Sandanski'nin Meclis-i Mebusan'daki partisi, her biri Makedonya'daki ayrı milliyetleri temsil eden farklı birimlere ayrılması planlanmış, ancak sadece kendisi ve arkadaşlarının bulunduğu "Bulgar grubu" kurulabilmiştir (Marinov, 2009: 130). Halen, Gotse Delchev'in özerklikçi geleneğinde olduğu gibi, imparatorluk sınırları içinde, ama ulusüstü bir çizgide tahayyüle sahip olan parti grubu, "Federatif Halk Partisi" aracılığıyla, devrimci sol kanadın federalist projelerini yansıtmaktaydı. Ancak Sandanski'nin İTF'yle varolan ittifakı sayesinde izlediği Makedonyalı otonomisi veya ulusüstü ideali, 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909) sonrası dönemde, milli siyasi örgütlerin ve partilerin yasaklandığı 23 Ağustos 1909'a kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Sandanski istifa ederek, Serez bölgesine geri dönmüştür. Şubat-Mart 1912'deki genel seçimlerde iki adayı milletvekili olmasına karşın, İTF hükümetinin aynı yılın ortalarında istifa etmesiyle Sandanski, Balkan Savaşı çanlarının çaldığı bir ortamda yeniden silahlı harekete yönelmiştir (Hacısalihoglu, 2012: 12).

Sonuç olarak, bu bölümün birinci kısmında Rum-Romalı ulusüstü emperyal dinsel kimliğinin, 20. yüzyıl başında, Makedonyalı devrimcileri veya entelektüelleri arasında, Makedonyalı ulusüstü bölgesel dinsel kimliği haline geldiği görülmektedir. Makedonyalı ayrılıkçı hareketinin, stratejik ve pozisyonel olarak, geleceğe dönük hedeflere ve yerelle ilişkileri gözetererek kurulduğu; Sofya'daki Makedonyalı diasporasında çift kimliğin bir arada bulunduğu ve bunun yakınlaşma döneminde iki örgütte de görülebilir olduğu; İç ve Dış Örgüt'ün ilişkilerinin, mekân siyaseti içerisinde BMORK ve TMORO etiketlerini ortaya çıkardığı; Kruşevo Cumhuriyeti'nde Makedonyalı bölgeselciliği pratiğinin uygulandığı ve son olarak, örgütün ideolojik bir şekilde sol Makedonyalı ve sağ Bulgar kanat olarak birbirlerinden belirgin bir biçimde ayrılması ele alınmıştır. Bundan sonraki kısımda, Makedonya'da İlinden Ayaklanması'nın ardından irredantist ulusçu hedefleri olan Yunan ve Sırp komitalarının sahada aktif aktörler haline gelmesi, siyasal şiddet kullanılması aracılığıyla Makedonya topluluklarının kimliklerinin daha bağlayıcı ulusal aidiyetlere dönüşmesi incelenmektedir. Gounaris'e göre (1996: 413), İlinden Ayaklanması, Makedonya'daki 'Bulgar' bağımsızlık aktivitelerinin zirve noktasıydı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin karşılık vererek ayaklanmayı bastırması, bölgedeki Bulgar etkisini zayıflatmış, Yunanların 1904'teki başarılı karşı hücumuna olanak sağlamıştır. Bu bölümün sonraki konusu, Yunan ve Sırp komitalarının askeri hücumlarının başlamasıyla, Makedonya'da yaşanan yaklaşık dört yıllık siyasal şiddet döneminde kimliklerin dönüşümünün analiz edilmesidir.

¹¹⁰ Dimitar Vlahov ve Hristo Dalçev. Bu seçimlerde, İç Örgüt'ün sağ kanadını temsil eden, Eksarhane ve Bulgar hükümetini sürdüren yeni Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri, Üsküp (Todor Pavlof) ve Manastır'dan (Panço Dorev) birer olmak üzere toplamda iki milletvekili çıkarmıştır.

3.2. Şiddetli Ulusçuluklar Dönemi (1904-1908): Ulusüstü Aidiyetlerin Ulusal Kimliklere Dönüşmesi

Üçüncü bölümün ikinci kısmında, Osmanlı Makedonyası'nda kimliklerin, ulusüstü biçimlerden (halk arasında Rum-Romalı, İç Örgüt'te Makedonyalı) modern ulusal kimliklere (Yunan, Bulgar, Sırp, Rumen) dönüşümü, siyasal şiddet üzerinden incelenmektedir. Üç vilayette, kadim Rum-Romalı kimliğinin, 1890'lardan itibaren farklı ulusçulukların etkisi altına girmesi, ikinci bölümde ele alınmış ve bu bölümün birinci kısmında da incelenmeye devam edilmiştir. Bu bölümün ikinci kısmında, bölüm boyunca savunulan yan argümanın yeni bir bileşeni olan, komitacı çetelerin Makedonya'da İlinden Ayaklanması'ndan itibaren şiddet kullanmasının, kimlikleri sabit, yapışkan ve kalıcı hale getirmesine ve kadim olana geri dönülemez bir biçimde ulusal aidiyetlere dönüştürmesine odaklanılmaktadır. Makedonyalı hareketinin önceki kısımda analiz edilen ulusüstü bölgesel kimliği, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar süren bu şiddet döneminde etkisini büyük oranda kaybetmektedir. Koşullara, ilişkilere ve toplumsal rasyonaliteye bağlı olarak yapılan ve değişebilen nitelikteki tercihlerin, siyasal şiddet aracılığıyla daha kalıcı hale getirildiğinin savunulduğu bu kısımda; Patrikhane'ye bağlı kalanların Yunan/Helen ulusal kimliğini; Eksarhane'ye bağlı olanların Bulgar, Sırp kilisesine geçenlerin Sırp ve 1904 yılında kurulan Rumen kilisesine geçenlerin Rumen¹¹¹ ulusal kimliğini benimser hale gelişi incelenecektir.

Bu kısmın birinci alt başlığında (3.2.1), Makedonya'daki siyasal şiddetin sebeplerine odaklanılırken, kimliklerin dönüşümleri vaka analizleri üzerinden incelenecektir. Konuyla ilgili oluşan literatürdeki çalışmalardan faydalanılarak, siyasal şiddetin sebepleri, İlinden Ayaklanması'nın Sırbistan'da ve Yunanistan'da ulusal hareketleri canlandırması, İlinden Ayaklanması'nın ardından üç vilayette milliyetlere ilk kez resmi olarak ulusal bir atfın yapıldığı Mürzsteg Programı'nın bu üç vilayette (Selanik, Manastır ve Kosova) uygulamaya konulması, İç Örgüt'ün sağ kanadının Patrikhane'ye bağlılık gösteren köylere karşı şiddet içeren uluslar politikası ve son olarak kapitalizmle bütünleşme sürecinde Balkan topluluklarının sosyal eşkıya üretmesi olarak gösterilmektedir. Bu kısımda, sahada doğrudan yaptığı gözlemlerle ve kişisel görüşmeleriyle birincil kaynak olan Allen Upward'ın 1908'de Meşrutiyet'in ilanından hemen önce rapor şeklinde hazırladığı gezi türündeki yazısından¹¹², Fikret Adanır'ın örnek vakaları sunduğu arşiv taramalarından¹¹³, Dimitris Livanios'un sahada bulunmuş Yunan komitacıların anılarını ve gözlemlerini derlediği çalışmasından¹¹⁴ faydalanılmaktadır. Selanik'te bulunan Makedonya Çalışmaları Enstitüsü'nün İngiliz tarihçiyle yaptığı iş birliği sonucu, Makedonya Sorunu'nu çalışan tüm öğrenciler için başvuru kaynağı haline gelen Douglas

¹¹¹ 20. yüzyıl başında henüz Rum kimliğinin devamı niteliğinde olduğu için, o dönem "Rumen" ve "Rumania" kullanımları bulunmaktadır. 20. yüzyıl boyunca süren ulusal kimlik inşa sürecinde Rum kimliğinden kopuşun gerçekleşmesiyle, bu kullanımlar Romen ve Romanya'ya dönüşecektir.

¹¹² Allen Upward, **The East End of Europe: The Report of an Unofficial Mission to the European Provinces of Turkey on the Eve of the Revolution**. London: John Murray, 1908.

¹¹³ Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu: Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi**. (Çev.: İhsan Catay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2001.

¹¹⁴ Dimitris Livanios, 'Conquering The Souls': Nationalism and Greek Guerilla Warfare in Ottoman Macedonia: 1904-1908. **Byzantine and Modern Greek Studies**. 23: 1, s. 195-221, 1999.

Dakin'in 1966'da yayımlanan Yunan arşivleri üzerindeki araştırmasından¹¹⁵ yararlanılmaktadır. Ancak, bu kaynağın zaman içinde Yunan tarih yazımı yarı resmi kaynağı haline geldiğini belirtmek gerekmektedir (Gounaris, 1997: 30). Bu kısımda ayrıca, bölgede çeşitli yerlerde görev yapmış, Osmanlı kaymakamı Süleyman Kani İrtem'in yazılarından¹¹⁶, Nikolay Simeonov'un Sırp çeteleri literatürüne dayanan Sırpça çalışmasından¹¹⁷, internet üzerinden ulaşılabilen ve Balkanlar'da Yunan mezalimine yönelik arşiv malzemesinin toplandığı Osmanlı arşivlerinden ve John Foster Fraser'in 1906 yılında bölgeyi bisikletiyle gezerken hazırladığı, gezi-yazısı türündeki kitabından¹¹⁸ faydalanılmaktadır. Görüleceği üzere, sahadan söz konusu gözlemcilerin bu doğrudan aktardığı bilgilerin yanı sıra, şiddetin kimlikleri dönüştürmesine yönelik örneklerle ulaşma amacıyla, Osmanlı devlet arşivlerinin resmi tutanakları da kullanılmaktadır¹¹⁹.

Bu kısmın ikinci alt başlığında (3.2.2), Yunanistan ve Sırbistan'ın Makedonya üzerine politika yapma zeminini oluşturan Helenizm ve Büyük Sırbistan (*Načertanije*) ideolojileri incelenmekte, Pizzorno'nun toplumsal rasyonalite yaklaşımıyla Makedonya'daki çetelerin mobilizasyonunu sağlama ve yerlilerin ikna edilmesi pratikleri ele alınmaktadır. Devamında, Yunan, Bulgar ve Sırp komitaların siyasal şiddet aracılığıyla ruhları fethederek, köylüleri Helenlere, Bulgarlara ve Sırlara dönüştürme politikası incelenmektedir. Üçüncü alt başlıkta (3.2.3) İlinden Ayaklanması'ndan sonra, Makedonya'da taraftarlarının sayısını artırma mücadelesinin başlamasıyla, yerlilerin ve komitaların şiddet ve para üzerinden uyguladığı ikna yöntemlerine göre değişen aidiyet biçimlerine yönelik vakalar analiz edilecektir. Yunanistan ve Sırbistan'ın para dağıtma ve maaş ödeme gibi iktisadi hayatı etkileyen harcamalarının, yerlilerin ve komitaların kimliklerini şekillendirmesi, siyasal şiddet dönemi boyunca ulusal kimliklerin dinsel kimliklerden daha belirgin hale gelmesini sağladığı savunulmaktadır. Sınırlarının dışında 'kardeşlerini' keşfeden, Yunanistan ve Sırbistan, siyasal şiddet döneminin sonunda daha güçlü hak ve toprak talebinde bulunabilecek hale gelmiştir. Bu kısmın sonunda Makedonya üzerindeki mücadeleye tepki olarak, yerel ve dinsel motiflerini sürdüren Makedonyalı kimliğinin varlığı da irdelenmektedir.

¹¹⁵ Douglas Dakin, **The Greek Struggle in Macedonia (1897-1913)**. Selanik: Institute for Balkan Studies, 1966.

¹¹⁶ Süleyman Kani İrtem, **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi: Balkanlar'ın Kördüğümü**. Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu. İstanbul: Temel Yayınları, 1999.

¹¹⁷ Nikolay Simeonov, Structure, Methods and Victims of the Serbian Propaganda in Macedonia (1904–1908) [Sırpça]. **Anamnesis**. Cilt: 1. No:2, s. 156-211, 2016.

¹¹⁸ John Foster Fraser, **Pictures from the Balkans**. Cassel and Company Limited, 1906. Fraser'ın gezi yazarlığının dışında bir amacı ve formasyonu olmaması sebebiyle, bu çalışma bilimsel bir metotla yazılmamış ve bölgedeki insanlara yönelik bilgiler bayat niteliktedir. VMRO'nun fikirlerinden etkilenen Fraser (1906: 17), büyük bir saflıkla çalışmada faydalanan diğer gezi yazılarından farklı olarak, fikrini açıkça belirterek, Makedonyalıların ulusüstü bir karakterde özyönetiminin kurulmasını ve Balkan devletlerinin savunma amaçlı konfederasyonu projesinin gerçekleşmesini umduğunu belirtmiştir.

¹¹⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 22, **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Cilt: 1, Balkanlar'da Yunan Mezalimi. Ankara, 1995; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 31, **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Cilt: 3, Gayr-i Müslimlere Yapılan Yunan Mezalimi, Ankara, 1996.

3.2.1. Makedonya'daki siyasal şiddetin sebepleri

İlinden Ayaklanması'nın başarısızlıkla sonuçlanması, Makedonyalı hareketinin heyecanını bir süre için azaltmıştır. Bu yeni durum, isyan öncesi dönemde kültürel politika yürüten, Sırbistan ve Yunanistan'ın siyasi manevra alanını genişletmiştir. Aynı zamanda, İç Örgüt'ün ulusüstü nitelikteki kapsayıcı kimliğine karşın, 1903 yılındaki İlinden Ayaklanması'nın şiddet içeren yönü, Makedonya'daki topluluklar arası etkileşimi zayıflatmış, aralarındaki sınırların daha da belirginleşmesine yol açarak, grup oluşumu için yeterli altyapıyı hazırlamıştır.¹²⁰ Ayaklanma sırasında, patriyarkal kırsal toplulukların önde gelen liderleri olan Rum papazlarıyla okul öğretmenlerinin zulmün kurbanı olmaları, belleklerde unutulmayacak anılar bırakmıştır. Ayaklanma bölgesindeki köylüler, Eksarhane'ye bağlılığını bildirerek, Bulgar olduklarını ilan etmek zorunda kalmışlardır (Upward, 1908: 30-31). İlinden'in yaydığı isyancı etki, komşu devletlerin politikalarını değiştirerek, revizyonizm ve ulusçuluk çağında, bir Sırp ya da Yunan isyanı çıkarma yolunu seçmelerine yol açmıştır. Örneğin Belgrat'ta, Sırbistan'ın çeteleri silahlandırıp, sonra bu çetelerin Sırbistan adına Makedonya'da çatışmalara katılma istekleri giderek artmıştır (Adanır, 2001: 199). Makedonya'ya sınır komşusu olan bu üç devletten farklı bir konumda olup, bölgeyle doğrudan sınırı olmayan Romanya'nın, İlinden sonrası oluşan yeni siyasi koşullarda nüfuzunu artırabilme amacıyla, mümkün olan en fazla üye sayısına ulaşma politikasına katılmıştır.¹²¹

İlinden Ayaklanması'nın bastırılmasıyla, Makedonyalı ideali ve Bulgar ulusçuluğu zemin kaybederken, Yunanistan'ın resmi görüşü olan Helenizm ülküsü, Makedonya'da yayılma fırsatı bulmuştur. Makedonya'nın çatışma bölgelerinden gelen mültecilerin, ayaklanma sonrası iki yıl boyunca Atina'da toplanmaları, Yunanistan'ın Makedonya siyaseti için demografik zemini oluşturmuştur. Upward'la görüşen Giritli bir çeteci olan Kaptan Vardas'a göre, Makedonya'dan Atina'ya varan göçmenlerin pek çoğu, Bulgarlar tarafından sürülmüş Makedonyalı çetelerin elebaşlarıydı (Upward, 1908: 323). Bu ifadeden, Sofya'dan katılanlarla “yeni yüksekçi” (*neovrhovist*) çizgiye yaklaşan ve Manastır bölgesinde etkin hale gelen örgütün sağ kanadının, ayaklanma sırasında Delchev çizgisindeki sol kanat liderlerini kendi bulundukları alanlardan sürdükleri tahmin edilebilir. Sürgün edilen İç Örgüt liderlerinin bir kısmının Atina'ya ulaştığı anlaşılmakta, burada kurulan Rum çetelerinin desteklenmesinde rol aldıkları görülmektedir. Nitekim, ayaklanmayı izleyen 1903 yılının sonbaharında, bu mülteciler ve gönüllülerden oluşan, bir Rum subay liderliğindeki çetelerin karşı saldırı başlatması, alevi yakan önemli bir işaret olmuştur. Nitekim 22 Mayıs 1904'te, Yunan Krallığı'nın başkenti Atina'da, “Makedonya Komitesi” resmen kurulmuştur (Gounaris, 1989: 183). Bu komitenin, 29 Mayıs 1904 tarihindeki çağrısı, İç Örgüt'ün 28 Nisan-1 Mayıs 1903'teki Selanik bombalamalarında uyguladığı anarşist eylemleri gerçekleştirmek yerine, Makedonya'daki [Helen ya da Helen olma adayı] ‘kardeşleri’ için sürekli savunma tedbirleri almak

¹²⁰ Söz konusu grup oluşumu (groupness) tartışması, bu tezin ikinci bölümünde Yunan, Bulgar ve Sırp ulusçuluklarının kimlik rekabeti başlığında incelenmektedir.

¹²¹ Nitekim Rumen Kilisesi'ne mensup kişiler, I. Dünya Savaşı'nın ardından, ‘anavatan’ olarak gördükleri Romanya'ya göç etmişlerdir.

yönünde olmuştur. Çünkü, isyanın gerçekleştiği yerleşimler olarak, özellikle Helenik merkezlerin seçilmesi, Yunan politika yapıcılarını harekete geçirmiştir.

Gül Tokay, Pan-Helenizm fikrini yayma amacıyla, Epir’de kurulan ve Yunanistan’daki Makedonyalı göçmenlerle iş birliği halinde olan gizli bir cemiyete (*secret society*) yer vermektedir (2011: 14). Ayrıca Makedonya’daki yerli Rumlar, “Adaleti kendileri tatbik eylemek üzere”, 19 Eylül 1904’te Makedonya Müdafaa Komitesi’nı kurmuşlardır (İrtem, 1999: 250). Söz konusu Rum-Yunan çeteleri yaşlı aile büyüklerinin, eşlerinin, hatta küçük çocuklarının işkence edildiğini gören, pek çok Makedonyalıyı içermekteydi (Upward, 1908: 40). Yunan devleti, coğrafi yakınlığı sebebiyle, Makedonya yerlilerinin sığındığı bir liman olmuş ve onların ‘intikamının’ alınmasını sağlayacak bir güç haline gelmişti. Dolayısıyla, Makedonya mücadelesi¹²² sırasında, mekansallığın getirdiği doğal bir siyasi sonuç olarak, Yunanistan sınırlarına yakın bölgede yaşayanlar Helen taraftarları; Bulgaristan’a yakın bölgelerde yaşayanlar Bulgar taraftarları haline gelmiş; Sırbistan’a yakın bölgelerdeki yerleşimler Sırp çetelerinin baskısı altına girmiştir. Üstelik, Yunan komitalarının, İinden Ayaklanması’na karşı intikam güden Osmanlı yöneticilerinden (valiler, kaymakamlar, muhtarlar ve jandarma) müsaade alması, Makedonya’da şiddeti daha da körüklemiştir.¹²³ Adanır, Osmanlı yetkililerinin, Makedonya’da Yunan çetelerine ve dolayısıyla onların şiddet uygulamalarına kayıtsızlık gösterdiğini belirtmektedir (2001: 221). Şiddet kullanımı, Yunanistan’ı destekleyen sınır bölgelerden, Sırbistan ve Bulgaristan’ın nüfuz ettiği sınır bölgeleri arasında kalan, Ageolopoulos’un tarifiyle (1995: 255) “geniş ara bölgedeki (*large intermediary zone*) karışık, [kimliği] belirsiz ve değişken (*mobile*) nüfusun” aidiyetlerini elde etme politikasına dönüşmesiyle siyasallaşmıştır.

İinden Ayaklanması’ndan kısa bir süre önce Sırbistan’da, 11 Haziran 1903’te vuku bulan Obrenoviç suikastı, Karacorçeviç Hanedanı’nın iktidara gelmesine yol açmıştır. Radikal siyasi partiler koalisyonuyla ülkeyi yöneten kral Peter Karacorçeviç, dış politikada Merkez Avrupa güçlerinden, özellikle Avusturya’dan uzaklaşarak, Rusya ve Fransa’yla yeni bir ittifaka yönelmiştir (Jelavich, 2006: 33; Anderson, 2010: 288). Sırbistan’da yüzyıl başındaki bu yeni siyasi yönetim, ulusal yayılmacı bir hedef olan, Güney Slavlarının birleştirilmesinin hız kazanmasına öncelik vermiştir. Sırbistan, bu hedefi doğrultusunda, Makedonya’da çetecilik faaliyetlerine yönelecektir. Sırp hükümeti ‘Bulgar isyanlarını’ desteklemekte bir çıkar görmemiş, bunun yerine Osmanlı’nın Sırp etnisitesinin varlığını tanıması politikasını izlemiştir (Vučetić, 2015: 121). Nihayet, Eylül 1903’te Sırp’ların Osmanlı İmparatorluğu içinde ayrı bir unsur olduklarını belirten bir padişah iradesi yayınlanmıştır. Bu iradeyle II. Abdülhamit, Hüseyin Hilmi Paşa’ya nüfus sayımında Sırp’ların ayrı bir unsur olarak sayılmasını emretmiştir (Tokay, 1996: 63). Aynı ay içinde Belgrat’ta kurulan, Vranje, Üsküp ve Manastır’da merkezi kurulları olan Sırp Komitesi’nin (*Srpski Četnički Komitet, SÇK*) silahlı kanadı, 1904 yılında aktif hale gelmiştir (Vučetić, 2015: 116).

¹²² Yunan akademisinde “Makedonikos Agonas” (Macedonian Struggle) olarak özel bir kullanımı vardır.

¹²³ Upward (1908: 177) Türk hükümetinin, Atina, İstanbul ve Selanik’te Yunan ve Sırp’lara yönelik verdiği desteğin ölçüsü kadar, Rumen propagandasını da desteklediğini belirtmektedir.

Bulgarların hizmetinde bulunmuş, subay kimselerden oluşmaktaydı. Sırp Başbakanı Nikola Paşiç, Haziran 1904'te Patrikhane ve Eksarhane'yi kastederek vurguladığı, “çekiç ve örs arasında kalan Sırlar” söylemiyle, Makedonya'daki silahlı hareketi meşrulaştırmıştır (Vuçetić, 2015: 124). Makedonya'daki Sırp çetnik saldırıları, hem Türklere (tüm Müslüman topluluklara) hem Bulgarlığı benimseyen ahaliye yönelik olmuştur. Sırp komitalarının tüzüğünde, “Bulgar propagandasına kapılan her Sırpı geri kazanmak” ve “onları kimlik olarak Bulgarlardan ayırmak” yer almaktadır (Adanır, 2001: 223). Nitekim, Sırp güçlerinin baskısını hissedilen ilk yerleşimler, genellikle Eksarhist veya Sırların sayıca fazla olduğu nüfusu karışık köylerdir (Simeonov, 2006: 170). Çeteler, yeri geldiğinde Makedonyalı devrimci hareketinin iki kanadına da karşı Türklerle iş birliği yapmıştır. Babıali yönetimi, Belgrad Elçisi Fethi Paşa'nın tavsiyesi üzerine, Makedonya'da Sırp çetelerinin gösterdiği faaliyetleri gizlemeye çalışmıştır. (Adanır, 2001: 223).

1904 yılı ilkbaharındaki Sırp-Bulgar anlaşmasında, eski Sırbistan sınırının belirlenmesinin belirsiz bir tarihe ertelenmesi, çatışmanın önünü açmıştır. Sırp Başbakan Nikola Paşiç'in 1905 yılı başlarındaki açıklamasına göre, Bulgaristan'ın savunduğu Makedonya özerkliği, Sırbistan için gelecekteki son umutların yıkılması anlamına gelmekteydi (Adanır, 2001: 239). Bu ifadede görüldüğü üzere, Bulgaristan'ın özerklik politikasına karşı olan Sırbistan, Makedonya'yı doğrudan topraklarının bir parçası yapma hedefine yönelmiştir. Bu amaçla, 21 Haziran 1905'te Belgrad'ta Sırp Dışişleri Bakanlığı tarafından gizli bir Dış/Üst Sırp Komitesi kurulmuştur (Georgiev ve Todorov'dan aktaran Simeonov, 2006: 164). 1904 yılında Bulgaristan'la Sırbistan arasında yapılan, İttifak ve Dostluk Antlaşmaları'nın bozulması üzerine, Sırp çeteleri Makedonya'da 1905 yılı sonlarından itibaren Bulgar çeteleriyle çatışmaya başlamıştır (Tokay, 1996: 65). 1906 yılından sonra halka korku salarak, Sırp taraftarlığını benimsetme amacıyla Yunanların yaptığı gibi katliamlara imza atmışlardır (Simeonov, 2006: 171). Kumanova ve Palanka arasında stratejik, ancak Eksarhane üyesi bir kasaba olan Stratsin'in Bulgarlığı benimsemiş köylüleri, büyük bir katliama maruz kalmışlardır (Simeonov, 2006: 184).¹²⁵

İlinden Ayaklanması sonrasında, siyasal şiddet döneminin başlamasının bir başka sebebi, Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın Bab-ı Ali'ye sunduğu ve Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlerin onayladığı reform programlarıdır. Sadrazam [Küçük] Mehmet Sait Paşa, 1902'deki Yukarı Cuma Ayaklanması'ndan sonra büyük güçlerin reform taleplerini önlemek adına, Rumeli eyaletlerine yönelik tarım, ticaret, endüstri ve eğitim alanlarında modernleşme hamlelerini içeren bir ıslahat tasarısı hazırlamıştır. Bu ıslahat tasarısının öncelikle üç vilayette (Selanik, Manastır ve Kosova) denenmesi amacıyla Rumeli Umumi Müfettişliği kurulmuştur. Hüseyin Hilmi Paşa'nın¹²⁶ yönetimindeki müfettişlik, merkezden bağımsız olarak asker kullanabilmesi, üç vilayetin valisinin kendi emri altında olması gibi özellikleriyle, Osmanlı'ya bağlı yarı özerk bir birim haline gelmiştir. Buna

¹²⁵ Georgiev ve Trifonov'un “Makedonya'da Yunan ve Sırp Propagandası” başlıklı eserinden aktaran Simeonov, çevre köylülerin desteğiyle kurulan Sırp çetelerinin, Stratsin'e farklı tarihlerde yaptıkları üç ayrı saldırıda altmıştan fazla evin yıkıldığını belirtmektedir.

¹²⁶ Midilli doğumlu ve Yemen valisi olan Hüseyin Hilmi Paşa (1855-1922) 2 Aralık 1902'de Rumeli Genel Müfettişliği'ne tayin edilmiştir.

rağmen, büyük güçler Makedonya'ya müdahale etme amacıyla yeni reform programları önermiştir. Rus Dışişleri Bakanı Kont Lansdorff ve Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Goluchowski Viyana'da bir araya gelerek, yeni bir reform programı hazırlamıştır. Viyana Programı olarak bilinen söz konusu reform programı, 21 Şubat 1903'te bir nota aracılığıyla Sadrazam Mehmet Ferid Paşa'ya sunulmuştur (BOA, Nizamât Defterleri, No.12: 156'dan aktaran Bayraktar, 2014: 17). Sadaret, 23 Şubat 1903'te Rumeli Müfettişliği'ne programın hemen uygulanması talimatı vermiştir. (BOA, Y.A.HUS 442/88 ve BOA, Nizamât Defterleri, No.12: 156-157'den aktaran Bayraktar, 2014: 17). 4 Mart'ta hükümetin, programın 7. maddesiyle ilgili olarak hazırladığı on iki maddelik nizamname 8 Mart'ta padişahın onayını alınca, üç vilayette Osmanlı Bankası'nın mali rolü artırılmıştır (Bayraktar, 2014: 19). Görüldüğü üzere, vergi tahsilatı kontrolünü daha sıkı yapar hale gelen Osmanlı Bankası'nın vergi tahsilatı yükünün (gelirlerinin) artırılması, Selanik merkezli bu kurumu doğrudan İç Örgüt'ün anarşist kanadının hedefi haline getirmiştir. Ayrıca, üç yıllığına göreve atanan Müfettişin Müslüman olması, Girit'teki gibi Hristiyan bir vali isteyen İç Örgüt'ün taleplerini karşılamamıştır. Viyana tasarısı, Kuzeybatı Kosova'da Arnavut isyanını tetiklemiş, bu isyan da Makedonya'daki Bulgar isyancı hareketlerinin eylemliliğini artırmıştır (Tokay, 1996: 45-46).

Ağustos 1903'te cereyan eden İlinden Ayaklanması'nın ertesinde, Avusturya İmparatoru Franz Joseph ve Rus Çarı II. Nikola, Viyana Programı'nı genişletme amacıyla 30 Eylül 1903'te Mürzsteg'de (Avusturya) bir araya gelmiştir. Rusya ve Avusturya elçileri tarafından 22 Ekim 1903'te Babıali'ye sunulan Mürzsteg Programı, İlinden Ayaklanması'nı gözetken yeni idari düzenlemeler getirmiştir. Anlaşmaya göre, barış koşulları sağlandığında, Makedonya'daki vilayetlerin sınırlarının ulusların gruplaşmalarına göre yeniden belirlenmesi kararlaştırılmıştır (Adanır, 2001: 216; İrtem, 1999: 240). Özellikle anlaşmanın söz konusu 3. maddesi, yani “vilayetlerin sınırlarının değiştirileceği” kararı, komşu ulus devletlerin iddia ettikleri bölgeleri, ‘yabancı’ unsurlardan ‘temizleme’ pratiklerinin önünü açmıştır. Bulgaristan'ın Mürzsteg Programı'na Edirne'nin programa dahil edilmemesi sebebiyle itiraz etmesi, Edirne vilayetinde bu ‘temizleme’ pratiklerini uygulayamama ve Bulgar nüfusunun sayıca fazla oluşunu gösteremeyecek olmasındandır. Bulgaristan, Mürzsteg Programı'nın imzalanmasından hemen sonra, borçlanarak silahlanmaya başlamıştır (Samardziev'den aktaran Tokay, 1996: 51). Bu reform programı, Makedonya'da sükûnet ortamını yaratmak yerine, partilerin (Bulgar, Rum, Sırp, Romen) “zor ve ikna” (*force and consent*) aracılığıyla yeni taraftarlar kazanma taktiğini canlandırmıştır. Avusturya-Macaristan ve Rusya'dan Hilmi Paşa nezdine birer ajan sivil tayin edilmesiyle, jandarmanın Avrupalı generallere ve zabıtlere teslim edilmesi, özerkliğin seviyesini artırırken, merkezin vilayetlerdeki kontrolünün zayıflamasına yol açmıştır.¹²⁷ Ayrıca, ayaklanma sırasında zarara uğrayan Hristiyanlar yararına önlemler almak amacıyla kurulan Hilmi Paşa Komisyonu, resmi olarak, Yunan, Bulgar, Sırp, Rumen ileri gelenlerinden oluşmaktaydı. Böylece, Mürzsteg Programı'na ilave olarak, Osmanlıların Makedonya'daki

¹²⁷ 10 Ocak 1904'te Mürzsteg Programı maddelerine yönelik talimatname hazırlanmış, Avusturya Rusya elçilerine nota verilmişti (BOA, YMRZ.d 11889 ve Düstur 1. Tertip 7. Cilt: 1105-1108; Aktaran Bayraktar, 2014: 21).

uygulamalarında, Manastır'daki Yunan konsolosun Yunan Kralı'na sunduğu 6 Ekim 1903 tarihli raporda ifade edildiği gibi, ilk kez kıstas olarak dinlere göre değil, uluslara göre birleşim olmuştur (Adanır, 2001: 218). Bu ifadeyi “devleti olan uluslara göre” şeklinde değiştirmek veya düşünmek daha doğru olur. Görüldüğü üzere, devlet kimliklerine göre, Rum olana Yunan, Ulah olana Rumen denmiştir. İlinden Ayaklanması'nda aktif olan Makedonyalı devrimcilerin başarısızlığı ve bölgedeki sosyal nüfuzunun zayıflaması üzerine, komisyonun raporu bir Makedonyalı kategorisi içermemektedir. Buna rağmen, bölgede daha sonra faaliyet gösteren Türk çeteciler, yerli Makedonyalıların varlığını kabul ederek, bölgesel Makedonyalı kimliğini benimseyen İç Örgüt'ün Sandanski grubuyla iş birliği yapmışlardır.¹²⁸

Mürzsteg Programı'ndan sonra Rumeli Müfettişliği raporlarında, bölgenin demografik gerçeğini yansıtır bir şekilde, dini kimliklerin yanında milliyetlerin de kullanıldığı görülmektedir. Hüseyin Hilmi Paşa'nın Haziran 1905'te nüfus sayımı ve nüfusa kayıtlanmayla ilgili yayınladığı kararnamede, (Osmanlı Arşivi, TFR.I.A. 24/2387, H-03.04.1323)¹²⁹ etnik kimliklerle dini kimliklerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Kararnamenin 3. maddesinde, Kosova ve Manastır vilayetlerinde uzun süredir Patrikhane'ye bağlı olan, ancak mezheplerinin yanı sıra milliyetleriyle¹³⁰ beraber kayıtlanmak isteyen kişilerin, Patrikhane'nin Sırp, Ulah ve Arnavut üyesi olarak kayıtlanmalarına izin verilmiştir. Kararnamenin 4. maddesinde benzer bir şekilde, mezhep olarak Patrikhane'ye bağlı, milliyetlerinin 'ihtilaflı' olmasına karşın, kendilerini Sırp, Ulah, Arnavut ve Bulgar olduklarını iddia eden kimselerin, sadece mezhebine göre, yani Patrikhane'ye kayıt edilmeleri buyrulmuştur. Kararnamenin tüm maddeleri değerlendirildiğinde, mezhepten farklı olarak, milliyet kategorisinde, bu üçünün yanı sıra, Rum ve Bulgar kullanımları da görülmektedir. Resmi kategoriler, Patrikhane ve Eksarhane mensubu biçiminde, sadece mezhebine göre olup, milliyet kategorileri kayıtlanma sırasında, yerel halkın kendini tanıtmaya sürecinde iddia ettiği kullanımlardır. Ancak Hilmi Paşa Komisyonu, nüfus sayımında bağlı bulunan mezhepte değişiklik yoksa, milliyetin de yazılmasına müsaade etmiştir. Yani kişi halen Patrikhane'ye bağlılığını sürdürüyor, ancak milliyetini Bulgar yazdırıyorsa bu uygulamaya müsaade edilmiştir. Neticede kişi, Rum tarafına bağlı olarak, istatistiklere dahil edilmektedir.

Mürzsteg Programı uyarınca, 2 Ocak 1904'te jandarmanın islahı amacıyla, İtalyan Korgeneral Emilio Degiorgis'in¹³¹ müfettişlik bölgesinde görevlendirilmesiyle, jandarma kurumu özerk bir hale gelmiştir. Müfettişlik sınırlarında jandarma görevi yapan diğer ülkelerin kolluk birimleri¹³², bu durumdan faydalanarak 1908'e kadar süren siyasal şiddet döneminde, kimliklerin zor aracılığıyla dönüşümüne etkide bulunmuşlardır. Program

¹²⁸ Sandanski'ye önceki kısımda İç Örgüt'ün ikiye ayrılması başlığı altında daha geniş yer verilmiştir.

¹²⁹ Bu kararnamede, İpek Yosmaoğlu'nun İngilizce çevirisinden faydalanılmıştır. Bk. İpek K. Yosmaoğlu, “Counting Bodies, Shaping Souls: The 1903 Census and National Identity in Ottoman Macedonia”, *International Journal of Middle East Studies*, Cilt: 38, No: 1, 2006, s.76.

¹³⁰ Milliyet kelimesi, kararnamede cinsiyet olarak kullanılmaktadır. Buradaki cinsiyet Sırp, Ulah ve Arnavut olana işaret etmektedir.

¹³¹ 19 Nisan 1904'te Selanik'e gelerek resmen göreve başlamıştır (Bayraktar, 2014: 21).

¹³² İtalya'nın Manastır'da, Avusturya-Macaristan'ın Üsküp'te, Fransa'nın Serez'de, Britanya'nın Drama'da ve Rusya'nın Selanik'te birer jandarma taburu göreve başlamıştır.

uyarınca örneğin, Rus jandarmaları Rum köylerine baskı yaparak, Bulgarlığı kabul etmeleri için, onları ikna etmeye çalışmışlardır (Durham, 1905: 67). Osmanlı kaynakları da Rus jandarmasının bu faaliyetlerini doğrulamaktadır. Rus Sivil Ajanı'nın ve emrindeki zabitlerin Alakilise karyesi¹³³ halkının, Patrikhane'den ayrılıp Eksarhane'ye bağlanmaları için tehdit ettiklerine yönelik Selanik Vilayeti'ne yazılan yazı buna örnek oluşturmaktadır (Osmanlı Arşivi, TFR.I.SL.80/8000, H-8-6-1323, 10 Ağustos 1905). Upward'un aktardığı bir başka vaka örneğinde, Selanik'in kuzeyi boyunca bir hatta görev yapan Rus subayları, Helenist köylülere, kendilerine Bulgarlar dedikleri taktirde, onlar için herşeyin iyi olacağını belirtmişlerdir (Upward, 1908: 151). Vodena'da bir Rus subay, kendisini Rum olarak tanımlayan Messemari köyünden bir değirmenci ailenin çocuğu olan Christos Janno'yla Filip¹³⁴ üzerine tartışmaya girerek, okul öğretmenlerinin kendilerini kandırdığını, Rum olmadıklarını, aslında Bulgar olduklarında ısrar etmiştir (Upward, 1908: 192). Vladova'da kocası öldürülen bir kadın, Rus subaylarının kendilerine Bulgar demelerinin iyi olacağını, aksi halde öldürmekle tehdit ettiklerini aktarmaktadır (Upward, 1908: 206). Bu köyde büyük bir hınç (*resentment*) duygusunu hissedene Upward'ın sahadan aktardığı bu bilgiler, köylülerin kendilerine neden Makedonyalı dedikleri hakkında ipucu sağlamaktadır. Bulgar, Yunan, Sırp ve Rumen kimlikleri, ulusal karakter taşıyor hale gelirken, topluluklar arasında, Makedonyalı kimliği söz konusu siyasal şiddete tepki olarak, öznenin bu ulusal atıflardan kendini farklılaştırması hamlesi biçiminde ortaya çıktığı ve bu kimlikte halen yerel-bölgesel-dinsel özelliklerin korunduğu görülmektedir.

Makedonya'da siyasal şiddet döneminin başlamasına yol açan üçüncü neden, İç Örgüt'ün Gruev, Toşev, Lozançev ve Hristov önderliğindeki sağ kanadının, 1904 yılında izlemeye başladığı uluslar politikasıyla, Patrikliğe karşı olarak, köyleri zorla Eksarhlığa geçirmeye yönelmesidir (Spomeni na Gjorche Petrov'dan aktaran Adanır, 2001: 220). Ayrı bir Makedonyalı kimliğinin oluşturulması fikrinden ayrılan bu grup, Bulgar davasını benimseyerek, Eksharhane üyelerini artırmak amacıyla, Patrikhane'ye bağlı köylere karşı savaş açmıştır. 8 Nisan 1904'teki Türk-Bulgar Antlaşması'ndaki çete faaliyetlerinin durdurulması prensibine rağmen, İç Örgüt'ün sağ kanadının bu kararı, Makedonya'da dört yıl sürecek olan siyasal şiddet dönemini başlatmıştır. İç Örgüt'ün Bulgar kanadının aldığı bu karar üzerine hedef haline gelen Patrikhane taraftarları, doğrudan silaha sarılmışlardır. Böylece, İç Örgüt'ün sağ kanadının, başka bir Hristiyan gruba karşı saldırıya geçmesiyle, Osmanlı karşıtı bir Hristiyan dayanışması görüntüsünde olan İç Örgüt bölgeselciliği sona ermiştir. Osmanlı Devleti'nin gelecekteki bir Balkan iş birliğine karşı, 1868'den beri kiliselerin mücadelesi aracılığıyla sürdürdüğü böl ve yönet politikası biçim değiştirerek, siyasal şiddet üzerinden devam etmiştir. Makedonya'da 1904-1908 yılları arasında Sırp gerillaları (çetnikler), Bulgar çeteleri (komitacılar) ile Yunan isyancıları (andartes veya Makedonomakhoi) Makedonya üzerine mücadeleye, şiddet aracılığıyla devam etmişlerdir.

Siyasal şiddeti körükleyen bir diğer neden, kapitalizm öncesi Balkan toplumlarının ortak bir özelliği olarak eşkıyalıktı. Ulusal hareketlerin ortaya çıkmasının öncesinde eşkıyalık

¹³³ Günümüzde Yunanistan'daki Pella, Agrosikia, Rachona, Ditiko ve Athyra köylerini içermektedir.

¹³⁴ Antik Makedonya hükümdarı (M.Ö.380 – M.Ö. 336) ve Büyük İskender'in babası.

faaliyetleri, Makedonya’da oldukça yaygındı ve doğrudan hayatın akışına ve özel mülkiyetin güvenliğine yönelik tehdit oluşturmaktaydı (Livianos, 1999: 200). Eric Hobsbawm’ın (1973: 28-29) savunduğu üzere, ön-kapitalizm tarım toplulukları nüfus fazlası üretmekte ve özellikle bu topluluklarda işsiz kalan gençler “sosyal eşkıyalar” haline gelmekteydiler. Osmanlı dönemi Balkanları, Hobsbawm’ın tezini destekleyen bir örneği temsil etmektedir. Bulgar Prenslığı’ne yakın bir yer olan Petriç bölgesinde aktif olan Donço (Dontsos) ve Yunan Krallığı’na yakın olan Kastorya (Kesriye) bölgesinde etkin olan Kota, tarım toplumunun ürettiği ve adalet arayan bağımsız eşkıyalara birer örnek oluşturmaktadırlar. Bu iki eşkıya lideri, çoğu zaman, Hristiyanların öldürülmesine karşı olmuşlardır. Hatta Donço sesini duyurmak için, Amerikalı misyoner Bayan Stone’u kaçırmak gibi büyük bir eylemi gerçekleştirmiştir. Üstelik 1902 yılındaki Yukarı Cuma Ayaklanması esnasında, Konçev liderliğindeki VMK’ye (Sofya merkezli Üst Komita) destek vermiştir. Kota, 1901’e kadar İç Örgüt’e, 1902’de VMK’ye destek vermiş, sonrasında Rum Metropolitan Karavangelis’in kontrolüne girerek, İlinden sonrasında Türk güçleriyle iş birliği yapmış (Dakin, 1966: 135) ve Rum çetelerine yardım etmiştir. Güçlü bir ideolojik bagaja sahip olmayan bu sosyal eşkıyalar¹³⁵, kendilerince tüm adalet çağrılarına yanıt vermişler ve zaman zaman farklı taraflarla iş birliği yapmışlardır.¹³⁶ Farklı gruplarla iş birliği yapmaları normal karşılanmalıdır, çünkü onlar, okuma yazması olan ve bir ülkeye sahip devrimciler değildiler. Makedonyalı hareketi içinde devrimci olan kimselerin, İlinden sonrasında, özellikle Bulgar devletiyle iş birliği yapmaları göz önünde bulundurulduğunda, bağımsız eşkıyaların farklı çetelerle iş birliği halinde olması daha da olağan karşılanabilir. Dolayısıyla, bu tez çalışmasında, ulusal tarih yazımlarında, daha sonra ulusal bağımsızlık kahramanları olarak yüceltilen sosyal eşkıyaların (hayduk, uskok, klept, armatoloi), hayatta kalma mücadelesi içerisinde ekonomik faydayı öncelikledikleri ve ulusal fikirlerden habersiz oldukları kabul edilmektedir. Ancak, görüldüğü üzere, 20. yüzyıl başında Makedonya’da siyasal şiddetin artması ve güvensizlik ortamının oluşmasında etkileri olmuştur.

3.2.2. Makedonya’da komitaların mobilizasyonu: İdeoloji ve rasyonalite

Modern Yunanlar için, devletin kuzey sınırları, ideolojik olarak, 1820’li yıllarda bağımsızlık savaşı ve devletin kuruluş sürecinde tasarlanmıştır. Ancak, sınırları Selanik yakınındaki Olympos Dağı’nda biten bu tasarım, 1870’ten itibaren Bulgar Eksarhanesi’nin faaliyetleri, 1878 sonrasında Teselya’nın elde edilmesiyle sınırların genişlemesi ve 1880’lerden itibaren başlayan kültürel propaganda mücadelesinde değişmeye başlamıştır. Bu yeni gelişmeler, Yannis Koletti’nin 1844’te Atina’daki Yunan Meclisi’nde ilan ettiği, “Büyük Fikir ve Yunan İmparatorluğu” tasarımını canlandırdığı söylenebilir.¹³⁷ Koletti, Yunan parlamentosundaki konuşmasında, Hristiyan İmparatorluğu’nu, seküler Yunan ulusçuluğunun sponsorluğunda restore etmek istediğini ilan etmekteydi (Roudometof, 2001: 105). Koletti’nin söyleminde, Antik dönemden referansını alan Yunan ulusçuluğunun, modern devletin sınırları olarak, Bizans

¹³⁵ Süleyman Kani İrtem de Donço’da milli bir gaye olmadığını belirtmektedir (1999: 164).

¹³⁶ Hobsbawm’a göre sosyal eşkıyalar; değil devrimci, politik ya da sosyal isyancı bile olamazlar (1973: 21).

¹³⁷ Megali idea

İmparatorluğu'nun hakimiyet alanına talip olduğu görülmektedir. Gounaris'e göre (1996: 103), 1821-22, 1856 ve 1878'deki Yunan devrimci faaliyetlerine ve isyanlarına katılım, Yunan ulusal ideolojisinin yayılmasını sağlamıştır. Yunan romantik tarih yazımının 1850 sonrasında hem antik Greklerle devamlılık kurması hem tarihsel olarak eski Bizans İmparatorluğu sınırlarını benimsemesi (Roudometof, 2001: 107), Helen yayılcılığını Yunan toplumuna işlemekteydi. Yunanlar, kuzeydeki ulusal hudutlarını¹³⁸ (*frontier*) Slav-dili konuşan Makedonya'nın içine doğru iterek, 1878'ten beri süregelen Makedonya Sorunu'nun doğrudan bir parçası olmuşlardır (Koliopoulos, 1999: 16). Bulgaristan'ın dil üzerinden kurduğu bağlantıyla sürdürdüğü ulusal yayılcılığı, Yunanlar tarafından halkların duyguları ya da bilinçliliği (*phronima* ya da *syneidisis*) üzerinden başlatılmıştır. Bu argümana göre, Makedonya'da yaşayanların kimliği dil üzerinden değil, aksine Yunan 'duyguları' ve Yunan ulusal geleneklerine ve inancına bağlılıklarıyla ölçülmekteydi (Koliopoulos, 1999: 17). Makedonya için yapılan bu yeni çetin mücadele, tam da bu duyguları başarılı bir şekilde test etme fırsatı yaratmaktaydı. Bu bağlamda, Makedonya mücadelesine katılmış, Atinalı genç bir ordu subayı olan Pavlos Melas'a göre, Makedonya'nın derinliklerinde karşılaştığı Slav dili konuşan köylüler, birlikte olduğu Giritlilerden daha az Yunanlı değildirler (Melas'tan aktaran Koliopoulos, 1999: 19).¹³⁹ Makedonya mücadelesinde Giritli bir kaptan olan Yannis Karavitis'e göre, Manastır etrafındaki Slavca konuşan köylüler, Güney Makedonya'da Yunanca konuşan köylülerden daha fazla Yunandırlar (Karavitis'den aktaran Koliopoulos, 1999: 19). Bu örneklerde, yukarıda belirtildiği gibi, Yunanlılığın dil kategorisi üzerinden değil, "phronima" (duygular) üzerinden belirlendiği görülmektedir.

Yunanistan'ın Makedonya mücadelesindeki amacı, Yunan ordusunda bir subay olan Konstantinos Mazarakis'ten öğrenilebilir: "Mücadelenin amacı toprak fethetmek değil, ruhları fethetmektir (Livianos, 1999: 203)." Bu amacı gerçekleştirmek için, birkaç hedefin (*objective*) başarılı olması gerekmektedir. Bu hedeflerden biri, olabildiğince çok sayıda Slavı Patrikhane'ye sadık tutmaktır. Bunu gerçekleştirmek için, sahada zaten aktif görevde olan papazların ve öğretmenlerin yanına, 1904'ten itibaren zor taktığını kullanan gerillalar eklenmişti. Bir diğer hedef, Makedonya'daki nüfus dengesini, önce davranan Bulgarlar'dan Yunanların lehine dönüştürmektir. Bu hedefi gerçekleştirmek için, sahada olan sorumlular, zaten köylülerin bağlılıklarının çok belirgin olmadığını, tercihlerinin, zorlamanın ve sosyo-politik koşulların bir ürünü olduğunu bilmekteydiler (Koromilas'tan aktaran Livianos, 1999: 203).

Makedonya'daki Slavca konuşan köylülerin sadakatlerinin şekillenmesinde, ikna edici bir fikre ihtiyacı varken, bundan sonra görüleceği üzere, 1904-1908 yılları arasında terör, işkence ve öldürme eylemleri daha sıklıkla bu ulusal sadakatlerin belirlenmesinde rol

¹³⁸ Burada kesin belirli sınır ifadesi taşıyan "border" kelimesinden ziyade, sınırın ufuk çizgisiyle belirlendiği "frontier" kavramı daha uygundur. Bu sayede, kaydırılabilir geri ya da ileri çekilebilir bir sınırdan bahsedilebilmektedir.

¹³⁹ Pavlos Melas, 1870'te Marsilya'da doğmuştur. Babası Osmanlı topraklarındaki Epir bölgesi kökenlidir ve zengin bir tüccardır. Melas büyüdükçe Yunan irredentist fikirlerini benimsemiş ve kendisini "andartis" (Rum gerilla) olarak kabul etmiştir (Dakin, 1966: 140).

oynamıştır.¹⁴⁰ Yani şiddet, köylülerin Yunanlara, Bulgarlara ve Sırlara dönüşmesinde işlevsel olarak kullanılmış ve siyasal bir içerik kazanmıştır. Böylelikle, Yunanlar yalnızca askeri olarak rakiplerini yok etmemekte, aynı zamanda Makedonyalı köylülerin ruhlarını da fethetmeyi amaçlamaktaydı (Livanios, 1999: 196). Bu yüzden, Yunan çeteler nüfusu kazanmak için, en başta Hristiyan bir retorik kullanırken, Yunan ya da Yunan ulusu gibi yeniliklere yer vermemiştir. Bölgedeki subaylardan Pavlos Melas, adamlarına yaptığı konuşmada, savaşın temelini dine dayandırmakta ve Bulgarların kendi dinlerine saldırdığını ifade etmekteydi (Livanios, 1999, 216). Özetle, Yunan devleti, ulusal bir hedef olan dört yıllık Makedonya mücadelesinde, kimlikler düzeyinde kendisine avantaj sağlayacak şekilde, Patrikhane'nin etkin dini nüfuzunu ve Rum aidiyetinin yaygınlığı sebebiyle, Roma'nın ve Osmanlı millet sisteminin din kategorisini kullanmaktaydı.

Sırbistan'ın 1878'de bağımsız bir devlet haline gelmesi İlija Garašanin'in¹⁴¹ 1844'te yazdığı Taslak (Načertanije), Sırp yöneticileri düzeyinde Balkanlar'daki tüm Sırların tek devlet çatısı altında birleşmesi fikrini canlandırmıştı (Simeonov, 2006: 156). Buna karşın Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmesi, Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkma hedeflerini ertelemesine yol açmıştır. Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Balkan jeopolitikasının değişmesiyle Sırbistan, güneyindeki Slav-Ortodoks (Slav ırkından ve Ortodoks dininden) toplulukları barındıran Makedonya'ya yönelmiştir. Bu dönemde, 14. yüzyıl ortalarındaki Çar Duşan'ın yönetimindeki Büyük Sırbistan'ı canlandırma hayalindeki Sırp ulusal entelektüelleri, siyasi sınırlarının güneyindeki eski Sırp kültürel merkezlerinin varlığını 'keşfetmiştir'. Sırbistan, Arnavutların bu bölgelere yönelik demografik yayılışını, Sırp jeokültürel hinterlandına yönelik bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Bulgar tehdidinin yanı sıra Arnavut tehdidinin ortaya çıkmasını durdurmak amacıyla 1886 yılında Belgrad'ta St. Sava Cemiyeti kurulmuş ve bu cemiyet bu tarihten itibaren Makedonya'da Sırp kültürel faaliyetlerinin yürütücüsü olmuştur. Bu dönemde, Sırbistan'ın Makedonya'ya yönelik hak iddiasını dil üzerine kuran Sırp ulusal entelektüeli Spiridon Gopçević (Aktaran Malešević, 2017: 137), Osmanlı işgali öncesinde tüm Balkanlar'da eski Sırpça dilinin konuşulduğunu iddia etmiştir. Yeni ortaya çıkan Sırp ulusçu entelektüellerinin dil ve tarih üzerinden ortaya attıkları iddialar, Sırbistan'da modern devlet aygıtının gelişmesi ve Sırp ulusçuluğunun yükselmesi süreçleriyle eş zamanda ortaya çıkmaktaydı. Sırbistan'daki iç siyasal istikrarsızlığa ilave olarak Balkanlar jeopolitikasının değişmesi, Sırbistan'da rekabet halinde olan iki soylu ailenin (Karacorčević ve Obrenovič), ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesi ve Balkanlar'daki tüm Sırların tek devlet çatısı altında birleştirilmesine yönelik mücadelesini kamçılamıştır (Malešević, 2017: 139). Bu yeni siyasi koşullar, Sırbistan'da 19. yüzyıl başından beri mücadele halinde olan iki soylu aile arasındaki rekabetin, siyasi bir darbeye sonlanmasına yol açmıştır.

¹⁴⁰ 1904 tarihi yanıltıcı olmamalı, Makedonya'da bundan önce de zor aracılığıyla köylerin kimliklerini değiştirme örnekleri bulunmaktadır. 1903 yılı başında Kesriye bölgesinde, 9 köy Eksarhlığa geçmeye zorlanmıştır (Dakin, 1966: 92). Yine 1903 yılının Mayıs ayında, Çakalarov liderliğindeki bir çete, Smardesi köyündeki evleri yıkmış ve buradaki Patrikhane yanlılarının bir kısmını öldürmüşlerdir (Dakin, 1966: 96).

¹⁴¹ İlija Garašanin (1812-1874). Abisi ve babası Karacorčevićlerin 1842 yılındaki Obrenoviçlere karşı verdiği iktidar mücadelesinde hayatlarını kaybetmeleri üzerine, aynı yıl Karacorčević iktidarının başlamasıyla babasının yakın arkadaşı olan İçişleri Bakanı Toma Vučić'in asistanı olmuş, sonra Vučić'in sürgün edilmesiyle İçişleri Bakanı olmuştur.

1903 yılında Obrenoviç suikastı sonrasında Güney Slavları Birliği ideolojisini savunan Karacorceviçlerin iktidara gelmesi, Sırbistan'ın Makedonya Sorunu'na askeri yollarla dahil olmasına yol açmıştır. İlinden Ayaklanması'nın yankılarını sürdürdüğü bir dönemde meydana gelen bu siyasi değişim, Makedonya'daki Sırp müdafaa komitalarının kurulmasını hızlandırmıştır. Sırp yönetimi, Vardar Irmağı'nın doğusunda yaşayanları Bulgarlar olarak, batısında yaşayan Bulgaro-Makedonyalıları¹⁴² dilsel ve tarihsel iddialarla 'gizlenen Sırplar' olarak görmekteydi (Villari, 1905: 149). Makedonya'daki Bulgar ve Yunan propagandasına katılarak, Sırp okulları aracılığıyla söz konusu bölgede yani Üsküp, Debre, Kiçevo ve Pirlepe'de Sırp bilincinin artırılmasına bir süredir çalışılmaktaydı. Sırp dilbilimciler, ortak Sırp dili konuşan Sırp ulusal toplumunun yaratılması sürecinde, Makedonya'daki Slavların konuştuğu lehçelere yakın olan "ekavian" lehçesini Sırp resmi dili olarak seçmişlerdi (İvšič'ten aktaran Poulton, 1995: 63). Dil bilimcilerin bu tercihi, Sırpların Makedonya'daki nüfuz mücadelesinde dil yönünden Bulgarlara karşı avantajlı olmasını sağlamıştı. Eylül 1903'te II. Abdülhamit'in "Sırp unsuru" tebaası olarak tanınması, Sırpları dini olarak Patrikhane'nin boyunduruğundan kurtarmış ve Sırbistan'ın İlinden ertesinde Makedonya Mücadelesi'ne yeni bir taraf olarak ve meşru bir biçimde dahil olmasına yol açmıştır. Böylece, Sırp yönetimi topraklarının güneyinde Sırp 'kardeşlerinin' varlığını Sırp halkına anlatabilecek ve onları Makedonya'daki mücadeleye mobilize edebilecek şartlara kavuşmuştur.

İdeolojilerin olduğu kadar, rasyonalitenin de hem komitacılar hem sıradan yerlilerin eylemliliği ve tercihleri üzerinde etkisi bulunmaktadır. Nitekim, insanlar sosyal yaşam içinde ilişkisel varlıklardır ve kendisini ve akranlarının uzun vadeli çıkarlarını gözeterek, ama içinde bulunduğu toplumun rasyonalitesini, yani "bir düzenlilik modelini" bozmadan, bir tercih yaparlar (Pizzorno, 2008: 164). Bundan sonra, sosyo-politik koşullar çerçevesinde, maaş ödemesi ve para dağıtma gibi yöntemlerin, çetecilerin ve yerlilerin iknasında kullanılması ele alınmakta, istatistik ve kimlik ilişkisinin devletlerin hak ve toprak taleplerinde bir araç haline gelmesi incelenmektedir. Çünkü, 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle, silahlı mücadele sona erdiğinde, özellikle Bulgar ve Yunan partileri, Makedonya'da daha fazla üye yaptıklarını iddia etmekteydiler. Sırplar ise, Kiçevo, Pirlepe, Köprülü, Üsküp, Kumanova ve Eğri Palanka arasındaki köylerin Sırp taraftarı olduğunu savunmaktaydı.

Koliopoulos'un (1999: 20) aktardığı üzere, İlinden sonrası dönemde Makedonya mücadelesi, bir köylü isyanından ziyade, silahlarla donatılmış profesyonel askerlerin mücadelesine dönüşmüştü. Bölgedeki Hıristiyan köylüler, ilk başta, mücadeleye dolaylı bir şekilde katılmışlardı. Yunanlar, en başta profesyonel orduyla Makedonya'ya girmişler, bunun maliyeti ve başarısızlığı görüldükten sonra, bir süreliğine yerel çetecileri kullanmayı denemişlerdir. Çünkü, doğrudan kendi yetiştirdikleri çetecileri, yerel saha bilgileri olmadan gönderdiklerinde, bunların hayatta kalmaları için gerekli şartların

¹⁴² Luigi Villari çalışmasında Bulgaro-Makedonyalılar kategorisini ayrı bir ulus olarak kullanmıştır. Bu kategoriye Bulgar kategorisinden ayıran, ona göre biraz diyalekt ve biraz ırk farklılığıdır (1905: 145-146). Vardar'ın batısında yaşayan bu insanların, 1885'teki Prenslik-Doğu Rumeli birleşmesinin çok geride kaldığını ve bunun aynısının Makedonya için zor olduğunu düşündüklerini aktarmaktadır (1905: 146). Bu bölgede daha ziyade Makedonya'nın otonomisi fikri desteklenmekteydi.

sağlanması oldukça zor olmaktaydı. Yerel saha bilgisine sahip olan çeteleri kazanmak için sadece düzenli bir maaş yeterli olmuştur. Hatta, eski İç Örgüt üyesi olan çete reisleri bile, bu maaşlar söz konusu olunca sadakatlerini Yunan'a taşımışlardır (Kakkavos'tan aktaran Livianos, 1999: 212). Allen Upward'a (1908: 31) göre, kötü şöhretli bir komitacı olan Kaptan Apostol, Yunanlardan yılda alacağı bin sterlin ücret karşılığında Patrikhane cemaatine katılacağını teklif etmiştir.¹⁴³ Dakin (1966: 180), her bir çetecinin ailesinin aylık elli drahmi aldığını belirtmektedir. Sırp çetelerinin etkin olduğu bölgelerde, maddi fayda bekleyen, düşük sosyal statülü kimseler, çetnik gruplara katılımı cezbedici bulmuşlardır (Todorovski'den aktaran Simeonov, 2006: 168). Rumeli Genel Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın Avusturya-Macaristan müşavirleriye beraber, 1907 sonbaharında Güney Makedonya'ya yaptıkları seyahatte, oradaki sıradan Müslümanların Helen propagandasına akan paradan nasıl etkilenip, onların hizmetine girdiğini görmüşlerdi. Nitekim, 17 Ocak 1905'te Gevgeli'nin güneyindeki Marventsi köyüne saldıran çete, Rum ve Türklerden oluşmaktaydı. (AP Turkey No. 3, 1905'den aktaran Adanır, 2001: 235). Nikolaos Ballas'a göre, "üyelik bir para meselesiydi, kanla ya da inançla nakledilmiyordu" (Brown, 2003: 89).

Nitekim, çok geçmeden, 1905 yılının ilkbaharında, bu kez yerel Patrikhane taraftarlarının İç Örgütü kurulmuştur. Bu Rum komitaları, öğretmen, doktor, tüccar ve diğer orta tabakadan oluşmaktaydı. Yunanistan, Helen çete hareketine finansman bulmak ve Bulgar örgütünün sağladığı fonlardan daha fazla olacak şekilde taşra ahalisine bol bol ödül dağıtma siyasetini izlemekteydi. Bir konsolosuk raporundan, bu fonlar aracılığıyla ölen Rumların ailelerinin bakımının üstlenildiği öğrenilmektedir (Adanır, 2001: 234). Sırp Komitası üyeleri, İlinden sırasında mağdur olan kimselere para dağıttıkları bir bağış turuna çıkmışlardı (Simeonov, 2006: 162). Sırp meclisi de Eski Sırbistan ve Makedonya'da mağdur olanlara yönelik propagandada kullanılması amacıyla 500 bin dinar ayırmıştır (Silyanov'dan aktaran Simeonov 2006: 169). Tüm bu harcamalar, profesyonel askerlerle savaşmaktan daha az masraflıydı. Üstelik doğrudan bölgedeki nüfustan faydalanılması, onların Helen veya Sırp davasına bağlılığını kamçılamaktaydı. Bunun yanı sıra, Yunanistan'ın bir diğer önemli avantajı, Makedonya'nın dışından çeteci toplama olanağı, yani "Büyük Fikir"ın ateşli destekleyicisi olan Girit'ten, insan unsurunu Makedonya'ya taşıma olanağı vardı.¹⁴⁴ Böylece, Yunan çetelerinin örgütlenmesi, Atina'dan aktarılan fonlarla giderek genişlemekteydi. Çetecilere, köylülerden ücretini ödemedikleri hiçbir şeyi almamaları öğütlenmekteydi. Diğer taraftan bu çetelere, eğitim alanında uzman subayların liderlik yapması ve çetelerin Eksarhist komşuları tarafından zarar görmüş pek çok Makedonyalıyı içermesi, hareketi ahlaki olarak üstün hale getirmektedir (Upward, 1908: 40).

¹⁴³ Apostol'un bedeni, Selanik'te cansız olarak bulunduğu, üzerinde hangi tarihlerde ve nerelerde eşkıyalık faaliyetleri yaptığına dair, o dönemde İç Örgüt'ün Bulgaristan destekli sağ kanat grubundan Sarafov imzalı matbu bir diploma bulunmuştur. Bk. T.C. Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi, TFR.I.A. 25/2401, 14 Haziran 1905.

¹⁴⁴ Burada kayda değer olan husus, Osmanlı vatandaşı olan Girit Rumları'nın, Osmanlı Makedonyası'nda Yunanistan Krallığı adına savaşıyor olmasıdır. Dakin'e göre (1966: 179), Giritli Rumların Giritli Müslümanlarla kurdukları ilişkilerin daha hasmane olması, onların Makedonya'daki Rumların Müslümanlarla olan dostane ilişkilerini hiçbir zaman kavrayamamasına yol açmıştır.

3.2.3. Makedonya mücadelesinde dönüşen aidiyetler

Helen/Rum çeteleri, Eksarhane taraftarı köylerden Laghen'e¹⁴⁵ saldırdıklarında, köylüler Rumlardan korunmak amacıyla kaymakamdan yardım istemişlerdir. Florina kaymakamı verdiği cevapta, sadece patrikliğe dönmeleri tavsiyesinde bulunmuştur (AP Turkey No.3, 1905'ten aktaran Adanır, 2001: 238). Bu vakada, köyün ve köylülerin korunmasını, vergiyi toplayan devletin sağlaması gerekirken, kaymakam, çözümü köylülerin kimlik değiştirmesinde bulmaktadır. Resmi makamın tavsiyesine göre, yeniden Rum kimliğini benimsemeleri durumunda köylülere, Rum çetesinin saldırısına maruz kalmayacakları öğütlenmekteydi. Bu vakada ayrıca, Osmanlı makamının köyün Eksarhane'ye bağlı olmasından rahatsız olduğu ve tekrar Patrikhane'ye dönmesi taraftarı olduğu görülmektedir. Bu Eksarhane karşıtı kararın, üst makamla devamlılığını göstermesi bakımından, Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın, Makedonya'da ancak Bulgar çeteleri ortadan kalktıktan sonra, Patrikhane'den Eksarhane'ye geçişlere müsaade edileceğini açıklaması önemlidir (Tokay, 1996: 57). Hilmi Paşa, 6 Temmuz 1904'e tarihlenen bu raporunda, Bulgarların sayısını artırmanın devletin çıkarlarına uymadığını açıkça belirtmiştir (Macedonia, 1978, 545). Nitekim, İlinden Ayaklanması'nın Osmanlı yöneticilerinde yarattığı kötümser etkiden ötürü, Osmanlı savunma kurumları Bulgar köylerini Rum çetelerine karşı korumamıştır.

Çeteler tarafından yakılan Rakovo¹⁴⁶ köyünde, saldırıdan önce bir İtalyan subay, köylülere Eksarhane taraftarı olmalarını tavsiye etmiştir (Upward, 1908: 283). Nitekim, bu İtalyan misyonu, Mürzsteg Programı uyarınca, bölgede koruma görevi yapmaktaydı. Köyün yakılması sonucundan, köylülerin direnerek kimlik değiştirmedikleri, Patrikhane'ye bağlı kaldıkları anlaşılmaktadır. Manastır'a mülteci olarak kaçan köylülerle, kasabadaki Rum yardım dernekleri ilgilenmiş ve harap olmuş evlerini tamir etmek için çalışma başlatmışlardır. Köye saldırıdan sonra, 'koruma' göreviyle gelen Rum çeteleri, Bulgar çetelerini köyden uzaklaştırmıştır. Bu vakada, Mürzsteg Programı uyarınca, Osmanlı Devleti adına İtalyan subayların kontrolündeki jandarmanın sağlaması gereken görevi, Rum çetelerinin gerçekleştirmekte olduğu görülmektedir. Bulgar çetelerinin İtalyan jandarmasının izniyle saldırdığı Rum köyünü, Rum çeteler korumaya almış ve köyün tadilatına başlamıştır. Benzer bir örnek, Rus subayları, Vladova'da¹⁴⁷ kocası öldürülen bir kadına, köylülerin kendilerine "Bulgar demelerinin iyi olacağı, aksi halde öldürülecekleri" uyarısını yapmalarındadır (Upward, 1908: 206). İtalyan jandarması gibi Rus jandarması da Bulgar çetelerinin, Rum köylülerin üzerine gelmesine müsaade etmiştir.

Makedonya'daki çatışma, Ortodoks halklar arasında modern siyasal şiddetin ilk temsiliydi (Biondich, 2011: 72). Biondich, kırsal kesimde o dönemde, halen dinin milliyetten çok daha fazla biçimlendirici olduğunu belirtmektedir. Ancak, Ortodoks halklar arasındaki şiddet, ulusal bağlılıkların dini kimliklerin önüne geçmesine hizmet etmiştir (Livanios, 1999). Çünkü, 1904-1908 yılları arasındaki şiddet olayları, yerel Slav köylüsünü, kendilerini Yunan, Bulgar ya da Sırp olarak nitelemeye zorlamaktaydı

¹⁴⁵ Laghen: Günümüzde, Florina yakınlarındaki Layeni köyü (Yunanistan).

¹⁴⁶ Rakovo: Günümüzde Kuzey Makedonya'da aynı isimle yar alan, Pirlepe yakınlarındaki köy.

¹⁴⁷ Vladova: Günümüzde Yunanistan'da Agras ismiyle bulunan, Vodina yakınlarındaki köy.

(Biondich, 2011: 72). Neticede çetelerin çatışmaları, Ortodoks Hristiyanlığın takipçilerinin Ortodoksluk içindeki ortak kimliklerini, devlet destekli ulusal kimlikler lehine parçalamıştı (Biondich, 2011: 73). Bulgar ya da Yunan davasına bağlılık, hazırlanan isim listeleri aracılığıyla, imza ya da yanına konan bir haç işareti ile ilan edilmekteydi (Koliopoulos, 1999: 22). Bir kilise ayinine katılım ya da çocuklarını belli bir okula göndermeyi sürdürmek, bu şekilde bir tercih olarak kabul edilmekteydi. Özellikle çocuklarını Rum okullarından alarak, Bulgar ya da Rumen tarafın okullarına kayıt yaptıran köylüler, bu okulların ücretsiz eğitim vermesi ya da öğrencilerini sübvansetmeleri sebebiyle, finansal olarak tasarruf etmiş olmaktadır (Gounaris, 1996: 417). Biondich'in (2011: 73) belirttiği gibi, bu tercihler zamana yayılmasına rağmen, bölgede ulusal kimlikleri üretmekteydi. Bir Ulah kasabası olan Veria'da¹⁴⁸, çok fazla fakir aile bulunması sebebiyle, bu aileler Romanya'dan finansal destek almakta, buradaki Rumen okulu Bükreş tarafından finanse edilmekte ve neticede bu aileler kendilerini Ulah değil, Rumen olarak nitelemekteydi (Upward, 1908: 176). Rumların kendilerine saldırımları üzerine, Romanya'dan yeterli desteği alamayan Rumenler, yeri geldiğinde Rumlara karşı savaşmak için Bulgar çetelerine katılmışlardır.

Finansal desteğin işe yaradığı en güzel örneklerden biri, Goumenissa¹⁴⁹ köyünde ekonomik zorluklar sebebiyle bir düğün töreninin ertelenmesi neticesinde Yunanların izlediği politikadır. Yunan subay Koromilas, Yunan Dışişleri Bakanlığı'ndan bu evlilik için en kısa zamanda para ayırmasını rica etmiştir. Bu sayede köylüler, bu sona ermeyen nişanlılık hakkında daha fazla şikâyet etmeyeceklerdi. Bu örnekte, iktidarın başarılı bir sosyal hikayesi görülmektedir. Subayın bu eylemi, köydeki Yunan davasına yardım etmiş, köylülerin Patrikhane'ye bağlılığının sürmesini sağlamıştır (Livianos, 1999: 204). Bazı durumlarda, kimliğin salt bir tercih meselesi olmaktan öteye gittiğinin belirtilmesi gerekmektedir. 1903 yılında Grevana'da¹⁵⁰, Rumca konuşan Müslüman erkeklerin kendilerini Rum olarak nitelemeleri yeterli olmamış, bu durumu ayrıca ispat etmeleri istenmiştir (Livianos, 1999: 199). Bu örneğin yanı sıra, Adanır (2001: 238), bir konsolosluk raporundan, Türk makamlarının yardımıyla, birçok kez Bulgar ve Rumen köylerine zorla muhtarlar verildiğini aktarmaktadır. Bu muhtarlar, 1903-1906 yılları arasında yapılan nüfus sayımında¹⁵¹, cemaat üyelerinin nüfusa Ortodoks Rum olarak kayıt edilmesini sağlama görevini icra etmekteydiler. Nüfus sayımında önemli bir aktör olan Patrikhane, Ulah ve Arnavutların nüfusa Rum olarak yazılmamaları halinde aforoz edileceklerini belirtmişti (BOA, 1995a: 95). Upward, Manastır kasabası köyleri olan Megarevo ve Tırnovo okuluna yaptığı ziyarette, bir milliyet testi yapmıştır. Burada, öğrencilere, Ulah mı yoksa Bulgar mısın sorusunu yönelten Upward (1908: 274), hemen "Helen" cevabını almıştır. Bunu, Makedonya'daki eğitim müfredatının, birkaç yıl önce Yunan hükümeti tarafından hazırlanmasıyla ilişkilendirmektedir. Rum okullarında eğitim, Patrikhane yetkisinden Yunanistan'a geçerken, eğitimin içeriğinin, dini kimlikten ulusal

¹⁴⁸ Veria: Selanik yakınlarında bulunan Osmanlı döneminde Karaferiye olarak bilinen yerleşim yeri.

¹⁴⁹ Gümenize: Günümüzde üstteki alıntıda yer alan Griva köyüne komşu bir yerleşim yeri.

¹⁵⁰ Grevana: O dönemde Yunan Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu sınırında bulunan, Selanik Olimposu ve Kozani'ye yakın bir yerleşim yeri.

¹⁵¹ 1903 nüfus sayımının nasıl yapıldığını sahadan örneklerle gösteren bir çalışma için bk. İpek Yosmaoğlu, *Counting Bodies, Shaping Souls*, 2006.

kimliğe dönüştüğü görülmektedir. Bu yetkinin kazanılmasından önce, 1896 yılında, Pera piskoposu olan Germanos Karavangelis'in eğitimin Hellenik temelli olmasını sağlamaya çalıştığı bilinmektedir.¹⁵²

Görice örneğinde görüldüğü gibi, Rum metropolitler de nüfus sayımı esnasında, Ulah ve Arnavutlara Rum olarak yazılmaları için baskı yapmaktaydılar (BOA, 1995b: 63). Ulahlara yönelik artan Rum baskısında, Ulahların ayrı bir mezhep olarak tanınması önemli rol oynamıştır. Nisan 1904'te bir padişah kararnamesiyle Eflak/Rumen ulusal hareketi Patriklik'ten ayrılmıştır. Bu ayrılmanın neticesinde, Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde, Ulah kiliselerinin kurulmasının önü açılmış ve Ulah din adamlarına takdis yetkisi verilmiştir. Ayrıca bu kiliselerde, ibadetlerin Rumence yapılmasına müsaade edilmiştir. 6 Ocak 1905'te Manastır'da Ulahlar kitlesel gösteri yapmışlardır (Adanır, 2001: 236). 17 Mayıs 1905'te de Osmanlı idaresi, Ulahları ayrı bir millet olarak tanımış (Osmanlı Arşivi, Y..EE.. 5, 152, H-14-03-1323) ve kendi dillerinde ibadet yapabilecekleri kiliselerine sahip olmalarına resmen izin vermiştir (Osmanlı, Y..PRK..HR., 34, 69, H-14-03-1323). Bu gelişmelere, Patrikhane, 17 Eylül 1905'teki bir memorandumla yanıt vermiştir. Bu memorandumda, Patrikhane, "Ulahların kendilerini her zaman Rum olarak gördüklerini" belirtmiştir (Adanır, 2001: 237). Bu iki cemaat arasındaki ayrılığın netleşmesi ve Patrikliğin bunu kınaması üzerine, Rum çeteleri Makedonya'da, ikna amacıyla Ulah köylerine ulaşmışlar, olumlu yanıt vermeyen köylere saldırmışlardır. Bu yeni durum, köylerde kiliseyi Patrikhane'nin mi yoksa köy cemaatlerinin mi kullanacağı yönünde kavgaların çıkmasına yol açmıştır. Bulgaristan'da olduğu gibi, bu olayların üstüne Romanya'da da Helenizm karşıtlığı başgöstermiş ve yerli Rumlar Romanya'dan sürülmüştür (İrtem, 1999: 254).

Bulgarlar, Makedonya'da Yunanların şiddet eylemleri sonucu elde ettikleri kazanımlarına, Doğu Rumeli'de karşılık vermişlerdir. 17 Temmuz 1906'dan itibaren bir ay içinde Varna, Burgaz, Filibe kasabalarında Rum mahalleleri, kiliseleri, mektepleri, hastaneler, ahalisi Rumca konuşan Stanimaka¹⁵³ kasabasıyla civar köyler yağma edilmiş ve yüzlerce Rum katledilmişti (İrtem, 1999: 281). Temmuz 1906'dan Aralık 1907'ye kadar 40 bin civarında Patrikhane'ye bağlı Rum, Doğu Rumeli'den sürülmüştür. Bunların 10 bini İstanbul'a, 30 bini Yunan Krallığı'na göç etmiştir (Upward, 1908: 62). Yunanistan, Ekim 1907'de yıkılan Karadeniz kıyısındaki Anchialos'u ismen yaşatmak için, yerleşimcilere, yine bu isimle, Teselya'da bir köy kurmuştur. Bulgaristan'da bu dönemde Rum köyleri yakılmış, Yunan malları ve Rum tüccarları boykot edilmiş, Yunan mektepleri kapatılmıştır (İrtem, 1999: 254).

Yunan mücadelesinin ana öncü liderlerine göre, "makul bir denge" tutturulmalı, yani köylülere karşı şiddetin belli bir oranda kullanılmasına özen gösterilmeliydi, aksi taktirde Yunan davasına zarar verici olabilirdi (Livanios, 1999: 205). Kakkavos'a göre, Rumlara

¹⁵² Nitekim, Karavangelis, 1900 yılında Manastır vilayetine bağlı Kesriye'ye metropolit olarak atanmıştır. Buradaki görevi sırasında, İlinden sonrasında yayılma fırsatı bulan Helen mücadelesini desteklemiş, yönetim zaafiyetinden faydalanarak, zaman zaman Osmanlı yöneticilerinin kararlarını etkileyip, bölgedeki gerçek yönetici olmuştur. Ayrıca, İç Örgüt'ün Yunanistan'la yaptığı silah ticareti hakkında olduğu gibi, pek çok konuda Osmanlı makamlarına bildirim yapmıştır.

¹⁵³ Stanimaka: Günümüzde Bulgaristan'da Filibe yakınlarında bulunan Asenovgrad isimli yerleşim yeri.

yönelik suikastlar iyi düşünülmeli ve belli bir gayeye yönelik olmalıdır (Livanios, 1999: 206). Bulgarlar, 1905 yılında Patrikhane'ye bağlı bir papazı öldürdüklerinde, Mesimeri¹⁵⁴ köyü sakinleri, Mazarakis'i uyararak intikam almasını, aksi taktirde Bulgar olacaklarını belirtmişlerdir (Mazarakis'ten Aktaran Livanios, 1999: 207). Eylül 1905'te, Yunan ordusunda bir subay olan Konstantinos Boukovoulas, Patrikhane'ye bağlıların yoğun baskısı üzerine, intikam alma amacıyla Eksarhane'ye bağlı on köylüyü öldürmüştür (Koromilas'tan aktaran Livanios, 1999: 207). “Bu artık içine intikam hesabının girdiği, yeni bir ulusal ya da etnik bir bir bağlılık duygusuydu” (Brown, 2003: 101). Ruhları dönüştürme ve fethetme politikası bağlamında, Eksarhane'ye daha sıkı bağlı köylere yapılan saldırının şiddeti daha fazla olmuştur (Livanios, 1999: 215). Bazen Eksarhane'ye bağlı kilise kitaplarının yakılması, birkaç önde gelen Eksarhane yanlısı kişinin öldürülmesi gibi daha etkili önlemler alınmıştır (Livanios, 1999: 216). Şiddetin derecesi, bir komitacı kalesi olan Zagoritsani¹⁵⁵ köyünde doruklara ulaşmıştır. Eksarhane taraftarlarının, Patrikhane yanlılarına kinleri o kadar fazlaydı ki, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında yolda karşılaşıldığında, bir gelenek olan selamlaşmayı dahi kendi aralarında yapmazlardı (Upward, 1908: 327). Nitekim, Livanios'un bir İngiliz konsolos yardımcısının raporundan aktardığı üzere, Yunanlar köyden ayrılırken arkalarında 62 ölü ve birçok yakılmış ev bırakmıştı (Livanios, 1999, 217).

22 Ekim 1907 tarihli Florina'da yazılan komitacı belgesi, Bulgar Devrimci Komitesi'nden Aghia Pareshevi¹⁵⁶ Köyüne, başlığını taşımaktadır: “Doğru milliyeti tanıyın, kardeşlerimizin kanını dökmek istemiyoruz, tercih yapın, çetelere yardım yaparak kendinizi gösterdiniz, bize katılmazsanız, sizi katledeceğiz, kendinize Rum demeniz utanç verici” (Upward, 1908: 99-100). Bu ilanla çeteciler köylülere silah aracılığıyla iki seçenek bırakmışlardı: Bulgarlaşma ya da ölüm. Yunan çeteleri de 30 Ağustos 1906 tarihli evraka göre (BOA, 1995a: 130), halkı Bulgar olan Horpeşte'nin Ezereç köyünü basmış, ahaliyi öldürmekle tehdit ederek, Rumluğu benimsemelerini istemiştir. Bu tehditle köylüler iki seçenekle karşı karşıya kalmışlardı: Helenleşme ya da ölüm. Bir Rum köyü olan Griva'da¹⁵⁷ yaşayanların çoğu Bulgarca konuşmakta, ancak Patrikhane'ye bağlılık göstermekteydiler. 13 Ekim 1902 tarihinde, yani henüz İinden Ayaklanması'ndan önce, bu köyün kırsalında ilk Bulgar çetesi kendisini göstermişti. Çeteciler, “tüm Hristiyanlar kardeşdir ve 5 sterlin ödeyin Eksarhlığa geçin ya da ölüm” çağrısında bulunarak, köylüleri hayatla ölüm arasında iki tercih arasında bırakmaktaydılar (Upward, 1908: 168). Çete, üstelik bu köyde yerel bir yönetim kurmuştur. Bu gelişmeden köylülerin Eksarhane'ye geçerek hayatta kaldıkları anlaşılmaktadır.

Ancak, kimi zaman da ulusal kamp tercihi, bir köyün aldığı ziyaret sayısına göre değişkenlik gösterebilmekteydi. Osliani¹⁵⁸ köylüleri gibi siyasi bir tavır göstererek, tüm

¹⁵⁴ Mesimeri: Selanik yakınlarında bulunan bir köy.

¹⁵⁵ Zagoritsani: Günümüzde Yunanistan'da Kastorya (Kesriye) yakınlarında bulunan Vasilliada isimindeki köy.

¹⁵⁶ Aghia Pareshevi: Günümüzde Yunanistan'ın Kuzey Makedonya sınırında bulunan Agia Paraskevi isimli köy.

¹⁵⁷ Griva: Günümüzde Yunanistan'da aynı isimle bulunan Selanik ve Gevgeli arasındaki Yanniça'ya yakın bir yerleşim yeri.

¹⁵⁸ Osliani: Günümüzde Yunanistan'da Vodina yakınlarındaki Agia Fotini isimli yerleşim yeri.

tarafları hoş karşılayan köyler bulunmaktadır (Mazarakis'ten aktaran Livanios, 1999: 205). Yüzyıl başı Makedonya toplulukları arasında, kimliğin ilişkisel biçimde kurulduğu ve değişken olduğu görülmekte, ulusal davaların Rum, Sırp veya Bulgar kiliselerine bağlılık yönünde şekillenen aidiyetleri, kalıcı hale getirmekle meşgul olduğu söylenebilir. İşte tam bu noktada, şiddet kullanımıyla değişken topluluk kimliklerinin yerini, daha kalıcı, toplumsal ulusal aidiyetlere bıraktığı söylenebilir. Bir Yunan subayının gözlemlerine göre, 'silahın iknası', bir köyün Yunan ya da Bulgar kimliğine yönelik tercihini belirlemektedir (Livanios, 1999: 204). Çünkü, akışkan ve değişebilir kimliklerin daha katı, değişmez hale gelmesi, aktif bir katılımcının deyimiyle bir çetenin şiddet kullanımıyla mümkündür (Kakkavos'tan aktaran Livanios, 1999: 204). Malešević (2013: 259), şiddetli çatışmaların kültürel ve siyasal kimliğin şekillenmesinde önemli olduğunu, toplumsal bölünmelere yol açtığını ve kutuplaşmayı artırdığını belirtmektedir.

Siyasal şiddetin ulaşmasıyla birlikte, Drama'da Protestan Bulgarlar ve Protestan Rumlar'ın birlikte ibadet etmeleri sona ermişti. Sayıca çoğunluk olan Protestan Bulgarlar, Protestan Rumları kovmuş ve ortak buluşma yerini kullanmalarına izin vermemişti (Upward, 1908: 156). Bu örnekte, kimliklerin dini olandan ulusal olana dönüşümü, daha açık görülmektedir. Aynı mezhebe, yani Protestanlığa bağlı bu iki grup, milliyet kategorisine göre Bulgar ve Rum olarak net bir şekilde ayrılmışlardır. Siyasal şiddet başladıktan sonra, Manastır'a yakın Obsirna köyünde Bulgar komşular, Patrikhane'ye bağlı değirmenlere mısır getirmeyi durdurmuşlardır. Ancak, Müslümanlar, eskisi gibi bu değirmenlere gelip gitmeyi sürdürmüşlerdir. (Upward, 1908: 186). Yine farklı dinlerden olmalarına rağmen, Rumlarla Müslümanların eski ilişkilerini sürdürdükleri, ancak Rumların Bulgarlarla olan sosyo-ekonomik ilişkilerinin bozulduğu görülmektedir. Rum metropolit, Megarevo köyünde Rumların Ulahlarla münasebetlerini kesmelerini, hatta selam vermemelerini tenbih etmişti (BOA, 1995a: 111). Yani farklı kiliselere bağlanmış olmalarına rağmen, aralarında dini bir ayrım değil, bu kiliselerin ulusal devletlere ait ulusal kiliseler olarak anlaşılması sebebiyle, ulusal bir ayrım vuku bulmaktadır.

Sırp komitesi, şehirlerde açık bir boykot uygulayarak, 1904 yılının sonundan itibaren Sırp'ların Eksarhane yanlılarıyla sosyo-ekonomik ilişkilerini sürdürmesini yasaklamıştır (Simeonov, 2006: 172). Sırp mücadelesine destek veren Sırp konsüller, Kumanova, Palanka ve Pirlepe'de Sırp'ların alışveriş yapabileceği yerlerin açılması ve belirlenmesinde önemli rol oynamışlardır. Boykota katılan Sırp çeteleri, açık pazar günlerinde yolları keserek, Eksarhist köylülerin pazar yerlerine ulaşmasını engellemişlerdir (Simeonov, 2006: 173). Henüz 1905 yılının başında, Üsküp'ün kuzeyindeki Kumanovo'da 20 köy tamamen, 5'i kısmen olmak üzere, zor aracılığıyla Sırp tarafına geçmişti. 1906 yılı yazının başında, Üsküp'ün kuzeyi tamamen Sırp'ların lehine dönmüştü. Nisan ayında, Eğri Palanka bölgesinde 11 köy, sene sonunda 13 köy daha Sırp boyunduruğu altına girmişti (Simeonov, 2006: 180). Üsküp'te Avusturya konsolosunun raporuna göre, burada artık Müslüman Boşnaklar da Sırp'larla beraber, Bulgarlara karşı çatışmalara katılmaktaydılar (Adanır, 2001: 242). 1906 yılının sonunda, Kratova kazasından yirmi Türk daha Sırp örgütüne katılmıştı (Simeonov, 2006: 168).

Selanik vilayetinin Drama kasabasında, Sırpça ve Bulgarca arası karışık bir dil konuşan, kendisini Patrikhane yanlısı olarak gören ve çocuklarını Rum okullarına gönderen başka bir köylü, Müslüman toprak ağasını kovacağını söyleyen her çeteyi hoş karşılamaktaydı. Upward'a göre (1908: 155-156), 'kurtarıcısına' aynı vergiyi ödemeye gönülsüz olan bu köylü, 'işkencecisinin' talebine göre, kendine Bulgar ya da Rum diyebilirdi. Sadece vergi ödemesi söz konusu olunca, kimliğin bir başka kiliseye dönüşmesi mümkün olabilmekteydi. Griva ve Selanik arasındaki köyler, askerler onları yeniden korumaya başladıklarında, bir kez daha tercih değiştirip, Patrikhane'ye dönmüşlerdir. Çeteler burada bulundukları süre içerisinde, merhametsizce bir vergilendirme¹⁵⁹ yapmaktaydılar (Upward, 1908: 171). Yani, kimliğin dinsel ve ulusal boyutu bir yana, bu örnekte, onun bir yandan da mikro ekonomiyle ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Patrikhane taraftarı bir köy olan Nisia¹⁶⁰, Bulgar çeteleri tarafından basılmış ve yerlileri Eksarhane yanlısı olduğuna dair bir kâğıdı imzalamaya zorlanmışlardır. Bu çete, daha sonra tekrar gelip, köylülerden para talep etmiştir. Ahali, köyün tekrar Türk jandarmaları tarafından korunmaya başlamasının ardından, yeniden Patrikhane taraftarı olmuştur (Upward, 1908: 209).

Edirne'de, Stoilev adındaki Bulgar ticari atışesinin Upward'a anlattıklarına göre, Bulgarca konuşan, ancak dini olarak Patrikhane yanlısı olan pek çok köylünün ne Yunanistan'a ne de Bulgaristan'a katılmak istediğini belirtmektedir. Onlar, krallığın borçlarına ve vergilerine katkı vermekten çekinmekteydiler. Özellikle şeker vergisine karşıydılar (Upward, 1908: 136). Kimlikler, şiddet ve sosyo-politik koşullar aracılığıyla ulusal olana dönüşürken, eski aidiyet biçimlerinin devam ettiğini gösteren örnekler de bulunmaktaydı. Upward'un Veria'da görüştüğü bir köylü olan Nikola Vanni, Patrikhane'ye sempati duymasına rağmen, Bulgarca konuşmayı tercih etmiştir. Başka bir köylü, Antoni Stancoff, Yunanca konuşmuyordu. Kendisi buna rağmen, Patrikhane taraftarıdır ve köyünde hiçbir çetenin varlığını istememektedir. Upward'a göre (1908: 181-182), bu iki kişide ulusal duygu bulunmamaktadır. Bölgede kaymakamlık görevinde bulunmuş İrtem'in (1999: 142) sözlerini tekrar hatırlamak gerekirse, bir Makedonyalı Hristiyanın kendisini bazen Bulgar, bazen Sırp olarak tanıttığı, bazen de milliyetini bildirmekten kaçınarak, sadece "Hristiyanım" dediği çok görülmüştür. Görüldüğü üzere, bu örneklerde, kadim dini aidiyet olan Hristiyanlığın daha öne çıktığı aşikardır.

Patrikhane'ye bağlı Vladova (Agras) köyüne giden Upward (1908: 204), köylülere hangi dili konuştuklarını sormuştur. Rum çevirmen, dikkatsizce Bulgar cevabını verse de ancak adamın "Makedonca" (Makedonski) dediğini belirtmektedir. Böylece, Bulgarca konuşan ama Rum Patrikhanesi'ne bağlı kişilerin, kendilerinin Makedonca konuştuklarını belirttikleri öğrenilmektedir. Bir tanık, Bulgar çetelerinin bu köyde pek çok kişiyi öldürdüklerini söylemiştir. Bulgar üniformalı ve Bulgarca konuşan komitacıların zulmüne uğramış ve kendilerini artık Makedon olarak tanıtan bu köylülerin, kendilerini Bulgar olandan ayırma çabasını "iç ve spontan Makedon devrimci karakteri" olarak görmektedir (Upward, 1908: 205). Bu köyde büyük bir hınç (*resentment*) duygusunu hisseden Upward, köylülerin kendilerine neden Makedon dedikleri hakkında ipucu vermektedir.

¹⁵⁹ Çeteler, aynı zamanda, Makedonya özerkliğini elde ettikten sonra, vergileri ve aldıkları borçları geri ödeyeceklerinin sözünü veriyorlardı (Dakin, 1966: 93).

¹⁶⁰ Nisia: Yunanistan'da bir kent olan Tirhala yakınlarında bir köy olduğu tahmin edilmektedir.

Manastır belediye başkanı Ömer Bey'in Bilianik köyündeki tarlasında çalışan ve bir Bulgar çetesi baskınında evini, ahırını ve hayvanlarını kaybeden Stoitze George, Bulgar dili konuştuklarını, Rum kilisesine bağlı olduklarını, çetelerin sık sık köye uğradığını, kendilerine Bulgar olun, özgür olun dediklerini ifade ediyordu (Upward, 1908: 264). Upward, Stoitze George'nin ne Rum ne de Bulgar olduğunu, dini duyguları yoğun bir Makedonyalı Hristiyan olduğunu belirtmektedir (1908: 265). Vodine Kaymakamlığı'ndan Rumeli Genel Müfettişliği'ne 24 Ağustos 1905 tarihinde gönderilen bir yazıda, Zervi kasabası sakinleri, nüfus sayımı esnasında kendilerini ne Rum ne de Bulgar gördüklerini belirtmişlerdir. Ahalinin nüfusa Ortodoks olarak kayıtlanma isteklerinden, kendilerini sadece Hristiyan niteledikleri anlaşılmaktadır (Osmanlı Arşivi, TFR.I.SL 87/8623). Bu örnekler, önceki bölümde tartışıldığı üzere, 1890'larda entelektüeller düzeyinde ortaya çıkan Makedonyalı kimliğinin halk arasındaki tesirini daha net ortaya koymaktadır.

Makedonya'da çetecilik faaliyetleri, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Terakki ve İttihad Cemiyeti'nin birleşerek, Makedonya'da Jön Türk hareketini başlattığı, 1907 sonuna doğru kontrol altına alınmaya başlamıştır (Hacısalıhoğlu, 2003: 104). 1907 sonbaharında, Osmanlı birlikleri, Yunanistan tarafından desteklenen Manastır Rum çeteleri üzerine gitmiş ve başarılı olmuştur. Aynı yılın sonunda, İç Örgüt, Makedonya'da tükenmek üzereydi. Bulgar yanlısı sağ kanadın eylemleri zayıflamıştı. Sol kanadın lideri Sandanski'nin taraftarları, Aralık 1907'de, 1895 yılındaki Melenik saldırısındaki birliğin ve Dış Örgüt'ün 1899-1901 yılları arasındaki lideri ve sağ kanadın üyesi Boris Sarafov'un yaşamına son vermişlerdir. Ayrıca, Eksarhane içindeki evrimci kanadı temsil etmiş, 1901'de İç Örgüt'ün anahtarlarını teslim ettiği, 1902 yılındaki Yukarı Cuma Ayaklanması'nı planlayan yeni ittifakta yer alan İvan Garvanov'u da etkisiz hale getirmişlerdir. Daha önce belirtildiği üzere, Sandanski Osmanlı egemenliği altında bir Makedonyalı özerkliği düşlemekte ve bu amacına yönelik olarak 1908 yılının bahar aylarında Osmanlı kuvvetleriyle anlaşma yapmıştı (Hacısalıhoğlu, 2012: 3). Temmuz 1908'de, Nevrokop'ta bir arada görülen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, Sandanski'nin Serez grubu birlikleri ve Yunanistan'dan bağımsız yerel Makedonyalı Rum komitesi, siyasal şiddet döneminin sona ermesindeki yerel karakteri göstermektedir. Belki, yerel komitelerle iş birliği yapıp, diğer silahlı birlikleri ortadan kaldıran İttihat ve Terakki Cemiyeti huzuru sağlamıştı, ancak İlinden Ayaklanması sonrası dönemde, kimlikler zor aracılığıyla ve yeni sosyo-politik şartlar altında, büyük oranda dini ulusüstü olandan ulusal olana dönüşmüştü.

3.3. Balkan Savaşları'ndan Sonra Makedonya'da Ulus İnşası Politikaları

Bu kısımda, ilk olarak, Makedonya'nın Balkan Savaşları sonucunda üçe bölünmesinin ardından Sırbistan'ın hâkimiyetinde kalan, Vardar bölgesinde izlenen asimilasyon politikalarının, yerel aidiyetleri ulusal kimliklere dönüştürme sürecine odaklanılarak, bu politikaların Makedonya'da kimlikleri ulusallaştırdığı savunulmaktadır. Geçtiğimiz kısımda incelenen ve yerel aidiyetleri ulusallaştırma sürecinde önemli bir etkisi olduğu görülen, 1904-1908 yılları arasındaki şiddetli ulusçuluklar dönemi, Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle sona ermiştir. Meşrutiyetin yeniden ilanı ve 1876 tarihli

anayasanın yürürlüğe girdiği bu siyasi geçiş döneminden faydalanan Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir. Sonrasında, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan, dört Balkan devletinin biraraya gelmesiyle kurulan Balkan İttifakı, 1912'de Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan ederek, I. Balkan Savaşı'nı başlatmıştır. Balkan İttifakı'nın savaşı kazanıp, Rumeli'deki Osmanlı topraklarını işgal etmesine rağmen, savaşın sonucunda edinilen kazanımların paylaşılammaması, 1913'te yeni bir savaşa (II. Balkan Savaşı) yol açmıştır. Bu savaşların ardından Osmanlı'nın askeri olarak Rumeli'den çekilmesiyle, bölgedeki yeni siyasi egemenler tarafından başlatılan asimilasyon (Sırplaştırma ve Bulgarlaştırma) politikalarının, Makedonya'da yaşayan Hristiyanların yerel kimlik aidiyetlerini ulusal hale dönüştürmesi, bu kısmın ilk alt başlığında incelenecektir. İkinci alt başlıkta, uluslararası komünist siyasetin, 1920'li yıllarda Balkanlar'daki "kapitalist" rejimlerin istikrarsızlaştırılmasına yönelik azınlık sorunlarını desteklemesi neticesinde, Komintern'de gündem maddesi haline gelen, Makedonya Sorunu tartışmaları değerlendirilecektir. Üçüncü alt başlıkta, 1930'lu yıllarda Sırp asimilasyonculuğuna karşı başlayan, yerel reaksiyoner hareketin ortaya çıkması ve uluslararası siyasetin değişmesiyle anti-faşist direniş örgütlerinin kurulmasının, Makedon kimliğini ideolojik olarak ulusallaştırması incelenecektir. Dördüncü alt başlıkta, II. Dünya Savaşı'nda gerçekleşen Partizan direnişiyle Makedon ulusçuluğunun ve ulusal kimliğinin, Yugoslavya'nın egemenlik haklarını yeni bir Makedon birimine devretmesini sağlayacak şekilde rüşünü ispat ettiğine ve Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin (MHC) bu şartlar altında 1945 yılında kurulduğu savunulmaktadır. Son olarak beşinci alt başlıkta, savaş sonrasında Belgrad'tan yürütülen Yugoslavyacılık politikalarıyla eş zamanlı olarak, MHC'de Makedon komünistlerinin Üsküp'te izledikleri Makedon ulusal kimlik inşası siyaseti incelenecektir.

3.3.1. Vardar Makedonyası'nda sırplaştırma ve bulgarlaştırma

20. yüzyıl başındaki çalışmalarıyla bilinen, Sırp jeopolitikçi Jovan Cvijić'e göre, "Makedonya'nın Slavları (Makedo-Slavs), Bulgarlar ve Sırlar arasında dilsel ve kültürel olarak geçişken bir gruptur" (Danforth, 1995: 64). Bu "geçişkenlik" tezi, Sırbistan'ın egemenliği altına giren Makedonya'ya yönelik ulusal asimilasyon politikalarının yönünü belirlemiştir. Balkan Savaşları'nın bitiminde Sırbistan ve Yunanistan egemenliğine geçen Makedonya ahalisinde milli bir bilincin olmadığı varsayımı, bölgenin Sırplaştırılması ve Helenleştirilmesi politikalarına meşruiyet kazandırmıştır (Perry, 1988: 63). Bu dönemde Makedonya'daki Slavların, ulusal bilinci gelişmemiş Bulgarlar olduğu görüşünü savunan Bulgaristan¹⁶¹, kendi sınırlarında kalan Pirin bölgesinde Makedonca konuşan halkı, II. Dünya Savaşı'na kadar Bulgar olarak değerlendirmiştir (Perry, 1988: 21-24).¹⁶²

¹⁶¹ Bulgaristan resmi tarih yazımı literatüründe söz konusu halk, "Makedonyalı Bulgarlar" (Macedonian Bulgarians) olarak tanımlanmaktadır.

¹⁶² Ancak, II. Dünya Savaşı'nın ardından Bulgar hükümeti, SSCB'nin baskısıyla "Makedon" milliyetini tanımış, 1956 Bulgaristan nüfus sayımında Pirin Bölgesi'nde yaşayan 187.729 Makedon olduğu listelenmiştir (Perry, 2006: 61).

Harita 5: Balkan Savaşları'ndan Sonra Makedonya'nın Paylaşılması¹⁶³

Balkan Savaşları sonrasında, Üsküp, Manastır ve İştip çevrelerini kapsayan Makedonya'nın kuzey bölgelerinin Sırbistan'ın eline geçmesiyle, Sırp siyasetçiler uzun süredir geliştirdikleri kimlik politikalarını uygulamaya başlamıştır.¹⁶⁴ 1913-1915 arasında iki yıl boyunca süren ilk Sırbistan yönetimi döneminde, Bulgar okulları ve Bulgar dili yasaklanmıştır. Bu dönemde, halkı baskı altına alabilmek için, Makedonya'daki yerel nüfusun aleyhine düzenlenen tarım politikaları, bekletmeden uygulanmaya başlamıştır (Banac, 1992: 308). Makedonya'nın Slav halkının yerel diyalektiği tanınmayarak, halka Sırp dili eğitimi verilmeye başlanmıştır. Makedonya mücadelesinin yarattığı bir sonuç olarak, işgalin ilk yıllarında Sırbistan "Vardar Makedonyası"nda, Yunanistan "Ege Makedonyası"nda Bulgar karşıtı kampanyalar yürütmüştür. Her iki bölgede tüm Makedonyalı diyalektleriyle birlikte Bulgarcanın kullanılması yasaklanmıştır. Sırbistan, Eksarhane'nin kilise çalışanlarını ve öğretmenlerini sınır dışı etmiş, Bulgar okullarını ve

¹⁶³ Rossos (2008: 119).

¹⁶⁴ Metni yazarken bu bölge kuzey Makedonya olarak tarif edilmişti, ancak 2018'de devletin resmi isminin "Kuzey Makedonya" haline gelmesiyle bu kullanım coğrafi bir kullanım olmaktan çıkarak, siyasal hale gelmiştir.

kiliselerini kapatmıştır. Bu politikalar yürütülürken, Bulgaristan yanlısı veya Bulgar kimliğini benimsemiş Hristiyan Makedonyalılar hem Vardar hem Ege Makedonyası'ndan Bulgaristan'a zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. John Bakeless (1935: 223), Makedonya'yı üçe bölen barış antlaşmalarından sonra, Sırp yönetimi altında kalan Vardar Makedonyası'nın halklarını şöyle tasvir etmektedir: "Dillerini kullanmalarına izin verilmiyor, kendi dillerinde ibadet etmeleri yasak, kendi dillerinde basın yasak, özgür ve barışçıl meclis hakkı yasak ve 80 bin Sırp jandarmanın kontrolünde bulunuyorlar".

Yunanistan'da kalan Ege Makedonyası'nda bölge halkına, bölgenin tarihine ve kültürel mirasına yönelik izlenen siyaset, Helenizmin kamçılayıcı etkisiyle çok daha sert olmuştur. Yunanlar, Bulgar kültür ve siyasetinin merkezi olan Kukuş'un (Kilkis veya Avrathisar) yanı sıra, Serez ve Drama'nın neredeyse tamamını yakmışlardır. Bu yıllarda, her iki ülkede "Grekomen" ve "Serbomen" olarak değerlendirilen, Makedonya'nın Yunan ve Sırp olmayan ahalisine baskı yapıldığı görülmektedir. Ancak, 1913'te Vardar'da ve Ege'de başlayan Sırbistan'ın ve Yunanistan'ın asimilasyon politikaları, 1915'te sona ermek zorunda kalmıştır. Vardar Makedonyası, I. Dünya Savaşı sırasında bu tarihten itibaren, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra ikinci defa Bulgaristan'ın askeri kontrolü altına girmiştir. Ege Makedonyası'nın bir kısmı (Drama, Serez, Kavala) Bulgar¹⁶⁵, diğer bir kısmı ise Alman askeri birliklerinin işgaline uğramıştır. Böylece Bulgaristan, I. Dünya Savaşı sırasında, Doksan Üç Harbi ve I. Balkan Harbi'nde olduğu gibi, bölgeyi tekrar ele geçirmiştir.

Büyük güçlerin müdahalesiyle yapılan Berlin Antlaşması'ndan (1878) sonra, Bulgarların mağlup olduğu 1945'e değin Bulgaristan dış politikasındaki "hakedilen" Makedonya hedefi sebebiyle, bölgenin ele geçirilmesi birçok kez denenmiştir (Kojouharov, 2004: 292). I. Dünya Savaşı sırasında Bulgar politikaları, iki yıllık ilk Sırp işgalinden (1913-1915) ötürü, 1918'e dek sürecektir olan savaş boyunca, Sırlara karşı bir rövanş duygusuyla uygulanmaktaydı (Banac, 1992: 318). Örneğin, 1917 yılının baharında, Toplica havzasında Bulgaristan'a karşı çıkan Sırp isyanı, kanlı bir şekilde bastırılmıştı. Buna karşın, 1918'de I. Dünya Savaşı sona erdiğinde, Bulgaristan mağlup devletler tarafında yer almış, bölgedeki Sırp hakimiyeti yeniden tesis edilmiştir. 1913-15 yılları arasındaki ilk Sırbistan yönetimi süresince uygulandığı gibi, 1918 yılı sonrasında başlayan ikinci Sırbistan yönetiminde de Eksarhane'ye bağlı ruhban sınıfı ve Bulgar öğretmenler bölgeden kovulmuştur. Tüm Bulgar dili işaretleri ve kitapları ortadan kaldırılmıştır. Bulgar kulüpleri, toplulukları ve örgütleri lağvedilmiştir. Belgrad'taki Sırp hükümeti ve Avusturya-Macaristan'da ortaya çıkmış olan Yugoslav Komitesi'nin¹⁶⁶, 1917 yılında karşılıklı olarak imzaladığı Korfu Deklerasyonu'nun neticesinde kurulan ve I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, 1918 yılında gerçek bir devlet haline dönüşen yeni Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nda (1929'dan itibaren Birinci Yugoslavya¹⁶⁷) Makedonya'daki Slavlar,

¹⁶⁵ Ege Makedonyası'ndaki Bulgar işgali hakkında hazırlanmış detaylı bir rapor için bk. Interallied Commission on the Violation of Human Rights. **Report of the Interallied Commission in Eastern Macedonia**. First Part. Londra, 1919.

¹⁶⁶ Bu komite, savaş boyunca işgale karşı çarpan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu vatandaşları olan Sloven, Hırvat ve Sırlar'dan oluşmakta ve güney Slavları ulusları koalisyonu olarak görülmekteydi.

¹⁶⁷ 1921 yılında kabul edilen Vidovdan Anayasası merkezîyetçiydi ve Belgrad merkezli "Sırp hegemonyasının" kurulmasına yol açmıştı. Ancak, 1929'da Kral Aleksander'in bu anayasayı iptal etmesi ve

resmi olarak “Sırp” ya da “Güneyli Sırp” (Južnosrbijanci) olarak değerlendirilmiştir. Belgrat merkezli Sırp hükümeti, yeniden izlemeye başladığı Sırplaştırma faaliyetleri içerisinde Bulgar kültürel kurumlarını kapatmış, Bulgar öğretmenleri ve papazları kovmuş ve aile isimlerinin –ov yerine -ovic ile bitmesini gerektiren bir yasa çıkarmıştır (Maxwell, 2007b: 140). Yönetimin ilk yıllarında aile isimleri Sırplaştırılarak; örneğin Stankovs soyismi Stankovičes haline, Atanasovs soyismi Atanackovičes haline dönüştürülmüştür (Banac, 1992: 319). Çarşılardaki dükkân isimlerine yönelik de benzer politikalar uygulanmış, Bulgar işgali döneminde Jordan’dan Jordanov ismine dönüşen bir meyve dükkânı, ismini yeni bir eklemeye Sırplaştırarak “Jordanovič” olarak değiştirmiştir (Wendell, 1922: 77).¹⁶⁸ Makedonya’daki kiliseler Sırbistan’la birleştirilerek, Patrikhane’nin yetkisi sonlandırılmış, Eylül 1920’den itibaren bölgedeki Hristiyanlar, Sırp Ortodoks Kilisesi’nin nüfuzu altına alınmıştır (Poulton, 1995: 90).

Bu yıllarda Alman Sosyal Demokrat Partisi milletvekili olan Herman Wendell (1922: 77) bölgeye yaptığı ziyarette, geleneksel kıyafetleri içerisindeki Müslümanların, kendilerini “Makedonyalılar” olarak ilan ettiklerini belirtmektedir.¹⁶⁹ Bu kişilere biraz daha derinlemesine sorulduğunda, “biz artık Sırp devletine ait durumdayız, bu yüzden bizler Sırpız” dediğini aktarmaktadır.¹⁷⁰ Bu örnekte, Güney Slavları Krallığı altında ciddi bir kimlik krizi yaşayan Makedonya’daki Müslümanların, Makedonyalı ulusüstü aidiyetiyle beraber baskıyla benimsedikleri Sırp aidiyetini taşıdıkları görülmektedir. Nitekim büyük bir kısmı Müslüman olan Arnavutların eğitim bakımından geri bırakılması ve zaman içinde Sırplaştırılması amacıyla 1918’den sonra Arnavutça dilinde eğitim veren okullar kapatılmıştır (Poulton, 1995: 91). Wendell, aynı zamanda yerel halk arasında Bulgar karşıtı kuvvetli bir duygu olduğunu bildirmektedir. Bu Bulgar karşıtlığı, bölgedeki yerlilerin Sırp baskısının yanı sıra kısmen gönüllü olarak Sırpılığı kabul ettiğine bir işaret olduğu savunulabilir. Diğer taraftan Bulgarların savaştan mağlubiyetle çıkması ve savaş sürecinde Bulgar askeri işgalinin getirdiği sosyo-ekonomik çöküntünün, bu duygunun halk arasında oluşmasına katkı sağladığı da iddia edilebilir. Savaş sonrasında yeniden tesis edilen Sırp yönetimi altında, bölgedeki Slavlar, Sırp jeopolitikçi Cvijič’in tezlerinde olduğu gibi “Güney Sırp”lar, bölge “Güney Sırbistan” olarak görülmeye başlamış ve bölgede sadece Sırp dilinin konuşulması serbest bırakılmıştır. 1921’de kabul edilen Vidovdan Anayasası’yla devletin siyasi ve idari olarak üniter bir yapıda, Belgrat merkezli ve “Sırp” Güney Slavları vizyonu ile kurulmuş olması, söz konusu tanımlamalar, duygular ve değerlendirmelerde önemli bir rol oynamıştır.

devleti beş federal bölge (banovina) altında yeniden organize etmesiyle krallık, merkezi yapıdan uzaklaşarak, güney Slavlarının birliği haline gelmiştir. Bk. L. S. Stavrianos, **The Balkans Since 1453**, New York: Rinehart Company, 1958, s. 617-627.

¹⁶⁸ “Unter den Türken hieß er einfach Jordan, verwandelte sich 1912 beflissen in einen serbischen Jordanović, stand 1915 als bulgarischer Jordanov harmlos an seinem Schlupfloch und lebt seit zwei Jahren wieder seelenruhig als Jordanović weiter.”

¹⁶⁹ “Was bist Du, Serbe oder Bulgar?” Zwei Moslems, mit Fes, in ärmellosem, gesticktem Jäckchen, antworten: Makedonier!”

¹⁷⁰ Wendell: “Aber seid ihr nicht auch Serben?”

İki Müslüman: “Jetzt gehören wir zum serbischen Staat; darum sind wir jetzt Serben.”

Ivo Banac'ın (1992: 320) "Makedonya'yı yavaşça Sırplaştırma süreci", Feroze Yasamee'nin (1995: 128) "Bulgarlaşmayı tersine döndürme (*de-bulgarization*)" veya "bürokratik kontrolün genişletilmesi"yle (Breuilly, 1993: 21) izlenen asimilasyon politikaları olarak tarif edilebilecek süreç şöyle devam etmektedir: 1919'dan itibaren Sırp çeteleri, askeri emirler altında yerel liderleri öldürmeye başlamıştır. Yerel liderlerin ortadan kaldırılması, yerlilerin yeni merkezi otoriteye boyun eğdirilmesi amacıyla yapılmıştır. Yerli nüfus, sistematik bir biçimde, zorunlu işgücü olarak orduya alınmış ve yoğun bir propagandaya tabi tutularak, kendi yerelliklerinin ötesinde daha geniş bir Yugoslav dünyasının farkına varmaları hedeflenmiştir. Aynı dönemde, Kosova'daki uygulamalarla benzer biçimde, Makedonya'da da yeni Sırp yerleşimleri kurularak, "iç sömürgeleştirme" süreci yaşanmıştır (Banac, 1992: 320). "Eski Sırbistan"a¹⁷¹ yeni aileler yerleştirilerek, bölgenin Sırplaştırılması politikası kapsamında Vardar Makedonyası'na 50 bin Sırp ailesi yerleştirilmiştir. Söz konusu yeni iskân politikası, bölgenin yerlileri arasında büyük bir "hınç" duygusuna yol açmıştır (Barker, 1950: 23). Zaten savaştan sonra göç eden Türk tımarlarının topraklarını spekülâtörlerin alması, daha önce yerli nüfusu rahatsız eden önemli bir etken olmuştur. Devletin ayrıca tarım ürünlerinin satın alma değerlerini sistematik olarak düşürmesi, bu rahatsızlığı kamçılamıştır (Banac, 1992: 320). Ekonomik ve siyasi baskı altında kalan Makedonya'nın yerlileri, Yugoslavya'nın diğer bölgelerine göç etmeye başlamak zorunda kalmışlardır. 1878 sonrasında Bulgaristan'a göçenler ve 1890'ların sonundan itibaren Yeni Dünya'ya göç edenler gibi, bu yeni göçmen grubu, Yugoslavya'nın diğer bölgelerinde de "Makedonyalı" olarak anılmışlardır. Böylece, Makedonya kullanımı, Bulgaristan ve Yeni Dünya'dan sonra yeni bir diaspora mekansallığında daha tahayyül edilmeye (*imagining*) başlamıştır. Söz konusu nüfus politikalarının devamı olarak, Bulgaristan'da kalan Makedonya göçmenleriyle, Sırbistan yönetimi altında kalan yerel Makedonyalılar arasındaki ulusal bağları koparmak için, sınırlara dikenli tel örgü çekilmiştir (Bakeless, 1935: 229).

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'ın egemenliği altında kalan Ege Makedonyası'nda ise, Bulgaristan (Neuilly, 1919) ve Türkiye'yle (Lozan, 1923) yapılan nüfus mübadelesi sonucu, bölgedeki nüfusun karakteri tamamen değişmiştir. Yunan Makedonyası'nda yaşayan Müslüman ve Eksarhane'ye bağlı Bulgar nüfus, 1924 yılından itibaren mübadele kapsamında Türkiye ve Bulgaristan'a göçmeye başlamıştır. Yerlerine bir süredir savaşlar sebebiyle Anadolu'dan, Kafkasya'dan ve Bulgaristan'dan gelen Rum muhacirler (prosfiyes) yerleştirilmiştir. Yunan Makedonyası'ndaki "Slavofonları" Bulgar olarak tanıyan Politis-Kalfov protokolünden¹⁷² ve Yunan-Bulgar mübadelesinden rahatsız olan Sırplar, Vardar hattı üzerindeki Gevgeli ve Selanik arasında kalan yerleşim yerlerindeki (özellikle Yannitsa ve Goumenissa) "Slavofon" ailelere, Yunanistan'ın müsaadesiyle bir yoklama yaptırarak, gönüllü olanların 1924 yılı sonlarında Yugoslavya'ya gizli bir şekilde göç etmelerini sağlamıştır (Michalidis, 1995: 105-106). Böylece, söz konusu mübadeleler ve Yunanistan'ın güneyinden gelen yeni Yunan göçleri,

¹⁷¹ Sırp dilbilimci Vuk Karadžić'e ait olan bu kavram, Orta Çağ'daki Sırp Krallığı'nın yönettiği topraklara işaret etmektedir. Bu sebeple Pljevlja'dan Gevgelija'ya kadar bu topraklarda yaşayan Slavlar, "eski Sırplar" olarak nitelenmiştir.

¹⁷² 1924 yılında Yunanistan ve Bulgaristan tarafından imzalanan protokol, Yunan Meclisi tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir.

Ege Makedonyası'nda yerli Slav nüfusu¹⁷³ (dopii) sayıca azınlık hale getirmiştir. Mübadelelerin ardından Yunanistan'ın izlediği eğitim, iskân ve aile¹⁷⁴ politikalarıyla, “prosfiyer”lerle birlikte Yunanistan'da kalmayı tercih eden yerli Slav nüfus da ‘makbul’ Helenlere dönüştürülme sürecine girmiştir. Bölgenin Yunan geçmişinin ‘keşfedilmesi’ çabaları, Selanik'in çağdaş Yunan kültürünün merkezi olarak belirlenmesi, Makedon kimliğinin Yunan kimliği tarafından massedilmesi sürecini başlatmıştı. Mackridge ve Yannakasis (1997: 1) aynı politikaları, “Yunan Makedon” kimliğinin inşası sürecinin başlatılması olarak yorumlamaktadır. Bölgenin etnik kompozisyonununla ilgili 1925 tarihinde yayımlanan resmi bir rapor, Helenleştirilen bölgede yaşayan Slavlar arasından hangi gruba odaklanarak devam edileceğini göstermektedir. Bu rapor, üç Slav Makedon kategorisi içermektedir: 1) güçlü Yunan yanlısı duygulara sahip Slavofonlar, 2) güçlü Bulgar yanlısı duygulara sahip Slavofonlar, 3) ulusal aidiyeti olmayan Slavofonlar (Koliopoulos, 1997: 45). Sadece dini aidiyete bağlılığını sürdüren üçüncü kategori dışarda tutulursa, bir ulusal aidiyete sahip iki kategoriden birincisi, yani Yunan duygusuna sahip olan ancak Yunan dilini konuşmayanlar, dil eğitimi aracılığıyla ‘gönüllü’ Helenleştirme politikasının hedefi haline gelmiştir. Geri kalanları Bulgarlardan ve Sırpardan ayırmak için onlara “Makedon diyalektiyle oluşturulmuş, ancak Latin harflerinde basılmış” (Andonovski'den aktaran Danforth, 1995: 70) Abecedar eğitimi verilmesi, kısa bir süreliğine gündeme gelmiştir. Yunanistan Abecedar'ı Slav dili konuşan azınlığa yönelik sorumluluklarını yerine getirdiğini gösterme amacıyla Milletler Cemiyeti'ne sunmuş, ancak bu kitap okullarda kullanılmamıştır (Danforth: 1995: 70). 1936'da başlayan “Metaxas diktatörlüğü” rejiminde, 1925 tarihli rapordaki duygular üzerinden yapılan üç kategorik ayrım ortadan kalkmış, yerine Yunan dilini konuşanlar ve konuşmayanlar olarak, dil üzerinden oluşturulan iki kategori getirilmiştir (Carabott, 1997: 67). İkinci kategoride yer alanlar, Yunanca gece okullarına gitmeye zorlanma ve Slav deyimleri kullanması halinde kunduz yağı içirilme gibi cezalara çarptırılarak, Yunan ‘seçilmiş’ ulusunun “ötekileri” haline gelmiş ve 1941'e kadar süren diktatörlük yönetimi boyunca ayrımcılığa uğramışlardır (Carabott, 1997: 60, 66).

Bulgaristan'da ise, 1934 yılına kadar Pirin Makedonyası'nda faaliyet gösteren Bulgar IMRO'su, Bulgaristan siyasal hayatında etkili bir siyasi güç haline gelmiş ve Pirin bölgesinde devlet içinde devlete dönüşmüştür (Roudometof, 2002: 99). Bulgaristan'da 1920'de tekrar hükümet kuran Aleksander Stambulovski (1879-1923), bu dönemde Yugoslavya-Avusturya sınırındaki “Triglav Dağı'ndan Karadeniz'e” yani Istrancalara kadar uzanan bir Güney Slavları Birliği'nin savunuculuğunu yapmaktaydı. Güney Slav halklarından Bulgaristan'ın, gelecekteki “yekpare, demokratik ve barışsever” Yugoslavya'nın bir parçası haline gelmesini arzulamakta, bu birliğin içinde Makedonya'nın özerkliği fikrini benimsemekteydi (Barker, 1950: 24). Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'yla sorunlarını normalleştirmek için, Mayıs 1923'te imzalanan Niş Sözleşmesi'yle önemli bir yol katedilmişti. Ancak aynı sene, IMRO liderleriyle iş birliği

¹⁷³ Yunan resmi kaynaklarına göre “Slav Makedonyalılar” şeklinde isimlendirilirler.

¹⁷⁴ Karakasidou (2010) antropolojik araştırmasında, önemli sayıda Slav diliyle Yunan ve Ulah dili konuşan aileler arasındaki evliliklerin kurumsallaşmasını tespit etmiştir. Slav kadınlarının Yunan erkekleriyle evlendirilmesiyle, bu kadınlar Yunancanın ana dil olarak konuşulduğu ailelere katılmaktaydı.

halindeki Profesör Çankov¹⁷⁵, Stambulovski'nin de hayatını kaybettiği bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Bu darbenin ardından IMRO, 1934 yılında lağvedilene değin Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı sınırında yer alan Petriç ve Gorna Cumaya'da örgütlenerek (Pirin Makedonyası), Vardar ve Ege Makedonyası içlerine düzenlediği akınlar aracılığıyla müdahale etmeyi sürdürmüştür.

3.3.2. Komünist dünyada Makedonya Sorunu

Görüldüğü üzere, I. Dünya Savaşı sonrasında da devam eden Makedonya Sorunu, yalnızca Yugoslavya'nın ilgilenmek zorunda olduğu bir mesele değildi. Bulgaristan ve Yunanistan, Makedonya Sorunu'nu komünist partiler aracılığıyla komünist dünyadaki üst yönetim birimleri olan, Balkan Komünist Federasyonu (BKF) ve Komintern'de tartışmaya devam etmişler. Meselenin Komintern'de¹⁷⁶ gündeme gelmesi, konuya tüm uluslararası komünistlerin, özellikle de yeniden emperyal bir politika gütmeye hazırlanan Moskova yönetiminin dâhil olmasını sağlamaktaydı. Makedonya Sorunu böylece hem Balkanlar'ın iç meselesi olarak gündemde kalmaya devam etmiş hem de Sovyetler Birliği'nin (SSCB) bölgeye yönelik politika yapmasına imkân sağlamıştır. Özellikle SSCB'de Josef Stalin'in iktidara gelmesinden sonra Komintern, ulusal komünist partileri Sovyet dış politikasının bir aracı olarak kullanmıştır (Djilas, 1991: 55). Komünist dünyada Makedonya Sorunu'yla ilgili farklı aktörlerin varlığının, sorunun farklı biçimlerde ele alınmasına ve birbirinden farklı Makedonya projeksiyonlarına yol açtığı görülmektedir.

Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, savaşı kaybeden Avusturya-Macaristan topraklarında yaşayan Sırlar, Hırvatlar ve Slovenleri temsil eden Yugoslav Komitesi'yle, savaşın galiplerinden olan ve bir hanedana ve merkezi idareye sahip olan Sırp Krallığı'nın birleşmesiyle kurulmuştur. Yeni krallıktaki Sırp, Hırvat ve Sloven unsurların birbirinden farklı “üç kabile” olduğu, ancak bu üç kabilenin “tek millet”i, yani Güney Slavlarını oluşturduğu düşüncesiyle bir federal devlet yapısının kurulması mümkün hale gelmişti. Krallık, merkezi idarenin bürokratik kontrolünün yayılmasının yarattığı baskıyı meşrulaştırma ve yeni devlete yönelik toplumsal desteği artırma amacıyla genel seçim düzenleme politikasını benimsemiştir. Ülke çapında düzenlenen 1920 genel seçimleriyle beraber kitle partilerine kısa süreliğine de olsa müsaade edilmiştir. Demokrat Parti (DS) liderliğinde kurulan ilk koalisyon hükümetinin kısa sürede dağılmasıyla Sırp ulusçuluğunu benimseyen Halkların Radikal Partisi'nin (NRS, Narodna Radikalna Stranka) yeni hükümeti kurmasından sonra, krallığın federal yapısının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. NRS liderliğindeki hükümet, 1920 genel seçimlerinde ikinci olan Hırvat milliyetçilerinin partisiyle seçimlerde dördüncü olan Yugoslav komünistlerinin partisini illegal ilan ederek kapatmıştır. Bu şartlarda savaş öncesi emperyal ve merkezîyetçi Sırp anayasasından esinlenerek oluşturulan 1921 tarihli Vidovdan Anayasası'nı onaylatan Nikola Paşiç liderliğindeki Sırp radikalleri, hükümetin İkinci Dünya Savaşı'na kadar Sırlarda kalmasını sağlayacak yasal değişiklikleri gerçekleştirmiştir. Sırp radikalleri

¹⁷⁵ Aleksandar Tsankov (1879-1959), Bulgaristan'da 9 Haziran 1923'ten 4 Ocak 1926 tarihine kadar başbakanlık görevini yürütmüştür.

¹⁷⁶ Komünist Enternasyonel ya da Üçüncü Enternasyonel olarak bilinir. Çalışmaları Moskova'da 1919 yılında başlamış, 1943 yılında son bulmuştur.

merkezileşmeye önem vererek, ülke çapında benimsenen bir Yugoslav kimliği oluşturmaya çalışırken, öte yandan savaş öncesinde ele geçirdiği Vardar Makedonyası'nda ("Güney Sırbistan") Sırp kimliğini empoze etmeye çalışan ikircikli bir politika izlemekteydi.

Sırp hükümetinin "Güney Sırbistan"da yürüttüğü asimilasyon politikası süresince, Makedonyalı herhangi bir özerklikçi ya da ayrılıkçı harekete izin verilmesi mümkün değildi. Üstelik Makedonya'daki Müslümanlar, Cemiyet Partisi etrafında örgütlenerek, Paşiç hükümetinin bir parçası olurken, Makedonya'nın diğer yerlileri tepkisini sadece verdiği oylarla gösterebilmiştir. Tüm bu gelişmelere karşın, 1920 genel seçimlerinde, "Güney Sırbistan'da" oyların çoğu Sırp ulusçuluğunu benimseyen merkez partilerden¹⁷⁷ ziyade, merkeziyetçiliği benimsemesine rağmen, "Sırp hegemonyası"na karşı çıkan Yugoslav Komünist Partisi'ne (KPJ) gitmiştir. Djilas'a göre (1991: 58), savaş öncesi Güney Slavları Birliği geleneğini takip eden ve ulusal devletin içinde bir Makedonya birimi tahayyül eden KPJ, bu seçimde tüm Makedonyalılardan %36,72 oranında oy almıştır. Partinin aldığı oy oranları, Kumanovo'da %44, Üsküp'te %44,11 ve Tikveş'te %45,9'u bulmuştur. Ülke çapındaki genel seçimleri kazanan DS ise, sadece Arnavutların ikamet ettiği Batı Makedonya'da başarılı olurken, seçim sonuçlarına göre ana muhalefet partisi olan NRS'nin Güneydoğu Makedonya'da hiçbir listesi kazanamamıştır.¹⁷⁸ Bulgar yanlısı IMRO'nun seçmeni sandığa taşımaya yönelik müdahalelerinin -seçimlerdeki düşük katılıma karşın- KPJ'nin Makedonya'da önemli bir başarı elde etmesini sağladığı görülmektedir. Bu başarısına rağmen KPJ, 1921 yılında yasadışı ilan edildikten sonra yer altı örgütü haline dönüşmek zorunda kalmıştır. Paşiç hükümeti, komünist partinin oylarını kendine çekebilmek ve merkezileştirme politikalarını kolaylıkla uygulamak için, birinci ve ikinci Sırbistan döneminde uygulanan baskı politikalarına ilaveten uzlaşma politikaları oluşturmak zorunda kalmıştır. Böylece Makedonya'da, bayındırlık hizmetlerini geliştirme, tarımsal araştırmanın teşvik edilmesi ve idarede tarafsızlık ve dürüstlük gösterme gibi uygulamalar başlatılmıştır (Boyle, 1927: 738). Öte yandan, savaş sonrasında Ege ve Pirin bölgelerinde de yapılan genel seçimlerde, oyların önemli kısmı komünistlere gitmiştir (Rossos, 1994: 376). Makedonya oylarının komünist dünyada yarattığı sempati etkisi, Komintern'in 1924 yılında ilk kez ayrı bir Makedonyalı milliyetini tanımasını sağlayacak gelişmelere yol açmıştır.

Moskova'da 1920'li yılların başında komünistlerin, Makedonya sorununa bakışı, Komintern Başkanı Grigoriy Zinovyev'in Bulgaristan'daki komünist partilere gönderdiği bir mesajdan anlaşılmaktadır. Zinovyev'e göre, bölgedeki "burjuvazi" ve "proleterya" ilişkilerinde, Batı Avrupa'dan farklı olarak, milliyet ve azınlık sorunları bulunmaktadır. Mesaj metninden Vardar Makedonyası'ndaki milliyet sorununun, "Makedonyalı Bulgarlarla" (*Macedonian Bulgarians*) ilgili oluşunun kabul edildiği anlaşılmaktadır (Barker, 1950: 48). 1922 yılında düzenlenen BKF konferansında, Makedonya otonomisi

¹⁷⁷ 1920 seçimlerini kazanan Demokrat Parti'nin (DS, Demokratska Stranka) siyasal stratejisinin güçlü idari kurumlar oluşturulmasına yönelik olması, herhangi bir federalizm tipini reddedeceği anlamına gelmekteydi (İvaşkoviç, 2018: 529). Zaten bir süre sonra hükümetten çekilmiş, yerine seçimlerde ikinci gelen ve güçlü bir şekilde federalizmi savunan Sırp Radikalleri hükümeti kurmuştur.

¹⁷⁸ 1920 genel seçimlerinde Makedonya'ya dair istatistikî veriler için Banac'tan (1992: 321) faydalanılmıştır.

sorunu komünist dünyada ilk kez resmen duyurulmuştur (Barker, 1950: 50). Bu tarihten itibaren BKF'nin BKP nüfuzu altında olması, burada dillendirilen argümanların Komintern'in gündeminde karar olarak çıkmasına yol açtığı, bundan sonra sıkça görülecektir (Vucinich, 1969: 244). Mart 1923'te Bulgaristan'la ilgili olarak ilan edilen Komintern Manifestosu, Makedonya Sorunu'na dair Komintern'in görüşlerini ilk kez formüle etmiştir. Makedonya'nın köylülerine ve devrimcilerine seslenilen manifestoda, Makedonyalıların Bulgar Komünistlerine katılması tavsiye edilmektedir (Barker, 1950: 51). Bu manifestoyla Bulgaristan'da başarıya kavuşan köylü hareketine benzer bir şekilde, Makedonya'da da köylü mobilizasyonunun gerçekleşmesinin hedeflendiği söylenebilir. Mayıs 1923'te Viyana'da toplanan KPJ'nin ikinci konferansında "bastırılmış ulusların" dikkatini çekmek için, Yugoslavya'daki uluslara yönelik ayrı devletlerin kurulmasını içerecek şekilde self-determinasyon hakkını talep etme kararı alınmıştır (Djilas, 1991: 71). Bu konferansta Makedonyalıları da özel önem verilmiş, ancak münhasır bir milliyet veya "Güney Slav" grubundan ziyade bir halk olarak bahsi geçmiştir (Vucinich, 1969: 241). BKP yöneticilerinden Vasil Kolarov, Kasım 1923'te gerçekleşen 6. BKF Konferansında, Makedon halkının milliyet olarak tanınmak ve ulusal haklarına kavuşmak istediğini ifade etmiştir (BKP'den aktaran Marinov ve Vezenkov, 2014: 508). Ocak 1924'te Belgrat'ta toplanan KPJ'nin üçüncü konferansında, "Sırp şovenizmiyle" mücadele etmesi için işçilerden ve köylülerden oluşan birleşik cephenin (*united front*) kurulmasının yanı sıra, Makedonyalı Güney Slavlarının ulusal haklarının teminat altına alınması için üç Makedonya'nın tek bağımsız bir siyasal birim altında birleşmesi fikrine destek verilmesi kararı alınmıştır (Djilas, 1991: 72-73).

BKF'nin Mart 1924'te ilan edilen programında, Sırp ve Yunan egemenliği "ulusal baskı" olarak değerlendirilmiş, Makedon halkının uzun yıllardır ulusal özgürlük için kahramanca ve amansız bir mücadele verdiği belirtilerek, sadece özerk ve birleşmiş bir Makedonya'nın, milliyetlerine haklarını ve özgürlüğünü sağlayacağı ilan edilmiştir (Barker, 1950: 52). Programda, komünist partilerin ve BKF'nin desteğiyle kurulması planlanan Balkan Federatif Cumhuriyeti'nin yarımada, barışı, bağımsızlığı ve halkların özgürlüğünün gelişimini temin ederek, kısa sürede gönüllü Bağımsız Balkan Cumhuriyetleri Birliği'ni ilan edeceği belirtilmektedir (Barker, 1950: 53). Bu gönüllü birliğin içerisinde birbirinden ayrı birimler olarak birleşmiş Makedonya ve birleşmiş Trakya Cumhuriyetleri'nin olması planlanmıştır. Burada ilgi çekici olan, bu çalışmanın önceki bölümünde yapılan bir projeksiyonun, tasarı olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Önceki bölümde, Makedonya ve Makedonyalının tarih sahnesine bir aktör olarak çıkmayı başarması halinde, bölgede bir başka iktidar meydan okumasının da Trakya ve Trakyalı olarak cereyan edeceği öngörülmüştü. Nitekim BKF'nin bu metninde, I. Dünya Savaşı sonrasında üç parçaya ayrılan ve nüfus değişimi antlaşmalarıyla daha da istikrarsızlaşan Trakya için bir cumhuriyet birimi tasarlandığı görülmektedir. Ancak yine de belirtmek gerekir ki, söz konusu program Bulgar yanlısı bir trend göstermekte, ayrı bir Slav Makedonyalı ulusunun olup olmadığı sorusunu cevaplamadan ustaca geçiştirmiştir (Barker, 1950: 54).

1924 yılının Mart ayından Haziran ayına kadar süren V. Komintern Kongresi'nde, BKF programına paralel bir şekilde Makedonya ve Trakya'ya yönelik bir karar alınmıştır.

Makedonya'nın bölünmesinin ardından, "Makedonya halkının parçalanmış anavatanda birleşmeye ve birleşmiş bağımsız Makedonya'nın kurulması" isteğine yer verilmiş, benzer bir isteğin üç parçaya¹⁷⁹ ayrılmış Trakya ve Trakyalı halkında da olduğu öne sürülmüştür. Bu kapsamda, "Birleşmiş Bağımsız Makedonya" ve "Birleşmiş Bağımsız Trakya" sloganları metinde yer almıştır. Söz konusu bağımsız cumhuriyetlerin kurulması için, komünist partilerin ve BKF'nin, "baskı altına alınmış" Makedonyalı ve Trakyalı halkların ulusal devrimci hareketlerine destek vermesi gerektiği ifade edilmiştir (Barker, 1950: 58). Bu kongrede, "Birleşmiş Makedonya" fikrinin Yunan ve Bulgar Komünist Partileri tarafından reddedilmesine rağmen, KPJ'nin sloganı olan ulusların self-determinasyon hakkının, Hırvatistan ve Slovenya'nın yanı sıra Makedonya'nın da ayrılması şeklinde tezahür etmesi ve ayrı cumhuriyetler olarak kurulmaları karar alınarak kabul edilmiştir (Vlajčić'ten aktaran Djilas, 1991: 75). Ancak Krallığın dikkatini çeken bu gelişmeler, Makedonya'nın Slavlarının diline ve kültürüne yönelik baskıyı artırmış, Vardar Makedonyası'nın resmen "Güney Sırbistan" olarak ilan edilmesine yol açmıştır (Roudometof, 2001: 187).

BKF programı ve V. Komintern Kongresi'nde yapılan görüşmeler, Bulgaristan'daki IMRO liderlerini etkilemiş, "Mayıs Deklerasyonu" olarak bilinen 6 Mayıs 1924 tarihli "Makedon Devrimci Hareketinin Yeni Oryantasyonu"nu yayımlamalarına yol açmıştır. Mayıs Deklerasyonu'nda, "Makedonya'nın ayrı parçalarının bağımsızlığı ve yeniden birleştirilmesi, bağımsız Makedonya'nın siyasal varlığını, ancak bir Balkan federasyonunun garanti edebileceği" ilan edilmiştir (Barker, 1950: 57). Bulgaristan'daki IMRO'nun iki fraksiyona (anti-komünist ve komünist) bölünmesinin ardından, 1 Nisan 1926 tarihinde ilan edilen sol eğilimli (Birleşik) IMRO'nun¹⁸⁰ tüzüğü¹⁸¹ de Mart 1924'de ilan edilen BKF önergesiyle benzerlik göstermektedir. Örgütün tüzüğünün birinci maddesine göre, özerk bir siyasi birim olarak Makedonya, gelecekteki bir Balkan federasyonunun parçası olacaktır. İkinci maddesine göre, Makedonya'nın barındırdığı tüm milliyetler, eşit bir şekilde ulusal, siyasal, medeni ve kültürel haklara sahip olacaktır. Tüzüğün üçüncü maddesinde Makedonya'nın tahayyülü yapılarak, Makedonya'nın üç parçasının yanı sıra, bu bölgenin dışında kalan tüm Makedonyalı göçmen grupların Makedon ulusunun üyeleri olduğu kabul edilerek, bu "devrimci" kitlelerin dahil olacağı bir örgütün kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak Barker (1950: 69), bu örgütün Makedon halk kitleleri üzerinde gerçek bir başarısının olmadığını, etkisinin Viyana'da örgütlü küçük bir göçmen grubunun ötesine geçemediğini belirtmektedir. Buna karşın, ilgili örgütün Makedon ulusçuluğuna komünist perspektiften yaptığı ideolojik katkılar önemlidir. Sağ kanat IMRO'nun kullanmayı hiç bırakmadığı "Makedonyalı Bulgar" ifadesi, (Birleşmiş) IMRO'nun tüzüğündeki Bulgar içeriğinden arındırılarak, ulusüstü bir içerikle "Makedonyalı halkı" veya "Makedonyalı nüfusu" olarak kullanılmıştır (Katardziev'den aktaran Marinov ve Vezenkov, 2014: 510-511).

¹⁷⁹ Metindeki bu ifadeyle Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'da kalan Trakya bölgelerine işaret edilmektedir.

¹⁸⁰ (Birleşik) IMRO, sol-kanat IMRO ve eski Serez Grubu üyelerini, göçmenlerin kurduğu Komünist Birliği, Makedon Göçmenleri Birliği ve İlinden Göçmenleri Örgütü'nü içermektedir (Slijepčević, 1958: 194).

¹⁸¹ Birleşik IMRO'nun tüzüğü için bk. Barker, (1950: 68).

Kosta Novaković'in 1924 yılında Belgrad'ta yazdığı metinle beraber Yugoslav komünistlerinin benimsediği, "ulusüstü Makedonyalı" ve "etnik geçiş" tezlerine ilave olarak, yeni "etnik temelli bir Makedon" tanımı ortaya çıkmış ve 1920'lerin ikinci yarısında komünistlerin söylemlerinde bu üç tez de görülebilir hale gelmiştir (Marinov ve Vezenkov, 2014: 527). Bu bağlamda, KPJ'nin Mayıs 1926'da Viyana'da düzenlenen üçüncü kongresinde, Balkan federasyonu fikri savunulmuş ve Makedon ulusunun varlığı tanınmıştır (Vucinich, 1969: 246). KPJ'nin Ekim 1928'de Dresden'de düzenlenen dördüncü kongresinde Makedonya'nın bağımsızlığı ve diğer iki bölgeyle birleşmesi fikri desteklenmiştir (Djilas, 1991: 85-86). BKF'nin 1929 yılındaki kararında, bölünmüş Makedonya konusunda Dresden'de düzenlenen kongredeki fikirlerle bağlantılı olarak, komünist partilerin "bağımsız ve birleşmiş Makedonya" sloganını yükselteceği görüşülmüştür. Nitekim Aralık 1934'te Ljubljana'da yapılan KPJ'nin IV. Konferansı'nda ayrı bir Makedon ulusal kimliği kabul edilmiş ve yeterli kadrolara ulaştığı anda Yugoslav partisinden ayrı olarak, yeni bir Makedon komünist partisinin kurulması için çağrı yapılmıştır (Djilas, 1991: 88). 1935'te gerçekleşen VII. Komintern Kongresi'nde, 1920'lerdeki ulusal sorunların tetiklediği "devrimci" fırsatlara yönelik söylemlerin ve Balkanlar'da izlenen revizyonist komünist siyasetin anti-faşizme, birleşik cepheden halk cephesi (*popular front*) stratejisine ve Alman veya diğer türlerdeki tüm faşizmlere karşı bir komünist söyleme ve siyasete dönüştüğü görülmüştür (Barker, 1950: 74-75). Nisan 1936'da KPJ merkez yönetimi tarafından birleşik ve bölünemez Makedonya çağrıları rafa kaldırılarak, faşist tehdide karşı kolektif güvenlik fikri benimsenmiştir (Vucinich, 1969: 247).

3.3.3. 1930'larda Makedon ulusal kimliğinin yükselişi

(Birleşmiş) IMRO'nun yerel aktivistlerinden Panko Braşnarov üzerinden, örgütün Vardar Makedonyası'nda uygulanan Sırplaştırma politikalarına yönelik fikirleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Braşnarov, 1926 senesi kadar erken bir dönemde, Vardar Makedonyası'ndaki yeni kuşağın, Sırbistanlı ruhuyla yapılan eğitim sebebiyle, "ulusuzlaştırıldığını" (*denationalization*) vurgulamıştır (BKP'den aktaran Marinov, 2013b: 324). Braşnarov'a göre, Yugoslav rejimi, aileleriyle çocukları arasında bir "ulusal krize" (*nacionalna kriza*) sebep olmaktaydı. Aynı fenomenin tersi bir tepki olarak, (Birleşmiş) IMRO'nun gazetesi Makedonsko Delo'da, Sırp otoritelerin asimilasyoncu pratiklerinin, gençler arasında Bulgar veya Ulah her ne olursa olsun Makedonyalı bilincini artırdığını yazmıştı (Macedonia'dan aktaran Marinov, 2013b: 324-325). Yine, 1926-1927 yıllarında IMRO'nun Merkezi Komitesi, bazı insanların -ic ile biten yeni soyadlarını kabul ettikleri bilgisini almıştı. IMRO aktivistlerine göre, yerel okullar Makedonyalı diyalektleriyle Sırpçayı birleştirmeye çalışmaktaydılar. Böylece, bölgede yerlilerin kendini idrak ediş biçimleri giderek değişmekteydi. 1930'ların başlarında Bulgar basını, Makedonya'nın Yugoslav kısmında kimlik dönüşümlerini not almıştı. 1920'lerde halen Bulgar yanlısı siyasal aktivizm örnekleri olsa da yerel Slav halkı giderek Yugoslav gerçekliğini kabul etmeye başlamıştı (Marinov, 2013b: 325). Yugoslav yönetiminin pasif bir şekilde kabul edilmesinde, özellikle 1929 yılında Kral Aleksander'in diktatörlüğünü ilan etmesi etkili olmuştur (Barker, 1950: 23).

1920'lerin sonuna doğru Hırvat partisi liderlerinin suikaste uğramalarıyla, krallıkta üniterizmin önünde engel görülen önemli siyasi figürler ortadan kaldırılmıştı. Bu yeni siyasi koşullarda Kral Aleksander'in Vidovdan Anayasası'nı yürürlükten kaldırması ve meclisi feshetmesinin ardından, özellikle 1931 Anayasası'yla beraber "üniter Yugoslavcılık" (Djilas, 1991: 61, 80) siyaseti izlenmeye başlamıştır. Aleksander'in vizyonu, Almanya'nın 1871 sonrasındaki tecrübesindeki gibi Yugoslav birliğinin sağlanması yönünde olmuş, bu amaçla ülkede yoğun bir Yugoslavlaştırma izlenmiş, ancak Makedonya'da Sırplastırma siyaseti sürdürülmüştür. Söz konusu diktatörlük yönetimi ülkede "aşırıcılığa" (*extremism*) yol açmış (Djilas, 1991: 81), 1934 yılında Marsilya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Kral Aleksander, sağ-kanat Hırvat Ustaşa hareketinin bir üyesi tarafından suikaste uğramıştır. Diktatörlük yönetimi, aynı zamanda lise ve üniversite çağındaki gençleri de radikalize etmiştir (Djilas, 1991: 90). Bu sebeple, Yugoslavya'da genç entelektüeller arasında komünizm fikri giderek ilgi toplamıştır. "Güney Sırbistan"da ise genç entelektüeller ve aktivistler, kültürel alanda Makedon edebi dilinin gelişmesiyle daha ilgili hale gelmişlerdi. Böylece, Makedonya'da ilk kez Herderci anlamda, etnik ulus göstergesi olan bir "volk"a doğal karakterini veren ulusal dil anlayışı, yani milliyetçi bir anlatıyla Makedon ulusunun karakterini belirlediği düşünülen Makedon dili tartışmaları başlamıştı. Söz konusu entelektüeller ve aktivistler aynı zamanda Yugoslavya içinde yeni bir federal statü olup olmayacağını tartışmaya başlamışlardı. Onların sloganları, parti fark etmeksizin parlamentoya mümkün olan en yüksek rakamlarla girebilme ve Belgrat'taki parlamentoda Yugoslavya sınırlarının içinde otonomi fikri için mücadele etmekte (Apostolov'dan aktaran Banac, 1992: 327). Bu siyasi hedef, yeni kuşakların Makedonya bölgesel sınırları değil, geleceklerini Makedonya'nın diğer bölgelerinden ayırarak, Yugoslavya içinde ulusal sınırlarda düşündüğü görülmektedir. Komintern'in Ocak 1934'te Makedonya sorunu üzerine kabul ettiği kararın ardından, KPJ'nin aynı yılın Aralık ayındaki IV. Konferansı'nda, münhasır bir Makedon "milliyetinin" ve "ulusunun" varlığını tanıması böyle bir dönemde gerçekleşmiştir. (Paleshutki'den aktaran Banac, 1992: 328; Marinov, 2013b: 326).

Neticede, 1930'ların ortalarından itibaren Vardar Makedonyası'ndaki Slavların kimliği, 'devrimci' hareketin yüzyıl başındaki bölgesel ve ulusüstü düşünme biçiminden farklı tahayyül edildiği görülmektedir. Genç entelektüeller tarafından Makedonya, Yugoslavya içinde özerk bir birim olarak tahayyül edilmekte, Makedon kimliği ise içerik olarak dinin (Ortodoksluk) yanına dilin de (Makedonca) eklenmesiyle etnik ulusal bir hale dönüşmüştür. Aynı dönemde Vardar Makedonyası'ndaki genç entelektüellerin aksine, Kanada'daki diasporada birleşik Makedonya tahayyülü savunulmuş ve ilk Makedon tarih yazımı denemesi yapılmıştır. 1934'te Detroit'te basılan "Niye Biz Makedonlar Ayrı Bir Ulusuz?" başlıklı yazısıyla Osmanlı Makedonyası'ndan göçen bir aileden gelen Vasil İvanovski (1934: 92), kendi vatanlarında tutsak olan Makedon ulusunun (Makedonska nacija) "üç emperyal devlet" tarafından işgal altında tutulduğunu, bağımsız bir cumhuriyet olarak birleşmesini savunmuştur. İvanovski'nin vatan tahayyülü, ailesinin bölgeyi terkettiği yüzyıl başındaki düşünme biçiminden farklıdır. Yüzyıl başındaki Makedonlarla diğer grupların bir arada yaşadığı tarif edilen bölgesel bir tahayyül yerine,

“Makedon ulusunun topraklarında” yani vatanında diğer milliyetlerin de yaşadığını belirterek, ulusal bir tahayyüle sahip olduğu görülmektedir (İvanovski, 1934: 97-98).

Tablo 4. Makedonyalı Ulusüstü Kimliğinin Etnik Makedon Ulusuna Dönüşümü

1900’lerin başı: Makedonyalı (TMORO)		1930’ların ortaları Makedon
Dini (Kısmen ulusüstü*)	➔	Etnik Ulus Fikri (Din, Dil ve Tarih)
Bölgesel	➔	Ulusal
*Müslüman toplulukları da içerdiği durumlarda ulusüstüdür. Ancak çoğunlukla, Patrikhane ve Eksarhane’ye bağlı Ortodoks Hristiyanları içermektedir.		

Komintern’in Ocak 1934’deki kararına müteakip Bulgar Komünist Partisi (BKP) de geleneksel Balkan Federasyonu sloganını terkederek, yeni bir ulusüstü birim kurulmasına gerek olmadan, Makedonya ve Trakya’nın self-determinasyon hakkını tanıdığı çizgiye gelmiştir. (Birleşmiş) IMRO da bu çizgiyi benimsemiş, liderleri Bulgarlar’dan farklı münhasır bir Makedon ulusunu tanımışlardır (Ristovski’den aktaran Marinov ve Vezekov, 2014: 516). KPJ ve BKP’nin çizgisini değiştirerek Makedon ulusunu tanımları, Komintern’in aynı toplantısında halk cephesi politikasını hayata geçirmesiyle bağlantılıydı. Balkanlardaki “burjuva” devletlerin yıkılması politikasından vazgeçilmiş, bunun yerine halklara farkedilebilir seviyede vatanseverliğin empoze edilmesi taktiği benimsenmişti (Marinov ve Vezekov, 2014: 528). Bazı bölgelerin yerinden yönetiminin sağlanması çağrısı ve halk cephelerinin oluşturulmasıyla, tüm “demokratik güçlerin” faşizme karşı mobilize olarak birleştirilmesi planlanmaktaydı. Komünistlerin 1935’ten sonraki yeni yol haritası, halk cepheleri politikası aracılığıyla tüm demokratik (savaştan sonra düşman gördükleri sosyal demokratlar dahil) ve anti-faşist partileri içeren geniş bir koalisyon kurmaktı. Her halkın kendini övdüğü “şovenist” ulusçuluk bir kenara bırakılarak “ulusal nihilizm” benimsenmeli, öte yandan tüm bu güçlerin mobilizasyonu “vatansever” bir oryantasyon altında sağlanmalıydı (Marinov ve Vezekov, 2014: 487). Bu kapsamda Slovenya¹⁸² ve Hırvatistan’da¹⁸³ ayrı komünist partilerin kurulması çağrısı yapılmıştır. Yeterli kadro sayısına ulaşıldığında, ikisine ilave olarak, yakın bir gelecekte Makedon komünist partisinin kurulması ve böylece Makedonyalı kimliğinin teşvik edilmesi kararlaştırılmıştır.

Komintern’de alınan söz konusu kararda, ortak dili vurgulayan Stalinci bir anlayışla ve Sovyet yerileştirme (*korenizatsiya*) politikasıyla uyumlu olarak, “etnik” Makedon ulusuna vurgu yapılması, Makedonya’daki genç kuşağın fikri eylemliliğini artırmıştır. Bu bağlamda, Makedon kimliğine yönelik iki savaş arası dönemin en önemli manifestosu, 1936 yılından II. Dünya Savaşı’nın başlamasına değin varlığını sürdüren, Zagreb ve Belgrat’taki sol eğilimli Makedon öğrencilerin örgütü MANAPO (Makedonski Narodni

¹⁸² Sloven Komünist Partisi, 1937 yılının Mayıs ayında “Sloven ulusunun varlığına yönelik faşizm tehdidi” manifestosuyla kurulmuştur.

¹⁸³ Hırvat Komünist Partisi, 1937 yılının Ağustos ayında “Hırvatistan’a yönelik faşizm tehdidi” sloganıyla kurulmuştur.

Pokret, Makedon Halkı/Ulusal Hareketi)¹⁸⁴ tarafından yapılmıştır. Karacorceviçlerin kurduğu “monarko-faşist diktatörlüğe” ve büyüyen “Sırp hegemonyasına” karşı olan öğrenci hareketi (Marinov ve Vezenkov, 2014: 529), yerel Makedon dilini geliştirmek ve federal Yugoslavya çatısı altında Vardar Makedonyası için otonomi statüsü kazanmaya yönelik olarak, Makedon ulusal bilincini “uyandırma” arayışındaydı (Marinov, 2013b: 326). Benzer bir ajanda, 1937’de Üsküp’te çıkarılan Luč (Işık) isimli derginin sayfalarında yer almaktadır. Sırpça çıkan, bazen Makedonca metinlere de yer veren dergi, Yugoslavya’nın en güneyindeki bölgenin, kültürel ve tarihsel farklılığını desteklemekteydi (Marinov, 2013b: 326). Dergiye katkıda bulunanlar, Makedonya’yı Slav alfabesinin ve medeniyetinin beşiği olmakla övmekte; Kliment ve Naum, Kiril ve Methodius’un öğrencilerine ve onların Ohrid’deki okullarına, hatta Bogomiller gibi tarihsel figürlere değinmekteydi. Makedon dilinin “Eski Sırpça” karakterli olduğunu savunan Sırp resmi tezlerini eleştiren bu dergi bir süre sonra yasaklanmıştır. Görüldüğü üzere Luč dergisi, dil ve tarih üzerinden ürettiği içeriklerle iki savaş arası dönemin sonunda Makedon kimliğinin etnik ulusal içerik kazanmasında önemli bir katkı sağlamıştır. II. Dünya Savaşı başladıktan sonra, Yugoslav komünistlerinin destek verdikleri illegal süreli yayınların sayısında artış olmuştur. 1940 yılında Üsküp’te yayımlanan ve Makedonca çıkan Bilten ve Iskra dergileri, Çar Samuil ve Gotse Delchev tarihsel figürlerini, Makedonyalı Slav olarak yansıtmaktaydı (Marinov ve Vezenkov, 2014: 529).

Mihver güçlerinin, 1941 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Yugoslavya’yı işgalinden önce Makedon karakterli ilk mobilize hareket olan Bölgesel Komite (pokrajinski komitet) kurulmuştur. Yugoslav komünistlerinin desteğiyle Metodija Šatov (Šarlo)¹⁸⁵ liderliğinde, 1940 yılında II. Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından kurulan Komite, en başından itibaren ayrı bir Makedon ulusal kimliğinin varlığını tanıdığını açıklamıştır (Marinov ve Vezenkov, 2014: 530). Kasım 1940’da “Makedonların ne Sırp ne de Bulgar olmadığını, sadece Makedon olduklarını” ilan etmişler, ancak komitenin diğer belgelerinde Makedon halkı tabiri, Slav olmayan diğer toplulukları da kapsar şekilde kullanılmıştır (Marinov ve Vezenkov, 2014: 531). Komite’nin Makedonyalı kavramını ulusal ve kapsayıcı bir içerikle kullandığı görülmektedir. Dolayısıyla, yüzyıl başında TMORO’da ve Cvijiç’in tezlerinde görülen ulusüstü Makedonyalı tahayyülünün, Bölgesel Komite’de kapsayıcı “siyasi” ulus (*civic nation*) kimliğine dönüştüğü görülmektedir.

İngiltere Üsküp Konsolos Vekili Mr. Thomas, 1941 yılı başlarında Londra’ya yolladığı raporunda, Güney Sırbistan’da Slav Makedonyalıların yüzde doksanının otonomi taraftarı olduğunu ve bunun komünist kimliklerinden önce geldiğini belirterek, Makedonya’daki isteklerin yerine getirilmesinin, Yugoslavya’nın çıkarına olduğunu not etmiştir (Rossos, 1994: 393-394). Bu rapordan, Vardar Makedonyası halkları arasında üzerlerindeki Sırp boyunduruğunun etkisini azaltacak otonomi fikrinin, geniş kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim, bölge gerçekleri hakkında bilgilendirilen İngiliz Dışişleri, Yugoslavya’nın henüz İkinci Dünya Savaşı’na resmen dahil olmadığı, ancak savaşın Balkanlar’a doğru genişlemeye başladığı bu evresinde, Güney Sırbistan ya da Vardar

¹⁸⁴ Stefan Troebst (2001: 69) hareketin 1935’te kurulduğunu belirtmektedir.

¹⁸⁵ Šarlo, Birleşmiş IMRO’nun eski aktivisti ve BKP ile Komintern’in eski üyesiydi.

Makedonyası'nın geleceği hakkında bir karara varmıştır. İngiliz Dışişlerinden Thomas'ın raporunu yorumlayan Reginald J. Bowker, Makedonya Sorunu'nun çözümünün, Makedonlara Yugoslavya içinde bir tür otonomi verilmekten geçtiğini yazmıştır (Rossos, 1994: 394). İngiltere'nin desteğinin kazanılmasında, Bölgesel Komite'nin Makedon ulusal mobilizasyonunu sağlamadaki rolünün önemli olduğu ve İngiltere'nin söz konusu raporlar neticesinde, bu komiteye moral destek verdiği görülmektedir. Vardar Makedonyası'nın yanı sıra, diğer iki bölgede de oluşturulan direniş hareketleri, ulusun tanınmasını kolaylaştırmasının yanı sıra, özellikle Yugoslavya'da diğer uluslarla eşit egemenlik haklarının sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Rossos, 1994: 394). Bundan sonraki kısımda, Yugoslavya'nın Makedon ulusunu tanımasını sağlayan II. Dünya Savaşı'ndaki Partizan Direnişine, yani Makedon ulusçuluğunun mobilizasyonuna odaklanılarak, Makedon devletinin 'hakedilmesi' süreci ve Makedon kimliğinin ulusallaşması incelenmektedir.

3.3.4. II. Dünya Savaşı: Partizan direnişinde Makedon ulusal mobilizasyonu

II. Dünya Savaşı'nda Vardar Makedonyası, 1941 yılı Nisan-Mayıs aylarından itibaren mihver güçlerinden Bulgaristan ve İtalya'nın işgaline uğramıştır. Makedonya'nın kuzeybatı bölgeleriyle beraber işgal edilen Kosova, İtalyan Arnavutluğu'nun bir parçası olmuş, geri kalan bölgede Bulgarlaştırma programı uygulamaya konulmuştur (Stavrianos, 1958: 771). Yugoslavya'nın diğer işgal bölgelerinde yaşananlara nazaran, Bulgarların Vardar Makedonya'sındaki halka yönelik davranışları çok daha ehven olmuş, ancak bölgeye bir otonomi vermekten ziyade doğrudan Sofya üzerinden sıkı bir biçimde yönetmişlerdir (Wolff, 1974: 206). Bulgarların işgal sürecinde yaptığı altyapı harcamaları, Bulgar okulları ve üniversitesi kurma, tiyatro ve müze gibi kültürel kurumlar açma, yeni vatandaşlık yasası yapma ve belediye düzenlemeleriyle Bulgar idaresinin kurulmasına yönelik çalışmaları, halk düzeyinde Bulgarların beklentisinin aksine hoşnutsuzluk yaratmıştır (Barker, 1950: 78). Bulgarlar Makedonya'da çok kan dökmemişler, ancak yerli insanların kendilerine Bulgar demeleri için ikna veya zorla her baskı yöntemini kullanmışlardır (Stavrianos, 1958: 772). Resmi görevlilerin yerlilere karşı kibirli tutumu, yeni topraklarda mutlak kontrol, bürokrasi ve yozlaşmanın yerel nüfusu Bulgar yönetimine karşı yabancılaştırmıştır (Poulton, 1995: 101). 1941-1944 yılları arasındaki Bulgar işgali süresince direniş, Makedon ulusal karakterine sahip ilk siyasal hareket olmuştur (Marinov, 2013b: 328). Bu kısımda savaş dönemindeki mobilizasyona odaklanılarak, bunun ne derece ulusal nitelikli olduğunun anlaşılması hedeflenmektedir.

“Tito” olarak bilinen KPJ genel sekreteri Josip Broz, Zagreb'te iki savaş arası dönem boyunca sürdürdüğü yer altı faaliyetlerini bırakarak, komünist direnişi örgütlemek için Mayıs 1941'de Belgrat'a gelmiştir. Tito burada, Komintern'in “işgalcilere karşı vatansever unsurlardan oluşan halk cepheleri” politikasını uygulamaya koymuştur. (Stavrianos, 1958: 774). Tito'nun savaş öncesinde Makedonya ideali, federal Yugoslavya'nın bir birimi olarak mevcut olmasına yönelikti (Poulton, 1995: 102). Tito Partizan direnişini oluştururken, Vardar Makedonyası'nda halihazırda Bölgesel Komite tarafından yürütülen bir direniş çabası vardı. Ancak bu komite Bulgar işgaliyle beraber

KPJ'yle bağlarını koparmış, Bulgar işgaline karşı direnişini, BKP şemsiyesi altına girerek sürdürmekteydi. Tito'nun çabaları, Komintern'in Ağustos 1941'deki toplantısında alınan bir kararla, Bölgesel Komite'nin yürüttüğü direnişi, KPJ'nin yürütmesini sağlamıştır. Tito, mihver güçlerinin işgali karşısında, Partizan direnişinin hayatta kalmayı başarmasının ardından, Svetozar Vukmanoviç (Tempo lakaplı) liderliğindeki vekillerini, Makedonya'daki direnişi örgütlemesi için bölgeye göndermiştir. Tempo'nun "Makedon ulusu"nun diğer milletlerle tam eşitliğini içeren federal Yugoslavya yanlısı partizan programı önemli seviyede destek kazanmıştır (Stavrianos, 1958: 778). Aslen Karadağlı olan Tempo, Makedonya'nın otonomisini ve Makedon dilinin kullanılabilirliğini bölge halkına garanti etmiş, Yugoslav komünist hareketinin içinde Makedon ulusçuluğunun zemin kazanması için matbaa makinesiyle illegal yayınlara destek vermiştir (Wolff, 1974: 215). Her ne kadar Makedon ulusu, Yugoslavya'nın otonom bir parçası olarak tanımlanmasına rağmen, Tito'nun ulusçuluğu savaş döneminde birleştirmeci panyugoslav bir hedefe sahiptir. Tito'nun projesini Makedonya bağlamında Birinci Yugoslavya tecrübesinden ayıran, Sırp hegemonyasının kaldırılması ve Sırp asimilasyunculüğünün yerine Makedon ulusunun diğer uluslarla eşit bir şekilde tanınmasıdır. Bunu yaparken, Tito'nun minimum hedefi, Yugoslav Makedonyası'nı Yugoslavya sınırları içinde tutmaya yönelikken; maksimum hedefi, Bulgar Makedonyası'yla birleşmesi ve Yunan Makedonyası'nın bir kısmının Yugoslav Makedonyası'nın parçası haline gelmesiydi (Barker, 1950: 83). Bu sebeple, bu bölümün sonraki alt başlığında, Bulgar ve Yunan Makedonyası'ndaki mobilizasyonun içeriği incelenecektir.

Yugoslavya'da işgale karşı ilk Makedon Partizan müfreze birlikleri, [Lazar] Kolişevski Komitesi adı altında, Kumanova ve Pirlepe'de 1941 yılı sonbaharında kurulmuş, ancak başarısız olunmuştur. Partizanlar dağlara çekilerek, vur kaç taktiği şeklindeki direnişini sürdürmüş, ülkede baştan başa Ulusal Kurtuluş Komitelerinden oluşan, büyük bir direniş ağı meydana gelmiştir. Ulusal Kurtuluş Komiteleri, Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi (Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije, AVNOJ) altında toplanmışlardır. AVNOJ'un Kasım 1942'de yayımladığı Bihaç Manifestosu'nda diğer üç federal birimle beraber (Hırvatistan, Slovenya ve Sırbistan) Makedonya'nın ve tüm Yugoslav halklarının ulusal hakları tanınmış ve garanti edilmiştir. (Carlyle'den aktaran Stavrianos, 1958: 784). Makedon komünistleri, kendilerinin Makedonların geleneğinin varisleri olduğunu iddia etmekte, Slav yazısının yaratıcıları Cyril ve Methodius, Osmanlı dönemindeki devrimcilerden Gotse Delchev gibi kişileri, İlinden Ayaklanması'yla Kruşevo Cumhuriyeti gibi olayları buna örnek göstermekteydiler. (Marinov ve Vezekov, 2014: 535). İkinci Yugoslavya'da Makedon tarih yazımı, Partizanların halkı mobilize edip, direniş hareketini meşrulaştırma amacıyla ürettikleri bu söylemleri, "İlinden geleneği" olarak resmetmiştir¹⁸⁶. 1945 sonrasında üretilen Makedonların devrimci geleneği söylemi ve İlinden Ayaklanması'nın başlangıç gününün dini bir figürle (St. Elijah, İlyas Peygamber) ilişkilendirilmesi, Eric Hobsbawm'ın (1992) tezi üzerinden, ulusal kimliği konsolide etmek ve meşrulaştırmak için geçmişle günümüz

¹⁸⁶ Örnek bir çalışma için bk. Mihalio Apostolski, **Tradiciite na Ilinden i NOB**, Üsküp: Radio Televizija, 1968.

arasında devamlılık varmış gibi bir algı yaratılmasını sağlayan, yeni bir “geleneğin icadı” olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Tito’nun Ocak 1943’te Makedonya Bölgesel Komitesi’ne gönderdiği mektupta, “ulusal kurtuluş mücadelesiyle tüm insanların ve Makedon halkının varlığı, özgürlüğü ve bağımsızlığı sorularına eşit bir biçimde karar verileceği” belirtilmekteydi (Mojsov’dan aktaran Barker, 1950: 91). Tito yönetimi aynı ay içinde Tempo’yu KPM’nin merkez komitesini oluşturmak üzere bölgeye göndermiştir. KPM’nin Temmuz ayında yaptığı bir çağrıda, geçmişte ulusal bağlılıkları her ne olursa olsun (*srbomani, bugarofili, grkomani*) tüm Makedonyalılara seslenilmiş, komünistlerin çağrısındaki sloganları Makedonya’nın “ulusal bağımsızlığı” ve tüm Balkan halklarıyla “kardeşçe dayanışma” şeklinde olmuştur (Paleshutski’den aktaran Marinov ve Vezekov, 2014: 538). Buradaki sloganlara benzer bir şekilde Tito, Ağustos 1943’te Yugoslav Partisi Merkez Komitesine gönderdiği mektupta, “Makedon halkının bağımsızlığı” ve diğer “tüm Yugoslav halklarıyla kardeşçe birleşmesi” sloganının kullanılmasını tavsiye etmekteydi (Mojsov’dan aktaran Barker, 1950: 92). Yani, parti propagandası, Partizanları Yugoslav oldukları yönünde ikna etmeyi değil, diğer ulusal kökenlerden kişilere hoşgörü gösterilmesini sağlamaktı (Shoup, 1968: 98).

1943 yılının İlinden gününde -yani 2 Ağustos’ta- bölgedeki direnişi yürüten Bölgesel Komite, KPM’nin Merkez Komitesi olarak, Prespa bölgesinde toplanmıştır. Bu toplantıda benimsenen Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin kuruluş programı, Makedonya’nın Ulusal Kurtuluşu için Anti-Faşist Konsey’in kurulmasına yönelik hazırlık çağrısını ve Makedon halkına yönelik bir manifesto ilan edilmesini içermektedir. Yeni kurulan Makedon kurmay heyetinin yayınladığı manifestoda, Makedon halkının özgürlüğü ve bağımsızlığı için uygun koşulların varlığı, yeni Tito Yugoslavyası’nda devletini diğer Yugoslav halklarıyla kardeşçe kuracağı ve yüzyıla yaklaşan birleşme idealine ulaşmak için şartların uygun olduğu belirtilmiştir (Mojsov’dan aktaran Barker, 1950: 93). Tempo ve KPM’nin çabalarında, gelecekte kurulması planlanan Yugoslav federasyonuna dahil bir biçimde, Yunanistan ve Bulgaristan’daki Makedonların self-determinasyon hakkının dile getirildiği, birleşmiş Makedonya ideali de görülmektedir (Wolff, 1974: 216). Bu idealin üç bölgede yer alan Makedonlar’daki karşılığı, Tempo’nun 8 Ağustos’ta KPJ’ye gönderdiği bir mektupta görülmektedir. Mektuba göre, “Makedon halkını yeni bir militanlık fikri sararken, Makedon kitlelerin birleşmesi ve ulusal kurtuluş mücadelesine katılımları giderek momentum kazanmaktaydı” (Tempo’dan aktaran Horncastle, 2017: 6). Shoup’un belirttiği gibi (1968: 97) partizan mücadelesi, ulusal kurtuluş tipi mücadele içinde köylüyü gerilla harbi için mobilize ederken ulusal bilinci uyandırması, komünistlerin başarısını göstermekteydi.

İtalya’nın savaşta Eylül 1943’te çökmesinin ardından, Tito’nun Partizanları İtalya’nın işgal ettiği bölgeleri kurtarmış ve silahlara el koymuştur. Bunun üzerine Makedon Partizan Ordusu (Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Makedonya Partizan Müfrezesi) Ekim ayında Tito’nun sloganlarını içeren bir manifesto yayımlamıştır. Bu manifestoda sadece Makedonlara değil, diğer etnisitelerin üyelerine de seslenilmiştir (Pregled’den aktaran

Slijipčević, 1958: 223)¹⁸⁷. Manifestoda İlinden Ayaklanması, Kruşevo Cumhuriyeti ve Gotse Delchev'e değinildikten sonra, "Yugoslav halklarıyla kardeşçe birliğin" içinde yer alacak, "bağımsız" ve "halkların Makedonyası" çağrısı yapılmıştır (Marinov ve Vezenkov, 2014: 538). Ancak, bölgede halk cephesi biçiminde faaliyet yürüten otonomi ve yayılma yanlısı Anti-Faşist Halk Kurtuluş Komitesi (ANOK) bu manifestoyu eleştirerek, Tito'nun desteklediği direnişin, "coğrafi Makedonya"nın Yunan ve Bulgar tarafında kalan kısımlarına değinilmemesine dikkat çekmiştir (Marinov ve Vezenkov, 2014: 538). 1991 yılında seçilerek, ilk Makedonya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Kiro Gligorov'un da içinde yer aldığı bu halk cephesi, Tempo liderliğindeki Birinci Yugoslavya sınırlarında hareket eden Partizan direnişiyle benzer biçimde, Tito'nun maksimum hedefinde olduğu gibi sınır-aşan bir biçimde bölgesel Makedonya'yı tahayyül ettiği görülmektedir. Buna karşın, "Makedon ulusal bağımsızlığı" ve "komünist Yugoslav projesi", AVNOJ'un ikinci oturumundan (29 Kasım 1943) sonra ayrılamaz hale gelmiştir. Böylece Makedon birleştirme ve yayılmacı projesi, Tito yönetiminin¹⁸⁸ izni dışında uygulanamaz hale gelmiştir. Çünkü Makedonya, Birinci Yugoslavya'nın siyasi sınırlarında egemenliğini ilan eden federal Yugoslavya'nın altı kurucu unsurundan biri olmuştur. Tito'nun bu manevrasında, Makedonya'nın bağımsızlığını destekleyen entelektüelleri ve IMRO'nun eski üyelerini tecrit etme ve kontrol altına alma hedefi görülmektedir (Shoup, 1968: 91). Ancak Tito bağımsızlığının meşru bir biçimde kabul görmesinden sonra, halk cephesinin de benimsediği kendi maksimum hedefine, yani Yunan Makedonyası'na söylemsel olarak yönelecektir. Gligorov'un içinde bulunduğu Halk Cephesi'nin Tempo liderliğindeki Partizan direnişinden farkı, onların Bulgar IMRO'sunun iki kanadıyla iş birliği içinde Bulgar tezlerini yansıtan, Balkan federasyonu projesine sıcak bakması ve Makedonya'nın birleşmesini birincil önemde değerlendirmeleridir (Sfetas, 1995: 298).

AVNOJ ikinci oturumunda, Vardar Makedonya'sındaki İtalyan işgalinin sona ermesinin ardından Yayçe (Jajce) Kararları alınmıştır. Yayçe'de alınan kararların 2. maddesi; Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ, Bosna ve Hersek ulusları için federal prensiplerde tam eşitliği garanti etmiştir (AVNOJ, 1943). Bu kararla Makedonya, yeni Yugoslavya'daki diğer beş federal birimle beraber eşit statü elde ederek, nihayet siyasal bir birim haline gelmiştir. Ancak, kurumsal olarak diğer birimlerin gerisinden gelen Makedonya, bu tarihte, diğer birimlerden farklı olarak Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyine sahip değilken, sadece Merkezi Ulusal Kurtuluş Komitesi vardır (Barker, 1950: 95). Üstelik bunun on yedi üyesinden hiçbiri Makedon değildir. Anti-Faşist Konsey'in beş başkan yardımcısından biri olan Dimiter Vlahov¹⁸⁹, köken itibarıyla Makedonyalıyken, Konsey'in elli altı üyesinden sadece üçü¹⁹⁰ Makedonyalıdır. Neticede, Tito'nun diplomatik bir başarısı olarak görülebilen Yayçe kararları, Moskova tarafından

¹⁸⁷ Bir zamanlar kendilerini Bulgar, Yunan ve Sırp hissetmiş kişilere de seslenilmiştir.

¹⁸⁸ Bu toplantıda alınan kararlarla Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Komitesi (Nacionalni Komitet Osloboğenja Jugoslavije, NKOJ) kurulmuş, Tito Mareşal unvanıyla başbakan olmuştur.

¹⁸⁹ Kılış doğumlu olan Dimiter Vlahov, IMRO'nun ve kendisinin eski "Balkan Federasyonu içinde bağımsız Makedonya" idealini terkederek, Tito'nun Makedonyalı çözümüne uyum sağlamıştır (Barker, 1950: 95).

¹⁹⁰ Bu üç üye sırasıyla, Mihajlo Apostolski (Yugoslav generali), Vladimir Poptomov (gazeteci), Metodije Antonov-Tsento (eski siyasetçi).

da onaylanmıştır. Ancak bu kararlar, farklı bir Makedonya tahayyülü olan Bulgar Babavatan (*Fatherland*) Cephesi¹⁹¹ tarafından onaylanmamıştır. Bu cephenin tahayyülüne göre, Makedonya “Bulgar Rönesansı’nın beşiği”ydi ve tek çözüm “özgürce birleşmiş ve bağımsız Makedonya”nın kurulmasıydı (Mojsov’dan aktaran Barker, 1950: 97; Marinov ve Vezenkov, 2014: 541).

Stalin ve Roosevelt’le Tahran Konferansı’nda¹⁹² görüşmesinin ardından Britanya Başbakanı Winston Churchill, Aralık 1943’te Partizanların üstünlüğünü tanımış, desteğini Sırp krallığı yanlısı ve eski düzen talebindeki Drazha Mihailoviç’ten Tito’ya kaydırmıştır (Stavrianos, 1958: 813). Nitekim iki savaş arası dönemin bir alışkanlığı olarak, komünist karşıtı olan Mihailoviç, işgalcilere karşı çetnik direnişini yönetmesine rağmen, 1943 yılında taraf değiştirerek, Almanlar, İtalyanlar ve Ustaşalarla iş birliği yapmıştır (Stavrianos, 1958: 780). Tüm ülkede Partizan direnişinin güçlü konuma gelmesi, Yayçe kararları ve Britanya desteğinin verdiği motivasyonla, Makedonya’daki Partizan hareketi, 1944 yılının bahar ve yaz aylarında Almanlara karşı önemli başarılar elde etmiştir. 2 Ağustos 1944’teki İlinden gününde, Makedonya’nın Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi (ASNOM) ilk kez toplanmıştır. Bu toplantıda Federal Yugoslavya içinde Makedonya Halk Cumhuriyeti’nin kurulması ilan edilmiştir (ASNOM, 1944a). Meclisin en yaşlı üyesi Panko Braşnarov¹⁹³, duygusal bir konuşmayla bu olayın Makedon halkının 1903’ten sonraki “İkinci İlinden” ve “nihai bağımsızlığı” olduğunu ilan etmiştir (ASNOM, 1944b). Braşnarov konuşmasında, İlinden Ayaklanması, Kruşevo Cumhuriyeti ve Makedonya’nın, Samuel’in devletin kalıntıları üzerinden kurulmasına yer vererek, devlet devamlılığı kurma ve meşruiyet bulma arayışında olduğu görülmektedir. Makedon tarih yazımı bu olayı daha sonradan, yerel Partizan hareketinin ASNOM aracılığıyla, “Samuel’den sonra ilk Makedon devletini” kurması olarak yorumlamıştır. Bu anlatıya göre, Makedonlar nihayet 1944’te komşu ulusçulukların çok daha önce kavuştuğu Orta Çağ devletlerine ‘tekrar’ sahip olabilmıştır. Tarih yazımının daha eskiye yönelik verdiği bu referansla, Balkan ulusçuluklarında tipik olarak görüldüğü üzere bu kez Makedon ulusal kimliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Öte yandan Samuel’e yönelik bu referansın, Bulgar ulusçuluğunun iddialarıyla çakıştığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca, ASNOM’un başkanlığına seçilen Metodija Andonov’un (Çento), KPJ’nin Yugoslavya’yı önceleyen minimal hedeflerine karşın, ASNOM’un birinci tasarısında Makedon irredentizmi görünümünde ortaya çıkan maksimal hedefleri desteklediği bilinmektedir (Poljanski’dan aktaran Horncastle 2017: 8). Leon Geršković de ASNOM meclisinin bu toplantısında, birleşik Makedonya fikrini savunduğunu belirtmektedir (Shoup, 1968: 90).

¹⁹¹ Bulgaristan’da savaşın kaybedilmesi ve Sovyet işgalinin başlamasıyla 9 Eylül 1944’te yönetimi ele geçirmiştir.

¹⁹² 28 Kasım 1943 – 1 Aralık 1943 tarihleri arasında gerçekleşmiştir.

¹⁹³ Braşnarov, eski Bulgar Eksarhane öğretmeni, eski Makedonyalı Bulgar İç Örgütü devrimcisi, Sandanski’nin Halkların Federatif Partisi’nin Bulgar şubesi eski aktivisti, 1919’dan itibaren KPJ üyesi, 1925’ten beri sol-kanat (Birleşmiş) IMRO lideri, Vardar Makedonyası’nın Bulgarlar tarafından işgalinin ilk yıllarında Bulgarca öğretmeni ve son olarak işgale karşı Makedon partizan direnişinin bir katılımcısıydı. Braşnarov’un hayatında da görüldüğü üzere, bu devamlı kırılmaların ardından Makedonya, nihayet yeni Federatif Yugoslavya’nın eşit ve tam üyesi olmuştur.

Vardar Makedonyası'ndaki Slavlar, Balkan Savaşları'ndan sonra tecrübe ettikleri Sırp asimilasyonculuğuna ve Bulgar yayılmacılığına karşı büyük bir hayal kırıklığı duymuşlardır. Komünist Partizanlar, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği travmayı aşmak için, federal Yugoslavya çerçevesinde Makedon etnik ulusunu teşvik etmeye başlamıştır. Bu sayede, önemli derecede halk desteğini arkalarına almışlardır (Maxwell, 2007b: 147). Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (SFRY), bu kararı diğer cumhuriyetlere ve Sırlara kabul ettirerek desteklemiştir. Böylece, Makedon Slavcası yazılı dil, kitle eğitim sistemi ve dile dayalı Slav Makedon kültürü ve kimliği teşvik edilmeye başlanmıştır. Hemen aynı ay içerisinde, Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun ilk tümenleri, ilk Makedonya polis teşkilatı ve Pirin Makedonyası'nda birkaç Partizan birimi kurulmuştur. Alman işgalinin sona ermesinin ardından Aralık ayında toplanan ASNOM'un ikinci oturumu, Nisan 1945'te toplanan parlamenter cumhuriyet yapısına bürünmüştür (Bechev, 2019: 43)

Sonuç olarak, Vardar Makedonyası'nda savaş boyunca gerçekleşen mobilizasyonun içeriğinde, Makedon ulusal fikirlerini içeren güçlü bir siyasi doktrin olmamasına rağmen, KPM, AVNOJ ve ASNOM gibi sembolik kurumların kurulması, İlinden, Kruşevo, Gotse Delchev ve Samuel'e yönelik tarihi atıfların yapılması, savaşın neticesinde Makedon ulusçuluğunun popülerleşmesinin altyapısını oluşturmuştur. Breuilly'nin belirttiği gibi (1993: 96-97) Alman birliğinin kurulmasında ulusçuluk etkili değildi, ancak birliğin kurulmasındaki siyasi başarı daha sonradan -Nazi dönemini görmezden gelen- tarih yazımı tarafından ulusal bir perspektifle değerlendirilmiştir. Yugoslavya'nın II. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkması, Makedon ulusal tarih yazımının Yugoslav Makedonyası'ndan Bulgar ve Alman ordularının atılması sürecini sembolik bir anlatımla kahramanlaştırmasını ve yeni cumhuriyetin meşruiyetini üretmesini sağlamıştır. Nitekim, Yugoslav ulusüstü kimliği yaratma fikrinin terkedildiği 1960'lı yıllarda Makedon tarih yazımı, Partizan direnişini ulusal bir perspektifle değerlendiren metinleri üretmeye başlamıştır. Bağımsızlığını 1991 yılında ilan eden MC'nin ilk cumhurbaşkanının Partizan direnişine katılmış Kiro Gligorov'un olması, bu bakımdan oldukça anlamlıdır ve MC sosyo-politiğinin anlaşılmasında yol göstericidir. Charles Tilly'nin deyişiyle (1985) savaş yapma devleti kurmuştur, bundan sonraki süreç, etkin vergi toplanması ve karşılığında koruma sağlayacak ulusal ordunun oluşturulması için yeni devletin konfederal egemenlik sınırları içinde yer alan vatandaşları üzerinde Makedon ulusal kimliğini inşa etmesi olacaktır.

3.3.5. Bulgar ve Yunan Makedonyası'nda birleşik Makedonya tahayyülleri

Bulgar komünistlerinin, 1880'lerden itibaren Makedonya Sorunu'nun çözümü için önerdikleri, Balkan Federasyonu fikri, II. Dünya Savaşı sırasında dile getirilmeye devam etmiştir. Aralık 1943'te ilan edilen BKP programında, Makedonya Sorunu'nun "tek tatmin edici çözümünün, birleşmiş ve bağımsız Makedonya"dan geçtiği belirtilmiştir (Politika'dan aktaran Slijipčević, 1958: 210). Nitekim 1944 yazında BKP toplantısında biraraya gelen Tempo ve Kolişevski, Pirin'de kültürel ve idari otonominin desteklenmesi kararı almışlardır. Böylece, bölgede Makedon ulusal bilinci teşvik edilerek, Pirin ve Vardar'ın nihai birleşmesi planlanmaktaydı (Politika'dan aktaran Slijipčević, 1958: 217). Ancak, Sovyet ordularının Eylül 1944'te Bulgaristan'ı işgal etmesinin ardından askeri

darbeyle yönetimi ele geçiren Babavatan cephesi (*Fatherland Front*) rejimi, bu plana sıcak bakmıyordu (Wolff, 1974: 248). Eylül ayı ortalarında, Bulgaristan'daki yeni komünist yönetimle görüşen Kolişevski, Pirin Makedonyası'yla yeni ortaya çıkan, Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin birleşmesini, erteleme kararı almıştır. Buna rağmen, Bulgar komünist liderler, Pirin Makedonyası'na idari otonomi vermeyi ve buradaki Makedon halk arasında, ulusal bilincin geliştirilmesine yönelik çalışacaklarının sözünü vermişlerdir (Vukmanoviç'ten aktaran Barker, 1950: 99; Wolff, 1974: 248). Ocak 1945'in sonunda, Makedonya Sorunu'nu federasyon aracılığıyla çözme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bulgarlar Yugoslavlara, ortak bakanlıkları ve bir ulusal meclisi olan Güney Slavları federasyonunu önermiş, ancak Bulgaristan'ın yedinci cumhuriyet olarak Yugoslavya'yla birleşmesi fikrini benimseyen Yugoslavlar, bu öneriyi reddetmiştir (Shoup, 1968: 127). Dolayısıyla Bulgar ve Makedon komünist partileri, yapılan müzakereler sonucunda birbirlerine karşı kuşkucu ve hoşnutsuz hale gelmişlerdir (Barker, 1950: 100-101).

2 Ağustos 1946'da Makedonya Halk Cephesi'nin ilk kongresinde söz alan Kolişevski¹⁹⁴, Makedonya'nın Yugoslavya sınırları dışıyla birleşmesi meselesini gündeme almanın provokasyona yol açabileceğini ve bunun Makedon halkının bağımsızlığına ve çıkarlarına karşı olduğunu belirtmiştir (Mojsov'dan aktaran Barker, 1950: 102). Buna karşın, Bulgar komünistleri, Bulgaristan'ın Yugoslavya'yla birleşmesini arzulamayı sürdürmüşlerdir. Aynı ay içinde BKP tarafından alınan bir kararda, Pirin bölgesinin MHC'ye nakledilmesi yer almaktadır (Mojsov'dan aktaran Slijipčević, 1958: 230). Nitekim, Aralık 1946'da yapılan Komünist Bulgaristan'ın ilk nüfus sayımında, Pirin nüfusunun büyük çoğunluğunun ve Yugoslav ve Yunan Makedonyası'ndan gelen göçmenlerin nüfusa "etnik Makedon" olarak kaydedikleri görülmektedir. Pirin'in Yugoslavya'yla entegre olmasıyla kurulması planlanan Yugoslav-Bulgar devletinde, Bulgar komünistleri, Batı banliyölerinde (Zapadni pokraynini) kalan Bulgarların hamisi olabileceklerdi¹⁹⁵. Bu bağlamda, 1947 yılı boyunca Pirin Bölgesi'nin Makedon karakteri taşıdığına dair yoğun bir propaganda sürdürülmüş, bu kapsamda Makedon dili ve tarihi öğretilmeye başlanmıştır (Marinov ve Vezekov, 2014: 521). 1947'nin hemen başında Babavatan Cephesi'nin bölgesel komitesi, Pirin'de yaşayanların "Makedon halkının bir parçası" olduğunu belirten bir karar almıştır (Prinsko Delo'dan aktaran Shoup, 1968: 153). Pirin Makedonlarının çıkardığı *Makedonsko zname* dergisinin 27 Ocak 1947 tarihli sayısında, Makedonya'nın birleşmesi ihtiyacı vurgulanmıştır (Mitrev'den aktaran Slijipčević, 1958: 227). Ağustos 1947'de Yugoslavya ve Bulgaristan arasında imzalanan tarihi Bled Antlaşması'na giden süreç böyle oluşmuştur.

Tito-Dimitrov anlaşmaları da olarak bilinen Bled Antlaşması'yla Yugoslav-Bulgar sınırındaki formalitelerin ve ülkeye giriş-çıkış vizelerinin kaldırılması, gümrük birliğine yönelik hazırlıklara başlanması ve Pirin Makedonyası'na Makedon öğretmenlerin gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Barker, 1950: 103). Tüm bunlara karşın, Haziran

¹⁹⁴ 16 Nisan 1945'te kurulan, Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin Yürütme Konseyi Başkanı'ydı.

¹⁹⁵ Yugoslav komünistleri bu siyasi birleşme sonucunda, Bulgaristan'ı yedinci cumhuriyeti haline getirmeyi planlarken, Bulgar komünistleri Avusturya-Macaristan gibi iki yapılu bir devleti tahayyül etmekteydiler (Marinov ve Vezekov, 2014, 521).

1948'de Tito ile Stalin'in yollarının ayrılması, Moskova'nın 1941'den beri Makedonya Sorunu'nun çözümüne ve 1945'ten beri Güney Slavları Birliği'ne verdiği taktiksel desteği çekmesi, Yugoslavya'nın komünist dünyayla olan ilişkilerini etkilemiştir. Bled Antlaşması uyarınca, Pirin Makedonyası'na gönderilen öğretmenler ve kitapçılar, Tito-Stalin ayrılığından sonra Bulgar kamuoyunda Tito'nun ajanları olarak değerlendirilmiş, bu durum taraflar arasında karşılıklı olarak şüphe ve düşmanlık üretmiştir (Barker, 1950: 105). BKP'nin Temmuz 1948'de aldığı karar, Pirin Makedonyası'nın Vardar Makedonyası'yla birleşmesi, hayallerini tamamen sonlandırmıştır. Karara göre, Pirin'in birleşmesinin mümkünlüğü için, öncelikle Yugoslavya'nın ortak sosyalist, demokratik ve uluslararası cepheye ait olması gerekliliği belirtilmiş, Pirin bölgesindeki devlet içindeki devlet durumunun kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir (Barker, 1950: 107). Kararın ardından, Makedon öğretmenler ve kitapçılar Bulgaristan'dan gönderilmiştir. Böylece, içinde Bulgaristan'ın olduğu Güney Slavları Birliği ve Pirin Bölgesi'nin olduğu Makedonya tasavvurları gerçekleşmeden sona ermiştir. Ancak Kolişevski, 2 Ağustos 1949'ta Belgrat Radyosu'na verdiği ve 10 Ağustos'ta New York Herald Tribune'de yayımlanan mülakatında, MHC'yi gelecekteki Makedonya'nın "Piyemonte"si olarak tasvir etmiştir (Barker, 1950: 128). Böylece, Yugoslavya'da bu tarihte halen birleşik bir Makedonya'ya yönelik çözümün ve tahayyülün sürdüğü görülmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndaki Bulgar işgalinden, Yunanistan sınırlarında olan Ege Makedonyası da nasibini almıştır. Savaş sırasındaki İtalyan işgali çok geçmeden unutulmuş, Alman işgali ise, özellikle sayısı oldukça azalan Yahudiler tarafından hatırlanagelmıştır. Öte yandan Bulgar işgali, Yunanların Bulgarlara yönelik eski nefretlerini güçlendirmiştir (Barker, 1950: 80). Hatta, işgalci Bulgar subaylar, Makedonyalı Slav köylüleri yerel nöbetçilere dönüştürmüştür. Köylüleri SNOF (Slav Ulusal Kurtuluş Cephesi) adı altında, EAM'ın¹⁹⁶ ordusu ELAS¹⁹⁷ vasıtasıyla Makedonyalı Slav Partizanlara karşı savaşmaları için örgütlemiştir. Ancak Yunanlar, ELAS ve Yunan komünistlerin, faşist Bulgar işgalcileriyle yakın bağları olmasından şüphe duymuştur (Barker, 1950: 81-82). Bu sebeple, KKE'nin Yunan Makedonyası'nda EAM-ELAS aracılığıyla Bulgar işgaline karşı bir direniş organize etmeyi denemesi, milliyetçi Yunanlar tarafından direnişle karşılaşmıştır (Barker, 1950: 110). Nitekim, Bulgar işgalinin sonlanmasının ardından SNOF, bölgedeki Slav Makedonları Yugoslav Partizanları için etkili ajanlar haline getiren bir örgüte dönüşmüştür (Koliopoulos, 1997: 52). Ortalama bir Yunan, Bulgar (Slav) komünistlerini kuzeyden gelen kırmızı Slav tehdit olarak değerlendirmekte ve artık Yunanlar, Birleşmiş Makedonya idealine eskisinden çok daha fazla şiddetli bir şekilde karşı çıkar hale gelmişti (Barker, 1950: 83). KKE etkisindeki Slav-Makedonların, faşist Bulgar işgaline karşı mobilize olmasının yanı sıra, buna tepki olarak milliyetçi Yunanların da harekete geçmesi, II. Dünya Savaşı bitmesinin ardından ülkeyi büyük bir iç savaşa sürüklemiştir.

Tito 1943 yılında ikinci AVNOJ toplantısı ve Yayçe kararlarının ardından bölgeye gönderdiği Tempo aracılığıyla KKE'nin bir Slav cephesi oluşturması için ikna edilmesini amaçlamıştır. Nitekim Kastoria ve Florina'da olmak üzere KKE, EAM ve ELAS'tan ayrı

¹⁹⁶ Ulusal Kurtuluş Cephesi (Yunan)

¹⁹⁷ Yunan Komünist Partizanları

hareket eden iki SNOF yönetimi kurulmuştur. Aynı bölgede direniş gösteren iki farklı komünist örgütlenme olan KKE ve SNOF, aynı zamanda ortak Marksist-Leninist bir ülkeye sahipti. Bu ülkelerdeki yakınlıktan dolayı Ege Makedonyası'nda pek çok Slav Makedonyalı EAM-ELAS direnişine de katılmıştı. Daha geniş hedefi olan KKE, Yunanistan'da iktidarı ele geçirmeyi hedeflerken, daha sınırlı hedefi olan SNOF, özerkliğe varacak bir ulusal mücadele yürütmekteydi (Rossos, 1997: 42). Bu bağlamda bölgede, 1943 yazından Şubat 1945'teki Varkiza Paktı'na değin kısa bir süre boyunca Makedon dili ve alfabesi kullanılmış, Makedonca gazeteler yayımlanmış ve kiliselerde 1913'ten beri ilk kez ayin dili olarak Makedonca kullanılmıştır (Poulton, 1995: 110).

Öte yandan Yugoslavya'nın yeniden kurulması ve konfederal yapısı içerisinde Makedonya birimini barındırması gelişmeleri, Ege Makedonyası'ndaki Slav Makedon sol görüşlü direnişçilerin ayrı bir ulusal harekete yönelmesine ve sol görüşlü Yunanlarla aralarına "sınır efekti" (Hall, 1996) inşa etmelerine yol açmıştır. Örneğin, SNOF üyesi Lazo Damovski, Ocak 1944'te yaptığı bir açıklamada bu sınır efektini şöyle çizmektedir: "Bizler Yunan değiliz, farklı ideallere sahip Slav Makedonlarız" (Rossos, 1997: 50). SNOF yönetimi bu görüşün propagandasını yapan, *Slavjanomakedonski Glas* isimli bir gazete çıkarmaya başlamıştır (Sfetas, 1995: 299). Chalara köyünde¹⁹⁸ 2 Ağustos 1944 İlinden gününde toplanan KKE, KPJ ve ELAS temsilcileri tarafından Kastoria ve Florina'da kurulan Slav Makedon taburlarına, "Gotse" [Delchev] Taburları ismi verilmiştir (Sfetas, 1995: 303). Böylece, Yunan komünistlerin İlinden Ayaklanması öncesinde Osmanlı birlikleri tarafından öldürülen, Slav Makedonyalıların tarihi figürünü benimsedikleri ve Yunanlardan ayrı ortak geçmişleri olduklarını kabul ettikleri görülmektedir. Nitekim KKE Atina'yı ele geçirip güçlendikten sonra, Slav Makedonların desteğine ihtiyacı kalmadığında, bu kez de onlara karşı harekete geçerek, SNOF güçlerini Nisan ve Mayıs (1944) aylarında bastırarak, bu ittifakı sonlandırmıştır. KKE Ekim ayında (1944) Yugoslavya'yla olan sınırları kapatarak, SNOF'un Slav Makedonlara yönelik yürütmüş olduğu faaliyetlere karşı bir propaganda başlatmış ve SNOF'u resmen lağvetmiştir. Sınırı geçerek, Yugoslavya'ya varan Slav Makedon mülteciler, Manastır'da I. Ege Makedonya Tugayı'nı kurmuşlardır (Poulton, 1995: 111).

KKE'nin Slav Makedon nüfusa doğrudan ve ikna yoluyla nüfuz edebilmesi amacıyla, azınlıkların eşitliğine dair bir genelge yayınlanmış, Slav Makedon okulları inşa edilmeye başlanmış ve yerel yönetim kurumlarına "Slavofon" görevliler atanmıştır. Ancak, Ekim ayında (1944) Stalin-Churchill arasında Moskova'da yapılan Yüzdeler Antlaşması uyarınca, Britanya, Yunanistan'daki iktidarını kurmak üzere harekete geçmiştir. Sağ Yunan güçleri ve sürgündeki Yunan hükümetiyle iş birliği halinde Aralık ayında komünistlere karşı askeri operasyona başlamış, Atina muharebesinde başarılı olarak KKE'yi zayıflatmıştır.¹⁹⁹ Bunun üzerine KKE, yeniden Slav Makedonlar örgütlerle ittifaka ihtiyaç duymuştur. 23 Nisan 1945'te Yunanistan'daki tüm Makedonyalıların örgütü olarak NOF (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurulmuştur. Örgütün minimum hedefi varlığını korumak, maksimum hedefi ise Yugoslavya'daki özgür Makedonya'yla

¹⁹⁸ Kastoria yakınlarındaki Makedoncada Pozdivişça denilen yer.

¹⁹⁹ Yunanistan'da bu olaylara Dekemvriana, yani Aralık olayları ismi verilmiştir.

birleşmek olmuştur (Rossos, 1997: 55-56). NOF bu süreçte Makedonları mobilize ederek, örgütlü taleplerde bulunmuş, protestolar, gösteriler ve grevler gerçekleştirmiştir.

1946'nın yaz aylarında yeniden alevlenen ve 1949'a kadar devam eden iç savaşın yeni evresi, özellikle Ege Makedonyası'nda cereyan etmiştir. İç savaş sebebiyle, yaklaşık 30 bin kadar Slav Makedon, Yugoslav Makedonyası'na göç etmiştir. 24 Aralık 1947'de Selanik'te KKE üyesi Markos Vafiadis'in²⁰⁰ başkanlığını yaptığı, Bölgesel Demokratik Hükümet kurulurken, Atina'daki Yunan hükümeti, KKE'yi yasa dışı ilan ederek yanıt vermiştir. Yunanistan'da iki ayrı hükümetin bulunduğu bu dönemde, Ege Makedonyası'nın en azından bir kısmının Yugoslavya ile birleşmesi mümkün hale gelmiştir. NOF'un ilk kongresi, Ocak 1948'de 500 delegenin katılımıyla gerçekleşmiş, NOF Nisan ayında ise KPJ'den açıkça yardım istemiştir (Rossos, 1997: 66). Ancak Haziran ayında Yugoslavya'nın Kominform'dan ihracı, bu birleşme idealinin ardındaki Moskova desteğini ortadan kaldırmıştır. Selanik bölgesel yönetiminin giderek zayıfladığı bir dönemde, 30-31 Ocak 1949 tarihinde KKE yeni bir çizgi belirleyerek, Makedonların selfdeterminasyon ve devlet hakkını tanıdığını ilan etmiştir (Rossos, 1997: 71). Makedonların Selanik hükümetindeki, askeri konseydeki temsilinin artırılması, Yunanistan'daki Makedonlar için komünist partiden ayrı bir siyasi parti kurulması, Üsküp'e bir KKE-NOF delegesinin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, Şubat ayında Selanik Bölgesel Hükümeti son bularak, bölgede Atina hükümetinin hakimiyeti başlamıştır. 25-26 Mart 1949'da gerçekleşen NOF'un ikinci kongresinde, KKE'nin yeni çizgisine uygun bir biçimde Makedonların ulusal selfdeterminasyon hakkına ilave olarak, hükümet kurma ve düzeni sağlama hakları ilan edilmiştir (Rossos, 1997: 72). Ancak Tito'ya yakın olan bu grup, bölgedeki etkisini Markos Vafiadis yönetiminin yıkılmasıyla kaybetmişti. Sovyet yanlısı komünistler, KKE'de yükselişe geçerken, liderliğe gelen Nikos Zahariadis, Kominform'un planlarını uygulamaya çalışmıştır (Shoup, 1968: 160). Yine Mart ayında yapılan söz konusu grubun kongresinde KKE'nin içinde Yunanistan'daki Makedonların partisi, Ege Makedonyası Komünist Örgütü (KOEM, Komunistička Organizacija na Egejska Makedonija) ismiyle kurulmuş ve ilk kongresi İlinden gününde 2 Ağustos 1949'da gerçekleşmiştir. İç savaş biterken, KKE Ekim 1949'da Makedonya için bağımsızlık politikasından vazgeçerek, 1935 sloganına dönmüştür. Bu bağlamda, yeniden ulusal birliği savunmaya başlamış, Tito ve Yugoslavya'ya karşı önlemler almayı benimsemiştir.

Sonuç olarak, Yunanistan'daki Slav Makedon komünistler, II. Dünya Savaşı'nda Yunan Makedonyası'nı, federal yapı altında Yugoslav Makedonyası'yla birleştirmeyi planlamaktaydılar. Ancak Yunan komünistleri iç savaş kaybederken, Slav Makedon komünistlerin bu birleşme fikri de tarihe karışmıştır. İç savaşın sona ermesinin ardından, binlerce kişi Yugoslavya'ya mülteci olarak göç etmiş, Yunanistan'da kalanlar, 1949'da ayrı bir Slav Makedon ulusu olarak tanınmıştır. Yunanistan'ın Ege Slavlarını azınlık statüsünde benimsediği 1952 yılında, Yugoslavya'yla olan anlaşmazlığı sona ermiştir (Shoup, 1968: 176). 1953'te her iki devlet savunma amaçlı kurulan Balkan Paktı

²⁰⁰ Kastamonu Tosya doğumlu olan Markos Vafiadis'in (1906-1992) ailesi mübadeleyle Yunanistan'a göç etmiştir. Yunanistan'da yetişen Vafiadis, Yunan İç Savaşı sırasında Selanik'te ilan ettiği ikinci hükümetin yaklaşık on üç ay (24 Aralık 1947- 7 Şubat 1949) başkanlığını yürütmüştür.

içerisinde yer almışlardır. KKE'nin Yunan sivil siyasetinde yer alması ve Stalin'in ölümünden sonra de-Stalinizasyon sürecinde 1952'de kapatılmış olan Makedon örgütlerinin yeniden rehabilite edilmesi kararı, Makedonya Sorunu'nu Yunanistan siyaset sahnesinde tutmaya devam etmiştir.

3.3.6. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Vardar'da Makedonlaştırma siyaseti

Yugoslavya'da yaşayan halklar, II. Dünya Savaşı'nda işgale karşı, Tito'nun Partizanları adı altında toplanarak direniş göstermiştir. Önceki kısımda görüldüğü üzere, İngiltere'nin desteğini 1943 yılı sonlarından itibaren Sırp Çetnik direnişinden Yugoslav Partizanlarına kaydırması, savaşın sonunda toplanan barış konferanslarında, Yugoslavya'nın Tito'nun liderliğinde yeniden kurulmasını sağlamıştır. Barış konferanslarının İkinci Yugoslavya'nın uluslararası alanda tanınmasını tescil etmesinden sonra, Yugoslavya'yı kuran halkların birlikte yaşama arzularını uzlaşıyla oluşturulmuş bir anayasa aracılığıyla ilan etmesi ve yeni yönetimin iç meşruiyetini de sağlaması gerekmektedir. Nitekim, çok geçmeden 1946 yılında, yeni Yugoslavya'nın kurucuları olan Yugoslav Komünistleri, siyasi uzlaşyı sağlayarak yeni anayasayı hazırladılar. 1943 yılındaki AVNOJ toplantısında benimsenen Yayçe kararlarına göre oluşturulan yeni Yugoslav Anayasası'yla devlet, federal yapı altında yeniden kurulmuştur. 1929'da başlayan Sırp hegemonyasından önce 1917'de varlığı resmen kabul edilen önceki kurucu uluslar olan Sırlar, Hırvatlar ve Slovenlere ilave olarak, Karadağlılar ve Makedonlar da ulus olarak tanınmıştır (Shoup, 1968: 114). Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya'ya ilave olarak, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek'in sosyalist cumhuriyetlerinin halkları, “iradelerini bir arada yaşama şeklinde belirtmiş eşit halklar topluluğu” olarak tanımlanmış, ayrıca kendi geleceklerini tayin etme hakkını elde etmişlerdir (Uzgel, 1992: 224). Ayrıca, I. Dünya Savaşı öncesinde IMRO'nun hazırladığı taslaklar, Makedonya'nın Sırbistan'la olan sınırının çizilmesinde belirleyici olmuştur (Shoup, 1968: 164). Böylece, Makedonyalı devrimci hareketinin 20. yüzyıl başındaki Makedonya tahayyülü, İkinci Yugoslavya'da sınırları belirlenen Makedonya'da resmen vücut bulmuştur.

Tarihçi İvan Katardziev, 1944-1964 yılları arasını, baskıcı yöntemlerin uygulanmasıyla “Makedon ulusal duygusunun homojenleştirilmesi” dönemi olarak tarif etmektedir. (Katardziev'den aktaran Marinov ve Vezekov, 2014: 545). Bu dönemde, Makedonyalı Slav ulusal kimliğinin inşası ve topluma benimsetilmesine yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Makedon kimliğinden Bulgar örüntülerinin kaldırılması için, cumhuriyet sınırlarında faaliyet yürüten Bulgar örgütleri lağvedilmiştir. 1949 yılında yayımlanan bir rapora göre, MHC'de 1945-1948 yılları arasında 134 “terörist grup” ortaya çıkarılmış, 600 çete üyesi yakalanmıştır (Uzunovski'den aktaran Schoup, 1968: 168). Makedon ulusunun varlığını inkâr edenlere yönelik çeşitli yargılamalar yapılmıştır (Poulton, 1995: 119). Balkan Savaşları'ndan sonra Sırplaştırma ve Bulgarlaştırma süreçlerinde izlenen aile soyadı politikalarında olduğu gibi, soyadları “-ovic” ile biten aileleri, bu kez de Makedonlaştırma amacıyla soyadlarının “-ovski” ile bitmesini sağlayan bir düzenleme yapılmıştır. Makedon diline yönelik çalışmalar başlatılmış, ayrı bir Ortodoks kilisesi için faaliyetler yürütülmüştür. Makedon tarihine yönelik olarak, Çar Samuel'in krallığından günümüze Makedonların tarihsel devamlılığı miti, inşa edilmeye çalışılmıştır.

Makedonya’da olduğu gibi her bir cumhuriyetin ayrı bir ulusal kimlik siyaseti yolu izlemesine karşın, 1950’ler boyunca merkezden de “Yugoslav ulusal” kimlik inşası denenmiştir (Uzgel, 1992: 225). Bu sebeple 1950’ler boyunca MHC’de Yugoslav ulus inşasıyla Makedonculuk çatışarak ilerlemek zorunda kalmıştır. 1958’de Yugoslav Komünistleri Birliği’nin 7. Kongresinde, ulusal dilleri ve kültürleri teşvik eden “Sosyalist Yugoslavyacılığın” (Shoup, 1968: 208) benimsenmesine rağmen, 1964’teki 8. Kongrede “Yugoslavyacılık” fikri gözden düşünce, Yugoslav kimliğinin inşasından vazgeçilmiştir. 1963 Anayasası’nda vatandaşlara “Yugoslav” dahil olmak üzere, milliyetini seçebilme özgürlüğü tanınmıştır. Bu ‘özgür’ tercih, etnisitelerin kurumsallaşarak hayatta kalmasına değil, şehir çeperlerinde fabrikalarda çalışmaya başlayan Hristiyan kategorilerin (Ulahlar gibi), Makedon etnisitesinin içinde asimile olmasına yol açmıştır.²⁰¹ Böylece, 1963’ten sonra Makedon ulusunun inşası, Üsküp merkezli yürütülen tek kimlik politikası olarak kalınca, Tito yönetiminin sonuna değin baskıcı Makedonculuk politikasından vazgeçilmiştir.

Savaşın sonucuyla beraber, Sırpça ve Bulgarca’dan farklı münhasır Makedon dilinin varlığının ispatı çalışmaları başlamıştır. Bunun bir örneği olarak, 2 Haziran 1945’te ilk Makedon dili ortografi taslağı hazırlanmıştır. Yazı dili olarak Üsküp, Köprülü, Manastır ve Pirlepe’de konuşulan, Sırp-Hırvatça ve Bulgarca ile en az benzerlik gösteren Merkez Makedonya diyalekti seçilmiştir. Bu diyalekt, Krste Misirkov’un 1903’te yayımladığı meşhur kitabında (Za Makedonskite Raboti) kullanılan diyalektle aynı olması tercihi dikkat çekicidir (Tošev’den aktaran Slijipčević, 1958: 243). Bulgarca ile ayırım olması için alfabede kullanılan harflerde “ya” (я) yerine “ja” kullanılmış; ъ yerine “ı” harfi ses olarak kullanılmasına rağmen, alfabede karşılığı konulmamıştır (Hacısalihoglu, 2019: 62). 1945’ten sonra Bulgarca sözlüğü, ikinci defa Rusça kelimelerle dolmaya başlarken (Voss, 2006: 125), Makedoncanın yabancı kelimelerden sadeleştirilmesi için Bulgarca, Sırpça ve Rusça kökenli kelimelerin, Makedonca’dan arındırılması gayretleri olmuştur (Palmer ve King, 1971: 156). Yine bu dönemde Blaže Koneski, 1950 yılında Krum Tošev’le birlikte ilk standart Makedonca sözlüğünü hazırlamıştır. Koneski, 1952 yılında Makedonca Edebi Dili Grameri²⁰² kitabını yayımlayarak, münhasır Makedon kimliğinin varlığının 17. yüzyılda bulunabileceğini, en erken Makedon dilindeki eserin 1637’de yazıldığını savunmuştur (Slijipčević, 1958: 241). Tarih yönünden ortaya atılan iddialar söz konusu dönem için zayıf olmasına karşın, Makedon yazın dilinin uygulanması daha başarılı olmuş ve 1950’lerde (Makedon) halk arasında yaygın seviyede kabul görmüştür (Shoup, 1968: 178). Çalışmanın ikinci bölümünde, 20. yüzyıl başında Makedonyalı Slav ulusunu keşfetme ve inşa etme gayretlerinde olduğu iddia edilen Krste Misirkov adına, 1952 yılında Makedon Dili Enstitüsü açılmıştır. Dilbilimci Blaže Koneski ise 1950’li yıllarda çalışmalarını sürdürerek, 1959’da “Standard Makedonca”yı, 1961’de “Makedonca Sözlüğü”nü yazarak, Makedonca’yı standart hale getirmiştir. Yugoslav Makedonyası’ndaki standart Makedonca planlaması, ulusal dilin Ege Makedonya’sındaki Slavların kullandığı dilden farklılaşmasına yol açmıştır. Nitekim Christian Voss’un 2000-

²⁰¹ Jovan Trifunovski’nin 1970’lerin başında Ovče Pole’de (Ofçabolu) Ulahlar üzerine yaptığı saha araştırmasındaki bulgulardan yola çıkılmıştır. Kaynak için bk. Antonijević’ten aktaran Poulton, 1995: 94.

²⁰² “Grammatika na Makedonskiot Literaturen Jazik”.

2003 yılları arasında Yunan Makedonyası'nda yaptığı saha araştırmasında, Florina'da yaşayan ve Slav dili konuşan kişiler, günlük alışverişlerinde 15 kilometre ötedeki Manastır kentinde kullanılan dilden ziyade Bulgaristan'ın bir kenti olan Filibe'de kullanılan dili daha iyi anladıklarını belirtmişlerdir (2006: 127).

II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki ateist Yugoslav yönetimi döneminde, diğer Balkan uluslarının çok önceden elde ettikleri ulusal kiliseye, Makedonların da sahip olma gayretleri artmıştır. İlk olarak, II. Dünya Savaşı'ndaki direniş sırasında Debre'nin İzdeglavje köyünde Ekim 1943'te ilk Makedon ruhbanları meclisi toplanmıştır. Ardından Mart 1945'te, 300 delegenin Üsküp'te bir araya gelmesiyle yapılan birinci Ulusal Kilise Meclisi (Crkveno-narodni sabor) toplantısında, Makedon Ortodoks Kilisesi'nin kurulması yönünde görüş bildirilmiştir (Stardelov, 1993: 29). Balkan Savaşları'ndan sonra bölgede faaliyetlerini artıran Sırp Kilisesinin, bölgede güçlü bir egemenlik kurmasından ötürü kilisedeki bu hizipçilik yönündeki çabaların başarısız olduğunu ilave etmek gerekir. Ancak savaş esnasındaki bu gelişmelerle Makedon Ortodoks Kilisesi'nin kurulması için bir komitenin oluşturulması kabul edilmiştir. Görece otonomisi olan bir Makedon kilisesi, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin altında faaliyetlerine başlamıştır. Djoko Slijipčević, 1950 yazında yapılan Sırp Patrikliği seçimlerini, Vikentije Prodanov'un kazanmasının eklesiyastik (dini) ayrılıkçılardaki umutları yeşerttiğini belirtmektedir (1958: 245). 1952 yılından itibaren Makedonlar tarafından yerel piskoposların tayini ve dini işlerde Makedon dilinin kullanılması talep edilmeye başlanmıştır (Vesnik'ten aktaran Slijipčević, 1958: 247). Bu taleplerine karşın Makedonlar, dinde hizipleşme oluşturmak istemediklerini, eklesiyastik bütünlüğe önem verdiklerini ifade etmişlerdir. 10 Nisan 1957'de Sırp Patriği'yle ve bu ayrılıkçı din adamlarından oluşan komiteyle yapılan bir anlaşma neticesinde, Sırp Patriği yeni seçimler yapılana değin Güney Sırbistan'daki (MHC) üç piskoposluk bölgesinin yöneticisi haline gelmiş, dini işler ve vaazlarda yerel diyalektiğin kullanılmasına müsaade edilmiştir. Patrik Vikentije bu anlaşmada verdiği ödünlere rağmen, Sırp Kilisesi'nin formel bütünlüğünü korumaya çalışmış, ancak onun ani ölümü Makedon Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasına yol açmıştır. Ekim 1958'de ikinci kez toplanan Ulusal Kilise Meclisi, Ohrid Başpiskoposluğu'nun yeniden açılmasını ve Makedon Ortodoks Kilisesi kurulması yasasını onaylamış, Sırp Patriği de bunu gönülsüzce kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak iki kilise arasındaki hukuki birliktelik devam etmiştir. Temmuz 1967'de üçüncü kez toplanan kilise meclisi, kendini otosefal (müstakil) ilan edip bir patrik seçerek, Makedon ve Sırp kiliseleri arasındaki bağı tamamen ortadan kaldırmıştır. Makedonya Komünistleri Birliği (CKM)²⁰³ dini, "ulusal varlığın ve ulusal bilincin önemli bir aracı" olarak görmüştür (Palmer ve King, 1971: 173). Jajce'de alınan kararlardan beri Makedon milliyeti, diğer Balkan ulusları tarafından tanınmaktaydı, ancak müstakil bir Makedon kilisesi henüz kurulmamıştı. 1967'de Makedon kimliği için tarihsel sırası doğrusal olmamasına rağmen, yani müstakil kilisenin ulustan sonra ortaya çıkmasıyla milliyet ve kilise birlikteliği kurulmuştur. Böylece Balkanlar'da Osmanlı'dan otonomi elde etme süreçlerinde tecrübe edildiği üzere, kimliklendirmenin birinci önemli koşulu olan kilisenin varlığı, Makedon kimliği için

²⁰³ Makedonya Komünist Partisi 1952'den itibaren Makedonya Komünistleri Birliği'ne (Sojuz na Komunistite na Makedonija, (CKM) dönüşmüştür.

nihayet gerçekleşmiştir. Makedonlar açısından nüfus sayım istatistiklerine göre Arnavutların sayısının hızla artması ve nüfus hareketlilikleriyle İslam dininin ülke çapında yayılma göstermesinden dolayı dini bir kurum olarak, Makedon kilisesinin önemini artırdığı iddia edilebilir.

Savaş sonrasında ortaya çıkan Makedon ulusal tarih yazımı, Orta Çağ'da Ohri başkentli kurulmuş olan Samuil'in devletini Makedon devleti olarak tasarlamış, Slav misyonerleri Kiril ve Metodi'ye büyük önem vererek, onların kullandığı ilk Slav edebi dilinin Makedonca olduğunu benimsemiştir (Palmer ve King, 1971: 162). Bu yazında Makedon devrimci kahramanlarından Gotse Delchev, Damyan Gruev ve Pere Toşev'in yanı sıra Jane Sandanski, Dimo Hacıdimov, Peter Poparşov ve Nikola Karev yüceltilmiştir. Makedon ulusal tarih yazımı belli bir olgunluğa ulaşmış, Makedon halkı arasında yaygın bir şekilde kabul görmesinin ardından, 1967 senesinde CKM lideri Crvenkovski, Makedon ve Bulgarların tarihi miras üzerindeki tartışmalarıyla tarihçilerin ilgilenmesi gerektiğini açıklamıştır (Sfetas, 2017: 311). Bu açıklamayı tepkiyle karşılayan Bulgaristan, 1968 yılında İlinden Ayaklanması'nı ve San Stefano Antlaşması'nı ulusal tatil günü olarak ilan ederek yanıt vermiştir. Yine aynı sene, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin 90. yıl dönümü Bulgaristan çapında resmî törenlerle kutlanmıştır. Aynı yıl Bulgar Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, Vardar nüfusunun üçte ikisinin Bulgar olduğunu, Makedonyalı Slav ulusunun Sırp burjuva projesi olduğunu ve Bulgaristan'ın 1940'larda Pirin'e yönelik otonomi kararının, baskı altında alındığını iddia etmiştir (Sfetas, 2012: 247). Bu gelişmelerle tarih alanında, Makedon Bilimler Akademisi'yle Bulgar Bilimler Akademisi'nin mücadelesi başlamıştır. Tarihi olaylar, kahramanlar ve iddialar üzerinde devam eden söz konusu tartışma, Tito'nun ölümü ve Sofya'nın dikkatini, Bulgaristan'daki Müslüman azınlığa çevirdiği, 1980'li yıllara kadar devam etmiştir.

Tarihsel olarak ulus devletin inşa sürecinde görülen kimliklendirme siyaseti, aslında doğrudan bir nüfus politikasıdır. Makedon nüfusun ve diğer toplulukların demografik gücünün ortaya çıkmasını sağlayan, Yugoslavya'nın II. Dünya Savaşı'nın ardından yapılan ilk nüfus sayımı, 1948 yılında gerçekleşmiştir.²⁰⁴ Bu nüfus sayımı sonuçlarına göre, MHC'nin toplam nüfusu 1.152.986 olarak belirlenmiştir. Makedonlar 789.648'e ulaşan sayılarıyla toplam nüfusun %68,5'ini; 197.389 nüfusuyla ikinci büyük kimlik kategorisi olan Arnavutlar toplam nüfusun %17,1'ini; 95.940 nüfusuyla kendini Türk olarak bildirenler toplam nüfusun %8,3'ünü oluşturmuşlardır. 1948 nüfus sayımında Makedonya'daki Türkler Yücel Davası sebebiyle milliyetlerini Arnavut olarak bildirme eğiliminde olduklarının belirtilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Yugoslavya'yla beraber Balkan Paketi'nde olduğu ve iyi ilişkiler kurduğu 1953 yılında yapılan nüfus sayımında ise Arnavutlar Türk milliyetini tercih etmiş, bu sebeple söz konusu nüfus sayımında kendini Türk olarak belirtenlerin sayısı 203.938'e çıkarak, Arnavut kategorisinin sayısını

²⁰⁴ Kaynak için bk. Paul Schoup, **Communism and the Yugoslav National Question**, Aktarılan Federativna Narodna Republika Jugoslaviye, Savezni Zavod na Statistiku, Konačni rezultati popisa stanovništva od 15 marta 1948 godine, Vol. IX: Stanovništvo po narodnosti, 1968, s. 266.

geçmiştir.²⁰⁵ Makedonlar 860.699 nüfusuyla en kalabalık kategoriye oluşturmuş, 162.524 nüfusıyla Arnavutlar üçüncü kalabalık kategoriye oluşturmuştur. Makedonlar toplam nüfusun %66'sını, Türkler %15,6'sını, Arnavutlar %12,5'ini oluşturmuştur. Önceki sayımla karşılaştırıldığında, 1953 nüfus sayımında Türk kategorisini seçmenin avantajları yüksek olduğu için, Makedonya'daki Müslümanların önceki nüfus sayımından farklı olarak, milliyetlerini Arnavut yerine Türk olarak bildirme eğiliminde oldukları görülmektedir.

1953 yılında Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında Balkan Paktı imzalanmıştır. Yugoslav komünistleri, bu paktın ortaya çıkmasıyla Ege Makedonları'nın Yugoslavya'ya nakledilmesi kararından vazgeçmiştir (Slijipčević, 1958: 237). Öte yandan bu iş birliğinin Türkiye'yle ilişkileri geliştirmesi üzerine Makedonya'daki Slav olmayan Türklerin nakli fikri ortaya çıkmıştır. Hem baskı hem iki ülke arasında göçün düzenlenmesi ve teşviki, Makedonya'daki Türklerin önemli bir kısmının göç etmesini sağlamıştır. 1950'ler boyunca süren bu göç esnasında, sosyalist modernleşmeden olumsuz olarak en çok etkilenen ve Makedon devletine karşı yabancılaşan Arnavutlar da kendilerini Türk olarak göstererek, Türkiye'ye göç etmişlerdir (Brunnbauer, 2004: 583). O dönem için Yugoslavya'da ayrı bir kimlik kategorisine sahip olmayan Müslüman Slavların bir kısmı, Türkiye'ye gelerek asimile olmuşlardır.²⁰⁶ Bu göç dalgası, MHC'deki nüfus dağılımında Slav olmayanların sayısını azaltırken, Makedonların sayıca giderek çoğunluğu oluşturmalarına ve nüfusun homojenleşmesine yol açmıştır. 1961'de yapılan nüfus sayımında Makedonların toplam nüfus içindeki oranı %66'dan %71,2'ye yükselmiştir.

MHC'yi yöneten KPM'nin (1952'den sonra CKM) kompozisyonu ise, nüfusa nazaran daha homojen ve tekildir.²⁰⁷ Kasım 1948'de partinin 27.039 üyesinin 23.267'sini oluşturan Makedonlar, partide %86,0 oranında yer bulmuşlardır. Bu oran, Yugoslavya uluslarından biri olarak tanınan Makedonların, devlet yönetiminde diğer nüfuslar üzerine kurduğu güç temerküzünü göstermektedir. Makedonlar, komünist partide Nisan 1954'te 36.747 üyesiyle %84,2 oranında temsil edilmişler, bu istatistik 1958 sonunda ise %84,63'e ulaşmıştır. Makedonların partideki bu oranı nüfus dağılımına bakıldığında, 1958 nüfus sayımındaki %66'nın oldukça üzerindedir. CKM hükümetlerinde, yürütme komitelerinde ve merkez yönetimlerinde Makedonların temsili %90'ın üzerine çıkmaktadır.²⁰⁸ 1981 nüfus sayımına göre, ülkedeki nüfusun %67'sini oluşturan Makedonlar, CKM üyelerinin %82,95'ini oluşturmuştur. Sırp CKM'de nüfuslarına yakın bir temsile sahip olurken, Arnavutlar, Türkler, Romanlar ve Müslümanlar nüfuslarının altında temsile sahip olmuştur.²⁰⁹

²⁰⁵ Bk. Schoup, age., Aktarılan Savezni Zavod za Statistiku, "Stanovništvo po starosti, polu i narodnosti", 1968, s. 267.

²⁰⁶ Müslümanlar Yugoslavya'da 1961'den itibaren milliyet, 1971'ten sonra ise ulus olarak kabul edilmeye başlamıştır. Makedonya'daki 1981 nüfus sayımında Müslüman ulus kategorisi, Türk milliyet kategorisinden ayrılarak hatırı sayılır bir rakama ulaşmış (39,555, %2,1), 1994 nüfus sayımında ise Boşnak ve yerli Müslümanlar arasında kategorik bir ayırım olmuştur.

²⁰⁷ Bk. Schoup, age., Aktarılan Informativni priručnik; Vtori kongres na Sojuzot na komunistite na Makedonija; III. Kongres na sojuzot na komunistite na Makedonija, 1968, s. 271.

²⁰⁸ Bk. Schoup, age, 1968, s.278.

²⁰⁹ 1981 Makedonya nüfus ve CKM üyeliği istatistikleri için bk. Vušković'ten aktaran Poulton, 1995: 122.

Sonuç olarak, bu bölümde Makedonya’da Geç Osmanlı Dönemi’nde başlayan ulusçuluk ve kimliklerin ulusallaşması siyaseti, Tito yönetiminin sona ermesine kadar ele alınmıştır. Birinci kısımda, 20. yüzyılın başındaki İlinden Ayaklanması esnasında farklı kimliklere bürünmüş Makedonyalı devrimci hareketinin şiddete başvurması, bölge üzerinde hak iddia etmeye başlayan Sırbistan ve Yunanistan ulusçuluklarının mobilize hale gelmesine yol açtığı görülmektedir. 1878’ten beri güneyiyle daha yoğun bir şekilde ilgilenen Sırbistan’da 1903 yılındaki iktidar değişimiyle, Yunanistan’da ise modern ulus kimliğinin bir bileşeni haline gelen, Büyük Fikir ve Bizans sınırlarına ulaşması hayal edilen Yunan devleti fikirlerinin varlığıyla, bu iki devlet Osmanlı Makedonyası’na çeteler aracılığıyla müdahale etmişlerdir. İkinci kısımda, Mürzsteg Antlaşması’nın içerdiği sınırların milliyetlere göre yeniden çizileceği ibaresi sebebiyle, komşu devletlerin Makedonya’daki taraftarlarını artırmak için siyasal şiddete başvurdıkları görülmektedir. Bulgaristan taraftarı olan İç Örgüt’ün sağ kanadının, Patrikhane’ye bağlı köylere savaş açması, dört yıl sürecek olan siyasal şiddet dönemini başlatmıştır. Proto-kapitalist toplumların ürettiği sosyal isyancılığın Balkanlar’da yaygın olması ve ülkü sahibi olmayan Kota ve Donço gibi eşkiyaların bölgedeki aktörlerle çeşitli iş birlikleri yapması, Makedonya’da siyasal şiddetin ve güvenlik açığının artmasına yol açmıştır. Emniyet zafiyetinin hayati noktalara ulaştığı bu dönemde, etnisiteler arası sınırlar keskinleşmiş ve bu topluluklar ulusal tercihler yapmaya zorlanmışlardır. Temmuz 1908’de, Meşrutiyet’in tekrar ilan edilmesiyle çatışmalar sona ermiş ve emniyet ortamı yeniden tesis edilmiş gibi görünmesine rağmen, Balkan devletlerinin 1912 yılında Osmanlı Devleti’ne karşı birleşip savaş açması, Makedonya’nın bölüşülmesine yol açmıştır. Üçüncü kısımda, Balkan Savaşları’ndan sonra Makedonya’nın Sırbistan’da kalan bölgesinde sırasıyla Sırp, Bulgar ve yeniden Sırp tarafından asimilasyon siyasetleri izlenmesi sonucunda, bölgedeki nüfusun aidiyetlerinin, kadim ulusüstü dinsel biçimden ulusal bir şekle dönüşmesine sebep olduğu görülmektedir. 1920’lerin başında kabul edilen Vidovdan Anayasası aracılığıyla bölgede Sırp kimliği dayatılmış, halkın bunu benimsemeye başlamasına rağmen, 1921 seçimlerinde federalizm yanlısı KPJ’ye verilen oylar, Makedonya Sorunu’nun Komintern’in gündemine ve kararlarına yansımıştır. 1920’ler boyunca Makedonya -hatta Trakya Meselesi- Komintern’in gündeminde yer almış ve ulusal kimliğin formüle edilmesine yol açmıştır. 1930’larda Komintern’in gündemi değişmesine rağmen, 1920’lerdeki fikri canlılık, 1930’larda Sırp asimilasyonculuğuna karşı tepkinin doğmasına ve genç kuşağın ulusal arayışlarına yol açmış, yüzyıl başındaki Makedonyalı fikrinden şekil itibarıyla farklı olan, Makedon ulusçuluğunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. II. Dünya Savaşı’nda Mihver Güçlerinin bölgeyi işgali ve Tito’nun Partizan direnişini örgütlemesi, Makedon ulusçuluğunun mobilize olmasını sağlamıştır. İtalyanlar ve Almanların mağlup edilmesinin ardından, Makedon ulusçuluğu 2 Ağustos 1944’te ASNOM Meclisi’nde alınan kararla, Federal Yugoslavya altında ilk siyasi birimine sahip olmuştur. Yugoslavya’nın galip antifaşist güçler tarafında yer almasının sağladığı avantajla ve Yugoslav partizanlarından aldığı destekle birleştirme eğilimli Makedon ulusçuluğu, Balkan Savaşları’nda ayrılan Pirin ve Ege bölgelerini Vardar’la birleştirmeye çalışmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Makedon devlet ulusçuluğu, Vardar’da Makedonyalı Slav kimliği inşası sürecini başlatmıştır. Makedonca dili halka benimsetilmiş, otosefal Makedon kilisesi kurulmuş, bölgedeki nüfus, komünist

Makedon parti organları aracılığıyla domine edilmiş, homojenleştirilmiş ve ulusal tarih yazımında Orta Çağ krallarıyla devamlılık algısı yaratan mitler oluşturulmuştur. Bundan sonraki bölümde, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde bağımsızlığını ilan eden Makedonya'da, birbirini izleyen siyasi istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde Makedon ve Arnavut ulusçulukları, içerideki nüfusa yönelik Makedon ve İlirida devlet algısını hissettiren pratikler ve dışarıda başta Yunanistan olmak üzere uluslararası topluma yönelik olarak inşa edilen Makedon devlet imajları ele alınmaktadır.

BÖLÜM 4

MAKEDONYA DEVLET KİMLİĞİNİN FORMASYONU

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya, Güney Slavları Federasyonu şeklinde örgütlenmiştir. Yeni rejim kendini siyasi olarak, savaş sırasındaki Partizan mücadelesine, Nazi işgalcileri ve içerdeki işbirlikçilerine karşı mücadelelere dayalı olarak meşrulaştırmıştı (Sretenovic ve Puto, 2004: 208). 1948'de Tito'nun SSCB lideri Stalin'le yollarının ayrılmasından sonra, Yugoslavya'da parti liderliği önemli bir meşruiyet kaynağı biçimine dönüşmüş ve Tito kendi kültürünü yaratmaya başlamıştır. Jože Pirjevec (2018: 435) savaştan sonra Tito'nun fotoğraflarının tüm kışlalarda, resmi binalarda, fabrikalarda, işletmelerde, bankalarda ve hatta restoranlarda, kahvehanelerde ve publarda bile asıldığını belirtmektedir. Fotoğrafların, Michael Billig'in (1995) postmodern "banal ulusçuluk" kavramsallaştırmasında olduğu gibi, Yugoslav günlük yaşantısının bir 'normali' ya da 'rutini' haline geldiğini söylemek mümkündür. Duvarlar, uçak kanatları ve dağ geçitleri gibi mümkün olan her yere Tito ismi yazılmıştı. Pirjevec'in anlatısından (2018: 434), 1960'ların sonu ve 1970'lerde Stalin kültürünün bir kopyası olmasına ilave olarak, Tito'nun şahsiyetinin de kişisel kültürünün yükselmesine yol açtığı anlaşılmaktadır. Böylece, Yugoslav Komünist Partisi'nin lideri Josip Broz Tito kültürü, İkinci Yugoslavya'nın kuruluşundan Tito'nun devlet başkanlığını yürüttüğü 1980'lere kadar ülkeyi bütünlük ve beraberlik içerisinde tutmayı başarmıştı. Ancak, Tito'nun ölümünden sonra partizan mücadelesinde yer almış, kurucu lider kültürünün sona ermesiyle iç sorunların günyüzüne çıkması, Yugoslavya'da siyasal istikrarsızlık dönemini başlatmıştır.

Bu dönemde, federasyon içerisinde kuzey ve güney ülkeleri arasında oluşan ekonomik gelişmişlik farkının ürettiği, kuzeyin güneyi sırtladığı söylemleri daha sıklıkla tekrar edilmeye başlanmıştır²¹⁰. Parti liderliğinden kaynaklanan meşruiyet kaynağının zayıfladığı ve federasyon içinde yeni meşruiyet tipi arayışlarının varlığı, 1980'lerin sonuna doğru Hırvat ve Kosovalı Arnavut ayrılıkçı ulusçuluklarının yükselen bir ivme kazanmasıyla açığa çıkmıştır. 1989'da federasyon olarak SSCB'nin, askeri olarak Varşova Paktı'nın, ideolojik olarak komünizmin, siyasi olarak tek partili rejimlerin -yani Doğu Bloğu'nun çökmesi- siyasal meşruiyet kaynağını da kökünden değiştirmiştir. Bu gelişmeler, Yugoslavya'daki çok etnisiteli bölgeleri çatışmanın eşiğine getirirken, Balkanlar'ın tamamında ulusaltı kimliklerin birleşmeci ve ayrılıkçı eğilimlerini körüklemiş, bu gelişmeler etnik hareketlerin bir sorun olarak algılanmasına yol açmıştır. Böylece, Soğuk Savaş boyunca sorunsuz olarak görünen Tito'nun kimlik inşası siyaseti, 1990 sonrası dönemde Balkanlar'ın en önemli sorunu haline gelmiştir.

Yeni fikirler, mevcut kurumların meşruiyetini bozduklarında, normatif bir mücadele de başlar. Sosyalizme karşı bu normatif mücadele, Doğu Avrupa'nın dört bir yanında ulusçu akımların yayılmasını sağlamıştır. 1990'ların hemen başında, Orta ve Doğu Avrupa'da komünist partilerin yerini ulusal partiler almış, sosyalist ideolojilerin yerini ulusçuluklar

²¹⁰ Slovenya'nın Yugoslavya içerisinde ülkenin geri kalanı tarafından sömürüldüğü söylemi için bkz. Jelka Zorn, "A Case for Slovene Nationalism: Initial Citizenship Rules and the Erasure", **Nations and Nationalism**, Cilt: 15, Sayı: 2 (Nisan 2009), s.284.

doldurmuştur. Böylece, Doğu Avrupa ve Balkanlar siyasetine 1990'lı yıllarda damga vuran, ulusçuluğun yükselmesi olmuştur. Yeni parti programlarının içeriklerinde olduğu gibi, anayasalar da ulusal fikirlerle hazırlanmış, siyaset dilinde ve idareyi oluşturan yasalarda “sınıf” kavramının yerini “ulus” (narod) almıştır. Bu sayede söz konusu siyasi dönüşüm yıllarında, Doğu Avrupa'daki tek partili sosyalist devletler, çok partili ulus devletlere dönüşmüşlerdir. Federal yapıdan kaynaklanan hiyerarşik meşruiyetin sürdürülemez hale gelmesi, federasyonun iskeleti olan parti başkanlığının sonlanmasına, etnisite ve etnik devletten gelen yeni bir meşruiyet kaynağına dönüşmesine yol açmıştır (Mircev, 2001: 202). Görüldüğü üzere, siyasi erkin meşruiyet biçimlerinin tamamen değiştiği, 1990'lı yılların başında Yugoslav cumhuriyetleri bağımsızlık sürecine girmişlerdir. Belgrat'ın bütün Yugoslav topraklarını yönetme kabiliyetini yitirdiği, bu siyasal istikrarsızlığı izleyen çatışma ve parçalanma döneminde, Slovenya ve Makedonya'da ulusal tavırlar siyasette yükselen bir ivme kazanırken, Kosova, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'te bu tavırlar etnisiteler arası çatışmaya dönüşmüştür.

Tüm bu cereyan eden hadiseler, bir piyasa ekonomisinin başka tipte bir piyasa ekonomisine dönüştüğü, Doğu ve Batı Almanya'nın birleştiği ve Avrupa Topluluğu'nun entegrasyon sürecindeki derinleşme çabalarının, Avrupa'nın jeopolitiğini yeniden şekillendirdiği bir dönemde gerçekleşmekteydi. Yugoslav cumhuriyetleri, federal bir devlet yapısından koparak ulus devletlere dönüşürken, aynı zamanda siyaset, ekonomi ve değerler düzleminde, Avrupa ve Atlantik ailesinin de bir parçası olma arzusu ve hedefindeydiler. Bu durum, Makedonya için diğer federe cumhuriyetlere nazaran oldukça farklılık göstermekteydi. Çünkü Geç Osmanlı Dönemi'nde “merkez” Bulgaristan'ın ekonomik ve entelektüel “çevre”si haline dönüşen Makedonya (Üçüncü Bölüm), bu kez de Yugoslavya içinde Sırbistan'ın ekonomik ve entelektüel “çevre”si haline gelmişti. Federasyon içinde ucuz gıda ve hammadde tedarikçisi olan MSC, bu yıllarda ekonomik olarak Sırbistan'a bağımlı hale gelmişti. Aynı zamanda federal ya da Sırp medya iletişiminin kültürel tüketimi, yerli tüketimi bir hayli geçmişti (Mircev, 2001: 204) Sırp Ortodoks Kilisesi, özerk Makedon Kilisesi üzerindeki iddialarını güçlendirmiş, güçlü siyasi partiler, MC'ye “güney Sırbistan” ya da “Vardarska banovina” demeye başlamışlardı (Mircev, 2001: 204). Yüzyıl başında Sırp jeopolitikçi Jovan Cvijić tarafından üretilen Makedonya topluluklarına yönelik “une flottante masse” tezi, Sırp kamuoyunda geçerliliğini korumakta, bu sebeple bölgenin “Güney Sırbistan”, Ortodoks halkının da “Sırlar” olarak algılanması devam etmekteydi. Bu gelişmeler sebebiyle Yugoslav ve federasyon yanlısı komünist eğilimli bir Makedonya siyasetçisi olan Kiro Gligorov, Mayıs-Haziran (1991) aylarında Bosna-Hersek siyasetçisi Aliya İzzetbegović'le yaptığı müzakerelerde, asimetrik konfederasyonda karar kılmıştır. Slovenya ve Hırvatistan'da, Haziran 1991 sonlarında düzenlenen ulusal bağımsızlık referandumlarının ardından Yugoslav ordusuyla açık çatışmalar çıkması üzerine, Gligorov ilişkileri sebebiyle Yugoslav yanlısı olmasına rağmen, “stratejik” (Hall, 1996: 3) sebeplerle federasyon fikrinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ülkenin Sırbistan'a ekonomik olarak bağımlı olmasına rağmen, federasyonda kalmasının, çatışmanın içinde kalmak anlamına gelmesinden ötürü siyasi bağımsızlık yönünde tercih yaparak, çatışmanın getireceği risklerden sıyrılma amacındaydı. Temmuz ayında Yugoslavya'nın

bütünlüğünü korumasının, ancak Avrupa'yla entegrasyonla mümkün olacağını, bu sebeple Yugoslavya'nın Avrupa Topluluğu'na üyeliği hedeflemesi gerektiğini söylemekteydi (Öymen, 13.07.1991: 3). Makedonya'da Avrupalılaşıma yönünde yapılan tercih, Yugoslavya söylemini de ortadan kaldırarak, MSC'yi doğrudan bağımsızlık referandumuna götürmüştür. Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya (MSC), aynı yılın Eylül ayında düzenlenen bir halk oylamasıyla bağımsız bir cumhuriyet -Makedonya Cumhuriyeti (MC)- haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren bağımsız ulus devlet olma sürecine giren MC'nin, içeriye yönelik ve uluslararası alanda tanınma çabaları başlamıştır. Araştırmanın bu bölümünde, MC'nin söz konusu çabaları içeriye ve dışarıya karşı Joel Migdal'in ifadesiyle (2004: 16) “otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş” bir devlet algısının üretilmesi, özgün, ayrı ve tekil bir “devlet imajı”nın yaratılması, Makedon devlet ulusçuluğunun meşru ve resmen tanınmış bir kimliğe sahip olma süreci olarak değerlendirilmektedir.

“Otonom” (*autonomous*) kavramıyla, devletin “despotik” ve “altyapısal” kontrolünden kaynaklanan bir algıya işaret edilmektedir. Michael Mann'a göre (1988: 1-32) devletin fiziksel şiddet araçlarına sahip olması, despotik gücünü; muazzam miktarda bilgi toplayarak sivil topluma nüfuz etmesi, altyapısal gücünü göstermektedir. Bu iki gücün birleşimi, insanların algılarında devlet ve toplum ayrımını üreterek, devlete toplum karşısında bir otonomi kazandırmaktadır. “Birleşmiş” (*unified*) kavramıyla, egemenlik alanındaki toprakların entegre hale gelmesi, dolayısıyla devletin nüfuzunu egemenliğindeki tüm alanlara yayarak, teritoryelleşmesinden kaynaklanan bir algıya işaret edilmektedir. “Merkezileşmiş” (*centralized*) kavramıyla, devletin kurumsal ağlarıyla egemen olduğu topraklar üzerinde dominant hale gelmiş bir örgütlenme yapısının yarattığı algıya işaret edilmektedir. Bu kavramlar etrafında şekillenen algı, tek bir varlığa yani devlete işaret etmektedir. Egemenlik sınırları içinde yaşama hakkına sahip nüfus, uluslararası arenada bu varlık tarafından temsil edilmektedir. Bu algı içerideki nüfusa yöneliktir. Bu bölümün birinci yan argümanına göre, Yugoslavya'nın istikrarsızlaştığı 1990'lı yıllarda sosyalizmin yerini ulusal ideolojilerin alması, küreselleşmenin ulusaltı ulusçuluklarını tetiklemesi, Avrupalılaşıma'nın karar verme süreçlerini etkilemesiyle inşa edilen “Slav Makedon” MC devleti kimliği, 90'lı yıllardaki istikrarsızlık sürecinde İllirida devlet algısıyla rekabete girmiş ve 2001 yılındaki Makedon-Arnavut çatışmasıyla dönüşmüştür. 1990'lardaki siyasi istikrarsızlığı ve 2001 yılındaki çatışmayı, 2006 yılında VMRO-DPMNE'nin iktidara gelmesiyle reformcu bir Makedon devlet ulusçuluğu izlemiştir.

Özgün (*unique*) kavramıyla, Türk devleti ve Alman devleti gibi kullanımlara; farklı (*distinct*) kavramıyla, toplumdan ayrı bir devlet imajına; tekil (*singular*) kavramıyla, tekil devlet imajına işaret edilmektedir. Bu tekil devlet imajı hem içeriye hem dışarıya yönelik üretilmektedir. Bu imajlar, devlet işleri ve resmî kurumlardaki pratikler aracılığıyla içeriye yöneliktir, devlet ve toplum ayrımını belirginleştirmektedir. Bu pratikler aynı zamanda güçlü ya da zayıf devlet imajlarını belirlemektedir. Bu bölümün ikinci yan argümanına göre, “birleşmiş” (teritoryelleşmiş) Slav Makedon Cumhuriyeti algısının, mevcut teritoryel sınırların ötesine geçmesi ve devlet pratikleriyle mevcut sınırlarının

ötesinde bir MC imajı yaratması, 1990'lı yılların başında Yunanistan'la kimlik krizine girilmesine ve kitlelerin mobilizasyonuna yol açmıştır.

Bu bölüm boyunca, Üsküp yönetiminin Arnavut ulusçuluğuna karşı mücadelesinin tetiklediği siyasal istikrarsızlık döneminde, MC'nin ulusal devlet kimliğinin inşa edilmesi ve 2001'deki çatışmanın ardından bu kimliğin değişimini incelemek için birinci bölümde yer verilen küreselleşme döneminde ulusal, bölgesel ve etnik kimlikler, MC'nin vatandaşlık, milliyet ve etnisite politikalarını etkileyen, Avrupalılaşma sürecinde yapısal değişim ve norm sosyalleşmesi, refah ve emniyet temalı Kantiyen dostlar kültürü, devlet imajları ve pratikleri yaklaşımlarından faydalanılmaktadır. Makedon kimlik inşasının, 1991 yılı sonrasında yeni bir sürece girmesinden ötürü, bağlam olarak küreselleşme ve Avrupalılaşma dönüşümlerinden doğrudan etkilendiği için, normlar bağlamında anayasalarda kimliğin anlaşılmasını sağlayan vatandaşlık politikalarının nasıl üretildiğine yer verilmektedir. Federasyondan koparak “stratejik” (Hall, 1996: 3) bir tercihle Sırp tarafından uzaklaşan MC, Avrupa entegrasyonunun derinleştiği bir dönemde kurulmuştur. MC'nin bağımsızlık kararının ardından Avrupa ailesinin parçası olması için onun demokratik yönetim, insan hakları ve azınlık hakları gibi normlarını benimseyeceğine dair söz vermesinden ötürü, Avrupalılaşma eksenindeki devlet kimliğinin incelenmesinde, Finnemore ve Sikkink'in (1998: 888) “stratejik toplumsal inşa süreçleri” ve Wendt'in üç anarşi tipinden biri olan “Kantiyen kültür” kavramı dikkate alınmaktadır (1999: 297-308). Devlet kimliğinin içeriye (topluma) ve dışarıya (uluslararası) karşı kurulumu, Joel Migdal'in (2004) “devlet imajları ve pratikleri” yaklaşımıyla açıklanmaktadır.

Bu bölümün birinci alt başlığında (4.1.) devlet ve ulus kimliğinin oluşturulmasında içeriye dönük kimlik üretme pratiklerine odaklanılmaktadır. Söz konusu pratikler aracılığıyla Makedon devlet ulusçuluğunun ürettiği ulusal kimlikle içerdeki diğer ikincil kimlikleri ayırtıran “sınır üretici” (Hall, 1996: 3) iktidar pratikleri ve söylemlerine odaklanılmaktadır. 1991 MC Anayasası, yasa değişiklikleri ve Makedon Bilimler Akademisi'nin 1993 tarihli yayını, birinci kaynaklar olarak değerlendirilmekte, siyasetçilerin söylemleriyle beraber Slav Makedon devlet imajının inşası analiz edilmektedir. Bağımsızlık sonrası dönemde, tüm Orta ve Doğu Avrupa devletleri gibi itibar, kredi ve güven kazanma amacıyla Avrupalılaşma eksenine giren MC'nin, Kantiyen kültüre adapte olma amacıyla çıkarlarını ve davranışlarını değiştirme sürecinde, Avrupalı kimliğini benimsemesine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, MC'nin vatandaşlık ve dil yasalarına, üniversite tartışmasına, din-devlet ilişkisine ve etnisitelerin kamudaki temsili sorunu ele alınmaktadır. MC'nin iktidar pratikleri, küreselleşme ve Avrupalılaşma'nın etkisiyle, Balkanlar'da güçlenen etnisitelerden olan Makedonya'daki Arnavutların, MC'nin altyapısal olarak nüfuz edemediği kuzeybatı bölgelerinde alternatif devlet kimliği ve pratiği olarak tahayyül ettikleri İlirida Cumhuriyeti, yarışan devlet imajları bağlamında değerlendirilmektedir. Bu konunun ele alındığı ikinci alt başlıkta (4.2.), içerideki nüfusa yönelik “otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş” bir devlet algısı kurulamadığında, idarenin istikrarsızlaşarak, Makedonlar ve Arnavutların ayrı devlet tahayyüleri olmasına yol açtığı savunulmaktadır. MC'de etnisitelerin ayrışması, kuzeybatıda İlirida algısının güçlenmesi,

entegre Makedonya imajının kurulamaması, 1997'deki bayrak krizi, aşırı sağ koalisyon hükümeti ve mülteci krizi incelenmektedir.

Bu bölümün üçüncü alt başlığında (4.3.) 2001 yılındaki Makedon-Arnavut çatışmasının, Slav Makedon devlet kimliğini dönüştürmesi ve devletin yeniden kurulması süreci ele alınmaktadır. Bu bağlamda Makedonya'daki Arnavut Kurtuluş Ordusu'nun ortaya çıkması, Ohri Çerçeve Anlaşması'nın (OÇA) metni, yasa değişiklikleri, kamuda orantısız temsil, din konusunda kilisenin tekelinin kırılması, belediye kanunu gibi ademimerkezileşmeyle ilgili siyasi tartışmalar ele alınmaktadır. Dördüncü alt başlıkta (4.4.) kimliğin dışarıya yönelik tanınma sürecine odaklanılarak, Yunanistan'la yürütülen müzakere sürecinin, ilgili literatürde "toplum içinde devlet" yaklaşımıyla yeni bir değerlendirilmesinin yapılması hedeflenmektedir. İsim müzakereleri süreci, ikinci alt başlıktaki Makedonya ve İllirida örneğinde olduğu gibi, bu kez uluslararası alanda Makedonya ve Yunanistan devlet algılarının yarışması veya sembolik mücadelesi süreci bağlamında incelenmektedir. Bu alt başlıkta devletin dışarıya yönelik üretilen özgün, farklı ve tekil imajının, Slav Makedonlar ve Yunan Makedonlar tartışmasıyla bozulduğunda, kimlikle ilgili sorunların güvenlik alanına kaymasının ve kitlelerin mobilizasyonunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu alt başlıkta sırasıyla, MC Anayasası'nın konuyla ilgili maddeleri, iki tarafın hazırladığı tarih kitapları, MC'nin yaptığı yasa değişiklikleri, iki devlet arasındaki isim sorunu ve bayrak sorunu ele alınmaktadır. Son olarak, 2018'de yapılan Prespa Antlaşması'nın devlet algıları bağlamında kısa bir değerlendirmesi ve geleceğe dönük bir tahmin yapılmaktadır. Beşinci alt başlıkta (4.5.) devletin, OÇA'dan sonra Makedon-Arnavut kimliğine bürünmesine reaksiyoner biçimde yükselen ve 2006 yılında iktidara gelen milliyetçi VMRO-DPMNE Partisinin Makedon ulusçuluğu incelenmektedir. Yaklaşık on yıl boyunca devlet ulusçuluğu haline gelen bu antikomünist eğilimli antik Makedonculuk, özellikle 2008'deki Yunan vetosunun ertesinde hem içeriye hem dışarıya yönelik yeni devlet imajı yaratma siyaseti kapsamında incelenmekte, özgün ve tekil Makedon devlet imajı inşa etmeyi hedeflediği savunulmaktadır. Bu devlet imajını ve yeni bir Makedonya tahayyülünü oluştururken, 19. yüzyılın sonunda Makedonya ilk kez tahayyül edilirken de kullanılan (bkz. İkinci Bölüm) Antik Makedon, Bizans ve Orta Çağ'daki ikonlaşmış krallardan faydalanmaktadır. Bu kapsamda, antik krallardan oluşan anıtlarla ve barok stilinde inşa edilen kamu binalarıyla Üsküp kentinin mimari dönüşümüne yol açan Skopje 2014 projesi, Arnavutların söz konusu projeye tepkisi ve SDSM'nin (Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği) Antik Makedonculuğa son verme siyaseti incelenmektedir.

4.1. Postkomünist Slav Makedon Devlet İmajı ve Pratikleri

Bağımsızlık ilanının ardından MC'nin devlet ulusçuluğu ve vatandaşlık politikası, dışlayıcı içeriğe sahip etnik kültürel ulus modeline mi yoksa farklı toplulukları kapsayıcı içeriği olan, siyasal teritoryal ulus modeline mi daha yakın olduğu sorusu önemlidir. Bu iki modelden, Batı Avrupa kökenli siyasal ulus modeli birlikte yaşama şansını artırırken, Doğu Avrupa kökenli kültürel ulus modeli, MC'nin kaynaşmış bir kitle toplumu olmasını zorlaştırdığı varsayılmaktadır. Nitekim ülkede sayıca çoğunluğu oluşturan ve devletin kurucu unsuru olan Makedonların yanı sıra, Makedonya'da yaşayan Arnavutlar, Türkler

ve Romanlar ve diğer milliyetler 1991 tarihli MC Anayasası'nda statü olarak "Makedonlarla birlikte yaşamaları temin edilen azınlıklar" (Kut, 2005: 9) olarak kabul edilmişlerdir. Anayasada bu etnisite kategorilerinin yer alması, MC'nin etnisite siyasetini dört demokrasi modelinden liberal çokkültürcülüğe, oydaşmacılığa (*consociationalism*), etnokrasiye yoksa asimilasyoncu eğilime mi daha çok yaklaştırmaktadır? MC'nin tercih edilen ulusal kimlik siyaseti, Makedonya'nın kimliklerinde ortaklıklar mı bulmaya çalışmış yoksa söz konusu kimlikleri birbirlerinden daha net çizgilerle ayrılmasına mı sebep olmuştur? Bu sorular Makedonya'nın etnisitelerinin birlikte yaşama tecrübesini sorgulama ve etnisite rejimleri hakkında fikir sahibi olmaya yöneliktir.

4.1.1. Slav Makedon etnokrasisinin kurulması

Bideleux ve Jeffries'e göre (2007: 12), Balkanlar ve Orta ve Doğu Avrupa'da devletler, baskın etnik grubun diğerlerini dışlayıcı bir şekilde sahiplendiği "etnokrasilere" dönüşmekteydi. Makedonya'da da bağımsızlığını ilan etmesinin ardından benzer bir trend gözlemlenmektedir. Buradaki kurucu Makedon unsur, kimlik siyasetine bir rota belirleme kapasitesine sahip olarak, meşruiyet tekeline eline almıştı. 1990'lı yıllarda devletin resmi kimliği 'Slav Makedonya' olarak kurulmaktaydı. Bu kimliğin sınırlarına tekabül eden ulusun üyesi, en azından Ortodoks Hristiyan inancını benimsemiş ve Makedonca dilini konuşuyor olmalıydı. Bu tanım, eski Yugoslavya lideri Tito'nun "Makedonyalı Slav", yani Makedonya bölgesinde yaşayan Slavlar ve Yunanistan'ın "Slavlaşmış Makedon" yani Slav dilini konuşan Yunan kategorilerinden farklıdır. Aynı zamanda bu Slav Makedon ulus tanımının, ülke içerisindeki Arnavut kimliğini ve diğer toplumsal kimlikleri -din ve dil kriterleri göz önünde bulundurulduğunda- içermediği görülmektedir. Bu sebeple, Arnavutça'nın ikinci dil olması ve Arnavut dilinde eğitim alma gibi talepler, özgün, ayrı ve tekil Makedon devlet imajını zedelediği için, MC yönetiminin egemenlik meselesi haline gelmiştir. Konunun Makedon devleti tarafından güvenlik konusu haline getirilerek, siyaset ötesi bir alana taşınmasıyla Arnavutların bu taleplerinin tartışılması mümkün olamazdı.

8 Eylül 1991'de Makedonya halkı, bağımsızlığa yönelik oy kullanmak için referanduma davet edilmiştir. Bağımsızlık referandumunda katılımcılara "Egemen Yugoslav Devletler Birliği'ne üye olma hakkına sahip bağımsız ve egemen bir Makedonya'dan yana mısınız?" (Milliyet, 9.9.1991: 4) sorusu yöneltilmiştir. Devletin geleceğine yönelik kaygılarla ve Slav niteliğinin bir belirleyeni olarak, sorunun ilk kısmında "Yugoslav birliği" ifadesinin geçtiği görülmektedir. Referanduma katılım oranı %75,7 oranında gerçekleşmiş, katılımcıların %95,3'ü "evet" oyu vermişlerdir. Makedonya'daki Arnavut ve Sırp'ların boykot ettikleri bağımsızlık referandumu, Yugoslavya sonrası Makedonya'nın hem ilk toplumsal sınır ayırıcı pratiklerinden birisi olmuş hem halk arasında Makedonya devlet imajının zayıf bir biçimde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bağımsızlık referandumunun ardından beklenen uluslararası tanınmanın gerçekleşmemesi, Makedonya imajını uluslararası alanda da zayıflatmıştır. Bununla beraber, Makedonya siyasal sistemini etnisiteler arası ilişkiler bakımından "etnokrasi" yoluna sokan yeni anayasa, 17 Kasım 1991 tarihinde ulusal parlamentoda kabul edilmiştir. Yeni kurulan siyasi partiler, etnik hatlara göre birbirlerinden ayrılmışlar, farklı

topluluklardan üyelerin bulunduğu, çok etnili bir siyasal parti kurulmamıştır. Bu alt başlıkta, Slav Makedon etnokrasisinin incelenmesi amacıyla anayasanın önsözü, vatandaşlık yasası, dil yasası ve üniversite tartışmaları, din ve devlet ilişkisi ve kamudaki etnisiteler meselesi aracılığıyla kimlik analizi yapılmaktadır.

Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki seçim kampanyaları, çoğunlukla şovenizme dayalı olmuştur. Tüm ulusal partiler, yerel azınlıklarla katı bir şekilde mücadele edecekleri ve etnik bir içerikle tanımlanmış, dominant bir ulusun hakimiyetine yönelik programlarını hazırlamaktaydılar. Buna karşın, Avrupa toplumsal normlarının önemli bir bileşeni olan azınlık haklarının korunması, bu ayrımcılığın nasıl meşrulaştırılacağı sorunu ortaya çıkarmaktaydı. Bu şartlar altında, Robert M. Hayden'in tarifiyle (1992: 655) “anayasal ulusçuluklar” ortaya çıkmıştı. Yugoslavya sonrasında yapılan anayasalar, etnik içerikle tanımlanan kurucu ulusları, devletlerin diğer vatandaşlarına göre siyasi olarak ayrıcalıklı biçimde tanımlamıştı. Söz konusu anayasalar, egemenliği devletin şekli ve kimliğiyle ilgili temel konularda karar verebilecek, belli bir ulus (narod) etrafında şekillendirmişti.

Kasım 1991'de kabul edilen MC Anayasası'nda görülen “anayasal ulusçuluk”, dönemin demokrasi prensipleriyle bağdaşmayan örneklerden biriydi. Yugoslavya sonrası eğilimlere uygun bir şekilde anasayal ulusçuluk, Makedonya'da Makedon ulusunun devletini kurmaktaydı. Diğer toplumsal kategorileri, ikinci sınıf vatandaşlar olarak değerlendirmekteydi. Bu proje, seçimlerde birinci gelen VMRO-DPMNE Partisinin “Birleşik Makedonya” sloganıyla vücut bularak, şovenist bir nitelik kazanmaktaydı. Buradaki Makedonya tahayyülü, MSC'den miras kalan sınırların ötesine çıkarak, Yunanistan devlet imajının teritoryal sınırlarına düşmekteydi. Diğer proje ise, MC Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov'un -demokrasi prensiplere daha uygun olarak eşitlik temelinde vatandaşları birleştiren- “sivil devleti”ydi. Gligorov, 20 Kasım 1991'de mecliste yaptığı bir konuşmada, sivil devletini şöyle anlatmıştı: “Cumhuriyetimizin barış ve güvenliği için, gelecekteki iktisadi ve sosyal kalkınmaya giden yol, ancak milliyetler arası ilişkilere karşı gösterdiğimiz duyarlılık, anlayış ve gayret üzerine geçmelidir” (Netkova, 1998: 206). Avrupa'nın 90'lı yıllar boyunca MC koalisyon hükümetlerinden beklentisi, “çokkültürlü bir cumhuriyet” vizyonunun gerçekleşmesi yönünde olmuştu. Gligorov'un sivil devletini kurma amacıyla günlük gazetelerde, hükümete bağlı radyo ve televizyon yayınlarında, tiyatrolarda, üniversitelerde ve polis teşkilatında yarattığı eğilim, Arnavutlara da katılımın önünü açma yönündeydi. Makedonların tek anavatanı olarak tahayyül edilen devletin hayatta kalması, yeni demokratik devletin azınlıklarının desteğini ve sadakatini kazanmasına dayalıydı (Rossos, 2008: 278). Buna karşın anayasada geçen ifadeler, Makedonya'daki cemaatler arası ilişkileri etnokrasi biçiminde kurumsallaştırmaktaydı. Siyasetin etnokrasi temellerinde kurulması ve rakip İirida tahayyülünün ortaya çıkması, MHC sınırlarında kurulan Üsküp yönetiminin varlığını tehdit etmekteydi.

1991 tarihli MC Anayasası'nın ön söz bölümü, Makedon halkına ve onların “ulusal ve toplumsal özgürlük yönündeki yüzlerce yıllık mücadelesi”ne atıfla başlamaktadır. Ön sözde geçen, Makedon halkı kullanımı ve Makedonların eylemliliği, primordiyal bir anlayışla yüzyıllara dayanan bir şekilde uzun bir devamlılık içerisinde tasavvur

edilmektedir. Ardından gelen cümlede, Kruşevo Cumhuriyeti devlet ve hukuk geleneğine, Makedonya Halkı Kurtuluş Örgütü Anti Faşist Konseyi'nde (ASNOM) alınan kararlara ve Makedon devletinin Federal Yugoslavya'da bir egemen cumhuriyet olduğunun belirtilmesiyle, devletin hukuki ardılına (*succession*) referans yapılmaktadır. Biljana Netkova (1998: 206), Kruşevo'dan günümüze gelen Makedon devlet geleneğinin, diğer milliyetlere haklarını vererek, eşitlikçi olduğunu savunmaktadır. Kruşevo Cumhuriyeti - üçüncü bölümde değerlendirildiği üzere- Makedonyalı bölgeselliği görünümündeki ulusüstü karakterine karşın, 1991 Anayasası'nda sadece Makedonların tarihi bir birimi olarak anlatılmaktadır. MC'nin Makedonların devleti olarak kurulması, Arnavutların kendini devletten ayırarak, otoktonluk iddiasında bulunmasına yol açmıştır. Otoktonluk iddiası, Arnavutların İliryalıların soyundan gelen, İlirya ve Dardania'nın yerlileri oldukları savına dayanırken; Makedonları sonradan bölgeye yerleşmiş, Slav göçebeler olarak kurgulamaktaydı. Makedonya devlet ulusçuluğunun, kurucu Makedon ulusuna yönelik tezi, 1993'te Makedonya Bilimler Akademisi tarafından yayımlanan bir kitapta daha detaylı anlatılmaktadır.²¹¹ Doğrudan Yunan tezlerine cevap verme amacıyla yazılan, ancak Arnavutların iddialarına da cevap veren bu metne göre, 6. yüzyılda bölgeye gelen Slav kabileleri, orada yaşamakta olan Makedonları asimile etme sürecinde onların dinini (Hristiyanlık), kültürünü ve isimlerini (Makedonya) alarak, Slav etnosuyla yerli Makedonların karışması sonucu Slav Makedon haline gelmişlerdir (Stardelov: 1993: 16). Avustralya ve Kuzey Amerika'daki Makedon diasporası da bu kan ilişkisiyle kurulan, Yugoslavya karşıtı etnik köken (etnogeneza) anlatısını desteklemekteydi (Marinov, 2009b: 69). Kitaptaki anlatının devamında söz konusu Slav Makedonların daha sonra Bogomilizm akımına ve Bulgarlara karşı mücadele ederek, 971'de Samuil'in devletini kurdukları belirtilmektedir. Bizans İmparatorluğu Samuil'in devletini ortadan kaldırmasına rağmen, Slav Makedonlar, "etnik karakterlerini, dillerini, kültürünü ve geleneklerini korumayı sürdürmüşlerdir" (Stardelov: 1993: 18). Bu sayede söz konusu metin aracılığıyla Makedon tarihçiler, Yunanlar ve Arnavutların otoktonluk savlarına - yani Makedonların bölgeye sonradan gelen işgalci Slavlar oldukları iddialarına- Slav Makedon savıyla cevap vererek, kurucu Makedon ulusunun kökenlerini primordiyal bir anlayışla Antik Dönem'e değin uzatma çabasındadırlar. Söz konusu metindeki tezlerden farklı olarak, eski Yugoslav siyasetçi ve Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov, 1992'de verdiği bir röportajda, "kendilerinin Antik Makedonlardan gelmediklerini, yöreye altıncı yüzyılda gelen Slavlar olduklarını" (Danforth, 1995: 155) belirterek, Tito'nun Makedonyalı Slav kimliği anlayışını yansıtmayı sürdürmüştür.²¹²

1990'lar başı Makedon ulusal kimlik söyleminde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle 1940'larda ve 1950'lerde üretilen, Yugoslavya dönemi Makedonyalı Slav tarih yazımının etkileri bulunmaktadır. 1940'lardaki ulusal tarih yazımı, daha ziyade Geç Osmanlı Dönemi'ndeki ayrılıkçı Makedon ulusçuluğuna odaklanmıştı. Metinlerde 1893'te gizli bir cemiyet olarak kurulan IMRO'ya, 1903'teki İlinden Ayaklanması'na ve on gün hayatta

²¹¹ Georgi Stardelov, Cvetan Grozdanov ve Blaže Ristovski, **Macedonia and Its Relations with Greece**, Council for Research into South-Eastern Europe of the Macedonian Academy of Sciences and Arts, Skopje, 1993.

²¹² "We are Slavs who came to this area in the sixth century... We are not descendants of the ancient Macedonians."

kalabilen Kruşevo Cumhuriyeti'ne yer verilmekteydi. 1950'lerdeki ulusal tarih yazımı ise meşruiyetini güçlendirme amacıyla zamanı biraz geçmişe kaydırarak, 10. yüzyıldaki Çar Samuil devletini ve 6. ve 7. yüzyıllardaki Slav göçlerini ön plana çıkarmaktaydı (Troebst, 2001: 63). Yugoslavya'nın dağılmasının ardından postkomünist Makedon ulusçuluğu, bu metinlerden doğrudan faydalanmıştır. Bu tasarlanmış tarih anlatısı, Bulgar siyasetçileri ve tarihçileri tarafından tepkiyle karşılanarak, Bulgar tarihi olduğu yönünde değerlendirilmiş ve Bulgaristan'ın Makedon ulusunu tanımamasına yol açmıştır. Öte yandan 1990'larda ortaya çıkan amatör tarih yazımları, Yugoslavya sonrası Makedon devlet ulusçuluğunun iddialarını daha da geçmişe çekerek, M.Ö. 4. yüzyıldaki II. Filip ve Büyük İskender'in krallıkları dönemine atıf yapmaya başlamışlardır. Bu girişim, Bulgaristan'ın Makedon ulusçuluğunu tanımamasına dönük politik tavrına karşı bir tepki olarak, Makedon ulusunun, Bulgar olandan farklılığını ve MC'nin özgün, ayrı ve tekil olma imajını inşa etmeye yöneliktir.

Anayasa ön sözünde, 1903 yılındaki İlinden Ayaklanması'nın ertesinde kurulan ve on gün hayatta kalabilen Kruşevo Cumhuriyeti'ne önemli bir referans olduğu görülmektedir. Bu atıfla devlet devamlılığı inşa etmenin yanı sıra bu cumhuriyeti Makedon ulusunun kurduğu yönünde bir ima bulunmakta ve bu sayede İlinden Ayaklanması'nı Makedon ulusunun mücadelesi olarak kurgulamanın önünü açmaktadır.²¹³ Kitaptaki MC tezine göre, Patrikhane ve Yunan devleti, Makedonya'daki Slavları kilise ve okullar aracılığıyla Yunanlaştırmaya çalışmış, ancak Makedonlar İlinden "İsyanı" bu Helenleştirme gayretlerinin başarısızlığını göstermişlerdi (Stardelov, 1993: 33). Kitapta ayrıca Mayıs 1876'daki Kresna ve Ekim 1878'deki Razlog (Razlık) ayaklanmaları, Makedon halkının isyanları olarak tasvir edilmektedir (Stardelov, 1993: 49). Öte yandan MC, devlet olarak hayatta kalamayan ve varlığı başka bir devlet tarafından da tanınmayan Kruşevo Cumhuriyeti'nin devlet ve hukuk geleneğinin bir devamı olarak kabul edilecekse, vatandaşlık statüsü bakımından etnik biçimde değil, tüm toplulukları kapsayıcı sivil (*civic*) bir içeriğe sahip olması gerektiği düşünülebilir (bkz. Üçüncü Bölüm). Bu sebeple, önceki emperyal yönetime karşı isyan ve faşizme karşı direniş zamanlarında ortaya çıkan eylem (1903) ve metinler (1944) üzerinden bir devamlılığa vurgu yapılması, yeni ulus devletin uluslararası tanınmasından ziyade içe yönelik meşruiyetini sağlamlaştırma amacıyla devlet geleneğini "icat ettiği" savunulabilir.

Anayasa'daki ön söz bölümünün devamında, Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedon halkının ulus devleti olduğu kabul edilirken, Arnavutlara, Türklere, Ulahlara, Romanlara ve diğer milliyetlere bu cumhuriyetin içinde "beraber yaşama sözü" verilmektedir. Böylece, Makedonlar kurucu ulus olarak tanınırken, diğer toplulukların milliyetler olarak, 'yaşama şansı verilenler' oldukları anlaşılmaktadır. Anayasa ön sözündeki bu ifadeyle ilk olarak, 1974 MSC Anayasası'ndaki "Makedonya devleti, Makedon halkının ve Arnavut ile Türk milliyetlerinin devletidir" ifadesinin "Makedonlarla ortak yaşamları teminat altına alınan milliyetler" olarak dönüştüğü görülmektedir. Makedon halkı (*narod*) ibaresi ön söz deki yerini korurken, milliyet olarak nitelenen topluluklara yönelik "narodnost"

²¹³ İlinden Ayaklanması'na karar veren ittifakın üyeleri ve Osmanlı millet sistemi ve sosyalizmle benzeşen, Kruşevo Cumhuriyeti'nin Makedonyalı ulusüstü yönetimi denemesi, üçüncü bölümde incelenmektedir.

kullanımı kaldırılarak, yerine “narod”a daha uzak bir kullanım olan “nacionalnost” kavramı tercih edilmiştir. İlerleyen zamanda akademik çalışmalarda ve siyasetçilerin retoriklerinde, azınlıklar anlamına gelen *malicintvo* kelimesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Anayasada söz konusu milliyetlerin bir yandan kurucu ulus olmadıkları ilan edilirken, öte yandan diğer maddelerde azınlık haklarının kendilerine tanındığı görülmektedir. Benjamin Disraeli’nin ifadesiyle; ulus, böylece “ayrıcalıklılar” ve “halklar” olarak iki ulusa ayrılmıştır. (Cerutti, 1992: 149)²¹⁴. Nisan 1991’deki VMRO-DPMNE Parti Kongresi’nde alınan, Kruşevo “isyanı” ve “kahraman” devrimci Gotse Delchev’in ideallerine dayalı bağımsız bir Makedon devleti mücadelesi verileceği kararı, anayasaya “nacionalnost” ifadesinin eklenmesinde etkili olmuştur.²¹⁵ Bu yönüyle MC, Kruşevo Cumhuriyeti’nin Makedonyalı bölgeselciliği tecrübesinden belirgin bir biçimde ayrılmaktadır. MC, münhasır bir ulusun devleti biçiminde örgütlenerek, diğer toplulukları dışlayıcı bir nitelikte kurulduğu görülmektedir. Aynı zamanda ön sözdeki bu ifadelerin, Gotse Delchev’in 1902’de kabul ettiği, ulusüstü bölgesel nitelikli Edirne’nin ve Makedonya’nın tüm mutsuz unsurlarını kapsayan örgüt tüzüğüyle (TMORO) ortak noktası bulunmamaktadır (bkz. Üçüncü Bölüm). Bu ifadeler, 1974 MC Anayasası’ndaki üç kurucu ulustan oluşan, ön söz bölümünden de oldukça farklıdır. Her ne kadar 1991 Anayasası’nın ön söz kısmında Makedonya, diğer milliyetlerin de “ortak evi” olarak nitelenmesine rağmen, devrimci ideallere dayanan devlet geleneği anlatısıyla, kurucu ulus ve diğerleri olacak şekilde etnik ulus modeline göre, şecereci bir vatandaşlık anlayışı oluşturulduğu görülmektedir.

4.1.2. Makedonya’nın vatandaşlık ve azınlık rejimi

Azınlık hakları, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası siyasetin gündemine girmiş ve önem kazanmıştır. 1966 tarihli BM Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 27. maddesi, bu sözleşmeyle kurulan İnsan Hakları Komitesi ve 1975 tarihli Helsinki Senedi, azınlık hakları normunun çağlaması konusunda önemli bir eşik olmuştur. AGİT’in 1990 Kopenhag Belgesi, henüz Yugoslavya dağılmadan önce demokratik seçimlere, hukukun egemenliğine ve temel insan haklarına yönelik önemli bir çağrı olmuştur. BM Genel Konseyi’nde 1992’de kabul edilen Azınlık Hakları Bildirisi, tüm devletlerin uymaya rıza gösterdiği, küresel bir norm haline gelmiştir. Bu deklarasyon, ulusal ya da etnik, dini ve dil azınlıklarının haklarının ve varlıklarının korunmasını, kimliklerinin gelişiminin teşvik edilmesini, buna uygun düzenlemelerin benimsenmesini ve diğer önlemlerin alınmasını kapsamaktaydı. Bu sayede kişisel özgürlükler ve haklar, tam insani eşitlik, ayrımcılığın engellenmesi, milliyetlerin ikinci sınıf vatandaşlar olarak muamele edilmesinin ortadan kaldırılması, garanti altına alınmaktaydı. 1991 MC Anayasası, meşru bir hükümet için uluslararası standartları sağlarken, Makedonya için çok partili sistemi kurmuş, azınlık ve insan haklarına saygı duyulduğunu içeren maddeleri barındırmıştır. Ulusun batılı sivil modele göre kurulmasına yönelik çağrılara ve gayretlere rağmen, MC Anayasa’nın ön söz bölümü, ulusal kimliği etnik bir içerikle yalnızca Makedonla doldurmuştur. Buna ilaveten, “Arnavutlara, Türklere ve Romanlara Makedon halkıyla sürekli bir arada

²¹⁴ “The nation was divided into two nations, the privileged and the people.”

²¹⁵ MSC’nin 1990 yılında yapılan genel seçimlerinde VMRO-DPMNE birinci parti olmuştu.

yaşamaları temin edilmektedir” gibi bir ifade yer almaktadır. Makedonya’da AGİT Belgesi uyarınca tatbik edilen çok partili demokratik sistem, uluslararası gözlemcilerin görüşlerinin aksine Makedonlardan sonra en büyük topluluk olan Arnavutlara ve diğer topluluklara daha yüksek sesle konuşma platformu sağlamamıştı.²¹⁶ Yine de Avrupalılaşıma çizgisinde Makedon siyasetçiler, vatandaşlık ve azınlık normunu görmezden gelememiş, anayasanın 78. maddesi meclise Etnik Gruplararası İlişkiler Konseyi’ni (EGİK) kurma hakkını vermiştir. EGİK, Meclis Başkanı, Makedonlar, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar ve Romanlar ile Makedonya’nın diğer milliyetlerinden iki üyeden oluşmaktadır. Etnik gruplararası ilişkilerdeki sorunlarla EGİK ilgilenmekte, çözümler için değerlendirme ve öneri sunmaktadır. Parlamentonun EGİK’in bu değerlendirme ve önerilerini dikkate alması ve onlara ilişkin bir biçimde karar alması zorunluluğu belirtilmiştir.

1991 yılı ortalarındaki tartışmalarda hükümet, vatandaşlık kanunu için beş yıllık devamlı ikamet (*residence*) olmasını teklif etmişti. Ancak VMRO-DPMNE Partisi bu teklife itiraz ederek, meclise on beş yıllık devamlı bir oturum olmasını kabul ettirmiştir. 28 Ekim 1992’de meclisten geçerek yasalaşan yeni vatandaşlık yasasındaki on beş yıllık devamlı ikamet gerekliliği, Yugoslavya’nın son döneminde Kosova’daki baskılar sebebiyle göçen ve sayıları 150 bini bulan Arnavutu, yani yaklaşık nüfusun %7’sini yasa kapsamı dışında bırakmıştı (Rae, 2003: 282). Kosova’dan göçen Arnavutların, vatandaşlık haklarının olmamasıyla beraber siyasal hakları olmayacağı endişesiyle, toprak edinme hakları da sorgulanır hale gelmişti. Bu durum aynı zamanda ülkedeki diğer Arnavutlar, Sırlar ve Müslümanları da etkilemişti. 18 yaşın üstünde ve sürekli gelirleri olduğunu ispatlamaları halinde vatandaşlığa uygun görülmekteydiler (Bugajski, 1994: 111). Aksi halde onlar da sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıyaydılar. Arnavut lider Arben Caferi, yasaya tepki olarak, Arnavutların bu bölgede yüzlerce yıldır serbest bir şekilde hareket ettiğini, bunun bir göç olmadığını, aksine yasanın hedefinin “etnik temizlik” olduğunu belirtmiştir (Abrams’tan aktaran Daskalovski, 2006: 69). Böylece, mecliste yasalaşan bu kararlar, kendini İlirida gibi alternatif bir devlet imajıyla özdeşleştirme potansiyeli yüksek olan Arnavutların bir kısmı, Makedonya vatandaşlığı hakkından da mahrum bırakılmıştır. Bu uygulamalar, baskın, entegre ve otonom Slav Makedon devlet imajını güçlendirmeye yöneliktir.

MC’nin uluslararası tanınmasının gerçekleşmesinin ardından halka yönelik devletin altyapısal gücünü artırma amacıyla nüfus sayımı yapılmıştır. 1994 yılında çıkarılan Nüfus Sayım Kanunu’nda Makedon, Arnavut, Türk, Roman, Sırp-Hırvat ve Ulah kategorilerine yer verilmiştir. Anayasada yer almayan Sırp-Hırvat kategorisi ilave edilerek, bu Slav nüfusunu, Makedon kimliğinden ayırma girişiminde bulunulmuştur. Nüfus sayımı pratiği, MC’nin vatandaşlarına nüfuz etme girişimi olarak değerlendirilebilir. Merkezi hükümet bu pratik aracılığıyla, Anderson’un belirttiği gibi “kitleleri nicelleştirerek” (2009, 187) her etnisitenin potansiyel gücüne vakıf olmaktaydı. Arnavutların o dönemki sayısal

²¹⁶ Duncan Perry (1997: 273) demokrasi ve azınlıklar arasında pozitif bir ilişki kurmuştu. Ancak Arnavutlar bu durumu aynı şekilde görmemektedirler (Zahariadis, 2003: 259).

iddialarını çürüterek, Makedonya haritasını, Makedonların çoğunluğunu oluşturduğu kıvı bir “logo”ya (Anderson, 2009: 194) dönüştürmekteydi.

Anayasanın 19. Maddesi, din ve devlet ilişkilerini belirlerken, tek dini kurum olarak Makedon Ortodoks Kilisesi’ni kabul etmiştir. MC ulusal tarih anlatısına göre, Makedonlar, Ohri Başpiskoposluğu 1767’de Osmanlılar tarafından lağvedilince, Makedon halkının kimliğini koruyan yegâne kiliselerini kaybetmişler (Stardelov, 1993: 25-26). Bu anlatıya göre, Makedon kilisesinin yeniden kurulabilmesi için şartlar ancak 1943’ten sonra uygun hale gelmiştir (Stardelov: 1993: 28). Makedon Ulusal Kilisesi 1958’de yılında kurulmuş, 1967’de Sırp Kilisesi’nden ayrılarak müstakil hale gelmiştir. 1991 MC Anayasası’nda, Makedon Ortodoks Kilisesi’nin yanı sıra diğer dini cemaatlere ve gruplara da yer verilerek, onların serbestçe okul, diğer toplumsal ve hayır kuruluşlarını açabilecekleri belirtilmiştir. Bu ifadeler daha ziyade Avrupalılaşıma ve Avrupa normlarına uyum sağlama eğilimi çerçevesinde anayasaya dahil edilerek, diğer topluluklara bu haklar tanınmıştır. Ancak bunu yeterli bulmayan söz konusu topluluklar, kendi dini kurumlarının anayasada resmen yer bularak tanınmasını talep etmekteydiler.

Anayasanın 23. maddesi, her vatandaşın kamu kurumlarında görev alabileceğini düzenlemektedir. Ancak Demokratik Refah Partisi (Partija za Demokratski Prosperitet, PDP) üyesi Nevzat Halili, Şubat 1992’de Arnavutlara yapılan ayrımcılığı protesto ederek, önemli makamların Makedonlar tarafından işgal edildiğini iddia etmekteydi (Vjesnik, 10 Şubat 1992’den aktaran Reuter, 2001: 37). Nitekim Tetova nüfusunun %80’i Arnavut olduğu halde, 2001 yılındaki Makedon-Arnavut çatışması sırasında havan mermileri tarafından vurulması, şehirdeki polis gücünün %90’ının Makedon olmasından kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla, resmi görevlilerin atanması sürecinde ağırlıklı olarak Makedonların tercih edilmesi, Slav Makedon devlet imajını güçlendirmeye yönelik pratiklerdir. Arnavut Demokrat Partisi’nin (Demokratska Partija na Albancite, DPA) lideri Arben Caferi (1998: 5), bu dönemde kaleme aldığı bir metinde, toplam nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturan Arnavutların, ülkenin resmi memurlarının ve profesyonellerinin yalnızca %3’ünü oluşturmasından yakınmaktaydı. Sonuç olarak, Arnavutlar kendilerinin eşit siyasi statüde olmadıklarının ve devlet yönetimine iştiraklerinin engellendiğinin farkındaydılar (Slaveski ve Kozarev, 2012: 26).

4.1.3. Slav Makedon üstünlüğünün testi: Dil üzerine tartışmalar

Anayasanın 7. maddesi, Makedon dilini Kiril alfabesiyle birlikte MC’nin resmi dili olarak kabul etmektedir. Bu durum, ülkenin her tarafında bir iş sahibi olabilmek ve üniversiteye kaydolmak için Makedonca öğrenme gerekliliğini doğurmuştur (Caca, 2001: 157). Öte yandan yasada, yerel yönetimlerde çoğunluğu bir milliyetin oluşturduğu bölgelerde, onun dilinin ve alfabesinin kullanılabileceği yazmaktadır. Eğer bu milliyete mensup kişiler çoğunluk değil, ama önemli sayıda olmaları halinde, koşullara göre kendi dilini ve alfabesini resmi olarak kullanabileceği belirtilmektedir. Anayasanın 48. maddesi, milliyetlerin kimliklerini ve ulusal niteliklerini özgürce ifade etme, teşvik etme ve geliştirme hakkına müsaade etmektedir. Milliyetlerin etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunmasını garanti etmektedir. Kültürel kurumlar kurmalarına izin

verildiği gibi, aynı zamanda ilkokul ve ortaokul eğitimlerini kendi dillerinde alma hakkını saklı tutmaktadır. Dil konusundaki yasa düzenlemelerinin, Avrupa'daki azınlık hakları normlarına uygun bir biçimde yapıldığı görülmektedir. 7. Madde, yerelde azınlıklara dillerini kullanma hakkı vermesine rağmen, pratik uygulamada Arnavutların nüfusun %20'sini oluşturduğu yerlerde dahi uygulanmaya konulmamıştır. Görüldüğü üzere kültürel bir hakkın sağlanmasıyla, anayasanın tamamına sirayet eden etnik vurgular önemsiz hale gelmiyordu. Bu sebeple, Arnavutlar kendilerini Makedon devletinden ayrı ve eşit haklardan yoksun hissetmişler (Perry'den aktaran Devetak, 1996: 81). Dahası Kiril alfabesiyle Makedoncanın, devletin tek resmi dili olmasına karşı çıkmışlardır. Arnavutçanın üniversitelerde de kullanılmasını talep etmekteydiler. Çünkü, Arnavutça dilinde eğitim yapılmazsa, cumhuriyet içindeki Arnavutların, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri de zayıf kalacak ve kültürel kimliklerini kaybedebileceklerdi. Bu tartışmaların yapıldığı dönemde, Arnavutların bölgenin yerlisi olmadığı, önceki yönetimlerden -yani Osmanlılardan- kalan misafirler oldukları yönünde söylemler giderek artmaktaydı (Zahariadis, 2003: 271). Arnavutlar, kültürel kimliklerini korumayı başarmış, ancak söz konusu politikalar sebebiyle ekonomik ve toplumsal gelişimleri Makedonlara göre zayıf kalmıştır.

Görüldüğü üzere anayasadaki ifadelerin uygulamaya konulmaması sebebiyle, MC'de dil ve eğitim meselesi her an patlamaya hazır bomba gibi ortada kalmıştır. Nitekim 1994'te Arnavutlar tarafından Tetova Üniversitesi kurulduğunda, MC tarafından illegal ilan edilmiş, üniversite 1995'te polis tarafından kapatılmıştır. Üniversitenin kurucusu yakalanarak hapis cezasına çarptırılırken, Arnavutlar bu duruma tepki olarak parlamentoya yönelik boykot başlatmışlardır. Üniversite yıkıldıktan sonra Arnavut diasporası soruna dahil olarak, Arnavutlara para yardımı yapmaya başlamıştır (Perry, 1998: 123). Arnavutların kendi dillerinde yüksek öğrenim (üniversite) görme talebi, MC siyasi eliti tarafından başkaldırı olarak algılanmaktaydı. O dönemde Cumhurbaşkanı Gligorov, ısrarla yüksek öğrenim görmek isteyen Arnavutların Tiran'a gidebileceklerini söylemekteydi. Makedon devletinin uygulamalarına ilave olarak, Makedon siyasetçilerin söz konusu dışlayıcı retorikleri, Arnavutların kendilerini devletten ayrı hissetmelerini anlaşılır kılmaktadır. Yugoslavya döneminde Arnavutlar, üniversite eğitimi için ülke sınırları içinde bulunan Kosova'ya gidip, Arnavutça eğitim alabilmekteydiler. Ancak bu ulusal sınırlar içinde üretilen retorik ve izlenen politikada, MC'nin kendi vatandaşlarının taleplerini görmezden gelme ve kendi görev sahasında olan önemli bir kültürel meseleyi (eğitim) başka bir devlete havale ettiği görülmektedir. Tiran'ın Makedonya'daki Arnavutları eğitmesi, Makedonya'ya istikrar getirmek yerine, onları Arnavut devletinin Makedonya'daki aktörleri haline getirebilirdi. Böylece, MC yöneticilerinin Arnavutlara, devletin Slav Makedon olduğuna dair algıyı dayatmayı sürdürdükleri görülmektedir.

Gligorov, Arnavutların dil ve Tetova'daki üniversite üzerine olan hak taleplerinin verilmesini, Teksas'taki Hispaniklere ve Marsilya'daki Araplara aynı hakların sağlanmasıyla eş tutmaktaydı (Caferi, 1998: 2). Söz konusu Hispaniklerin ve Arapların, yaşadıkları bölgelere sonradan göç ederek gelmelerini, Arnavutların Makedonya'daki durumlarıyla benzer bir şekilde kıyaslayarak, Makedonya'daki Arnavutları göçmen

olarak değerlendirmekteydi. Böylece, Arnavutların bölgede otokton bir halk olmadığı, aksine Makedonların ulusal diyarına sonradan göç etmiş bir halk olarak değerlendirildiği görülmektedir. Eski bir Komünist Makedon siyasi eliti olan Gligorov'un söylemlerinde, Arnavutların "Makedon vatanında", 'yabancı bir halk' olarak tasvir edildiği görülmekte, bu sebeple dil ve üniversite gibi taleplerinin sağlanmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Haziran 1994'te Demokratik Halk Partisi'nden (Narodna Demokratska Partija, NDP) bir Arnavut vekil, İlirida'nın özerkliğinin Arnavutların gerçekleştirmesi gereken minimum hedef olduğunu ilan etmiştir (Ramet, 1997: 80). Aynı yıl Demokratik Refah Partisi'nden (PDP) Muhamed Halili, iki uluslu devletin ilk aşamasının gerçekleşmesi için Makedonya'daki Arnavutların özerkliğini başarmayı arzuladıklarını belirtmiştir. Nitekim, Arnavutlar anayasanın belirlediği sınırların dışına çıkan ilk adımı, aynı yılın sonunda atmışlardır. Aralık 1994'te Tetova (Kalkandelen), Gostivar ve Debar (Debre) belediye yönetimlerinin kararıyla, Tetova'da bir Arnavut üniversitesinin kurulması, Makedonya'nın Arnavut bölgelerinde MC'den bağımsız eğitim kurumlarının açılması olarak algılanmıştı. Makedonya'da mevcut hükümet, bu projenin yasal olmadığını belirtip, üniversiteyi kapatmıştır. Şubat 1997 ortalarında binlerce Makedon öğrenci, Üsküp'teki pedagoji fakültesinde Arnavutluk dilinin kullanımını teşvik eden yasaya karşı protesto gerçekleştirmiştir (Bideleux ve Jeffries, 2007: 419). Protesto dalga halinde büyüyerek, "Arnavut karşıtı ırkçı sloganların atıldığı milliyetçi gösterilere" dönüşmüştür (Kut, 2005: 169). Makedonlar, genel olarak Arnavutların devletin resmi dili olan Makedoncayı öğrenmek için gayret etmedikleri veya öğrenmeyi reddettiklerinden ötürü şikayetçiydiler. 2001 yılındaki Makedon-Arnavut çatışmasının ertesinde anayasada yapılan değişikliklerde, Arnavutlara kamu hizmetlerinde daha fazla temsil, yerel otoritelere daha fazla güç verilmesine rağmen, müzakereler tek bir konuda donmuştu: Arnavutça'nın ikinci resmi dil olarak tanınması. Dil meselesi, Makedon siyasetinde güvenlikleştirilmiş bir konu olarak algılandığı için, siyasetin sahasına getirilerek bir uzlaşma yapılması, uzun yıllar boyunca mümkün olmamıştır.²¹⁷ Sonraki alt başlıkta, Makedonya'da toplulukların ayrışması sonucu farklı devlet tahayyülleri kurulması, MC'ye rakip devlet imajının ve pratiklerinin oluşması, MC'nin uluslararası toplumda tanınırlığının artması sonucu altyapısal gücünü ve nüfuzunu güçlendirme çabaları, Arnavutlarla yaşanan bayrak krizi ve son olarak Kosova Savaşı'nın toplulukları daha da ayırıştırması ve İlirida'nın şiddet araçlarına sahip olmasıyla çatışmaya giden süreç, yarışan imajlar kapsamında incelenmektedir.

4.2. İlirida'yı tahayyül etmek: Arnavut ayrılıkçı ulusçuluğunun yükselişi

Doğu Avrupa'da 1980'lerde yükselen ulusçuluk dalgası sırasında, Makedonya'daki Arnavutlara yönelik eğitim ve kültürel alanlarda ambargo başlamış, Arnavutlar 1989'da Türklerle beraber resmen kurucu ulus olma statüsünü kaybetmiştir (Iseni, 2013: 179-180). Nitekim ülkedeki Arnavutlar, ikinci sınıf vatandaş haline geldikleri devleti

²¹⁷ Arnavutça, sosyal demokrat Zoran Zaev hükümetinin Arnavut paydaşlarıyla yürüttüğü siyasi mücadele sonucunda, 11 Ocak 2018'te "Dillerin Kullanımı Yasası"nın mecliste onaylanmasıyla MC'nin ikinci resmi dili haline gelmiştir.

benimsemediklerinden ötürü, 31 Mart 1991’de yapılan nüfus sayımını ve 8 Eylül 1991’deki bağımsızlık referandumunu boykot etmişlerdir.²¹⁸ Referandum öncesi yalnızca uluslararası temsilciler ve Makedon uzmanlar arasında gerçekleştirilen anayasa tasarısı görüşmelerinde, Arnavutlar kendilerine temsil hakkı tanınmamasından ötürü yakınmıştır (Vankovska, 2013: 91). Bu yüzden, Makedonya’daki Arnavutlar, bağımsızlıktan beri Makedon devletinin geçerliliğini, temel kurulumunu ve varlık mantığını sorgulamışlardır (Daskalovski, 2006: 81). Bu pratikler Arnavutlara göre, devletin Nisan 1989’da CKM tarafından yapılan yasa değişiklikleriyle Makedon ulusunun devleti haline getirilmesi ve mecliste Arnavut dilinin kullanılmasının yasaklanmasındaki niyetlere benzemektedir (Iseni, 2013: 181). Bu sebeple ülkedeki Arnavutlar, 1991 Anayasası, 1991 ve 1994 nüfus sayımlarına ihtiyatlı yaklaşmışlar, devletin uluslararası tanınmasına destek vermemişlerdir. Üstelik Makedonya’nın Yunanistan’la yaşadığı isim sorunu, Arnavutları devlete karşı giderek yabancılaştırmıştır (Zahariadis, 2003: 260). Görüldüğü üzere, 1991’deki nüfus sayımı, bağımsızlık oylaması ve anayasa yapımı gibi pratikler, Makedonya topluluklarına devletin Slav Makedon egemenliğinde kurulduğu imajını vermeye yöneliktir. Diğer yandan yeni devlete karşı gönülsüz olan Arnavutlar, kendi geleceklerini bir “post-Yugoslav tahayyül” (Vankovska, 2013: 92) olan Kosovalı Arnavutlarla birlikte değerlendirmektedir.

4.2.1. Makedon ve Arnavut etnisitelerinin ayrışması

1990 ve 1994 yıllarındaki genel seçimlerde galip gelmesine rağmen, hükümet kuramayan Makedon ulusçuluğu eğilimli VMRO-DPMNE Partisi, siyaseten Arnavut karşıtı bir pozisyon almıştır. Arnavutları görmezden gelen ve siyasetten dışlamaya yönelik bu politika tercihi, Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki ilişkisel mesafeleri derinleştirirken, siyaset ve toplumdaki güvensizlik atmosferini artırmıştır. Anayasada çizilen dışlayıcı vatandaş tipolojisiyle Makedon ve Arnavut milliyetçisi partilerin demokratik siyasette öne çıkmaları, Makedonya’nın kimliklerinin tek bir kapsayıcı siyasal Makedonyalı kimliğinin altında kaynaşmasını değil, aksine kendi içlerinde kapalı ve birbirlerinden belirgin sınırlarla ayrılan, etnik ulusal cemaatler şeklinde toplumsallaşmalarına yol açmıştır. Üstelik, Arnavutların kendilerini yönetme, kültürel sembollerini sergileme, ana dillerini kullanma ve ilkokuldan yüksek öğrenime her derecede eğitim görme talepleri ve pratiklerine karşı yürütülen baskı ve ret politikasına karşı Arnavutların direnç göstermesi, Arnavutların, Slav Makedon devlet imajıyla uyum sağlayamamasına yol açmıştır. Makedonların Arnavut sorununa bakış açısı, MC’nin tüm vatandaşlarının Makedonyalı oldukları, devletin resmi dili olan Makedoncayı günlük hayatlarında ve resmi işlerinde kullanmaları yönündeydi.

AB çerçevesinde müzakere edilen Avrupa vizyonu, ayrılıkçı iddialarda bulunmadan, ulusal egemenliğe meydan okunmasına müsaade etmişti (Cowan ve Brown, 2000: 14). Brüksel ve Avrupa kurumlarıyla tesis edilecek doğrudan bağlantılarla, ulus devletler içindeki gruplar veya bölgeler daha geniş bir özerkliğe sahip olacaklardı. İnsan haklarının küresel seviyede kurumsallaşması, azınlıklar ve ulusüstü varlıklar arasındaki patronaj

²¹⁸ 120 kişilik Mecliste temsil edilen 23 Arnavut milletvekili oylamaya katılmamıştır.

ilişkilerini güçlendirmektedir. Arnavutların kendi ulusal cemaatleri içindeki bağımsızlık oylaması, tam da Avrupa Konseyi'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanıdığı, Makedonya'yı ise bağımsız bir devlet olarak tanımadığı dönemde gerçekleşmiştir. Arnavut dilinin yanı sıra siyasi bir sembol olan bayrak etrafında da benzer tartışmalar sürmekteydi. Makedonların görüşüne göre, elbette ki Arnavutlar çoğunluk yaşadığı yerlerde kendi dillerini kullanabilirlerdi, ancak Arnavut bayrağını asla kullanamazlardı (Perry, 1998: 123). Bu siyasi retorikler, toplumdaki etnisiteler arası ayrışmayı belirginleştirmektedir.

George Prevelakis'e göre, Makedonya'nın devlet olarak tarihsel ve etnik kimliklere ihtiyacı vardı, ancak bunlar Yunanistan ve ülke içindeki Arnavutlar için sorun teşkil etmekteydi (1996: 150). Makedonya devleti kimliğini siyasi ulus olarak inşa ettiğinde, önceki Aydınlanma ve Romantik Dönem etkisi altındaki ulus devletleşme süreçlerinde olduğu gibi antik tarihten faydalanmaktaydı. Bu tercih, ülke içinde yaşayan Arnavutları rahatsız etmiyordu, ancak Yunanistan'ı rahatsız etmekteydi. Buna karşın, Makedonya devleti, etnik içerikli bir kimlik inşa ettiğinde, Slav Makedonları kurucular olarak kabul ettiği için Yunanistan bunu benimsemektedir. Ancak bu defa da etnik ulus tercihinin neticesinde ülkedeki Arnavutlar dışlandıklarını hissetmekteydiler. 1990'lı yılların ortasından itibaren en büyük Arnavut partisi olan Arnavutların Demokratik Partisi'nin (Demokratska Partija na Albancite, DPA) liderleri, Kosova'yla birleşme hedefinde "özerklik ya da ayrılma hakkı" retoriklerini vurgulamışlardır (Daskalovski, 2006: 81). Tam da bu noktada devlet kimliği, imajlar ve pratikler olarak değerlendirildiğinde, Makedonya kimliğinin cumhuriyetin uluslararası tanınmaya henüz erişemediği topraklarında, ona rakip bir siyasi birim olarak, İlirida Cumhuriyeti'nin (İC) ortaya çıktığı görülmektedir. İlirida ideali, Makedonya hükümeti tarafından anayasa dışı olarak ilan edilmesine karşın, bir fikir olarak ortaya atılmış ve bir tahayyül haline gelmişti. MC'nin önceki aylarda yaptığı bağımsızlık oylamasını boykot eden Arnavutlar, Ocak 1992'de İC'nin referandum oylamasına katılmışlardı (Bugajski, 1994: 116). Bu sebeple, MC bağımsızlık ilanından sonra meşruiyetini devlet devamlılığına dayalı biçimde oluşturmaya rağmen, imajlar bağlamında yekvücut Makedonya'yı uluslararası topluma kabul ettirememesi sebebiyle, referandum pratiğinde görüldüğü üzere bazı Arnavut liderler, 1990'lı yılların başlarında kendilerini İC'ye bağlı görmüşlerdir.²¹⁹ Zamanla birçok yerel Arnavut lider, Makedonya'nın batısını İC olarak ilan ederken, hedeflerinin Yugoslavya Arnavutları'nın birleşmesi olduğunu ifade etmişlerdir (Bugajski, 1994: 116). Böylece, sınırları içerisinde halen Yugoslav ordusu bulunan MC'nin, egemenlik iddia ettiği alanda şiddet tekeli elde edemediği, sınırları dahilindeki tüm topluluklarıyla birlikte uluslararası temsil sorunu yaşadığı dönemde, ilaveten rakip bir temsil iddiası olarak "İlirida" ortaya çıkmaktaydı.

Ocak 1992'de Carrington Konferansı'nda toplanan arabulucu komisyon, "ülkenin isim seçimi herhangi bir teritoryal iddia içermemeli, öte yandan ülke içerisinde özerk bir Arnavut kurulabilir" kararını vermişti. Cenevre'de gerçekleşen Yugoslavya konulu Londra Konferansı'nda ise, tüm eski Yugoslav cumhuriyetlerinde bir ulusal azınlığın

²¹⁹ Hareketin arkasında olan Partija za Demokratski Prosperitet (Demokratik Refah Partisi, PDP) Kasım-Aralık 1990 seçimlerinde 25 sandalye kazanmıştı. Yerel seçimlerde 3 belediye elde etmişti.

yerel çoğunluğu sağladığı yerlerde özerklik fikrinin bastırılması eleştirilmişti. Üsküp yönetimi buna yanıt olarak, azınlıklara ve milliyetlere Batı Avrupa devletlerinin anayasalarını aşacak şekilde hakların verildiğini savunmuştur. Anayasa aracılığıyla Arnavutça dil eğitimi garantisi verildiği, bazı bölgelerde Arnavutça'nın resmi dil haline getirilmesinin mümkün olduğu ve idari bölünmeler yaratacak daha ileri düzenlemelerin de yapılabileceğini belirtmiştir. Ancak 1991 Anayasası'nın içeriğinde görüldüğü gibi 1990'ların başlarında Batı'daki çok kültürlülük beklentilerinin aksine, Makedonya siyasi vatandaşlık modelinin uygulandığı “eritme potası” olmamıştı. Bunun aksine kapalı ve ayrı topluluklardan oluşmaktaydı (Perry, 1998: 120). Makedonya'nın “anayasal ulusçuluğu” da bu toplumsal ayrışmayı beslemişti. Bununla beraber, Arnavutlar 1990'lı yıllarda ekonomik olarak da dışlanmışlardı. Bu durum, Arnavutların daha ziyade diasporadan gelen dövizlerle beslenen, ülke içinde ayrı ikinci bir ekonomi oluşturmalarına sebep olmuştur. Görüldüğü üzere, anayasada haklar tanınmasına karşın, MC'nin kuruluşundan beri yaşadığı istikrarsızlık dönemindeki emniyetsiz koşullar, ülkedeki toplulukları ekonomik ve toplumsal olarak birbirinden izole etmişti. Bu ayrılık durumu derinleşerek, toplulukların farklı devlet tahayyülü kurlmalarına da yol açmıştır.

4.2.2. İirida devlet algısının güçlenmesi

Devletin aşkın kimliğini üretenin, algılar ve pratikler olduğu kabul edilirse, 1990'lı yılların başlarında MC'nin egemenlik iddiası olduğu topraklarda, ona rakip bir imaj olarak İirida Cumhuriyeti'nin (İC) ortaya çıktığı savunulabilir. Makedonya hükümeti tarafından anayasa dışı olarak ilan edilmesine rağmen, İC nihayetinde bir fikir olarak Arnavutlar tarafından ortaya atılmıştı. Arnavut siyasetçi Nevzat Halili hem 1992'de hem 2014'te bu devletin varlığını iki kez ilan etmiştir. Fikir ilk olarak, Ocak 1992'de Makedonya'daki Arnavutların statüsü üzerine yapılan referandumda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla MC'nin önceki aylarda yaptığı bağımsızlık oylamasını boykot eden Arnavutlar, İirida Cumhuriyeti için bağımsızlık oylamasına katılmışlardı (Bugajski, 1994: 116). 11-12 Ocak'ta gerçekleşen referandumda, Arnavut ulusçusu PDP'nin “siyasal ve teritoryal özerklik” ifadesi kabul görmüştür (Ahrens, 2007: 397). Bu sebeple her ne kadar uluslararası hukukta Yugoslavya'ya bağlı MC olsa da referandum “pratiginde” görüldüğü üzere bazı Arnavut liderler kendilerini 1990'lı yılların başlarında İC'ye bağlı görmektedirler. Bu kavramı ortaya atan siyasetçiler, MC'nin uluslararası tanınma sorunu yaşadığı ve Carrington Konferansı'nın desteğinin hissedildiği bir dönemde, Arnavutların bir ulus olarak tanınmasına ve daha geniş azınlık hakları edineceğini düşünmekteydiler.

Ocak 1992'de yapılan referanduma katılım %92 oranında gerçekleşmiş ve oy kullanan 276,921 katılımcının (Ramet, 2002: 129) %74'ü, Arnavutların siyasal ve kültürel özerkliği için oy kullanmıştır (Devetak, 1996: 82). Bunun üzerine birçok yerel Arnavut lider, Makedonya'nın batısını İirida Cumhuriyeti olarak ilan ederken, hedeflerinin Yugoslavya Arnavutlarının birleşmesi olduğunu ifade etmişler (Bugajski, 1994: 116). Tasarlanan bu cumhuriyet, Makedonya topraklarının neredeyse yarısını kapsamaktaydı. Nevzat Halili, referandumun amacını “Makedonya'nın devlet olarak tanınması için erken olduğunu, ülkedeki azınlık haklarının ayaklar altında ezilmiş olduğunu dünyaya göstermek” şeklinde açıklamıştı (Die Tageszeitung, Berlin, 13 Ocak 1992'den aktaran

Reuter, 2001: 36). Görüldüğü üzere Arnavutların, MC'ye karşı gelişmiş bir özdeşleşme duygusu yoktu ve olmadığını da çeşitli eylemler ve pratikler aracılığıyla göstermekteydiler. Parlamento toplantılarını terk ediyorlar, vergi ödemiyorlar ve kamusal görevlerini yerine getirmiyorlardı. Örneğin, 1990 yılında Tetova'da vergilerin yalnızca %20'si toplanabilmişti (Parvanov'dan aktaran Reuter, 2001: 36). Böylece Arnavutların anayasal haklarını elde edemedikleri koşullarda, anayasal görevlerini de yerine getirmeyerek, MC'ye bir bağlılık duymadıkları görülmektedir. Bunun yerine İC imajının beslenmesine yönelik pratikler gerçekleştiriyorlardı.

Harita 6: İnternette Dolaşımda Olan Bir İtirida Cumhuriyeti Haritası

PDP ilk kongresini Şubat 1992'de yaparken, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrıldığını tanımış ve Batı Makedonya'da Arnavut özerkliğinin prensiplerini belirlemiştir. 4 Mart'taki Carrington Konferansı'nda, Nevzat Halili Makedonya'nın Belçika ya da İsviçre gibi federalleşmesini öneren, "Makedonya'daki Arnavutlara özel statü özerkliği" kavramını açıkladığı mektubunu sunmuştur (Ahrens, 2007: 398). 31 Mart'ta Arnavutların Üsküp'te gerçekleştirdiği protestoda Halili, teritoryal, kültürel ve siyasal özerklik isteklerini yenilemiştir (Ramet, 2002: 190). Sayıları yaklaşık 40 bin olarak tahmin edilen protestocular, Arnavutların çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde özerklik hakkının verilmemesi halinde uluslararası topluluk tarafından tanınması yönünde talepte bulunmuştur. 6 Nisan 1992'de Struga kentinde bir PDP'li Arnavut siyasetçi tarafından yaklaşık 2 bin beş yüz kişinin önünde İtirida Cumhuriyeti ilan edilmiş ve Arnavut belediyelerindeki eylemciler de bu ilana destek vermişlerdir (Bugajski, 1994: 108;

Ahrens, 2007: 399). Böylece, Makedonya'daki Arnavutların İlirida olarak tahayyül ettikleri topraklarda yeni bir anavatan kurma hayali pratiğe geçirilmiştir.

Arnavutların bu siyasi hareketinde Halili'nin öne çıkan niyeti, ilk başta eski Yugoslavya'daki tüm Arnavutları, tek bir Arnavut devleti çatısı altında birleştirmektir. Ancak Halili daha sonradan bu politikadan vazgeçerek, Makedonya'daki federalleşme sürecini desteklemeye başlamıştır. Haziran ayında polisin Rabolišta'da yaptığı aramalarda, iki başı siyah renkli kartaldan oluşan bir Arnavut amblemi bulunmuştur. Makedon polisi, Kasım ayında İlirida Arnavut Gençlik Hareketi tarafından imzalanmış 2 bin bildiri toplamıştır. Toplanan bildiriye, Makedonya'daki Arnavutların selfdeterminasyonları için savaş açtıkları yazmaktaydı (Daskalovski, 2006: 68). Devletin resmi kaynaklarına göre, Makedonyalı Arnavut eylemcilerle Kosovalı Arnavutlar ve Arnavutluk arasında iş birliği bulunmaktaydı. Öte yandan, Makedonya'nın uluslararası alanda tanınmaması üzerine düşen hükümetin yerine, Eylül 1992'de kurulan Crvenkovski²²⁰ koalisyon hükümetinde PDP beş bakanlık kazanmıştı. Görüldüğü üzere, 1990'lı yılların başlarında Makedonya'daki Arnavutlar, MC devletine oldukça sınırlı bir bağlılık göstermekteydiler. Devletin Slav Makedon üstünlüğüne dayalı kurulması sebebiyle Arnavutların MC devleti ve Makedonya toplumuna entegre olma istekleri oldukça düşüktü. Natasha Gaber'in araştırmasında gösterdiği gibi, 1993 yılında Arnavutların %86'sı kendini ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmekteydiler (1997: 111). Birçoğunun Arnavut pasaportuna sahip olması, devlet pratikleri bağlamında değerlendirildiğinde, Makedonya devletine bağlılıklarının ne derece düşük düzeyde olduğu hakkında fikir vermektedir. Aynı zamanda Makedonya'ya alternatif olan İlirida devlet imajının yaratılmasına yönelik yeni pratikler oluşturuyorlardı. 2001'e kadar da MC'yi duygusal bağlanmaya değmeyecek bir devlet olarak görmeyi sürdürmüşlerdir. (Slaveski ve Kozarev, 2012: 26).

4.2.3. Entegre Makedonya imajının kurulamaması

MC bağımsızlığının ilk yıllarında, temsil sorunu yaşamasının yanı sıra ismini kaybetmekle de karşı karşıya kalmıştır. 27 Haziran 1992'de Avrupa Konseyi'nin Makedonya devletinin ismi "Makedonya" içermemeli kararı, Eylül ayında Lizbon'da toplanan AT zirvesinde tekrarlanmıştır. Bu durum ülkenin bağımsızlığının, ulusal kimliğinin ve uluslararası konumunun inkâr edilmesine yol açmaktaydı. Bir süredir tasarlanan Skopje Cumhuriyeti Makedonları içermediği için, son zirvede alınan karar, ülkede kabul gören tek kimliği de ortadan kaldırmaktaydı. Bu durum Marc Weller'in (1992: 32) belirttiği gibi, diğer ulusçulukların patlamasına yol açabilirdi. Gligorov'un 15 Ekim 1992'de Londra'daki Siyaset Çalışmaları Merkezi'ndeki ikna söylemleri (Mircev, 2001: 210), sınırların dokunulmazlığı, devletler arası ilişkilerin normalleşmesi, siyasi diyalog, etnik hakları içerecek şekilde insan haklarının tam uygulanması ve korunması, malların, fikirlerin ve insanların serbest dolaşımı, açık sınırlar ve iyi komşuluk ilişkileri üzerinden Balkanlar'ın Avrupalılaşmasına yönelik bir yaklaşım sunmaktaydı.

²²⁰ Sosyal Demokrat İttifakın lideri olan Branko Crvenkovski, MC'nin ikinci başbakanı olarak 1992-1998 yılları arasında görevini iki dönem boyunca sürdürmüştür.

1992 yılı yazında MC'yi henüz sadece Bulgaristan, Hırvatistan, Slovenya, Türkiye, Bosna ve Hersek, Litvanya ve Filipinler tanımıştı. Aynı yılın sonunda ise Hırvatistan ve Bosna-Hersek'teki çatışmaların yoğunlaşması ve MC'ye yönelik Yunan ambargosunun başlaması, Yeni Makedonya Sorunu'nu küreselleştirerek, BM'ye havale edilmesine yol açmıştır. BM tarihinde ilk kez başka bir ülke sebebiyle bir ülkenin üyeliğe alınması reddedilmişti. MC bir "avatar"a dönüşüp, ulusunu BM çatısı altında temsil edemiyor ve bu yüzden bir sandalye edinemiyordu. Bu temsiliyet sorunu, devletin varlığını kanıtlayamamasına yol açmaktaydı. Bu durum, yeni bir "avatar" adayı olarak, İlirida'nın ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bu tanınmama sorununun yarattığı siyasi istikrarsızlık ve alternatif İC tahayyülünün ortaya çıkması birbiriyle bağlantılıdır. Nihayet 7 Nisan 1993'te BM Güvenlik Konseyi'nin 817 numaralı kararıyla MC'nin üyelik başvurusunun kabul edilmesi, MC devlet imajını güçlendirebilmiştir. MC bu kararla, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti (The Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYROM) olarak tanınmış, T sırasından bir masaya sahip olmuştur. Aralık ayında ise AB'nin önde gelen üyeleri, diplomatik ilişkiler kurmuş ve Üsküp'te elçilikler açmıştır. Birçok devlet, BM'nin kararının ardından devletle Makedonya Cumhuriyeti olarak diplomatik ilişki kurmuştur. MC'nin tanınmasıyla beraber Balkanlar'ın siyasal haritasında önemli bir boşluk nihayet dolmuştur.

Devlet sembollerinin en önemlilerinden bir tanesi bayraktır ve MC'nin bayrağındaki "vergina" yıldızı böyle bir dönemde ülkeyi bir arada tutmayı amaçladığı tahmin edilebilir. Cowan ve Brown'a göre (2000: 18), Antik Dönem'den seçilen vergina yıldızı Makedonya'yı bir arada tutmak için harika bir stratejiydi. MC'nin mimarları, tüm Makedonyalıların tam vatandaşlık haklarından faydalandığı, teritoryal bir devlet kurmayı planlamışlardı. Ancak onların savunduğunun aksine, yapılan bu bayrak tercihi, Müslümanları ve bu antik geçmişle kendini ilişkilendirmeyen diğer grupları daha en baştan dışlayıcı olmuştur. Üstelik kırmızı renkli arka planın korunması, İlinden Ayaklanması ve ASNOM Konseyi çağrışımlarıyla 'Makedon devrimci geleneğine' işaret etmekteydi. Bayrak -Makedon kimliği hem içeriye hem dışarıya karşı tanınma sorunu yaşarken- Makedon ulusunun antik kökenini vurgulamaktaydı. Diğer etnik grupları -Vlah ve Arnavutları- bu etnik akrabalıkla birleştirme politikası izlemeye başlamıştı. Ancak bu birleştirme fikri, vatandaşlık yasasıyla başarısızlığa uğramıştır.

Batı Makedonya ve Kosova, yerli azınlığın devlet kaynaklarına ulaşmasının engellendiği, bunun sonucunda MC devletine alternatif kurumların geliştiği bölgeler haline gelmekteydiler. Batı Makedonya'da kamu alanından çekilme, MC'yi istikrarsızlaştırma amacını gütmekteydi. Azınlık duyguları daha fazla eşitlik yönünde yükselince, taleplerin karşılanmadığı sonuçlar ayrılık taleplerine dönüşecektir (Tambiah'tan aktaran Hayden, 1992: 656). Arnavutlara daha fazla özerklik verecek federal tipte bir çözüm ya da diğerlerinin yaptığı, iki uluslu devlet çağrısı yapılmaktaydı. Tetova Arnavutlar için bölgesel başkent haline gelirken, Gostivar nüfusunun %65'ini Arnavutlar oluşturmaktaydı. Makedon hükümeti ya da Makedon STK'ları, ulusal mücadelelerinin yaşandığı Makedonya kırsalına gidip birşeyler yapmak istediklerinde, karşılarında boş araziler yerine Arnavutların yerleşik olduğu yöreler bulmuşlardır. Teritoryelleşme, ulus

ve kültürle bağlantılı olarak, düşüncelerde güçlü bir yerleşiklik (*sedentarism*) fikri oluşmasını sağlar (Malkki: 1992: 31) Buna karşın, MC topraklarının tamamında teritoryalleşememesi, Makedonların yerleşikliğiyle ilgili anlatının tutmamasına yol açmıştır. Özellikle ulusal kahramanlık hikayelerinin anlatıldığı bölgelere gidildiğinde “yerleşik” Arnavutlarla karşılaşılması, toprakların tamamının Makedon anavatanı olduğu düşüncesini engellemiştir. Arnavutların ikinci anavatanlarını hayal etmeye başladığı bu topraklarda MC algısı yayılamamıştır. Makedonların tahayyülleri gerçeklerle uyuşmamıştı, aksine bu bölgelerde İirida imajının varlığı daha güçlü görünmekteydi. Üstelik Arnavutlar kendilerini bölgenin en eski yerli topluluğu olarak görmekte ve İiryalıların soyundan geldiklerini iddia etmekteydiler (Caferi, 1998: 6). Buna karşın, MC’nin uluslararası tanınırlığının artmasından sonra, Kasım 1993’de önde gelen Arnavut liderler tutuklanmış, mevcut devleti yıkmaya ve İirida isminde ayrılıkçı bir Arnavut devleti kurma teşebbüsünde bulundukları gerekçesiyle yargılanmışlardır. James Pettifer, Arnavutların bu dönemde, Makedon makamları tarafından ayrılıkçı olarak çizilmesine yönelik önemli gayretler olduğunu belirtmektedir (2001: 140). BM tarafından tanınma ve ikili diplomatik ilişkilerini geliştirmesinin ardından MC’nin propaganda gücünün de gelişmesi bu gayretlerin görünürlüğünü sağlamıştır.

1996 yerel seçimlerinde Arnavutların Demokrat Partisi’ne (PDP-A) bağlı Arnavut adaylar, bazı belediyeleri kazanmışlardır²²¹. Bu seçimlerde Arnavutların %70’i ise PDP’yi desteklemiştir. Gostivar belediye başkanı Rufe Osmani, Tetova belediye başkanı Alajdin Demiri’yle birlikte Mayıs 1997’de yasalara karşı koyarak, kasaba merkezine Arnavut ve Türk bayrakları astırmıştır. Osmani, Gostivar’daki Arnavutlara “bayrağı kanlarıyla korumaları” çağrısını yapmıştır (Daskalovski, 2006: 73). 27 Mayıs’ta 20 bin Arnavut kent merkezinde toplanarak, büyük bir gösteri gerçekleştirmiştir. Pettifer (2001: 145), bu gösterilerin silah ve şiddet kültürünün bir yansıması olduğunu belirtmekte, bu nümayişlerin Makedonya’daki olağan istikrarlı giden siyasal hayata bir tehdit oluşturduğunu ve bu yönleriyle bir “isyan” olduğunu savunmaktadır. Tetova’da gerçekleşen bu olayların neticesinde MC Anayasa Mahkemesi, ülke sınırlarında yabancı bayrakların asılmasını, egemenliğe karşı bir ihlal olarak nitelendirmiştir. Arnavutların siyasal ve kültürel taleplerini, ulusal güvenlik meselesi olarak algılayan MC yönetimi, Arnavutların çoğunlukta yaşadıkları ülkenin kuzeybatısına nüfuz edememiş, bu bölgelerde otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş bir Makedonya devleti algısı oluşturamamıştır. 1992’nin başından beri Kuzeybatı Makedonya’da dolaşan İirida hayaleti, MC’nin uluslararası tanınma krizinden sonra daha da güçlenmiş, Gostivar’daki bu bayrak kriziyle Makedonya’ya yönelik meydan okuması daha görünür hale gelmiştir. Arnavut liderlerin, Türkiye ve Arnavutluk’tan bayraklarının dikildiği bölgelere destek olmaları istemiyle, buralarda özerk bir bölgenin kurulmasını hedefledikleri savunulabilir.

Bölgedeki tansiyonu dindirme amacıyla 8 Temmuz 1997’de Makedonyalı olmayan bayrakların kullanımını kısıtlayan bir kanun meclisten geçmiştir. Söz konusu yasaya göre, etnik azınlıkların bayraklarının belediye binalarında sadece resmî tatillerde asılmasına izin verilmiş, yalnızca özel mülkiyete asılmaları her zaman uygun görülmüştür. Aslında

²²¹ PDP’nin 1994 kongresinde bölünmesinin ardından Arben Caferi tarafından kurulan partidir.

bu yasa tasarısı, Yugoslavya döneminde mevcut olan hakkın, yeniden bu topluluklara verilmesiydi. Fakat hem Gostivar hem Tetova Belediyesi yönetimleri, yeni yasayı kabul etmemiştir. Bölgedeki Arnavutlar, bayrağın Arnavut devletinin bir sembolü değil, Arnavut ulusuna ait bir sembol olduğunu savunmaktaydılar (Perry, 1998: 123). Bundan ötürü onun yabancı bir bayrak olmadığını, MC'nin tanımadığı yerli Arnavut ulusunun (belki de İlirida'nın²²²) bayrağı olduğunu ifade etmekteydiler. Bayrağın temel referansı olan çift başlı kartal, 14. yüzyıl kültürel kahramanı Arnavut İskender Bey'e işaret etmekteydi. Dolayısıyla Tetova ve Gostivar'daki gösteriler, MC'ye karşı siyasal eylem niteliği taşımaktaydı. Brown'a göre (2000: 132) bayrak krizi, Makedon ulusunun varlığına yönelik varoluşsal bir tehditti. Bu tehdit algısı, ertesi gün Üsküp hükümetinin bayrakları indirmek üzere özel güçler göndermesinden anlaşılmaktadır. Arnavut protestocuların, bu güçlerin etrafını sarması üzerine Tetovo ve Gostivar'da üç kişinin öldüğü ve iki yüzden fazla kişinin yaralandığı ve 312 kişinin tutuklandığı şiddet olayları yaşanmıştır. Gostivar'da sıkıyönetim ilan edilmiş, AGİT'in bu kente girme talebi reddedilmiştir. Makedonlar bu olayları, Büyük Arnavutluğu kurma inisiyatifi olarak görmekteydiler (Brown: 2000: 132). Gligorov'un Belgrat'ta çıkan haftalık Ekonomika Policia dergisine 25 Ağustos'ta (1997) verdiği röportajda İlirida tahayyülünden yakındığı savunulabilir (Gligorov, 2001: 100):

“Buradaki problem, Makedonya'nın topraklarının bir parçasının nihai bağımsızlık hedefinde olan **özerk bölge** haline getirilmesidir. Yeni bir anayasa talepleri var ve Makedonlarla aynı masaya oturarak ne tür bir devlet istediklerini ve **iki parçalı devlet fikrini** konuşmak istiyorlar. Arnavut azınlığın çoğunluk olduğu belediyelerde özerklik talep ediyorlar, Arnavutçanın Makedonya'da eşi görülmemiş şekilde ikinci resmi dil olmasını istiyorlar.

Polis güçlerinin Arnavutluk ulusal bayrağının asılmasını engellemeye çalıştığı olayların üzerine, DPA 13 Nisan 1998'te meclisten çekilerek, Gostivar ve Tetova'daki Arnavut belediye başkanlarının tutukluluğunun sürmesini protesto etmiştir (Bideleux ve Jeffries, 2007: 419). Ekim ve Kasım ayında yapılan genel seçimlerin ardından VMRO-DPMNE'nin (İç Makedon Devrimci Örgütü – Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi) PDP-A Partisi'nin yerine kurulan DPA'yla koalisyon kurması üzerine belediye başkanlarına af çıkarılmıştır. VMRO-DPMNE'nin 1994 başkanlık seçimlerindeki aday olan Ljubco Georgievski'nin “Kartalın uçmasına izin vereceğiz, ama onun önce kanatlarını koparacağız” (Schwartz'dan aktaran Brown, 2000: 133) sloganına rağmen, Mayıs 1995'ten itibaren iktidara gelmek için pragmatik bir yola girmesi, bu koalisyonu mümkün hale getirmiştir. Burada sözü geçen kartal, İlirida bayrağında yer alan çift başlı kartaldır. Bu koalisyonla, Arnavutların taleplerine karşı devletin şiddet araçlarını kullanan iktidardaki SDSM Partisi'ne fatura kesilmiştir. SDSM'nin liderleri eski komünist yönetimin elitleriydi ve yolsuzluklara bulaşmış olmaları, 1990'ların sonuna doğru Makedon ve Arnavut ulusçularını bir araya getirmişti. SDSM siyasetçilerinin Arnavut karşıtı ve Sırp yanlısı olduğuna dair söylem de Arnavut partilerin VMRO-DPMNE'yle yakınlaşmasına yol açmıştı (Shea'dan aktaran Brown, 2000: 134). Ulusçu, pragmatik ve antikomünist VMRO-DPMNE ile DPA'nın ittifak yapması, Arnavutların aşırı solu olan

²²² İnternette dolaşımda olan İlirida Cumhuriyeti bayraklarında, Arnavut bayrağındaki çift başlı kartalın üzerinde bazen vergina yıldızı, çoğunlukla da bir kale arması bulunmaktadır.

PDP'yi gözden düşürürken, Arben Caferi'nin kişisel karizmasına dayanan daha merkeze yakın bir parti olan DPA'yı koalisyon ortağı haline getirmiştir.

VMRO-DPMNE Makedon ulusçusu bir partiydi ve Bulgaristan'la yakın bağları bulunmaktaydı. 1998-2002 yılları arasında başbakanlığı yürüten VMRO-DPMNE'li Ljubco Georgievski, 1990'lı yılların sonunda yüzyıl önceki Makedon devrimcilerinin ve entelektüellerinin Bulgar ulusal kimliğine sahip olduğunu açıklamıştı (Marinov, 2009b: 70). Böylece VMRO-DPMNE iktidarı, sadece Yugoslav ve komünist karşıtı bir çizgide değil, ayrıca Bulgar yanlısı bir çizgide, Makedon karşıtı eğilim göstermekteydi (Marinov, 2009b: 72). VMRO-DPMNE'nin seçim zaferinin yanı sıra Bulgaristan yanlısı pratikleri, Yunanistan'da ülkenin kuzeyindeki Slavofonları hareketlendirebileceği yönünde bir algı yaratmıştı. Aynı zamanda Sofya'daki devlet bakanları arasında devrimci IMRO geleneğini temsil eden kişiler bulunmaktaydı. Seçim sonuçlarının Bulgaristan'ın bölgede aktif bir rol oynamasının önünü açabileceği tahmin edilmekteydi. Aslında VMRO-DPMNE ve DPA ittifakı "büyük" ideallerin ittifakıydı. Bulgaristan'la birleşebilecek Bulgar yanlısı VMRO-DPMNE'yle ittifak yapılması, Arnavutlarca İlirida ideallerine giden yolun önünün açılmasının hedeflendiği tahmin edilebilir. Otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş devlet algısını inşa edemeyen MC, tarihten kaybolurken; Makedonlar Bulgaristan'ın bir parçası olabilir, Arnavutlar da kendi kaderlerini bağımsız İlirida ya da Kosova'yla birleşmiş bir Arnavutluk çatısı altında çizebilirdiler. Nitekim sonraki gelişmeler bu ihtimali daha da güçlendirmesine rağmen, Caferi 2001 yılındaki çatışmalardan sonra İlirida hedefinden taviz vermiştir. Caferi, ülkenin çeperindeki Arnavutları merkeze taşıma, onları yönetimden pay alan unsurlar haline getirme ve bu yeniden kurulan devletin "makbul" vatandaşları yapma politikasını tercih etmiştir.

Ocak 1998'de Pirlpe ve Kumanova'daki polis istasyonlarının bombalanmasında, sorumluluğu Kosova Kurtuluş Ordusu (Ushtria Çlirimtare e Kosovës, UÇK) üstlenmiştir (Pettifer, 2001: 146). Bu eylemle UÇK, Kosova'dan sonra Makedonya'da da eylemlere başlamıştır. 1999'da NATO'nun Sırbistan'ı vurması, etnik Makedonlarla Arnavutları bölmüştür (Rae, 2003: 273). Makedonlar, bu krizde Batı karşıtı bir duruş alarak, bombalar altında kalan Sırbistan'a sempati duymuşlardır. Arnavutlar ise daha ziyade Kosovalıların taleplerini desteklemiştir. 1999 yılının Mart ve Haziran ayları arasında süren Kosova Savaşı'nda, 360 bin Kosovalı Arnavut mültecinin Makedonya'ya akın etmesi, Makedonya'nın etnolingüistik toplulukları arasındaki sosyal ve siyasal çatlakları derinleştirmiştir (Fraenkel, 2003). Makedonlar, Arnavut nüfusun Makedonları sayıca geçeceğinden ve devletin Arnavut karakteri kazanacağından endişe duymaktaydı. Bu bağlamda, 22 Nisan'da Başbakan Ljubco Georgievski, Kosova'dan gelen Arnavut mülteci akınının, ülkenin demografik dengesini tehdit ettiği yönünde ikazda bulunmaktaydı. Buna karşın, 29 Mayıs'da DPA sözcüsü Adelina Marku, Ajans France Press'e yaptığı açıklamada, Makedonyalı Arnavutların ulusal azınlık statüsünden memnun olmadıklarını, eşit Makedon ve Arnavut ulusu temelinde çok etnikli bir ülke istediklerini ilan etmiştir (Fekrat'tan aktaran Daskalovski, 2006: 75). Bazı Makedonlar ise mevcut Arnavut nüfusunun büyük Arnavutluk için bir yatırım olduğunu, bu kimselerin vatandaşlıktan ziyade "sanal birime" (İlirida) bağlılık duyduğunu ifade etmekteydiler.

(Brown, 2000: 135). Kosova Savaşı sırasında, UÇK'ya destek veren güçlerin, Kosova sınırındaki köylerde silahlanması, İC'nin Arnavut paramiliterlerinin de oluşturulmasına yol açmıştı. Böylece, “sanal” (*virtual*) ya da “hayali” İilirida, bölgede savaş yapma kapasitesine de erişmişti. Bu Arnavut yapılanması, Üsküp'teki hükümet tarafından illegal olarak kabul edilmesine rağmen, VMRO-DPMNE tarafından süregelen savaştan ve mülteci krizinden ötürü görmezden gelinmiştir. 2000 yılında -Kosova Savaşı'nın bitmesinin ardından- bir radikal Arnavut grubun ortaya çıkmasıyla, Makedonya'daki Arnavutlar, statü sorunları, ana dilde yüksek öğrenim ve liderlerinin hapisten salıverilmesi talepleri üzerine sürekli protesto düzenlemeye başlamışlardır.

4.3. 2001 Makedon-Arnavut Çatışması: Devlet Kimliğinin Dönüşümü

23 Ocak 2001'de Makedonya'daki Arnavutların Ulusal Kurtuluş Ordusu'na (Osloboditelna Narodna Armija, ONA)²²³ ait paramiliter gruplar, Makedonya polisine ve ordusuna saldırarak, askeri bir çatışma başlatmıştır. Çatışmayı başlatan Arnavutlar, iki farklı gruptan oluşmaktaydı. Sırbistan'ın güneyinde (Kosova) ve Makedonya'nın batısında yaşayanlar, Belgrat ve Üsküp hükümetleri tarafından haklarının verilmediğini ve fakirleştirildiklerini savunmaktaydı. Bu birinci grubun talepleri, anayasa değişikliklerinin yapılması, Arnavutların kurucu halk olarak tanınması ve Arnavutça'nın ikinci resmi dil olarak kabul edilmesi şeklindeydi. İkinci grup, çatışmayı finanse eden, silah temin eden ve örgütleyen kimselerden oluşmaktaydı. Sayıca az olan eski savaş muharıpleri ise daha sonra Arnavutluk'la birleşerek, “Büyük Arnavutluğu” kuracak, “Büyük Kosova”yı yaratmak için savaşılmaktaydılar (Bideleux ve Jeffries, 2007: 423). Birinci grubun Makedonya sınırlarındaki tahayyülü, Makedon-Arnavut devlet imajına işaret etmektedir. İkinci grubun tahayyülü, Makedonya sınırlarının ötesinde Yugoslavya sonrası dönemde ortaya çıkan birleştirmeci Arnavut ulusçuluğunu yansıtmaktadır.

4.3.1. Baskın, entegre ve otonom Makedonya imajının çökmesi

Makedonya'nın batısındaki Arnavut isyancıların destekçileri, Şubat ayında (2001) Üsküp'te federal bir Makedonya Cumhuriyeti çağrısı yapan Demokratik Halk Parti'sini (NDP)²²⁴ kurmuştur. ONA militanları ve NDP, MC'nin “iki uluslu bir federasyona” dönüşmesini ve Makedonya'nın batısının kontrolünün Arnavutlara geçmesini arzu etmekteydiler. Bu partinin kurucularından olan Fadıl Bajrami, on yıldır Arnavutlara haklarının verilmesini beklediklerini ve bunun gerçekleşmediğini ifade etmiş, Makedonya'nın geleceği için Belçika tarzında bir federasyonu benimsediklerini açıklamıştır (Financial Times, 31 Mart 2001'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 424). ONA silahlı grupları, Mart ayının ortalarında amaçlarını koruma ve MC'nin iki federe birime ayrılması hedeflerine yönelik uluslararası arabuluculuk çağrısında bulunmuştur

²²³ Bu örgütün Arnavutça ismi Kosova'daki UÇK ile aynıdır. Makedonya'daki örgütün Kosova'dakiyle karışmasını önlemek ve çalışma boyunca Makedoncadaki kısaltmalar tercih edildiği için ONA kısaltması kullanılmaktadır. Ali Ahmeti yönetimindeki ONA, yerli Arnavutlardan oluşmakta, ancak çeşitli rütbelerinde Kosova'daki Arnavut savaşçılar da bulunmaktaydı.

²²⁴ Demokratska Partija/Partisë Demokratike Kombëtar. Kastriot Haxhirexha tarafından kurulan parti, 2003 yılında Ali Ahmeti liderliğindeki DUI (Demokratska Unija za Integracija) ile birleşmiştir. Kurucusu gibi bazı üyeleri federalizm peşinde olmaktan vazgeçtiklerini açıklamışlardır.

(International Herald Tribune, 21 Mart 2001'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 425). Nitekim Mayıs ayında Makedonya Bilim ve Sanat Akademisi, MC'nin teritoryel düzenlemeler ve nüfus değişimiyle iki homojen yapıya büründüğü, yeni bir çağrı yapmıştır (Dnevnik'ten aktaran Iseni, 2013: 184).

Bu gelişmelerle otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş MC devleti algısının tamamen yıkıldığı görülmektedir. MC, süregelen çatışma ve söz konusu grupların talepleri aracılığıyla parçalanmaya doğru hızla yol almaktaydı. MC'ye bağlı silahlı kuvvetler, egemenliğin sürdürüldüğü topraklarda şiddet araçlarının tekeline sahip olmanın mutlak üstünlüğünü yitirmiş, Makedonlar "baskın" ulus olduğu imajını kaybederek, önemli bir meydan okumayla karşılaşmıştı. Devletin "entegre" olduğunu simgeleyen toprak bütünlüğü de sona ermişti. MC'nin kuzeybatısında bir süredir tahayyülü yaygınlaşan İC imajıyla beraber "Büyük Kosova" ve "Büyük Arnavutluk" söylemlerinin ve ideallerinin yaygınlaştığı ve gerçekleşmesinin mümkün hale geldiği görülmektedir. İki uluslu federasyon talepleri ve Arnavutların kurucu ulus olması yönündeki beklentiler, özgün Makedon devleti imajını da tamamen bozmuştur. Bu durum, Makedonların aidiyet duydukları ve kurucu unsuru oldukları Makedonya vatanına yönelik tahayyüllerini derinden sarsmıştır.

Arnavutların ONA aracılığıyla çıkardığı isyan, Makedonlar arasında da bölünmelere yol açmıştır (Rae, 2003: 273). Makedon ulusçusu olan ve sert tutum takınılmasını benimseyen kişiler, askeri çözümden yana tavır alırken, ılımlı Makedonlar siyasal çözümden yana konum almışlardır. Makedonya bir yandan Avrupalı sosyal kimliğinin faydasını görmeyi beklerken, öte yandan bazı seçkinler, çoğulculuğa ve çok etnili toplum fikrine direniş göstermekteydiler (Rae, 2003: 286). Bu bağlamda MC, Arnavutlarla çatışmalar sürerken, Avrupa normlarına uyum gösterme sürecini devam ettirmiş, Nisan ayında AB'yle İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nı (SAA) imzalayan ilk Balkan ülkesi olmuştur. 9 Nisan'da Başbakan Georgievski, "AB'nin ortaklık müttefiki haline gelmemiz, ülkemiz için büyük bir mücadeleyi beraberinde getiriyor, ciddi sonuçlar almak için elimden gelenin en iyisini yapacağımın sözünü veriyorum" demiştir (Rae, 2003: 286). Çatışma zamanında hızlanan Avrupalılaşıma yönündeki bu çabalar, MC'nin dostlar kültürünün bir parçası olma, ülkenin gelecekteki refahını ve emniyetini sağlamaya yönelikti. Bu süreci yakından takip eden Arnavut siyasetçi Arben Caferi ise, "çok etnikli gerçekte uyumlu olmayan devlet kavramının değiştiğini görmek istiyorum. Yeni bir kavrama, gerçekte uyumu olacak bir Avrupalı devlet kavramına ihtiyaç olduğunu" açıklamıştır (Rae, 2003: 286). MC müktesebat olarak, AB'yle uyumunu derinleştirme çabasıydı, ancak devlet toplum ilişkilerinin temeli olan vatandaşlık müktesebatı, etnik içerikli ve diğer unsurları dışlayıcıydı. Azınlık müktesebatı ise azınlık kategorilerinin tanınması ve etnik gruplar arası ilişkileri kuran komitenin oluşturulması gibi düzenlemelerle, Balkanlar'ın en gelişmiş olanı gibi görünmesine rağmen, pratikte etnisitelere yeterince hak tanımıyor ve sayıca %20'nin üzerinde olan Arnavutların taleplerini karşılamaktan uzak görünüyordu.

Nitekim Makedon yöneticiler, çatışmaların şiddetlenmesiyle özellikle vatandaşlık ve azınlıklar müktesebatını, Avrupa ve küresel olarak kabul gören normlarla uyumlaştırma

çabasına yönelmek zorunda kalmıştır. NATO ve Javier Solana'nın baskılarıyla politika değiştiren Başbakan Georgievski, 31 Mayıs 2001'de etnik Arnavutların kurucu ulus, Arnavutça'nın ikinci resmi dil olacağını belirterek, anayasanın yeniden yazılacağını ilan etmiştir.²²⁵ Cumhurbaşkanı Boris Trajkovski ise ONA isyancılarına silahlarını indirmeleri şartıyla af teklif etmiştir. Bu dönemde üzerinde çalışılmakta olan yasal düzenlemelerde, Makedon Ortodoks Kilisesi'nin de anayasadaki ayrıcalıklı konumunun değişeceği ortaya çıkmıştır. Makedon siyasetçilerinin bu söylemleri ve Arnavutlarla gerçekleşen müzakereler üzerine, Arnavut siyasi lider Arben Caferi, planının isyancıların silahsızlandırılması ve onların topluma yeniden entegre edilmesi yönünde olduğunu ilan etmiştir (The Guardian, 1 Haziran 2001'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 434).

Ancak sivillere kadar sıçrayan çatışma hali, tüm etnik cemaatler nezdinde otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş devlet algısını kökünden sarsmış ve grup sınırlarının keskinleşmesine yol açmıştı. Bu değişim, Makedonları derinden etkileyerek, onların Makedonya ülkesine yönelik ulusal tahayyüllerini bozmuştur. Bu sebeple mobilize olarak, mevcut düzeni yeniden tesis etmek için reaksiyoner eylemliliğe geçmişlerdir. Sayıları en az 3 bin kadar olan Makedon protestocular, 25 Haziran'da (2001) Cumhurbaşkanı Trajkovski'nin Üsküp'teki evinin önünde toplanarak istifasını istemiştir. Ardından 5 bin kadar Makedon, Üsküp boyunca yürüyerek, Batı'nın çatışmaya müdahalesine karşı protestoda bulunmuştur. Çatışmalar, Üsküp'ün yakınındaki Araçinovo'ya ulaştığında, gerçekleşen NATO müdahalesi, Makedonlar arasındaki duyguları kuvvetlendirmiştir (Vangelov, 2017: 25).²²⁶ Havaya ateş açan Makedon göstericiler, saatlerce parlamento binasını işgal etmiş ve burada AB ve AGİT bayraklarını ve Javier Solana'nın resimlerini yakmıştır. Tüm bu hadiseler cereyan ederken, MC devleti 27 Haziran'da Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Romanya ve Yugoslavya Federasyonu hükümetleriyle aralarındaki mal ticaretini en az %90 oranında serbestleştirmek, AB'nin Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi çerçevesinde bölgenin uzun dönemli olarak istikrarını, entegrasyonunu ve ekonomik büyümesini sağlamak için anlaşmaya varmıştır.

Batılı arabulucular, 1 Ağustos'ta müzakerelerde önemli bir kırılma meydana geldiğini ilan etmiştir (International Herald Tribune, 2 Ağustos 2001'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 439). Arnavutça'nın, Arnavut nüfusun en az %20'sini oluşturduğu yerlerde ikinci resmi dil olarak kabul edilebilmesi ve mecliste de kullanılabilmesinin önü açılmıştır. 5 Ağustos'ta müzakerelerde bir diğer önemli kırılma daha meydana gelmiş ve kolluk güçleri üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Kolluk güçlerindeki etnik Arnavutların sayısı, ülkenin etnik karışımını yansıtır hale gelmesi planlanmaktaydı. Makedon liderler, aynı zamanda parlamentoda yasaların geçmesi için gereken minimum azınlık oyu formülünü ve Arnavut dilinde yüksek öğrenim için kamu fonları ayrılmasını benimsemiştir (International Herald Tribune, 7 Ağustos 2001'den aktaran Bideleux ve

²²⁵ Ljubco Georgievski, 1991 yılında Arnavut milliyetçilerinin ve partilerinin agresifliği yüzünden, Makedonya'nın yalnızca Makedon halkının ulusal devleti olabileceğini söylemekteydi (Bugajski, 1994: 111).

²²⁶ 350 UÇK üyesi, NATO'nun sağladığı otobüslerle Araçinovo'dan çıkarılmıştır.

Jeffries, 2007: 440). ONA'nın tamamen silahsızlandırılması karşılığında, bu anlaşma aracılığıyla Arnavutlar daha geniş haklara sahip olmakta ve parlamentonun bu anlaşmayı 45 gün içinde oylaması gerekmektedir. Anlaşmaya yönelik resmi imzaların atılması, 13 Ağustos günü için planlanmıştı. Ancak resmi imzalara 5 gün kala Üsküp'teki Amerikan elçiliğinin önünde toplanan küçük bir protestocu grup, Amerikan baskısıyla bir anlaşmaya varılmasına yönelik mutsuzluklarını ifade etmiştir. Yüzlerce protestocu, parlamentonun etrafında toplanarak, ana caddeyi trafiğe kapatmıştır. Hükümet Pirlepe'de sokağa çıkma yasağı ilan ederek, oradaki muhtemel kargaşayı önlemek istese de Tetova'daki çatışmanın fitili yeniden ateşlenmiştir (Fisher, 9 Ağustos 2001). 10-12 Ağustos tarihlerinde meydana gelen olaylarda, Tetova'daki Makedon siviller şehirden kaçarken, Ljuboten'de 10 sivil Arnavut Makedon polisi tarafından vurulmuştur (HRW, 2001). Bu olayların ertesinde 13 Ağustos 2001'de müzakere eden taraflar -2 Makedon partisi (VMRO-DPMNE ve SDSM), 2 Arnavut partisi (DPA ve PDP), Makedonya Cumhurbaşkanı Ljubco Georgievski, AB temsilcisi François Leotard ve NATO temsilcisi Javier Solana- Ohri Çerçeve Anlaşması'nı imzalamışlardır.²²⁷ Bideleux ve Jeffries'e göre (2007: 441) anlaşmanın sonuç çıktıları şunlardır:

- “1. Anayasa ön sözünde değişiklikler yapılarak tek ‘anayasal’ halk olarak (Slav) Makedonlara yönelik referansların silinmesi ve MC’yi tüm vatandaşlarına ait ve kapsayıcı ‘yurttaş toplumu’ (*civic society*) haline getirilmesi.
2. Bir kanunun yasallaşması için ölçü olarak meclis üyelerinin yarısının ve en az bir azınlık grubunun oyuna ihtiyaç duyulan meclis ‘çifte çoğunluk’ sisteminin uygulanmaya konması.
3. Etnik Arnavutların nüfusun yüzde 20’sinden fazlasını oluşturduğu yerlerdeki topluluklar için Arnavutça’nın ikinci resmi dil haline getirilmesi.
4. Etnik Arnavutların nüfusun yüzde 20’sinden fazlasını oluşturduğu yerlerde Arnavut dilinde devlet destekli yüksek öğretimin sağlanması.
5. Etnik Arnavutların anayasa mahkemesinde ve Arnavutların ve diğer azınlıkların hükümet idaresinde ve emniyet birimlerinde ortantısal temsili.
6. Etnik Arnavutların yerel çoğunluğu sağladığı yerlerde etnik Arnavutların polis amirlerini belirlemesi.
7. Yerel olarak seçilmiş otoritelere (belediyelere) daha güçlü ve geniş yetkiler verilmesi.
8. Nüfusun etnik kompozisyonunun belirlenmesi için 2001’in sonunda bir sayımın gerçekleşmesi.
9. Ortodoks, Müslüman ve Katolik inançlarına eşit statü verilmesi.
10. Militanların hükümet güçleriyle çatışmaları sırasında işledikleri ağır suçlara yönelik bir af çıkarılması.”

Bu sonuç çıktılarına göre, 1991 MC Anayasası’nın içeriğine yönelik yasa değişikliklerinin yapılması lüzumu ortaya çıkmıştır. Bu alt başlığın devamında, önce anayasayı etnik yurttaşlıktan sivil (*civic*) vatandaşlık esasına dönüştürmeyi amaçlayan yasa değişiklikleri incelenmektedir. Ardından sırasıyla Arnavutçanın kullanım alanlarını genişleten dille ilgili yasa düzenlemeleri, kamu yönetiminde orantılı temsil, Makedon

²²⁷ Anlaşma müzakereciler tarafından 6 Eylül 2001’de onaylanmıştır. 16 Kasım 2001’de mecliste oylanarak yasalaşmıştır.

Kilisesi'ni tek dini kurum olmaktan çıkaran yasa değişiklikleri, belediye kanunu tartışmaları ve Makedonya'nın Avrupa-Atlantik eksenli dış politikası ele alınmaktadır.

4.3.2. Ohri Çerçeve Anlaşması ve devletin yeniden kurulması

16 Kasım 2001'de Makedonya Meclisi, önce anayasal değişikliğe ilişkin söz konusu 15 maddeyi tek tek oylamış, ardından da anayasanın değiştirilmesi yönünde kararlı bir duruşla oylama gerçekleştirmiştir. Birinci olarak, Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA) uyarınca, MC Anayasası'nda önemli değişikliklerin yapıldığı yerlerden bir tanesi anayasanın başlangıcındaki ön söz bölümüdür.²²⁸ OÇA'da en tartışmalı yasa değişikliği, anayasanın girişinde bulunan "Makedon halkının ulusal devleti" ifadesi kaldırılarak, yerine "Makedonyalı vatandaşların devleti" ifadesinin getirilmesidir (Bideleux ve Jeffries, 2007: 445). Ancak güçlü bir yurttaşlık esasına dayalı söz konusu teklif, meclisteki yasa düzenlemesi tartışmaları sırasında değişikliğe uğramıştır. MC vatandaşlığı tanımı, "Makedon halkının yanı sıra Makedonya sınırlarında yaşayan Arnavut, Türk, Ulah, Sırp, Roman ve Boşnak ve diğerleri" şeklinde değiştirilmiştir (Reka, 2008: 59). Birçok etnisitenin yeni yapılan düzenlemeyle vatandaş tanımında yer alması, kapsayıcı Makedonyalı kimliğinden ziyade, Arend Lijphart'ın (2014: 53-71) "oydaşmacı demokrasi" modeline yakın görünmektedir. Nitekim, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar, Romanlar olarak adlandırılan "milliyet" kategorileri, "vatandaşlar statüsünde halklar" statüsüne yükselmiş, yanlarına Sırp halkı ve Boşnak halkı kategorileri de eklenerek, varlıkları resmen kabul edilmiştir. Bağımsız ve egemen Makedonya'nın yaratılması mücadelesine, 1991 Anayasası'ndaki ifadeden farklı olarak, bu halkların da "kendini adadığı" ve "kurbanlar verdikleri" ifadelerinin eklenmesiyle Makedon ulusal anlatısının bir parçası haline gelmişlerdir. Artık bu halklar sadece birlikte yaşama haklarının sağlanmasından ziyade eşit yurttaşlar biçiminde değerlendirilmektedir. Dönüşen anayasa, onları zengin ve kültürel mirasın bir parçası olarak da kabul etmektedir.²²⁹ Devletin Federal Yugoslavya'nın bir cumhuriyeti olduğu atfı kaldırılmış, yeni düzenlemeyle sadece Makedonların değil, birlikte varolan tüm halkların devletine dönüşmüştür.

Nihayetinde Arnavutların partisi olan DPA ve PDP'nin de anlaşmaya destek vermesiyle Makedonya hukuki belgesi, ülkenin ikinci büyük etnisitesi olan Arnavutlar nezdinde meşru bir biçime gelmişti. Böylece, MC'yi kuran 1991 Anayasası'nın oylamasına katılmayan Arnavutlar, yeni MC'yi kuran anayasa değişikliklerinin müzakeresine ve oylamasına katılarak, yeniden kurulan devletin bir parçası haline gelmiştir. Anayasanın ön söz bölümündeki anlatıya yönelik yapılan bu düzenlemelerle, 1991'de Makedon ulusunun devleti olarak kurulan MC'nin, 2001'de *de jure* olarak cumhuriyetin egemenlik

²²⁸ Anayasanın giriş bölümünün son hali olarak, "Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları içinde yaşayan Makedon halkının yanı sıra sınırları içinde yaşayan Arnavut halkı, Türk halkı, Ulah halkı, Sırp halkı, Roman halkı, Boşnak halkı ve diğerleri" şeklinde ifade üzerinde anlaşılmıştır.

²²⁹ Ohri Çerçeve Anlaşması uyarınca MC tarihinde yapılan IX. yasa değişikliğiyle 1991 Anayasası'nın 56. maddesindeki "Cumhuriyet, Makedon halkının ve diğer milliyetlerin tarihsel ve sanatsal mirasının korunmasını, teşvik edilmesini ve geliştirilmesini garanti eder" ifadesi, "Makedonya'nın ve Makedonya'daki diğer tüm toplulukların..." olarak düzenlenmiştir (OGRM, No: 91/01). Böylece ilgili madde etnik çağrışımlardan arındırılarak, yurttaşlık esasına yönelik bir biçim almış, kapsayıcı ve bölgesel bir içeriğe bürünmüştür.

sınırları içinde yaşayan tüm halkların devleti haline dönüştüğü yönünde değerlendirilebilir. Ancak, diğer yasa değişiklikleri ve *de facto* uygulamalar, Makedonya'yı etnokrasiden tüm unsurlarının yeterince temsil edildiği yurttaşlık (*civic model*) esasına dayalı veya çokkültürlü bir siyasal sisteme değil, oydaşmacı ancak "iki kültürlü" (*bicultural*) (Atanasov, 2003: 307) bir modele doğru yöneltmiştir.

İkinci olarak, XI. yasa değişikliğiyle anayasanın 77. maddesindeki Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın meclis tarafından seçilmesi düzenlenerek, meclis çoğunluğuna ilave olarak "Makedonya nüfusunda çoğunlukta olmayan cemaatlerin de oy çokluğunun aranacağı" ifadesi eklenmiştir (OGRM, No: 91/01). Böylece çifte çoğunluk (*double majority*) sistemi getirilerek, yasama süreçlerinde sayıca çoğunluğu oluşturmeyen diğer toplulukların da onayının alınması kararlaştırılmıştır. Cumhuriyet Yargı Konseyi'nin seçiminde, Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanmasında, mahalli idareleri düzenleyen kanunun belirlenmesinde ve yerel yönetimlere dair alınan kararlara yönelik diğer yasa değişikliklerinde de çifte çoğunluk sistemi getirilmiştir. XIV. yasa değişikliğiyle 104. maddeye ekleme yapılarak, 7 üyeden oluşan Cumhuriyet Yargı Konseyi'nin bundan sonra üye seçiminde üç üyesinin tüm temsilcilerin oy çoğunluğuna ilave olarak, Makedonya nüfusunda çoğunlukta olmayan cemaatlerin de oy çoğunluğunun aranması zorunluluğu getirilmiştir. XV. yasa değişikliğiyle Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanma biçimi yeniden düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 9 üyesinin üçte ikisinin seçiminde tüm milletvekillerinin oy çoğunluğu, üçte birinin seçiminde hem oy çoğunluğu hem Makedonya nüfusunda çoğunlukta olmayan cemaatlerin oy çoğunluğu aranması ilkesi getirilmiştir. XVI. yasa değişikliğiyle 104. maddenin beşinci fıkrası revize edilerek, mahalli idareleri düzenleyen kanunun belirlenmesinde, Makedonya nüfusunda çoğunluk olmayan cemaatlerin oy çokluğunun aranması ilkesi getirilmiştir (OGRM, No: 91/01). Yine mahalli harcamalar, yerel seçimler, belediyelerin sınırları ve Üsküp şehriyle ilgili yasa düzenlemelerinde, toplantıya katılan milletvekillerinin çoğunluğunun yanı sıra Makedonya nüfusunda çoğunluk olmayan cemaatlerin oy çokluğunun aranması ibaresi getirilmiştir. Aynı zamanda, X. değişiklik çerçevesinde Anayasanın 69. maddesi yeniden düzenlenmiş, kültür, dilin kullanımı, eğitim, kişisel evraklar ve sembollerin kullanımıyla ilgili yasalarda Meclis, katılımcı milletvekillerinin çoğunluk oyuna ilave olarak, Makedonya'daki azınlık cemaatlerin oturuma katılan temsilcilerinin de çoğunluk oyunu arar hale gelmiştir (OGRM, No: 91/01). EGİK herhangi bir anlaşmazlık durumunda, sorunu çözmekle mükellef olacaktı. Böylece kimlikle doğrudan ilgili bu başlıklarda yapılacak yasalarla ilgili, mecliste önemli sayıda milletvekiline sahip olan Arnavutların da oyu aranır hale getirilmiş oldu.

XII. yasa değişikliğiyle Anayasa'nın 78. maddesi revize edilmiştir. EGİK, meclis başkanı, Makedonlar, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar, Romanlar ve diğer milliyetlerden ikişer olmak üzere 13 üyeden oluşmaktaydı. Yapılan düzenlemeyle üye sayısı 19'a çıkarılmış; Makedon ve Arnavut milletvekillerinden 7 üye; Türkler, Ulahlar, Romanlar, Sırlar ve Boşnaklar'dan birer üyeden oluşması kabul edilmiştir. Bu durum beraberinde Makedon ve Arnavut temsilcilerine blok oy kullanmaları halinde veto hakkı getirmiştir.²³⁰

²³⁰ Makedonlar veya Arnavutlar blok halinde karşı oy kullandıklarında üçte ikilik çoğunluk bozulmaktadır.

Dolayısıyla bu dağılımın, etnisitelerin ülke toplamındaki nüfus dağılımına göre değil, veto hakkına yönelik yapıldığı görülmektedir. Böyle olunca diğer etnisiteler tek oylarıyla şeklen temsil edilmiş olurken, her karar alınışında Makedon ve Arnavutların konsensüs oluşturması zorunluluğu sağlanmıştır. Öte yandan, diğer düzenlemelerde olduğu gibi bu komitede de Slav olma tekeli Makedonlardan alınarak, Sırp ve Boşnaklar da ayrı Slav grupları olarak tanımlanmışlardır. Bu yasayla 84. maddenin 7. fıkrası kaldırılarak, ilgili komitenin teklif edilme yetkisi cumhurbaşkanından alınmış ve tamamen etnik cemaatlerin kendi iç işleyişine bırakılmıştır. Yetkinin merkezden alınıp, yerele verilmesiyle ademimerkeziyetçiliğe (*decentralization*) yönelik yapılan bu değişikliğin ardından meclis, etnik cemaatlerin teklifine göre komiteyi kurmaya başlamıştır.

Üçüncü olarak, dil konusuyla ilgili V. yasa değişikliğiyle anayasanın 7. maddesi düzenlenmiştir (OGRM, No: 91/01). Bu değişiklik en az %20 oranında konuşulan Makedonca dışında başka bir dilin de resmi dil olarak tanınmasını düzenlemiştir. Makedoncadan ziyade bu dili konuşan vatandaşların resmi kişisel evraklarında, Makedoncanın yanı sıra o dilin de uygulanması kabul edilmiştir. Bu durum sürücü ehliyetleri ve taşıt kayıtları için uygulanmış, ancak pasaporta geldiğinde tartışmalı bir hal almıştır (Pearson, 2002: 9). Çünkü pasaportun edinilmesi ve yurtdışında kullanımı, devlet algısının pratikte hissedildiği önemli bir eylemdir. Arnavutlar, pasaportların ön kapağında Arnavut diliyle beraber Makedonca ve İngilizcenin olmasını, Makedon liderler ise tek bir tipte pasaport olabileceğini ve sadece kişisel bilgiler kısmının İngilizce olabileceğini savunmaktaydılar. Bu değişiklikle ayrıca nüfusun %20'sinden fazlasının Makedoncadan farklı bir dili konuştuğu herhangi bir yerel birimdeki bir kişi, söz konusu resmi dili, merkezi hükümetin bölgesel ofislerinde iletişim amacıyla kullanabileceği ve yerel belediye için ilgili ofisin Makedoncaya ilave olarak söz konusu dilde cevap vermesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Merkezi hükümetin bir ana ofisiyle iletişime geçme amacıyla herhangi bir kişi herhangi bir resmi dili kullanabilirken, ofisin de Makedoncanın yanı sıra söz konusu dilde cevap vermesi gerekmektedir. Ayrıca, bir yerel yönetim biriminde, %20'nin altında konuşulan dillerin kamu kuruluşlarında kullanılmasına, yerel otoritelerin karar vereceği eklenmiştir. Bunun da 2001 yılı sonunda yapılması planlanan bir nüfus sayımıyla gerçekleşmesi planlanmıştır.²³¹ Anayasanın ilk halinde %20 ibaresi yerine muğlak olan “önemli oranda” ibaresi geçmekteydi ve bu hiçbir zaman uygulamaya konulmamıştır. Bu sebeple Arnavutların %20'ye yakın olduğu bazı belediyelerde “istatistiksel operasyon” yapılarak Arnavutçanın yerine, Sırpça, Romanca ve Türkçe ikinci dil haline getirilmiştir (Marolov, 2013: 150). Toplamda Arnavutça'nın 27, Türkçe'nin 4, Sırpça ve Roman dilinin birer belediyede, ikinci dil olarak kullanılmasına müsaade edilmiştir. Meclis 19 Haziran 2002'de Arnavutçayı, Cumhuriyetin ikinci resmi dili yapan dokuz yeni yasayı daha büyük bir çoğunlukla kabul etmiştir. Yasalar, Arnavutçanın tüm hükümet işlerinde kullanılmasını ve Kasım ayında yapılacak nüfus sayımında Makedonca ile birlikte kullanımını onaylamaktaydı. (Independent, 20 Haziran 2002'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 449).

²³¹ 2002 yılında yapılan bu son nüfus sayımına göre, Makedonya'nın %64'ünü Makedonlar, %25'ini Arnavutlar, %4'ünü Türkler ve geri kalan %7'sini diğer etnisiteler oluşturmaktadır.

Dördüncü olarak, VI. yasa değişikliğiyle MC'nin anayasal düzeninin temel değerlerini belirleyen 8. maddesine ilave yapılmıştır (OGRM, No: 91/01). Bu ilave, kişilerin tüm kamu kuruluşlarında her seviyede ve kamu hayatı alanında eşit temsili, anayasal düzenin temel değerleri arasına ekleyerek, ortak yaşama adına önemli bir adım olarak görünmektedir. XIII. yasa değişikliğiyle 86. maddeye Cumhurbaşkanının, Güvenlik Konseyi üyelerini atama sürecinde Makedonya nüfusunun kompozisyonunu eşit olarak yansıtmayı sağlaması kararı eklenmiştir (OGRM, No: 91/01). Bu düzenleme, Makedonlar dışındaki diğer etnisitelerin merkezi bürokrasi, yerel belediyeler ve emniyet güçleri içindeki istihdamının zamanla artmasını sağlamıştır (Marolov, 2013: 146). Makedonya Ombudsmanı, Arnavutların arasından seçilmiştir. Bürokrasiye yani resmî kurumlara farklı etnisitelerin girmesi, devletin özgün Makedon algısını değiştirmiştir. NATO'ya atanan ulusal koordinatör ve AB temsilcisi, etnik Arnavutlar arasından belirlenmiştir (Reka, 2008: 66). Bu atamalar da devletin uluslararası imajının belirlenmesinde önemli tercihlerdir. Ayrıca üniversitelere Arnavut öğrencilerin kabulünü artırma amacıyla pozitif ayrımcılık yapılmıştır (Marolov, 2013: 20). 2004'te Tetova yakınlarında kurulan ve Arnavut dilinde eğitim yapan iki Arnavut üniversitesine alımlarda ve ülkedeki diğer üniversitelere öğrenci alımlarında Arnavutlara pozitif ayrımcılık yapılarak kontenjan ayrılmıştır.

Beşinci olarak, anayasanın giriş bölümüne ilave olarak en çok tartışılan bir diğer konu, yerel yerinden yönetim kanunları üzerineydi. XVII. yasa değişikliğiyle anayasanın mahalli idareler bölümündeki 115. madde düzenlenmiştir (OGRM, No: 91/01). Mahalli idarelere, kamu hizmetlerinin ve şehir planlamasının yanı sıra kırsal planlama, çevreyi koruma, yerel ekonomik kalkınma, yerel yönetim maliyesi ve sadece okul öncesi ve ilkokulda değil, tüm eğitim katmanları gibi konularda karar alma yetkisi sağlanmıştır. Bu durum, Arnavutların belediyeleri kazandığı kuzeybatı bölgesindeki mahalli idareleri güçlendirme niyeti taşıdığı görülmektedir. Aynı düzenlemeyle anayasanın 117. maddesinin ikinci fıkrasını da değiştirerek, yine ayrı bir yönetime sahip Üsküp şehri için de vatandaşların bu karar alma süreçlerine doğrudan ve temsilciler aracılığıyla katılması hakkı getirilmiştir. XVIII. yasa değişikliğiyle 131. maddeye dördüncü fıkra eklenerek; anayasa ön sözünün, mahalli idare yasalarının, anayasanın değiştirilmesini sağlayan 131. maddenin ve cemaat üyelerinin haklarının (7, 89, 19, 48, 56, 69, 77, 78, 86, 104 ve 109'uncu maddeler) değiştirilmesi için meclis çoğunluğuna ilave olarak, Makedonya nüfusunun azınlık cemaatlerine bağlı temsilcilerinin çoğunluk oyunun aranması sağlanmıştır (OGRM, No: 91/01).

Altıncı olarak, VII. yasa değişikliğinin ilk fıkrası, din ve devlet ilişkilerini belirleyen anayasanın 19. maddesini düzenlemekteydi (OGRM, No: 84/03). Bu konu, Makedonlar nezdinde en tartışmalı yasa değişikliklerinden birisidir. Yasa değişikliğiyle Makedon Ortodoks Kilisesi'nin yanına Makedonya'daki İslam Dini Cemaati, Katolik Kilisesi, Evanjelik Metodist Kilisesi, Yahudi Cemaati ve diğer dini cemaatler ve gruplar ifadesi eklenerek, devlet tarafından resmen tanınmıştır. Anayasanın 4. maddesine eklenen yeni bir fıkrayla, bu dini cemaatlerin aynı zamanda okul, diğer sosyal ve hayır kuruluşları

açmalarına kanunen müsaade edilmiştir. Bu düzenlemeyle Makedon ulusal kimliğinde önemli bir yeri olan Makedon Ortodoks Kilisesi'nin dini tekeli elinden alınmıştır.

Anlaşmadan sonra şiddet tekelinin meşru güçlerin elinde kalması için çalışmalar başlamıştır. Sadece üç gün içinde 1470 adet silah toplanmış, (Daily Telegraph'tan aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 443) NATO, 22 Ağustos'ta ONA'yı tamamen silahsızlandırmıştır. Buna karşın NATO (ulusalcılar arasında), “isyancıların dostuymuş gibi şeytanlaştırılmış” (International Herald Tribune, 28 Ağustos 2001'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 443) ve bundan sonra nüfus giderek, ABD, AB ve NATO'ya karşı derin bir şüphe duyar hale gelmiştir. Aynı zamanda Makedon siyasetçiler, Makedonlar arasında anlaşmadan kaynaklı olan, ulusal aidiyete yönelik korkuları dile getirip harekete geçmişlerdir (Brunnbauer, 2002: 7). Nitekim 1944'ten beri Makedon kimliğini teşvik eden politikalarda kırılma olmuş, Makedonlar için devletin kaybedilmesi korkusuyla ulusun ve ulusal kimliklerinin tehlike altında olduğu görüşlerini ortaya çıkarmıştı. Artık Makedonlar, ulusal varlıklarının tehdit altına girdiğini ve ulusun varlığının tek koruyucusu olarak gördükleri devletlerini, Arnavutlara kaptırma korkusuna kapılmışlardı (Brunnbauer, 2002: 9-10). Bu durum beşinci alt başlıkta ele alınacağı üzere, ülkede yeni tipte bir Makedon ulusçuluğunun yükselmesine ve 2006'dan sonra başlayan VMRO-DPMNE hükümeti döneminde “görsel bir iktidar şöleni” (Giddens, 2008: 28) olarak Makedon ülkesi yaratma politikalarına zemin hazırlamıştır.

4.3.3. Çatışma sonrası etnisitelerarası ilişkiler

Ulf Brunnbauer (2002), anlaşmanın etnik Makedonlar arasında hınç (*resentment*) duygusu oluşturduğunu gözlemlemiştir. Neticede Makedonlar, ‘doğal’ devletleri içinde Arnavutlara gönülsüzce daha fazla yer vermek durumunda kalmışlardır (Atanasov, 2003: 304). Bu sebeple, Ohri Çerçeve Anlaşması'na karşı planlanan reformlar hakkında bir referandum yapılması yolunu aramaya başlamış, fakat parlamento bu tarz bir referandumun yapılmasını tartışma dışı bırakmaya çalışmıştır (*The Times*, 14 Eylül 2001'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 443). 2008'de yapılan bir araştırmaya göre, Makedonların yalnızca %30'u, anlaşmanın Makedonya'nın etnik sorunlarına uzun dönemli bir çözüm olduğunu düşünmekteydi (Gallup Balkan Monitor, 2008: 9). Sazdovski'nin anlatısıyla, silahlı çatışma ve Ohri Çerçeve Anlaşması'nın Makedon kimliğine yönelik toplumsal güvenlik sorununa yol açması, Makedonların ulusal varlıklarının tehdit altında olduğu algılarının güçlenmesine sebep olmuştur (2011: 66). Görüldüğü üzere, 20. yüzyıl başındaki şiddetli ulusçuluklar döneminde olduğu gibi (Üçüncü Bölüm) 21. yüzyılın başında da çatışma sebebiyle bölgede güvensizlik ortamı hâkim olmuştu. Fredrik Barth'ın ifade ettiği gibi (1969: 36), güvenliğin zayıf olduğu yerlerde topluluklar arası sınırlar keskinleşir ve bunun neticesinde farklı topluluklar arasında iletişim ve alışveriş tamamen kesilir. Makedonya'da yüzyıl içinde aktörler değişmesine rağmen, 21. yüzyıla da benzer bir çatışma atmosferinde ve emniyetsiz ortamda girilmiştir. Brunnbauer'e göre (2002: 2), “ülkenin Makedon çoğunluğuyla Arnavut azınlık arasındaki ilişkiler, tarihin en düşük seviyesine inmişti”. Yeni yapılan düzenleme, 1991'in koşullarından farklı olarak, “etnik olarak bölünmüş bir toplumda,

yurttaşlık esasına dayanan demokrasi idealinin” bir uygulamasıydı (Whyte’tan aktaran Brunnbauer, 2002: 5). Çerçeve anlaşma ve takip eden yasal düzenlemelerle Makedonların üstünlüğünün son bulması, Arnavutların devletin önemli bir unsuru haline gelmesi, pratikteki etnik bölünmüşlük ortamıyla çatışmıştır. Yeniden kurulan devlet ve imajı, her iki etnisite tarafından da kısa sürede benimsenmemiştir. Makedonlar çatışma sonrası süreci, değişen devletin karakterinin ve Makedon kimliğinin biraz daha zayıflaması olarak değerlendirmişlerdir (Lesnikovski, 2011: 67).

ONA lideri Ali Ahmeti silahları bırakıp meclise dönerek, 5 Haziran 2002’de Entegrasyon İçin Demokratik Birlik (Demokratska unija za integracija, DUI) Partisi’ni kurmuştur. Partinin tüm etnik gruplara açık olduğunu belirtmiş ve siyaseti yozlaştıran, Makedonya’yı etnik olarak bölen, örgütlü suçla mücadelede, kendini adayacağını ilan etmiştir. (Independent, 6 Haziran 2002’den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 449). 15 Eylül 2002’de yapılan genel seçimlere katılım %73,1 oranında gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde Makedonlar, çatışmanın ve ‘zoraki’ anlaşmanın bedelini, iktidardaki VMRO-DPMNE’ye çıkarmış, SDSM lideri Branko Crvenkovski’nin “Makedonya için Beraberlik” sloganı, partisini birinci yapmıştır. SDSM, meclisteki 120 sandalyenin yarısından fazlasını kazanıp tek başına iktidar olmasına rağmen, Arnavut partilerden en az biriyle iktidarını paylaşmak istemiştir. Bu yüzden Makedonların çoğu, Ali Ahmeti ve yakınındaki kişileri Şubat ve Eylül 2001 tarihleri arasında ‘teröristler’ olarak değerlendirmesine rağmen, Crvenkovski DUI’yı hükümetteki asıl ortak olması için davet etmiştir. Crvenkovski tercihini şu söylemiyle meşrulaştırmıştı: “Alternatif çok daha kötü: etnik gruplararası çatışma” (Fraenkel, 2003: 411). Kurulan yeni merkez sol koalisyonu, “tabancalar” (DUI) ve “güller” (SDSM) hükümeti²³² olarak bilinmekteydi. DUI on dört bakanlığa dört isim vermiştir: adalet, ulaşım, eğitim ve sağlık.

SDSM-DUI çoğunluk hükümeti döneminde, gücün aşırı ademi merkezileşmesi ile azınlık dili haklarının teşvik edilmesi istemi, belediye sınırlarının yeniden çizilmesine ve belediye sayılarının 123’ten 80’e düşürülmesi projesine yol açmıştı. Her bir belediye, eşit olarak 20 bin vatandaşa bölünmekte, Makedonlar çoğu yerde çok az bir rakamla yüzde seksenin üzerine çıkmaktaydı. Bu durum bu belediyelerin tek dilli (Makedonca) olmalarının önünü açmaktaydı. Sınırların yeniden belirlenmesinin sonucu, Arnavutlar 80 yeni belediyenin 16’sında (%20) çoğunluk hale gelirken, bu belediyelerin çoğu da tek dilli (Arnavutça) hale gelmekteydi. Mevcut durumda, Arnavutların elde ettiği belediye sayısı 124’e karşın 28’di (%22,5). Bazı Arnavut banliyölerin Üsküp metropolüne bağlanması, başkentteki Arnavut oranını %20’nin üzerine çıkarıyor olması, Üsküp’ü resmi olarak iki dilli ve iki topluluklu bir kente dönüştürmekteydi. Belediye sınırlarının yeniden belirlenmesi, Türkçenin üç belediyede ikinci resmi dil olması, Roman dili ve Sırpçanın da birer belediyede ikinci resmi dil haline gelmesi beklenmekteydi. Makedonların çoğuna göre, koalisyondaki Arnavut partisi DUI’nın baskısıyla gündemde kalan belediye yasası, Batı Makedonya’da gelecekte potansiyel bir federal birim olabilecek, etnik Arnavut ülkesinin yaratılması amacını taşımaktaydı (Vangelov, 2017: 27).

²³² Ünlü Amerikalı bir rok müzik grubunun ismine çağrışımla Guns N’ Roses hükümeti.

Çerçeve anlaşma, yasa değişiklikleri, devlet kimliğinin dönüşümü ve son olarak belediye sınırlarının yeniden belirlenmesi tasarısı, Makedon ulusçularının ülke çapında mobilizasyonuna yol açmıştır. 23 Temmuz 2004'te Ohri Gölü kıyısındaki 36 bin yerleşimciye sahip Struga'da, ademimerkezileşmeye ve azınlık hakları reformlarına karşı isyan eden Makedonlara, polis göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi kullanmıştır. Normalde Struga'nın kent yönetimini Makedonlar elinde bulundururken, yeni yasalar sonucunda bu kontrol kasabanın etnik Arnavut çoğunluğuna geçmekteydi (International Herald Tribune, 24 Temmuz 2004'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 455). Üsküp'te ise 26 Temmuz'da yaklaşık 20 bin Makedon, 'Makedonya'yı etnik hatlara bölen ve ülkeyi sanal olarak ayıran' ilgili değişiklikleri protesto ediyordu. Birçok Makedon, ülkenin kuzeyinde ve batısında etnik Arnavutların yükselen özerkliğinin onların ayrılmasını sağlayarak, büyük Arnavutluğa katılacağından endişe etmekteydiler (De Queteville, 28 Temmuz 2004). Dolayısıyla yeni belediye kanunu tasarısı, Makedonların büyük bir kesimi tarafından kabul görmemekteydi (Gromes'tan aktaran Vangelov, 2017: 27). Üsküp'te düzenlenen bu protestolar sırasında belediye yasasının bir halk referandumuna taşınması fikri ortaya çıkmıştır (Dimitrova, 2004: 179).

Tartışmalı yerel yönetimler yasası, mecliste 52 çekimser ve 7'ye karşı 61 evet oyuyla kabul edilmiştir (International Herald Tribune, 13 Ağustos 2004'den aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 455). Oylamadan önce Struga'daki Makedon topluluk, yeni kanunların orada uygulanması durumunda bağımsızlık ilan edecekleri şeklinde tehditte bulunmuşlardır. Hükümet, reform yanlılarına referandumu boykot etmeleri yönünde baskı yapmış, bu sayede katılımın yüzde 50'nin altına düşmesinin sağlanması planlanmıştır. Başbakan Hari Kostov oy vermeyeceğini ve referandum başarılı olursa istifa edeceğini ilan etmiştir. Bu dönemde kendisini ulusun koruyucusu olarak resmeden VMRO-DPMNE ise, referandumu örgütleyenlere destek vermiş ve taraftarlarına, reformların karşısında oy kullanma çağrısı yapmıştı (Vankovska'dan aktaran Dimitrova, 2004: 177).

Makedonya'nın ademimerkezileşme modeli, İspanyol "özerk eyaletleri" (stado de las autonomías) gibi federal bir devlet yaratmadan ya da bazı etnik gruplara diğerleri karşısında özel bir önem göstermeden iktidarı ademimerkezileştirmekte ve geniş yerel özerklik sağlamaktaydı (Bideleux ve Jeffries, 2007: 469). Bu fikri benimsemeyen yurtdışı Makedon diasporası ve ülkedeki VMRO ulusçuları, referandumu desteklemişlerdir. Söz konusu referandumda katılımcılara, önceki yerel yönetimler yasasını destekleyip desteklemedikleri sorulmuştur. 7 Kasım 2004'te düzenlenen halk referandumunda katılımcıların %96'sı eski belediye yasasına yönelik oy vermesine rağmen, katılım oranı %26,2 seviyesinde kalınca, referandum başarısız olmuştur. Bu sonucun ortaya çıkmasında mevcut SDSM-DUI hükümeti, AB ve ABD desteğinin yanı sıra Arnavutların kitlesel boykotu da etkili olmuştur. Arnavutların bulunmadığı bölgelerde dahi Makedonlar referanduma yeterince ilgi göstermemiş, katılım gerekli olan yüzde 50'nin altına düşmüştür. ABD referandumdan dört gün önce MC'yi kendi ismiyle tanıyarak, hükümete referandum karşısında önemli bir destek vermiştir. AB ise yerel belediyeler yasasının tartışıldığı süreçte MC'nin birliğe adaylığına yönelik somut adımları desteklemiştir.

Ohri Çerçeve Anlaşması ile Avrupalılaşıma yolunda vatandaşlık müktesebatında önemli değişiklikler yapan MC, nihayet 22 Mart 2004 günü AB'ye üyelik için resmen başvuru yapmıştır. Başvurunun yapıldığı tarihte, AB üyeliği MC vatandaşlarının %87'si tarafından desteklenmekteydi. 9 Nisan 2001'de Lüksemburg'ta hazırlanan SAA Anlaşması da 1 Nisan 2004'te yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma, Batı Balkan devletlerinin AB ile siyasi diyalogunun teşvik edilmesi, bölge içi (Balkan) iş birliği, “dört özgürlükler”, cumhuriyetin yasalarının Avrupa topluluğu ile yakınlaştırılması ve AB politikasının tüm alanlarında geniş çaplı iş birliğini içeren bir ortaklık anlaşmasıydı. Aralık 2004'ten Temmuz 2006'ya kadar süren, Vlado Buckovski dönemindeki merkez sol hükümeti, önceliklerinin reform programını tamamlayarak, cumhuriyetin AB ve NATO ile bütünleşmesi olduğunu ilan etmiştir. SDSM üyelerinin çoğunluğunu oluşturduğu bu kabine, eski rejimle aralarına sınır çekme amacıyla Yugoslav rejimi tarafından baskı görmüş kişilere mali tazminat ödenmesini kararlaştırmıştır. 9 Kasım 2005'te AB Komisyonu, MC'ye yöneltilmiş olan sorulara verilen cevapların ve üyeliğe uygunluğunun değerlendirilmesinin ardından, Avrupa Konseyi tarafından cumhuriyetin resmi üyeliğinin 15 Aralık 2005'te kabul edilmesini tavsiye etmiştir. Komisyon görevlileri, gelecek parlamento seçimlerinde yaşanabilecek kargaşaya karşı AB'nin “sıfır tolerans” göstereceği yönünde uyarmıştır. Bu seçimler, Makedonya'nın olgun bir demokrasi olarak nihai testten geçişi olarak değerlendirilmekteydi (Stavrova'dan aktaran Bideleux ve Jeffries, 2007: 466). Ancak Haziran 2006'daki seçim kampanyası, şiddet ve tehdide sahne olmuş, seçimleri VMRO-DPMNE kazanmıştır. Bu partinin on yıl boyunca devlet ulusçuluğu haline gelen antikomünist antik Makedon siyaseti, beşinci alt başlıkta ele alınmaktadır.

Çerçeve Anlaşması'ndan sonra ortaöğrenimde okutulan tarih kitaplarının yeniden yazılması için beş Makedon, dört Arnavut ve bir Türk'ten oluşan bir komisyon oluşturulmuş, yeni yapılan düzenlemeler 2005-2006 eğitim öğretim yılında kullanılmaya başlamıştır. Ülkenin en büyük iki siyasi topluluğunun domine ettiği komisyonun hazırladığı bu tarih kitaplarında, yalnızca Makedonların ve Arnavutların tarihine yer verilmiştir. Komisyonda Türk topluluğundan bir temsilci olması, Osmanlı'ya yönelik negatif bir anlatının önünü kesmiş, ancak yaklaşık beş yüz yıllık Osmanlı yönetimi, tarih anlatısının çok küçük bir bölümünü oluşturmuştur. Stefoska'ya göre (2013: 260), bu tarih kitaplarında birbirinden izole olmuş, iki kutuplu bir ulusal anlatı söz konusudur. İki siyasi topluluğun birbirleriyle tarih boyunca olan ilişkilerine değinilmeden, yalnızca antik dönemden günümüze kendi ulusal anlatılarının devamlılığı gösterilmeye çalışılmıştır. Balkan Savaşları örneğinde olduğu gibi iki ulusal tarih anlatısının aynı meseleyi incelediği yerlerde birbirine zıt tarih anlatımları da ortaya çıkmaktadır (Hacısalihoglu, 2020: 233). Makedon tarih anlatısı, antik Makedonlarla günümüz Makedonyası arasında devamlılığa işaret ederken, Antik İliyalılardan başlayan Arnavut tarih anlatısı, anavatan olarak günümüzdeki Arnavutluk sınırlarına tekabül etmektedir (Stefoska, 2013: 262). Anavatanı farklı olarak resmedilen Arnavutların otoktonluk iddiasına yer verilmekte (Pichler'den aktaran Stefoska, 2013: 263), Makedonların da otokton olduğu ancak bölgeye gelen Slavlarla ortak yaşama (*symbiosis*) başladığı anlatılmaktadır (Ristevki'den aktaran Stefoska, 2013: 265). Makedonların “ortak yaşam” anlatısı, 1993'te SDSM

tarafından Makedonya Bilimler Akademisi'ne yazdırılan postkomünist Makedon tarih anlatısıyla benzeşmektedir. Öte yandan, tarih kitaplarında Makedonya'nın diğer topluluklarının bölgeyle ilişkisini kuran herhangi bir tarih anlatısı bulunmamaktadır. Bu kitaplarda iki etnisitenin tarihini birbirinden kopuk bir şekilde inceleyen ve bu ikisinin ayrı ayrı geçmişten günümüze devamlılığını kuran 2005 tarihli Makedon-Arnavut tarih yazımı, Makedon ve Arnavutların baskın olduğu bir devlet algısına katkı sağladığı izlenimi vermektedir. Bu tarih anlatısı da VMRO-DPMNE iktidarı döneminde değişime uğrayacaktır.

Sonuç olarak, 2001 Ohri Çerçeve Anlaşması'nın ardından 1991 MC Anayasası'ndaki devletin kurucu unsuru Makedonlardır ifadesi değiştirilerek, diğer etnisitelere de kurucu olma statüsü tanınmıştır. Yapılan yasa değişiklikleriyle tüm etnisitelerin kültürlerinin, dillerinin ve dinlerinin teşvik edilmesiyle, siyaset tek etnisitenin baskın olduğu ve diğerlerini dışladığı etnokrasiden her etnisitenin kendini kültürel olarak teşvik edebildiği oydaşmacı demokrasi modeline evrilmiştir. Makedon ve Arnavutlara veto hakkı tanınması ve anlaşmadan sonra kurulan koalisyonun bu iki etnisite partilerinden oluşması, iki etnisitenin baskın olduğu bir siyasi sistem oluşturmuştur. Yeni siyasi sistem, aynı zamanda iki etnisitenin baskın olduğu bir devlet imajı oluşturmaya karşın, pratikte çatışma sonrası grup sınırlarının keskinleşmesi, yani etnik bölünmüşlük sebebiyle söz konusu imaj hemen kabul görmemiştir. Kamu kurumlarında nüfus kompozisyonunu yansıtacak şekilde orantısız temsil sağlanması, mahalli idarelere daha çok yetki verilmesi, Makedonca dışında kullanılan diller için %20 düzenlemesinin getirilmesi, Makedonya Ortodoks Kilisesi'nin yanı sıra İslam, Katolik, Yahudi, Evanjelik cemaatlerinin anayasaya ilave edilmesi, Makedon unsurun dominantlığına son vermiş, Arnavutların başta olmak üzere diğer etnisitelerin haklarının genişletilmesini sağlamıştır.

NATO Sekreteri'nin 13 Ağustos'ta barış anlaşması imzalandıktan sonra "Makedonya modern ana akım Avrupa'ya girmiştir" ifadesinin, Batılı müzakerecilerin etkisini ve dönemin havasını iyi yansıttığı söylenebilir. Ancak bu değişiklikler, daha önce vurgulandığı üzere topluluklar arası ilişkilerin neredeyse tamamen koptuğu bir çatışma ortamının ertesinde yapılmıştır. Nitekim bu değişiklikler, Makedonların MC devlet algısını ve pratiklerini tamamen değiştirmesinin önünü açmıştır. MC devleti, Makedon ulusunun özgün devleti olmaktan çıkmış, Arnavutların da yönetimde geniş haklara sahip olduğu bir imaja bürünmüştür. Makedonların dil, din ve ulusal tarih anlatısındaki tekel konumları tamamen sona ermiş, özellikle Arnavutların da alternatif bir kurumsallaşma ve ulusal anlatı oluşturmalarını sağlamıştır. Böylece bu düzenlemeler, toplumsal hayatta dilin kullanımı, kitle eğitimi, kişisel resmi dökümanlar ve sembollerin kullanımı pratiklerini doğrudan etkilemiştir. Bu düzenlemelerle Arnavutlar söz konusu pratikler aracılığıyla her ne kadar karşılıklı kuşku ve güvensizlik ortamı hasıl olsa da MC sınırlarında Makedonlarla beraber tahayyül ettikleri bir devlete sahip oldukları idrakine erişmekteydiler. Ancak 2006 seçimlerini tek başına kazanan Makedon partisi VMRO-DPMNE, Ohri sonrası dönüşüm sürecini kesintiye uğratarak, on yıllık iktidarı süresince yeni bir Makedon devlet ulusçuluğu politikasını uygulamaya başlamıştır.

4.4. Dışarda Yarışan Devlet İmajları: Makedonya versus Yunanistan

Çalışmanın bu alt başlığında yer verilen Makedonya-Yunanistan isim anlaşmazlığı sorunu konusunda, Joel Migdal'ın devlet içinde toplum teorisinden faydalanılarak, küreselleşme ve Avrupalılaşıma dönüşümlerinin etkisi altında gerçekleşen isim müzakerelerinde, devlet imajlarının ve pratiklerinin yarıştığı savunulmaktadır. Mikromilliyetçilikleri tetikleyen küreselleşme, azınlıkların daha görünür hale gelmesini sağlayarak, Yunan Makedonyası'ndaki (Slav) Makedonların varlığını tartışılabilir hale getirmiştir. Aynı zamanda Yunanistan ve Makedonya'nın isim ve dolayısıyla kimlik sorunu, özellikle Kanada ve Avustralya'daki, "Yunan Makedon" ve "(Slav) Makedon" diasporalarını aktif hale getirerek, küresel çapta bir hareketliliğe yol açmıştır. Örneğin, Slav dili konuşan Makedon Diasporası, 1990'lı yıllarda Yunanistan'ın sınırları içindeki Makedon azınlığı tanımayan politikalarını eleştirmektedir (Kofos, 2001: 231). Dolayısıyla Yunanistan'da Makedon azınlık olduğu söylemlerinin yükselmesi, BM ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı gibi (AGİT) insan hakları örgütlerinin dikkatini çekmiştir. Bir başka örnek, standart Makedoncadan farklı bir diyalekt konuşan, aile büyükleri Ege Makedonyası'nda doğmuş, daha sonra Avustralya ve Kanada'ya göç etmiş (Slav) Makedonlar, kendilerini İskender'in soyundan görmekte ve 1990'ların başında Yunanistan'a turistik seyahat etmeye çalışmaktaydı (Danforth, 1995: 103). Yunan ulusal tezlerini yansıtan Kofos'un (2001: 231-232) iddiasına göre, diasporadaki Slav Makedonlar, "Grekofonlar" tarafından paylaşılan, Yunan Helen mirasının üstesinden gelme amacıyla, onları kendi tarafına çekmek için Büyük İskender efsanesine dönmüşler. Kofos'un bu cümlesindeki "Grekofon" kullanımı, Yunan Makedonyası'ndan Yeni Dünya'ya göç etmiş, Makedonca konuşan, Yunan ulusal kimliğini benimseyerek asimile olmuş, başka bir diaspora kategorisine işaret etmektedir. Buradan diasporadaki Makedon ulusçuluklarının, İskender sembolü üzerinden onları eski (Slav) Makedon aidiyetlerine döndürmek istedikleri anlaşılmaktadır. Söz konusu Slav Makedon ulusal perspektifi, günümüz Makedonlarının tasavvur edilen kökenlerini, İskender ve onun soyundan gelenlere doğru genişletmekteydi. Bu çaba, Yunan ulusal tarih yazımının İskender'e değerli bir rol atfetmesinden ötürü, yani İskender'in yaklaşık yüz elli yıldır Yunan kültürel mirasında kabul edilmesi, Yunanların ulusal tasavvurunu baltalamaktaydı.

Bir çalışma, Yunan Makedonlarını ulusal tehditlere yönelik hassas yapanın, geçmişte yaşanan olayların hafızalarda yer etmesi olduğunu savunmaktadır (Roudometof, 2002: 76). Literatüre yeni bir katkı sağlama amacıyla, Yunan halkının ulusal çapta mobilizasyonunun sebebinin, söz konusu tarihi figürleriyle güçlü bir devlet algısı oluşturan, Yunanistan tasavvuruna yapılan müdahale olduğu savunulabilir. Küreselleşmenin sağladığı imkanlarla ulusötesi bir etkileşim yaratan, diasporanın "uzak mesafeli ulusçuluğu"nun (Anderson, 1992) "romantik ve nostaljik bir Makedonya" (Roudometof, 2002: 110) imajını beslemesi, MC'nin egemenlik sınırlarının ötesinde bir Makedonya tahayyülü yaratmaktaydı. Üstelik bu uzun mesafeli Makedon ulusçuluğunun, MC içinde VMRO-DPMNE tarafından güçlü bir siyasi temsili de bulunmaktaydı. Bu sebeple Makedonya anayasasındaki maddelere ilave olarak, 1913'deki "parçalanma" ve "birleşik Makedonya"ya yönelik diaspora kaynaklı söylemler, Yunanistan'ın uluslararası

topluma, MC'nin irredantist olduğu yönünde suçlama yapmasına yol açmıştır. Bu siyasi taktik, Yunanistan'ın MC üzerine yüklediği, 'agresif' ve 'yayılmacı' 'Balkan' imajını pekiştirmiştir. Diğer yandan Avrupalılaşıma eksenine giren MC, uluslararası toplumun benimsediği sosyal normlar uyarınca, toprak iddiasında bulunmamalı ve komşularının egemenlik alanlarına saygı göstermesi gerekmektedir. Bu sebeple, MC'nin yönetici seçkinleri, söz konusu iddiaları çürüterek, cumhuriyetin irredantist görünen imajını düzeltmesi gerekmektedir. Bu alt başlıkta, Yeni Makedonya Sorunu'nun Yunanistan'la ilgili olan kısmının, devlet imajları ve pratikleri bağlamında değerlendirilmesi için, 1991 MC Anayasası, yasa değişiklikleri, isim sorunu ve bayrak sorunu incelenmektedir.

4.4.1. Yeni Makedonya Sorunu: Sınırların ötesinde bir devlet tahayyülü

1991 MC Anayasası'nın ön söz bölümünde, 1944 tarihli ASNOM bildirisine referans yapılmıştır. ASNOM bildirisinde, Yugoslav Makedonyası İtalyan birliğini sağlayan Piyemonte rolünde değerlendirilerek, Makedonya'nın Bulgaristan ve Yunanistan'da kalan iki parçasını birleştirmesi beklenmekteydi. ASNOM oturumu, aynı zamanda tüm Makedon halkının self-determinasyon hakkını vurgulamaktaydı. Yunan komünistlerinin Yunan İç Savaşı sonunda başarısız olması ve Tito'nun 1948 yılında Stalin'le ilişkilerinin kopmasının ardından, Makedonya'nın birleşme hedefleri son bulmuş ve bu konu siyasi gündemden tamamen çıkmıştı (Üçüncü Bölüm). MC'nin resmi tezlerini eleştirirken, ASNOM oturumuna ve bildirisine atıf yapan Yunan resmi tarihçileri (Sfetas ve Kentrotis, 1994: 369), Makedonya'yı irredantist Balkan imajıyla donatma için yeterli tarihsel malzemeye sahiptiler.

Anayasanın 3. maddesi, cumhuriyetin sınırlarının değiştirilebileceğini ifade etmektedir. Bu madde, idraki (*cognitive*) olarak hayal edilen Makedonya devletinin sınırlarının, daha geniş olabileceği izlenimi yaratırken, Geç Osmanlı Dönemi'ndeki Pirin ve Ege bölgelerini de kapsayan üç vilayete işaret etmektedir. Egemenlik sınırlarının ötesinde Slav Makedon imajını benimseyen başka topluluklar varsa, MC'nin onları vatandaşları haline getirebilecek kudreti olduğunda, sınırların genişleyebileceğini ima etmektedir. Bu yayılma iması, tarihsel iddialara dayandığı için, akademik literatürde irredantizm olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden Atina yönetimi, Üsküp yönetiminin kendini Yunanistan'ın kuzey bölgelerinden coğrafi ve tarihsel olarak ayırması ve farklılaştırması yönünde ikaz etmekteydi (Daskalovski, 2017: 330). Nitekim 1990'ların başından itibaren Sidiropoulos Vakası olarak bilinen, kendilerini Makedon etnik kökeninden gören, kâr amacı gütmeyen *Somatio* ismindeki sivil toplum kuruluşunun üyeleri, Yunanistan'ın gündemindeydi. Selanik İstinaf Mahkemesi vakayla ilgili resmi Yunan tezlerine dayanarak verdiği kararda, Makedonya coğrafyasının sınırlarını belirlemekle kalmamış, burada yaşayanların Antik Yunan kabilesi olduğunu, en eski Yunan diyalektini konuştuklarını, II. Filip ve Büyük İskender'in Helen olduklarını belirtmiştir (Council of Europe, 1998: 4-5).²³³ Öte yandan MC Anayasası'ndakine benzer bir madde, Yunanistan

²³³ Selanik İstinaf Mahkemesi kararını 7 Eylül 1990'da vermiştir. Ardından sırasıyla Yunanistan yargıtayına ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşınan vakada, Yunanistan'ın 10 Temmuz 1998 tarihli AİHM kararıyla tazminat ödemesine karar verilmiştir.

Anayasası'nın 108. maddesinde yer almaktadır.²³⁴ Bu sebeple, Yunan tezlerinin MC'ye yönelik sürdürdüğü irredantizm iddiasından farklı olarak, bu çalışmada söz konusu yasa maddeleri, MC'nin "Makedonya" ismi ve bayrağı örneklerinde görüleceği üzere, Yunan halkının algılarında yer eden logo şeklinde maviye bürünmüş siyasi haritaya müdahale edilmesi bağlamında değerlendirilmektedir.

MC Anayasası'nın 36. maddesi, cumhuriyetin faşizme karşı savaşta ve tüm Makedon ulusal kurtuluş savaşlarında yer almış eski muharıplerin, harp malûllerinin, Makedon halkının ve devletinin farklı kimliği fikrinden ötürü, sürgün edilmiş ve hapsedilmiş kimselerin, sosyal güvenlik haklarını garanti etmektedir. Bu maddeyle daha önceden uğruna birçok ulusal kurtuluş savaşı verilen bir Makedonya imajı inşa edilmektedir. Ulusal kurtuluş mücadelesi olarak seçilen olaylar, İlinden Ayaklanması, ulusal felaket olarak nitelenen Makedonya'nın parçalandığı Balkan Savaşları ve Yunan İç Savaşı'nda komünistlerin yenilgisi üzerine kaçmak zorunda kalan kimseleri kapsadığı tahmin edilebilir. Bu maddeyle cumhuriyetin sınırları ötesindeki Makedon ulusu ve devletinin varlığını benimseyen kimselere de el uzatılarak, MC algısı sınırların ötesine taşınmaktadır.

MC Anayasası'nın 49. maddesi, komşu ülkelerde Makedon halkına ait kişilerin ve başka devletlerin vatandaşı olmuş kişilerin, statülerinin ve haklarının önemsendiği, onların kültürel gelişmelerinin destekleneceğini ve onlarla bağların kurulacağını belirtmektedir. Özellikle bu maddeyle komşu ülkelerde "Makedon" kimseler olduğunun iddia edilmesi, Yunanların tepkisini çekmiştir. Makedon ulusçusu ve meclisin en büyük partisi olan VMRO-DPMNE'ye göre, komşulardaki Makedonlar, "etnik azınlık değil, esir edilmiş Makedon ulusunun parçasıydılar" (Sfetas ve Kentrotis, 1994: 369). MC Ulusal Meclisi'nin yetkilerini belirleyen Anayasanın 68. maddesi, cumhuriyetin sınırlarının değişmesi, diğer devletlerle birleşme ya da topluluk oluşturma gibi ortaklıklarla ilgili karar vermeye yetkilendirilmiştir. Nitekim VMRO-DPMNE'ye göre, Makedonya topraklarının üçte ikisi yabancı işgali altında bulunmaktaydı ve özgürleştirilmeliydi (Kaplan'dan aktaran Roudometof, 2002: 64). 74. madde açıkça sınırların değişimine ayrılmış, meclisin üçte ikilik olurunun sağlanmasından sonra çoğunluğun arandığı bir referanduma gidilmesini belirlemiştir. Bu üç ayrı maddenin (49, 68, 74) aynı anayasal düşüncenin ürünü olduğu kabul edilirse, birbirlerini destekler bir biçimde yazıldıkları görülmektedir. VMRO-DPMNE'nin parti sembolleri olan "vergina" yıldızı ve aslan, komşu devletlerde yaşayan Makedonlar için birleşik Makedonya idealinin işaret fişğini yakmaktaydı. Bu iddialara karşılık Yunanistan, sınırlarında herhangi bir Makedon azınlığın yaşadığı iddialarına dair tüm atıflara karşı çıkmıştır (Danforth, 1995: 148). Nitekim Eylül 1995'te Makedon azınlığın partisi olan Gökkuşağı, kurulduktan bir süre sonra Selanik İstinaf Mahkemesi tarafından kapatılmış, Yunanistan Yargıtay'ı da bu kararı onamıştır. Son derece siyasi olan mahkemenin kararında "Antik Makedonya, Antik Makedonlar, Makedon kralları olan II. Filip ve Büyük İskender ve Yunanistan Medeniyeti"ne dair resmi Yunan tezlerine yer verilmiştir (Danforth, 2010: 596).

²³⁴ Söz konusu madde, Yunanistan'ın yurtdışındaki Yunanlarla bağlarını gözetmesi ve onların "anababa" vatanlarıyla bağlarının sürdürülmesi üzerinedir.

Etnik içeriğe sahip, tek bir toplumsal kategoriye devletin sahibi gören ve devlet sınırlarının ötesinde ulus inşa eden anayasaya ilaveten, okullara yönelik hazırlanan tarih kitaplarının içerikleri de önemlidir. Roudometof'a göre (2001: 212), 1992 ve 1993 yıllarında hazırlanan ders kitapları, yeni cumhuriyette yeniden canlanan yayımcılığa katkıda bulunmuştur. Kofos (1994: 14) ise, okul kitaplarının coğrafi etnik sınırlarla devlet sınırları arasında bir ayırım yaptığını belirtmektedir. Makedon tarih yazımındaki hatırı sayılı metinler, antik ve modern Makedonya devletleri arasındaki doğrudan devamlılığı reddetmesine, modern Makedonyalıların 6. yüzyılda yerleşen Slav topluluklarının devamı olduğunu savunmalarına rağmen, yine de Antik Makedonya'ya yüksek seviyede önem atfetmektedirler (Danforth, 1995: 167). Bu tercihte, antikomünist eğilimli iki kurum olan, Makedon diasporasının ve VMRO-DPMNE partisinin etkisinin, eğitim alanına yansıdığı görülmektedir.

Bu maddelere karşın, MC ve YC arasındaki askeri istatistiklere bakıldığında, bu söylemlerin askeri bir irredantizm olarak ciddiye alınmaması gerektiğini göstermektedir. MC'nin 1990'ların başında 11 bin, YC'nin 113 bin askeri; MC'nin 4 tankı, YC'nin 1842 tankı; MC'nin uçağı, ağır topçusu, füzesi, gemisi ve helikopteri yokken, YC'nin 855 uçağı, 2151 ağır topçusu, 5 füzesi, 19,500 gemisi ve 173 helikopteri bulunmaktaydı (Perry'den aktaran Ramet, 2002: 186). Ancak YC'nin bu kesin askeri üstünlüğüne karşın, yasamanın ve söylemlerin ciddiye alınması, bu konunun sadece askeri tehditle açıklanamayacağını göstermektedir. Pettifer (1992: 478), yeni devlete yönelik abartılı Yunan cevabının, Yunanların geleneksel istikrarsızlık ve kuzeyden gelecek işgal korkusu olduğunu savunur. Yunanistan, I. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni ele geçirdiği bölgelerin entegrasyonunu hızlandırmak ve ulusal sadakati artırmak için Bulgar işgalini anımsatır biçimde kuzeyden gelen tehdit duygusunu kullanmıştı (Gounaris, 2002: 67). Kuzey Yunanistan'daki Slavca konuşan azınlığın birçoğunun aktif komünistler haline geldiğini hatırlatan iç savaşın mirası ve özellikle Üsküp'e sürgün edilen gerilla ordusu ELAS'ta bu mirasın etkili olmasından şüphe duymaktaydılar (Pettifer, 1992, 481). Bu yönüyle Yeni Makedonya Sorunu, Yunanistan'daki iç savaştan kaynaklı bazı yaraları, çözülmemiş iç tartışmaları ve savaşın dış destekle Yunan Sağı tarafından kazanılması konularını yeniden açmaktaydı. Pettifer'in iddiasının aksine, abartılı Yunan cevabının, Yunan halkının otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş Yunanistan tahayyülüne müdahale edilmesi olarak değerlendirildiğinde, bunun askeri değil sosyal bir tehdit olarak algılandığı savunulabilir. Marc Weller'in 1992'deki Selanik ziyareti, Kuzey Yunanistan'da yaşayan Yunanların, 1920'lerde başlayan Yunan Makedon kimliğini nasıl özümlediğini ve Yunanistan'ın inşa etmek istediği Makedonya algısını açık bir biçimde yansıtmaktadır:

“Atina'ya göre, Kuzey Yunanistan'daki yerleşimciler, Makedonya Cumhuriyeti'ndeki insanlardan daha fazla Makedonlardı. Bir yabancı, Kuzey Yunanistan'ın başkenti ve Makedonya'nın Yunan bölgesi olan Selanik'te bir kafeyi ziyaret ettiğinde, yerin sakinleri, Büyük İskender'in sadece Helenist geleneği yaratmadığını, aynı zamanda [bu bölgenin] Aristo gibi sayısız değerlerinin olduğunu anlatmaktadır.

Bu tarih okuması, birçok çıkartma, poster ve tişörtler üzerinde Makedonya'nın en az üç bin hatta bazen dört bin yıldır Yunan olduğunu yansıtmaktadır. Sanayi sendikaları resmi çizgiyi destekleyerek, broşürlerin basılmasını fonlamak için rekabet halindeydiler... Yunanistan marka adı

olarak “Makedonya” üzerindeki iddiasını sürdürmek istiyordu. Bu sebeple de Selanik’teki havalimanı birdenbire Makedonya havalimanı olarak değiştirildi. Kuzey Yunanistan Bakanlığı, aniden Makedonya ve Trakya Bakanlığı haline gelmişti” (Marc Weller, 1992: 33).

Ocak 1992’de Carrington Konferansı’nda biraraya gelen arabuluculuk komisyonu, MC Anayasası’nda bulunan söz konusu yayılmacı ibareler üzerine, Makedonya’nın tanınma talebi için herhangi bir toprak iddiası yapmayan bir isim bulmasını tavsiye etmiştir. Bu komisyon ve siyasi seçkinler, Makedonya’nın anayasasını değiştirerek, Üsküp yönetimini gelecekteki mümkün tüm toprak iddialarını kaldırmaya davet etmiştir. Avrupa ailesinin bir parçası olmaya çalışan Üsküp yönetimi, bu taleplere rıza göstererek iki yasa değişikliği yapmıştır. Arabuluculuk komisyonu, söz konusu yasa değişikliklerinin yapılmasının ardından AT’ye, cumhuriyeti tanımasını tavsiye etmiştir.

6 Ocak 1992 tarihinde Makedonya parlamentosunda iki yasa düzenlemesi yapılmıştır. Anayasanın 3. maddesine ilave yapılarak, herhangi bir komşu ülkeye yönelik teritoryel iddia olmadığı vurgulanmıştır. İlgili maddedeki sınırların değiştirilmesi kısmı, “özgür irade prensibi” ve “uluslararası normlara dayalı olarak” biçimindeki vurgularla düzenlenmiştir. Avrupa ailesinin, uluslararası toplumun bir parçası olma ve hukuki tanınma hedefinde olan MC, bu düzenlemeyle uluslararası rejimlere ve normlara uyumlu olduğunu göstermiştir. Aynı tarihte yapılan ikinci yasa değişikliğinde, 49. maddeye ilave yapılmıştır. Bu ilaveyle “Cumhuriyetin diğer devletlerin egemenlik haklarına ya da onların iç işlerine müdahale etmeyeceği” belirtilmiştir. Nitekim bu maddede ilk haliyle cumhuriyetin, diğer ülkelerdeki Makedonların statü ve haklarıyla ilgileneceği, başka ülkelerin vatandaşlığına geçenlerin de kültürel gelişimlerinin destekleneceği ve onlarla bağların teşvik edileceği yazmaktaydı. Yapılan bu ilaveyle MC’nin, komşu devletlerin siyasal sınırlarını gözeten, uluslararası hukuk normlarına bağlılığı vurgulanmıştır.

Yasama değişikliklerinin ertesinde MC makamlarından açıklamalar yapılmıştır. MC bakanlarından Stoyan Andov, “Makedonya’nın bağımsız devlet olarak tanınmasının bölgeye istikrar getireceğini, komşularıyla ve komşu olmayanlarla barış içinde yaşamaktan başka amaç ve emellerinin olmadığını ifade etmekteydi (Milliyet, 26.01.1992: 16). MC Dışişleri Bakanı Demko Malevski, “istikrar unsuru olarak Makedonya” ve “toleranslı yeni Avrupa’nın bir parçası olacak Makedonya” kavramlarını kullanmaktaydı (Yurtsever, 27.01.1992: 9). Devlet Başkanı Kiro Gligorov Washington’da, “Biz Makedonya Cumhuriyetiyiz. Büyük İskender’le de ilgimiz yoktur. Sırplar ve Bulgarlar’dan ayrı olduğumuzu belirtmek için bu ismi [Makedonya’yı] taşıyoruz demıştır (Kohen, 31.01.1992: 14). MC yönetiminden bu üç kişinin söylemleri, devletin uluslararası tanınmasının genişletilmesine, böylece dominant, entegre, otonom Makedonya imajının pekişerek, Slav Makedon yönetimin hayatta kalmasına yönelik çabaları göstermektedir.

MC’deki bu gelişmelere karşın Yunanistan, Makedonya devletini Avrupalı olmaktan ziyade “Balkan” olarak sunmaktaydı. (Cowan ve Brown, 2000: 5). Balkan kelimesi, Batı medyasında 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları’ndan sonra daha pejoratif bir anlam kazanmıştı. Özellikle Balkan devletlerinin, II. Balkan Savaşı’na büyük güçlerin etkisinin dışında kendi inisiyatifleriyle girmelerinin ardından Balkan imajı saldırganlıkla

özdeşleştirilmiştir. Bu savaştan itibaren Balkan kelimesinin kullanım amacı, genellikle ‘Doğuyla’ ve ‘barbarlıkla’ eş tutulmuştur. AT’nin ve NATO’nun bir üyesi olarak Avrupa-Atlantik dünyasının bir ailesi olan Yunanistan, Makedonya’yı ‘Balkan’ olanla özdeşleştiren söylemsel taktiğini sürdürmüştür. Bu sayede medeni ulusların bir parçası olarak, kendi tezlerinin geçerliliğinin sürmesini planlamaktaydı. Dolayısıyla yasa değişiklikleri aracılığıyla irredantist iddiaların hukukten kaldırılmasına rağmen, Yunanistan Makedonya’ya yönelik tutumunu değıştirmemiş, üstelik sonraki yıllarda daha da ağırlaştırmıştır. Yunanların bu tavrında, Ocak 1992’de yapılan yasa değışiklikleriyle kısa bir süreliğine MC lehine esen politik rüzgârın, aynı yılın ortasından itibaren Yunanistan tarafına dönmesi etkili olmuştur.

1990’lı yıllarda MC’nin Yunanistan’a yönelik bir askeri tehdidinin olmasının mümkün olmadığına yer verilmişti. Böyle bir tehditten ziyade Kosova’daki Arnavut nüfusun selfdeterminasyona başvurarak bağımsızlığını ilan etmesi, MC’nin kuzeybatı sınır bölgesindeki Arnavut nüfusu, birleşme amacıyla hareketlendirebilirdi. Üstelik Yugoslavya üzerine yapılan Londra Konferansı’nın devamı niteliğindeki Cenevre Konferansında, tüm eski Yugoslav cumhuriyetlerinde bir bölgede çoğunluk olan ulusal azınlıkların özerk olması fikri vurgulanmıştı. Eski Yugoslavya siyasi coğrafyasına yönelik bu çağrı, doğrudan Kosova’daki ve MC’deki Arnavut nüfuslarını ilgilendirmekteydi. Üsküp’teki Makedon yönetimi için Arnavutların ulusal ayrılıkçılık tehdidi kadar, Sırbistan yönetiminin Makedonya’ya din adamları göndererek, Sırbistan tarihine ait önemli yerleri keşfetmeleri gibi ihtilaflı kilise meseleleri de söz konusuydu. Ana muhalefet, ancak meclisin en büyük partisi VMRO-DPMNE’nin 1990’lı yılların başında Yugoslav karşıtı bir tavırla Bulgaristan yanlısı olması söz konusuydu. Dolayısıyla MC’nin sınırları dışındaki başka bir bölge ve nüfus üzerinde hak iddiasının aksine, egemenlik kurmaya çalıştığı topraklar üzerinde bir parçalanma tehlikesi ya da komşu devletlerin politikalarından kaynaklı siyasi, kültürel ve teritoryel iddialar bulunmaktaydı. MC’nin parçalanma ihtimali özellikle 1990’lı yılların sonundaki aşırılıkçı Makedon ve Arnavut partilerin koalisyonunda ayyuka çıkmıştı. Bu sebeple, 1991 tarihli MC Anayasası, irredantist askeri bir işgale hukuki zemin sağlamasından ziyade MC devlet imajını, söz konusu egemenlik sınırlarının ötesine taşıdığı için sosyal tehdide yol açmıştır. Bu durum Yunan siyasetçilerin, MC aleyhine politikalar izlemesine neden olmuştur. Otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş Yunanistan algısı bozulan Yunanlar, mobilize olarak protesto gösterisi düzenlemiştir. Şubat 1992’de MC’nin bağımsızlığına tepki olarak Selanik’te yapılan gösterilerde, “Makedonya Yunandır” sloganı kullanılmıştır (Danforth, 1995: 30-31).

4.4.2. İsim sorunu

Haziran 1992’de Yunan müzakereciler tarafından Üsküp yönetiminin içerde ve dışarda kullanması için iki isim önerilmekteydi. Yunan “hükümetinin dış isim için önerileri, “Güney Slavya”, “Güney Sırbistan”, “Orta Balkan Cumhuriyeti” şeklindeydi. Aslında “Merkez”, “Vardar”, “Yukarı”, “Kuzey” Makedonya kullanımları, Yunan Makedonyası’nın devamı niteliğindeki küçük bir bölümüne işaret etmekteydi. Üsküp

yönetimi pratikte ise “Skopje Makedon Cumhuriyeti”²³⁵, “Skopian Makedonya” isimlerini kullanmaktaydı. Yunanlar, yeni birim için “Skopje Cumhuriyeti”, ulusu için “Skopijans” ifadesini tercih etmekteydi (Roudometof, 2002: 31).

27 Haziran 1992’deki AT Lizbon Toplantısı’nda, cumhuriyetin adında Makedonya olmamalıdır kararı alınmıştır. Bu karardan, Yunan Dışişleri Bakanı Andonis Samaras’ın, konseyi ikna sürecinde zorlanmadığı görülmektedir. Samaras toplantıda, Makedonya isminin kullanılmasına yönelik itirazlarını yapmış, gelecekteki teritoryal iddialardan ve Üsküp’teki bazı çevrelerin düşmanca propaganda yürütmesinden söz etmiştir (Floudas, 1996: 294). AT üyesi bir devlet olarak Yunanistan, daha avantajlı bir konumdan örgüt içerisindeki toplantılarda tezlerini daha iyi anlatmış, fikirlerini daha kolay benimsetme avantajına sahip olmuştur. Bu durum AT’nin iki ülkeye yönelik farklı bir politika izlemesinden ziyade AT’nin Makedonya konusunda üyesi olan Yunanistan’ın tezlerini dikkate aldığını göstermektedir. Diğer bir deyişle Slav Makedon devlet ulusçuluğu, 1990’ların başında Avrupa kamuoyunda yeterince kabul görmemiştir. Güçlü bir pazarlık avantajına sahip Yunanistan, Avrupa Topluluğu’nu “Birliğe” (AB) dönüştüren Maastricht Antlaşması’nı Makedonya isminin kullanılmaması şartıyla tanımıştır (Reuter, 2001: 42). Nitekim Yunanistan’ın 1993 tarihli Maastricht Antlaşması’nı onaylamasından sonra AB, Makedonya yerine Skopje kullanımını tercih ederek, Makedonya Sorunu’yla ilgili olarak Yunanistan’ın tarafında olmuştur. Yunanistan’ın AB üyeliğinin yanı sıra, Batı güvenlik ağının içinde olması, görece daha güçlü ekonomisi ve demokratik siyasal sistemi, müzakerelerde onun sözünün daha değerli ve geçerli olmasını sağlamıştır.

Devleti, MC ismiyle sadece Bulgaristan, Türkiye, Rusya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Letonya tanımıştı. Bu devletlerden üçü (Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek), postkomünist dönüşüme giren eski Yugoslavya cumhuriyetleridir. Bulgaristan, Makedon devletini tanımış, ancak Makedon ulusunu tanımamıştır. Diğer komşu Yunanistan ise MC’yi anayasasındaki ismi sebebiyle uluslararası örgütlerden men etme girişimlerinde bulunmaktaydı. 1990’lı yılların başında MC’nin uluslararası olarak tanınmaması ve uluslararası örgütlerden men alma ihtimali, ülkeyi savunmasız bırakmış, yönetimde olan komünistlerin Sırbistan’la tekrar birleşme ihtimalini yüksek tutmuştur. Nitekim bağımsızlık referandumundaki cümlede, “Egemen Yugoslav Devletler Birliğine üye olma hakkına sahip” ibaresi bulunmaktadır. Öte yandan, yönetim Makedonya kararından vazgeçip, ismini Yunanistan’ın tercih ettiği Skopje Cumhuriyeti olarak düzenlerse, Makedonların özgün devleti algısı son bulacağı için ülke muhtemelen parçalanmaya başlayacaktı.²³⁶ Bu durumda, Skopje şehrinin adıyla bir devlet olacak, ancak ulusçulukların hayli canlı olduğu bölgede bu siyasi birimin ulusun devleti olduğu belli olmayacaktı.

Üsküp yönetimi, 30 Temmuz 1992’de üye olma talebiyle BM’ye resmen başvurmuştur. Yılın sonuna doğru Yunan hükümetinin BM Güvenlik Konseyine sunduğu 16 maddelik memorandumda, MC’nin bölgeyi istikrarızaştıran bir nüfuzu olduğu iddia edilmiştir.

²³⁵ Türkçe’de Üsküp olarak nitelenen şehrin Makedonca’daki adı.

²³⁶ Bölgeyi ziyaret eden Marc Weller’in tahmininden faydalanılmıştır. Bkz. Weller, 1992: 32)

Memorandumun eklerinde, MC’de basılan ‘Büyük Makedonya’ haritaları ve bayrağındaki vergina yıldızı yer almıştır (Floudas, 1996: 296). BM, bunun üzerine Üsküp yönetimini geçici bir isimle ‘Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti’ olarak kabul etme kararı almıştır (UN, Resolution: 817 (1993)). İsim anlaşmazlığı konusuyla yetinmeyen Yunanistan, cumhuriyetin kullandığı bayrağı da şikâyet biçiminde Güvenlik Konseyi’ne taşımıştı. BM’nin bayrak sorununa yönelik yanıtı, konunun iyi komşuluk ilişkileri içerisinde çözülmesi yönündeydi.

Mayıs 1993’de Yunan hükümeti uzlaşmayı genişleterek, Papoulis mektubu aracılığıyla “Slavomakedonija” isminde bir öneri yapmıştır. Demetrius Andreas Floudas (1996: 298) bu teklifin, MC nüfusunun homojen bir biçimde Slav olmaması sebebiyle uygun görülmediğini belirtmiştir. Teklifinin reddedilmesinin asıl sebebi Yunanistan’ın önerdiği kavramın anlamında bulunmaktadır. Yunanistan’ın önerisinde Makedonya, Yunanistan’daki bölgenin devamı olarak kullanılmakta, içinde yaşayan çoğunluğu ise “Slav” ulus kimliğiyle niteleyerek, Makedon ulusunun varlığını tanınamaktaydı. Çünkü söz konusu Makedon “ulusu”, Yunanlara göre Tito tarafından yapay olarak inşa edilmişti.

AT’nin MC’ye önerisi, içerde “Yeni Makedonya” ya da “Makedonya”nın kullanılması, dışarıyla kurulan diplomatik ilişkilerde “Skopje”nin kullanılması biçiminde olmuştur. Aralık 1993’te AB, MC’yi “Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya” (FYROM) ismiyle tanımıştır. Üsküp yönetiminin isminde Yugoslavya’ya atıf olmasına rağmen, içinde Makedonya geçen bir isimle tanınması, 1994’ün başlarında Selanik’te bir milyona yakın kişinin katıldığı, modern Yunanistan tarihinin en büyük siyasi protestolarından birinin yaşanmasına yol açmıştır. Kofos’a göre (2001: 245), ortak duygular üzerine oynayan Papandreu²³⁷, dış güçleri suçlayarak, kitle psikolojisi üzerindeki uzmanlığını kanıtlamıştı. Protestoların ardından Yunanistan, Selanik’ten MC’ye giden mallar üzerine ambargo uygulamaya başlamıştır. Slav Makedon cephesinde ise, MC Cumhurbaşkanı Gligorov’un Yunan tarafına verdiği ödünler, muhalif VMRO-DPMNE sempatisanlarını Üsküp’ün sokaklarına dökmekteydi (Pettifer, 1995: 57).

İsim sorunu, 13 Eylül 1995’te New York’ta ikili ilişkilerin normalleştirilmesi üzerine yapılan geçici mutabakatla (*Interim Accord*) askıya alınmıştır. Mutabakatın ardından ambargonun kaldırılıp ticaretin gelişmesi üzerine MC menşeli ürünler, Yunanistan’a girdiğinde “Made in FYROM” şeklinde damgalanmış, araçların plakalarındaki Makedonya Cumhuriyeti ibaresi ise üstü örtülerek görünmemesi sağlanmıştır (Kut, 2005: 135). 2000’li yıllarda MC’nin AB adaylığı statüsü kazanıp, NATO’ya girmesi gündeme gelince, Yunanistan tekrar isim anlaşmazlığı kartına başvurmuştur. 2008 NATO Bükreş Zirvesi’nde Arnavutluk ve Hırvatistan NATO’ya resmen davet edilirken, MC, Yunan vetosu sebebiyle davet alamamıştır. İsim değişikliği müzakereleri, 2017’den sonra her iki ülkede de sosyal demokrat partilerin iktidarda olduğu bir dönemde yeniden gündeme gelmiştir. MC, ismini düzenleme konusunda Yunanistan’la anlaştıktan sonra Temmuz 2018’de NATO’dan üyelik için davet alabilmiştir.

²³⁷ Andreas Papandreu 1993-1996 yılları arasında Yunanistan Başbakanı’ydı.

4.4.3. Bayrak sorunu

MC'nin bayrağı, Ağustos 1992 ortalarında belirlenerek, eski sosyalist dönemden kalan bayrak kullanımdan kaldırılmıştır. Yugoslavya dönemindeki beş köşeli yıldız olan “petokratka”nın yerini on altı köşeli vergina yıldızı veya güneşi almıştır. Oylama ulusal mecliste 4 çekimser 1 karşı oya karşın, büyük çoğunluğun oluruyla kabul edilmiştir. Oysa vergina güneşi veya yıldızı, İskender'in doğduğu yer olan bugünkü Yunanistan'da bulunan Pella yakınlarında sürdürülen bir arkeolojik kazıda 1977 yılında ortaya çıkarılmıştı. Hemen ardından Avustralya'daki Yunan diasporasına ait Makedon Çalışmaları Enstitüsü, bu antik sembolü kurum logosu olarak uyarlamıştı. Makedonya ve Yunanistan arasındaki bayrak sorunu üzerine odaklanan literatür, MC'nin toprak ve tarih üzerinden hak iddialarında bulunduğunu benimsemektedir. Buna karşın, MC meclisinde vergina yıldızının kabul edilmesinin birleştirici yönüne dikkat çeken bir çalışma bulunmaktadır. Buna göre, vergina güneşini içeren söz konusu bayrak, II. Filip'le akrabalık bağları olduğunu düşünen Ulahların sekiz yıldızlı bayraklarıyla Arnavutların İskender'in ve İliryalıların soyundan geldikleri iddialarını birleştiren bir semboldü (Brown, 2000: 124-125). Brown'a göre, bu bayrak tercihiyle önceki Makedon bayraklarıyla bir devamlılık kurulması amaçlanmaktaydı. Sosyalizmin yıkılmasına rağmen, önceki dönemle devamlılık sağlama amacıyla arka planda yer alan kırmızı renk korunmuştur. Böylece bayrak, vergina sembolü aracılığıyla antik dönemden günümüze, kırmızı rengi aracılığıyla modern dönemdeki “direnişlerden” modern Makedonya'ya devamlılık kurma amacındadır. İlave olarak vergina yıldızı, devlet bayrağının yanı sıra ulusal marşın satırlarında da yer almıştır: “Makedonya bugün yeniden doğdu, Makedonya'nın yeni özgürlük güneşi”.

Bayrak sorunu konusunda, ABD Genel Sekreterliğinden Richard Holbrooke'un yürüttüğü müzarekeler sonucunda Ekim 1995'te ortaya çıkan geçici bir anlaşma aracılığıyla uzlaşmaya varılmıştır. VMRO-DPMNE için eski bayrak “ulusun bayrağı”, yeni bayrak ise “empoze edilen devlet bayrağıydı” (Gligorov, 2001: 102). Gligorov, VMRO-DPMNE'nin bu iddialarına karşı çıkarak, Makedonların bu bayrağı hiç kullanmadıklarını belirtmiş, “İskender'den geldiğimize yönelik hipotezlerin kölesi olmamalıyız” diye uyarılmıştı. Eski bayrak, özellikle VMRO-DPMNE partisinin ve diasporadaki (Slav) Makedonların pratikte kullandığı bir bayraktı. Makedon antikomünist ulusçularının benimsediği “Makedon ulusunun bayrağı” tercih edilmeyerek, devlet ve aşırı Makedon ulusçuları arasında bir ayrım inşa edilmiştir. Eski komünistlerin, yeni sosyal demokratların yaptığı, Makedon ulusunun sembolü olarak bayrak tercihi, bazı Makedonların dahi MC imajıyla aralarında mesafe oluştuğu izlenimi vermektedir. Arnavutların İlirida tahayyüllerinin yanı sıra bayrak değişiminin, Makedon ulusçuları tarafından benimsenmemesi, Makedonya'nın hegemonya krizini artırmış, dominant, entegre ve otonom devlet imajını bozmuştur.

İlinden Ayaklanması esnasında sallanan ‘devrim’ bayrakları, MSC'de kullanılan kırmızı bayrak, sembolik bir devamlılık sağlama ve Makedon ‘devrimci geleneğini’ vurgulamaktaydı. İlinden Ayaklanması'nın önemli bir bölümü ve Yunan İç Savaşı'nın en yoğun evresi, Kesriye ve Florina bölgesinde geçmişti. Söz konusu bölgeler, günümüzde

Yunanistan ulusal sınırları içinde yer almaktadır. Literatürdeki baskın yorumdan farklı olarak, söz konusu Makedon bayrağı, başka bir devletin topraklarına yönelik hak iddiası değil, aslında ulusal sınırların ötesinde bir devlet imajına denk düşmesi, ihtilafın temel kaynağını oluşturmaktaydı. Bu sebeple, bu bölgelerde ve Yunan İç Savaşı'nın geçtiği yerlerde doğan Makedonlar, doğdukları yerleri, akrabalarını ziyaret etme veya bu bölgelerde tatil yapma amacıyla MC pasaportlarıyla Yunan vizesine başvurdıklarında ret almaktaydılar (Brown, 2000: 126). Makedon diasporası, vize alma sürecindeki pratiklerde kendi algılarındaki “birleşik” Makedon vatanının, aslında Yunanistan devletinin egemenlik sınırlarında olduğu gerçeğiyle karşılaşmaktaydılar. Dolayısıyla bayrak meselesi, Makedonya ve Yunanistan devlet imajlarının, bir coğrafi alanda üstün olma mücadelesi verdiklerini göstermektedir. Nitekim, henüz MC imgesinin yeni ortaya çıktığı 1990'ların başında, Yunanistan'ın Florina bölgesinde Yunan devletinin sembollerine saldırı olmuş, Mart 1991'de Yunanistan'ın bağımsızlık gününden önceki gece, Meliti'de tüm kamu binalarında asılı olan Yunan bayrakları ortadan kaybolmuştur. Florina şehrinde ve bazı köylerde (Yunan) Makedon “savaşçıları” heykelleri tahribata uğramış ya da yıkılmıştır.

4.4.4. Prespa Antlaşması (2018) ve Kuzey Makedonya

1919 yılında bir Yunan Dışişleri resmi görevlisi olan Vassilis Colocotroniss'in çizdiği harita, Makedonya sınırlarını Pirlepe'nin kuzeyindeki Babuna Dağları'na kadar uzatmaktaydı. Metaksas diktatörlüğü ve iç savaşın ardından Yunanistan'da büyük fikirlerin nüfuzu sona ermiş, Yunanlar bu kuzeye dair tahayyüllerini II. Dünya Savaşı'nın ardından unutmuşlardı (Gounaris, 2002: 72). Kuzey Makedonya ifadesinin yerini doğrudan Yunanistan'daki Makedonya'ya işaret edecek bir şekilde Kuzey Yunanistan kullanımı almıştı. Böylece, Yunanlar için sınırların ötesinde bir Makedonya tahayyülü son bulurken, sadece Yunanistan'ın egemenlik sınırlarındaki bir bölge olarak Makedonya'nın varlığı mümkün olmuştur. Bu Makedonya'yı da içeren tüm Yunanistan'da, “antikiteden beri devamlılığı olan tek dilli, tek kültürlü, tek mezhepli” homojen bir ulus devlet tahayyül edilmiştir” (Rohdewald, 2018: 578). Bu sebeple 1991'de MC bağımsızlığını ilan edip, Slav Makedon ulus kimliğiyle kurulunca, Yunanistan kendi topraklarında olandan başka bir Makedonya olmadığını ilan etmiştir. Şubat 1992'de ulus devlet tahayyülleri bozulan Yunanların Selanik'te yaptıkları gösterilerde, “Makedonya Yunandır” sloganı kullanılmıştır (Danforth, 1995: 30-31). Nitekim Üsküp ve Atina yönetimlerinin 17 Haziran 2018'de imzaladıkları Prespa Antlaşması'yla Yunanistan'da kullanımdan kalkmış ve unutulmuş olan Kuzey Makedonya ifadesi yeniden canlanmıştır. Makedonya kullanımının, sadece Antik Yunan'la ilgili olduğu düşünülen Yunanistan'da, “Kuzey” Makedonya kullanımı, Yunanistan'a ait olan (Antik) Makedonya'nın kuzeyinin de olduğunun tasavvur edilmesini sağlayabilir. Yunanistan'da Slav ve Antik kökenli Makedon ulusu tanınmadığı için, Kuzey Makedonya'da Slavlaşmış Yunanlarla bölgeye sonradan göç etmiş Slavların yaşamayı sürdürdüğü görüşü benimsenmektedir. Prespa Antlaşması'nın 7. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları da her iki tarafın bu görüşte ortak olduğunu onaylamaktadır. Birinci tarafa (Yunanistan) ait olan Helen medeniyeti, mirası, tarihi, kültürü, bölgesi ve

halkının, ikinci tarafın (Makedonya) kendi toprağı, dili, halkı, tarihi, kültürü ve mirasından farklı olduğu benimsenmiştir (UN Letter, 13.02.2019: 7).

Prespa Antlaşması'nın 7. maddesinin birinci fıkrası Yunan devletinin, Antik Helen geleneğine yönelik iddiasını tanımıştır (Vankovska, 2019: 274). Böyle olunca Antik Makedonya Krallığı, Yunanistan mirasının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Aynı maddenin dördüncü fıkrasında yer alan, Makedoncanın Helen medeniyetiyle ilişkisi olmadığı ve Güney Slav dili olduğu ifadesi birinci fıkrayla ilişkilendirilirse, Makedonya ve Makedon kavramlarının ikinci taraf için daha ziyade Slav mirasıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim sekizinci maddenin ikinci fıkrası uyarınca, Kuzey Makedonya'da Antik Helen medeniyetine atıf yapılan anıtların ve kamu binalarının gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır (UN Letter, 13.02.2019: 7).

Harita 7: Makedonya'nın Siyasi ve Coğrafi Ayrımı

Bu bağlamda SDSM hükümeti, Skopje 2014 projesi kapsamında Üsküp'ün kent merkezine konulan II. Filip ve Büyük İskender heykellerinin, Antik Yunan tarihine ait olduğunu ve Yunan-Makedon dostluğunu simgelediğini belirtmiştir (Marusic, 15.06.2018). Bu kararlar ve söylemler, haritada kırmızı çizgiyle görülen Antik Makedonya Krallığı'nın, Manastır ve Pirlpe'yi içeren sınırlarının, Yunanların vatan tahayyüllerine uzun vadede gireceği, ileriye dönük bir projeksiyon olarak savunulabilir. Kuzey Makedonya bağlamında antlaşma, SDSM'nin savunduğu Slav

Makedon kimliğinin, bir sonraki alt başlıkta incelenmekte olan VMRO-DPMNE'nin desteklediği Antik Makedon kimliğine karşı zaferine işaret etmektedir.

4.5. Antikomünist Antik Makedon Devlet İmajı ve Pratikleri (2008-2016)

2004 yılındaki ademimerkezileşme kanunu tartışmaları sırasında muhalefetteki VMRO-DPMNE lideri Nikola Gruevski, Makedonları yasaya karşı mobilize etmeyi başarmıştı. İktidardaki SDSM'ye karşı bu gövde gösterisinin ardından 2006'daki genel seçimlere yönelik kampanyasını, "ekonomik ve ulusal yeniden doğuş" sloganıyla yürütmüştür (Karajkov'dan aktaran Vangelov, 2017: 28). 5 Temmuz 2006'daki parlamento seçimlerinde 45 milletvekili çıkaran VMRO-DPMNE, SDSM'yi geçerek meclisteki birinci parti haline gelmiştir. Arnavut partilerden DUI 17 ve DPA 11 milletvekiline sahip olmuştur. Gruevski'nin Arnavut partilerden en çok oyu alan DUI yerine DPA'yla koalisyon hükümeti kurması, DUI'nın hükümeti "gayrimeşru" olarak nitelemesine yol açmıştır (Karajkov'dan aktaran Vangelov, 2017: 29). NATO'ya üyelik konusunda geniş bir toplumsal mutabakatı arkasına alan yeni hükümet, NATO'nun Nisan 2008'deki Bükreş Zirvesi'nde Arnavutluk ve Hırvatistan ile beraber üyelik daveti almayı

planlamıştı. Ancak süregelen isim sorunu sebebiyle Makedonya'ya yapılacak üyelik davetinin Yunan vetosuyla engellenmesi üzerine Gruevski, erken seçim çağrısı yapmıştır. VMRO-DPMNE, Haziran 2008'deki seçimlerde, yine birinci gelerek bu kez tek başına iktidar olacak kadar (62) milletvekiline sahip olmuştur. Ana muhalefet partisi SDSM'nin 27 milletvekilinin bulunduğu bu meclisteki en büyük Arnavut partisi olan DUI ile (18 milletvekili) çoğunluk hükümeti kurmuştur. Bu büyük seçim zaferinin ardından Gruevski hem dışarda Yunanistan'a yönelik hem içerde postkomünist siyaset yürüten sosyal demokratlara ve 2001'den sonra kazanımlar elde eden Arnavutlara yönelik antikomünist Makedon ulusçuluğu siyasetini uygulamaya koymuştur. Gruevski, Makedon entelektüellerinin desteğini aldığı Skopje 2014 projesiyle başkent Üsküp kentini mimari bakımdan gri Yugoslav halinden Antik Makedonya'yı temsilen neoklasik ve 'barok' mimari tarzına dönüştürülmesi çalışmalarını başlatmıştır. Bu "antikleştirme" pratiği (Tzonis ve Lafaivre, 1986: 263), Rönesans döneminde İtalya şehirlerinden başlayarak Lyon, Paris, Londra ve Antwerp'te yapıldığı gibi Üsküp kentini, Antik Atina ve Roma'ya benzetme girişimidir. Hükümet bu yeni mimari projeyi, tarihsel devamlılık algısının inşa edilmesi amacıyla özellikle "barok" olarak nitelendirmiştir (Popovski ve Todorova, 2016: 98). Anthony Giddens, bir çalışmada, otorite kaynaklarını yaratan faktörleri, dört kategoriye ayırmaktadır. Özellikle dördüncü kategorisinde, ideolojinin oluşum sürecinde nüfusun çoğunluğu ile hâkim grup arasında kurulan hegemonyayı betimlemektedir. Giddens (2008: 28), modern kentin mimari özelliklerini tartışarak, gözetlemenin kamu binalarının ve dini yapıların tahakkümüyle görsel bir iktidar gösterisi sunduğunu tespit etmektedir. Bu alt başlıkta, Makedonların, Ohri Çerçeve Anlaşması'yla anayasadaki kurucu ulus tekelini kaybetmesine rağmen, Gruevski'nin Makedon antikomünist ulusçuluk siyaseti aracılığıyla Antik Makedon "iktidar gösterisi"ni ve devlet imajını Skopje 2014 projesi üzerinden içeriye (Makedonya toplumuna) ve dışarıya (uluslararası topluma) yönelik inşa ettiği savunulmaktadır.

"Makedon kimliğinin antikleştirilmesi" (antikvizacija) (Vangeli, 2011) olarak tarif edilen bu yeni ulusçuluk, Makedonların Slav olmadığını, Antik Makedonların doğrudan devamı olduklarını, söz konusu Makedonların da Yunan olmadığını savunmaktadır. Bu antikomünist ulusçuluk hareketi, 1990'lı yıllarda VMRO-DPMNE'nin yanı sıra Makedon diasporası tarafından da güçlü bir destek görmüştür. 1990'lı yılların başında yurtiçi ve yurtdışı Makedonların, özellikle Yunanlara karşı mobilizasyonunda kullanılan bu ulusal hareket, VMRO-DPMNE'nin 2008 yılında meclis çoğunluğunu ele geçirmesiyle devlet ulusçuluğu haline gelmiştir. NATO toplantısı ertesinde isim sorunu konusunda Yunanistan üzerinde baskı oluşturma ve Makedon ulusuna uluslararası kamuoyunda "pozitif bir imaj" kazandırma ve "bir ulusal marka" oluşturma (Graan, 2013: 162) hedefinde olan bir hükümet politikasıdır. Antik Makedonlarla günümüz Makedon ulusu arasındaki bağlantıya dair 'somut' deliller sunan antikleştirme siyaseti, ABD, Kanada, Almanya ve Avustralya'daki Makedon diasporaları tarafından destek görmüştür (Novaković, 2011: 427). Bu politika kapsamında, VMRO-DPMNE iktidarıyla birlikte resmi tarihi, Büyük İskender vurgusuyla yeniden yazma çabalarına girişilmiştir. Komünist yönetim öncesi 1930'larda ve MHC kurulduktan sonra ortaya çıkan ilk Makedon tarihi yazımı denemelerinde, modern Makedonların atası olduğuna dair Büyük

İskender’e yönelik bir vurgu bulunmamaktadır. Makedonya Bilimler Akademisi’nin 1969’da hazırladığı Makedon Halkının Tarihi kitabında, antik krallığa sadece 20 sayfa yer verilirken, bağımsızlıktan sonra çıkan versiyonunda iki yüz sayfa yer verilmişti. 2008’de Ulusal Tarih Enstitüsü tarafından hazırlanan, aynı isimli kitabın beşte birini oluşturan bu dönem, yaklaşık yetmiş sayfada ele alınmaktadır.²³⁸ Bu metinle beraber, Slavların Makedonya topraklarına kendi kültürlerini empoze ettikleri anlatısı değişerek, yerine Antik Makedonların Slavlarla birleşmesinden sonra “antik özelliklerin üstün geldiği” anlatısı gelmiştir (Panov, 2008: 83). Skopje 2014’ün ideologlarından ve Makedonya Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Pasko Kuzman, antik kahramanların ülkesinin tarihsel devamlılığını gösterdiğini belirtmiştir (Utrinski Vesnik’ten aktaran Vangelov 2019: 3). Nitekim bu tez çalışmasının ikinci bölümünde, II. Filip ve Büyük İskender gibi ikonlaşmış kralların, söz konusu antik coğrafyadaki varlığının -Makedonya’yı gelecekte bir vatan olarak tahayyül edecek- bir ulusal harekete kâfi derecede tarihsel malzemeyi sağladığı savunulmaktadır. Bu bağlamda VMRO-DPMNE partisi, Yugoslavya’dan kopan Makedonya’yı komünist devlet yapısından “neoliberal bir devlet idaresine dönüştürme ve ulusal bir marka kazandırma” amacıyla (Graan, 2013: 164) bu tarihsel malzemeyi kullanarak, antik krallar imajıyla yeni bir Makedonya tahayyülü inşa etme projesine başlamıştır.

2010 yılından itibaren ülkedeki kent merkezlerine antik dönem kralları olan Büyük İskender ve babası II. Filip’in heykelleri dikilmiştir. Skopje 2014, Üsküp şehrinin mimari bakımdan yeniden düzenlenmesi projesi kapsamında, kent merkezine 2011 yılında 24 metre yüksekliğinde büyük bir İskender heykeli (voin na kony, at üstündeki savaşçı) yerleştirilmiştir.²³⁹ Havalimanları, otoyollar ve stadyumların isimleri değiştirilerek, “Büyük İskender”, “İskender Makedon” ve “II. Filip Arena” gibi antik isimlerle donatılmışlardır. Üsküp’ün kent meydanlarından birinin adına, Antik Makedonya’nın başkenti olan Pella ismi verilmiştir. Buna karşın, Pella antik kenti, günümüzde Yunanistan’ın sınırlarının içinde yer almaktadır. 2008 yılında İskender’in ordusunda olup Pakistan’da kalan Hunza topluluğunun prensi, Antik Makedonların ‘soyundan oldukları’ gerekçesiyle Makedonya’da ağırlandı. Üsküp’te Erken Neolitik yerleşimi olan Tumba Madzhari, açık hava müzesi haline getirilmiştir. Ohri Gölü’ne Geç Tunç ve Erken Demir Çağı’na işaret eden *Museum on Water* inşa edilerek, 2008 yılında açılmıştır. Maja Gori’ye göre (2014: 303), bu tarz açık hava müzeleri, kazılar, sergiler, anıtlar ve arkeolojik yapılar, fiziksel mekânı ve çağdaş Makedon ülküsünü biçimlendirip, geçmişle devamlılığı sağlayarak, ülkeye olan bağı artırmıştır. Bunun elbette VMRO-DPMNE taraftarı antikomünist Makedon ulusçuları tarafından benimsendiğini söylemek doğru olur. Öte yandan Goran Janev (2011: 18), arkeolojinin siyasi amaçlarla kullanılmasının kimlikle ilişkili mücadeleleri büyüttüğünü savunmaktadır. Nitekim bu gelişmeler komşu Yunanistan’da ulusal çapta düzenlenen protestolara sebep olurken, Makedonya’nın AB ve NATO üyeliklerinin askıda kalmasına yol açmıştır. Yunanistan, 2008’de

²³⁸ Bkz. Todor Chepreganov (Ed.), *Istorija na Makedonskiot Narod*, Skopje: Institute of National History. 2008.

²³⁹ VMRO-DPMNE’nin 5 Haziran 2011 erken genel seçimlerini kazanmasından bir hafta sonra gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde, Gruevski üçüncü kez bir genel seçimden galip çıkarken, partisi 56 sandalye kazanmıştır.

Makedonya'ya yönelik uyguladığı NATO vetosunun ardından, 2009 yılında AB ile üyelik müzakerelerine başlamasını da engellemeye çalışmıştır.

Bazı akademik çevreler de bu politikaların, bazı Makedon siyasi oluşumlarını ve Arnavutları marjinalleşme tehlikesini beraberinde getirdiğini savunmaktadır. Örneğin, ülkede, kendini Antik Makedon ve Slav Makedon olarak görenler arasında belirgin bir ayrım ortaya çıkmıştır. 1963 yılında Üsküp kenti büyük bir depremle yıkılmış, ardından yeniden inşa edilerek, Yugoslav kenti görünümü kazanmıştı. Ancak Skopje 2014 projesiyle beraber Üsküp'ün komünist geçmişi silinmiş, komünist dönemden kalan anıtlar yıkılmış veya yer değiştirmiştir (Reef, 2017: 174-175). Böylece mimaride ve kamu sanatında, komünist modernizm mirasıyla komünist geçmişin maddi ve sembolik izleri ortadan kaldırılma gayretleri görülmüştür (Popovski ve Todorova, 2016: 101-102). Nitekim, Partizan mücadelesine katılmış, ancak komünist dönemde görevden alınan Çento²⁴⁰ gibi kişiler ön plana çıkarılarak, Komünist Rejimin Kurbanları Müzesi açılmıştır. Komünist ve Slav geçmişe ket vurulup, antik dönemin ön plana çıkarılmasına rağmen, Üsküp'te Sosyal Bilimler Enstitüsü isimli bir düşünce kuruluşunun 2013 yılında yaptığı bir ankette²⁴¹, İskender Makedonya'nın en önemli tarihi figürüdür diyen Makedonlar %12 civarındayken, Gotse Delchev (%27) ve Kiril ve Methodius (%26) diyenler iki kat daha fazladır. (ISSHS, 2014). Antik ulusçu idarecilerin, Büyük İskender'e rol atfederek, devlet imajını antikiteyle özdeşleştirmeye çalışmalarına karşın, Makedonların yaygın biçimde Orta Çağ Slav Hristiyanlığını, 1991 sonrasını, İlinden Ayaklanmasını ve MHC geçmişini benimsedikleri görülmektedir. Öte yandan doğal olarak hükümetin bu politikaları, kendilerini Büyük İskender'in soyundan görenlerin sayısında artış olmasını sağladığını da belirtmek gerekmektedir (Vangelov, 2019: 3).

Katherine M. Pompeani'ye göre (2017: 199), Skopje 2014 projesi, modern Avrupalı Hristiyan Grekoromen Makedon'un, fakir geri kalmış Müslüman Doğulu Arnavut karşısında Makedonların kültürel hegemonya kurma ve sınıf prestijini yeniden kazanma iddiasına yönelik bir girişimdir. Etnik Arnavutlar da bunu doğrular şekilde söz konusu girişimlerin, kendilerini marjinalize ettiğini ve ulusal anlatıdan dışladığını savunmaktadır. PDP lideri Abdurrahman Aliti, antikleştirmenin Arnavutlara ülkeye sonradan geldikleri yönünde bir mesaj verdiğini belirtmekteydi (Georgievski, 2009). Buna karşın Arnavutların tezi, bölgeye önce kendilerinin geldiği ve İliya kabilelerinin soyundan oldukları yönündeydi. Vangeli'nin belirttiği gibi (2011: 23), otoktonluk iddiası, uluslara belli topraklar ve sembolleri kontrol etmeye yönelik tarihi bir hak sağlamaktaydı. Nitekim, Gruevski'nin eski politika danışmanı olan Sam Vaknin, Haziran 2009'da Skopje 2014 projesiyle hedeflerinin, Arnavutları marjinalize etme ve Arnavutların vatandaşı olamayacağı yeni bir kimliğin inşa edilmesi olduğunu açıklamıştır (Georgievski, 2009). Proje kapsamında Üsküp'ün Osmanlı döneminden kalan tarihi çarşısının yanına yapılan Makedonya Mücadelesi Müzesi'ndeki tarih anlatısı, bu politikayı destekleyen biçimde Arnavutları ve ülkedeki diğer etnisiteleri içermemektedir. Tek etnisitenin dominant

²⁴⁰ Metodija Andonov-Çento (1902, Pirlpe-1957), İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya'dan bağımsız birleşik bir Makedonya tahayyül ettiği için Yugoslav otoriteleriyle ters düşmüş, 1946'da yargılanarak hapse gönderilmiştir.

²⁴¹ Enstitü tarafından yapılan araştırma, Eylül 2013'te 1240 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

olduğu projenin, ülkenin Osmanlı ve İslam geçmişini silme amacının yanı sıra ülkedeki Arnavutları 2001 öncesindeki yasal pozisyonuna indirme hedefinde olduğu ve özgün Makedon devleti imajını yeniden kurmaya çalıştığı görülmektedir.

Üsküp Merkez Belediye Başkanı Vladimir Todorovikj, 2010'da Večer'e verdiği bir röportajda, projenin Üsküp'e "Avrupalı metropol imajı" vereceğini ve "Avrupalı Makedonya'yı temsil ettiğini" savunmuştur (Graan, 2013: 168). Üsküp'te eksik olan, her Avrupa kentinin merkezinde olduğu gibi bir kilise veya katedralle yapılan bir iktidar gösterisiydi. Nitekim 13 Şubat 2011'de Üsküp'te çoğunlukla Arnavutların yaşadığı bölgede olan Osmanlı döneminden kalan Kale'de, bir kilisenin inşasına başlanmış, Arnavutların tepkisi üzerine bu fikirden vazgeçilmiştir. Ancak bu olay, ülkede dini sembollerin politikleşmesine sebep olmuş, Hristiyan yerleşim yerlerinde Ortodoks dini yapıların ve haçların, Müslüman yerleşim yerlerinde ise camiilerin ve yüksek minarelerin sayısının hızla artmasına yol açmıştır. 18 Eylül 2014'te sayıları yüze yaklaşan Arnavut, Üsküp'te toplanarak, yeniden İlirida Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Kendini İlirida'nın başkanı ilan eden Nevzat Halili, Makedonya'daki Arnavutların selfdeterminasyon hakkını ve İlirida'nın özerk bir bölge olarak ilan edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Hükümetin bunu görmezlikten gelmesi halinde referandum organize edecekleri uyarısında bulunmuştur. Makedonya'nın Arnavutlar ve Makedonlar arasında konfederasyon şeklinde örgütlenmesini, devletin isminin de İlirida-Makedonya ya da İlirida-FYROM olması gerektiği yönünde çağrı yapmıştır (Marusic, 19.09.2014). Halili, Başbakan Gruevski ve parlamento sözcüsü Trajko Veljanovski'den buluşma talep edip, acil olarak Makedonyanın iç teritoryel ayrışması için referandum çağrısı yapılmasını istemiştir. Halili'nin çağrısını destekleyen İnsan Hakları Uluslararası Forumu Başkanı İdriz Sinani, İlirida Cumhuriyeti'nin Makedonya'daki Arnavutlara yönelik ayrımcılığı bitireceğini, Arnavutların MC'de halen ikinci sınıf vatandaş olduklarını, ancak İlirida kurumlarının modern insan haklarına ve özgürlüklere dayalı olduğunu tekrarlamıştır (b92.net: 19.09 2014).

Şubat 2015'de ana muhalefet lideri Zoran Zaev'in hükümet kanadının önemli görüşmelerine dair ses kayıtlarını ilan etmesi, VMRO-DPMNE kesintisiz dördüncü iktidar döneminin (2006-2008, 2008-2011, 2011-2014, 2014-2016) sonunu başlatınca, Antik Makedon görsel iktidar gösterisi siyaseti gerileme sürecine girmiştir. Gruevski'nin siyasi krizi etnikleştirmeye girişmesinin ardından 9 Mayıs 2015'te Kumanova'da Arnavutlarla polis arasında 10 Arnavut ve 8 polisin hayatlarını kaybetmesiyle sonuçlanan bir çatışma yaşanmıştır (Ceka, 2018: 152). Buna karşın, 17 Mayıs 2015'te Üsküp'te ellerinde Makedon ve Arnavut bayraklarını sallayan ve sayıları 40 bin civarında olan, katılımcıların çoğunluğunun gençlerden oluştuğu gösteride, Gruevski'nin istifası istenmiştir. AB'nin arabulucuğuyla yapılan Pržino Anlaşması'na göre, Başbakan Gruevski'nin Ocak 2016'da istifa etmesi, geçici hükümetin ülkeyi erken seçimlere kadar yönetmesi kararlaştırılmıştır. Nitekim Gruevski, beklenen tarihte görevinden ayrılmış, yerine geçici hükümet göreve başlamış, ancak genel seçimlerin yapılması iki kez ertelenmiştir. Nisan-Haziran 2016 arasında yapılan gösterilerde Skopje 2014 projesi kapsamında inşa edilmiş anıtlar ve binalar, su tabancasıyla boyanmıştır. Birçok kişi için

proje yaygın yolsuzluğu, adam kayırmacılığı ve patronaj ilişkilerini sembolize etmekteydi (Reef, 2017: 179). Figür 1’de tabancayla boyanmış Makedonya Kapısı, Büyük İskender Heykeli ve üstte Karpoş Köprüsü görülmektedir. Kristina Ozimec (19.04.2016) bu yaşananları, Makedonya’nın “Kadife Devrimi” olarak nitelemiştir.

Fotoğraf: Boyanmış Kamen Köprüsü ve Makedonya Kapısı

Nihayet Aralık 2016’da yapılabilen erken seçimlerde VMRO-DPMNE 51, SDSM 49, DUI 10 milletvekili kazanmıştır. “Herkes için Hayat” (Život za Cite) sloganıyla oylarını artıran SDSM, komünizm sonrası Makedonya siyasi tarihinde ilk kez bir Makedon partisinde üç Arnavut milletvekiline yer vermiştir.

VMRO-DPMNE’nin Arnavut partileriyle anlaşamayıp hükümet kuramaması üzerine hükümet kurma görevi, SDSM lideri Zaev’e geçmiştir. Ancak, Cumhurbaşkanı Gjorge İvanov, SDSM lideri Zaev’e, Arnavut partileriyle müzakere sürecinde “ulusal güvenliği” tehdit eden vaatleri sebebiyle hükümeti kurma görevi vermemiştir. 27 Nisan 2017’de Arnavut bir vekilin meclis başkanlığına seçimi sırasında Makedonya Ulusal Meclisi, VMRO-DPMNE vekillerinin desteğiyle göstericiler tarafından basılmış ve salonda bulunan SDSM’li ve Arnavut vekiller yaralanmıştır. Bu olay, ses kaydı skandalıyla siyasi düşüşü başlayan Gruevski’nin bir süre sonra parti liderliğini de kaybetmesine yol açmıştır. Olayın ardından, AB ve ABD’nin baskısıyla İvanov, hükümet kurma görevini Zaev’e vermeye ikna olmuştur.

Mayıs 2017’de Zaev hükümetinin kurulmasından sonra isim sorununda müzakereler yaklaşık on yıl sonra yeniden başlamıştır. Ocak 2018’de Arnavutça’nın ikinci resmi dil olarak yasalaşması teklifi meclisten geçmiş, İvanov’un vetosunun ardından Şubat ayında tekrar meclisten geçerek yasalaşmıştır. Bu yasayla Makedonya demokrasisinin, etnisitelerarası ilişkiler bağlamında oydaşmacı modelden, çokkültürlü bir modele geçme potansiyeli zemin kazanmıştır. Bahar 2018’de Büyük İskender Havalimanı’nın ismi “Üsküp Havalimanı” olarak, Sırbistan ve Yunanistan arasındaki Büyük İskender Otoyolu’nun ismi, “Kardeşlik Otoyolu” (Priјateljstvo) olarak değiştirilmiştir. Aynı dönemde Üsküp’teki heykellerin altına Antik Makedon devlet pratiklerine son verir biçimde, Antik Yunan’a ait olduklarına dair levhalar konulmuştur. Bu dönemde Yunanistan’daki sosyal demokrat Aleksis Çipras hükümetiyle süregelen müzakerelerde anlaşmaya varılmıştır. Haziran 2018’de imzalanan Prespa Antlaşması’yla devlet bölgesel bir kimliğe bürünerek, Kuzey Makedonya ismini almıştır. Antlaşmanın her iki ülkenin meclisinde kabul edilip yasalaşmasının ardından, uluslararası alanda FYROM kullanımından vazgeçilmiştir. Nihayet, devlet bağımsızlığından beri ilk kez hem içerde hem dışarda yaygın olarak aynı isimle -Kuzey Makedonya- tanınır hale gelmiştir. Bunun

ardından devletin NATO'ya tam üye olma süreci hızlanmış, Ocak 2020'de nihayet Atlantik dünyasının bir parçası haline gelmiştir. Mart 2020'de de AB'yle tam üyelik müzakerelerinin başlaması için davet almıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler'in, 1991 yılında Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti'ne yönelik tanınma kriterlerini sağladığını açıklamasının ardından bu devletin BM üyeliğine kabul edilmeyişi sorun haline getirilmiştir. MC'nin komşu devletlerinden Bulgaristan'ın, Makedonya devletini tanımasına rağmen, Makedon ulusunu tanımaması; Yunanistan'ın Makedon ulusunu ve devletini mevcut ismiyle tanımaması; Sırbistan'ın Makedon kilisesini tanımaması, bunlara ilave olarak BM'nin davranışının uluslararası toplumun görüşünü yansıttığı kabul edilirse, bu kararların ardında yatan temel sorunun, Makedon ulusçuluğuyla ilgili olduğu varsayılmıştır. Bu varsayımın ardından literatür incelendiğinde, çoğunlukla “Makedonlar kimdir?” sorusunun sorulduğu görülmüştür. Bu çalışmada ise, Makedonya ve Makedon kullanımları inceleme konusu haline getirilerek, modern dönemdeki kökenlerine, ulusçulukla doğrudan ilişkisi olan bu kullanımların zaman içindeki değişimine ve birden fazla oluşuna odaklanılmıştır. Bu sebeple, bu çalışmada, en başta Makedon ulusal kimliğinin ne zaman ortaya çıktığı, diğer bir deyişle Makedonya'nın “ne zaman” ve nasıl bir biçimde inşa edilerek, tahayyül edilmeye başladığı sorusuna yanıt aranmıştır. Neticede, Geç Osmanlı Dönemi'nde üç vilayetin sınırlarına tekabül eden Makedonya'nın Uzun 20. Yüzyılında birbirini izleyen siyasal istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinin sınırları sabit olmayan Makedonya ülkesi ve birbirinden farklı Makedon ulusu tahayyülüne yol açtığı temel argümanı doğrulanmıştır.

Makedonya Sorunu kavramı, özellikle 93 Harbi ertesinde Doğu Sorunu'nun bir parçası olarak, diplomaside sıklıkla kullanılmıştır. Farklı ulusçulukların, 93 Harbi'nden sonra Makedonya'ya yönelik irredantist iddiaları ve II. Dünya Savaşı'ndaki Yugoslav sınırlarındaki Makedonculuğun, “bölünmüş” Makedonya'yı birleştirmeye yönelik hedefleri, Yunan İç Savaşı'nın bitimine değin sürmüştür. Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesi, küreselleşme ve Avrupalılaşıma döneminde Makedonya Sorunu'nu yeniden gündeme getirmiştir. Yeni devletin, uluslararası tanınma sürecinde yaşadığı sorunlar, komşu devletlerle ihtilaf oluşturan konular, Üsküp, Atina ve diaspora mekanlarında cereyan eden ulusal mobilizasyonlar, iç siyasetinde farklı Makedon ulusçuluklarının mücadelesi, Arnavut ulusçuluğunun yükselmesi, devletin 2001'de ve 2018'de yeniden kurulması, Makedonya'nın Geç Osmanlı Dönemi'nden günümüze devam eden Uzun 20. Yüzyılı'nın, eski ve yeni biçimleriyle Makedonya Sorunu'nun devamlılık içerisinde tekrar incelenmesi önem kazanmıştır.

Eski Makedonya Sorunu'na yönelik olarak, literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar arasında özellikle resmi tarih yazımlarının ulus konusuna primordiyal bakış açısıyla yaklaşımları, konuyu açıklama güçlerini zayıflatmaktadır. Balkan akademilerinde yapılan çalışmalar da çoğunlukla bu yaklaşımı aşamamaktadır. Bu çalışmalarda, kimliklerin akışkan, değişken ve dönüşen nitelikte oldukları gözden kaçırılmaktadır. Bu yaklaşımın aşılabilmesi, 1980'lerde ulus üzerine yoğunlaşan modernist çalışmalar ve sosyal bilimlerdeki dönüşümle postmodern yaklaşımların ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Öte yandan bu primordiyal yaklaşımı aşan bazı çalışmalar,

örneğin Yunan akademisinden bir metin Slav unsurun Helene dönüşebileceğini benimserken, bir Rumun Bulgar olabileceğini kabul etmemektedir. Bu sebeple, bu çalışmanın Balkanlar ile tarihsel olarak bağlantısı olan, ancak Makedon kimliği tartışmasında siyasallaşmamış bir konumdan yapılması, bilimsel nesnellik seviyesini artırmaktadır. Makedonya'ya olan ekonomik yatırımları ve tarihsel ilgisi sebebiyle Alman akademisinin literatürde dominant olması, Türk akademisinin -yurtdışında yapılan çalışmalar hariç tutulursa- eski ve yeni yönleriyle Makedonya Sorunu'na yönelik argümanları, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'da üretilen çalışmalara göre zayıf kalmıştır. Bu çalışma, eski literatürü yeniden tekrarlamaktan ziyade postmodern bir bakış açısıyla modernist ulusçuluk ve etnisite teorilerinden faydalanarak, literatüre yeni bir katkı yapmayı hedeflemiştir.

Söz konusu yeni bakış açısıyla Geç Osmanlı Dönemi'nden itibaren ulusçuluk akımlarının üç vilayete sirayet etmesine, kimliklerin dönüşümüne ve ulusallaşmasına odaklanılmıştır. 1890'larda bölgede süregelen siyasi istikrarsızlık ve İlinden Ayaklanması'ndan sonra cereyan eden şiddetli ulusçuluklar dönemi (1904-1908), kimliklerin değişiminin incelenmesine yönelik Makedonya'nın tek başına bir vaka analizi olması için yeterli malzemeyi sağlamıştır. Kimliklerin, siyasi istikrarsızlık döneminde artan emniyetsiz koşullar altında bölgeye yayılan ulusçuluk fikirleriyle ayrışmasının incelendiği ikinci bölümde, seyahat yazını metinlerinden edinilen ipuçlarıyla literatüre yeni bir katkı yapılması amaçlanmıştır. Kimliklerin geleceğe yönelik stratejik kaygılarla, içinde bulunan koşullara ve aktörlerin ilişkilerine göre değiştiği yaklaşımının öne çıktığı üçüncü bölümde, resmi tarih yazımlarından ve akademik literatürde yaygın eğilimden farklı olarak, Selanik merkezli İç Örgüt ve Sofya merkezli Dış Örgüt (Üst Komite) senkron bir biçimde değerlendirilmiştir. İlinden Ayaklanması sonrasında başlayan şiddetli ulusçuluklar döneminde, kimliklerin ulusal içerik kazanması ve bir etnisiteden diğerine akışkanlık göstermesi incelenirken, yabancı arşivlerden ikinci kaynaklar aracılığıyla, Osmanlı arşiv kaynaklarından ise birincil olarak faydalanılmıştır.

1991 sonrası Yeni Makedonya Sorunu, literatüre yeni bir katkı amacıyla “toplum içinde devlet” teorisi üzerinden incelenerek, iç ve dış meşruiyeti sağlamaya yönelik olarak uluslararası toplumda baskın, entegre ve otonom devlet imajının ve ulusal toplum içinde otonom, birleşmiş ve merkezileşmiş devlet algısının nasıl inşa edildiği ele alınmıştır. Yeni Makedonya Sorunu ele alınırken, diaspora ulusçuluklarının incelenmesi yerine, ülke dışında Yunanistan ve ülke içinde Arnavutlarla yaşanan sorunların, farklı bir argümanla mevcut siyasi sınırları aşan devlet tahayyüllerinden kaynaklandığı savunulmuştur. Makedonya siyasetindeki baskın Makedon unsurun, diğer etnisitelerle ilişkisini belirleyen, farklı devlet tahayyüllerine sahip ulusçulukları incelenmiştir. Devletin 2001 çatışması sonrasındaki anayasa değişiklikleriyle yeniden kurulduğu savunularak, söz konusu devlet imajlarının yeniden inşa edilebilirliği ve uygulamalarla devlet algılarının değişiminin gösterilmesi hedeflenmiştir. Son dönemde popüler bir araştırma konusu olan Skopje 2014 projesi, bu bölümde kullanılan yeni bakış açısıyla ele alınarak, neoliberal ekonomik düzene uyumlu, yeni antikomünist devlet imajının ve algısının inşası biçiminde değerlendirilmiştir.

Çalışmada yeni kimliklerin veya tahayyüllerin (Makedon ve Makedonya), jeopolitik ve uluslararası siyasetle ilişkili bir şekilde uygun tarihsel koşullarda, yani siyasi istikrarsızlık dönemlerinde, mekân fark etmeden kürenin herhangi bir yerinde ortaya çıkabileceği ve çatışma şartlarında değişebileceği yan argümanı, Makedon ve Makedonya kapsamında değerlendirilmiştir. Bu argümanın ilk kez ele alındığı çalışmanın ikinci bölümünde, Makedonya topraklarındaki II. Filip ve Büyük İskender gibi tarihi kral imajları sayesinde gelecekte bir ulusçu hareketin çıkabileceği “proto-ulusçu” (Hobsbawm, 2014) şartları sağladığı görülmüştür. Yunan tarih yazımının etkisiyle, ikonlaşmış Antik Makedonya krallarının, Bulgar tezleri etkisiyle coğrafi bölge olarak tasavvur edilen Makedonya kavramının, günlük hayatta daha yaygın bir şekilde kullanılması, 19. yüzyılın sonunda Makedon ve Makedonya proto-ulusçuluğunun oluşmasında önemli rol oynamıştır. Ancak Makedonya devrimci hareketinin, söz konusu sembolik tarihi imajların, Yunan ve Bulgar ulusçulukları tarafından benimsenmiş olmasının ardından 1890’lı yılların başında ortaya çıkması, hareketin uluslararası desteğini ve meşruiyetini zayıf bırakmıştır. Makedonyalı ulusüstü kimliğinin, Geç Osmanlı Dönemi’nde farklı ulusçulukların üst üste geldiği bir mekânda ortaya çıkması, Makedonya hareketinin zayıf iddialarla ortaya çıkmasına yol açmıştır. John Breuilly’nin belirttiği gibi, mevcut tarihsel malzemeleri yeniden keşfeden diğer Osmanlı Balkan ulusçuluklarının, seçkinler arası güçlü iş birliği ağlarına sahip olmamaları ve kitleleri mobilize edememelerine karşın, önemli seviyede uluslararası meşruiyeti ve destekleri vardı. Makedon devrimci hareketi ise, diğer Balkan ulusçuluklarından ayrılarak, yeterli seviyede uluslararası meşruiyete sahip olmaması sebebiyle İinden Ayaklanması sırasında dış destek bulamamıştır. Bu desteğin olmayışında, Balkanlar’ın Avusturya ve Rusya arasında nüfuz bölgelerine ayrılmış olması ve Rusya’nın daha ziyade Pasifik’te Japonya ile olan mücadelesi gibi uluslararası siyasetteki gelişmeler de etkili olmuştur.

19. yüzyılda bu bölgede yaşayan toplulukların, kimlik aidiyet biçimlerini, bunların özellikle yüzyılın sonundan itibaren geçirdiği önemli değişimi, bu değişim sürecinde çeşitli ulusçulukların etkilerini ve “Makedonya” deyişine nasıl bir anlam yüklendiği, gezi yazıları aracılığıyla metodolojik olarak, etnografi ile tarih yazımı ve bunların eleştirilerinin yapılması üzerinden incelenmiştir. Üç seyahat yazımı metni aracılığıyla Makedonya’daki toplulukların, kimlik aidiyetleriyle ilgili popüler bilinçlerine dair ipuçları ortaya çıkarılmıştır. Bu metinler, metodik analizden geçirilerek, ilk ikisinin gezi yazısı türünde, üçüncüsünün seyahat yazımı türünde olduğu ve Almanya ve Britanya’nın sömürgeci politikalarından etkilendikleri görülmüştür. Proto-ulusçuluk döneminde yerel üstü bağların, süregelen millet sistemi sebebiyle yalnızca dini kurumlarla kurulduğu ve kimliklerin Osmanlılar tarafından Rum, kendileri tarafından Romalı (Romaioi) olarak şekillendiği kabul edilmiştir. Tanzimat merkezîyetçi reformlarının hız kaybetmesi ve Osmanlı iktidarının zayıflamasıyla Hristiyan dini kimliği altında siyasi bakımdan önemsiz olan Rum, Bulgar, Sırp ve Ulah şeklindeki mesleğe dayalı kültürel tabakalaşmanın, siyasi istikrarsızlığın getirdiği emniyetsiz koşullarda etnik özdeşleşme biçimini aldığı görülmüştür. Büyük fikirlerle desteklenen Yunan, Bulgar, Sırp ve Romen ulusçuluklarının, üç vilayet üzerinde kültürel araçlarla rekabete başlamasından itibaren dini kimliklerin ulusallaşmaya başladığı ve bu koşullar altında diğerlerinden ayrılan

Makedonyalı kimliğinin, Krste Misirkov'un 1903 tarihli metninde olduğu gibi "stratejik" ve "pozisyonel" olarak ortaya çıktığı görülmüştür.

Ulusçuluk, Ernest Gellner'in, tanımıyla sanayileşme sonrası dönemde, siyasi ve kültürel öğenin uyumlu olmasını gerektiren ilke olarak kabul edildiğinde, Makedonyalı ulusçuluğu, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında kısa bir dönemle sınırlı olarak Makedonyalı ulusunun devletine sahip olma amacıyla ortaya çıkmıştır. Yayılmacı Balkan devletlerinin ulusal propagandaların baskısı altında kaldığı süre içerisinde, Makedonya'daki Hristiyanların kendi farklılıklarını keşfetmesine yardımcı olacak elverişli ortamın oluştuğu görülmektedir. Tam da bu tarihsel kesişimler döneminde, Makedonyalıdan söz edilebilir hale gelmiş ve böyle bir popüler bilincin oluşması için altyapı hazırlanmıştır. Tarihte Makedonyalı ulusüstü kimliğinin, entelektüel düzeyde ortaya çıkışı, Yunan, Bulgar, Sırp ulusçuluklarının Makedonya bölgesinde (yaklaşık üç vilayette) ideolojik mücadeleye giriştiği bir dönemde, içerik ve yöntem olarak bu ideolojilerden etkilenerek gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl sonu itibariyle Yunan, Bulgar ve Sırp ulusçulukları, kiliseler ve milli eğitim aracılığıyla Makedonya halklarına etnik bir kimlik benimsetmeye çalışarak, Patrikhane'nin dini kimlik hegemonyasını kırmaya başlamıştır. Ulusçuluk çağıyla beraber, dini kimlikler yerini etnik kimliklere bırakarak, uzun yıllara dayanan Ortodoks-Katolik ayrımının yerine; Rum Ortodoks tebaa, güvenliğin zayıfladığı ve etnisiteler arasındaki iletişimin azaldığı bir mekânda ve zamanda Helenler, Bulgarlar, Slavlar, Ulahlar (Eflaklar) ve Makedonyalılar olarak ayrılarak 'tarihin keşfi' aracılığıyla farklılaşmaya başlamışlardır. Buradaki Makedonyalı kullanımı, etnik bir içerikten ziyade, kısmen Müslüman unsurları kapsamıyla dini ve Rum Romalı kimliğinin, emperyal karakterinden farklı olarak bölgesel karakterdedir. Bu kullanım, 1920'lerden itibaren komünist dünyada selfdeterminasyon tartışmalarıyla değişerek, tek bir etnik unsuru vurgulayan ulusal bir içerik kazandıktan sonra, Makedonyalı yerine Makedon ulusu kullanımı tercih edilmiştir.

Çalışma boyunca, içerisinde bulunan tarihsel bağlamin ve toplumsal koşulların sunduğu kısıtlı ekonomik imkanlar ve bu bağlamin ürettiği mekân siyaseti içerisindeki ağlar, çıkarlar ve tercihler etrafında kurulan birey, grup ve devlet kimliklerinin, siyasal istikrarsızlık ve çatışma dönemlerinde stratejik kaygılarla değiştiği yan argümanı savunulmuştur. Buradaki karar alma süreçleri, metodoloji kısmında tartışılan, sadece bireyin çıkarını vurgulayan rasyonel tercih değil, içinde toplumsallığı da barındıran rasyonalite kavramı kapsamında değerlendirilmiştir. Bu sebeple, üçüncü bölümün birinci kısmında, İç Örgüt'ün tüzükleri karşılaştırıldığında, çıkarlarına ve ilişkilerine göre yeniden isimlendirildiği görülmüştür. 1893'teki kuruluş doktrininde ulusüstü niteliğiyle Makedonyalı, 1896'daki tüzüğünde Sofya'daki Makedonyalı diasporayla olan ilişkiler sebebiyle Bulgar Makedon nitelemesi, 1902'deki yeni şartlar altında hazırlanan tüzüğünde, millet sistemi ve sosyalizm etkisi altında ulusüstü bir çağrıyla, Makedonya ve Edirne'nin mutsuz insanlarına harekete katılmaya yönelik çağrı yapıldığı görülmüştür. 20. yüzyıl dönümü, bir geçiş dönemi olarak nitelenerek, kurulan ilişkilerle her iki örgüt içinde Makedon ve Bulgar şeklinde "çoklu kimliklerin" (Maxwell, 2005) bir arada olduğu ve Makedon olanın bazı şartlar altında kendini taktiksel olarak Bulgar'dan ayırmaya

çalıştığı, özgün bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Selanik merkezli İç Örgüt lideri Gotse Delchev'in Sofya'daki Boris Sarafov liderliğindeki Üst Komite üzerinde etkinliğini kurduğu, yaklaşık iki yıllık periyotta Makedon ile Bulgar arasına "sınır efektlerinin" (Hall, 1996) çizildiği ortaya çıkarılmıştır. Ancak komitacılar seviyesinde kalan bu ulus ideali, popülerleşememesi sebebiyle başarısız olmuştur. Makedonyalı bölgeselciliği fikrinin İlinden Ayaklanması'nın ardından Kruşevo Cumhuriyeti'nde yer alan üç temsil kategorisi aracılığıyla bir denemesi yapılmış, ancak ayaklanmanın bastırılmasının ardından İç Örgüt'ün güç kaybetmesiyle bu fikir tekrar uygulanamamıştır. Farklı ulusçulukların mücadele alanı haline gelen Makedonya'da, İlinden Ayaklanması'ndan sonra bu mücadeleye şiddet kullanılarak devam edilmesi, dini ve ulusüstü kimliklerin ulusal kimliklere dönüşmesine yol açtığı görülmüştür. Ulusüstü Makedonyalı ideali, hareketin 1905 yılında sağ Bulgar yanlısı ve sol Makedonyalı kanat olarak ikiye ayrılmasından sonra Serez ve Drama bölgelerinde hakimiyet gösteren ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı meclisine de katılan Sandanski'nin sol kanat grubunda sürdürülmüştür.

Çatışma dönemlerinde kimliklerin stratejik kararlarla değişmesi ve emniyetin yok olmasıyla grup sınırlarının keskinleşmesi, üçüncü bölümün ikinci kısmı boyunca ele alınmıştır. 20. yüzyılın başında, güven ortamının zayıfladığı durumlarda etnisiteler arası ilişkilerin oldukça düşük bir düzeye indiği, üç vilayetteki şiddetli ulusçuluklar döneminde Bulgar, Rum, Sırp ve Ulahlar arasında görülmüştür. Özellikle Mürzsteg Programı (1903) sonrasında çeteler aracılığıyla yürütülen siyasal şiddetin hem zor hem ikna aracılığıyla Makedonya'nın toplulukları arasındaki gruplaşma derecesini artırdığı ve grup kutuplaşmasına yol açtığı savunulmuştur. Çetelerin mücadele motivasyonunda Helenizm ve Naçertaniye ülkülerinin önemi gösterilmiştir. Toplulukları ikna amacıyla çeteler tarafından şiddet kullanılması, bölgedeki dini aidiyet biçimlerinin zayıflayarak, ulusallaşmasında önemli rol oynadığı görülmüştür. Birbirleriyle alışveriş yapmaz hale gelen Hristiyan topluluklar, daha iyi bir gelecek arayışına yönelik biçimde, ulusal tercih yapmak zorunda kalmışlardır. Yeni koşullar, ilişkiler, içinde bulunan topluluğun çıkarlarını ve normlarını gözetken rasyonallite, irredantist hareketler bu tercihlerin yapılmasında belirleyici olmuştur.

Balkan Savaşları sonrasında Vardar Makedonyası'nda Sırplaştırma ve Bulgarlaştırma, yeniden Sırplaştırma faaliyetlerine rağmen, 1930'ların ortalarından itibaren genç jenerasyon arasında yüzyıl başındaki sadece dini içerikli ulusüstü Makedonyalı fikrinin, antifaşist siyaset ve yerel reaksiyoner hareketin etkisiyle din, dil ve tarih içerikli etnik ulus fikrine evirildiği, bölgesel Makedonya fikrinin de ulusal Makedonya idealine büründüğü görülmüştür. Makedon fikrinin hayatta kalması, 1920 seçimlerinde Yugoslav Komünist Partisi'nin Makedonya civarında topladığı yüksek oy oranları ve Komintern'de Makedon ulusu fikrinin, kapitalist devletleri ulusal sorunla parçalama stratejisi içerisinde 1924'ten itibaren sürekli olarak gündemde kalmasından kaynaklanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasındaki Makedon partizan komünist mobilizasyonu, Tito'nun bölgeye nüfuz etme sorununu Makedon ulusu aracılığıyla çözme fikrinden etkilenmiştir. Nitekim Tito'nun 1937'deki fikirlerini yansıtan Makedon ulusu ideali, II. Dünya Savaşı

sırasındaki AVNOJ Konseylerinde gündeme alınmış, 1944'te ASNOM Konseyi'nde ilan edilmiştir. Tito'nun maksimum hedefi olan Birleşik Makedonya ise, Yunan ve Bulgar komünist partileriyle olan ilişkileri aracılığıyla ve Yunan İç Savaşı'nda sol ve Makedon birliklerinin mevcuduyla, savaş sonrasında da gündemde kalmıştır. Vardar Makedonyası'nda savaş boyunca gerçekleşen mobilizasyonun içeriğinde, Makedon ulusal fikirlerini içeren güçlü bir siyasi doktrin olmamasına rağmen, KPM, AVNOJ ve ASNOM gibi sembolik kurumların kurulması, İlinden, Kruşevo, Gotse Delchev ve Samuel'e yönelik tarihi atıfların yapılması, savaşın neticesinde Makedon ulusçuluğunun popülerleşmesinin altyapısını oluşturmuştur. Savaş sonrasında MHC'nin yürüttüğü Makedonlaştırma politikası, 19. yüzyıldaki klasik ulus inşa süreçlerinin bir benzeridir ve bölgedeki kimliklerin homojenleşmesini amaçlamıştır. Makedonca dili halka benimsetilmiş, otosefal Makedon kilisesi kurulmuş, nüfus komünist Makedon parti organları aracılığıyla domine edilmiş, homojenleştirilmiş ve ulusal tarih yazımı aracılığıyla Orta Çağ krallarıyla devamlılık algısı yaratan mitler inşa edilmiştir. Ancak farklı unsurları kapsamıyla 20. yüzyıl başındaki Makedonyalı bölgeselciliği fikrinin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanan Makedon ulus inşasından farklı bir içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Böylece üçüncü bölümde, ulusçuluk öncesi ulusüstü aidiyetin, devrimci hareket çerçevesindeki faaliyetler, şiddetli ulusçuluklar, asimilasyon politikaları ve direniş hareketiyle ulusallaştığı gösterilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümündeki yan argümanda, Yugoslavya'nın istikrarsızlaştığı 1990'lı yıllarda, sosyalizmin yerini milliyetçiliğin alması, küreselleşmenin azınlık ulusçuluklarını tetiklemesi, Avrupalılaştırmanın karar verme süreçlerini etkilemesi süreçleriyle inşa edilen Slav Makedon devleti imajının, 1990'lı yıllardaki istikrarsızlık sürecinde rakip İlirida tahayyülüyle rekabete girdiği, 2001 yılındaki Makedon-Arnavut çatışmasından sonra dönüştüğü savunulmuştur. Böylece, bağımsız Slav Makedon ulusu yaratma fikrinin, ulusal sınırlarda başarısız olduğu bağımsızlık ilanının ardından ülkenin devlet algısı olarak, Makedonya ve İlirida arasında parçalanmaya gittiği görülmüştür. Nitekim 2001'deki çatışmanın ardından Makedon yöneticiler, Slav Makedon etnokrasisinden vazgeçerek, iki ulusun hâkim olduğu oydaşmacı bir demokrasi modeline geçmeyi kabul etmişlerdir. Sosyal Demokratların Arnavutlara verdikleri siyasi tavizler, yeniden kurulan devletin, Makedonlar arasında yeterince kabul görmemesine yol açmıştır. 2006 yılı ve sonrasındaki dört seçimden birinci parti olarak çıkan VMRO-DPMNE'nin, antikomünist bir tavırla, yeni bir meşruiyet arayışına girdiği görülmüştür. Ademi merkezileşmeden sonra iki dilli iki etnili bir kente dönüşen başkent Üsküp'te olmak üzere ülke çapında Antik Makedon siyasi iktidarının sembolleri inşa edilmeye başlamıştır. Skopje 2014 sembolik mimari dönüşümü projesiyle yeni bir Makedon ulusçuluğu siyaseti izlenmiştir. Bu bölümdeki diğer yan argümanda, Yeni Makedonya Sorunu, Yunanistan ve Makedonya arasında iki devlet imajının semboller üzerinden mücadelesi olduğu biçiminde ele alınmış, MC'nin ortaya çıkmasıyla Yunan kimliğinin özgün, ayrı, biricik olması imajının zayıfladığı şeklinde değerlendirilmiştir. Birleşmiş Slav MC algısının mevcut devlet sınırlarının ötesinde bir devlet imajı yaratması, Yunanistan'la kimlik krizine ve kitlelerin mobilizasyonuna yol açtığı görülmüştür. Bu mücadelede Makedonya tarafının iddialarının, güçlü akademik geleneği ve diaspora lobisi

olan Yunanistan tarafının iddiaları karşısında zayıf kaldığı için, MC'nin dışarıya karşı zayıf bir meşruiyetle kurulduğu, bu sebeple Makedon ulusçuluğunun uluslararası toplum tarafından kabul görmediği anlaşılmıştır. Makedon tarafı, 2018 yılındaki Prespa Antlaşması'yla taviz vererek, uluslararası meşruiyetini artırmak için devletin anayasal ismini değiştirmeyi kabul etmiştir. Antik Makedon iddialarından vazgeçilmesiyle, bu alandaki Yunan tezleri benimsenmiştir.

Prespa Antlaşması'nın beraberinde getirdiği Kuzey Makedonya kullanımının, Üsküp ve Atina yönetimleri için ne anlama geldiği, yarışan devlet imajları bağlamında dördüncü bölümde tartışılmıştır. Ancak tezin içinde antlaşmanın beraberinde getirdiği yasa düzenlemelerinin içeriğine detaylıca yer verilmemiştir. 11 Ocak 2019'da Prespa Antlaşması uyarınca yapılan yasa değişiklikleriyle, 2001'de yarıda bırakılan yasa düzenlemeleri tamamlanarak, devlet imajını bölgesel Makedon-Arnavut devletine dönüştürmüştür. Birinci yasa değişikliğiyle, Makedon ulus devleti ve Makedonya kullanımları etnik çağrışımlarından arındırılarak, Kuzey Makedonya ifadesiyle bölgesel hale gelmiştir. İkinci yasa değişikliği, bu düzenlemeyi tamamlayarak, ön sözdeki "Makedon halkının yanı sıra ...Arnavut halkı, Türk halkı... ve diğerlerinin devletidir" cümlesindeki "yanı sıra" ifadesi kaldırılmıştır. Aynı düzenlemede, ön sözdeki "ASNOM kararları" ifadesi, "ASNOM'un Makedonyalı halka Birinci Oturumu'nda ilan ettiği yasal kararlar" şeklinde değiştirilerek, sadece Makedon etnik unsuruna yönelik olan ifade, yurttaşlık anlayışıyla tüm Kuzey Makedonyalı nüfusunu kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Aynı tarihte yapılan dördüncü düzenleme, devletin karakterinin, Makedon olduğu algısının değiştirilmesine yöneliktir. Önceki metinde yalnızca Makedon ulusal diasporasından söz edilirken, devletin Makedon diasporasıyla beraber Arnavut, Türk, Ulah, Sırp, Roman ve Boşnak diasporasının da olduğu ve vatanlarıyla ilişkilerinin güçlendirileceği belirtilmiştir. Bu değişiklikte anayasada, Makedonların diaspora olma tekeline son verilerek, diğer diasporalar da resmen tanınmıştır. Makedonya'dan özellikle Avrupa'ya gitmiş diğer etnik kökenli göçmen halkların, Kuzey Makedonya'yla ilişkilerinin yeniden kurulması, onların AB sürecinde desteklerinin alınmasında önemli bir karardır. Yine antlaşmanın 8. maddesinin 5. fıkrası uyarınca, Yunanistan ve Kuzey Makedonya'da, okul kitaplarının yeniden gözden geçirilmesiyle ilgilenen bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. İrredantist anlatıların ders kitaplarından, haritalardan, atlaslardan ve eğitim materyallerinden kaldırılmasıyla ilgilenen bu komisyonun oluşturacağı devlet pratikleri, özellikle Kuzey Makedonya'nın devlet imajının, Prespa sonrası yeniden kurulması sürecinde hayati önem taşımaktadır.

Çalışmada, Makedonya kimliğine dair araştırmaları, bugünkü Kuzey Makedonya sınırlarında tutmaya özen gösterilerek, araştırmanın teritoryel kapsamı sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple, 1920'lerden itibaren Ege Makedonyası'nda başlayan Yunan Makedon kimliği inşası politikasına detaylı bir biçimde yer verilmemiştir. Küreselleşme ve Avrupalılaşmanın, Bulgaristan ve Yunanistan'da tetiklediği Makedon azınlık ulusçulukları incelenmemiş, daha ziyade Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Makedonya'nın ulusçuluklarına odaklanılmıştır. Bu konular azınlık

milliyetçiliklerinin yeniden önem kazandığı şartlarda, gelecekteki başka araştırmaların konusu haline gelebilir.

KAYNAKÇA

- Aarbakke, V. (2003). *Ethnic Rivalry and the Quest for Macedonia 1870-1913*. New York: Columbia University Press.
- Abbott, G. F. (2013). *Makedonya: 20. Yüzyılın Başında Balkanlarda Tarihsel Bir Gezi*. (Çev.: Raşit Gürdilek). Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Abrams, P. (1988). Notes on the Difficulty of Studying the State. *Journal of Historical Sociology*. 1. No:1. 58-89.
- Adanır, F. (2001). *Makedonya Sorunu: Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*. (Çev.: İhsan Catay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Adanır, F. (2018). Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya. (Çev.) Mete Tunçay. (Ed.) Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher. *İçinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*. İstanbul: İletişim Yayınları. (33-72).
- Ageolopoulos, G. (1995). Perceptions, Construction, and Definition of Greek National Identity in Late Nineteenth – Early Twentieth Century Macedonia. *Balkan Studies*. Cilt: 36, No: 2.
- Ahrens, G. (2007). *Diplomacy on the Edge: Containment of Ethnic Conflict and the Minorities Working Group of the Conferences on Yugoslavia*, Woodrow Wilson Center Press. 394-412.
- Altıntaş, A. (2005). Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 7. Sayı: 2. (69-91).
- Althusser, L. (1971). *Ideology and Ideological State Apparatuses*. (Ed.) Louis Althusser. *İçinde Lenin and Philosophy and Other Essays*. New York: Monthly Review Press. 121-176.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londra: Verso.
- Anderson, B. (1992). *Long-Distance Nationalism: World Capitalism and the Rise of Identity Politics*. Amsterdam: CASA.
- Anderson, B. (2009). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Anderson, M. S. (2010). *Doğu Sorunu: Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme. 1774-1923*. İdil Eser (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Armstrong, J. A. (1982). *Nations Before Nationalism*. The University of North Carolina Press.
- ASNOM (1944a). *Declaracija (Deklerasyon)*. Na Antifaşiskoto Sobranie na Narodnoto Osloboduenye na Makedonya za Osnovite Prava na Gragyanot na Demokrtska Makedonia (Demokratik Makedonya Vatandaşlarının Temel Hakları için Makedonya Halklarının Kurtuluşu Antifaşist Meclisine). 2 Ağustos 1944. Aziz Prohor Pçinyiski Manastırı. Makedonya Komünist Partisi Merkez Komitesi Arşivi.
- ASNOM, (1944b). *Torjestveniot del na presto antifaşistko sobranie na narodnoto oslobodienie na makedonija (Makedonya Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi'nin zafer bölümü)*. Makedonya Arşivi. Üsküp.

- Atanasov, P. (2003). Macedonia between Nationalism(s) and Multiculturalism: The Framework Agreement and Its Multicultural Conjectures. *Sociologija*. Cilt: XLV.
- Atanasov, P. (2004). Macedonia Between Nationalism(s) and Multiculturalism: The Framework Agreement and Its Multicultural Conjectures.
- Axelrod, R. (1986). An Evolutionary Approach to Norms. *American Political Science Review* Cilt:80. Sayı:4. Aralık.
- AVNOJ, (1943). Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije, Karar no: 3. 29 Kasım. Yugoslavya Arşivi. Belgrad.
- B92.net, ““Republic of İlirida” declared in Macedonia”, (https://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2014&mm=09&dd=19&nav_id=91668), Son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2018.
- Bakeless, J. (1935). The Macedonian Question. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Cilt: 177. (223-231).
- Banac, I. (1992). *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, Ithaca ve Londra: Cornell University Press.
- Barker, E. (1950). *Macedonia: Its Place in Balkan Power Politics*. Broadwater Press.
- Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little Brown and Company.
- Bayraktar, K. (2012). Makedonya Sorunu ve Uluslararası Mali Komisyon (1902-1909). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Bayraktar, K. (2014). Makedonya Sorunu ve Avrupa Mücadelesi (1902-1905). *Bilig*. Sayı: 69. (01-28).
- Bechev, D. (2019). *Historical Dictionary of North Macedonia*. Rowman ve Littlefield. Second Edition.
- Beydilli, K. (1989). II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Mes’elesine Dair *The Journal of Ottoman Studies*. Sayı: 9. (77-99).
- Bhabha, H. (1990). Dissemi Nation: Time, Narrative and the Margins of the Modern Nation. Homi Bhabha (der.). *İçinde Nation and Narration*. Londra: Routledge. 1990.
- Bideleux, R. ve Jeffries, I. (2007). *The Balkans: A Post-Communist History*. Londra ve New York: Routledge.
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. Sage Publications.
- Biondich, M. (2011). *The Balkans: Revolution, War and Political Violence since 1878*. Oxford University Press.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), (1995a). *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi: Balkanlarda Yunan Mezalimi*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Cilt: 1. Ankara.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), (1995b). *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi: Gayr-i Müslimlere Yapılan Yunan Mezalimi*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Cilt: 3. Ankara.

- Boyle, E. (1927). Serbia and the Macedonians. *The Contemporary Review*. Periodicals Archive Online. (733-740).
- Brailsford, H. N. (1906). *Macedonia: Its Races and Their Future*. Londra.
- Brass, P. R. (1991). *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. Sage Publications.
- Brass, P. R. (1996). "Introduction: Discourses Ethnicity, Communalism and Violence. (Ed.) P. R. Brass. *İçinde Riots and Pogroms*. Macmillan Press. (1-55).
- Breuilly, J. (1993). *Nationalism and the State*. Manchester University Press.
- Brown, K. S. (2000). In the Realm of the Double-Edged Eagle: Parapolitics in Macedonia, 1994-9. (Ed.) K. C. Cowan ve K. S. Brown. *İçinde Macedonia: The Politics of Identity and Difference*. Pluto Press. 122-139.
- Brown, K. S. (2003). *The Past in Question: Modern Macedonia and the Uncertainties of Nation*, Princeton: Princeton University Press.
- Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without Groups*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Brunnbauer, U. (2002). The Implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian Resentments. *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. 1-24.
- Brunnbauer, U. (2004). Fertility, Families and Ethnic Conflict: Macedonians and Albanians in the Republic of Macedonia, 1944-2002. *Nationalities Papers*. Cilt: 32. Sayı: 3. (565-598).
- Bugajski, J. (1994). "Ethnic Politics in Eastern Europe: Guide to Nationality Policies, Organizations, and Parties". The Center for Strategic and International Studies.
- Caca, G. (2001). Status and Rights of Nationalities in the Republic of Macedonia. (Ed.) James Pettifer. *İçinde The New Macedonian Question*. Palgrave Macmillan. 148-164.
- Caferi, A. (1998). The DPA Non-Paper. 1 Nisan 2001. <https://www.aacl.com/articles/the-dpa-non-paper>. Son Erişim Tarihi 23 Mart 2020.
- Campbell, D. (1992). *Writing Security*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Carabott, P. (1997). *The Politics of Integration and Assimilation vis-a-vis the Slavo-Macedonian Minority of Inter-war Greece: From Parliamentary Inertia to Metaxist Repression*. Peter Mackridge ve Eleni Yannakakis (Ed.). *İçinde Ourselves and Others: The Development of a Greek Macedonian Cultural Identity Since 1912*. Oxford ve New York: Berg Limited. (59-78).
- Carr, H. (2002). Modernism and Travel (1880-1940). Peter Hulme ve Tim Youngs (Ed.). *The Cambridge Companion to Travel Writing* içinde (70-86). Cambridge University Press.
- Ceka, B. (2018). Macedonia: A New Beginning? *Journal of Democracy*. Cilt: 29. No: 2. 143-157.
- Cerutti, F. (1992). Can There Be A Supranational Identity. *Philosophy & Social Criticism*. 18 (2). 147-162.
- Chatterjee, P. (1993). *The Nation and Its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories*. Princeton University Press.
- Collingwood, R. G. (2007). *Tarih Tasarımı*. (Çev.: Kurtuluş Dinçer). Ankara: Doğu Batı.

- Connor, W. (1994). *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*. Princeton: Princeton University Press.
- Council of Europe: Euroepan Court of Human Rights (1998). Case of Sidiropoulos and Others v. Greece. Judgement. Strasbourg. 10 Temmuz 1998. 1-26.
- Cowan, J. K. (1997). Idioms of Belonging: Polyglot Articulations of Local Identity in a Greek Macedonian Town. Peter Mackridge ve Eleni Yannakakis (Ed.). *İçinde Ourselves and Others: The Development of a Greek Macedonian Cultural Identity Since 1912*. Oxford ve New York: Berg Limited.
- Cowan, J. K. ve Brown, K. S. (2000). Introduction: Macedonian Inflections. (Ed.) J. K. Cowan. *İçinde Macedonia: The Politics of Identity and Difference*. Pluto Press. 1-27.
- Dakin, D. (1966), *The Greek Struggle in Macedonia (1897-1913)*. Selanik: Institute for Balkan Studies.
- Danforth, L. M. (1995). *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World*, Princeton: Princeton University Press.
- Danforth, L. M. (2010). *Ancient Macedonia, Alexander the Great and the Star or Sun of Vergina: National Symbols and the Conflict between Greece and the Republic of Macedonia*. Joseph Roisman ve Ian Worthington (Ed.). *A Companion to Ancient Macedonia* içinde (572-598). Wiley-Blackwell.
- Daskalovski, Ž. (2006). *Walking On the Edge: Consolidating Multiethnic Macedonia: 1989-2004*. Globic Press.
- Daskalovski, Z. (2017). Clashing Historical Narratives and the Macedonian Name Dispute – Solving the Unsolvable. *Trames*. 21 (71/66). Sayı: 4. (327-343).
- De Quetteville, H. “Peace Deal Demo Fuels Fear of New Conflict in Macedonia”. 28 Temmuz 2004. Daily Telegraph.
(<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/macedonia/1468064/Peace-deal-demo-fuels-fear-of-new-conflict-in-Macedonia.html>). Son Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2020.
- Della Porta, D. ve Keating, M. (2008) Introduction. Donatella della Porta ve Michael Keating (Ed.). *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* içinde (1-16). Cambridge University Press.
- Detrez, R. (2013). Pre-National Identities in The Balkans. Roumen Daskalov ve Tchavdar Marinov (Ed.). *Entangled Histories of the Balkans, Cilt:1. National Ideologies and Language Policies* içinde (13-65). Leiden ve Boston: Brill.
- Devetak, S. (1996). Minorities and Autonomy in Central and Eastern Europe. *İçinde Federalism, Regionalism, Local Autonomy and Minorities: Proceedings*. 69-92. Studies and Texts, No.52.
- Dimitrova, K. R. (2004). Municipal Decisions on the Border of Collapse: Macedonian Decentralisation and the Challenges of Post-Ohrid Democracy. *Southeast European Politics*. Cilt: V. Sayı: 2-3. (172-186).
- Djilas, A. (1991). *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*. London: Cambridge University Press.
- Drezov, K. (2001). Macedonian Identity: An Overview of the Major Claims. (Ed.) James Pettifer. *İçinde The New Macedonian Question*. Palgrave Macmillan. 47-59.

- Durham, M. E. (1905). *The Burden of the Balkans*. Londra.
- Dyson, K. ve Featherstone, K. (1996). "Italy and EMU as a ""Vincolo Esterno": Empowering the Technocrats, Transforming the State", *South European Society and Politics*, 1 (2).
- Eley, G. ve Suny, R. G. (1996). *Becoming National: A Reader*. New York: Oxford University Press.
- Eller, J. D. ve Coughlan, R. M. (1993). The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments, *Ethnic and Racial Studies*, 16: 2. (183-202).
- Emirbayer, M. ve Goodwin, J. (1994). Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. *American Journal of Sociology*. Cilt: 99. Sayı: 6. (1411-1454).
- Featherstone, K. (2003). "Introduction: In the Name of 'Europe'", İçinde *The Politics of Europeanization*, Kevin Featherstone ve Claudio M. Radaelli (ed.), Oxford University Press.
- Finnemore, M. ve Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change, *International Organization*, Cilt: 52, No: 4, Sonbahar.
- Fisher, I. (9 Ağustos 2001). Macedonians Give Tentative Approval To a Peace Accord. The New York Times. (<https://www.nytimes.com/2001/08/09/world/macedonians-give-tentative-approval-to-a-peace-accord.html?searchResultPosition=14>). Son Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2020.
- Floudas, D. A. (1996). A Name for a Conflict or a Conflict for a Name? An Analysis of Greece's Dispute with FYROM. *Journal of Political and Military Sociology*. Cilt: 24 (Kış). 285-321.
- Fraenkel, E. (2003). Nations in Transit – Macedonia (2003). Freedom House. <https://www.refworld.org/docid/473aff28c.html>. Son Erişim Tarihi: 23 Mart 2020.
- Fuhrmann, M. (2002). Visions of Germany in Turkey: Legitimizing German Imperialist Penetration of the Ottoman Empire, *The Contours of Legitimacy in Central Europe: New Approaches in Graduate Studies European Studies Centre*. Oxford: St. Antony's College.
- Gaber, N. (1997). *The Muslim Population in FYROM (Macedonia): Public Perceptions*. Hugh Poulton ve Suha Taji-Farouki (Ed.). Muslim Identity and the Balkan State içinde (103-114). Londra: Hurst and Company.
- GALLUP Balkan Monitor (2008). Insights and Perceptions: Voices of the Balkans. 2008 Summary of Findings. Gallup, Inc.
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gellner, E. (2013). Uluslar ve Ulusçuluk: John Breuilly'nin Sunuşuyla. (Çev.) Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: Hil Yayınları.
- Georgievski, B. (2009). "Ghosts of Past Endanger Macedonia's Future". 27 Ekim 2009. (<https://balkaninsight.com/2009/10/27/ghosts-of-the-past-endanger-macedonia-s-future/>). Son Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2020.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. Çev: Cumhur Atay. Kalkedon Yayınları.
- Gligorov, K. (2001). The Unrealistic Dreams of Large States. (Ed.) James Pettifer. İçinde *The New Macedonian Question*. Palgrave Macmillan. 96-104.
- Gori, M. (2014). Fabricating Identity from Ancient Shards: Memory Construction and Cultural Appropriation in the New Macedonian Question. *Hungarian Historical Review*. Cilt: 3, Sayı: 1. (285-311).
- Gounaris, B. C. (1989). Emigration from Macedonia in the Early Twentieth Century, *Journal of Modern Greek Studies*. Cilt:7. No: 1. (133-153).

- Gounaris, B. C. (1993). *Steam Over Macedonia, 1870-1912: Socio-Economic Change and the Railway Factor*, New York: Columbia University Press.
- Gounaris, B. (1996). Social Cleavages and National 'Awakening' in Ottoman Macedonia. *East European Quarterly*. 29 (4). (409-426).
- Gounaris, B. (1997). *Historiography on the Struggle for Macedonia 1904-1908*. Peter Mackridge ve Eleni Yannakakis (Ed.). İçinde Ourselves and Others: The Development of a Greek Macedonian Cultural Identity Since 1912. Oxford ve New York: Berg Limited. (25-38).
- Gounaris, B. (2002). Macedonian Questions. *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*. Cilt: 2. Sayı: 3. (Eylül). 63-94.
- Graan, A. (2013). Counterfeiting the Nation? Skopje 2014 and the Politic of Nation Branding in Macedonia. *Cultural Anthropology*. 28 (1). 161-179.
- Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hacısalıhoğlu, M. (2003). İttihadcılar ve Makedonya İhtilal Komiteleri: İttihad ve Terakki Hükümetinin Başlamasına Kadar İlişkiler, Pazarlıklar ve Sonuçları. *Tarih Dergisi*. Sayı: 38. (101-117).
- Hacısalıhoğlu, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*. İhsan Catay (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hacısalıhoğlu, M. (2011). *Muslim and Orthodox Resistance against the Berlin Peace Treaty*. M. Hakan Yavuz ve Peter Sluglett (Ed.). İçinde The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin. The University of Utah Press.
- Hacısalıhoğlu, M. (2012). Yane Sandanski as a Political Leader in Macedonia in the Era of the Young Turks. *Cahiers Balkaniques*. Sayı: 40. (1-19).
- Hacısalıhoğlu, M. (2019). Geçmişle Bitmeyen Kavga: Balkanlarda Tarih ve Tarih yazımı. *Doğu Batı*. Yıl: 22. Sayı: 89. (47-74).
- Hacısalıhoğlu, M. (2020). *Makedonya Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı*. Mehmet Hacısalıhoğlu (Ed.). İçinde Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı. İstanbul: BALKAR. (227-286).
- Hall, S. (1996). Who Needs 'Identity'? Hall, S. ve Du Gay, P. (Ed.). *Questions of Cultural Identity* içinde (1-17). Londra: Sage Pub.
- Hanioğlu, Ş. M. (2001). *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*. Oxford University Press.
- Hastings, A. (1997). *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hayden, R. M. (1992). Constitutionalism Nationalism in the Formerly Yugoslav Republics. *Slavic Review*. Cilt: 51. No: 4. Winter. 654-673.
- Hechter, M. (1975). *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966*. Berkeley ve Los Angeles: University of California Press.
- Hechter, M. (1978). Group Formation and Cultural Division of Labour, *American Journal of Sociology*, Cilt: 84, No: 2.
- Hobsbawm, E. (1973). *Sosyal İsyancılar*, (Çev.: Necati Doğru). İstanbul: Yöntem Yay.
- Hobsbawm, E. (1992). *Introduction: Inventing Traditions*. (Ed.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger. İçinde Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press. Canto Edisyonu. (1-14).

- Hobsbawm, E. J. (2014). *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, (Çev.: Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Horncastle, J. (2017). Majority Rule, Minority Issues: The Macedonian Question in the Dekemvriana. *Defense and Security Analysis*. Cilt: 33. No: 1. 3-14.
- HRW (Human Rights Watch), (2001). Crimes Against Civilians: Abuses by Macedonian Forces in Ljuboten, 10-12 Ağustos. (<https://www.hrw.org/legacy/reports/2001/macedonia/>). Son Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020.
- Hupchik, D. P. (2002). *The Balkans from Constantinople to Communism*. New York: Palgrave.
- Iseni, B. (2013). One State, Divided Society: The Albanians in Macedonia. (Ed.) Sabrina P. Ramet, Ola Listhaug ve Albert Simkus. İçinde *Civic and Uncivic Values in Macedonia: Value Transformation, Education, and Media* (175-193). The Palgrave Macmillan.
- İnalçık, H. (2018). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- İrtem, S. K. (1999). *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi: Balkanlar'ın Kördüğümü*. Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu. İstanbul: Temel Yayınları.
- ISSHS, (2014). Skopje 2014 Poll by Institute of Social Sciences and Humanities Skopje. <https://infogram.com/skopje-2014-poll-results-by-isshs?scr=web>. Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020.
- İvanovski, V. (1934). *Zošto Nie Makedoncite sme Oddelna Nacija* (Makedonca). [Niçin Biz Makedonlar Ayrı Bir Ulusuz?]. Detroit: 4. Amerika Makedon Halkı Birliği Kongresi. 92-98.
- İvaşkoviç, İ. (2018). The Vidovdan Constitution and the Alternative Constitutional Strategies. *Zbornik PFZ*. No: 68. Cilt: 3-4. 525-551.
- Janev, G. (2011). Narrating the Nation, Narrating the City. *Cultural Analysis*. No: 10. 3-21.
- Jelavich, B. (2006). *History of the Balkans: Twentieth Century*. Cambridge University Press.
- Karakasidou, A. N. (1993). Politizing Culture: Negating Ethnic Identity in Greek Macedonia. *Journal of Modern Greek Studies*. Cilt: 11. Sayı: 1. (1-28).
- Karakasidou, A. N. (2010), *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri: Yunan Makedonyasında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri (1870-1990)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keating, M. (2008). Culture and Social Science. Donatella Della Porta ve Michael Keating (Ed.). *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* içinde (99-117). Cambridge University Press.
- Kofos, E. (1994). The Vision of "Greater Macedonia". Selanik: Friend of the Museum of the Macedonian Struggle.
- Kofos, E. (2001). Greek Policy Considerations over FYROM Independence and Recognition. (Ed.) James Pettifer, İçinde *The New Macedonian Question*. Palgrave Macmillan. 226-262.
- Kohen, S. (31.01.1992). Davos'a Dev Çıkarma. *Milliyet Gazete Arşivi*. Son Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020.
- Kohn, H. (1944). *The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background*, New York: The Macmillan Company.
- Kojouharov, A. (2004). Bulgarian "Macedonian" Nationalism: A Conceptual Overview. *OJPCR: The Online Journal of Peace and Conflict Resolution*. Cilt: 6. No: 1. 282-295.
- Koliopoulos, J. S. (1997). *Identity and Numbers of Greece's Slav Macedonians*. (Ed.) Peter Mackridg ve Eleni Yannakakis. İçinde *Ourselves and Others: The Development of a*

- Greek Macedonian Cultural Identity since 1912*. Oxford ve New York: Berg Limited. (39-57).
- Koliopoulos, J. S. (1999). *Plundered Loyalties: Axis Occupation and Civil Strife in Greek West Macedonia: 1941-49*. Londra: Hurst & Company.
- Krivokapić, M. (2015). Introduction, Marija Krivokapić (Ed.), *The Balkans in Travel Writing* içinde (1-14). Cambridge Scholars Publishing.
- Kut, Ş. (2005). *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lange-Akhund, N. (1998). *The Macedonian Question (1893-1908): From Western Sources*. New York: Columbia University Press.
- Lawton, T. C. (1999). "Governing the Skies: Conditions for the Europeanisation of Airline Policy", *Journal of Public Policy*, 19 (1).
- Lesnikovski, L. (2011). Macedonia's Ontological Insecurity and the Challenges of Stabilizing Inter-Ethnic Relations. *Euroasia Border Review*. 2 (1). 61-71.
- Lijphart, A. (2014). *Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*. (Çev.) Güney Ayas ve Utku Umut Bulsun. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Livanios, D. (1999). 'Conquering The Souls': Nationalism and Greek Guerilla Warfare in Ottoman Macedonia: 1904-1908. *Byzantine and Modern Greek Studies*. 23: 1. 195-221.
- Llobera, J. R. (1994). *God of Modernity: The Development of Nationalism in Western Europe*. Oxford: Berg Publishers.
- Macedonia: Documents and Materials. (1978). Bulgarian Academy of Sciences. Institute of History. Bulgarian Language Institute. Sofya.
- Mackridge, P. (2007-2008). Aspects of Language and Identity in the Greek Peninsula since the Eighteenth Century, *The Newsletter of The Society Farsarotul*, Vol. XXI & XXII, Issues 1 & 2, Fall & Spring, (1-19).
- Mackridge, P. ve Yannakasis, E. (1997), "Introduction". (Ed.) Peter Mackridge ve Eleni Yannakakis. İçinde *Ourselves and Others: The Development of a Greek Macedonian Cultural Identity since 1912*. Oxford ve New York: Berg Limited. (1-24).
- Malešević, S. (2012). Wars that Make States and Wars that Make Nations: Organised Violence, Nationalism and State Formation in the Balkans. *European Journal of Sociology*. Cilt:3. No:1. (31-63).
- Malešević, S. (2013). Obliterating Heterogeneity through Peace. J. Hall ve S. Malešević (Ed.). *Nationalism and War* içinde (255-276). Cambridge: Cambridge University Press.
- Malešević, S. (2017). The Mirage of Balkan Piedmont: State Formation and Serbian Nationalisms in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. *Nations and Nationalism: Journal of the Association for the Study of Ethnicity and Nationalism*. No: 23 (1). (129-150).
- Malkki, L. (1992). National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity Among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology*. Cilt: 7. No. 1. Şubat. 24-44.
- Mann, M. (1988). *The Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results*. İçinde *States, War, and Capitalism* (1-32). Oxford: Blackwell Publishers.
- Marinov, T. (2009a). We, The Macedonians: The Paths of Macedonian Supra-Nationalism (1878-1912). Diana Mishkova (Ed.). *We, The People: Politics of National Peculiarity in Southeastern Europe* içinde (107-137). Budapeşte ve New York: Central European University Press.
- Marinov, T. (2009b). Anticommunist, but Macedonian: Politics of Memory in Post-Yugoslav Macedonia. *Currents of History*. Sayı:1-2. (65-83).

- Marinov, T. (2013a). Introduction to Section One: Nations and National Ideologies in the Balkans. Roumen Daskalov ve Tchavdar Marinov (Ed.). *Entangled Histories of the Balkans, Cilt:1, National Ideologies and Language Policies* içinde (3-12). Leiden ve Boston: Brill.
- Marinov, T. (2013b). Famous Macedonia, the Land of Alexander: Macedonian Identity at the Crossroads of Greek, Bulgarian and Serbian Nationalism. Roumen Daskalov ve Tchavdar Marinov (Ed.). *Entangled Histories of the Balkans, Cilt:1, National Ideologies and Language Policies* içinde (273-330). Leiden ve Boston: Brill.
- Marinov, T. ve Vezekov, A. (2014). Communism and Nationalism in the Balkans: Marriage of Convenience or Mutual Attraction?. *Entangled Histories of the Balkans, Cilt:2, Transfers of Political Ideologies and Institutions* içinde (469-555). Leiden ve Boston: Brill.
- Marolov, D. (2013). Understanding the Ohrid Framework Agreement. (Ed.) Sabrina P. Ramet, Ola Listhaug ve Albert Simkus. İçinde *Civic and Uncivic Values in Macedonia: Value Transformation, Education, and Media* (134-154). The Palgrave Macmillan.
- Marusic, S. J. (19.09.2014). "Albanians Declare 'Republic' in Macedonia", Balkan Insight. (<http://www.balkaninsight.com/en/article/republic-of-ilirida-declared-in-macedonia>), Son Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2020.
- Marusic, S. J. (15.06.2018). Macedonia to Rename Divisive Statues that Irked Greece. Balkan Insight. <https://balkaninsight.com/2018/06/15/divisive-skopje-2014-landmarks-find-new-purpose-06-14-2018/>. Son Erişim Tarihi: 18.05.2020
- Marwick, A. (1988). *The Nature of History*. McMillan Education.
- Mašović, D. (2015). Earliest Travel Writings about Southeast Serbia and their Characteristics. Marija Krivokapić (Ed.), *The Balkans in Travel Writing* içinde (15-28). Cambridge Scholars Publishing.
- Maxwell, A. (2005). Multiple Nationalism: National Concepts in Nineteenth-Century Hungary and Benedict Anderson's "Imagined Communities", *Nationalism and Ethnic Politics*. 11: 3.
- Maxwell, A. (2007a). Krste Misirkov's 1903 Call for Macedonian Autocephaly: Religious Nationalism as Instrumental Political Tactic. *Studia Theologica*. Cilt: 3. (147-176).
- Maxwell, A. (2007b). Slavic Macedonian Nationalism: From "Regional" to "Ethnic", *Ethnologica Balkanica: Journal for Southeast European Anthropology*. (Ed.) Klaus Roth ve Ulf Brunnbauer. Cilt: 11.
- Michailidis, I. D. (1995). Traditional Friends and Occasional Claimants: Serian Claims in Macedonia between the Wars. *Balkan Studies*. 36. 1. Periodicals Archive Online.
- Migdal, J. S. (2004). *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*. Cambridge University Press.
- Milliyet, (9.9.1991). Makedonya'daki Bağımsızlık Oylaması Yunanlıları Telaşlandırdı: Savaş Çıglıkları. Milliyet Gazete Arşivi. Son Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020.
- Milliyet, (26.01.1992). Makedonya Tartışması. Milliyet Gazete Arşivi. Son Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020.
- Mircev, D. (2001). Engineering the Foreign Policy of a New Independent State: The Case of Macedonia, 1990-6. (Ed.) James Pettifer, İçinde *The New Macedonian Question*. Palgrave Macmillan. 201-225.
- Mitchell, T. (1991). The Limits of the State: Beyond Statist Approaches and Their Critics. *American Political Science Review*. 85. No: 1. 77-94.

- Moravcsik, A. (1994). Why the European Union Strengthens the State: Domestic Politics and International Cooperation. CES Working Paper. No. 52.
- Murgescu, M. (2009). Workbook 2: Nations and States in Southeast Europe, Selanik.
- Nairn, T. (1981). The Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism. Londra: Verso, 2 baskı.
- Netkova, B. P. (1998). Makedonya Cumhuriyeti Anayasasına Göre Milliyetlerin Durum ve Hakları. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 12.
- Neuman, W. L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar. 1. Cilt. (Çev.) Sedef Özge. Ankara: Yayın Odası.
- Novaković, P. (2011). Archaeology in the New Countries of Southeastern Europe: A Historical Perspective. (Ed.) Ludomir L. Lozny. İçinde *Comparative Archaeologies: A Sociological View of the Science of the Past*. Springer. (339-462).
- OGRM (Official Gazetta of the Republic of Macedonia). No: 91/01. (16 Kasım 2001). Amendments to the Constitution of the Republic of Macedonia.
- OGRM (Official Gazetta of the Republic of Macedonia). No: 84/03 (2003). Amendments to the Constitution of the Republic of Macedonia.
- Ortaylı, İ. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Osmanlı Arşivi, Y..EE.. 5, 152, H-14-03-1323.
- Osmanlı Arşivi, Y..PRK..HR.., 34, 69, H-14-03-1323.
- Osmanlı Arşivi, TFR.I..SL..80/8000, H-8-6-1323, 10 Ağustos 1905.
- Osmanlı Arşivi, TFR.I.SL 87/8623.
- Osmanlı Arşivi, TFR.I.A. 24/2387, H-03.04.1323.
- Osmanlı Arşivi, TFR.I.U.M.1/100/0.
- Ozimec, K. (19.04.2016). Osmi den od 'šarenata Makedonska revolucija', Deutsche Welle. http://www.dw.com/mk/осми-ден-од-шарената-македонска-револуција/a-19199808?maca=maz-rss-maz-pol_makedonija_timemk-4727-xml-mrss. Son Erişim Tarihi: 29.04.2020.
- Öymen, Ö. K. (13.07.1991). Makedonya Cumhurbaşkanı'ndan Milliyet'e Demeç: "Bağımsızlık Hareketi Artık Durdurulamaz". Milliyet Gazete Arşivi: 19 Mayıs 2020.
- Özkırımlı, U. (2013). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Palmer S. E. ve King, R. R. (1971). *Yugoslav Communism and the Macedonian Question*. Archon Books.
- Pamuk, Ş. (2009). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi, 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Panov, M. B. (2008). Macedonia – The Cradle of the Cultural and Spiritual Processes (from the middle of the XI – to the middle of the X century). Todor Chepreganov (ed.). *History of the Macedonian People* içinde (85-94). Skopje: Institute of National History.
- Papoulias, G. 27.V.1993. Yanıt: Vance-Owen Planı. S/25855/add 1.
- Pearson, B. (2002). Putting Peace into Practice: Can Macedonia'a New Government Meet the Challenge? United States Institute of Peace. Special Report 96. Washington. 1-16.
- Perry, D. M. (1988). The Politics of Terror: The Macedonian Liberation Movements, 1893-1903. Durham: Duke University Press.
- Perry, D. M. (1998). Destiny on Hold: Macedonia and the Dangers of Ethnic Discord. *Current Discord*. 1 Mart. 119-126.

- Perry, D. M. (2006). Bulgaria: Security Concerns and Foreign Policy Considerations. F. Stephen Larrabee (ed.). *The Volatile Powder Keg: Balkan Security after the Cold War* içinde (51-64). The American University Press.
- Pettifer, J. (1999). Macedonia Rejects Milosevic, *World Today*. 1 January.
- Pettifer, J. (1992). The New Macedonian Question. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. Vol.68. No: 3. June. 475-485.
- Pettifer, J. (2001). The Albanians in Western Macedonia after FYROM Independence. (Ed.) James Pettifer, İçinde *The New Macedonian Question*. Palgrave Macmillan. 137-147.
- Pirjevec, J. (2018). TITO and His Comrades. The University of Wisconsin Press.
- Pizzorno, A. (2008). Rationality and Recognition. Donatella Della Porta ve Michael Keating (Ed.). *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* içinde (162-174). Cambridge University Press.
- Pompeani, K. M. (2017). Authenticity, Continuity and Antiquity: “Skopje 2014”. *Balkanistica*. 30: 2.
- Popovski, Z. ve Todorova, M. (2016). Public Memory in Post-Conflict Skopje: Civic Art as Resistance to Narratives of Ethnicity and Disintegration. Des O’Rawe ve Mark Phelan (Ed.). *Post-Conflict Performance, Film, and Visual Arts: Cities of Memory* içinde (95-112). Palgrave Macmillan.
- Poulton, H. (1995). Who are the Macedonians. London: Hurst&Company.
- Prevelakis, G. (1996). *The Return of the Macedonian Question*. F. W. Carter and H. T. Norris (ed.). İçinde *The Changing Shape of the Balkans* (131-155). Westview Press.
- Rae, H. (2003). *State Identities and the Homogenisation of Peoples*. Cambridge University Press.
- Ramet, S. P. (1997). *Whose Democracy?: Nationalism, Religion, and the Doctrine of Collective Rights in Post-1989 Eastern Europe*. Rowman and Littlefield Publishers.
- Ramet, S. P. (2002). *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*. Westview Press.
- Reef, P. (2017). Macedonia’a Colourful Revolution and the Elections of 2016: A Chance for Democracy, or All for Nothing? *Südosteuropa*. 65. Sayı: 1. 170-182.
- Reka, A. (2008). The Ohrid Agreement: The Travails of Inter-Ethnic Relations in Macedonia. *Human Rights Review*. Sayı: 9. 55-69.
- Reuter, J. (2001). Policy and Economy in Macedonia. (Ed.) James Pettifer, İçinde *The New Macedonian Question*. Palgrave Macmillan. 28-46.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. Londra: Sage.
- Rohdewald, S. (2018). Citizenship, Ethnicity, History, Nation, Region, and the Prespa Agreement of June 2018 between Macedonia and Greece. *Südosteuropa*. Sayı: 66. No: 4. (577-593).
- Rossos, A. (1994). The British Foreign Office and Macedonian National Identity, 1918-1941. *Slavic Review*. 53. No.2. (369-394).
- Rossos, A. (1997). Incompatible Allies: Greek Communism and Macedonian Nationalism in the Civil War in Greece, 1943-1949. *The Journal of Modern History*. Cilt: 69. No: 1. (42-76).
- Rossos, A. (2008). *Macedonia and the Macedonians: A History*. Stanford: Hoover Institution Press.
- Roudometof, V. (2001). *Nationalism, Globalization and Ortodoxy: The Social Origins of Ethnic Conflicts in the Balkans*. Greenwood Press.

- Roudometof, V. (2002). *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria, and the Macedonian Question*. Praeger Publishers.
- Rubiés, J. P. (2002). Travel Writing and Ethnography. Peter Hulme ve Tim Youngs (Ed.), *The Cambridge Companion to Travel Writing* içinde (241-260). Cambridge University Press.
- Rueschemeyer, D. (2003). Can One or A Few Cases Yield Theoretical Gains?. (Ed.) James Mahoney ve Dietrich Rueschemeyer. İçinde *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences* (305-336). Cambridge University Press.
- Sadzovski, A. (2011). Nation-building Under the Societal Dilemma: the Case of Macedonia. *Journal of Regional Security*. 10: 1. 53-78.
- Sfetas, S. (1995). Autonomist Movements of Slavophones in 1944: The Attitude of the Communist Party of Greece and the Protection of the Greek-Yugoslav Border. *Balkan Studies*. 36. 297-317.
- Sfetas, S. (2012). The Bulgarian-Yugoslav Dispute over the Macedonian Question as a Reflection of the Soviet-Yugoslav Controversy (1968-1980). *Balkanica*. No: 43. (241-271).
- Sfetas, S. (2017). The Fusion of Regional and Cold War Problems: The Macedonian Triangle Between Greece, Bulgaria and Yugoslavia, 1963-80. (Ed) S. Rajak ve diğerleri. İçinde *The Balkans in the Cold War* (307-329). Londra: Palgrave Macmillan.
- Sfetas, S. ve Kentrotis, K. (1994). Skopje: In Search of an Identity and International Recognition. A Critique of the Recent Publication by the Skopje Academy of Sciences and Arts Macedonia and Its Relations with Greece. *Balkan Studies*. 1 Ocak. Cilt: 35 No: 2. 337-377.
- Shils, E. (1961). Centre and Periphery. İçinde *The Logic of Personal Knowledge: Essays Presented to Michael Polanyi* (117-130). Routledge & Kegan Paul.
- Shoup, P. (1968). *Communism and the Yugoslav National Question*. New York ve Londra: Columbia University Press.
- Simeonov, N. (2006). Structure, Methods and Victims of the Serbian Propaganda in Macedonia (1904-1908) [Sırpça]. *Anamnesis*. Cilt: 1. No:2. (156-211).
- Skocpol, T. (1979). *States and Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skocpol, T. (1985). Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research. (Ed.) Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer ve Theda Skocpol. İçinde *Bringing the State Back* (3-37). Cambridge: Cambridge University Press.
- Slaveski, S. ve Kozarev, A. (2012). "Europeanization" of the Macedonian National Identity. *The Western Balkans Policy Review*. Cilt: 2. Sayı: 1. (21-38)
- Slijepčević, D. (1958). *The Macedonian Question: The Struggle for Southern Serbia*. (Çev.) James Larkin. The American Institute for Foreign Affairs.
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Penguin Books.
- Smith, A. D. (1995). *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, A. D. (1996). Opening Statement: Nations and Their Pasts. *Nations and Nationalism*. Cilt: 2. Sayı: 3. (358-365).
- Smith, A. D. (1998). *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. Londra ve New York: Routledge.
- Sretenovic, S. ve Puto, A. (2004). Leader Cults in the Western Balkans (1945-1990): Josip Broz Tito and Enver Hoxha. (Ed.) Balazs Apor, Jan C. Behrends, Polly Jones ve E. A. Rees.

- İçinde *The Leader Cult in Communist Dictatorships: Stalin and the Eastern Bloc* (208-226). New York: Palgrave Macmillan.
- Stamatopoulos, D. (2006). From Millets to Minorities in the 19th-Century Ottoman Empire: an Ambiguous Modernization. (Ed.) Steven G. Ellis, Gudmundur Halfdanarson and Ann Katherine Isaacs. İçinde *Citizenship in Historical Perspective*. Pisa University Press. (253-273).
- Stardelov, G., Grozdanov, C. ve Ristovski, B. (1993). *Macedonia and Its Relations with Greece*. Council for Research into South-Eastern Europe of the Macedonian Academy of Sciences and Arts. Skopje.
- Stavrianos, L. S. (1958). *The Balkans Since 1453*. New York: Rinehart Company.
- Stefoska, I. (2013). Some Aspects of History Textbooks for Secondary School: The Case of Macedonia. (Ed.) Sabrina P. Ramet, Ola Listhaug ve Albert Simkus. İçinde *Civic and Uncivic Values in Macedonia: Value Transformation, Education, and Media* (258-278). The Palgrave Macmillan.
- Steinmo, S. (2008). Historical Institutionalism. (Ed.) Donatella Della Porta ve Michael Keating. İçinde *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective* (118-138). Cambridge: Cambridge University Press.
- Stojavora, V. (2010). National Minorities in the Party Systems. (Ed.) Vera Stojarova ve Peter Emerson. İçinde *Party Politics in the Western Balkans* (42-58). Routledge.
- Sunstein, C. R. (1997). *Free Markets and Social Justice*. New York: Oxford University Press.
- The Times. (1901, 12 Nisan). The Macedonian Agitation.
- Tilly, C. (1985). War Making and State Making as Organized Crime, Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer ve Theda Skocpol (Ed.). *Bringing the State Back In* içinde (169-191). Cambridge: Cambridge University Press.
- Todorova, M. (1993). Notes and Comments: Ethnicity, Nationalism and the Communist Legacy in Eastern Europe. *East European Politics and Societies*. Cilt: 7. No:1. Winter. 135-154.
- Todorova, M. (2009). *Imagining the Balkans*. Updated Edition. Oxford University Press.
- Tokay, G. (1996). *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tokay, G. (2011). Macedonian Question, 1878-1908, Hakan Yavuz ve Peter Sluglett (Ed.), *War and Diplomacy, The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*. Utah: Utah Univeristy Press.
- Troebst, S. (2001). IMRO + 100 = FYROM? The Politics of Macedonian Historiography. James Pettifer (Ed.) *The New Macedonian Question* içinde 60-78. Palgrave Macmillan.
- Tzonis, A. ve Lafaivre, L. (1986). *Classical Architecture: The Poetics of Order*. The MIT Press.
- UN, Resolution 817 (1993). Adopted by the Security Council at Its 3196th Meeting, on 7.4.1993. United Nations Digital Library.
- Upward, A. (1908). *The East End of Europe: The Report of an Unofficial Mission to the European Provinces of Turkey on the Eve of the Revolution*. London: John Murray.
- Uzgel, İ. (1992). Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt: 47. Sayı: 01.
- Üstel, F. (2019). “Makbul Vatandaş”ın Peşinde: II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- UN Letter, (13.02.2019). Final Agreement for the Settlement of the Differences as Described in the United Nations Security Council Resolutions 817 (1993) and 845 (1993), the

Termination of the Interim Accord of 1995, and the Establishment of a Strategic Partnership Between the Parties, June 17, 2018. <https://www.un.org/pga/73/wp-content/uploads/sites/53/2019/02/14-February-Letter-dated-14-February-2019.pdf> (Son Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2020).

- Vamvakovski, D. L. (2018). Nationalist Mobilization: The Protests in Salonika and Athens. (Çev.) George Vlahov. *Macedonian Human Rights Review*, Temmuz. 10-13.
- Vangeli, A. (2011). Nation-Building Ancient Macedonian Style: The Origins and the Effects of the So-Called Antiquization in Macedonia. *Nationalities Papers*. (39) 1. 13-32.
- Vangelov, O. (2017). Stalled European Integration, the Primordialization of Nationalism, and Autocratization in Macedonia between 2008 and 2015. *East European Journal of Society and Politics*. 3 (4). 17-40.
- Vangelov, I. (2019). The Primordialization of Ethnic Nationalism in Macedonia. *Europe-Asia Studies*. 1-22.
- Vankovska, B. (2013). Constitutional Engineering and Institution-Building in the Republic of Macedonia (1991-2011). Sabrina P. Ramet, Ola Listhaug ve Albert Simkus (Ed.). *Civic and Uncivic Values in Macedonia: Value Transformation, Education, and Media* içinde (87-108). The Palgrave Macmillan.
- Vankovska, B. (2019). The Prespa Agreement, Ethnicity and Nationality. *Annuaire: Faculte de Philosophie Skopje* içinde 271-282.
- Vermeulen, H. (1984). Greek Cultural Dominance among the Ortodox Population of Macedonia during the Last Period of Ottoman Empire. Anton Blok ve Henk Driessen (Ed.) *Cultural Dominance in the Mediterranean Area* içinde 225-255. Nijmegen: Katholike Universiteit. Publikatieserie Vakgroep Culturele Antropologie.
- Vermeulen, H. (1995). The Concept of Ethnicity, Illustrated with Examples from the Geographical Region of Macedonia. Brunon Synak (Ed.). *The Ethnic Identities of European Minorities: Theory and Case Studies* içinde (41-58). Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego.
- Villari, L. (1905). *The Balkan Question: The Present Condition of the Balkans and of European Responsibilites by Various Writers*. Luigi Villari (Ed.). New York: E. P. Dutton and Company. (120-166).
- Von der Goltz, W. L. C. F. (2014). *Makedonya Seyahati: Selanik-Manastır Alman Demiryolunu Ziyaret*, (Çev.: Eşref Bengi Özbilen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Voss, C. (2006). *The Macedonian Standard Language: Tito-Yugoslav Experiment or Symbol of 'Great Macedonian' Ethnic Inclusion?* Clare Mar-Molinero ve Patrick Stevenson (Ed.). İçinde *Language Ideologies, Policies and Practices: Language and the Future of Europe* (118-132). Palgrave Macmillan.
- Vučetić, B. (2015). Some Considerations on the Emergence of the Serbian Chetnik Movement in Macedonia during the Last Period of Ottoman Rule. *Историјски зануци (Ecrits historiques: organe de l'Institut historique et de la Societe des historiens du Montenegro)* LXXXVIII, 3-4. 113-128.
- Vucinich, W. S. (1969). Nationalism and Communism. Wayne S. Vucinich (Ed.). *Contemporary Yugoslavia: Twenty Years of Socialist Experiment* içinde (236-284). Berkeley ve Los Angeles: University of California Press.
- Wallerstein, I. (2012). *Gulbenkian Komisyonu Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. Şirin Tekeli (çev). İstanbul: Metis.
- Weber, E. (1976). *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural France, 1870-1914*. Stanford University Press.

- Weller, M. (1992). Piggy in the Middle. *New Statesman and Society*. Sep 25.
- Wendell, H. (1922). Kreuz und quer durch den slawischen Süden: Von Marburg bis Monastir, Von Belgrad bis Buccari, Krainer Tage. Unikum Yayinevi.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Wilkinson, H. R. (1951). *Maps and Politics: A Review of Ethnographic Cartography of Macedonia*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Wolff, R. L. (1974). *The Balkans In Our Time*. Harvard University Press.
- Yalımov, I. (2018). 1876-1923 Döneminde Türkiye’de Bulgar Topluluğu ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi. (çev.) Mete Tunçay. (ed.) Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher. İçinde *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*. İstanbul: İletişim Yayınları. (133-162).
- Yasamee, F.A.K. (1995). Nationality in the Balkans: The Case of Macedonians, Günay Göksu Özdoğan ve Kemâli Saybaşılı (Ed.), *Balkans: A Mirror of the New International Order* içinde (121-132). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Yosmaoğlu, İ. (2006). Counting Bodies, Shaping Souls: The 1903 Census and National Identity in Ottoman Macedonia. *International Journal of Middle East Studies*. Cilt: 38. No: 1. (55-77).
- Yurtsever, A. H (27.01.1992). Makedonya Dışişleri Bakanı Malevski’nin Milliyet’e Özel Demeci: “Türkiye Bizi Tanımalıdır”. Milliyet Gazete Arşivi. Son Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020.
- Yuval-Davis, N. (2014). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zahariadis, N. (2003). External Interventions and Domestic Ethnic Conflict in Yugoslavia. *Political Science Quarterly*. Cilt: 118. No: 2. Yaz. 259-279.
- Zorn, J. (2009). A Case for Slovene Nationalism: Initial Citizenship Rules and the Erasure. *Nations and Nationalism*. Cilt: 15. Sayı: 2. (Nisan).

ЕК.1: MAKEDONCA ÖZET

Замислувајќи ја Македонија: Анализирање на Македонското Прашање во Контекст на Градење Национален Идентитет

Модернистичките теоретски студии засновани врз нации и национализам датираат од почетокот на 1980-тите. Завршени се многу студии за потеклото на народите, развојот на националните движења, порастот на националните сентиментации во време на криза. Покрај успехот на модернистичките теории за национализам, со цел да се разберат развојот националните движења од 19 век, тоа обезбеди академска позадина за постмодернистичките пристапи што се појавија во текот на 1990-тите, затоа таа сè уште ја одржува објаснувачката моќ. Модернистичките теории, од една страна ги објаснуваат националните движења координирани од националистичките интелектуалци за да ја сфатат политичката моќ преку раздвојување од династичен режим, од друга страна, националните процеси на хомогенизација што ги водат државите-нации елиминирајќи различни културни идентитети. Постмодернистичките пристапи даваат основа за објаснување на реконструкцијата на идентитетите кон идните ориентирани цели и нивните флуидни, менливи, контекстуални и релативни природи. Основната цел на оваа студија е, со корист од овие теоретски студии, разбирање на промена на идентитетот на заедниците, националните движења и формирање на нација-држава за време на дестабилизација и конфликтни процеси.

Да се анализира аргументот дека идентитетите може да имаат форма за промена во процесите на децентрализација и драматично да се променат во време на конфликти, користени се примарни извори како што се пишување на патувања, мемоари, декларации, архиви, устав, измени и дополнувања; и секундарните извори кои даваат референци за национални и странски архиви беа преиспитани. Појдовна точка на истражувањето е дека мирно отцепување на Македонија од Југославија, неприфаќање на членството и покрај исполнување на условите на ООН, неодобрување од меѓународните институции и спорни на тврдењата со соседните држави, земени како проблематика што создава студија претпоставка за македонскиот национализам и македонскиот национален идентитет што не беа прифатени од меѓународната заедница. Разгледувајќи ги неприфатените тврдења на македонскиот национализам, прашањето “кога” е конструиран македонскиот идентитет, се постави наместо прашањето “кои се македонците”, претежно испитано во соодветната литература. Затоа, доцната отоманска ера, што означува размножување на национализмите на северно-македонската територија, е датумот на започнување на студијата. Движењето “Македонско револуционерно”, кое се појави за време на периодот на политичка нестабилност и неговите идентитет, се испитуваат заради нејзините идни ориентирани цели и структурирани односи. Мобилизацијата на различни чета за време на македонската борба и менувањето на идентитетот на селаните се оценува преку концепти на идеологија и рационалност. Политиките за асимилација во “поделената” Македонија по Балканските војни, дебати за постоење на различна македонска нација во Коминтерн и различните македонски имажинации, проценети до партизанска борба на Втората светска војна. Македонски национализам кои го разјаснуваат имиџот на нација-држава и во меѓународната заедница и во националното општество по независноста и борбата на Македонија со имиџот на Илирида внатрешно и кршење на Грчките граници од страна на македонските државни практики што ја вознемирува државната “перцепција” (Мигдал, 2004) се испитуваат.

Студијата заклучува дека тековните периоди на нестабилност и конфликти во долгиот Дваесеттиот Век во Македонија од Доцната Отоманска Ера создадоа различни замислувања на македонскиот идентитет. Македонскиот наднационален идентитет кон крајот на 19 век е различен од замислувањето кај младата генерација за време на доцните 1930-ти, 1944 година Советот на АСНОМ и ги конструираше словенските и античките македонски национални идентитети по независноста за време на ерата на глобализацијата и европеизацијата.

Клучни зборови: Нација, Национализам, Модернистичка Теорија, Постмодерниот Пристап, Македонија

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah Muhsin Yıldız ilköğrenimini 2002 yılında Üsküdar Çamlıca İlköğretim Okulu'nda, ortaöğrenimini 2006 yılında Üsküdar Çağrıbey Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler (İngilizce) bölümü dört yıllık lisans programında tam burslu olarak eğitim gördü, bu programı 2011 yılında yüksek onur derecesiyle tamamladı. 2014 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) tezli yüksek lisans programından yüksek onur derecesiyle mezun oldu. Aynı bölümün doktora programına kabul alarak ders dönemini başarıyla bitirdi. ÖYP'ye göre doktora programını, araştırma görevlisi olarak çalıştığı kurum olan Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlaması uygun görülmesi sebebiyle tez çalışmalarını burada sürdürdü. Bu programda yazdığı doktora tezini başarıyla savunarak doktora derecesi almaya hak kazandı.

2010 yılı bahar döneminde Slovenya'nın Ljubljana Üniversitesi'nde Erasmus öğrenci değişim programı kapsamında bulundu. 2018-2019 yılı kış döneminde Almanya'nın Chemnitz Teknik Üniversitesi'nde Erasmus+ programı kapsamında doktora araştırmasını sürdürdü. 2011 yılında Trakya Üniversitesi'nde ve 2012-2014 yıllarında Sakarya Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2014 yılından beri Yalova Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Akademik çalışmaları TÜBİTAK tarafından 2228-B doktora burs programı kapsamında desteklenmektedir. Lisansüstü eğitimi esnasında, bir kitap editörlüğü yaptı, bir makalesi yayınlandı, beş uluslararası ve bir ulusal bildiri sundu. Akademik düzeyde İngilizce, orta düzeyde Almanca ve Makedonca bilmektedir.